సారస్వత వ్యాసములు

తృతీయ సంపుటము

సంకలనకర్త :
డాక్టర్ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం, ఎం.ఏ., పి.హెచ్.డి.,
ఆంధ్రోపన్యాసకుఁడు, నిజాం కళాశాల
హైదరాబాదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
కళాభవన్,
సైఫాబాదు, హైద్రాబాదు-4.

సారస్వత వ్యాసములు

తృతీయ సంపుటము

సంకలనకర్త :

డాక్టర్ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.,

ఆంధ్రోపన్యాసకుఁడు, నిజాం కళాశాల

హైదరాబాదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

కళాభవన్,

సైఫాబాదు, హైద్రాబాదు-4.

సర్వస్వామ్య సంకలితము
ప్రతులు 2000
అక్టోబర్ 1969

మూల్యము
రూ. 6-00

ముద్రణ :
శివాజీ ప్రెస్,
సికింద్రాబాద్.

తొలిపలుకు

19 వ శతాబ్ది చరమభాగమున ఆంగ్లభాషాసాహిత్యప్రభావ మొక వైపునుండియు, ముద్రణయంత్రసౌకర్య మొకవైపునుండియు నాంధ్రదేశ సాహిత్యజీవితమున కొకనూతనచైతన్యమును కల్గించినవి. నూత్న సాహిత్యశాఖలు క్రొత్తచిగుళ్ళు తొడుగుచున్న తరుణముననే స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ, దేశాభిమానము, భాషాభిమానము మొదలగు ఉజ్జ్వల సాంఘిక భావములు సారస్వతరంగమున కాలుపెట్టినవి. వానిని సత్వరముగా సాహిత్యపరులలోను, సామాజికులలోను వ్యాప్తిచెందించుటకై పత్రికలు పుట్టి నడుముకట్టినవి. సాహిత్యము జీవితాంతర్భాగ మను చైతన్యమును ముక్కోటి తెలుగువారిలో నుత్పాదించినవి సాహిత్య పత్రికలు. పత్రికల చలువపందిళ్ళలో ఆంధ్రభారతి నిత్యనూతనశోభావిలాసములు వెలార్చి తెలుగుబిడ్డల మన్నన లందుకొనినది.

పత్రికలలో దినపత్రికలు, వారపత్రికలు, పక్షపత్రికలు, మాస పత్రికలు, త్రైమాసిక పత్రికలు, ఉగాది సంచికలు—ఇట్లు ఎన్నియో భేదములు కలవు. వీనిలో సాహిత్యపత్రికల కొక ప్రత్యేకత కలదు. అందులో కొన్ని వెలుగుచూడని సాహిత్యగ్రంథములను వెలికిఁదెచ్చినవి; కొన్ని పూడిపోయిన శిలాశాసనములకు పునర్జన్మ కల్పించినవి; కొన్ని క్రొత్తగా గొంతెత్తి కావ్యగీతము లాలపించెడి కవికోకిలలకు నూత్నవసంతము కల్పించినవి; కొన్ని ప్రాచీనభాషాసాహిత్యమర్యాదలకు ప్రాణము పోసినవి; కొన్ని అభ్యుదయమార్గమున శంఖములు పూరించినవి; ఇవి యన్నియు వాదములకు రంగస్థలము లైనను సత్యాన్వేషణమునకు కూడ నాందీవాక్యము పల్కినవి. ఆ యా పత్రికల వెనుక పరిషత్తులవంటి వ్యక్తులు, పారావారములవంటి మేధావులు, దిగ్దంతులవంటి పండితులు నిలువఁబడి నవ్యాంధ్రసారస్వతసౌధనిర్మాణమునకు పునాదులు కట్టినారు, రూపురేఖలు దిద్దినారు. అట్టి మహోజ్జ్వలాధ్యాయములకు ప్రతిబింబము లైన పత్రికల ప్రాతసంపుటము లిప్పుడు మన కందుబాటులో లేవు. వానిలోని విజ్ఞాననిధులు విద్యార్థులకే కాక విద్వాంసులకుకూడ ఉపకారకములు కాగలవు.

ఇట్టి యభిప్రాయముతో ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ గత సంవత్సరము ఆంధ్రసాహిత్యపత్రికలసంపుటులలో ప్రచురితము లైన

ప్రఖ్యాతసాహిత్యవేత్తల వ్యాసములను విషయప్రధానదృష్టితో నెన్నిక చేయించి 'సారస్వత వ్యాసము' లనుపేర మూడు సంపుటములుగా ప్రచురింపవలె నని నిర్ణయము కావించినది. ఈ సంపుటములవలన 19 వ శతాబ్ద్యుత్తరార్ధమునందును, ఇరువదియవ శతాబ్ది పూర్వార్ధమునందును జరిగిన తెలుఁగు సారస్వత విమర్శ స్వరూపస్వభావములు, భావపరిణామము మొ॥ నంశములు స్థాలీపులాకన్యాయముగనైనను తెలిసికొనుటకు వీలుండు నని అకాదమీవారి భావము.

ఈ కార్యక్రమము క్రింద 'సారస్వత వ్యాసములు' ప్రథమ తృతీయ సంపుటములలో— 'ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక (కాకినాడ), శారద, ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచికలు, భారతి'—అను సాహిత్య పత్రికలనుండి వ్యాసముల నెన్నికచేసి, వాని సంపాదకత్వము నిర్వహింపవలసినదిగా డా. జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యముగారిని, వానిపై పర్యవేక్షణము నల్పుటకు డా. దివాకర్ల వేంకటావధానిగారిని కోరుటయైనది. అట్లే ద్వితీయ సంపుటములో 'అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి', 'గ్రంథాలయ సర్వస్వము', 'తెలుఁగు', 'సారస్వత సర్వస్వము', 'ప్రతిభ', 'సుజాత', 'కిన్నెర'—పత్రికలనుండి వ్యాసముల నెన్నికచేసి సంపాదకత్వము నిర్వహింపవలసినదిగా శ్రీ పురిపండా అప్పలస్వామిగారిని, వారికీ కార్యమున తోడ్పడుటకై డా. తూమాటిదోణప్పగారిని కోరుటయైనది.

పైని పేర్కొనబడిన సాహిత్య పత్రికల సంపాదకులకు, ప్రచురణ కర్తలకు, పై సంపుటములలో ప్రచురింపబడు వ్యాసముల రచయితలకు కృతజ్ఞతలు చెప్పుట అకాదమీ ప్రథమకర్తవ్యము. సకాలమున కీ సంపుటమును సిద్ధముచేసి యిచ్చిన డాక్టరు జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యముగారికిని, పర్యవేక్షణము చేసిన డాక్టరు దివాకర్ల వేంకటావధానిగారికిని, మా ధన్యవాదములు. ఆంధ్ర పాఠకజనులు మా ప్రయత్నమును సహృదయముతో గ్రహింపగల రని విశ్వసించుచున్నాము.

హైదరాబాదు
22-10-1969

దేవులపల్లి రామానుజరావు
కార్యదర్శి

పీఠిక

నవ్యాంధ్రసాహిత్యచరిత్ర నెఱుంగఁగోరువారికిఁ దోడ్పడు ప్రధానసాధనములు సాహిత్యపత్రికలు. తెలుఁగునాట వెలసిన సాహిత్యపత్రికలలో 'సాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక, శారద, ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచికలు, భారతి'—. మొదలగునవి యొక ప్రత్యేకతను గడించి యాంధ్రసాహిత్య పరిణామప్రగతులకు ప్రత్యక్షసాక్ష్యములుగా నిలిచియున్న యక్షరమూర్తులు. పై పత్రికలు పుట్టుటకుఁ గారణములైన పరిస్థితులలోను వాని స్వరూపస్వభావములలోను వైవిధ్యము గానవచ్చుచున్నను, ఆంధ్రసారస్వతాభ్యుదయసాధన మను లక్ష్యమునందు మాత్ర మవియన్నియు నేకసూత్రమున గట్టుబడియున్నవి. ఈశతాబ్ది ప్రథమపాదములోఁ గన్నువిచ్చిన యీపత్రికలు దాదా పొకఅర్ధశతాబ్దికాలమున వెలసిన యాంధ్రసారస్వతవ్యవసాయమునకు పంటనేలలై పరిఢవిల్లినవి. తచ్చరిత్రను సమీక్షింపఁగోరు సాహిత్యవేత్తల కవి యాధారము లగుటయే గాక యారాధ్యములై యలరారుచున్నవి.

ఆంధ్రప్రదేశసాహిత్య అకాదమీవారు ప్రసిద్ధాంధ్రసాహిత్యపత్రికల ప్రాఁత సంపుటములయందు ప్రచురింపఁబడియున్న యమూల్యములైన వ్యాసములను విషయప్రధానదృష్టితో నెన్నికఁజేయించి కొన్ని సంకలనగ్రంథములను సిద్ధము చేయింపవలె నని నిశ్చయించుకొనిరి. వారి యుదాత్తాశయము ప్రశంసనీయము! వారి విర్ణయము ననుసరించి యిప్పటికే రెండు సంపుటములు ప్రచురితములయ్యెను. వానిలో ప్రథమసంపుటము నాసంకలన కర్తృత్వమున "తెలుఁగు కవిత్వపు తీరుతెన్నులను" తేటపఱచు గ్రంథముగా రూపొందినది. పైని పేర్కొనఁబడిన నాలుగు సాహిత్యపత్రికలనుండి ముప్పదివ్యాసము లం దెన్నికచేయఁబడినవి. పై పత్రికలయందు తెలుఁగుకవిత్వపరిణామరామణీయకత్వమును జిత్రించు వ్యాసములే కాక వివిధసారస్వతశాఖల స్వరూపసౌభాగ్యములను సవిమర్శముగ సమీక్షించిన వ్యాసము లెన్నియో వెలసియుండుటచే నట్టివానికిఁ బ్రాతినిధ్యము వహించు వ్యాససంకలనగ్రంథము మఱియొకటి సిద్ధము చేయు నావశ్యక మేర్పడినది. అకాదమీవారు ఆ గురుతర మైన బాధ్యతను నాపై నుంచిరి. నా కీకార్యము నిర్వహించు సామర్థ్యము లేకపోయినను సాహిత్యముపైఁ గల యభిమానముచే నేను వారి యానతిని శిరసా వహించితిని. నా కీ సదవకాశము కలిగించిన అకాదమీవారికి హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతలు చెప్పుట నాప్రథమకర్తవ్యము.

ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలు :

పైని పేర్కొనఁబడిన సాహిత్యపత్రికలలోఁ గాలక్రమము ననుసరించి 'ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక' మొదట గణింపఁదగినది. విశ్వదాత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారి యమృతహస్తముతో 1908 లో నారంభింపఁబడిన ఆంధ్రపత్రిక వారపత్రిక యాంధ్రుల రాజకీయార్థికసాహిత్యపునరుజ్జీవనమునకు వైతాళికగీతికయై వెల్లివిరిసినది. పంతులుగా రావారపత్రికా ప్రచురణతో తృప్తిపడలేదు. ప్రతి ఉగాదికిని ఆంధ్రపత్రిక తెలుఁగువారి కొక నూతనభానూదయముగా విజ్ఞానజ్యోతిస్సుల నందింపవలె ననుసదుద్దేశముతో- క్రీ. శ. 1910 - సాధారణనామ సంవత్సరము నుండి ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికను ప్రచురించుట నారంభించిరి. ఆంధ్రభాషయం దిట్టి సంవత్సరాది సంచికను ప్రచురించుట కదియే యంకురార్పణము. ఆపత్రిక ఆంధ్రభాషాసాహిత్యములకు సంబంధించిన పద్యగద్య రచనలతోపాటు, సంస్కృతాంగ్లసాహిత్యగ్రంథవిమర్శరూపము లగు వ్యాసములను, చరిత్ర, మత రాజకీయ సాంఘికార్థికాది విషయములపైఁ బెక్కు రచనలను, ఆంధ్రజీవితసర్వతోముఖవికాసమును జిత్రించు వార్తాచిత్రములను ప్రచురించుచు వెలువడుచుండెడిది. ఆసంచిక లాంధ్రప్రజాజీవితప్రతిబింబములే కాక ప్రపంచ పరిస్థితుల సమీక్షాభూమికలై సాక్షాత్కరించుచుండెడివి. ఆంధ్రసమైక్యత, రాష్ట్రోద్యమము, భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామము, ప్రపంచరాజకీయచైతన్యము, ఆంధ్రసాహిత్యసర్వతోముఖవికాసము, ప్రతివర్షసాహిత్యసమీక్షలు, ఇట్టి వెన్నియోయంశములు సంవత్సరాది సంచికలలో నాయాకాలములందు ప్రకటింపఁబడుచుండెడివి.

పంతులుగారి బహుముఖప్రజ్ఞాప్రాభవము, సువిశాలదృక్పథము, నిర్వహణదక్షత, దాతృత్వము, కార్యదీక్ష - ఇట్టి యుదాత్తగుణములన్నియు నాసంచికల నెట్టి సంకుచితాశయములజోలికి పోనీయక నిష్పాక్షికదృక్పథముతో సమకాలీనసాహిత్యరంగమును సమీక్షించి, దానిని సర్వాంగసుందరముగా పత్రికలయందుఁ బ్రతిఫలింపఁ జేయుటకుఁ దోడ్పడినవి. తెలుఁగు కవిత్వపరిణామములు, చరిత్ర పరిశోధనలు, విమర్శదృక్పథములు, కావ్యకళావైవిధ్యములు, శబ్దప్రయోగచర్చలు, శాస్త్రపద్ధామర్శలు, గ్రంథసమీక్షలు, ఉగాదిసంచికలలో నింద్రధనుర్విలాసహేలతోఁ బ్రత్యక్షమయ్యెడివి. వైవిధ్యముతోఁ గూడుకొనిన సాహిత్యజగత్తును సమదృష్టితోఁ జూడఁగలిగిన యామహాత్మునియుత్తమాదర్శ మాయుగాదిసంచికల నాదర్శపత్రికాసంపుటములుగాఁ దీర్చిదిద్దిన వనుటలో నెట్టి యనుమానమును లేదు.

ప్రముఖ సాహిత్యవేత్తల వ్యాసము లాసంపుటములను నాఁటినుండి నేఁటివఱకును సమలంకృతముఁ జేయుచునే యున్నవి. శ్రీయుతులు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు, కె. వి. లక్ష్మణరావు, చిలుకూరి వీరభద్రరావు, కోలాచలము శ్రీనివాస

రావు, త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరి, గురజాడ అప్పారావు, గిడుగు రామమూర్తి పంతులు, నడకుదుటి వీరరాజుపంతులు, విక్రమదేవవర్మ, అక్కిరాజు ఉమాకాన్త పండితుఁడు, మానవల్లి రామకృష్ణకవి, తణికెళ్ళ వీరభద్రుఁడు, ముట్నూరి కృష్ణరావు, కోరాడ రామకృష్ణయ్య, పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి, వేలూరి శివరామశాస్త్రి, వజ్ఝల, రాళ్ళపల్లి, కవికొండల, చింతా, గిడుగు సీతాపతి, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ, బసవరాజు అప్పారావు, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, పాకాల రాజమన్నారు, దువ్వూరి రామిరెడ్డి, పురాణం సూరిశాస్త్రి, చిలుకూరి నారాయణరావు, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి, శేషాద్రిరమణకవులు, నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, భావరాజు వేంకటకృష్ణరావు, దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి, నిడుదవోలు వెంకటరావు మొదలగు పండితుల ప్రసిద్ధ వ్యాసము లీ పత్రిక ప్రాఁతసంచికల నలంకరించియున్నవి. విశ్వావసు (1964-65) సంవత్సరమున నీ యాంధ్రపత్రికస్వర్ణోత్సవసంచిక వెలువడినది. ఏఁబదియైదుసంవత్సరముల పూర్వసంచికల నుండి దాదాపు డెబ్బది యంశములను విషయవైవిధ్యదృష్టితో నెన్నికచేసి స్వర్ణోత్సవసంచికయందుఁ బ్రకటించుట యైనది. ఆంధ్రపత్రిక తెలుఁగునాట నిత్యభానూదయము వలెను, ఉగాదిసంచిక నూతనవర్షోదయమువలెను ప్రజాజీవితమున బెనవైచికొని పోయినవి.

'ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక' యథాశక్తి సాహిత్య సేవయొనర్చిన దయ్యును అది ముమ్మూర్తుల సాహిత్యపత్రిక యని మనము గణించుటకు వీలులేదు. సాహిత్యసేవ యాపత్రిక లక్ష్యించిన బహుముఖ ప్రయోజనములో నొక యంశము మాత్రమే. అట్లగుట దానిగుణగౌరవమున కెట్టి లోపమును కాదు. బహుముఖమైన యొకజాతి జీవితవర్తనమును దీర్చి దిద్దుట కట్టి వార్షికసంచికలు వెలువడుట యా జాతి విజ్ఞత కొక విశిష్టనిదర్శనము కాఁగలదు.

సాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక :

తెలుఁగున వెలసిన సాహిత్యపత్త్రికలు పెక్కు లున్నను వానిలో సాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక కొక ప్రత్యేకస్థానము కలదు. క్రీ. శ. 1911 లో స్థాపింపఁబడిన 'ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు' సాధింపఁ దలపెట్టిన వివిధసారస్వతప్రయోజనముల కొక శక్తిమంతమైన సాధనముగా నీపత్త్రిక 1912 సెప్టెంబరు మాసమున త్రైమాసిక పత్రికగాఁ దలయెత్తినది. ఆపైన 1920 లో ద్వైమాసిక పత్రికగా రూపొంది యుత్తమసాహిత్యప్రమాణములతో నాఁటికిని నేఁటికిని సారస్వతసేవ చేయుచున్నది.

సాహిత్యపరిషదాశయములలో ముఖ్యమైనవి - సమగ్రమును సప్రమాణమునైన యాంధ్రనిఘంటువును సిద్ధముచేయుట. అముద్రిత ప్రాచీనగ్రంథములను బ్రచురించుట, తాళపత్ర లిఖితగ్రంథములను సేకరించి పరిషత్ గ్రంథాలయమున వానిని బదిలపఱచుట, భాషాసాహిత్యములందు శాస్త్రీయవిమర్శనమును వెలయించుట,

సాహిత్యసభలు నిర్వహించుట, పండితసత్కార మొనర్చుట మొదలగునవి. దేశీయ భాషాసాహిత్యములపైఁ బ్రజలలో నాదరాభిమానములు సన్నగిలుచున్న యాదినములలో నాంధ్రవాఙ్మయపునరుద్ధరణకు పరిషత్తు నడుముకట్టి తన యుదాత్తాశయములతోఁ బండితలోకముయొక్క ప్రశంసలకు పాత్రమై నిలిచినది. పరిషత్తునకు పిఠాపురము మహారాజావారు పోషకులై ప్రోదిచేసిరక్షించుటచే నది మూఁడుపూవు లాఱుకాయలుగా వర్ధిల్లినది. పరిషత్తు సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటునిర్మాణము చేపట్టినది. కీ. శే. జయంతి రామయ్యపంతులు, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రి గార్ల ప్రధాన సంపాదకత్వమున నానిఘంటు వాఱుసంపుటములలోఁ బ్రచురింపఁబడినను అసమగ్రముగనే యుండిపోయినది. ఈనడుమ డా. దివాకర్ల వేంకటావధానిగారి ప్రధాన సంపాదకత్వమున నానిఘంటువుయొక్క చివరిసంపుటము సిద్ధమై ముద్రణభాగ్యము నందుచున్నది. ఇట్లు పరిషత్ప్రథమాశయము పరిపూర్ణమయి తెలుఁగున ప్రమాణబద్ధ మగు నిఘంటువు ప్రసాదింపఁబడినది.

పరిషదాశయములు బహుముఖముల విస్తరించి యుండుటచే వానిని సాధించుటకు 'పరిషత్పత్త్రిక' ప్రచారసాధనముగను, సాధనసమీకరణోపకరణముగను తోడుపడినది. అముద్రిత ప్రాచీనగ్రంథ ప్రచురణమునకును, సశాస్త్రీయ విమర్శన వికాసమునకును, పరిషత్పుస్తకభాండాగారగ్రంథపరిచయమునకును, సాహిత్యపరిషత్సభాముఖమున వెలసిన పండితోపన్యాసముల ప్రచురణమునకును పరిషత్పత్త్రిక యాలంబనమైనది. భీమకవి కవిజనాశ్రయము మొదలు శాసన పద్యమంజరుల వఱకు ఈపత్త్రికాముఖమున ప్రజలకు ప్రథమదర్శన మిచ్చినవి. కీ. శే. జయంతి రామయ్య పంతులు, కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుపంతుల గార్ల యశేష చారిత్రక పరిశోధన కాలవాలములైన శాసనములు పెక్కు లీపత్రికద్వారమున పరిష్కృతములై ప్రచురితములైనవి. సంస్కృతాంధ్రాంగ్లభాషాసాహిత్యముల తులనాత్మక పరిశీలనములు, కవిజీవిత కావ్యవిశేషములు, సాహిత్యభాషావికాస చర్చలు పండితప్రకాండుల రచనల మూలమున నీపత్రిక కెక్కినవి. శ్రీయుతులు జయంతిరామయ్యపంతులు, నాగపూడి కుప్పుసామయ్య, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, అక్కిరాజు ఉమాకాన్తము, మేదేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులు, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి, తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రి, కె. వి. లక్ష్మణరావు పంతులు, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావు, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి, తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు, వఝ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి, కోలాచలము శ్రీనివాసరావు, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, నడకుదురు వీరరాజుపంతులు, వావిలకొలను సుబ్బారావు, త. తేనప్పెరుమాళ్ళయ్య, క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు, టి. యస్. మురగేశన్, పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, చర్ల నారాయణశాస్త్రి, అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి, విక్రమదేవవర్మ, బండారు తమ్మయ్య మొదలగు దిగ్దంతులవంటి పండితులు వెల

యించిన విపులవ్యాసవాఙ్మయము ఈపత్త్రిక యొక్క ప్రాతసంపుటముల నలంకరించియున్నది. పేరెన్నికగన్న పండితు లెందఱో వ్రాసిన వ్యాసములను బ్రకటించుచు యీపత్రిక నేఁటికిని తన యున్నతస్థాయిని గాపాడుకొనుచున్నది. ఏఁటేట నొక సాహిత్యపరిషత్సభను జరిపి యందు లిఖితములైన యుపన్యాసములను బఠింపఁజేసి వాని నీపత్త్రికయందుఁ బ్రకటించుట పరిషత్కార్యక్రమములలో నొకటి. దానివలన నాయాకాలములందు దేశమున వ్యాపించియున్న సాహిత్యచైతన్యమును సమీక్షించిన విమర్శనవాఙ్మయ మీపత్త్రికాముఖమున మనకు లభించుచున్నది. పరిషత్పుస్తకభాండాగార గ్రంథపరిచయము సాహిత్యపరిశోధనసీమలను విస్తృత మొనర్చినది. పరిషత్ప్రచురణలకు పరిష్కర్తలు వెలయించిన పీఠికలు సాహిత్యపరిశోధకుల కమూల్యములైన నూతనాంశములను బ్రసాదించినవి. పరిషత్పత్త్రిక చేసిన యిట్టి సాహిత్యసేవ ప్రాచీనసాహిత్యచరిత్ర విజ్ఞానమున కొక నూతనవసంతోదయమైనది.

పరిషత్పత్త్రిక సాధించిన పై అంశములన్నియు నొకయెత్తుగను, అది గ్రాంథిక భాషాప్రచారమున కొనర్చిన యుద్యమము మఱియొకయెత్తుగను బేర్కొనఁదగియున్నది. కీ. శే. గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి వ్యావహారికభాషావాదమునకు పరిషత్తు ప్రత్యర్థి యగుటచే నీపత్త్రిక గ్రాంథికభాషలో వ్రాయఁబడిన వ్యాసములను, గ్రాంథికభాషావాదమును సమర్థించిన పండితులను దరికితీసినది. గ్రామ్యభాషావాద ఖండన మీపత్రిక కొక నినాదమై నిలిచిపోయినది. అది యీపత్త్రిక కున్న ప్రత్యేకత యని కొందఱు ప్రశంసించెదరు; అది యీపత్రిక కేర్పడిన యభ్యుదయ నిరోధకమైన యవరోధ మని కొందఱు తలంచెదరు.

సాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక సాధారణ సంచికలు గాక స్మారకసంచికలు నాలుగు వెలువడినవి. అవి : జయంతి రామయ్యపంతులుగారి శతవార్షిక జన్మదినోత్సవ స్మారక సంచిక (సంపుటి 49; సంచిక 2, 3); కీ. శే. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి స్మారక సంచిక (సంపుటి 49; సంచిక 5, 6); శ్రీ రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యరాయ బహద్దరు మహారాజావారి స్మారక సంచిక (సంపుటి 52-53; సంచిక 5, 6; 1-2); పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావు పంతులుగారి శతవార్షిక జయంతి సంచిక (సంపుటి 53; సంచిక 4–6). పైవానిలో పానుగంటివారి శతవార్షిక జయంతి సంచిక మాత్రము తత్కవికావ్యజీవితపర్యాలోచనప్రధానముగా వెలువడినది. మిగిలినవి వివిధవ్యాససంకలనగ్రంథములుగా వెలువడినవి. సాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక సంపుటులలోఁ బై స్మారకసంచికలు చాల విలువైనవి; నాలుగు కాలములపాటు నిలువఁదగినవి.

శారద :

కలకత్తా నగరమునుండి బాబు రామానంద ఛటర్జీ సంపాదకత్వమున వెలువడిన మోడరన్‌రెవ్యూ (Modern Review) పత్రిక నాదర్శముగాఁ బెట్టుకొని శ్రీ కొత్తా శ్రీరామశాస్త్రిగారు 1923 సం॥లో మచిలీపట్నమునుండి 'శారద' ప్రచురింప నారంభించిరి. ఆమాసపత్రిక జీవించినది రెండుమూఁడేండ్లయినను ఉదాత్తాశయములతో నున్నతస్థాయిలో నడచినది. ఈపత్రిక సమకాలీన సాహిత్యప్రక్రియా బాహుళ్యమునకు ప్రాతినిధ్యము వహించు వివిధరచనలను బ్రచురించుచుండెడిది. అనువాదనాటకములు, స్వతంత్రరూపకములు, రూపకవిమర్శ, భావకవిత్వము, కళాసమీక్ష, సాహిత్యశాస్త్రవిమర్శ, నవల, కథ, కథానిక, విజ్ఞానశాస్త్రము, సాంఘికరాజకీయాంశములు, శాసనప్రచురణము, చరిత్రాంశచర్చలు, సంస్కృతాంధ్ర కావ్యవిమర్శ, సమీక్షలు – ఇట్టి బహువిధ సారస్వతాంశములు ప్రతి సంచిక యందును బొందుపరుపఁబడుచుండెడివి. శారద సంచికలలో గొల్లపూడి శ్రీరామశాస్త్రిగారు రూపక విమర్శాంశములను గుఱించియు, దర్భా యజ్ఞేశ్వరసోమయాజులుగారు నవలావిమర్శవిధానమును గుఱించియు, పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు వెంకిపాటలను గూర్చియు, నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు నన్నిచోడ కవిరాజశిఖామణిని గూర్చియు, కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు నన్నయకు పూర్వము గల ఛందస్సును గుఱించియు, ఏకుమళ్ల రాజగోపాలరావుగారు సీసపద్యములను గూర్చియు, దిగవల్లి వెంకటశివరావుగారు చిన్నకథలను గూర్చియు, గంటి జోగి సోమయాజులుగారు ఆంధ్రప్రబంధములగుఱించియు, పండిత శివనాథశాస్త్రిగారు ఋషిత్వము - కవిత్వమును గుఱించియు వ్రాసిన వ్యాసములు సహృదయులకు హృదయోల్లాసవికాసములను గల్పించుచున్నవి. శారద ప్రక్రియావైవిధ్యమును ప్రతిఫలించుకొనిన సాహిత్యపత్రికలలో నొకటిగాఁ దెలుఁగువారి స్మృతిపథమున నిలిచియున్నది.

భారతి :

విశ్వదాత శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారి పత్త్రికా పుత్రికలలోఁ గడగొట్టుచిన్నది భారతి. అది రుధిరోద్గారి పుష్యమాసమున (1924 జనవరి) బుట్టి కాకినాడ కాంగ్రెసు మహాసభాపర్వమున జన్మోత్సవము జరుపుకొనినది. నాఁటినుండి నేఁటివఱకు భారతి తెలుఁగువారి 'జనముద్దుబిడ్డ'. నలుబదియైదేండ్లు నిండినవి కదా పెండ్లియుత్తైదువ యందుమా ? యన్నచో-నామె తన నిత్యనూతనత్వముచే వయస్సును స్తంభింపఁజేసికొనిన సాహిత్యమూర్తి. జరాభారములేని చిరంజీవి భారతి.

తెలుగున వెలసిన సాహిత్యపత్రికలలో భారతి కున్న ప్రాభవము, ప్రాబల్యము మఱి దేనికిని లేదు. అచ్చమైన సాహిత్యపత్రిక కుండవలసిన లక్షణము లన్నియు

దాని కచ్చొత్తిన ట్లమరినవి. సాహిత్యజగత్తును సాక్షిగా దర్శించుటయే గాక సాదరముగా సాకినది. గతమును గౌరవించినది; వర్తమానమును వాసికెక్కించినది; క్రొత్తప్రాఁతల మేలుకలయిక నసిధారావ్రతముగ నిర్వహించినది. కవిత్వము, కళ, శాస్త్రము, చరిత్ర, వ్యాసము, విమర్శనము, కథ, రూపకము, గ్రంథసమీక్ష, కలగూరగంప, లేఖలు, లేఖకపరిచయములు, స్వవిషయములు, ప్రపంచవిషయములు భారతికి నైజమైన హేలావిలాసములు. ఎన్ని హంగు లున్నను స్థాయిత్వము సాహిత్యమునకే. బాలకథలనుండి బ్రహ్మపదార్థమువఱకు భారతి ప్రబోధించినది. ఆబాలగోపాలము నాకర్షించినది.

భారతి రజతోత్సవము చేసికొనుచు ప్రత్యేకసంచికను ప్రకటించుకొనినది. అందు "ఈనాడు ప్రసిద్ధవ్యక్తు లైనవారిలో చాలమంది రచయితల ప్రథమ ఉజ్జ్వల రచనలు 'భారతి' నలంకరించినవి." "సర్వకళలు, సర్వవిజ్ఞానము భారతీ స్వరూపమే" అను ఉపాసకుని ఆదర్శరీత్యా సాహిత్యము, సంగీతము, చిత్రకళ, రసాయన భౌతికాది శాస్త్రములు, చరిత్ర - ఒకటేల, సర్వవిధవిజ్ఞానములకు భారతి ఆలంబనముగా నిల్చినది. విమర్శనల కొక సరళవిధానమును, విశిష్టతను, ఆధునికస్వరూపమును కల్పించినది." "కేవలము యువకుల ఉత్సాహప్రకోపములకు అన్నివేళల చేయూత నొసగి యుండకపోవచ్చును. కాని ప్రకోపమాత్రము కాక, గాఢశక్తియుతమైన నవ్యమార్గావలంబనల కన్నిటికి 'భారతి' ఉచితస్థాన మొసగుచునే వచ్చినది. దేశమున సాహిత్య మే నూత్నప్రవేశముల నందుకొన్నను ఆ యా నూత్నప్రకంపనముల వెలుఁగులన్నియు భారతి పూర్వసంపుటముల వరుసగా పరికించుకొనుచు వచ్చిన ప్రతిబింబములుగ గోచరించుచునేయుండు" నని ధీమాతో స్వవిషయమును చెప్పుకొనినది. రజతోత్సవమునాఁటి భారతి వాక్యములు రేపు జరుపుకొనబోవు స్వర్ణోత్సవమునాఁటికిని సత్యములై సార్థకములు కాగలవు!

దేవత లగ్నిముఖులని ప్రతీతి! నలుబదియైదేండ్లనుండి ఆంధ్రసాహిత్యరసపిపాసువు లందఱు భారతీముఖులు!

భారతి సంపుట మొక్కొక్కటి యొక్కొక్క సాహిత్యరత్నము. (ఇప్పటికి) నలుబదియైదు రత్నములచే గూర్పఁబడిన యీ యుజ్జ్వలమాలికలో రజతోత్సవ సంవత్సర (1949) భారతీసంపుటము (26) నాయకమణివలె మనదృష్టి నాకర్షించుచున్నది.

పైసాహిత్యపత్రికలనుండి యేర్చి కూర్చిన ముప్పదిమూఁడువ్యాసముల సంకలనగ్రంథ మీ సారస్వతవ్యాస తృతీయసంపుటము. ఇందలి వ్యాసములు ప్రధానముగా నాలుగుతెగల క్రింద విభజింపఁబడినవి. 1. సంస్కృతసాహిత్య సంబంధులు 2. ప్రాకృతసాహిత్యసంబంధులు 3. తెలుఁగులో శాస్త్రవిమర్శకుఁ

ప్రతిబింబములైనవి 4. తెలుఁగులో వెలుఁగులవలెఁ గానవచ్చు ప్రక్రియావిశేషములకు సంబంధించినవి. [చూడుడు : విషయసూచిక.]

తెలుఁగున వెలసిన సంస్కృతకావ్యవిమర్శ యపారమైనది. దాని కంతటికి నీచిన్నిపొత్తమున బ్రాతినిధ్యము గల్పింపఁగలుగుట సాధ్యమైన పనికాదు. అందువలన విషయవైవిధ్యమును దృష్టియందుంచుకొని యెనిమిదివ్యాసములు మాత్ర మిందు గ్రహింపనైనవి. ప్రాకృతసాహిత్యమును గూర్చిన విమర్శ తెలుఁగులోఁ నత్యంతము పరిమితముగా నున్నది. కావున నిందు ప్రాకృతకావ్యములను బరిచయము చేయు నొకవ్యాసము గైకొనఁబడినది. తెలుఁగున వెలసిన శాస్త్రవిమర్శలో - నలంకారశాస్త్రము, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, భాషాశాస్త్రము, నవీనభాషాశాస్త్రము (Linguistics)- వీనికి సంబంధించిన వ్యాసము లెన్నికచేయఁబడినవి. తెలుఁగు వెలుఁగులలో - తెలుఁగు కన్నడసాహిత్యములకుఁ గల సంబంధమును, కొన్ని తెలుఁగుసాహిత్యప్రక్రియల స్వరూపస్వభావములను, గ్రాంథికవ్యావహారికభాషా వాదములను బరిచయముచేయు వ్యాసములను పొందుపఱచుట యైనది. ఇందలి వ్యాసకర్త లెల్ల తాయావిషయములలోఁ బరిశ్రమచేసి ప్రఖ్యాతివడసినవారగుటచే వారి వ్యాసము లాయాశాఖలలో మేలుబంతులై యలరారుచున్నవి. విషయవైవిధ్యముతోఁ గూడుకొనియున్న యీసంకలనగ్రంథము వివిధవర్ణసుమమంజరీసమలంకృత మైన భారతీదేవిపాదపీఠివలె పఠితలమనోనేత్రము నలంకరింపఁగల దని నావిశ్వాసము.

నా కీసంకలనగ్రంథ సంపాదకత్వమున కవకాశము గలిగించిన ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ వారికిని, ప్రత్యేకముగా తత్కార్యదర్శులు, సారస్వతాభిమానులు, సహృదయులు నైన శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారికిని మఱల నాకృతజ్ఞతలు. ఈసంకలనగ్రంథపర్యవేక్షణను శిష్యవాత్సల్యముతో నిర్వహించిన మాగురువర్యులు, విద్వన్మణులు డా. దివాకర్ల వేంకటావధానిగారికిని, పత్రికల ప్రాఁతసంపుటములను నాకందుబాటులో నుంచి సహకరించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషా నిలయ ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ అధిపతులకును నాధన్యవాదములు. శుద్ధప్రతులను సిద్ధముచేయుటలో సాయమొనర్చిన శ్రీమతి చి. సుశీలకు నాఆశీస్సులు.
ఈసంకలనగ్రంథము సహృదయామోదము పొందఁగలిగినచో నాకృషి ధన్యము !

హైదరాబాదు,
సౌమ్య-విజయదశమి
20-10-1969.

గూడ వేంకట సుబ్రహ్మణ్యం.

విషయసూచిక

I. సంస్కృత సాహిత్య సమాలోచనము :

II. ప్రాకృత సాహిత్య పరిచయము :

III. తెలుఁగులో శాస్త్రవిమర్శ :

అలంకార శాస్త్రము :

వ్యాకరణము - ఛందస్సు :

భాషాశాస్త్రము (Philology) :

ఆధునిక భాషాశాస్త్రము (Linguistics) :

IV. తెలుఁగు వెలుఁగులు :

గ్రాంథిక వ్యావహారిక భాషావాదములు :

సారస్వత వ్యాసములు

తృతీయ సంపుటము

ఋగ్వేద ఋషుల కవిత్వ తత్త్వము

—శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

సౌందర్యోపేతము లైన గీతములసంపుటి ఋగ్వేదసంహిత. కళోపాసన, సౌందర్యోపాసన తక్క నిచట నన్య మెద్దియుఁ గానరాదు. ప్రపంచ సౌందర్యము, గృహ సౌందర్యము, మానవ బాంధవ్య సౌందర్యము, ప్రకృతి సౌందర్యము, ప్రకృతిలో నంతర్లీన మైన దైవసౌందర్యము, కవితావిషయముల సౌందర్యమును వారు పాడినారు. జ్యోతిష్మంత మగు ఉషస్సు, నక్షత్రగ్రహసంకుల మైన యాకాశము, హృదయము నానందింపఁజేయు సూర్యాస్తమయము, గర్జనవర్షణాదులు, మరుత్తులు, మొదలైన వన్నియు సౌందర్యోపజీవ్యములు. తమ సాదృశ్యమునే సర్వత్ర గమనించి, ప్రతివిషయమునకు జీవకళ పోసినారు. తమతోపాటు దేవతలకు కూడ సుందరాభరణ వస్త్రాదులను తొడిగినారు. ప్రతిదేవతయు భక్తునికి సౌందర్యరాశి, కరుణామయుఁడు. తమ కవిత్వముపై వారికే యెక్కుడు భావము, ఆదరణము గలదు. వారి కళను, కవితాస్వరూపమును గురించి యనేక పర్యాయములు ముచ్చటించినారు. భావముపైనను, రూపముపైనను వారికి కొన్ని నిశ్చితాభిప్రాయములు గలవు. తమకృతులను ప్రథమమున కావ్యములుగనే పరిగణించినారని చెప్పుట కనేక నిదర్శనములు కలవు. భావోచ్చారణ, తత్త్వానుభూతి, రూపాన్వేషణలను గురించి వీరికి దృఢాభిప్రాయములు కలవు. వీరి కవిత్వ తత్త్వమును దాదాపైదు క్రియాపదములక్రింద విభజింప వచ్చును. ఇవన్నియు వా రుపయోగించినవే యని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలెను. ఇవి కృ, తక్ష్, ఈర్, జన్, సృజ్ ధాతువులు. 'ఈర్' ధాతువులో బ్రూ, వచ్, భర్ ధాతువు లంతర్లీనములుగ నెంచుచున్నాడను. కృ, తక్ష్ ధాతువులు కవితలోని రూపమును గూర్చి వివరించునవి. జన్, సృజ్ ధాతువులు భావమును విశదీకరించును. మిగిలినవి వీటి నేకత్ర మేళవింప జేయునవి. ఇంతమాత్రమున మూడుశాఖలుగ కవితావాద మా రోజులలో విరాజిల్లిన దని యెంచరాదు. భావరూపము లన్యోన్యాశ్రయములు, అవిభక్తములు. కవిత్వ మేకమే. భావరూపాదు లందులోని భాగములు.

రూపమునుగూర్చి వెలిబుచ్చిన భావములను క్లుప్తముగ వివరించిన, వారి యభిప్రాయము శుద్ధముగ తెలియ గలదు. యజ్ఞాన్నమువలె నూతనసూక్తమును

వసిష్ఠుడు చేసినాడు– "ఇషం న కృణ్వే" (7-36-2). భృగువులు రథమును చెక్కినట్లు ఋషులు గీతమును తయారు చేసినారు– "ఏతం వాం స్తోమ మశ్వి నావకర్మా తక్షామ భృగవో న రథం" (10-39-14). రూపమునకు మెరుగుల నిచ్చి రన్నమాట. వారు బ్రహ్మకృత్తులు (7-21, 2 ; 10-50- 7 ; 54- 6 మొ.). సూక్తము ప్రభృతి ; ప్రకర్షచే తీసికొని రాబడినది (2. 41. 1). అంత మాత్రమున కేవలకళ లేదని యెంచరాదు– "హంసా ఇవ కృణుథ శ్లోకం" (3-53-10). హంసలగీతములవలె సూక్తమును చేసి పాడవలయునట. ఇట కావ్యమందలి మార్దవము, సుకుమారత, పరవశతలు సువ్యక్తములు. అశ్వినుల కుద్దేశించిన సూక్తమును భార్య నలంకరించురీతిగా నలంకరించినారు– "న్యమృక్షామ యోషణాం న మర్యే నిత్యం న సూనుం తనయం దధానాః" (10-39-14).

ప్రతిభ, వ్యుత్పత్తి, అభ్యాసములు చాల నావశ్యకములు. అశ్వము రథమున కెంత తేలికగా, శ్రమలేక కట్టెదరో అదే విధముగ గీతమును రచించినా మని కవులు చెప్పికొనినారు. రథనిర్మాత స్వామికొరకు రథమును తీసికొనిపోవు రీతిగా నోదస్సు తన సూక్తమును ఇంద్రునికి పంపినాడు– "అస్మా ఇదు స్తోమం సంహినోమి రథం న తష్టేవ తత్సినాయ గిరశ్చ గిర్వాహసే సువృక్తి" (1-61-14). నూతన సూక్తమును తొలచినాడు– "నవ్య మతక్ష ద్బ్రహ్మ" (1-62-13). దేవత లిచ్చిన పరిశుభ్రమైన బుద్ధితో గీతమును తొలచగలిగినాడు–(1-109-1). ప్రయాణకాలములు మార్గముల నిర్మించునట్లు గృత్సమద ఋషి గీతముల చేసినాడు– "ఏవాతే గృత్సమదాసః శూరమన్మావస్యవో నవయుగాని తక్షుః" (2-19-8). ఇవి బుద్ధిపూర్వకముగా నిర్మించబడినవి (2-31-7). పనివాడు తన యంత్రాదులను నిర్మించునట్లు కుశలురై యజమానులు తమ కృత్యాలను నెరవేర్చు కొనవలెను. ప్రయోజనము నపేక్షించి భృగువులు రథమును చేయునట్లు ఇంద్రానుగ్రహార్హు లగు ఋషులు సూక్తములను నిర్మింపవలెను. (4-16-20). ఇట్టి వాక్యము లనేకములు కలవు—

"బ్రహ్మ కర్మ భృగవో న రథం" (4-16-20)

"యా తక్షామ రథా నివ" (5-73-10)

"వచాం స్యా సా స్థవిరాయ తక్షం" (6-32-1)

"మనీషాస్మత్. సుతష్టో రథోనవాశీ" (7-34-1)

"బ్రహ్మాణ్యా....విప్రా అతక్ష్మ" (8-6-33)

"అగ్నయే బ్రహ్మ ఋభవ స్తతక్షుః
అగ్నిం మహా మవోచామ సువృక్తిం" (10-80-7)

"ప్రయేన్వస్యార్హణా తతక్షిరే
యుజం వజ్రం నృషదనేషు కారదః" (10-92-7)

"ఇమాతే రాచం....రథం నధీరః స్వపా అతక్షిషుః" (1-130-6)

"ఏతం మే స్తోమంతు విజాత విప్రో రథం నధీరః స్వపా
అతక్షం" (5-2-11).

చక్కగా నిర్మింపబడి, శీఘ్రగమనము కల రథమువలె వసిష్ఠుని గీతము పోవుచున్నది. ఇంద్రునికై గీతములను తొలచినవారికి రక్షణ, సార్వజనీనానుభూతి, పురుషత్వము లభించును. మేధావి, బుద్ధిమంతు డైనవాడు రథమును తయారు చేయునట్లు వీరు కావ్యము చేసినారు. ధీశాలి యైన రథనిర్మాత వలె కుమార అత్రేయుడు సూక్తము నొనరించినాడు. అమూల్య వస్త్రములవలెను, రథము వలెను గౌరవతి సూక్తము చేసినాడు. అశ్వమును రథమునకు బంధించినట్లు నోదస్సు సూక్తమును ఆహ్వానమున కుపయోగించినాడు. (1-61-5). రుద్రుని నుంచి గైకొనిన సూక్తములను, గొల్లవాడు స్వామికి గొర్రెల నప్పగించు రీతిగ కుత్సుడు తిరిగి ఇచ్చివేసినాడు—" ఉపతే స్తోమాన్ పశుపా ఇవా కరం" (1-114-9), మరియు అశ్వినులను గురించి "నాసత్యాభ్యాం బర్హి రివ ప్రవుంజే స్తోమాన్ ఇయర్మి అభ్రియేవ వాతః" అని కలదు. దోషరహిత మైన గీతము పూతము చేయబడిన ఘృతమువలె శుచిగా నున్నది. (6-10-2 ; 8-12-4).

ఈ వాక్యముల వలన రూపముపై వారు వహించిన శ్రద్ధ తెలియుచున్నది. పదములకూర్పు, శోధన, ఔచిత్యము, విశిష్టార్థము, అలంకరణము మొదలైనవి తప్పక యుండవలె నని వారు దీక్షవహించి రని యనక తప్పదు. సుతష్టా, శుక్రా దేవీ (7-34-1) ఇత్యాది విశేషములతో ప్రతిభావ్యుత్పత్తుల యావశ్యకత నంగీకరించి, విధించినా రని తోచక మానదు. ప్రయత్నము లేకయే, అనాయాసముగ వారు కవిత నల్లెడివారు. హృదయపూర్వక మైన గీతమును (1-74-1. మొ.) ఉచ్చరించెడివారు. అనగా శ్రమలేకయే ఆశువుగా చెప్పినారు. హృదయపూర్వకముగా చెప్పుచుంటి మని యనేక పర్యాయము లనినారు. వానిలో మచ్చునకు—

"అవోచంత చర్షణయో వివాచః" (6-31-1)

"ఇంద్రాయస్తోమం మతిభిరోవాచి" (6-34-5)

"వోచేమ బ్రహ్మ కృతిం" (7-28-5)

"వాచం....ప్ర....అవాదిషు" (7-103-1)

"ధిషణా ముపబ్రువే" (10-35-7)

అనునవి చాలును. తన మనస్సును విప్పిచెప్పుటకు సూక్తమును సాధనముగా చేసికొనువాడు కవి. ఆవేశములో తన కనుభూత మైన విషయమును బాహ్యప్రదేశములో ప్రవేశ పెట్టవలెను. ఇదే ఇతని భారము. ఈ భారమును సంతోషముతో, మహాప్రసాద మని ప్రకటించును. అందువలననే

"సువృక్తిం ప్రభర" (1-84-1)

"ఇమాతే ధియం ప్రభరే మహోమహీ మస్య స్తోత్రే ధిషణా యత్ర ఆనజే" (1-152-1)

"ప్రభరా మహే మతీః" (1-114-1; 1-136-1; 1-151-8; 5-12-1 మొ.)

"అమందాన్ స్తోమాన్ ప్రభరే మనీషా" (1-126-1.)

"ప్రతవ్యసీం నవ్యసీంధేతి మగ్నయే వాచో మతిం సహస స్సూనవే భరే" (1-143-1)

"ఉపస్తుతిం భరమాణస్య కారోః" (1-148-2)

"అచ్ఛావో దేవీ ముషసం విభాతీం ప్రవోభరధ్వం నమసాసువృక్తిం" (3-61-5)

"ప్రగిరం భరే నవ్యసీం జాయమానాం" (5-41-3)

"రథై రివ ప్రభరే వాజయద్భిః ప్రదక్షిణిన్ మరుతాం స్తోమమృధ్యాం" (5-60-1)

"వియద్వాచం కీస్తారో భరంతే" (6-67-10)

"విసృష్ట ధేనా భరతే సువృక్తి రియ మింద్రజోహువతీ మనీషా" (7-24-2)

"బ్రహ్మాణి భృతిం నప్రభరామసి" (8-55-11)

ఋషి భరించి తెచ్చినది మహత్తర మైన గీతము, స్వీకార్యమును. అమందము లైన వవి. తనపై చూపిన అనుగ్రహమునకు సంతసించి, నమస్సులతో భరించి, నవ్య మైన గీతిని జన్మింప చేయువాడు. రథములతో గమ్యస్థానమునకు పోవునట్లుగా శ్యావాశ్వుడు తన సూక్తాలను భరించి, నివేదించును. అది "విసృష్ట ధేనా", తమ నిధిధ్యాసనకు, ఉపాసనకు, హృదయ పారిశుద్ధ్యమునకు దేవత లిచ్చిన బహూకరణముగ నాగీతము నెంచెడివా రాకవులు. కాని, మనఃప్రవృత్తులు భిన్నములగుటచే, అనుభూతులు వేరగుచున్నవి. అందువలన తత్తద్గీతములలో మార్పులు కలుగును. కావుననే "మనీషిణః ప్రభరధ్వం మనీషాం-యథాయథా మతయః సంతి నృణాం" (10-111-1) అన్నారు. కావున తత్త్వానుభూతి ఒకటే యైనను, భిన్న వ్యక్తులను, భిన్న మార్గములను అనుసరించి, వివిధ రకముల వర్ణనలతో జేరి యనేక గీతముల కాస్పద మగుచున్నది.

భావరూపాదుల సమ్మేళనమును గురించి పల్కు వాక్యము లనేకములు: ఆవేశసమయములో కవిహృదయమున, మనస్సున ప్రచండ యుద్ధము జరుగును. ఆసంకుల సమరమునుంచి జయజయ ధ్వానాలతో బయట కరుదెంచునది సూక్తము.

దానిని కవి ఉచ్చరించును —

"సుష్టుతిమీరయామి" (2-23-8)

"ఇయర్మివాచ మమృతాయ భూషన్" (3-34-2)

"ఇయర్తివాచ మరితేవ నావం" (2-42-1)

"విప్రా ఉదియర్తి వాచం" (3-8-5)

"ఏష గ్రావేవ జరితా తదింద్రే యర్తి వాచం బృహదాశుషాణః" (5-36-64)

అయం మే పీత ఉదియర్తి వాచం మనీషా ముశమజీగాః" (6-47-3)

"విప్రోమన్మాని దీర్ఘశ్రాదియర్తి" (7-61-2)

"సువృక్తి మేరయామహే" (7-94-4)

"సువృక్తిం ప్రేరయ" (8-85-10)

"ఇమాంత ఇంద్ర సుష్టుతిం విప్ర ఇయర్తి దేతిభిః" (8-12-31)
"ఉద్వాచ మీరయతి హిన్వతే మతీ
పురుష్టు తస్య కతిచి త్పరిప్రియః" (9-72-1)
"ప్రేంద్రాగ్నిభ్యాం సువచస్యామి యర్మి"
"సింధావివ ప్రేరయం నావమర్కైః" (10-116-9)
"మహీ మియర్మి సుష్టుతిః" (10-188-2)

ఇత్యాదు లసంఖ్యాకములు. పడవను నడుపురీతిగా ఆవేశ మిచ్చు దేవతయే గీతక్రమమును దిద్ది దారిజూపును. స్థిరులు, మేధావులు నైన ఋషు లాసూక్తములు చెప్పుదురు. గ్రావములు సోమరసము వచ్చుచున్న దను సందేశమును పంపురీతిగా, గీత ముచ్చరింపబడును. సోమపానము వాక్కు నుత్పాదించును. ప్రాచీనకాలము నుంచి సూక్తములు వినుచున్న ఋషి హృదయ పూర్వకముగా గీతమును చెప్పును. ధీప్రజ్ఞతో చెప్పబడిన సుష్టుతి యిది. సముద్రముపై నావను వదలునట్లుగా ఋషి తన గీతమును ఇంద్రునికై వదలును. పూజనీయు లగు పురోహితులవలె దేవులు కూడ వాటిని గౌరవింతురు. సముద్రముపై నావను వదలునప్పుడు వాయుప్రసరణాదులను, నావయొక్క శక్తిని గమనించకపోరు. అటులనే సూక్తము పరిపక్వస్థితి గాంచిన భావరూపయుత మై అలంకారోపేత మైన వేళనే ఉచ్చరింపబడు నని ధ్వని గలదు. ఇవి సార్థజన్యము లైన యెడల యెప్పుడో నశించి యుండెడివి. సార్వజనీనత వీటి విశిష్టగుణము.

వేర్వేరు స్థలములలో నున్నభావమును, రూపమును తెచ్చి కవులు మేళవింపజేయలేదు. ఆవేశ మొక్క భావమునకే కాదు, రూపమునకు గూడ కలదు. కావున నివి పరస్పరము అవిభక్త బాంధవ్యము కలవి. అందుచే సూక్తజననముతో నివి రెండును లభించును. సూక్తమును పుట్టించుచున్నా మని ఋషు లనేకసారులు చెప్పికొన్నారు.

"స్తోమం జనయామి నవ్యం" (1-109-2)
"ఉక్థం నవీయో జనయస్వ యజ్ఞైః" (6-18-15)
"నవంను స్తోమ మగ్నయే.... జీజనం" (7-15-4)

"బ్రహ్మాణి జనయంత" (7-29-6)

"ఉరువ్యచసే మహినే సువృక్తి మింద్రాయ జనయంత విప్రాః"
(7-31-11)

"శుచిం ను స్తోమం నవజాత మద్య" (7-93-1)

"పూర్వ్యాస్తుతి రద్రా ద్వ్యష్టి రివాజని" (7-94-1)

"స్తోమం జీ జనత్" (8-12-14)

"అగ్నే జనామి సుష్టుతిం" (8-43-2)

"గిరం మంద్రా మజీజనత్" (8-95-5)

"ఉక్థం యదస్య జాయతే" (9-47-3)

"మధోర్ధారాభి ర్జనయంత అర్కం" (9-73-2)

"అతో మతీ ర్జనయంత స్వధాభిః" (9-95-1)

"సోమః జనితా మతీనాం" (9-66-1)

"జనయన్మతిం కవిః" (91-107-18)

"స్తోమంత ఇంద్ర విమదా అజీజనన్నపూర్వ్యం పురుతమం సదానవే"
(10-23-6)

"ఇమా మగ్నే మతయస్తు జాతాః" (10-7-2)

"హృదామతిం జనయే చారుమగ్నయే" (10-91-14)

అను పంక్తు లుదాహరణకు చాలును. కవి నూతన సూక్తోత్పాదకుఁడు. అగ్నికొరకే వసిష్ఠుడు నూతన గీతమును జన్మింపచేసినాడు. ప్రాచీనులు, అర్వాచీనులు నైన ఋషులు సూత్రస్రష్టలు; నవజాతము, శుచి యైన గీతములతో స్తుతించెదరు. మేఘుని నుండి వర్ష ముత్పన్న మగునట్లు గీతి యుత్పన్న మగుచున్నది. మాదనకరము లైన వానిని పుట్టించినారు. పైగా సోమమే వీనికి స్రష్ట యని కూడ పలికినారు. విమదాగీతములు అపూర్వ్యములు, పురుతమములు. కేవలము దేవత కొరకే జన్మించిన వివి. సుందర మైన గీతమును మనఃపూర్వకముగా అగ్నికొరకై పుట్టించినారు. ప్రియురాలు తనభర్తయొక్క హృదయములో నుండ గోరునట్లు అగ్ని హృదయమధ్యమం దుండవలె నని కవి కోరికొనినాడు. (10-91-14).

సూక్త జననములో రూపాలంకరణకు కొంత తావున్నది. ఋషులు గీతము లను సృష్టించితి మని కూడ చెప్పుకొన్నారు. జననములో communication కు మంచి స్థానము కలదు. కళ కేవలము సృష్టి. ఇతరుల కందజేయుట యనునది సృష్టితోపాటు తనంతట తా వచ్చునది. సృష్టిలో కవి యన్వేషించ వలసినది నిధి ధ్యాసన మాత్రమే. తద్ద్వారా సమస్తము చేకూరును.

"ఉపేమ సృష్టి" (2-35-1)

"స సృజంతే గిరః" (6-16-37)

"ఉపబ్రహ్మాణి సస్‌సృజే వసిష్ఠః" (7-18-14)

"ఉపస్తుతిం.... అసృక్ష్యన్యా మివ" (8-27-11)

"స్తోమం దిదిష్టత" (10-92-9)

అనువాక్యములు సరిపోవును. సూక్తమును, వాక్కును సృష్టించినవాడు కవి. ఈసృష్టి ప్రయత్న జన్యము కాదు. సులభముగ, తలవని తలంపుగా నరు దెంచునది. ఋగ్వేదకవుల కీ యనుభము సర్వదా కలదు.

"వైశ్వానరాయ మతి ర్నవ్యసీ శుచిః సోమ ఇవ పవతే చారు రగ్నయే"- (6-8-1)

సోమ మేవిధముగ రమణీయతతో, అనాయాసముగ స్రవించునో, అదే విధ మున సూక్తము కవిహృదయమునుండి ప్రవహించును. దీనినే పాశ్చాత్యులు "Spontaneous overflow of powerful feelings" అనినారు. ఈ యనుభవ మాఋషులకు నూతనము కా దనుట కీ క్రింది వాక్యముల పరిశీలింపుడు—

"మనసా మనీషా" (1-61-2)

"వ్యూర్ణోతి హృదామతిం నవ్యో జాయతామృతం" (1-105-15)

"హృదాయ త్తష్టాన్ మంత్రా నశంసం" (1-67-4)

"హృదా తష్టో మనసో ధాయిదేవాః" (1-171-2)

"మనసా ఉచథ మవోచన్"—(1-182-8)

"ఇమాం స్వస్మై హృద ఆసు తక్షం మంత్రం వోచేమ" (2-35-2)

"ఇంద్రం మతిర్హృద ఆవచ్యమానా చ్ఛాపతిం స్తోమతష్టా జిగాతి"
(3-39-1)

"పర్యచామి హృదామతిం" (10-119-5)

"హృది స్పృశో మనసా వచ్యమానాః" (10-47-7)

మనస్సుతోను, హృదయముతోను, బుద్ధితోను వచింపబడినది సూక్తము. సంపూర్ణ హృదయముతో కవి యుచ్చరించును, సూక్తములు నిర్మించును. వాటిని సమర్పించును. ప్రథమమున హృదయములోనే నిర్మింపబడిన దిది. అట్టి సూక్తము జాగ్రదవస్థకు తీసికొనివచ్చునది. ఇంద్రుని సందర్శనము గోరి యరిగిన దూత లగు నీ సూక్తములు హృదయమును స్పృశించునవి, మనసార వచింపబడినవి. అటువంటి Sincerity, జిజ్ఞాస ఉండుట చేతనే యెరుగనిదానిని గురించి తెలిసికొన కుతూహలమును కనబరచినారు— "యద్వాఘా సత్యముత య న్న విద్మ."
(10-139-5).

ఇట్టి ఋషులు-కవులు పూజనీయులు.

"మాన్యస్య కారోః" (1-177-5 ; 184-4. మొ.) అని యనినారు. భౌతికాతీత జ్యోతులకు వంశవదు లైన వీరి కషాయము లేదు. వీరు నింద్యులు కారు- "న స్తోతారం నిదేకరః" (3-41-6). వస్తుతః దోష రహితులు, సత్యాశ్రయులు, సత్యపాలకులు, వచోవిదులు (9-64-23). పైగా "సహస్రణీథాః కవయః" (10-154-5) అన్నారు. ఈ సామగ్ర్యోపేతుడైన కవి తనభావనా వాహినితో నెట్టి దాని నైనను ఉత్తమకావ్యముగా నల్లగలుగు చున్నాడు—

"అస్మా ఇదుగ్నాశ్చి ద్దేవపత్నీ రింద్రా యార్క మహిహత్య ఊవుః
(1-61-8.)

సాలీడు తన గూటి నల్లునట్లు దేవపత్నులు ఇంద్రుని గురించి సూక్తము నల్లినారట! దేవపత్నీ శబ్దము వలన కవితలో మార్దవము, సుకుమారత, సౌశీల్యము, స్నిగ్ధహృదయము, రమణీయత, లాలిత్యము మొదలైన సుందరగుణము లుండ వలె నను ధ్వని కలదు. సూక్తము నల్లుటలో భావరూప సమ్మేళనము, ఐక్యతలు మాత్రమే కాక యొక అపూర్వాలంకృతి కలదు. కళానిష్పన్న మైన సృష్టిలో వివిధ భాగములు పొదగట్టవు. అందలి యనుభూతి సహితము సమగ్రకావ్య జనితమే

యగును. శ్రీహర్షు డనినట్లు ఇచట "నాస్తి జన్యజనక వ్యతిభేదః". ఈ వాక్యము ఋగ్వేద కవులు నుడివిన "ఇంద్రో బ్రహ్మేంద్ర ఋషిః" అన్న పంక్తిని స్మృతికి దెచ్చును. ఈ యల్లికను జెప్పు పంక్తితో పాటు "హంసా ఇవ కృణుథ శ్లోకం" అను పంక్తిని కూడ కలిపి చదివిన యెడల ఋగ్వేద ఋషుల కవిత్వ తత్త్వము సంక్షిప్తముగ తెలియ గలదు.

"కూ" ధాతువు ఉచ్చారణ వాచి. "కవ్" అన వర్ణన. కవి శబ్దమునకు ఉచ్చరించువాడు, వర్ణించువాడు అని మాత్రమే కాక విశేషార్థము కలదు. ఋగ్వేద కాలములో ఋషి, సుమేధ, ధీర, రేభ, కవి శబ్దములు దాదాపుగ పర్యాయపదములుగ వాడబడినవి. ఋతమును కాపాడువారు కవులు. వారి హృదయాలలో రహస్యముగ తత్త్వ మిమిడియున్నది—

"ఋతస్య పదం కవయోనిపాంతి
గుహానామాని దధిరే పరాణి" (10-5-2)

శ్రేష్ఠము, దోషరహితము నైన తత్త్వము వారిహృదయములలో వసించి యుండును. క్రమక్రమముగ నది వ్యక్తమై జగము నావేశించును.—

"యదేషాం శ్రేష్ఠం యదరి ప్రమాసీత్
ప్రేణా తదేషాం నిహితం గుహావిః" (10-71-1)

దాగియున్న వానిని ప్రకాశవంతముగ చేయువాడు, సర్వమును వ్యక్తపరచు వాడు కవి యని యాస్కాచార్యులు నిర్వచించినారు (12-13). సూర్యుడు, ఋషి, మహాకవియు నిట్టివారు. ఋగ్వేదకవులే ఋషులు. వారినే మహాకవు లన వలెను. సవితను కవిగా ఋషు లెంచినారు.

"విశ్వా రూపాణి ప్రతిముంచతే కవిః
ప్రాసావీ ద్భద్రం ద్విపదే చతుష్పదే
వినాకమఖ్య త్సవితా వరేణ్యోఽ
నుప్రయాణ ముషసో విరాజతి." (5-81-2)

—భారతి
స్వభాను - మాఘము - 1944 ఫిబ్రవరి.
సంపుటము 21, సంచిక. 2.

రా మా య ణ ము*

[రవీంద్రుని మాతృకనుండి]

—డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి

సరాసరిని కావ్యములను రెండుభాగములుగ భాగింపవచ్చును. కొన్ని కావ్యములు కేవలము వానిని రచించు కవుల యభిప్రాయములతో ప్రపూర్ణములై యుండును ; కొన్ని అటులు గాక యేదో యొక బృహత్ సంప్రదాయమునకు చెందినవై యుండును.

ఒక కవి యభిప్రాయములు ఒక కావ్యమునం దుండు ననిన ఆ యభిప్రాయములు మరెవ్వరికిని ఉండ వని అర్థము కాదు. ఒకవేళ అట్లుండిన అవి పిచ్చి అభిప్రాయములు. తలంపులకన్న వేరుగా నుండజాలవు. నిజసుఖదుఃఖములు, నిజకల్పన, నిజజీవనాభిజ్ఞానము గుండా విశ్వమానవుల చిరంతన హృదయావేగము, జీవనమర్మకథ, తనంతటతానే వెలువడుచుండు నట్టి సామర్థ్యము కవియందు కల దని అర్థము చేసికొనవలయును.

వీరు ఏ విధముగ ఒకశ్రేణికి చెందిన కవు లయిరో, ఆ విధముననే రెండవ శ్రేణికి చెందిన కవులు గలరు. వారి రచనలద్వారా ఒక సమగ్రదేశము, ఒక సమగ్ర యుగము, తమహృదయమును, తమ అభిజ్ఞానమును వ్యక్తపరచి వాటిని మానవుల చిరంతన సామగ్రిగా చేయుచుండును.

ఈ ద్వితీయశ్రేణి కవినే మహాకవి యని చెప్పనొప్పును. సమగ్రదేశము యొక్క, సమగ్రజాతియొక్క విజ్ఞానము వీరిని ఆశ్రయించును. వీరు రచించునది యేదో వ్యక్తివిశేషముయొక్క రచనగా తోచదు. అది బృహద్వనస్పతివలె దేశము యొక్క భూతల జఠరమునుండి ఉద్భూతమయి, ఆ దేశమునకే ఆశ్రయచ్ఛాయాదానము చేయుచున్నదా యనునట్లుండును. కాళిదాసు శకుంతల, కుమారసంభవము

*శ్రీయుత దినేశచంద్రసేన్ గారి 'రామాయణీకథా' అను గ్రంథమునకు భూమికా స్వరూపమున రవీంద్రులచే 1923 సం. డిసెంబరులో రచింపబడినది.

విశేషముగ కాళిదాసు నిపుణహస్త పరిచయమును పొందుచున్నవి. కాని రామాయణ మహాభారతములు జాహ్నవీ, హిమాచలముల మాడ్కినే భారతవర్షమునకే చెందినట్లుగా తోచును. వ్యాసవాల్మీకులు ఉపలక్ష్యము మాత్రమే.

అసలు వ్యాసవాల్మీకులు ఎవరి పేరులు కావు. అవి భావమున నామకరణములు మాత్రమే. సమస్తభారత వర్షమునకు సంబంధించిన యీ గ్రంథములు రెండును, తమ్ము రచించిన కవుల నామములు పోగొట్టుకొని యున్నవి. కవులును తమకావ్యముల యంతరాళముననే మునిగిపోయి యున్నారు.

మన దేశమున రామాయణ మహాభారతములవలె ప్రాచీన గ్రీసుదేశమునందు 'ఇలియడ్' ఉండినది. అది సమస్త గ్రీసు దేశముయొక్క హృత్పద్మసంభవముగను, హృత్పద్మవాసిగను ఉండినది. కవిహోమరు తన దేశములయొక్క కంఠమునకు భాషను దానము చేసియుండెను. ఆ సాహిత్యము తనదేశనిగూఢాంతఃస్థలమునుండి బయల్వెడలుచు, చిరకాలముగ తనదేశమును దీప్తిమంతముగ నుంచగలుగు చున్నది.

ఏ యాధునిక కావ్యమునకు గూడ నింత వ్యాపకత్వ మున్నటులు కనబడదు. మిల్టన్ పారడైజు లాస్టునందు భాషాగాంభీర్యము, ఛందోమాహాత్మ్యము, రసగభీరత యెంత విశేషముగ నున్నను, అది దేశధనము కాదు. అది లైబ్రరీయొక్క ఆదరమగు వస్తువు.

అయినను, కొన్ని ప్రాచీనకావ్యములను ఒకరాశిగా చేర్చి వాటి కన్నిటికిని ఒకేనామ మివ్వవలయు ననిన మహాకావ్య మని తప్ప మరేనాను మివ్వగలము ? ఇవి ప్రాచీనకాలపు దేవదైత్యులవలె మహాకాయులుగా నుండినవి. వీటిజాతి యిప్పుడు లుప్తమై పోయినది.

ప్రాచీనార్య సభ్యతయొక్క ఒకధార యూరోపునందును, ఒకధార భారతవర్షమునందును ప్రవహించినవి. యూరోపుధార రెండు కావ్యముల యందును, భారతవర్షపుధార రెండు కావ్యములయందును తనసాహిత్యమును సంగీతమును రక్షించి నిలిపి యున్నవి.

మనము విదేశీయులము. గ్రీసు తన సమస్త ప్రకృతిని తన రెండుకావ్యములలో ప్రకాశింపగలిగెనా లేదా యని మనము దృఢముగ చెప్పజాలము. కాని,

భారతవర్షము మాత్రము రామాయణ మహాభారతములలో నింకేమియు శేషము లేకుండగ ప్రకాశింపగలిగె ననుట నిశ్చయము.

అందువల్లనే, శతాబ్దముల తరువాత శతాబ్దములు దొర్లిపోవు చున్నను, రామాయణ మహాభారతముల స్రోత్రము భారతవర్షమున లేశమాత్ర మైనను శుష్కించిపోవుట లేదు. అనుదినము గ్రామగ్రామమున, గృహగృహమున అవి పఠింపబడుచున్నవి. కల్లుదుకాణమునుండి రాజప్రాసాదము వరకు వాటికి సమాన మైన ఆదరము గలదు. ఆ కవియుగళము ధన్యము. కాలమహాప్రాంతర మధ్యమున వారి నామములు పోగొట్టుకొన బడినను, వారి వాణి బహుకోటినర నారీ ద్వార ద్వారమునకు అజస్రధారగా శక్తిని శాంతిని గైకొని పోవుచున్నది. శతశత ప్రాచీన శతాబ్దముల ఒండుమట్టిని తెచ్చి, భారతవర్షముయొక్క చిత్తభూమిని నేడును సత్తువ చేయుచున్నది.

అట్టితరి, రామాయాణ మహాభారతములను కేవలము మహాకావ్యము లనిన చాలదు. అవి యితిహాసములు గూడను. ఘటనావళియొక్క యితిహాసము కాదు. ఎందుకన, అట్టి యితిహాసము సమయ విశేషముపై ఆధారపడి యుండును—రామాయణ మహాభారతములు భారతవర్షముయొక్క చిరకాలపు ఇతిహాసములు. అన్యేతిహాసములు కాలకాలమునకు ఎంతపరివర్తన యైనను, ఈ యితిహాసము పరివర్తనయే కాలేదు. మహాభారత వర్షపుసాధన, ఆరాధన, సంకల్పముల యితిహాసము ఈ రెండు విపులకావ్య హర్మ్యముల మధ్య చిరకాలపు సింహాసనమున విరాజమానమగుచున్నది.

ఈ హేతువుననే, రామాయణ మహాభారతముల సమాలోచన, యితర కావ్యసమాలోచన ఒకటి కాదు. రామునిచరిత్ర ఉచ్చమో, నీచమో, లక్ష్మణుని చరిత్ర మనకు రుచించునా, లేదా యనెడి విచారణ చాలదు. మౌనము దాల్చి నిఖిలభారత వర్షము అనేక సహస్ర వత్సరములనుండి, వీటిని ఏభావముతో గ్రహించియుండినదో యని శ్రద్ధాసహితముగ విచారణ చేయవలసి యున్నది.

రామాయణమున భారతవర్ష మేమి పల్కుచున్నదో, రామాయణమున భారత వర్ష మేయాదర్శమును గొప్ప దని ఒప్పుకొనినదో, అదియే ప్రస్తుతము మనము శ్రద్ధగ విచారింపవలసిన విషయము.

వీరరసప్రధాన మగు కావ్యమునే 'ఎపిక్'అనెద రని సామాన్యప్రజల తలంపు. ఏకాలమున, ఏదేశమున వీరరసముయొక్క గౌరవము ప్రాధాన్యమును పొందినదో, ఆ దేశమున, ఆ కాలమున స్వాభావికముగ ఎపిక్ వీరరస ప్రధానమగుట తటస్థించును. ఇదియే అందులకు కారణము. రామాయణమునందు యుద్ధవ్యాపారము కావలసినంత యున్నది. రాముని బాహుబలము గూడ విరివిగ వర్ణింపబడి యున్నది. కాని రామాయణమునందు ప్రధానరసము వీరరసము కాదు. అందువల్ల బాహుబల గౌరవము హ్రస్వ మగుట లేదు. యుద్ధఘటనమే వారి ముఖ్యవర్ణన విషయము కాదు.

దేవుని అవతారలీలనే కైకొని రచింపబడిన కావ్యమును కాదు ఇది. కవి వాల్మీకియొద్ద రాముడు అవతారపురుషుడుగా నుండలేదు. సామాన్యమనుష్యుడుగనే యుండెను. కవి రామాయణమున నరచరిత్రను గాక దేవచరిత్రనే వర్ణించి యుండిన, రామాయణము యొక్క గౌరవము తగ్గియుండెడిది ; దానికి కావ్యాంశమున లోటు ఆపాదిల్లెడిది ; మనుష్య డనియే రామచరిత్రము మహిమాన్విత మైనది.

ఆదికాండ ప్రథమసర్గయందు వాల్మీకి తనకావ్యోపయుక్త నాయకుని ఉద్దేశించి బహుగుణముల ఉల్లేఖించి నారదు నిట్లడిగెను :—"సమగ్రా రూపిణీ లక్ష్మీః క మేకం సంశ్రితా నరమ్" (ఏదో ఒకనరుని ఆశ్రయించి సమస్త శోభలు రూప గ్రహణము గైకొనినవా ?)

అప్పుడు నారదు డిట్లనియెను.-

"దేవే ష్వపి న పశ్యామి కశ్చి దేభి ర్గుణైర్యుతమ్;
శ్రూయతాం తు గుణై రేభి ర్యో యుక్తో నరచంద్రమాః॥"

(ఇట్టి గుణయుక్తపురుషుని దేవతలలో గూడ చూడలేదు. కాని యే నర చంద్రుని యందు ఈ సకల గుణములు కలవో వానివిషయము వినుము).

రామాయణము ఆ నరశ్రేష్ఠుని విషయము ; దేవతావిషయము కాదు. రామాయణమునందు దేవత తన్ను తాను తక్కువ పరచుకొని మనుష్య డగుటలేదు. మానవుడే నిజగుణములద్వారా దేవతయై విరాజిల్లు చున్నాడు.

మానవుని చరమాదర్శమును స్థాపించుటకొరకే భారతవర్షపుకవి యీ మహా కావ్యమును రచించెను. ఆ దినమునుండి నేటివరకు మానవుల యాదర్శచరిత

వర్ణనను మనదేశపు పాఠకమండలి పరమశ్రద్ధా విశ్వాసములతోడ పఠించుచు వచ్చుచున్నారు.

రామాయణ ప్రధాన విశేష మేమన, అది క్షుద్ర మగు గృహవిషయమును గూడ మిగుల పెద్దదానినిగా చేసి చూపుచున్నది. పితాపుత్రుల, భ్రాతాభ్రాత, భార్యాభర్తల ధర్మబంధనములను, ప్రీతిభక్తి సంబంధములను ఎంతయు మహత్తరములైన వానినిగా చేయుటచే, అవి సహజముగనే మహాకావ్యములకు ఉపయుక్తము లగు విషయము లగుచున్నవి. దేశజయము, శత్రువినాశము, రెండు ప్రబలవిరోధి పక్షముల ప్రచండాఘాత సంఘాతములు మున్నగు సమస్త వ్యాపారములే సహజముగా మహాకావ్యమునందు ఆందోళనోద్దీపన కారకములుగ నుండును. కాని, రామాయణము యొక్క ఔన్నత్యము రామాయణములోని యుద్ధముపై ఆశ్రిత మై యుండలేదు. ఆ యుద్ధఘటన సీతారాముల దాంపత్యప్రేమను ఉజ్జ్వలముగ నొనర్చి చూపుటకు ఉపలక్ష్యము మాత్రమే. తండ్రియెడల కుమారునిభక్తి, సోదరునికై సోదరుని ఆత్మత్యాగము, పతిపత్నులమధ్య పరస్పరప్రీతి నిష్ఠ, ప్రజల ప్రతిప్రభుని కర్తవ్యము ఎటు లుండవలయునో దానినే రామాయణము చూపుచున్నది. ఈ రీతిగ వ్యక్తివిశేష ప్రధానత, గృహసంపర్కములు మరి యేదేశముయొక్క మహాకావ్యమునందును ఈ తీరుగ వర్ణనీయ విషయ మైన దని చెప్పవలను పడదు.

రామాయణమున కవిపరిచయము మాత్రమే యగుట లేదు. సమస్త భారతవర్షముయొక్క పరిచయము ప్రాప్త మగుచున్నది. దీనివలన గృహ మనిన, గృహధర్మము లనిన, భారతవర్షమునకు ఎంత గౌరవార్హ ము లగు విషయములో తెలియుచున్నది. మనదేశమున గార్హస్థ్య ఆశ్రమమునకు ఎట్టి అత్యంత ఉచ్చస్థాన మొసంగబడినదో, దానిని ఈ కావ్యము సప్రమాణముగ నిరూపించు చున్నది. గృహస్థాశ్రమము మన నిజసుఖములకు భోగములకు ఏర్పాటు చేయబడి యుండలేదు; అది సమస్తసమాజమునుగూర్చి ఆలోచించెడిది; మనుష్యుని యథార్థభావముగ మనుష్యుని చేసెడిది. గృహస్థాశ్రమము భారతవర్షపు ఆర్యసమాజమునకు ప్రాకారము వంటిది. రామాయణము అట్టి గృహస్థాశ్రమము యొక్క కావ్యము. ఈ గృహస్థాశ్రమ ధర్మమునే రామాయణము ఒకవిషమ అవస్థయందు గెంటి దానినే వనవాసదుఃఖములతో విశేషగౌరవాన్వితముగ నొనరించినది. కైకేయీ మంధరలు కుచక్రకఠినాఘాతములచే అయోధ్య రాజగృహమును చిందరవందర చేసినట్టి స్థితియందును, గృహధర్మపు దుర్భేద్య దృఢత్వమును రామాయణము చాటుచున్నది బాహుబల విష

యము కాదు; జయింపవలెననెడి ఆశయు కాదు : రాష్ట్రగౌరవము కాదు. శాంతరసా స్పద మగు గృహధర్మమును రామాయణము కరుణాశ్రుజలమున అభిషిక్తము చేసి ఆ మహావీరునిపై స్థాపన చేసెను.

శ్రద్ధాహీనులగు పాఠకులు ఈ ఘట్టమున చరిత్రవర్ణన అతిశయోక్తిగ పరిణ మించిన దని అనగలరు. యథార్థ స్థితిని కల్పనల సరిహద్దులను ఉల్లంఘించిన కావ్యకళ అతిశయోక్తిగ మారును ఒకటి రెండు మాటలలో దాని మీమాంస కానేరదు. రామాయణ చరిత్రవర్ణన స్వాభావికము కాదని చెప్పు విదేశీయ విమర్శ లకు ప్రకృతి భేదముచే నేది ఒకనికి అస్వాభావికముగ తోచునో, అదే మరొకనికి స్వాభావికముగ కన్పట్టునని చెప్పవలసి యున్నది. భారతవర్షము రామాయణమున అస్వాభావికమును గాని, అతిశయోక్తిని గాని కాంచుట లేదు.

ఎచ్చోట ఏ ఆదర్శము ప్రచలితమో దానిని అసలే వదలి వేసిన, అచ్చటి ప్రజల కది గ్రాహ్యమే కానేరదు. మన శ్రుతియంత్రమున మనము ఎన్ని శబ్దతరంగ ముల యాఘాతముల గైకొన గలమో దానికి కొంత పరిమితి గలదు. ఆ సంఖ్యను మించిన మనచెవులు ఆ శబ్దతరంగములను గ్రహింపజాలవు. కావ్యమునందు చరిత్రభావ, ఉద్భావన సంబంధముల యందును అదేరీతిగ ఉండు నని చెప్పవచ్చును.

ఇదే యథార్థ మైన రామాయణకథ, భారతవర్షముకడ ఏ యంశమునందును అస్వాభావికము కాలే దనుమాట సహస్రవత్సరముల నుండి రుజువై వచ్చుచున్నది. ఈ రామాయణకథనుండి భారతవర్షపు బాలురు, వృద్ధులు, వనితలు, పామరులు, పండితులు శిక్షణను మాత్రమే పొందుట కాదు ; ఆనందమును పొందిరి. కేవలము దానిని శిరోధార్యముగ చేసికొనుటయే కాక, హృదయాంతరాళముల యందును ఉంచుకొనిరి. అది వారికి ధర్మశాస్త్రము మాత్రమే కాదు ; వారి మహాకావ్య మై యొప్పుచున్నది.

ఈ మహాగ్రంథపు కవిత్వము భారతవర్షమునకు కేవలము సుదూరకల్పనా లోక సామగ్రియే యై యుండిన, మనసంసారసీమకు దూరస్థ మగు విషయమే యై యుండిన, రాముడు ఒకే కాలమున మనకు దేవుడుగను, మనుష్యు డుగను, రామా యణముపయి మనకు ఒకేకాలమున భక్తిప్రేమలు కల్గుటయు, నెప్పుడుగాని సంభవ మయ్యేడిది కాదు.

ఇట్టి గ్రంథమును అన్యదేశవిమర్శకులు వారి కావ్యవిచారాదర్శానుసారముగ అస్వాభావిక మని యనిన, వారి దేశముతో సరిపోల్చుటలో భారతవర్షపు ఒక విశేషత్వము ఇంకను అధికముగ పరిస్ఫుట మగుచున్నది. రామాయణమున భారతవర్షము దేనిని అభిలషించినదో దానినే పొందగల్గినది.

రామాయణ మహాభారతములను నేను ఈ దృష్టితోనే పరికించు చున్నాను. దీని సరళానుష్టుప్ ఛందమున భారత వర్షపు సహస్ర వత్సరముల హృత్పిండము స్పందిత మగుచున్నది.........

వాల్మీకి రామచరితకథను పాఠకులు కేవలము కవియొక్క కార్యమని చూడక, దానిని భారతవర్షపు రామాయణముగ తెలిసికొన వలయునని మాత్రము తెలుప నుద్దేశించు చున్నాను. అలాగైన రామాయణముద్వారా భారతవర్షమున, భారతవర్షముద్వారా రామాయణమును సరియగురీతిగ అర్థము చేసికొనగలరు. ఇది యేదో ఐతిహాసిక గౌరవవాహిని కాదనియు, పరిపూర్ణమగు మానవుని యాదర్శ చరిత్రమును భారతవర్షము వినగోరె ననియు' నేటివఱకును అశ్రాన్తానంద సహితముగ వినుచున్నదనియు గూడ పాఠకులు స్మరణయం దుంచుకొన వలయును. ఇందు గోరింతలు కొండంతలు చేయబడెనని కాని, యిది కావ్యకథయే యనికాని, మనదేశ మెన్నడు ననలేదు. సీతారామలక్ష్మణు లైనంత నిజము, భారతీయులకు తమతమ కుటుంబములోని వారును కారు.

పరిపూర్ణతను తెలిసికొనవలయునని భారతవర్షమునకు ఒకే ప్రాణాకాంక్ష గలదు. అది సత్యాతీతమైన దని అనాదరము చూపుటలేదు ; అవిశ్వాసపడుటయు లేదు. దానినిగూడ యథార్థసత్యమని విశ్వసించినది. దీని మూలముననే ఆనందమును పొందుచున్నది. ఆ పరిపూర్ణతాకాంక్షను మేల్కొలిపి, తృప్తియగునటులు చేసి, రామాయణపుకవి భారతవర్షపు భక్తహృదయములను చిరకాలము ఋణగ్రస్తములుగ చేసికొనెను.

ఏజాతి ఖండసత్యమునకు ప్రాధాన్యము నొసంగు చున్నదో, ఎవ్వారు యథార్థసత్యానుసరణమున అలసటను చెందరో, కావ్యమును ప్రకృతి దర్పణము మాత్రమే యని యనుచున్నారో, వారిచే లోకములో అనేక కార్యములు చేయబడినవి. వారు అధికముగ ధన్యులైరి. మానవజాతి వారికడ ఋణగ్రస్తమే. మరియొక వైపున ఎవరు "భూమైవ సుఖం, భూమాత్వేవ విజిజ్ఞాసితవ్యః" (పూర్ణతయే

సుఖము, అదే తెలిసికొన దగినది) అని చెప్పిరో, ఎవరు పరిపూర్ణపరిణామము మధ్య సమస్తభాగములకు సౌందర్యము, సకలవిరోధులకు శాంతి నొనగూర్చుటకు సాధన సల్పిరో, వారి ఋణముగూడ ఎన్నటికిని తీర్పబడదు. వారి పరిచయము విలుప్తమై, వారి ఉపదేశములు మరువబడిన, మానవనాగరికత ధూళిధూమ సమాకీర్ణ కారాగారములోని జనులగుంపుల మధ్య, నిశ్వాసములచే కలుషితమై, తుదిలేని కష్టములలో తగుల్కొని, కృశించి, తుదకు మరణించి యుండెడిది. రామాయణము ఆ యఖండామృత పిపాసార్థుల చిరపరిచయము మోసికొని తెచ్చుచున్నది. దీనిలో ఏ భ్రాతృప్రేమ, ఏ సత్యనిష్ఠ, ఏ పాతివ్రత్యము, ఏ ప్రభుభక్తి వర్ణింప బడినదో, దానిపై సరళశ్రద్ధను, హృదయస్థభక్తిని నిలుపగలిగినచో మనకారాగారపు వాతాయనములగుండ మహాసముద్రపు నిర్మలవాయువు ప్రవేశించుటకు మార్గమును పొందగలదు.

—భారతి
విభవసం॥ ఆశ్వయుజమాసము. అక్టోబరు, 1928.
సంపుటము: 5 ; సంచిక. 10.

——::——

విష్ణు వాయు పురాణములు

[బ్రహ్మాండ పురాణాంతర్భాగములు]

—శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకట లక్ష్మణరావు

ఆరంభములోఁ బురాణముల సంఖ్య పదునెనిమిది కా దను సంగతి పండితు లందఱు నెఱింగినదియే. మొదట శ్లోకాత్మక మైన పురాణ మొక్కటియే యున్న ట్లును, అది క్రమముగఁ బెరిగినట్లును, దాని గ్రంథ సంఖ్య మొదట కొద్దిగా నుండి పిదపఁ బెరుగుచు వేఱు వేఱు కాలములలో వేఱు వేఱు పెరిగిన కూర్పులు బయలుదేఱి నట్లును తెలిసికొనుటకుఁ బురాణములలోనే కొన్ని సూచనలు కలవు. కీర్తిశేషులైన జాక్సనుగారు ఈ విషయమును గుఱించి యిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

"వైదిక యుగము కడపటి భాగమునుండి క్రీస్తు పూర్వము రెండవ శతాబ్ది వఱకు నితిహాసముల కనుబంధముగఁ బురాణ మొక్కటి యుండినట్లును, అందు సర్గము, ప్రతి సర్గము, వంశము, వంశాను చరితము, మన్వంతరము అనునవి వర్ణింపఁబడి నట్లును హిందువుల వ్రాతల వలననే తెలియవచ్చు చున్నది. స్టీఫెను కాలము వఱకు వేఱు వేఱు మఠములలో వ్రాయఁబడుచు వచ్చిన మన 'శాక్జను వృత్తాంతము' (Saxon chronicle) వంటివే యీ పురాణములు. నార్మనుల దండ యాత్ర యనంతరము పరస్పరము సంబంధములేని భాగములు ఆ 'వృత్తాంతము'నఁ జేరిపోవుచు వచ్చినట్లే హిందూ సామ్రాజ్య కేంద్ర ప్రభుత్వ మంతరించిన పిదపఁ బండిత సమావేశము లంతకుఁ బూర్వముకంటెఁ గష్టసాధ్యము లైనప్పటి నుండి ఆ యా పుణ్యక్షేత్రము లందలి పండితులు తమ యొద్దనుండు శ్లోకాత్మకమైన మూలపురాణప్రతులలో నచ్చటచ్చట మార్చుటయు, మఱికొన్ని చోట్ల స్థానిక విషయములను జేర్చి గ్రంథమును బెంచుటయు సంభవించెను. మూల గ్రంథమగు నాది పురాణము నుండి యీ విధముగ బ్రహ్మ పురాణము ఒరిస్సా యందును, పద్మ పురాణము పుష్కర క్షేత్రమునను, అగ్ని పురాణము గయలోను, వరాహ పురా

ణము మథురలోను, వామన పురాణము స్థానేశ్వరముననుు, కూర్మ పురాణము వారణాసిలోను, మత్స్య పురాణము నర్మదా ప్రాంతము లందును బుట్టినవి."[1]

మూల పురాణము ౧౨,౦౦౦ ల గ్రంథమే :

దేశ కాలముల ననుసరించి పురాణములు ఎన్నో మార్పులు పొందుట వలన ఆది పురాణ మేది; ఎట్లుండినది; అను విషయములను మన మిప్పుడు సరిగా నిర్ణయింపలేము. కాని వాఙ్మయ విమర్శకుని తీక్ష్ణమైన యంతర్దృష్టి నవనవ లాడుచుఁ బుష్టిగఁ బెరిగిన యష్టాదశ సంఖ్యాతీత పురాణోపపురాణ సాంద్రారణ్యమును జొరుచుకొని పోయి మూలపురాణ మను నీ యాదిమవాటికాస్వభావమును బయలు పఱుచునట్టి మఱుగుపడి నిగూఢములైన నిదర్శనములను గొన్నిఁటిని గనుఁగొనఁ గలదు.

భవిష్యత్పురాణములోని యీ క్రింది శ్లోకముల వలనఁ బురాణము లన్నియుఁ గలిసి మొదట ౧౨,౦౦౦ ల శ్లోకములే యనియు, నా గ్రంథ సంఖ్య క్రమముగఁ బెరిగె ననియుఁ దెలియవచ్చు చున్నది.

"ఓ రాజోత్తమా ! పురాణము లన్నియుఁ గలిసి మొదట ౧౨,౦౦౦ ల గ్రంథ ముండెను. కాలక్రమమున నం దనేక వ్యాఖ్యానములు చేరి యది వృద్ధి నొందినది. స్కాంద, భవిష్య పురాణము లీరీతినే పెరిగినవి. స్కాందము, శత సహస్రము (అనగా లక్ష) అని లోకు లందఱికిఁ దెలియును. ఋషులు భవిష్య పురాణము నేఁబదివేల గ్రంథముగాఁ జేసిరి."[2]

---

1. Centenary Memorial Volume of the journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, Epic and Puranic notes A. M. V. Jackson, p. 69.

2, "సర్వాణ్యేవ పురాణాని సంజ్ఞేయాని నరర్షభ, ద్వాదశైవ సహస్రాణి ప్రోక్తానాం హ మనీషిభిః,"

"పునర్వృద్ధిం గతానీహ ఆఖ్యానై ర్వివిధై ర్నృప, యథా స్కాందం తథా చేదం భవిష్యం కురునందన."

"స్కాందం శతసహస్రం తు లోకానాం జ్ఞాతమేవ హి, భవిష్య మేత దృషిణా లక్షార్ధ సంఖ్యయాకృతమ్,"

—భవిష్య పురాణము, బ్రహ్మ పర్వము ౧,౧౦౪-౬.

ఇప్పుడు దొరకు వేలు వేలు పురాణముల ప్రతుల ప్రకారము చూచినచో, ఆ యా పురాణములలోని అసంఖ్య మాహాత్మ్యములను దీసివేసినప్పటికిని, అష్టాదశపురాణముల గ్రంథసంఖ్య మొత్తము నాలుగులక్షలకు మించినది. పంద్రెండువే లెక్కడ; నాలుగులక్ష లెక్కడ! ఈ నాలుగు లక్షల గ్రంథమునకును (లక్షల కొలఁదిగ నున్న మాహాత్మ్యములకును) ప్రధానాధారము ౧౨,౦౦౦ ల పురాణమే! ఇప్పటి నాలుగు లక్షల గ్రంథమునుండి మొట్ట మొదటి పంద్రెండువేల గ్రంథమును విడఁదీసి చూపుటకు సాధ్యము కాకపోవచ్చును. కాని సాధారణముగ నన్ని పురాణములలోను గాన వచ్చు కథలను, శ్లోకములను విడఁదీసి కుతూహల ప్రేరితులై జిజ్ఞాసువు లెవ్వరైన నాదిపురాణస్వరూపమును నిర్మింపఁదలఁచిన యెడల నది పూర్తిగ నసాధ్య మైన కార్యము మాత్రము కాదు. అయితే యీ వ్యాసమునం దిపుడు నేను చేయఁ దలపెట్టినది ఆ పని కాదు. ఆదిపురాణము బ్రహ్మాండ మను పేరుతో నుండె ననియు, నిప్పుడు మహాపురాణము లనఁబడునవి యొకప్పుడు దానిలోని యంతర్భాగములుగ నుండె ననియు మాత్రమే నే నీ వ్యాసమునఁ దెలుపఁ దలచితిని, నే నీ రీతిని నమ్ముటకుఁ గల కారణముల నీ దిగువఁ బొందుపఱుచు చున్నాను.

విష్ణు పురాణము :

ఒక్క పురాణము నుండి పెక్కు పురాణములు పుట్టిన వనుటకు విష్ణు పురాణమే యొక దృష్టాంతము. పురాణములను గుఱించి విచారించిన తజ్జ్ఞు లందఱును విష్ణు పురాణము ఆదర్శ పురాణ మనియుఁ, బురాణములలోఁ బురాత మనియుఁ జెప్పిరి; కాని యీ పురాణము కూడ స్వతంత్రము కాదనియు, నొకప్పు డిది ఆది బ్రహ్మాండ పురాణము యొక్క భాగముగ నుండె ననియు; దరువాతఁ జీలి స్వతంత్ర పురాణ మయ్యె ననియుఁ దెలియవచ్చు చున్నది. ఇందును గుఱించి యిదివఱ కెవ్వరును విచారించి యుండలేదు. తెలుఁగు విష్ణు పురాణముఁ జదువునప్పుడు ఈ విషయము నాకుఁ దెలియ వచ్చెను. ౧౭ వ శతాబ్దారంభమునం దుండిన వెన్నెలకంటి సూరన విష్ణు పురాణమును దెనిఁగించెను. అతఁడు షష్ఠ్యంతము లైన తరువాత నిట్లు వ్రాసెను: "అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగ నా యొనర్పం బూనిన యాది మహాపురాణంబగు బ్రహ్మాండ పురాణంబునందలి పరాశర సంహితయైన శ్రీ విష్ణు పురాణంబునకుఁ గథా క్రమం బెట్టిదనిన...." [౧ ఆ.] ప్రతి ఆశ్వాసము చివరను అంత్య గద్యమం దిట్లె వ్రాసి యున్నాఁడు. దీనిని బట్టి చూడఁగా ౧౭ వ శతాబ్దమందలి సంస్కృత విష్ణు పురాణ ప్రతియందు నది బ్రహ్మాండ పురాణ మందలి

పరాశర సంహిత యనఁబడు భాగ మని వ్రాయఁబడి యుండె ననుట స్పష్టము. విష్ణు పురాణము స్వతంత్రగ్రంథ మనక మఱియొక పురాణ భాగ మన్న యెడల దాని గౌరవము తగ్గు నని కాఁబోలును ఇటీవలివారు సంస్కృత ప్రతులనుండి యీ భాగము నెత్తివేసినారు. కావున, నది కానరాదు. కొన్నిటియందు మాత్రము పరాశర సంహిత అని యున్నది.[3]

కావునఁ బై విషయములను బట్టి చూడ నిప్పటి విష్ణు పురాణ మను ప్రామాణిక గ్రంథము అది బ్రహ్మాండ పురాణమున నొక భాగ మని తేలుచున్నది. ౧౧-వ శతాబ్దమం దుండిన ఆల్ బెరూని యను మహమ్మదీయ పండితుఁడు తన పురాణముల జాబితాలో విష్ణు, బ్రహ్మాండ పురాణములు రెంటిని విడివిడిగఁ బేర్కొనుట వలన విష్ణు పురాణము బ్రహ్మాండ పురాణమునుండి పదునొకండవ శతాబ్దికిఁ బూర్వమే చీలి పోయి యుండు నని యూహింప వచ్చును.[4] వైష్ణవ మతము తిరిగి విజృంభించిన కాలమున నీ పురాణమునకుఁ బ్రాముఖ్యము వచ్చియుండును. వైష్ణవు లీ పురాణ మింకొక పురాణములోని యంతర్భాగ మని యంగీకరింపక పోవుట సహజము, కాఁబట్టి మతాభినివేశముగల వైష్ణవులో, లేక, యెన్నో శతాబ్దులు కడచిన తరువాత నా పురాణమునకును దీనికిని గల సంబంధముఁ దెలియక యీ యాశ్వాసాంత గద్యము లేఖకప్రమాద మని తలంచినవారో దానిని తీసివేసి యుందురు. అయి నప్పటికిఁ గొన్ని కొన్ని వ్రాఁత ప్రతులలో విష్ణు పురాణ, పరాశర సంహితలు రెండు నొక్కటియే యని తెలుపు నాశ్వాసాంత గద్య భాగ మెట్లో నిలిచియే యున్నది. ఈ పురాణము యొక్క కొన్ని కొన్ని ప్రతులలోఁ బ్రతి అంశము చివర నీ యాశ్వాసాంత గద్యము లేదు. పురాణము చిట్టచివర నాఱవ యంశము కడపటనే యీ రీతిని గలదు.

"ఇతి విష్ణుపురాణే పరాశర సంహితాయాం షష్ఠోఽంశః సమాప్తః"[5]

కనుక విష్ణు పురాణము మొట్టమొదటఁ బరాశర సంహిత యనఁ బరగు చుండె నని తెలిసికొనుట కిక్కడ కిటుకు దొరకినది. అది పరాశర సంహిత యని

3. నేను అచ్చుపడిన గ్రంథములను మాత్రము చూచితిని, వేఱువేఱు దేశము లందలి వ్రాత ప్రతులను జూచి యింకను శోధింప వలెను.

4. Alberuni – Trubners Oriental Series, Vol. I, page 131.

5. Edition Printed at the Orintal Press, Bombay. Mss in the G. O. M. Library. Madras.

౧౬ వ శతాబ్దమున నాంధ్రీకరింపఁ బడిన విష్ణు పురాణమునఁ గూడఁ గలదు. అందు వలన దీనిని బట్టి బ్రహ్మాండమనే యొక పురాణము మొదట ననేక సంహితలుగ నుండెడి దనియు, విష్ణు పురాణ మందులో నొకటి యనియు మనము గ్రహింప వచ్చును. ఇట్లె వాయు పురాణము గూడ నొకప్పుడు బ్రహ్మాండ పురాణము లోనిదే యనియు, నది ప్రాయికముగ మొదట వాయు సంహిత యను పేరఁ బరగుచుండె ననియు మనము ముందు తెలిసికొనఁ గలము. పెక్కు సంహిత లిప్పటి కొన్ని పురాణములలోనివే యని యుండుట నెఱిఁగిన విషయమే. ఉదాహరణమునకు సూత సంహితఁ జెప్పవచ్చును. అదియొక సంపూర్ణ గ్రంథమైనప్పటికి బ్రహ్మాండ పురాణము వలెనే దానిని సంపూర్తిగఁ గానరాని స్కాంద పురాణములోని కొంత భాగ మని యూహించెదరు.

విష్ణు పురాణము యొక్క వివిధ దశలు :

నేఁడు కానవచ్చు ౬,౦౦౦ శ్లోకముల విష్ణు పురాణము కాని, నారద పురాణమునఁ జెప్పఁబడినట్లు ౨౩,౦౦౦ ల శ్లోకముల విష్ణు పురాణము గాని మొదట విష్ణు పురాణములో నొక భాగముగ నుండెడి దని మన మనలేము. అప్పుడు పరాశర సంహితలోఁ గొన్ని వేల శ్లోకములో లేక బాగుగా నాలోచించినఁ గొన్ని వందల శ్లోకములో మాత్రమే యుండి యుండవలెను. ఈ విష్ణు పురాణము కూడ ననేకములైన యితర పురాణములవలెను, మహా భారతము వలెను క్రమ క్రమముగఁ బెరుగుచు వచ్చె ననుట స్పష్టము. రత్నగర్భ భట్టాచార్యులవా రను సుప్రసిద్ధ వ్యాఖ్యాత "వైష్ణవకూట చంద్రిక" యను తమ విష్ణు పురాణ వ్యాఖ్యానమున నిట్లు చెప్పుచున్నారు. "విష్ణు పురాణ గ్రంథ సంఖ్య పదివే లని కొందఱు, నెనిమిదివే లని కొందఱు నిట్లు వేఱు వేఱు విధములుగఁ జెప్పుదురు. ఈ విధముగ గ్రంథ సంఖ్యను గూర్చి యభిప్రాయ భేదము లున్నప్పటికి నేను మాత్ర మాఱువేల శ్లోకములకే వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాను.[6]" విష్ణుచిత్తు డను మఱియొక వ్యాఖ్యాకారుఁడు ఈ పురాణము యొక్క గ్రంథసంఖ్యను గుఱించి పై రీతినే పెక్కు భిన్నాభిప్రాయములను దెలిపియున్నాఁడు. "విష్ణు పురాణమున నాఱు విభాగములు కలవు; కావున నది పదివేల శ్లోకముల దని, ౮ వేల శ్లోకముల దని వేఱు వేఱు పురాణములలో వేఱు వేఱు రీతులఁ దెలుపఁబడినది. ఈ విభేదములు వేఱు వేఱు

6. "విష్ణు పురాణంచ క్వచి ద్దశ సాహస్రం క్వచి దష్టసాహస్ర మిత్యాది వికల్పేఽ ప్యత్ర షట్సాహస్ర మేవ వ్యాఖ్యాయతే—(అం. ౧; అ. ౧, శ్లో. ౨౩).

సంహితల మూలమునఁ గలుగుచున్నవని చెప్పవచ్చును. విష్ణు పురాణమున లింగ పురాణము ప్రకారము పదివేల శ్లోకములును, శివ మత్స్య పురాణముల ప్రకార మెనిమిదివేల శ్లోకములును గలవు. కొన్ని దేశములలో నిది తొమ్మిదివేల శ్లోకము లనియు మఱికొన్ని దేశములలో నిరువది నాలుగువేల శ్లోకము లనియుఁ వేఱొక కొన్నిట నిరువది రెండువేల శ్లోకము లనియుఁ జెప్పెదరు. కాని మే మిచట నాఱు వేలకు మాత్రమే వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాము."[7]

విష్ణు ధర్మోత్తర ఖండమును విష్ణు పురాణమున కంటఁగట్టి నారద పురాణము దాని గ్రంథ సంఖ్యను విపరీతముగా ౨౩,౦౦౦ వఱకుఁ బెంచుచున్నది. కాని శ్రీ శంకరాచార్యులవారి గ్రంథముల ప్రకారము చూడఁగా విష్ణు ధర్మోత్తర మును, విష్ణు పురాణమును వేఱు వేఱు గ్రంథము లనియు, సాధారణముగ నిప్పు డచ్చుపడు కూర్పులలో నున్నట్లే యది యాఱవ యంశముతోనే ముగియుచున్న దనియు స్పష్టమగు చున్నది. "యస్మి న్న్యస్తమతి ర్నయాతి నరకం స్వర్గోఽపి యచ్చిన్తనే" అను శ్లోకముతోఁ బరాశరుల వారు విష్ణు పురాణమును ముగించు చున్నట్లు శంకరాచార్యులవారు తమ "విష్ణు సహస్రనామ భాష్యమునందుఁ జెప్పి యున్నారు.[8] "ఇప్పుడీ శ్లోకము దాదాపుగ నాఱువేల శ్లోకముల విష్ణు పురాణము

7. వైష్ణవం తు షడ్భేదం। తేన పురాణాంతరేషు వైష్ణవస్య దశసహస్రాష్ట సహస్రత్వాద్యుక్తిః। సంహిత భేదమాన విషయాకల్ప్య। యథా లైంగ్యే దశసహస్ర మితం। శైవ మాత్స్యయోస్తు వైష్ణవంచ అష్ట సహస్ర మితి। క్వచిత్ దేశే నవ సహస్ర ముచ్యతే। క్వచిత్ చతుర్వింశతి సహస్రం। క్వచిత్ ద్వావింశతి సాహస్రం। ఇదం తు షట్సాహస్ర మస్మాభి ర్వ్యాఖ్యాయమానం [౧-౧-౨౩] ఈ వ్యాఖ్యాత యొక్క కాలమును నిర్ణయింప లేక పోయితిని. కాని యతఁడు చెప్పిన విషయము మాత్రము చాల నమూల్యమైనది. లింగ, మత్స్య పురాణముల యొక్కయి ప్పు డచ్చు పడిన ప్రతులకు, నతనికి దొరికిన ప్రతులకు జాల వ్యత్యాస మున్నట్లు అతని వ్రాతల వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. పురాణములన్నియు నొక ఫక్కి నుండవలయు నను నుద్దేశముతోను, సందర్భశుద్ధి గలిగి యుండవలయు నను నుద్దేశముతోను ఏ విధమైన ప్రమాణము లేకయే పరిష్కర్త లిప్పు డచ్చుపడిన చాల పురాణములను దిద్దియుందు రని నా నమ్మకము. ఏ పురాణము యొక్క గ్రంథ సంఖ్య యెంతో యిప్పటి లింగ పురాణమునఁ దెలుపఁబడి యుండలేదు. విష్ణు పురాణ గ్రంథ సంఖ్య ౮,౦౦౦ లని కాక ౨౩,౦౦౦ లని మత్స్య పురాణము తెలుపుచున్నది.

8. శ్రీ శంకరాచార్యులవారి "విష్ణు సహస్రనామ భాష్యం", "వాణీ విలాస ప్రతి", శ్రీరంగం, పుట ౪౩. ఈ భాష్య కర్త ప్రస్థానత్రయ భాష్యకారులైన ఆది

చివర గాన్పించుచున్నది. "ఓరియంటల్ ప్రెస్'' ప్రతిలో నీ శ్లోకము తరువాత నాఱు శ్లోకములు మాత్రమే కలవు.

విష్ణు పురాణము యొక్క వేఱు వేఱు ప్రతు లన్నిటిని బట్టి చూడఁగా మొదట నిది బ్రహ్మాండ పురాణాంతర్గతమై యున్నప్పు డిందు ౬౦౦౦ శ్లోకముల కంటె నెక్కువ లేవనియుఁ బ్రారంభములో నొకవేళ రెండు మూడువేల శ్లోకములు మాత్రమే యుండె ననియు మన మూహింప వచ్చును. ఈ యాఱువేల శ్లోకములలో గూడఁ జాల భాగము సాధారణముగ అసలు గ్రంథమునకు సందర్భించని యిటీవలఁ జేరిన ప్రక్షిప్తము లని చూప వచ్చును.

వాయు పురాణము :

ఇంక వాయు పురాణమును గుఱించి యాలోచింతము. ''ఇప్పుడున్న యతి పురాతనము లైనట్టియు, నత్యంత విశ్వాస పాత్రము లైనట్టియు నాది పురాణ

శంకరుల వారే యని నే ననుకోను. ఆదిశంకరులవారి గ్రంథము లందలి రచనకు దీనికి సహస్రాంతము భేదము కలదు. ఆ రచన ముం దిది చాల నీరసముగ నున్నది. ఆదిశంకరులవారి పీఠము నధిష్ఠించిన శంకరాచార్యులవా రెవ్వరో యీ చిన్న గ్రంథమును రచియించి యుందురు. ఈ భాష్యకారుఁ డాది శంకరులవారా, వారి తరువాత నా పీఠ మధిష్ఠించిన మఱియొక శంకరాచార్యులవారా, యన్న వాదముతో మన కిప్పు డిచట నంత ప్రసక్తిలేదు. గ్రంథకర్త యెవ్వరైనను నీ గ్రంథమును రచియించు నాఁటికి విష్ణుధర్మోత్తరము విష్ణు పురాణములోని యొక భాగముగఁ బరిగణింపఁబడి యుండలేదనియు విష్ణు పురాణము పై శ్లోకముతో సమాప్తమయ్యె ననియు నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఈ విషయమే విష్ణు ధర్మోత్తర విష్ణు పురాణములను రెంటిని కలగూరగంపగఁ గలిపివేయు నారద పురాణము యొక్క కాలమును తెలిసికొనుటకుఁ గొంచెము వీలిచ్చుచున్నది. నారద పురాణముగాని, లేదా అష్టాదశ పురాణముల యొక్క విపుల సూచి నిచ్చు నారద పురాణ భాగము గాని శంకరుల తరువాత - వారాది శంకరులవా రైననేమి, లేక, వారి తరువాతివా రైన నేమి - పుట్టియుండ వలెను. వారాది శంకరులవారే యైన యెడల నారద పురాణ కాలము క్రీ. శ. ౯ వ శతాబ్దికి ముందుది కానేరదు. తరువాతి శంకరులవారే యైన యెడల నా పురాణము నింకను జాల శతాబ్దులు తరువాతికిఁ దీసికొని రావలసి యుండును. అందువలన బురాణ విమర్శనమును గుఱించి పురాణ నిరీక్షణ మనఁ బడు తమ చక్కని మహారాష్ట్ర గ్రంథమున నారద పురాణమున నీయఁబడిన పురాణ సూచి శంకరాచార్యులవారి కాలము కంటెఁ బూర్వపు దన్న పండిత త్ర్యంబక గురునాథ కాళే గారితో నే నేకీభవింపఁ జాలను. స్వభావము ననుసరించి పురాణములు పోను పోను వృద్ధి చెందునే కాని, సన్నగిల్లవు.

ప్రతులలో దీని నొకటిగ భావింపవచ్చు"నని విల్సన్ దొరగా రీ పురాణమును గుఱించి చెప్పుచున్నారు. "పవమానప్రోక్త పురాణ"మని బాణకవి దీనిని దన హర్ష చరిత్రమునఁ బేర్కొనియున్నాఁడు.[9] ఇంతటి పురాతన పురాణము కూడ నాది బ్రహ్మాండ పురాణములోని యొక భాగముగనే కాన్పించుచున్నది. తంజావూరు సౌధ పుస్తక భాండాగారము (Tanjore Palace Library) నందలి వ్రాఁత ప్రతులను గుఱించి తయారు చేసిన సుప్రసిద్ధమైన తన గ్రంథముల పట్టికలో డాక్టరు బర్నెల్ గారు బ్రహ్మాండ పురాణమును గుఱించి యీ విధముగ వ్రాసియున్నారు :

"సాధారణముగ వాయు పురాణ మనఁబడునది దాని (బ్రహ్మాండము) లోని యొక విభాగ మని కొన్ని కొన్ని వ్రాఁతప్రతుల వలన (వ్రాత ప్రతుల సంఖ్య ౧౬, ౧౭ మొదలగునవి) తెలియవచ్చు చున్నది" [పుట. ౧౫౦]; తాను చూచిన బ్రహ్మాండ పురాణమును గుఱించి విల్సనుగారు కూడ నిట్టి కథనే చెప్పుచున్నారు.

"సంపూర్ణ బ్రహ్మాండ పురాణ మనఁబడు ప్రతు లొకొ్కక్కప్పుడు అరుదుగనైన దొరకుచునే యుండును. అట్టి ప్రతి యొకటి నాకు రెండు భాగములుగ దొరకినది. మొదటి భాగమున ౧౨౪ అధ్యాయములు కలవు; రెండవ భాగమున ౭౮ అధ్యాయములు కలవు. ఆ రెండు భాగములలోఁ గలిసి యీ పురాణమునకుఁ జెప్పఁబడిన గ్రంథ సంఖ్య కలదు.[10] పెద్దది యగు మొదటి భాగము వాయు పురాణమే యని తేలినది. అందు "ఇతి వాయు పురాణే" అనుటకు మాఱుగ "ఇతి బ్రహ్మాండ పురాణే" అని కలదు. ఈ విధమైన మార్పు ఉద్దేశ పూర్వకముగఁ జేయబడినట్లు కన్పట్టదు. ప్రళయమును వర్ణించు వాయు పురాణమునందలి మొదటి భాగము యొక్క కడపటి కాండమునకు బ్రహ్మాండ మని నామకరణము చేయఁబడెను. ఇది వాయు పురాణ మని నిశ్చయించుట కాధార భూతము లైన విషయ సూచికయు, వాయువు కథకత్వమును మర్యాదగఁ గాపాడఁబడినవి. ఈ బ్రహ్మాండ పురాణము యొక్క రెండవ భాగమునకు వాయు పురాణమునకు నెట్టి సంబంధమును

9. గమకైర్మధురై రాక్షిపన్మనాంసి శ్రోతౄణాం గీత్యా పవమాన ప్రోక్తం పురాణం పపాఠ-హర్ష చరితము (నిర్ణయసాగర ప్రతి)-పుటలు ౮౫-౮౬. యత్ర చ మహాభారతే శకుని వధః పురాణే వాయు ప్రలపితం - కాదంబరి - పీటర్సన్‌గారి ప్రతి - పుట ౪౦.

10. ౧౨,౦౦౦

లేదు. దక్షిణ దేశమున నది ప్రాయికముగ సంహిత యనియో కాండ యనియో వాడుకలోనుండి యుండును'' [చూడుడు: విల్సనుగారి విష్ణుపురాణోపోద్ఘాతము].

బిబ్లియోథికా ఇండికా గ్రంథమాల, ఆనందాశ్రమ గ్రంథమాల, వేంకటేశ్వర ముద్రాలయ గ్రంథమాల - ఈ మూఁటిలోఁ బ్రకటింపఁబడిన వాయుపురాణ ప్రతులు మూఁడింటిని నేను సంపాదింపఁ గలిగితిని. ఈ మూఁడుప్రతుల విషయసూచికలను వేంకటేశ్వర ముద్రాలయమువారు ముద్రించిన బ్రహ్మాండ పురాణప్రతి [11]విషయ సూచికతో పోల్చిచూడఁగా వాయుపురాణములోని ముప్పాతికభాగము ముక్కకు ముక్క బ్రహ్మాండపురాణముతో సరిపోవుచున్నది. ప్రక్రియ, అనుషంగము, ఉపోద్ఘాతము, ఉపసంహారము అని బ్రహ్మాండపురాణము నాలుగుపాదములు గలదని నారదపురాణము చెప్పుచున్నది. ఈ నాలుగుపాదములు నొకదానితరువాత నొకటి వాయుపురాణమున సంపూర్ణముగ వర్ణింపఁబడినవి. వాయుపురాణములోని కడపటి భాగమునను, బ్రహ్మాండపురాణమునను గూడఁ గానవచ్చు సామాన్య విషయ మేమియు లేదు. బ్రహ్మాండపురాణ కథకుఁడు వాయువు కావున నిప్పటి వాయు పురాణములోఁ జాలభాగము బ్రహ్మాండపురాణములోని దని కాని, లేక ఈ రెండు పురాణములు నొకే పురాణములోని యంతర్భాగములని కాని యూహించుట సహేతుకము కాకపోదు.

కీర్తిశేషులైన డాక్టరు రాజేంద్రలాల్ మిత్రగారిచేఁ బరిష్కృతమై బెంగాలు 'ఏషియాటిక్ సొసైటీ' వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన బిబ్లియోథికా ఇండికాప్రతి వాయు పురాణమును గుఱించి బంగాళీ విశ్వకోశ [12]మిట్లు చెప్పుచున్నది.

''దీనినిబట్టి ఈ 'సొసైటీ'వారు ప్రకటించిన వాయుపురాణము అసలు వాయు పురాణము కాదని తెలియవచ్చుచున్నది. గయాక్షేత్ర మాహాత్మ్యముకూడఁ గలిసిన బ్రహ్మాండపురాణములోని యొకభాగము మాత్రమే యిది ; ఈ విధమున నిది చిత్ర

11. నేను వేంకటేశ్వర ముద్రాలయమువారి ప్రతులు సరిగాఁ బరిష్కృతము లైన వని తలంపను. కాని, యవి వాడుకలో నున్నవి. ఏయే వ్రాత ప్రతిలోనుండి యేయే పాఠము గైకొనఁ బడినదో సరిగా నుదాహరింపకుండగనే యా యా పురాణ ములలోని పరస్పర వైరుధ్యమును దొలఁగించి, వాటి నన్వయింపఁ బ్రయత్నించి నట్టు కన్పట్టును. అందువలన నే యితర ప్రతియు నాకు దొరకనప్పుడు వారి ప్రతు లనే ఉపయోగించితిని.

12. సం. ౧౧. పురాణమును గుఱించిన వ్యాసమును జూడుఁడు.

మైన యొక సంకరగ్రంథము. ఇది వాయుపురాణమో, బ్రహ్మాండపురాణమో చెప్పుటకు సాధ్యము కాదు.''

బ్రహ్మాండపురాణమును పొరపాటున వాయుపురాణ మని చెప్పినందుకు బంగాళీ విశ్వకోశకారుఁడు డాక్టరుగారిని దండించుచున్నాఁడు; కాని పైని చూపిన దృష్టాంతములవల్ల నీవిధమైన పరివర్తనమునకు డాక్టరుగారు బాధ్యులు కా రన్న విషయము స్పష్టమే. ఎవరో గ్రంథకర్త—లేక పరిష్కర్త యైనఁ గావచ్చును—చాలకాలముక్రితమే ఒక పురాణము నింకొక పురాణముగనో, లేక బ్రహ్మాండపురాణము నందలి వాయుసంహితను వాయుమహాపురాణముగనో మార్చియుండవచ్చును; డాక్టరుగారు సంపాదకధర్మమును పాటించి లేనివి చేర్పకయు, ఉన్నవి తీసివేయకయు సూటిగాఁ దమ వ్రాతప్రతుల ననుసరించిరి,

నారదపురాణ మేమి చెప్పుచున్నది ?

ఆయా పురాణములలోని గ్రంథ విషయమును గుఱించి విపులముగ నారద పురాణములోఁ జేయఁబడిన వర్ణన మంత ప్రాచీనమైనది కాకపోయినప్పటికిఁ దక్కిన పదునేడు పురాణములు నాది బ్రహ్మాండ పురాణమునుండి పెరిగిన కూర్పులే యను నైతిహ్యమున కందు సూచనలు కలవు. ఇప్పటి బ్రహ్మాండపురాణ (వెంకటేశ్వర ప్రతి) విషయసూచికి సరిపోవు బ్రహ్మాండపురాణ విషయసూచి నిచ్చినతరువాత నారదపురాణకారుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ నిట్లు రహస్య మొకటి బయలుపఱచుచున్నాఁడు :

"నాలుగు పాదములతోను బ్రహ్మాండపురాణమును వర్ణించియున్నాను. ఇది పదునెనిమిదవది; అనుపమానమైనది; సారాతిసారమైనది. బ్రహ్మాండపురాణము నాలుగులక్షల శ్లోకము లని పురాణకాలమునుండి వాడుక. పారాశర్య మహాముని దీనినే యందఱికిఁ బదునెనిమిది విధములుగఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆ మహాముని నావలనఁ బురాణములను విని మననము చేసికొని ధర్మశీలురును, దీనానుగ్రహకరులు నైన మునులకుఁ దెలియఁజెప్పి వానిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను. వారు వేదముతోపాటు పురాణమును మొదట వసిష్ఠునికిఁ జెప్పిరి. అతఁడు దానిని శక్తిసుతునికి (పరాశరుఁడు) నతఁడు జాతుకర్ణునికిఁ జెప్పిరి. ప్రభంజనముఖతః

వ్యాసుఁడు దానిని సంపాదించెను. తరువాత నా యద్భుతపురాణ మా విధమునఁ బ్రమాణీకరించి లోకమునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయఁబడినది.[13]"

బ్రహ్మాండమే యన్ని యితర పురాణములకు మూలాధార మని యొక పురాణ గాథ యున్నట్లీ శ్లోకములు స్పష్టముగ సూచించు చున్నవి. యవద్వీపము దగ్గఱ నున్న బలిద్వీపము నందలి 'కవి' భాషలోని కీ బ్రహ్మాండ పురాణ మనువదింపఁ బడుటయే చాలవఱకు దాని పౌరాతన్యమును బలపఱచుచున్నది. అట్టి యనువాద మొకటి యున్నట్లు మనకు మొట్టమొదటఁ దెలియ వచ్చినది డాక్టర్ ఆర్. ఫ్రెడ్రిక్కు గారి మూలమున. ఇందును గుఱించి వారి తరువాత వ్రాసినవారు వారు చెప్పిన దానికంటె నంత క్రొత్త విషయము లేవియు దెలిపి యుండలేదు. ఫ్రెడ్రిక్కుగారన్న ప్రకారము హిందువులు క్రీస్తుశకము ౫ వ శతాబ్దికిఁ బూర్వమే బలిద్వీపమునకు వలస పోయిరి; వెళ్ళునప్పుడు వారు తమతోఁగూడఁ తమ మత గ్రంథములను దీసికొని పోయిరి. అటుతరువాత నా దేశ భాషయైన 'కవి' భాషలోని కవి యనువదింపఁ బడెను. ఆ భాషలో (సంస్కృత మూలములతోసహా) ఋగ్యజుస్సామాథర్వ వేదములు, రామాయణ మహా భారతములు కూడఁ గలవు. కాని పురాణములలో నా బలిద్వీప నివాసు లొక్క బ్రహ్మాండ పురాణమునే కాని యితర పురాణముల పేర నెన నెఱుఁగరు.

"బలిద్వీపమున బ్రహ్మాండ పురాణము మాత్రమే యేల వాడుకలో నుండవలెనో, తక్కిన పదునేడు పురాణముల పేర్లు చెప్పినను గూడ వాటి నేమాత్రము నెఱుఁగనంత సంపూర్తిగఁ బండితులకు వాని జ్ఞాపకము కూడ నిసుమంతయైన లేకుండ నెట్లు పోయెనో యిందుకుఁ గారణ మీ విధమున సులభముగఁ జెప్ప

13. చతుష్పాదం పురాణం తే బ్రహ్మాణ్డం సముదాహృతమ్, అష్టాదశ మనౌపమ్యం సారాత్సార తరం ద్విజ । బ్రహ్మాండం చ చతుర్లక్షం పురాణత్వేన పఠ్యతే, తదేవ చాస్య గదిత మత్రాష్టాదశధా పృథక్ । పారాశర్యేణ మునినా సర్వేషామపి మానద, వస్తుదృష్ట్వాథ తే నైవ మునీనాం భావితాత్మనాం మత్వా శ్రుత్వా పురాణాని లోకేభ్యః ప్రచకాశిరే మునయో ధర్మశీలా స్తే దీనానుగ్రహకారిణః । యథా వేదం పురాణం తు వసిష్ఠాయ పురోదితం, తేన శక్తి సుతాయోక్తం జాతుకర్ణాయ తేన చ । వ్యాస లబ్ధం తతశ్చైతత్ ప్రభంజన ముఖోద్గతం, ప్రమాణీకృత్య లోకేఽస్మిన్ ప్రావర్తయ తదద్భుతమ్ [నారద పురాణము వెంకటేశ్వర ప్రతి- పూర్వఖండము- అధ్యా. ౧౦౦ శ్లో. ౨౫-౩౫.]

వచ్చును. బలిద్వీపమున నొక తెగ శైవ మతస్థులు కలరు. వారు బ్రహ్మాండమునే తమ పురాణముగ నంగీకరించి యున్నారు.'' (పుటలు ౩౫-౦౦)

డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారీ పై విధమునఁ జెప్పుచున్నారు. దాని ననుసరించి హిందువులు బలిద్వీపమునకు మొదట వలసపోయినప్పు డొక్క పురాణమే యుండె నని కాని లేక యేవో కొన్ని యితర పురాణము లాది పురాణమునుండి చీలిపోవుట యప్పటికే యారంభమైనప్పటికిఁ దరువాత వానికి మత విషయికముగ గలిగిన ప్రాముఖ్య మప్పటికి రాలేదని కాని మనము న్యాయముగ నూహింపవచ్చును. బలి ద్వీప వాసులు కీ పురాణము తప్ప యే యితర పురాణము తెలియకపోవుట కీకా రణము తప్ప మఱి యే యితర కారణమును జెప్పఁజాలము. అయితే బలిద్వీప బ్రాహ్మణులు శైవులనియు, శివోత్కర్ష చెప్పునదగుటచేత వా రితర పురాణముల కంటె బ్రహ్మాండ పురాణమునే కాపాడి రనియు డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారు ఒక సిద్ధాంత మును జేసి యా కారణమున నా ద్వీపమున నితర పురాణములు లోపించె నని చెప్పఁ బ్రయత్నించుచున్నారు. కాని పురాణములలో నాలుకంటె నెక్కువ పురాణములు శైవపరములైనవే యనియు,[14] వానిలోఁ బెక్కులు బ్రహ్మాండ పురాణము కంటెను మతాభినివేశము కలిగించునవి కలవనియుఁ బురాణముల నుండియే మన మెఱుఁగుదుము.

బ్రహ్మాండ పురాణ విషయసూచి :

డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారి వ్రాఁతలవలనఁ దెలియ వచ్చిన దానిని బట్టి చూడఁగా 'కవి' భాషలో రచియింపఁబడిన బ్రహ్మాండ పురాణ విషయసూచి చాల కొద్దిగాను, సాధారణముగను నున్నది.

"సర్గము, ప్రతిసర్గము, మన్వంతరములు, సూర్య చంద్ర వంశాను చరితములు, పౌరాణిక గాథలు, కథానకములు మొదలైనవియే బ్రహ్మాండ పురాణ సూచిలోఁ గలవు. దానిని భగవానుఁడైన వ్యాసుఁడు రచియించెను.'' [పుట ౦౦].

14. ఈ క్రిందఁ జేర్కొనఁబడినవి శైవ పురాణము లని స్కాంద మిట్లు చెప్పుచున్నది.

"తత్ర శైవాని శైవంచ భవిష్యం చ ద్విజోత్తమాః । మార్కణ్డేయం తథా లైఙ్గం వారాహం స్కాందమేవ చ । మాత్స్య మన్య తథా కౌర్మం వామనం చ మునీ శ్వరాః । బ్రహ్మాణ్డం చ దశే మాని త్రిఃజి లక్ష్యాని సంఖ్యయా । గ్రన్థానాం మహిమా స్పష్టైః శివ స్యైవ ప్రకాశ్యతే. [సంభవకాండము ౨-౩-౩౩]

ఈ పై నీయఁబడిన సూచి యన్ని పురాణములలోఁ గూడ గానవచ్చుట వలన నది యన్నిటికి మూలాధారమైనది కావచ్చును. 'కవి' బ్రహ్మాండ పురాణము యొక్క సరియైన సూచిని గురించి మనకుఁ దెలిసిన విషయము చాల తక్కువ కాఁబట్టి యింతకంటె విస్తారము దానిని గురించి చెప్పలేము. కాని యీ పురాణమును గురించి బంగాళీ విశ్వకోశమందలి లేఖకుఁడు తనకు సమస్తము తెలిసినట్లుగనే యీ క్రింది రీతిని నొక్కి చెప్పుచున్నాడు.

"క్రీస్తుశకము ౫-వ శతాబ్దిలో బ్రహ్మాండ పురాణము యవద్వీపమునకు వెళ్ళె నని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. 'కవి' భాషలో దాని యనువాద మొకటి కలదు. భవిష్యద్రాజవంశానుచరితమునఁ దక్క మిగిలిన యన్ని విషయముల లోను బలిద్వీప బ్రహ్మాండ పురాణ మిప్పటి బ్రహ్మాండ పురాణమునకు సరిపోవు చున్నది. భవిష్యద్రాజేతిహాసము మినహాగా మన మీ యనువాదమున నాది బ్రహ్మాండ పురాణము యొక్క ప్రాచీన స్వరూపమును గాంచఁగలము. అష్టాదశ మహా పురాణములలోని కెల్ల నిదియే యత్యంత ప్రాచీనమైనదిగ మనము గ్రహింప వలసి యుండును." [సం. ౧౧. పుట ౬౫౪].

ఇప్పటి బ్రహ్మాండ పురాణముతో సరిపోల్చి చూడఁ గలుగుటకు 'కవి' భాషానువాద విషయానుక్రమణికా వివరములను గురించిన సమాచార మీ వ్యాస కర్త యెక్కడనుండి సంపాదించెనో నాకుఁ దెలియదు. నాకు వలెనే యీతనికిఁ గూడ డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారి వ్రాతలే యాధారమైన యెడల వాటివలన నింత స్పష్టముగ నిన్ని వివరములు తెలియవచ్చు నని నే ననుకోను. 'కవి' భాషలోని యీ పురాణము నింతవఱ కే పండితుఁడు ననువదించుటకుఁ బూనుకొనక పోవుట చాల విచారకరము.

పురాణము లన్నిటికి సామాన్యాధారము :

ముఖ్యములైన రెండు ప్రాచీనపురాణములకు మూల మొక్కటే యని కనిపెట్టఁ గలిగితిమి గనుక మిగిలిన పురాణములలో ననేక మీ రెండు పురాణములనుండియే ఏర్పడియుండు నని మనము సులభముగఁ జూపవచ్చును. అష్టాదశ పురాణములలో బ్రప్రథమునఁ జెప్పఁబడు బ్రహ్మపురాణములోని చాలభాగములు మక్కికిమక్కి విష్ణు పురాణములోని భాగములే కాని వేఱుకాదు. దాదాపుగ భాగవతపురాణములోని కథ లన్నియు (శ్లోకముల మాటకాదు. ఇది పురాణపద్ధతినిగాక కావ్యపద్ధతిని వ్రాయఁబడిన దని మన మెఱుఁగుదుము)—విష్ణుపురాణమున వర్ణింపఁబడినవి. గరుడపురాణములోను,

మఱికొన్ని యితర పురాణములలోను గల శ్రాద్ధకల్పమునకు సంబంధించిన చాల యధ్యాయములను విష్ణుపురాణములలోఁ గూడ దానికి సరిపోలిన భాగమునఁ గాంచ నగును. ఇంతయేల, వైష్ణవపురాణము లన్నియు రూపములోఁ గాని, లేక విషయ ములోఁ గాని ముఖ్యముగా నీ విష్ణుపురాణమునుండియే పుట్టిన వని చూపవచ్చును. ఈ విధముగనే యనేకములైన శైవపురాణములకు వాయుపురాణము మూలాధార ముగఁ గనఁబడును. శైవవైష్ణవపురాణములలో విపరీత మతాభిమానమును బురి కొల్పుచు వ్రాయఁబడిన భాగములు, భవిష్యద్వృత్తాంతములు, స్థానిక మాహాత్మ్య ములు — ఇవి యన్నియు నిటీవలఁ గాలక్రమమునఁ గ్రొత్తగఁ జేరిన భాగములే.

ఒక సిద్ధాంతము :

ఇవి యన్నియుఁ బర్యాలోచించి, క్రీస్తుశకము మూఁడు నాలుగు శతాబ్దుల వఱకుఁ బురాణమను పేరుతో నొకగ్రంథము మాత్రమే యుండె ననియు, దానికే యప్పుడు కాని యటుతరువాత కాని బ్రహ్మాండ మను పే రుండియుండు ననియు నేనొక సిద్ధాంతమును బ్రతిపాదించుచున్నాను. దానిలో ౧౨,౦౦౦ శ్లోకములకంటె నెక్కుడు యుండవు. ఆ పురాణములోని భాగములు క్రమముగా దానినుండి వేఱుపడి ప్రత్యేకపురాణము లయ్యెను. ఈ విధముగాఁ దఱికిపోవుటవలన మూలపురాణము కాలక్రమమున సన్నగిల్లి నామమాత్రావశిష్ట మయ్యెను. మూల పురాణభాగము లన్నిటిలోనికి గొప్పవియు, మొట్టమొదటఁ జీలిపోయినవియు విష్ణు వాయు పురాణ ములై యుండును. కొంతకాలమువఱకు (అంత్యగద్యము మొదలగు వానిలో) నేయే భాగము లేయే మూలగ్రంథములోనివో తెలుపఁబడుచు వచ్చెను. కాని, మతము మీఁది యభిమానము క్రమముగా నెక్కుడైనకొలఁది గౌరవహాని యని కాఁబోలు మూలగ్రంథనామమును జల్లఁగ జారవిడిచి స్వతంత్రము లైన ప్రత్యేకపురాణములు గనే వానినిఁ బ్రకటించుచు వచ్చిరి.

అధ్యాత్మరామాయణమును, బ్రహ్మాండపురాణములోని వనఁబడు ననేక మాహాత్మ్యములును గాక దక్షిణహిందూదేశమున ఈ వ్యాసమునఁ బై నుదాహ రించిన బ్రహ్మాండపురాణమునకు భిన్నమైన గ్రంథము బ్రహ్మాండపురాణ మను పేరుతోనే మఱియొకటి గలదు.[15] ఈ పురాణకాలమునకే సి. పి. బ్రౌన్‌దొరగారి ప్రోత్సాహమున నెవరో యొక పండితుఁడు తయారుచేసిన విషయవివరణముకూడఁ

15. చెన్నపురిలో గవర్నమెంటువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నెం. ౧౩-౪-౧౧ రు గల వ్రాఁతప్రతిని జూడుఁడు.

గలదు.[16] ఇది వైష్ణవపురాణముగఁ గనఁబడును. పూర్వోత్తరభాగము లని రెండు భాగములు కలవు. ఒక్కొక్కభాగమునఁ బెక్కు ఖండములు కలవు.

[శా. క. ఈ వ్యాసమంతయుఁ బూర్తిచేసిన పిదప నేను తెలుఁగులిపిలో ముద్రిత మైన రెండు సంస్కృత విష్ణుపురాణప్రతులను జూచుట తటస్థించెను. వీటిలోని యాశ్వాసాంత్య గద్యమునఁ గూడ పదునాఱవ శతాబ్దిలోని విష్ణుపురాణాంధ్రానువాదము అంత్యగద్యమున నున్నట్లే కలదు. ఈ రెంటిలో మొదటిప్రతిలో[17] మొదటి యధ్యాయము చివరగద్యమున నిట్లు కలదు :

"ఇత్యాది మహాపురాణే బ్రహ్మాణ్డే పారాశర్య సంహితాయాం విష్ణుపురాణే పరాశర మైత్రేయసంవాదే ప్రథమాంశే ప్రథమోఽధ్యాయః"

మఱి యే యితర అధ్యాయము చివరగాని, యంశము చివరగాని యీ గద్యము కానరాదు. మొదటియంశము రెండవ యధ్యాయమునుండి యంత్యగద్యమిట్లున్నది : "ఇతి విష్ణుపురాణే ప్రథమాంశే ద్వితీయోఽధ్యాయః."

నేను చూచిన రెండవప్రతిలో[18] మొదటి యంశము మొదటి యధ్యాయము చివర మాత్రమే యంత్యగద్యమున నిట్లు కలదు :

"ఇతి సర్వపురాణానా మాదిభూతే బ్రహ్మాణ్డాఖ్యే మహాపురాణే ఉద్ధృతాయాం పారాశర్య సంహితాయాం శ్రీవిష్ణుపురాణే ప్రథమోఽధ్యాయః."

పురాణము లన్నిటిలో బ్రహ్మాండమే మొట్టమొదటి పురాణమనియు, పరాశర సంహిత యను విష్ణుపురాణము దానిలోనిదే యనియు నీ గద్యము వెనుకటిదానికంటెను మఱింత స్పష్టముగఁ దెల్పుచున్నది.

16. చెన్నపురిలో గవర్నమెంటు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నెం. ౪-౩-౧౩ రు గల వ్రాతఁ ప్రతినిఁ జూడుఁడు. ఇందు నితర పురాణముల విషయ వివరణము గూడఁ గలదు.

17. శ్రీధర విష్ణుచిత్త వ్యాఖ్యానములతోఁ గూడ నీ ప్రతిని వావిళ్ళ అనంత నారాయణశాస్త్రిగారును, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రిగారును, ఆది సరస్వతీ నిలయ, వివేక రత్నాకర, ముద్రాలయములలో ౧౮౫౫ (కలి. ౪౯౫౬) వ సం. న నచ్చువేసి యున్నారు. దీని ప్రతి యొకటి అడయారు పుస్తక భాండాగారమునఁ గలదు.

18. రెండు వ్యాఖ్యానములతో నీ ప్రతిని అయ్యన్న జగన్నాథాచార్యులవారు జ్ఞాన సూర్యోదయ ముద్రాలయమున ౧౮౮౨ వ సం. న నచ్చువేసి యున్నారు.

ఈ గద్యము విష్ణుచిత్తుఁడు వ్యాఖ్యానము చేయునాఁటికిఁ గూడఁ గలదని యాతఁడు దానికిఁజేసిన యీ క్రింది యన్వయమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"ఇతీతి : సర్వపురాణానా మాదిభూతే బ్రహ్మాణ్డపురాణే ఉద్ధృతాయాం పారాశర్య సంహితాయాం ఇతి ప్రథమోఽధ్యాయః ఇత్యన్వయః."

ఈ యంత్య గద్యమును దాని వ్యాఖ్యానము నితర ప్రతులలోనుంచి తీసివేసిరి.

అచ్చయిన యీ రెండుప్రతులలోని యంత్యగద్యములవలన విష్ణుపురాణము ప్రత్యేక పురాణము కాదనియు నది యష్టాదశపురాణములకు మూలాధారణ మైనదని ప్రసిద్ధిఁ జెందినట్టియు బ్రహ్మాండ మని పేరుగలిగినట్టియు వేఱొక పురాణములో మొదట నొకభాగముగ నుండె ననియుఁ బరంపరగ వచ్చు నొక ప్రాచీనగాథ కల దని నిస్సందేహముగఁ దేలుచున్నది.[19]]

భారతి
అక్షయ-పుష్య, మాఘములు - 1927, జనవరి, ఫిబ్రవరి
సంపుటము 4. సంచికలు 1, 2.

---

19. "సౌత్ ఇండియన్ రిసర్చి" అను నింగ్లీషు మాసపత్రికలోఁ బ్రకటితమైన యాంగ్ల వ్యాసమున కిది యనువాదము.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలము

— శ్రీ పల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

లోకమునఁ గావ్యరచనకు వాల్మీకి మహర్షివలె దృశ్యకావ్య నిర్మితికి భాసుడాద్యుడనఁజాలము గాని తత్పూర్వరూపకము లదృశ్యము లగుటచే నట్టి యశస్సు తనికి దక్కినది. కాళిదాస మహాకవి మాలవికాగ్నిమిత్ర ప్రస్తావనలో ''ప్రథిత యశసాం భాస సౌమిల్ల కవి పుత్రాదీనామ్'' అనుచు గావించిన ప్రశంస కూడా దానిని స్థిరపఱచినది.

భాసాదులకును కాళిదాసునకును సుమా రొక శతాబ్ది యంతర మున్నది. ఇతని నాడు వారి రూపకములు ప్రదర్శన రమ్యములై మెప్పు గాంచినవి. అయితే నేమి? దైవానుకూల్యమున భాసరూపకములు, కొన్నియైనా మిగిలినవి గాని, తక్కిన వారివి పేరేని లేకుండ బోయినవి. ఆ భాసుని రూపకము లైనను సుమారు వెయ్యేండ్లు వ్యాప్తిగాంచి తరువాత మొన్న మొన్నటివఱకు రమారమి వేయేండ్ల జ్ఞాతవాసమున లీనములైనవి. అందుచే నీతని యీ నాటకరాజము జన్మించిన యుత్తరక్షణము నుండియు స్వప్నవాసవదత్తము మాడ్కి నాట్యరంగముల నలంకరించుచు వచ్చి, దుర్దైవమున నది ప్రచ్ఛన్న మయినంత, దానే విద్వల్లోకమున నగ్రగణ్యమైనది. ఆ నాటి యీ రెంటి ప్రశంస లివి:

> "భాషాసు రమ్యా గైర్వాణీ తస్యాం కావ్యం మనోహరమ్,
> తత్రాపి రూపకం రమ్యం తత్ర భాసకవేః కృతిః''
> "కావ్యేషు నాటకం రమ్యం నాటకేషు శకుంతలా"

అట్టి ఖ్యాతిగన్న దీని ఘనత నీ చిన్న వ్యాసమున నెంతని చూతుము? అయినా యొకింత —

ఇతివృత్తము :— ఇది మహాభారతాది పర్వమున నిట్లున్నది: "దుష్యంతుడు వేటకై యడవి కేగి క్రమముగా కణ్వాశ్రమము సమీపించి, అమ్మహర్షికి నమస్కరించి వచ్చుటకై తానొక్కడ యాశ్రమములోనికి పోయెను. కణ్వుడు కుటీరమున లేడు. శకుంతల యతని కర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి సత్కరించినంత రా జాకన్యక

యుదంత మంతయు నడిగి తెలిసికొని, తన్ను గాంధర్వమున బెండ్లియాడు మని కోరెను. తన కుదయించిన నందనుని యువరాజును జేయునట్లు వరము పుచ్చుకొని యామె యతని కోరిక నెఱవేర్చెను. పురమున కేగిన రాజు శకుంతలకై ప్రధానుల నంపలేదు. మూడేండ్లు గర్భము మోసి యామె కుమారుని గనెను. ఆ పిల్లవాడాఱు సంవత్సరముల వాడైనంత మునీంద్రుడు శిష్యులను తోడిచ్చి తల్లిని పిల్లవానిని రాజు చెంత కంపెను. అతండు శకుంతల నెఱింగియు నెఱుగనట్లు నటించి, "వీరు నీ భార్యాపుత్రులే, స్వీకరింపు'' మని యాకాశవాణి పలికినంత భార్య నాదరించి పుత్రునికి భరతుడను పేరుపెట్టి యువరాజును జేసెను."

ఇట్లతి సంగ్రహముగా నున్న యీ ప్రఖ్యాత వృత్తము ప్రదర్శనోచితములును సామాజిక మనోరంజకములు నగు మార్పులతోను నూతన పాత్రలతోను నవ్య కల్పనలతోను వికసించి మిశ్రవృత్తమైన విధ మొకింత కనుగొందము.

వస్తుసంగ్రహము :— రథారూఢుడై విల్లెక్కిడి లేడిని తఱుముచు వచ్చిన దుష్యంతుని కణ్వాశ్రమ మందలి తాపసులు విచారించిరి. రాజు రథము దిగి వారితో సంభాషించి, అతిథి సత్కారార్థము కూతురి నింట నుంచి కులపతి సోమతీర్థమున కేగెనని తెలిసియు తనరాక మహర్షి కామెయే తెలుపుగాక యని, తా నొక్కడాశ్రమము జొచ్చి, యొకవంక పూలమొక్కలకు నీళ్ళు పోయుచున్న మునికన్యలను చూచి, చెట్టుచాటున నుండి వారి మాటలు విని వారిపే ళ్ళెఱింగి, శకుంతలను కష్ట కృత్యమునకు నియోగించిన కణ్వుని చర్యకు వగచి యా కన్నె చక్కదనమున కచ్చెరువడుచు, ఆమె తాను పరిగ్రహింప దగిన కన్య యని భావించుచు, భ్రమర చేష్టావశమున వారికి ప్రత్యక్షమై మాటల ధోరణిని తాను పౌరవవంశరాజయిన దుష్యంతుడ నని చెప్పి యనసూయ వలన శకుంతలా జన్మవృత్తాంతము విని, తన మనోరథమున కవకాశము కలదని నిశ్చయించుకొనెను. నాయికానాయకులు పరస్పర మనురక్తులైరి.

తరువాత మా వంశమున కీ వసుంధర యెట్టిదో మీ చెలికత్తె యట్టి దని యనసూయా ప్రియంవదలకు నచ్చజెప్పి గాంధర్వ విధికి శకుంతల నంగీకరింప జేసి సిద్ధమనోరథుడై తన్ను స్మరించుచుండుటకై స్వనామాంకితమైన యంగుళీయకమును ప్రియురాలి వ్రేలం దొడిగి, రాజు తన రాజధానికి వేంచేసెను — మఱి యా నాడో లేక మఱునాడో దుర్వాసుడు కణ్వు నింటి వాకిటి కతిథియై వచ్చి పతిధ్యాన

పరవశ యై తనవైపు చూడకున్న శకుంతలను "నీవు ధ్యానించుచున్నవాడు నిన్ను మఱచిపోవు" నని శపించి, యంతలో నచ్చటికి వచ్చిన ప్రియంవద ప్రార్థింపగా, "అభిజ్ఞానమైన యాభరణము కంటబడినచో శాపము తొలగిపోవు" నని విఱుగుడు చెప్పి వెళ్లిపోయెను. అట్టిది సిద్ధముగా తమ సఖి వ్రేల నుండుటచే గండము తప్పిన దని యా చెలికత్తెలు సంతోషించిరి గాని శాపము మాట శకుంతలకు చెప్పలేదు, సరిగదా, ఎవ్వరికి నీ మాట చెప్పరా దనుకొన్నారు. తరువాత —

"శకుంతల గర్భము ధరించియున్నది. దుష్యంతుడు చెప్పినట్లుగా శకుంతలను దీసికొని వెళ్లుటకై సేవకుల నంపలేదు. లేఖయైన వ్రాసి యంపలేదు. ఇందుకు దుర్వాసశ్శాపము హేతువు కాదుగదా? తాతపాదులతో నేమి మనవి చేయుదును?" అనుచు ననసూయ విచారించుచుండగా ప్రియంవద వచ్చి, "చెలీ! శకుంతల నత్త వారింటికి పంపుటకు తగిన సన్నాహము చేయుము. తాతపాదులు వచ్చి శకుంతలను జూచి కుమారీ! నీకు తగిన భర్త లభించెను. నిన్నిపుడు పతి గృహమునకు పంపింతు నని సెలవిచ్చినారు" అని చెప్పెను.

ఆశ్రమవాసు లందఱు శకుంతల నభినందించిరి. కణ్వుడు, గౌతమిని శార్ఙ్గరవ శారద్వతులను తోడిచ్చి కూతురు నత్తవారింటి కంపెను — వారందఱు దుష్యంతునికి చెప్పవలసిన మాటలు చెప్పిరి. ఎవ రెన్ని చెప్పినా, శకుంతలను దానాశ్రమములో పరిగ్రహించిన మాట యతడు స్మరింపకుండెను. అయితే, నీ కానవాలు చూపి నీ సంశయము తీర్చెద నని శకుంతల తన వ్రేలు తడవికొని, అయ్యో! ఉంగరము లేదని విచారించెను. శచీతీర్థమున జాఱిపడి యుండునని గౌతమి యనెను. ఇక లాభము లే దని యా తాపసులు వెడలిపోయిరి. ప్రసవించు నంత వఱకు మా యింట నుంచెదననీ పురోహితుడు శకుంతలను గొనిపోవుచుండ, అప్సర స్తీర్థముచెంత నొకతేజ స్సామె నెత్తుకొని పోవును — శకుంతల తల్లియైన మేనక తేజోరూపమున వచ్చి కూతురి నెత్తుకొనిపోయి మారీచాశ్రమములో దాక్షాయణి కప్పగించెను —

రాజనామాంకిత మైన యాయుంగరము శచీతీర్థమున చేపలు పట్టువానికి లభించినది. అది రాజుగారి దృష్టికి వచ్చినది. శకుంతలను స్మరింపజేసి విప్రలంభావస్థ తెచ్చిపెట్టినది. అతని విరహబాధ చూచి శకుంతల శ్రేయస్సు గోరు సానుమతి సంతోషించినది.

తరువాత నసురసంహారమునకై యింద్రునిరథ మెక్కి నాకలోకమున కేగిన దుష్యంతుడు తిరిగివచ్చును. తపస్వి క్షేత్రమైన హేమకూట పర్వతమందలి మారీచాశ్రమమున దిగి సర్వదమను డను పేర నందు క్రీడించు తన పుత్రుని శకుంతలను గాంచును. మారీచానుగ్రహమున భార్యాపుత్రులను స్వీకరించి సుఖముగా పురము చేరును. ఈ సందర్భమున రెండు మాటలు :

అనసూయ, సానుమతి, విదూషకుడు, నను పాత్రములు కనరావు గాని, యీ నాటక మందలి కథ యంతయు కొంచె మెచ్చు తక్కువగా పద్మపురాణ స్వర్గ ఖండమున గనవచ్చును. ఆపురాణము కూడా వ్యాసప్రోక్తమే యన్న విశ్వాసము వ్యాపించియున్నది. గావున దానినుండి కాళిదాసీ ఇతివృత్తము గ్రహించియుండు నని యెవరేని తలంపవచ్చును. ఈ విషయము నా సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర ద్వితీయ సంపుటమున చర్చింపబడినది. అందలి సార మిది :— "కాళిదాసు శాకుంతల నాటకము చదివి యానందించిన యానాటి పండితు డొకడు ప్రదర్శనోచిత క్రమమున నున్న యిందలి కథను స్వీకరించి చిన్న మార్పులతో ననుష్టుప్ఛందోబద్ధము గావించెను. అది పద్మపురాణమున కెక్కెను." భారతమునందే ప్రక్షిప్తము లుండగా నిక దక్కిన వాని మాట చెప్పనేల ? దీనినిబట్టి యీ దృశ్యకావ్య కథ చిరకాలము క్రిందట శ్రవ్యకావ్యకథగా గూడ మాఱిన దని సంతసింపవచ్చును.

మఱి యొక్క విశేషము — అల్హాబాదు నగరము దగ్గఱ నున్న 'భీత' గ్రామమున మార్షలు పండితుడు సంపాదించిన గుండ్రని రాగిరేకులలో శాకుంతల ప్రథమాంకకథ రేఖాచిత్రరూపము దాల్చియున్న దట' శాకుంతలఘనత కిది వేఱొక నిదర్శనము.

పూర్వోక్త రీతి నున్న యిందలి కథాసంవిధానమున కంతకు నభిజ్ఞాన కల్పనము కీలకము. అది, అంగరసములకు మూలము. నాయికా నాయకుల శీలములకు శాణము. నాటకము వేరే దానితో నుండ నిక దాని వర్ణన మేల ? తరువాతిది శాపకల్పనము. ఈ రెంటికి గల సంబంధ మందుమా, అతి విచిత్రము కాళిదాస ప్రతిభా జ్ఞాపకము.

మూడు నాలుగు దినములు తన్ను స్మరించుచు కాలము గడుపుటకై రాజు ప్రియురాలి కిచ్చిన యుంగరము నత డాప్రేయసిని పెండ్లాడి నట్లు నమ్ముటకై యభిజ్ఞానముగా మార్చినది శాపమే కదా! అదే పురము చేరిన తేనికి సతీస్మృతిని

పోగొట్టినది. శచీతీర్థమున నయ్యంగుళీయమును పడగొట్టినది. తన చెంతఁజేరి విల పించు సాధ్విని నిందుచూలాలిని, రాజుచే నిల్లు వెడల గొట్టించినది. తుదకు శాంత్యు పాయమును గూడ నామమాత్రము గావించినది. శాప మంగుళీయక దర్శనావ సానము — అన్నమాట పోయిన యుంగరము మరల గంటబడినపుడు "నేను పరిత్యజించిన మునిపుత్రి నేను పెండ్లాడిన శకుంతలయే యని రాజు స్మరించుటతో సరి. మఱి దాని ప్రభావమో! తరువాత రమారమి మఱి యైదు సంవత్సరము లింట దుష్యంతుని, హేమకూటాద్రిపై పొరుగింట శకుంతలను వియోగదుఃఖానలమున వేపి విడిచి పెట్టినది, ఇక శాంత్యుపాయ మా పుణ్యదంపతులను సుఖపెట్టిన దేమున్నదో యూహింపుడు!

సప్తమాంకమున మారీచ మహర్షి వినిపించునం దాక శాపముమాట గాని శాంత్యుపాయముమాట గాని యా సతీపతుల చెవిని బడదు. అపుడు గదా "నేను లోక నిందావిముక్తుడ నైతి" నని దుష్యంతుడును, "ఆర్యపుత్రుడు నన్ను నిష్కా రణము పరిత్యజింప లే" దని శకుంతలయు నూఱడిల్లగల్గిరి. అదిగదా కథా నిర్మాణ చాతురి! అది యట్టిది గాకున్న దీని కింత ఘనత యేల వచ్చును? ఇట్లు వస్తుకల్పనౌచితి నొకింత పరామర్శించితిమి. ఇక —

పాత్రౌచిత్యము :— పౌరవోత్తము డైన రాజర్షి కథానాయకుడు. అతడు ధీరోదాత్తుడు, దక్షిణనాయకుడు. మేనకావిశ్వామిత్రుల కూతురును కణ్వమహర్షి పాలితయు దివ్యాదివ్యయు నైన శకుంతల నాయిక. బ్రహ్మర్షిపుత్రిక లైన యన సూయా ప్రియంవదలు నాయికా సఖులు. ఆపత్కాలమందు నాయికకు సహాయపడిన సానుమతి మేనకవలెనే యప్సరస. ఆనాయికను రక్షించినవారు దివ్యు లైన దాక్షాయణీ మారీచులు, దేవదానవ మానవవంద్యులు. వారిచే దుష్యంతుని కర్పింప బడిన దౌష్యంతి జంబూద్వీపములోని ప్రాగ్భాగమునకు తనపేర భరతవర్ష మను పేరు దెచ్చి నతడు.

రాజు శకుంతలరూపలావణ్యములకు ముగ్ధుడై, యాసుందరి తప్పక క్షత్రియుడు పరిగ్రహింప దగిన కన్యారత్న మని తన యుదార హృదయము దానిని కోరుటయే తెల్పుచున్న దనుటతో స్వార్థపరాయణత్వ మహంభావము కామత్వరయు గనవచ్చుచున్న వని కొంద ఱయిన భావింపకపోరు. సత్యమే. కాని, యాభావ మా పాత్ర కాసమయమందు సముచితమే — రాజు మొట్టమొదట ముగ్గురి నేకకాలమందే

చూచి, అహో వీరి దర్శన మెంత మధురము ? ఈ రూపసంపద యంతఃపురాంగ నలకు గూడా దుర్లభమే యనుకొన్నాడు. చాటున నుండి యట్లే చూచుచు వారి మాటలు వినుచుండ నతని దృష్టి యెక్కువగా శకుంతలపై వాలినది. హృదయము సంశయగ్రస్త మైనది. ఈ కన్య కణ్వుని కూతురా ? — ఒకవేళ క్షత్రియాంగన యందు కణ్వమహర్షి కుదయించిన దేమో ? అని తర్కించుకొన్నాడు. బ్రాహ్మణ మునికన్య లైన యనసూయా ప్రియంవదల సౌందర్యమును మించిన దివ్యలావణ్య రూపరేఖావిలాసములు శకుంతలయం దుండుట కనిపెట్టినాడు. అపుడు మనసుపట్ట జాలక "నాయుదారహృదయము కోరుచున్నది గావున నీసుందరి తప్పక క్షత్రియుడు పరిగ్రహింప దగిన కన్యారత్నమే" యని నిశ్చయించుకొన్నాడు. నిజ ముగా నత డెన్నడు నధర్మచింతన మెఱుగడు. కావుననే "య దార్య మస్యా మభి లాషి మేనః" అనుచు ధైర్యముతో నట్లు పలుక కలిగెను.

అతడు కామియైన మాట నిజమే కాని, అనసూయ నడిగి యా శకుంతల జన్మవృత్తాంతము తెలియునందాక మనోవికారమును పై కుబుక నీయలేదు. తత్త్వము తెలిసిన పిదప, మహర్షిసమ్మతి కెదురుచూడ నక్కఱలేదని యా కన్నెను గాంధర్వవిధి కంగీకరింపజేయుట శృంగారనాయక లక్షణమే కదా!

నిజముగా నత డధర్మభీరువు. శకుంతల తన సభలోనికి వచ్చుటకు ముందే "అనిర్వర్ణనీయం పరకళత్రమ్" అని యామెను జూడ శంకించెను. అందఱి మాటలు వినునపు డేదో సత్యము మనస్సును పొడచుచున్నను శాపవశమున నామె తనభార్య యని స్మరింపలేక, తన్ను నమ్మింప గౌతమి శకుంతల మేలిముసుగు తొలగింప నా సుందరిం జూచి చూచి, తనలో స్వీకరించినచో పరకళత్ర పరిగ్రహ మగునేమో! విడిచినచో స్వకళత్ర పరిత్యాగ మగునేమో! 'ఉభయథా మహాపాపమే' యన్న పాపచింతతో మంచుతోడిమల్లెపువ్వు పై వాలలేక దానిని విడిచిపోలేక యుండు తుమ్మెదవలె నున్నా ననుచు నిట్లు చింతించెను :

> "ఇద ముపనత మేవం రూప మక్లిష్ట కాంతి
> ప్రథమ పరిగృహీతం స్యా న్నవే త్యవ్యవస్యన్,
> భ్రమర ఇవ విభాతే కుంద మంతస్తుషారం
> న చ ఖలు పరిభోక్తుం నైవ శక్నోమి హాతుమ్."

శాపము బలవత్తర మైనపుడు తొల్లిటి సుఖానుభూతి యెట్టిదైన నేమి? తుదకు పోపొమ్మని శకుంతలను వదల్చుకొని నాయకుడు తనలో ననుకొన్న మాట లివి :

"కామం ప్రత్యాదిష్టాం స్మరామి న పరిగ్రహం మునే స్తనయామ్,
బలవత్తు దూయమానం ప్రత్యాయయతీవ మాం హృదయమ్."

"నేను విడిచిన ముని పుత్రిని నేను పెండ్లాడిన ట్లెంత మాత్రము తలంపను గాని, అదేమో కుతకుతలాడు నా హృదయము మాత్రము నన్ను నమ్మింప జేయుచున్న ట్లున్నది?" అనగా, ఏహృదయము తొలుత శకుంతల నభిలషించినదో, ఆ హృదయమే నీవు విడిచినది నీభార్యయే సుమీ యని పరిపతించుచున్న దని భావము. అయితే నేమి? శాపోపహతము.

అంగుళీయక దర్శనానంతరము శకుంతలను స్మరించిన యతని పరితాపమున విప్రలంభ శృంగారము పొడచూపక పోదు గాని, అకటా! అధర్మ మాచరించితిని గదా యన్న యనుతాపమే యందు హెచ్చు. అతడు దయాహృదయుడు ధర్మ మూర్తి—అనపత్యు డై మృతు డైన ధనమిత్రుని యాస్తి రాజునకు సంక్రమించు నన్న మంత్రిలేఖ చూచి, అయ్యో పాపము! అతని భార్యలలో నొకతె యేని గర్భవతి యేమో కనుగొను డన్న జాలిగుండె వాడు, ఛీ! అంతర్వత్ని యైన ధర్మ పత్నిని పరిత్యజించిన పాపిని. నా గతికూడ నట్టిదే కదా! పౌరవవంశము నాతో సరి! యని ధర్మచ్యుతికి పరితపించిన పశ్చాత్తాపమూర్తి. ఇక నాయికా పాత్ర మును గూర్చి యొకింత :

భ్రమర పీడాకల్పనము నాయికా నాయకుల ప్రత్యక్షదర్శనమునకు మూలము. అంతదనుక చాటుననుండి చూచిన తేనికి మున్నే యభిలాష మంకురించినది. ఇపు డామెకు వికార మంకురించినది. అనంగదశలలో నిది ద్వగవస్థ. మనోహర రూపము నుదాత్తవేషమును సందర్శించి నపు "డిత డెవరో! ఎవరీ కన్య!" యనెడి కుతూహలము తోడి వికార మంకురించుట స్త్రీపురుష సాధారణము. స్వభావ సిద్ధమైన యీ మనోధర్మము ననుచి తమనుట పొరపాటు. తాత్కాలికమైన యట్టి వికారము తరువాత గుణవిచారణచే నిలచిన నిలచును, లేకున్న నంతరించును. అంతేకాని యంకురింపక మానదు. లోకజ్ఞు డైన కాళిదాసు శకుంతలచే ననిపించిన మాటయే మన కీ విషయమున ప్రమాణము.

"కిం ను ఖలు ఇమం ప్రేక్ష్య తపోవనవిరోధినో వికారస్య గమనీయాస్మి సంవృత్తా?"

"ఇతనిని చూచి తపోవనవిరుద్ధమైన వికారము పాలయితి నేమి? అనుకొన్నది. సహజధర్మ మనివార్య మనుట కీ మాట చాలును — ఇక నది మొదలామె చూపిన హావభావములా? మృదుతరములు; కులముగ్ధకన్యకోచితములు. వరుని మాటలతో కలుపని మాటలతీరందుమా, సౌశీల్యజ్ఞాపకములు. అతని మీది యనురాగమా గాఢము, విమలము. తండ్రిమీది భక్తియా, అసదృశము— నాటక శకుంతల భారత శకుంతల కంటె వేఱు. నీకు నాయం దుదయించిన వానిని యువరాజును గావింపవలె నని వర మడుగ లేదు. మహారాజు మాట కాదనుటకు సాహసింపయెట్టకేలకు గాంధర్వమున కొడబడినది గాని తాతపాదులు తెలిసి యేమందురో, ఏమనుకొందురో యని భయపడుచునే యున్నది. సిగ్గుపడుచునే యున్నది — సభలో శారద్వతాదుల మాటలు విని రాజు విస్మితుడై "నే నీమెను పెండ్లాడితినా?" అన్నపుడును —

> "పరిగ్రహ బహుత్వేఽపి ద్వే ప్రతిష్ఠే కులస్యమే
> సముద్రరశనా చోర్వీ సఖీ చ యువయో రియమ్."

"నాకు భార్యలు పెక్కండ్రున్నను' నా వంశముపేరు నిలుపునవి రెండే. ఈ చతురబ్ధిపరీతవసుంధరయు మీ చెలికత్తెయును" అని నా సఖులకు నచ్చజెప్పి, నా తండ్రి పరోక్షమున నన్ను గాంధర్వమున బెండ్లాడి, యిపు డిట్లనుట యుక్తమేనా? యన్న తన మాట ధిక్కరించినపుడును, తన దుర్దైవమును నిందించుకొన్నది గాని పెద్దకోపముతో భర్త నేమియు తూలనాడలేదు. ఇందలి నాయిక సాత్త్వికభావము తోడి సతీతిలక మనుటకంటె హెచ్చుగా విశదీకరింప బనిలేదు.

వర్ణాశ్రమాచారములను యథోక్తముగా ప్రవర్తింపజేయ దక్షతగలవాడే ప్రజాపాలకుడు కాదగును. అర్థకామములు ధర్మావలంబనములు కావలెను గాని, తద్వ్యతిరిక్తములు కారాదు. శ్రేయస్సులు విఘ్నాంతరితములు. సుఖదుఃఖములు పర్యాయసిద్ధములు, దైవము దురతిక్రమము. ఇత్యాదిగా ప్రేక్షకులకు ధర్మము హితము నుపదేశింప నవతరించిన యీ రూపకమందలి పాత్రము లిట్లే తీర్చిదిద్దినవి గాక వేఱేమి?

రసౌచితి :— రసములలో శృంగార మె ట్లాద్యమో దానిని వివిధగతుల సముచితముగా వర్ణించిన నాటక కవులలో కాళిదాసు నట్లే యాద్యు డనదగును. ఇతని కావ్యము లన్నిటితో నితర రసవర్ణన లెన్నో యున్నను, వానిలో నెల్ల శృంగార వర్ణనలే యెక్కువ ప్రశస్తి గాంచి యున్నవి. అందును పాశ్యకావ్యములలోని శృంగార పద్ధతి వేఱు, దృశ్యకావ్యములలోని దాని స్థితివేఱు. అందు తామసరాజ సావస్థల కడ జూచినవి. ఇందు సాత్త్వికమార్గము త్రొక్కినది. ఇంక శాకుంతలము లోని శృగారమందుమా, దీని కిదే సాటి. "రసో వై సః రసగ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనందీ భవతి '' అను శ్రుతివాక్యమును లౌకికముగా సమన్వయింతు మేని, అందుకు శాకుంతల శృంగారమాద్యోదాహరణ మగును. ఇందు కొకటి —

చెలీ! నీవు చెంతనుండుటచే నీపొన్నగున్న తీగతో కూడియున్నట్లు తేజ రిల్లుచున్నది సుమీ యని ప్రియంవద యన్న మాట, నిజ మనుచు ఆ భావము నొకింత వివరించుటకై నాయకుడు —

"అధరః కిసలయరాగః కోమలవిటపానుకారిణౌ బాహూ'' అని ప్రారంభించి, ఈ పేరు పేరువరుస నీ వర్ణన యేమిటిరా ? అనుకొని కాబాలు !—

''కుసుమ మివ లోభనీయం యౌవన మఙ్గేషు సన్నద్ధమ్''

అనుచు నొక్కమాటతో శకుంతల తారుణ్య తారళ్యములను ప్రేక్షకుల భావనలో ప్రతిఫలింపజేసినాడు. ఇది గదా శృంగార వర్ణన సౌందర్యము! మఱొక్కటి :—

యౌవనకృతము లయిన శోభాకాంతి మాధుర్యములను వెళ్ళియెత్తినట్లు వర్ణించిన వా రెందఱో కలరు గాని, ప్రకృతి సౌందర్య వర్ణనమున భావము వికసింప జేసిన వా రెంద ఱున్నారు ?

శకుంతల చక్కదన మవలోకించి, యీ సుందరి దేహకాంతి కీ వల్కలము తగదు గాని యిది యలంకారశోభను సంతరింపక పోలే దనుచు నాయకు డన్న మాట లివి :

"సరసిజ మనువిద్ధం శైవలేనాపి రమ్యం
మలినమపి హిమాంశో ర్లక్ష్మ లక్ష్మీం తనోతి
ఇయ మధికమనోజ్ఞా వల్కలే నాపి తన్వీ
కి మివ హి మధురాణాం మండనం నాకృతీనామ్ ?''

గెటీ మొదలగు పాశ్చాత్య పండితులు గూడా వహవా యని మెచ్చుకొన్న వర్ణన మిది. ఇందలి కడపటి పాదము భాసున ప్రతిమా నాటకములో నారచీరగట్టి సీతను చూచి శ్రీరాము డన్న "సర్వశోభనీయం సురూపం నామ" అను వాక్యము ననుకరణ మనుటకంటె, ఆ సూత్రమున కిది దుష్యంతుని భాష్య మనుట యుక్తము. దీని భావము తెలుగున చూతము :

"కమలము నాచుతీఁగ పయిఁగ్రమ్మిన యేనియు సొంపులొల్కు, నా
హిమకరు శోభ యిమ్మడిగ హెచ్చును నల్లని మచ్చఁ జేసి, యీ
కమలదళాక్షి యంద మధికం బొనరించెను నారచీర, ర
మ్యము లగునట్టి రూపముల కారయ భూషణ మేది కా దిలన్?"

రసపిపాసువుల నాకర్షించు చాతుర్య మలర నితని స్త్రీవర్ణనము లెట్లు వికసించుచు వచ్చినవో తత్స్వరూప మొకింత యిచ్చట గనుగొందము.

"తన్వీశ్యామా శిఖరి దశనా పక్వబింబాధరోష్ఠీ
మధ్యేక్షామా చకితహరిణీ ప్రేక్షణా నిమ్ననాభిః,
శ్రోణీభారా దలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యాం
యా తత్రా స్తే యువతి విషయే సృష్టి రాద్యేవ ధాతుః."

"అస్యా స్సర్గవిధౌ ప్రజాపతి రభూ చ్చంద్రోనుకాంతిప్రదః
శృంగారై కనిధిః కథం ను మదనో మాసోను పుష్పాకరః
వేదాభ్యాస జడః కథం ను విషయవ్యావృత్త కౌతూహలో
నిర్మాతుం ప్రభవే న్మనోహర మిదం రూపం పురాణో మునిః."

"చిత్రే నివేశ్య పరికల్పిత సత్త్వయోగా
రూపోచ్చయేన విధినా మనసా కృతాను
స్త్రీరత్నసృష్టి రపరాప్రతిభాతి సామే
ధాతు ర్విభుత్వ మనుచింత్య వపు శ్చ తస్యా".

ఆ పరమేష్టి యువతి నిర్మాణ విషయమున గావించిన ప్రథమశిల్పముగా సర్వాంగ సౌష్ఠవముతోడి యక్షపత్ని మొదటి శ్లోకమున ప్రత్యక్షమగుచున్నది.

ఈ సుందరి సుధానిధి యగు చంద్రుడో శృంగారనిధి యైన కంతుడో కుసుమాకరు డైన వసంతుడో సృజియించినది గాని, అందము చందము నెఱుగని యా ఛాందసుడు ముసలితాత బ్రహ్మయ్య నిర్మించినది మాత్రము కాదను న ట్లూర్వశి రెండవ శ్లోకమున గనువిం దగుచున్నది.

మహామహిమాన్వితు డైన యాస్రష్టముందు చిత్తరువున సర్వాంగ సౌష్ఠవ ముతో నీ యువతిని లిఖించి తరువాత ప్రాణము పోసెనో, లేక, సర్వావయవ సౌందర్య ముట్టిపడు నీ సుందరిని మనసా నిర్మించెనో కాని, లోకములోని యందఱు స్త్రీలను సృజించిన ట్లీ రమణీమణిని సృజింపలేదు. ఈ తరుణీ సృష్టియే వేఱు, అనునట్లు శకుంతల మూడవ శ్లోకమున దర్శన మిచ్చుచున్నది. ఇక నీ విషయమున వివరణ మేల ? ఒక ప్రాచీన విద్వాంసుని స్తుతివాక్యము స్మరింతము చాలును.

"సాకూత మధుర కోమల విలాసినీ కంఠ కూజితప్రాయే,
శిక్షాసమయేఽపి ముదేరత లీలా కాళిదాసోక్తి."

ఇంక రూపవర్ణన మందుమా, అపురూపము — రత్నకాంచనాభరణములు లేకయే యవయవములు దేనిచే రమ్యములై ప్రకాశించునో, అది రూపము — సౌందర్యము లేక చక్కదన మన బడునది. కన్నారజూచి మనసార ననుభవింప దగినదే కాని మాటలతో దెల్పదగినది కాదు. అట్టి దానిని పోలికలతో నిరూపింప బూనిన వర్ణన మిది :

"అనాఘ్రాతం పుష్పం కిసలయమలూనం కరరుహై
రనావిద్ధం రత్నం మధునవ మనాస్వాదితరసమ్,
అఖండం పుణ్యానాం ఫల మివ చ తద్రూప మనఘం
నజానే భోక్తారం కమిహ సముపస్థాస్యతి విధిః".

శకుంతల సౌందర్యము, ఆఘ్రాణింపని పువ్వువలె నున్నది, గిల్లని లేజిగురు వలె నున్నది, తొలువఁబడని మణివలె నున్నది, రుచిచూడని తేనెవలె నున్న దనుచు, కంటికి గోచరించు వస్తువులతో పోల్చియు, తనివితీఱక, పూర్వపుణ్యముల సమగ్రఫలమువలె నున్న దనుచు నదృశ్యపదార్థము నుపమానముగా జూపి, యా సౌందర్యము వర్ణనాతీత మన్న భావము వెల్లడించి నట్లున్న దీ వర్ణనము. ఇంక —

"తత్రాపి చ చతుర్థోఽఙ్కః స్తత్ర శ్లోక చతుష్టయమ్."

అనుచు రసజ్ఞుల ప్రత్యేక ప్రశంసకెక్కిన కథాభాగ మొకింత పరామర్శింతము — దీనికి సంబంధించిన ప్రదేశమా, తపోవనము. ఇందలి పాత్రములా, కులపతి కణ్వుడు, శిష్యులు గౌతమ్యాది తపస్వినులు తాపసకన్యలు, మృగలతా పాదపములు — అయితే నేమి ? శకుంతల నత్తవారింటికి పంపుట యను విషయమును పురస్కరించుకొని యీ రంగమును రక్తి కట్టించినది కణ్వపాత్రము. ఆ యారణ్యకవ్రతు డాబ్రహ్మనిష్ఠుడిందు దివ్యదృష్టి తోడి యోగీంద్రుడై మహిమలు చూపు సిద్ధుడై పౌరుడైన గృహమేధియై పిల్లల తండ్రియై కూతురికి బుద్ధులు నేర్పిన తల్లియై పృథ్వీశాసకుని శాసించు ధర్మశాసనుడై నటియించిన చందమపూర్వము. తన యాశ్రమములో పెరిగినందున శకుంతలపై జనియించిన మమకార మతని కంట నీరు పెట్టించినది. మా పిల్ల మగని యింటి కరుగుచున్న దమ్మా యని చెట్లతో చెప్పించినది. మా కెవ్వరికి తెలియకుండ నీ మాటల కంగీకారము చూపిన యమాయికురాలు సుమీ యీ పిల్ల ! నన్ను స్మరించియైనా, నీ భార్యలు నలుగురితో సమానముగా నీమె నాదరింపుము. తరువాత దాని యదృష్ట మని యల్లునికి కబురు పంపించినది. ఆహా ! సర్వజన హృదయాకర్షకముగా స్వభావ ముట్టిపడునట్లు పుత్రికావాత్సల్యము నిట్లు ప్రదర్శింప జేసిన యీ లోకజ్ఞత, ఆ చాతుర్య మా కవీంద్రుని సొమ్ము గదా ! వనదేవతా వనస్పతులచే శకుంతలకై బంగారు నగలు పట్టుచీరలు లాక్షారసము నిప్పించి నది కవీంద్రుని వాగ్వైచిత్రియో లేక ఋషీంద్రుని మానసిక సిద్ధియో ! ఇంతయేల ? కావ్యరస జిజ్ఞాసతో నీ యంకము చదువు పాఠకు డా సమయమం దాయాశ్రమమున నున్నట్లు తన్మయుడై హర్షవిషాద పరవశు డగు నన్నచో సరిపోవును గదా ! ఇంక, శాపప్రభావము తోడి తరువాతి కథ :—

దుష్యంతుడు స్వపక్షమున ధర్మబద్ధుడు; గౌతమీ శారద్వతాదుల పక్షమున ధర్మచ్యుతుడు. కణ్వమహర్షి సందేశమునే పెడచెవిని బెట్టిన యతని మఱపు తాపసుల మాటలను దరికి జేరనిచ్చునా ? మేలిముసుగు తొలగించినా, ఆనవాలు పట్టనీయని దా శకుంతల నర్మాలాపములను నమ్మనిచ్చునా ?

అదివఱకే లేదు కాదనుచు రాజు తమ మాటలను త్రోసివేయుటచే నందఱికిని ప్రాణము విసిగినది. ఆడవాళ్ళందఱు కపట స్వభావులే యనుటతో శకుంతల కొఱ్ఱుమండినది. దానితో "సధర్మమైన నా ప్రార్థన మంగీకరింప లేని నీతల

వెయ్యి చక్కలగును'' అనుచు భారత శకుంతలవలె గట్టిగా తిట్టకపోయినా "ధర్మ మనే చొక్కాలో దూతియున్నావు, గడ్డి మూసిన నుయ్యివంటి వాడవు. నీ వలెనే యందఱును పంచనామతు లనుకొనుచున్నావు'' అనుచు మృదువుగా నిందింపక పోలేదు. ఆ నిందతో "ఈతరుణికోపము నిష్కపటముగా గనవచ్చుచున్న'' దనుచు రాజుబుద్ధి సందిగ్ధావస్థలో పడకపోలేదు. అయితే నేమి ? అభిజ్ఞానము కంట బడలేదు గదా !

అంగుళీయక దర్శన మైనది. శాప మంతరించినది. రాజునకు విరహవేదన యారంభమైనది. శకుంతల కా యుంగర మిచ్చిన సందర్భమును స్మరించి, ఆడిన మాట తప్పిన క్రూరుడ నని పశ్చాత్తాప పడుచు, నామె చిత్తరువు చూచి సత్య శకుంతల ప్రత్యక్షమైనట్లు మురియుచు చిత్తరు వని తెలిసినంతనే మరల విచారించు నాయకుని విరహము, "పూర్వాపరవిరోధీ అపూర్వ ఏష విరహమార్గః'' అని సానుమతి యన్నట్లు విజృంభించినది. తుదకు నాయకు డన్న మాట లివి :

"ప్రజాగరా త్ఖిలీభూత స్తస్యా స్స్వప్నే సమాగమః
బాష్ప స్తు న దదా త్యేనాం ద్రష్టుం చిత్రగతా మపి.''

ప్రియురాలిని కలలో గలసి సుఖింతు నంటే కంటికి కునుకు రాకున్నది. పోనీ ! చిత్తరువులో చూచి యానందింతు నంటే కన్నీరు చూడనీయకున్నది.

ఇ ట్లనురక్తురా లైన ధర్మపత్నిని వదలు కొన్నందుకును అంతర్వత్ని యైన యా సాధ్విని విడిచి వంశప్రతిష్ఠ కవరోధము కలిగించుకొన్నందుకును పరి తపించు నాయకుని హృదయము మాతలి చర్యచే వీరరసాక్రాంత మైనది. తరువాత దుష్యంతునికి శకుంతలాభరత లాభమున నాటకము శుభాంతముగా ముగిసినది. ఈ విషయమున మారీచమహర్షి వాక్యము స్మరణీయము.

"దిష్ట్యా శకున్తలా సాధ్వీ స దపత్య మిదం భవాణ
శ్రద్ధా విత్తం విధి శ్చేతి త్రితయం తత్ సమాగతమ్.''

—భారతి
జయ - వైశాఖము - మే, 1954.
సంపుటము 31, సంచిక. 5.

మ ధు ర వా ణి

—శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి

రఘునాథుఁడు పెక్కండ్ర సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడ విద్వన్మణులఁ బోషించి గ్రంథముల స్వయముగా రచించియు, రచియింపించియుఁ జోళ పాండ్య తుండీర దేశముల ననేక పుణ్యస్థలముల దేవతావిమానమంటపాదుల నిర్మించి చోళదేశమున ననేకాగ్రహారములఁ దన పెద్దలపేర స్థాపించి పశ్చిమోత్తర దేశములనుండి దక్షిణాభిముఖి యై పాఱివచ్చు సంగీతదేవతకుఁ దంజాపురప్రాంతము విహారభూమిగా నిలిపి శూద్రక వాసుదేవ విక్రమార్క భోజాదుల చరిత్రము లిట్టి వని యుద్ద్యోతింపఁ జేయు విద్యావినోదములతోఁ గాలము పుచ్చి కీర్తికాయుఁ డయ్యె. ఇతని గుఱించి పెద్దగ్రంథము రచింపఁదగిన చరిత్రసామగ్రి కలదు.

భోజవిక్రమార్కాదుల సభలలోవలె నితని యాస్థానమునఁ బెక్కండ్రు స్త్రీలు సంగీత సాహిత్య నృత్య విద్యలలోఁ బ్రౌఢిమ చూపుచుఁ బురుష ప్రకాండులకు సమానముగా గోష్ఠీప్రసంగములఁ జొచ్చి కనకరత్నాభిషేక గౌరవములు వడసి సంస్కృతాంధ్రములఁ గావ్యసంతానముచేఁ దమ వంశకీర్తులఁ బవిత్రతరములుగాఁ జేసికొనిరి. వీరిలో మిన్న లని యెన్నఁదగిన యన్నులు రఘునాథచరిత్రము రచించిన రామభద్రాంబయు, రామాయణసార సంగ్రహము విరచించిన మధురవాణియుఁ గాఁదగుదురు. రామభద్రాంబ తాను రఘునాథుని దేవి యని చెప్పుకొన్నది గాని మధురవాణి రాజుతోఁ దనకుఁ గల సంబంధబంధముల వర్ణించుకొన్నది కాదు. కావున నా రాజపురందరుని రహఃకేళీ విలాసములఁ బాల్గొనునంత సౌభాగ్య సంపద లేనిదేమో. రేవా, రోహా, శశిప్రభా, అణులక్ష్మీ. మాధవీ, ప్రహతా మొదలగు ప్రాకృతభాషాకవయిత్రులును, విజ్జా, విజయా, అవంతి సుందరీ, శీలాదులగు నార్యావర్త సంస్కృత కావ్య కర్తలును, కంతి హాన్న మొదలగు ద్రవిడ విదుషులును ప్రఖ్యాత లై యుండ నాంధ్రవనితలలో సంస్కృతాంధ్ర కవయిత్రులు గల రనుట యేమి చోద్యము ? మొల్ల, రంగాజి, ముద్దుపళని మొదలగు నాంధ్రభాషా రచయిత్రు లాంధ్రవిమర్శకులకుఁ జిరపరచితులే కదా ! అట్లే గంగాదేవీ, తిరుమలదేవీ రామభద్రాంబా ప్రభృతులగు నాంధ్రస్త్రీల సంస్కృత వాగ్విలాసము లాస్వాదితపూర్వములే యగును.

సంస్కృతమున రామాభ్యుదయము రచించిన అభిరామ కామాక్షియు, నందే శ్రీరంగాభ్యుదయము విరచించిన త్రివేణికయు, దృశ్యశ్రవ్యకావ్య ప్రాకృత గ్రంథసంధాత్రి యగు శారదయు నాంధ్రమహిళలు గాఁబోలు. వారి వచోగుంఫము కొందఱ కింకను శ్రవణగోచరము కాకుండ వచ్చును.

"గద్య పద్య ప్రబన్ధానాం । షణ్ణామష్టాదశనాటకైః
సాకం ప్రాకృత కావ్యాభ్యాం । సాహిత్యం శారదా వ్యధాత్॥"

అని డిండిమ కవిచక్రవర్తి యగు నరుణగిరినాథునిచేఁ బొగడ్తగన్న శారద దేవరాయల యాస్థానవిదుషి యందురు. త్రివేణి తానే తన్ను గుఱించి, శ్రీరంగాభ్యుదయ సర్గాంతముల నిట్లు చెప్పుచున్నది.

"త్వఙ్గద్గాఙ్గతరఙ్గపఙ్క్తివిలసద్భఙ్గీ త్రపాకృత్స్వవా
గ్గుమ్ఫోఽనన్తకవిస్త్వసూతతనయాం యోఽసౌ త్రివేణ్యాఖ్యకామ్,
శ్రీరఙ్గాభ్యుదయే తయా విరచితే సద్బృన్దనన్ద్యే మహా
కావ్యేఽసౌ దశమః సుధాకృతసఖః సర్గః స్వమాధుర్యతః."

మధురవాణి రఘునాథుని యాస్థానమున సమస్తవిద్యాప్రసంగములఁ గలసికొని యతఁడు రచించిన రామాయణము పఠింపంగా విని సంస్కృతమున రచించినట్లు చెప్పుదురు కాని యతఁడు రచించిన రామాయణము మాకు లభించినంత వట్టు పరిశోధింపఁగా మధురవాణి రామాయణసంగ్రహము దానికి దెనిఁగింపు గా దని తోఁచెను. మధురవాణికావ్యము సుందరకాండము వఱకు లభించును. అంతకు పదునాలుగు సర్గలు గలవు. రఘునాథుని బాలకాండములో కొంతభాగము సైతము దానికంటెఁ బెద్దదిగా నున్నది. భావములు గలసినవి కావు. రఘునాథుఁడు చిత్ర రచనపొంత పోక సరళముగాఁ బదములకుఁ గాని, యతిప్రాసములకుఁ గాని కష్ట పడక మహావర్ణనల సైతము మృదుపద సందర్భముగా రచించుచున్నాఁడు. మధుర వాణి యనేకస్థలములఁ గ్లిష్ట రచనకు దిగును. పాఠకులు కాలక్రమమున నవ్యుత్పన్నులుగాఁ బుట్టఁబోవుదు రని కాఁబోలుఁ గొన్ని శ్లోకములకు స్వయముగా వ్యాఖ్య రచించె. పాణినీయము చక్కఁగాఁ జదివె నని చెప్పి తదాస్వాదము చూపుటకుఁ గాబోలు "రాజనీతిరపస్పశా" యని మాఘుఁడు చెప్పినట్లు ప్రయోగచాతురిఁ జూపును. ఆమె గద్యములఁ దన్నుగూర్చి యే మనియె ? ఇదియె—

"తత్త్రాద్యగ్ఘటికార్ధ నిర్మిత శతశ్లోకీ ఫణిగ్రామణీ
వాణీ ప్రాకృత శాస్త్ర నైపుణ సమున్మీలద్యశఃశ్రీ జుషా
దేవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవాణ్యమ్యాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీ రామాయణసార కావ్యతిలకే సర్గ స్తృతీయోఽభవత్."

అని ఘటికాశతగ్రన్థకర్తల నధఃకరింప ఘటికార్ధశతగ్రంథకర్త్రి యనియు, ప్రాకృత భాషలోను శాస్త్రములలోను నైపుణి గల దనియుఁ జెప్పుకొనియె. ఓ విదుషీ మణీ! గ్రామ్యభాషాకవిచక్రవర్తుల మగు మాకు నీ ఫణిగ్రామణీవాణి యేల ? మఱికొన్ని గద్యములఁ గానిమ్ము.

"ప్రస్తారాభినవాత్త వృత్తకవితాఘాటీ కథాశుక్రియా
షడ్భాషారచనావిశేష బహుధా విఖ్యాత కీర్తిశ్రియా
దివ్యోద్యన్మతి.... ....సర్గస్తురీయోఽగమత్."

మా కాలములోని యాశుకవిత సర్వకాల సర్వావస్థలలోను బ్రారంభించిన నిలువఁజాలక వీథులలో సహిత మనర్గళముగాఁ బ్రవహించుట నీవు చూచినదానవు కావు. నీ షడ్భాషారచనలో నత్యుత్కృష్ట మగు మా గ్రామ్యభాషానముల్లాసములు కలవేని తక్కిన యైదును దప్పక శ్లాఘ్యములే యగు. ఇంకను నీ ప్రతిభ గొంత వర్ణింపుము విందము—

"వీణావాద కళావినోదసమయే ధృత్వా సమస్యాః శతం
సద్యస్సంసది సాదుపూరయతి యా దత్తాః కవీన్ద్రై స్తయా
దివ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా....సర్గోఽభవత్పంచమః."

అనువాదినీయంత్రములును (గ్రామఫోనులు), హార్మోనియములును నీ కాలమున నుండియుండినయెడల నో కళావతీ, వేయుసమస్యలఁ బూరించియుందువు. అయినను నీ చాతుర్య ముభయకళాధ్వంసక మని మా సభ్యులు రహస్యముగా గుస గుస లాడుచున్నారు. నీపాట కానిమ్ము.

"ప్రఖ్యాతార్జవయా పదార్థగమక వ్యాఖ్యాన పక్షాన్వయ
ప్రాగల్భ్యాస్పద నైషధ ప్రతివిధా సానంద సూరీన్ద్రయా,
దివ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా....సర్గోఽత్రషష్ఠోఽభవత్."

నీయందున్న యార్జవము మే మెఱుఁగఁజాలము. కాల మను యవనిక నిన్ను మఱుగుపఱచుచున్నది. పోనిమ్ము, వామత్వము లేక యార్జవము గలదేని దాని యందు స్త్రీత్వము లేదని 'అవామతాకామశత్రుః' అని పాంచాలుఁడును

"గ్రామేవాసః శ్రోత్రియ కథనం పరతన్త్రతా కృపణభావః
ఆర్జవయుతా చ నారీ పుంసాం మదనాంతకారిణః కేచిత్."

అని యీశ్వరదత్తుఁడును జెప్పుదురు. విద్వదౌషధ మగు నైషధమునకుఁ బ్రతికృతిఁ గల్పించెదవా? వసుచరిత్రను జూచి వేయుఁ బ్రతికృతుల నిర్మించు మాయాంధ్రు లలోఁ బుట్టినదానవు కావే? నీ కేల యట్టి చాతుర్య మలవడకుండుఁ గానిమ్ము, ఏమి యూరకున్నావు? విషయాంతరప్రసక్త మగు వామత్వమును సౌజన్యధర్మమగు నార్జవమును వర్ణించుచో నప్రస్తుతప్రశంస చేసితి నని కోపమా? నిన్నార్జవ మాశ్ర యింపఁగా మావాక్కున వక్రోక్తి ప్రవేశించె. పోనిమ్ము, నీశక్తివర్ణన జరుగనీ. నీవాణి యాత్మస్తుతియందుఁ గేవలము మధురముగా నున్నది. వింటము.

"స్వాద్వీ దుగ్ధసితా సుధామధురవాణ్యశ్రాన్త సన్తోషిత
ప్రౌఢశ్రీ రఘునాథ దత్త శుభవత్పార్థాభిధానంభృతా
య్యయా.... సర్గోఽభవత్సప్తమః."

స్వాద్వియగు నీవాక్కు సాక్షాత్తుగా విన్న రఘునాథుఁ డశ్రాంతసంతోషి యై యెన్నియేని బిరుదములు నీకొసఁగఁదగు. మాకు నీ గద్యములలోని యుత్త రార్ధము పల్లవిగా వినివిని పరిచయాధిక్యముచే మా శ్రోత్రములు జగమంతయు మధురతరముగా గ్రహించుచున్నవి. కథ సాగనిమ్ము.

"సద్యోవిస్మయకృన్నిరోష్ఠ్యకవితాసన్దర్భ ధారాసుధా
సారోర్మిపరిపూరితశ్రుతిసుధీ సమ్భావితాభిఖ్యయా
దివ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా.... సర్గోఽజనిష్టాష్టమః."

ఇందు శ్రుతి యనఁగాఁ జెవి యనియే కదా అర్థము. కాక సంగీతస్వరముల లోని శ్రుతు లైనయెడల మధ్యమపంచమము లగు జీవస్వరముల నోష్ఠ్యము లని వదలినచో నీసంగీత మతిమానుష మగునో యని భ్రమించితిమి. పోనిమ్ము. నీ నిరోష్ఠ్యకవితా గద్యమున నీ పే రెట్లు కూర్చెదవవో వామత్వము పూనక యార్జవ

ముగాఁ జెప్పుము. లేక మధుర శబ్దమును దొలఁగించుకొనెదవా ? ఏమి ! విస్మేర నమ్రముఖి వయ్యెదవు ? అహో, యాఁడుదానవుకదా ! మఱచితి.

"మాధుర్యైక ధురంధరాంధ్రకవితా నిర్మాణ సమ్మాన్యయా
దివ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవాణ్యమ్బాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీరామాయణసారనామని మహాకావ్యేఽతి భవ్యే సుధీ
వర్గోల్లాస విశేషధామ్ని నవమః సర్గో మనోజ్ఞోఽభవత్."

ఏమి విదుషీమణీ ! ద్విపాది యగు పల్లవి త్రిపాది యయ్యె, ఇఁకఁ జతుష్పాది యగునా యేమి ? లేక యాంధ్రకవితలోని భావదారిద్ర్యము ని న్నావహించెనా ? కావుననే కాఁబోలు నీ యాంధ్రప్రబంధములు మా కాలమువఱకు రావయ్యె.

సూరి స్తవ్య కుమారసమ్భవ మహాకావ్యప్రతిగ్రన్థన
ప్రాగల్భ్య ప్రకటశ్రియా పదసదః ప్రఖ్యాతవైదుష్యయా
దివ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా....దశమః సర్గోఽత్ర కావ్యేఽభవత్.

రఘువంశమునకు యదువంశ మనియు, భారవికి భూరవి యనియు, మేఘసందేశమునకు హంససందేశ మనియు, మాఘమునకు ఫాల్గున మనియు, కుమారసంభవమునకు మారసంభవ మనియు నొక మహాకవి ప్రతిగ్రన్థనము సేసె. ప్రతిగ్రంథన కళానైపుణ మతనివలన సంపాదించితివా ? లేక జాతిధర్మమా ? నీదేశికు లెవరో తెలుపవైతివే.

ప్రౌఢ శ్రీ రఘునాథనాయకకృత స్వర్ణాభిషేకక్రియా
దివ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవాణ్యమ్బాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీరామాయణసారనామని........సర్గస్త్వైకాదశః.

కనకరత్నాభిషేకముచే నీశరీరము మందాకినీజలావగాహనముచేతవలెఁ బవిత్ర మయ్యె. ఇట్టి ధన్యురాలిం గన్న తల్లిదండ్రుల పేరులఁ దెలుపుము. విని యానందింతము.

"ఏమి నీ యసందర్భప్రశ్నము ? కాళిదాసాదులు తమ జననాదులు వర్ణించుకొనిరా ? గ్రంథములు చదువు పాఠకులు కదా తత్తద్రసభావగుంభనములచే కవి వ్యక్తుల ననుమానమున నిర్ణయింప వలయు" అని చెప్పెదవా ?

"ఓ కవయిత్రీ! ఏమి ప్రతారణము సేసెదవు? కవుల చరిత్రములు వ్రాయునప్పుడు తల్లిదండ్రుల పేరులును, నియోగియా తదన్యుఁడా, గోదావరీ మండల స్థితుఁడా లేక యనాంధ్రుఁడా, యనుట ముఖ్యాంశములుగా మే మాంధ్రులము పరిగణించి యున్నారము. అందుకొఱకడిగితిమి. నీకంత కోపము రానేల? కాళిదాసాదులు తమ విషయముగా సర్వత్ర మౌనముననే పూనిరి. నీవు నీ పాండిత్య విశేషమును బహుభంగిగా గద్యములలోఁ జెప్పినందున నీ జననకథ యడిగితిమి. నీవును కాళిదాస భాస సరణి నవలంబించి యున్నచో—

"ఏ దంపతులకుఁ బొడమెనో, యేదేశమునందుఁ గీర్తి కెక్కినవాఁడో, (తుదకు) ఏదెసఁవాడొ యెఱుంగను" అన్న వాక్యమున లింగము మార్చి నీ కన్వయించి యుందుము. కాని యాత్మప్రఖ్యాపనశీల వగు నీకు సిగ్గేల చెప్పరాదా? "సరస్వతీ పవిత్రాణాం జాతి స్తత్ర నకారణం" అని యొక్క క్షత్రియకవిసార్వభౌముఁడు పలికెఁ గదా! మేము నా మతములోని వారము. నీవు నిశ్శంకముగాఁ దెలుపుము. భోగిని వని సంకోచించెదా? ఈ వ్యాసమున మంగళాంతము చూడుము. పోనిమ్ము గ్రంథము నారంభింపుము కొంత తెలిసికొందము.

"లక్ష్మీం దిశే ల్లక్ష్మణ పూర్వజన్మా, వీరో రఘూణాం విజయం ప్రయచ్ఛేత్
ఆరోగ్య మర్కాభిజనస్య దద్యా, ద్రతీశమూ ర్తే రఘునాథనేతుః."

ఇది శ్రోత్రియబ్రాహ్మణుల యాశీర్వచన మంత్రమువలె నున్నది. కృత్యాదినే రతీశ శబ్దమునకు సందర్భ మేమి? రఘునాథ శబ్దముతో నాంధ్రభాషా సంప్రయుక్త మగు విశ్రామ నియమ మర్థసమముగా నిందు సంఘటించుచు రతీశుఁడు యతీశుఁ డయ్యెనా? కృత్యాద్యవస్థ యను వాచోయుక్తి నీయందు నిక్కమయ్యెఁ గాఁబోలు.

"సాహిత్య సద్వర్త్మని సంచర న్తః, స న్తః పురో వామగతిం సమేత్య
శబ్దాయమానాన్ శ్రవసో రసహ్యం, న కాకవీన్ ద్రష్టు మపి క్షమ న్తే."

కుకవిదూషణము కావ్యమర్యాద కదా. అది లేకున్నఁ బ్రబంధము మొఱుఁగు వెట్టని యాభరణమువలె నగు. కాకులు కుడి యెడమగా వచ్చుట యపశకునమా?

రఘునాథుని వంశావళి బహుగ్రంథముల వర్ణిత మయ్యె. మేము విన్నదే. దాని దాఁటి నీ గ్రంథరచనకు సందర్భము రచించితివేని చదువుము.

"యద న్తరావ ర్తిత న ర్తనానాం సీమ న్తినీనాం శ్రమమాక్షిప న్తి
పర్య న్త య న్త్రప్రతిమాకరాగ్ర ప్రకీర్ణజాతాః పవమానపోతాః."

ఇదీ రఘునాథసభలోని శిల్పప్రతిమారచన కదా !

విపఞ్చికాయాం చతురాః ప్రగల్భాః శాస్త్రేఽతిదక్షాః సరసప్రబన్ధే
సమీపమేతస్య సమేత్య కేఽపి సుభ్రూజనాః స్వస్వకళా వ్యవృణ్వన్.

ఇది యంతఃపురవృ త్తమా, లేక సభానిర్వృ త్తమా ?

రామాయణం శ్రీరఘునాథనామ్నా రాజ్ఞామునా నిర్మిత మన్ధ్రవాణ్యా
కర్ణామృతం కావ్య మతీవ భవ్య మపాఠి పాఠీనదృశా కయాచిత్.

రఘునాథుని యాంధ్రరామాయణము నొకతె పఠించుచుండెనా ?

సర్వో త్తర స్వాదిమ సంస్కృ తాన్ధ్ర ప్రబన్ధ నిర్మాణపచేళిమాని
యశాంసి భూయాం స్యవతారయ న్త్యః సహస్రశః స న్తి సరోజనేత్రాః.

రఘునాథరామాయణముఁ దెనిఁగింపఁగల స్త్రీలు గలరా యని ప్రశ్నించి నపుడు పై సమాధానము కలిగెను. ఉత్కృష్ట సంస్కృతాంధ్ర ప్రబంధ నిర్మాణ కీ ర్తిగల స్త్రీలు వేనవేలు గల రని కదా. విక్రమార్కుని యట్టి దాత గలఁడేని కాళిదాసువంటి కవు లేల పుట్టరు ?

రసో త్తరం రామకథానుబన్ధి కావ్యం మయా కల్పిత మన్ధ్రవాణ్యామ్
కార్యం కయా సంస్కృతవాగ్భిరేత దిత్యేష చి త్తే గణయ న్నవాత్సీత్.

ఇది రఘునాథుని వాక్యము. తన రామాయణము నెవ్వతె యైనఁ దెలిఁగింపఁ గలదా యని. రఘునాథుఁడు రామునియందుఁ బరమ భక్తుఁడు రామసేతు శ్రీరంగ విజయరాఘవపుర కుంభఘోణాదిదివ్యస్థల ప్రతిష్ఠాపితరామభద్రుఁడని తన యాంధ్ర గ్రంథగద్యములలోను, "శ్రీరామ సీతావపి కుమ్భఘోణే శ్రీరఙ్గధామన్యపి రామ భద్రమ్, దేవం ప్రతిష్ఠాప్యతరా మతానీః ప్రాకార సద్గోపుర మణ్డపాని, రథోత్స వాది ర్మహతీం విభూతిం రసా దకార్షి రఘునాయకస్య" అని సంగీతసుధలో రఘునాథుని సంబోధించి చెప్పఁబడియె.

కావుననే రామకథ యెన్నిముఖముల నైన వినఁగోరి స్త్రీవాక్కు మధురమగుటచే తద్రచనకు స్త్రీకవులఁ గోరుకొనియె. అంత నారాత్రి స్వప్నమునఁ దన యిష్టదై వమే ప్రసన్నుఁడై —

చతుర మధురవాణీం సమ్య గాకర్ణ్య యస్యాః
సదసి మధురవాణీ నామ దత్తం త్వ యైవ
సరసకృతి విధాయాం సాధు మేధా విశేషా
స్వధికపటు రశేషా స్వమ్బుజాక్షీషు సైషా.

రాముఁడు "నీచే మధురవాణి యను బిరుదము పొందిన మేధావతి, స్త్రీలలో నెక్కుడు కవిత్వపాటవము గలది" యని చెప్పెనే కాని యామెకుఁ దలిదండ్రులు పెట్టిన నామమును దెలుపఁ డయ్యె. సర్వాంతర్యామి యగు భగవంతునకుఁ గూడ దానిపేరు దెలియదా ?

విద్యాన్వవాయే విహితావతారా, సుశిక్షితాసౌ విదుషా త్వయైవ
విద్యాపరీక్షా సమయే విశేషాత్, ప్రకాశమాన ప్రతిభానుభావా.

చాతుర్యమేతి కవితాసు చతుర్విధాసు, వీణాకళా ప్రకటనే భవతీ ప్రవీణా
ప్రజ్ఞామయం నిపుణమఞ్చతి పాణినీయే, మేధాం వ్యనక్తి బహుధా వివిధావధానే.
కర్తుం పటుః కావ్య మిమం స్వయం తే, సాహాయ్యకం చేత్కిము తేతి సద్యః
ఆవేద్య రామోఽన్తరథా త్రిభాతే, పయోధికాఞ్చ్యాః పతిరి త్యబోధి.

అని శ్రీరామచంద్రుఁడే గ్రంథకర్త్రి పాండిత్యశక్తుల వర్ణించె. రఘునాథుఁడే దానికి విద్యాగురు వైనప్పుడు కొఱంతయేమి ? మీమాంసాలంకారశాస్త్రముల జితశ్రముఁ డగు యజ్ఞనారాయణకవియుఁ దాను రఘునాథుని శిష్యుఁ డనియె చెప్పుకొనెను.

ప్రౌఢ శ్రీ రఘునాథభూపతి కృపాస్ఫారీ భవత్సాహితీ
సామ్రాజ్యస్తవయోఽతివిశ్రుతనయో గోవిన్దయజ్వేశితుః
షష్ఠస్సర్గ మపూరయత్

అని మరియు,

కావ్యాలంకృతి నాటకాదికలనా పాణ్డిత్య మత్యద్భుతం
సర్వజ్ఞో రఘునాథ భూశతమఖో యస్యోపదిశ్య స్వయమ్
ఆదాతుం గురుదక్షిణా మభిమతా మర్థోఽప్యహో దత్తవాన్
కర్ణాలఙ్కరణం నిజం చ పతకం పాదాఙ్గదం కఙ్కణమ్.

అని రఘునాథుఁడు యజ్ఞనారాయణ కవివలన గురుదక్షిణ గ్రహింపక శిష్యునకుఁ దానే కుండలకంకణాదు లొసంగెనఁట. ఇది విద్యారసికుని వాత్సల్య చేష్టయే. లక్ష్మీసరస్వతు లహమహమికగా విలాసము లెవ్వనియందు నిలుపుదురో యా పురుషుని జన్మజీవితములు ధన్యత్వము నెంది జీవలోకమును రసమయముగాఁ జేయు ననుట వింతయే.

"ఆంధ్రక్షమామండలాఖండలుండైన
వేమభూపతి కృపావీక్షణంబు
వేదాద్రినరసింహ విపులవక్షస్స్థలీ
కల్హారమాలికా గంధలహరి
మోడెరాయాంక సద్గురురాజ భీమేశ్వ
రస్వామి పదసమారాధనంబు
కమలాద్రినిలయ మార్కండేయ శశిమౌళి........
కారణంబులు నుద్బోధకములు గాఁగ
సంభవించిన సాహిత్యవిద్య."

అని శ్రీనాథుఁడు తనకు పెద్దకోమటి వేమభూపతియు, అహోబలనృసింహస్వామి వరప్రసాదమును రెడ్డిరాజులకు గురుపీఠ మధిష్ఠించిన శైవాచార్యుఁ డగు మోడెరాయ భీమేశ్వరుఁ డను పండితోత్తముఁడును విద్యాప్రదాత లైరనుటచే వేమనకు శ్రీనాథుఁడు శిష్యుఁడా యని సందియము గలుగు. కారణోద్బోధకశబ్దము లా యర్థమునకు వారకము లయ్యు మహాకవుల వాక్కులు వేయువిధముల ధ్వనించుచుండు నని భీతిచే నా రాజేంద్రుని గురుభావము శ్రీనాథునియందుఁ బ్రసన్న మయ్యెనా ?

స్వప్నానంతరము రాజు సభాస్తారులతోఁ గొలువుండి మధురవాణిం బిలిపించి రామకథ రచింపు మని సస్నేహముగా నాజ్ఞ యొసఁగె.

ప్రకృతిమధురకావ్యప్రౌఢ సందర్భవిద్భి
ర్యువతిజనమణీభి ర్వ్యక్తపార్శ్వద్వయోఽసౌ
అథ సవిధ ముపేతాం సౌహృదా దాహ్వయన్మా
మవని పరివృఢానా మగ్రణీ రిత్యభాణీత్.

అజహదలంకృతిక్రమ మనేకరసోల్లసితం
సరసపదార్థసంగతి సమగ్రగుణానుగుణమ్

రఘురమణ ప్రబన్ధతిలకం రసికాభిమతం
సుదతి విధీయతా మితి సుధీ రగదీ న్నృపతిః.

అని గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహకరముగాఁ గ్రొ త్త రత్నహారమును వజ్రములు చెక్కిన యంగదాదులఁ బ్రీతిదాయకముగా నొసఁగె. పూర్వము శకారాతి హరుషుఁ డను కవి తన విజయప్రతాపకీర్తుల వర్ణించిన కొలఁది ప్రహర్షోద్రేకమున మదజలాసారసంక్లిన్నపథ్యాసముద్య దకాలప్రావృషేణ్య సౌభాగ్యంబుగ భద్రగజశతంబుల నొసఁగె నఁట.

శ్లోకోఽయం హరుషాభిదా సుకవినా దేవస్య తస్యాగ్రతో
యావద్యావ దుదీరితః శకవధూ వైధవ్య దీక్షాగురోః
తావత్తావ దుపోఢ సాన్ద్రపులకోద్భేదః స తస్మై దదౌ
లక్షం లక్ష మఖణ్డితం మదజల ప్రక్లిన్నగణ్డం గజమ్.

అని శకారాతి యగు విక్రమార్కుని రసికతయు నుదారతయు వర్ణింతురు. ఆ గజచయంబును మన కవయిత్రి యాభరణములతోడనే యంతర్ధానము సెందెఁ గాని తత్కృవు లొసంగిన కావ్యదీపికలు కాలదండమును ఖండించి బ్రహ్మాండవ్యాప్తి సెంది నక్షత్రలోకమువలె స్థిరజీవము లై యున్నవి.

ఇఁకఁ గథాభాగము నెట్లు కవి తన బిరుదు సెల్లింప రచించెనో చూతము. కుశలవులు వాల్మీకాశ్రమమునఁ గాఁబోలుఁ జెటియొక వీణ పుచ్చుకొని శ్రుతులు గూర్చుకొని తంత్రులు సారించి కంఠనాదములు కలియునట్లు పాడి రఁట.

తౌ వల్లకీ మఙ్కతలే నిధాయ శ్రుతి ప్రమాణం స్ఫురిత ప్రధానమ్
త న్త్రీః సమ న్తా న్మృదుసారయ న్తా వాలోకయామాస తు రైక కణ్ఠ్యమ్.

స్ఫురిత మనునది గమకములలో నొకటి—

గ్రామద్వయే దీవ్యతి భూతధాత్ర్యాం ప్రశస్యమానే సురభౌ చ జాతౌ
రసగ్రహాం శాంత రమార్గ లక్ష్మ్యై తాలేషు నైకాజ్ఞకళోన్నతేషు.

ఈ శ్లోకములకెల్లఁ గవయిత్రియే వ్యాఖ్యయుఁ గూర్చె. షడ్జ మధ్యమ గ్రామములలో గ్రహాంశన్యాసములు తప్పక యల్పస్వర సంగతి విశేషములతో సుఖమైన జాతి గ్రహించి లఘుద్రుతాది తాళాద్యంగ నియమములతోఁ పాడఁ

బోయెదరు. అంతరమార్గ మన 'అల్పత్వభాజాం స్వరాణాం విచిత్రసఙ్గతి విశేషః తదుక్తం — న్యాసాదిస్థాన ముజ్ఝిత్య మధ్యేమధ్యేఽల్పతాయుజామ్ స్వరాణాం సఙ్గతిః' అని యామెయే టీకలో వివరించెను. గాంధారగ్రామము స్వర్గలోకముననే ప్రసిద్ధము. కింద వర్ణింపఁబోవు రాగములలో వికృతస్వరములే ప్రధానములు కావునను, షడ్జ మధ్యమ గ్రామములలో స్వరశ్రుతులు నియతము లగుటయు, వికృతస్వరములలో శ్రుతినియమము లేకుండుటయు షడ్జ మధ్యమ గ్రామ విభాగమే నేటి గాయకులలోను, దక్షిణదేశ వీణలలోను గానరాదు. కావున గ్రామద్వయ ప్రశంస కేవల మర్థవాదమై సంగీతప్రశంసాపర మగు.

> వివాదినం తం పరిమృద్య వాది సంవాదినావ ప్యనువాదినం చ
> ప్రకాశ్య కాలస్ఫురితాది హృద్యం స్థాయి క్రమేణాపి విచిత్రవృత్తిః.

వాది సంవాద్యనువాది స్వరములు పరస్పర మైత్రితో మెలఁగును; వివాదులు స్వరవ్యక్తి నశింపఁజేయు. స్ఫురితము గమకములలో నొకటి.

వృత్తులు వేగమును బాటించు మూఁడు గతులు చిత్ర వార్తిక దక్షిణము లని. స్థాయిక్రమ మనఁగా నొకానొక స్వరమునుండి యారోహావరోహ రూపములుగా స్వరసంచారము సేయుట యందురు.

> ఉత్కర్ష ధన్యర్ష భలాలనీయ, ముద్యత్సుధోన్మేష విశేష ధన్యమ్
> విశుద్ధి భాస్వత్సమపాతి భావం, నాట్యం పటుత్వం బహునాటయన్తౌ.

నాటరాగమేళ మని ప్రకృతార్థము. నాట్య మని యప్రకృతార్థము. ఇం దప్రకృతార్థము ధన్యులలో ఋషభులు (శ్రేష్ఠులు) . వారిచే లాలనీయము. సుధ యొక్క యున్మేషము, సమపాతి (పాద విన్యాసము సమముగా నడచుట).

ప్రకృతార్థమున, ఉత్కర్ష - తంత్రులఁ బైకి నుద్ధతముగా నాకర్షించుట ధ, ని, ఋషభస్వరములచే (ధైవతనిషాదర్షభములు శ్రుత్యధికము లగుట, షట్ శ్రుతిధైవతర్షభములు, కాకలీనిషాదము, అందుచే నంతరగాంధారము). సమపానాం షడ్జసమధ్యమ పంచమముల శుద్ధ స్వరత్వము గల నాటరాగమేళ మని యర్థము.

నాటమేళమున శుద్ధములు షడ్జ మధ్యమ పంచమములు. ధైవతర్షభములు షట్శ్రుతికములు. గాంధార నిషాదము లంతరకాకలీనామకములు. ఈనాట దేశి

రాగములలోఁ జేరినది కావున షడ్జ మధ్య గ్రామ వ్యవస్థలో వచ్చునదికాదు. నాట రాగము మొదటఁ జెప్పుటకుఁ గారణ మేమన రఘునాథుని సంగీతసుధలో నిది ప్రథమమేళముగా గ్రహింపఁబడియె. దీనినె కళ్యపాదులు న ర్తరాగ మనిరి.

మఱియు రఘునాథున కీ రాగ మెక్కుడు ప్రీతి నొసఁగుచుండె నని తోఁచుచున్నది. మఱియు నది మంగళకర మందురు. రఘునాథుఁడు బాల్యముననే వీణా వాదనము చక్కఁగా నేర్చి గురుకులమునుండి తండ్రి యొద్దకు రాఁగా సభలోఁ గుమారుని విద్యాసంస్కారము పరీక్షింప నతఁడు మొదట నాటరాగమునే రూప కాలాపాదిలక్షణములతో రాగవర్ధనిక్రమములతోడఁ బాడి వాయించి చూపినట్లు యజ్ఞనారాయణ దీక్షితులు సాహిత్యరత్నాకరమునఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

రాగేణ తేన ప్రథితేన ఠాయ గీతప్రబన్ధాన్ పటువాదయిత్వా
పరం విదూరీకృత పఞ్చమోద్య త్ప్రస క్తి గౌళస్ఫురణం ప్రకాశ్య.

గౌళస్ఫురణ మనఁగా గౌళరాగపు గమకము లేక వ్య క్తీకరణము. దూరీ కృతపంచమ = పంచమస్వరము పరిహరించినది. పంచమస్వరము వదలి తక్కిన యాఱుస్వరములతో గౌళరాగ మారోహమున షాడవ మను సంజ్ఞ చెందుచున్నది. సంపూర్ణముగా రాగము వి స్త రింపఁ దగినచో నాలాప, ఠాయ, గీత, ప్రబంధము లను నాలు గంగములఁ బరిపూర్ణము సేసి పాడుట యు త్తమగాయకసంప్రదాయము. ఇందు ఠాయగీతప్రబంధములు మూఁడు చెప్పఁబడియె. గౌళరాగమును చౌకముగా వర్ధనము చేసి సర్వజనామోదము కలిగించి రనుట ప్రకృతార్థము. అర్థాంతరమునఁ గోకిలస్వరోద్యత్ప్రస క్తి యని మధురవాణియే వ్యాఖ్య యొనర్చె.

ఈ శ్లోకమునకుఁ గవి పంచమ మనఁగా ధైవతస్వరము, "గౌళ స్తదంగ విన్యాస గ్రహాంశః పఞ్చమోజ్ఝితః॥ ఇతి గౌళే గ్రహస్స్వరో నిషాదః తదపేక్షయా పఞ్చమో ధైవతః" అని సంగీత రత్నాకర శ్లోకము నుదాహరించి పంచమము (అయిదవది) ధైవతము వర్జ మని వ్యాఖ్య చేసె. పంచమశబ్దము సరిగమ పధని స్వరములలో నొక్కటి యగును. అది పారిభాషికార్థము. పంచమము = అయిదవది. ఇది లౌకికార్థము. ఈమె శ్లోకమున పంచమశబ్దమును లౌకికార్థమున వ్యాఖ్యాన మొనర్చె. దీని రత్నాకరవ్యాఖ్యాతలు (సింగభూపాల కల్లనాథు లిరువురును) సుగమ మని వదలిరి. అందుచేఁ బంచమస్వర మని పారిభాషికార్థముననే గ్రహింపవలసి యుండును. మతంగుఁడు —

"టక్క రాగేణ సదృశః పఞ్చమేన వివర్జితః
షడ్జాంశన్యాససమ్పన్నో గౌడః స్యా త్స్ఫురితర్షభః."

అనియు, నాన్యదేవుఁడు (సరస్వతీహృదయాలంకారమున)

న్యాసాంశ గ్రహషడ్జః పంచమహీన స్త్వథర్షభగ్రహః
స్ఫురితాఖ్యగమకనిబిడో గౌడః సాత్టక్కరాగ రవసదృశః.

జగదేకమల్లుఁడు సంగీతచూడామణిలో—

గౌడః స్యాత్ టక్కరాగాఙ్గం సన్యాసాంశగ్రహాన్వితః
వర్జితః పఞ్చమే నైవ రసే వీరే నియుజ్యతే.
జాతే శ్చాఙ్గం నిషాదిన్యా వద న్తి న తు మే మతమ్.

అని వీరెల్లరు పంచమహీనమై గౌడరాగము షాడవ మనియు, షడ్జగ్రహముగలదై (అనఁగా షడ్జస్వరముతో ప్రారంభించుట, దానితో న్యాసము అనఁగా ముగింపు) అనిరి. టక్కరాగచ్ఛాయగాక నిషాదినీజాతిలోఁ బుట్టిన దన్న మతము జగదేకమల్లుఁ డంగీకరింపఁడు. అనఁగా నిషాదస్వర మంశస్వర మగుట (ప్రధానము లేక జీవస్వర మగుట) ఏల యనఁగా నిషాదమునకు గాంధారము పదియవశ్రుతిలో నుండుటగా సంవాదిత్వము కావలయును. గాంధారనిషాదము లెల్లప్పుడు వివాది (విరోధి) స్వరములు కావున నిషాదము గ్రహాంశస్వరములుగా గ్రహించినచో రక్తి నాశ మగు. నిషాదము గ్రహాంశ మని శాస్త్రమం దున్నను ఋషభమే యంశస్వర మగుట వాడుక. రికిపంచమ (ఐదవ) స్వరము ధైవతము; దాని లోపింపఁజేసిరి. ఈ యంశమునే రఘునాథుఁడు సంగీతసుధలో నిట్లు చెప్పె.

వక్ష్యామహే సంప్రతి గౌళరాగ, మేళోద్భవే దత్రచ గుర్జరీవత్
గౌళస్య చైతస్య వదామి లక్ష్మ న్యాసోగ్రహాంశోఽత్ర నిషాద ఏవ.

స షాడవో ధైవతలోపతః స్యా, ల్లక్ష్యానుసారా దృషభ స్త్విహాంశః
అత్రోచ్యతేఽన్య స్వరశత్రుభూతే, గాన్ధారకే కించ నిషాదనామ్ని.

ప్రధానభావోఽంశతయా న యుక్త స్తస్మా దిహస్యా దృషభస్వరోఽంశః
రాగాభియుక్తై రత ఏవ కైశ్చిత్ సంకీర్ణరాగత్వ ముదీర్యతేఽస్య.

అని యంశస్వరము ఋషభ మనియుఁ గొందఱు దీని సంకీర్ణజాతిలోఁ బఠింతు రని చెప్పె. కొందఱ అనఁగా రామామాత్యాదులు. వారు దీని నధమరాగ మనిరి. అనఁగా ఆలాపఠాయ గీతప్రబంధము లను నాల్గంగములు దీనికి రావని భావము. వేంకటమఖి చతుర్దండిప్రకాశిలో గౌళాది సప్తరాగములకు నిషాదము గ్రహస్వర మని చెప్పి - గౌళస్తు షాడవోరాగో రాగాంగో ధైవతోజ్ఝితః, వాది సంవాదినా వత్ర రిగౌ శశ్వ త్ప్రగీయతే - అని ధైవతలోపముచేత షాడవ మనియె. తులాజారాజు తన సారామృత మున - గౌళో మాళవగౌళీయ మేళజో ధైవతోజ్ఝితః, షాడవో నిగ్రహో రాగాంగోఽయం శశ్వత్ప్రగీయతే - అనియె.

మఱియు రఘునాథుఁడు గౌళరాగమును గుర్జరీమేళజన్యముగాఁ జెప్పె. రామామాత్యుఁడు శ్రీరాగము క్రిందను, వేంకటమఖి స్వతంత్రమేళకర్తగాను, పరమేశ్వరుఁడును స్వతంత్రమేళముగాఁ జెప్పిరి. 'సంత్యాజ్య మేష మవరోహతి వైణికైస్తు, తత్షాడ వౌడువగణే పరిగణ్య గీతమ్' అని మేషమును (అనఁగా గాంధారమును) పరిత్యజించి యవరోహించుచు నౌడువ మగు ననియె. కావున దీనికి వీరి మతానుసారము ఠాయాదులు పొసఁగ వని భావము. నేఁటికాలమువారు దాని మాళవగౌళమేళజన్య మందురు. పై సూచించిన మతభేదములు గల గౌళరాగ మునకు ఠాయాదులు కూర్చినట్లు మధురవాణి చెప్పుచున్నది.

ఆలాప, ఠాయ, గీత, ప్రబంధము లను నాలుగంగములను నాలుగు దండము లని యందుచే రాగము చతుర్దండీ విలసిత మనిగోపాలనాయకుఁడు చెప్పి నట్లు వేంకటమఖి చెప్పుచున్నాఁడు. ఆలాపమన కేవలము స్వరసందోహమున నారోహణావరోహణాది చమత్కృతి. ఠాయ మన స్థాయిగా నొక స్వరమును నిర్ణ యించుకొని యారోహావరోహ గమకచమత్కృతి నాతిద్రుత విలంబితములుగా జరుపుట. గీత మన స్వరతాళపదాత్మక వైచిత్రి. ప్రబంధమన స్వరాతాళ పదరస భావపుష్టి చమత్కృతులు గలుగును. కావుననే సంగీతసూర్యోదయమున స్థాయి సంచార్యారోహావరోహణములకే చతుర్దండి యని నిర్వచించెను.

ఈ గీత ఠాయప్రబంధ వైచిత్రి దేశీయరాగములకే కాని కేవలము యజ్ఞోప యోగముగా దేవతాస్తుతిపర మగు గాంధర్వమున వచ్చు గ్రామరాగములకు లేవని యాంజనేయాదు లనుశాసించిరి.

తథైవ తాదృఙ్మహితప్రకర్షం, వరాళిరాగోల్లసనం సృజన్తౌ
వ్యఞ్జయతః స్మ సామన్త ముఖారి పాళి, జయన్తసేనాదిషు చాతురీం తౌ.

మ = మధ్యమస్వరమున, హితమైన ప్రకర్షం, అనగా వరాళిరాగమున మధ్యమస్వరమునకు ౬ లేక ౭ శ్రుతులు గల వందురు.

సామన్తము, ముఖారి, పాళి, జయన్తసేన - రాగభేదములు. జయన్తసేన రఘునాథుఁడే యుద్ధరించినట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. అది భైరవీమేళజన్య మని తాఁ జెప్పె. "జయన్తసేనా రఘునాథభూమి పురన్దరే ణైవ సముద్ధృతా చ, సదా ప్రగేయా శుభదాయికాస్యా ద్రక్తిప్రదా చాఖిలగాయకానామ్" అని సంగీతసుధలో రఘునాథుఁడే చెప్పెను. షన్ముఖుఁడును తులజామహారాజును దీనిని శ్రీరాగ మేళము క్రింద నొనఁగిరి. శ్రీరాగమున జతుశ్శ్రుతికము ధైవతము, భైరవిలో ధైవతము శుద్ధము. ఇదియే భేదము.

ఇట్లే సంగీతశాస్త్రమర్మములు సూచించునట్లు కుశలవుల గానవైఖరి ౩౯ శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడియె.

కథాభాగములలోఁ గొన్ని వర్ణనలఁ జూతము. కథాశరీరనిర్మాణకౌశలము చూపుటకు రామాయణకథ పొంకముకాదు. ఏలయనఁగా సుప్రసిద్ధమయిన కథాసంధి ఘట్టనము గల పురాణపుణ్యకథల మార్చినచో సీతాది దివ్యకాంతల లోకోత్తరగుణ సంపత్తియు, రావణాదుల యుద్ధతియుఁ గొంత మాఱి ధర్మోపదేశము భిన్న రూపము వహించి లోకుల హృదయాధిష్ఠిత నిత్యార్చనీయ దివ్యమూర్తులు స్వరూప నాశము నెందును.

ఇఁక నట్టి కథలఁ బుణ్యానుబంధము లని గ్రహించు వారు కథానిర్మాణ కౌశలము వీటిఁబుచ్చి సల్లాపనైపుణియు, నానారసభావగుంభనాసంభావనయు, లోకజ్ఞతయుఁ బ్రసన్నగంభీరపదరచనావిచక్షణతయు క్షీరాబ్ధికల్లోలమాలాపరంపరల వలెఁ దెరలెత్తి సదర్థజాలము పొంగి పొరలు నట్లు రచించు ప్రతిభాప్రభావమును జూపఁ గలుగుదురు.

పాత్రసంభాషణవైచిత్రి శ్రవ్యకావ్యములకంటె దృశ్యకావ్యములలోఁ బ్రవ్యక్తముగా నుండు. మధురవాణి వర్ణనానైపుణి చూపుచు సాహిత్యజ్ఞానము

ప్రకాశింప నిచ్చు గలది యగుటచే శ్లేషాది చిత్రరచనలతో సర్గములు నిండించును. తంజాపురాంధ్రకావ్యములలో నచ్చటచ్చట హాసజనకము లగు భావములు నిపుణముగాఁ బొందింపఁబడినట్లె తద్వాసనావాసిత యగునిదియు నట్లె హాస్యరసము నకృత్తుగాఁ బోషించును. హాస్యరసమునఁ గలుగు నపాయ మేమనఁగాఁ గావ్యములో నుదాత్తరూపముగా వర్ణింపఁ బడు ప్రధానరసమునకు నిమ్నభావము వోఁకి స్ఫోటకపిటకములచే ముఖసౌంద ర్యము చెడినట్లు కృతికి వికృతి కలుగ వచ్చు. ఈ దశావిశేషము రఘునాథాదుల కావ్యములందును బ్రతిఫలించును. మధురవాణి కేవలము వర్ణనలలో మెలఁగుచున్నందునఁ దద్దోషముచే నెక్కుడు బాధింపఁబడ దయ్యె. ఆమె కవితలోఁ గొన్ని పట్టులు చూపు చున్నాము. రోమ పాదుఁడు ఋశ్యశృంగుని యొద్దకు వేశ్యల పంపిన ఘట్టమున—

శ్రుతిహృద్య ముదార భఙ్గిగానం సుదృశాం తత్ర సుతో విభణ్డకస్య
నిరవద్య మసౌ నిశమ్య హర్షం సమ ధత్తాత్మని సామగాన బుద్ధ్యా.
వనజాక్షీః ప్రసభం నిరీక్ష్య వక్షోధృత చంచన్నవమౌక్తికాక్షదామ్నీః
మనుతే స్మ తదా మనస్య పూర్వాన్ ముని రశ్మశ్రు ముఖా౯ న మౌనిముఖ్యాన్.

ఈ ఘట్టమున రఘునాథుని వర్ణన సరస మై గ్రామీణశేఖరుని లోక తంత్రజ్ఞ లగు విదగ్ధాంగన లెట్లు వశీకరింతురో యా వైశికతంత్రచ్ఛాయఁ బ్రకటించుచున్నది. కొన్ని పద్యముల నుదాహరించెదము.

క. ఇమ్మానిసి మెకము౯ మది
నమ్మఁ దగదు చేరి గొబ్బునం జనకుఁడు పైఁ
గ్రుమ్మి తల వంచికొని వడిఁ
గొమ్మున నటు చిమ్మెనేని కొదవగుఁ జుమ్మా!

గీ. తరుణిరో వీని శుద్ధదంతముల మీఁద
లీలఁ దాంబూలరస మింత కీలు కొనిన
పండి పగిలిన దాడిమీఫలములోని
విత్తు లన నుండు నెఱుగండు వీడియంబు.

గీ. కొమ్ము మొలచిన యంతనె కొదువ యేల
వచ్చు నితఁ డేమి చక్కని వాఁడు గాఁడె

యది కిరీటంబులోపల నణఁచరాదె
యంచుఁ బల్కిరి మునిపుత్రుఁ గాంచి వేడ్క.

గీ. ఘనుఁడె యితఁ డేమి యుందఱ కంటె వేఱె
కొమ్ము మొలచెనే యని యాడికొందు రెందుఁ
గొమ్ము మొలచిన దితనిఁ గొమ్మవార
మునిశిరోమణి యితఁడ పో ముజ్జగముల.

గీ. చెలియరో వీఁడు నాచేతఁ జిక్కెనేని
కళలఁ జొక్కించి సుఖనిద్ర గ్రమ్మఁ జేసి
గుఱుసు దగులక యుండంగఁ గొమ్ము దివిచి
మంచి కస్తూరి బరణిఁ బట్టింప వచ్చు.

సీ. చెలువలు పన్నీరుచెంబు లిచ్చినఁ గాశి
కుప్పెలజల మంచుఁ గ్రోల నెంచు
సతులు జవ్వాది యొసఁగ గోపిచందన
మని ఫాలమునఁ దీర్చ నగ్గలించుఁ
గాంతలు మరువంబు గాను కిచ్చినఁ దుల
సీదలం బనుచు భక్షింపఁ జూచుఁ
బొలఁతులు తెలిగందవొడి యిచ్చిన విభూతి
యిది యటంచుఁ ద్రిపుంఁడ్ర మిడఁ దలంచు
నలరుఁబోడులు వజ్రాలహార మొసఁగఁ
బటికపుజపాక్షసర మంచుఁ బాణిఁ బూని
మౌని జపియించఁ దివురు నెందైనఁ గలరు
ముగ్ధ లగు వార లిటువంటి ముగ్ధు గలఁడె.

శాపధారాజిహ్వాంచలులగు మహర్షులతో సరస మాడుట యగ్నిజ్వాలలతో మల్లయుద్ధము సేయుటయే యని యిమ్ముగ్ధ లెఱుంగరు కాఁబోలు. మిథిలానగరము రామప్రవేశసమయమున నిట్లుండె—

వితానపరిలమ్బితోత్పలవితానసన్తానితం
వినూతననికేతనాకలితకేతనాలంకృతమ్

మృదఙ్గపటహార్భటీముఖరగోపురం తత్పురం
ప్రశస్త మవలోకయన్ ప్రముముదే రఘూణాంపతిః.

ఇది స్వభావసిద్ధ మగు వర్ణన. ఇందుఁ గల శబ్దాలంకార మంతగా రస భఙ్గకారి కాదు. సీతావర్ణనము నాంధ్రకావ్యములలో వలెఁ బ్రత్యఙ్గసౌష్ఠవ ప్రకాశక మగుట చూడఁగా స్త్రీ స్త్రీని వర్ణించెనేని స్త్రీత్వమునకుఁ గల యపూర్వ గర్వేర్ష్యామదవిభ్రమము లా స్త్రీకవి కుండియుండునా యని యొక వినోదప్రశ్న గలుగవచ్చును. ప్రతియోగిభావముచేఁ బురుషకవులకుఁ గల్గు భావనావిలాసములు తత్ప్రతియోగిస్థానమున వ్యత్యస్తముగా నుండునేమో యని కొందఱు భావుకులు తలంతురు! సీతాహరణానంతరము రామవిరహోద్దీపక మగు ప్రావృట్కాలపుఁ బ్రళయవేళలో—

ధ్వన్యుద్భూతోన్మేషసాహిత్యముద్రాం, తన్వద్భ్యః స్వే సన్నిధానే కవిభ్యః
రాజ్ఞో యేన(?) శ్వేతపద్మావికీర్ణాః, కూజద్భృఙ్గా జైత్రశఙ్ఖా ఇవాసన్.

తస్మిన్ భృఙ్గీమీనవాళీకకోక, ద్వన్ద్వాహోహ ద్భూమికన్యా ప్రతీకాన్
స్మారం స్మారం జాతదీనానులాపం సౌమిత్రిస్తం సాంత్వయామాస రామమ్.

మొదటిది సంధ్యాకాలమున ముకుళించు పద్మములనుండి వచ్చు భృంగారవములును, రెండవది సీతాసమానవస్తుదర్శనముచే రామునకుఁ గలుగు భ్రాంతిస్మరణ విలాపదైన్యాదుల లక్ష్మణుఁ డపనయించుటయుఁ దెలుపును.

నృత్తై రార్ద్రాం నీలకణ్ఠస్య సద్యో వ్యోమాభోగే కాళికాయాం నటన్త్యామ్,
వేగా ల్లక్ష్యా లక్ష్య తత్కుణ్డలాం చ, ద్రత్నాభేవ ప్రాద్యుత ద్వైద్యుతశ్రీః.

నీలకంఠ = శివుఁడు, నెమలి; కాళికా = నల్లకాంతి, కాళికాదేవి; కుణ్డల = శ్రవణాభరణము, కాళికాదేవికి సఖి. ఇందు మెఱపుకాంతి వర్ణింపఁబడియె.

పాథోవాహి ప్రావృషేణ్యే ప్రభూతే, ప్రాదుర్భూతే పక్వజమ్బూని దానే,
కేకి శ్రేణీ కేతకీ కేళినీశః కేదారాళీ చోత్కలాపా బభూవుః.

ఇందు - ఉత్కలాప = ఉత్ + కలాప (నెమలిపురి విచ్చి పైకెత్తుట). ఉత్కలా, ప = అధికశ్రుతిగల పంచమస్వరము.

నృత్తైఽర్ద్రానాం పఙ్క్తి మాలోక్య కేకీ, మేధాంచక్రే సిన్ధురాజీవనానామ్
ప్రోవాహోప్యశ్యామశాఖిచ్ఛటానా, మేధాం చక్రే సిన్ధు రాజీవనానామ్.

ఇందు - సిన్ధురాన్ ఆజీవయ న్తీతి సిన్ధురాజీవనాః, నృ త్తే, మేఘాం చక్రే, సింధు, రాజీ, వనానాం, ఏథాం చక్రే, ప్రోవాహ = వహతిస్మ - అని గ్రహింప వలయు.

పఙ్క్తీభూయ ప్రాదురాసన్ బలాకానాథం నాత్రాశ్లిష్యతి స్మాబలా కా,
సిన్ధోరూర్మ్యః కూలసీమామరాళాః, ప్రాయోఽబధ్నన్ వ్యోమ్న్యధావ న్మరాళాః.

ఇందు బలాకాః పంక్తీభూయ, ప్రాదురాసన్, కా, అబలా, అత్ర, నాథం నాశ్లిష్య తిస్మ, అరాళాః సిన్ధోరూర్మ్యః కూలసీమాం ప్రాయో అబధ్నన్, మరాళాః వ్యోమ్ని అధావన్ - అని సమన్వయము.

అమ్భోదానాం దత్తహంసారసానా, మాళీ రేజే మానినీ సారసానామ్,
ధారాదిక్షు వ్యానశే సారసానాం, జజ్ఞే నాఖ్యా భూతలే సారసానామ్.

ఇందు దత్తహంస + అరసానాం (అరసః = అప్రీతి) మానినీసారసానాం= మానినీనాం సారః స్థైర్యం, తత్ స్యన్తి (అన్తర్భావితణిచ్, అతోఽనుపసర్గేకః ఇతి కప్రత్యయః) అమ్భోదానాం ఆళీ రేజే, సా = తాదృశీ రసానాం జలానాం వా ధారా దిక్షువ్యానశే, సారసానాం = పద్మానాం ఆఖ్యా, భూతలే, న, జజ్ఞే.

వర్షాకాల వర్ణన మంతయు నుఱుములు మెఱపులు వడగండ్లు - వీనితో అనఁగా యమకానుప్రాస శ్లేషాదులచే విరహిజనులకుంబోలెఁ బాఠకులకును దుస్సహ మై యుండెఁగదా. శరశరాసనోద్యోగమున కర్హమగు శరద్వాసరవైదశ్యము నొక్కసర్గములోఁ గవయిత్రి వర్ణించె. ఒండు రెండు మాత్రలఁ జూతము.

కాదమ్బిన్యాః క్షాళయన్ కాళిమానం, కాదమ్బానాం కౌతుకాధానహేతుః,
శామ్య త్పఙ్కః పక్వశాలి ప్రభాలీ, శాలీ సద్యశ్శారదో వాసరోఽభూత్.

(కౌతుకము = వివాహము; ఆధానము = గర్భాధానము.)

శత్రూన్ జేతుం శాతశాతా మతన్వన్, నాళీకానాం పాళికాం రాజహంసాః,
ప్రత్యగ్రాణాం ప్రాప్నువన్ సప్రశంసా, నాళీకానాం పాళికాం రాజహంసాః.

రాజహంసాః = రాజహంసలు, రాజశ్రేష్ఠులు; నాళీకము = తామర, బాణము; శాతశాతాం = అతి తీక్ష్ణమైనట్టి, పాళికాం).

అతిదూర మాగతవతః శ్రమచ్ఛిదే, నిజకామినీమణిజనస్స్వయమ్ఫ్రతః
పటవాసపాంసు రివ కేతకీరజ స్తటసీమని స్ఫురతి వాసయ న్మహీమ్.

తటవికస్వరనూతనకేతకీ పతితపాంసుపరీతనిజా మ్బరమ్
స్ఫురతి యస్య పురారితనుః పయః ససితభాసిత భాసితభా ఇవ.
(భాసిత = భస్మసంబంధమగు).

అని మొదలుగా శారదరాజహంస కేతకీరజోవర్ణనలు తేటగా కొంత సరసములుగా నున్నవి.

సుందరకాండకథలో హనుమంతుఁడు సీతాదర్శనమున నంగుళీయక మిచ్చిన ఘట్టమున—

ఆయాత మత్ర రఘువీర కరావమర్శం
త్య క్త్వేతి రాగభరమాత్మని మాకృథా స్త్వమ్,
రత్నాఙ్గుళీయక వితర్కయ రత్నగర్భా
గర్భోదయా త్సహజరాగ మనూనమేవ.

అను హనుమద్వాక్యము భావవ్యంజకముగా నున్నది. సీత యుంగరమును బ్రతిగ్రహించి శోకపరవశ యగుట కవి చక్కఁగా వర్ణించెను.

"భవ్యం విహాయ భరతో మణిముద్రికే త్వాం
సామ్రాజ్యపాలన సమంజసతా ప్రకారే,
పాదూద్వయం రఘుపతిం ప్రణయాద్యయాచే
కిం ను స్తవీ మ్యహహ తత్కలితోపకారమ్
సోఽగ్నిః స్వకీయశిఖయా గ్లపితాశయానాం
న క్తంచరేంద్రనగరీవనితాజనానామ్,
శ్వాసానిలైః ప్రవవృధే శతధా సమృద్ధ
మగ్రే తత స్తు నయనాంబు తదావిరాసీత్."

అని సీతాబాష్పసలిలవర్ణన ముత్ప్రేక్షాసరసమై యున్నది. ఇవి పదునాలుగవ సర్గములోని శ్లోకములు. ౧౫ వ సర్గమునఁ గొంతభాగము వఱకు గ్రంథము లభించుచున్నది. అంధ్రలోకమునకు నాంధ్రకవయిత్రి సంస్కృతరచన చూపవలయు నని యుదాహరించితిమి. స్త్రీకవిత్వమును రాజశేఖరుఁడు—

"పురుషవద్ యోషితోఽపి కవీభవేయుః, సంస్కారోహ్యాత్మని సమవైతి నస్త్రైణం పౌరుషం వా విభాగ మపేక్షతే, శ్రూయన్తే, దృశ్యన్తేఽపి చ రాజపుత్ర్యో మహామాత్ర దుహితరో గణికాః కౌతుకిభార్యాశ్చ శాస్త్రప్రహతబుద్ధయః కవయశ్చ" అని విద్యాసంస్కారము స్త్రీపురుషభేదము లేక లభించు రాజపుత్రికలు మంత్రి కుమారికలు గణిక లాదిగా విదుషులు శాస్త్రముల నేర్చి కవిత్వము చెప్పనేర్చి రని భావము. పూర్వము రాజులయొద్ద భోగినులు పట్టాభిషిక్త యగు రాజ్ఞికి స్థాన విశేషమున న్యూనత వహించినను కలావిలాసశిల్పచాతురుల మిన్నలై యేకచారిణీ వ్రతము ననుష్ఠించుచు, గౌరవము నెందుచుండిరి. అట్టి పదవిలో గంగాదేవి, రామ భద్ర, తిరుమలాంబ, మధురవాణి, రంగాజి మొదలగు సంస్కృతాంధ్రవిదుషులు చేరి యుందు రని కేవల మూహచేఁ దలఁచుచున్నాము.

> వైశ్యశూద్రకులోత్పన్నా రూపయౌవనసంయుతాః
> నృత్తగీతకలాదక్షా శ్చిత్రజ్ఞాః ప్రేమనిర్భరాః.
>
> సంభోగసుఖసామ్రాజ్య సంవర్ధనవిచక్షణాః
> అవరోధవధూః కాన్తాః కుర్యాద్భోగాయ భూపతిః.

అని సర్వజ్ఞసోమేశ్వరుఁడు మానసోల్లాసమున శాసించె.

> అభి రభ్యుచ్ఛ్రితా వేశ్యా శీలరూపగుణాన్వితా,
> లభతే గణికాశబ్దం స్థానంచ జనసంసది,
> యోగజ్ఞా రాజపుత్రీ చ మహామాత్రసుతా తథా,
> సహస్రాన్తఃపుర మపి స్వవశం కురుతే పతిమ్.
>
> తథా పతివియోగే చ వ్యసనం దారుణం గతా,
> దేశాన్తరేఽపి విద్యాభిః సా సుఖేనైవ జీవతి.

అని వాత్స్యాయనమహర్షి గణికావిద్యాసంస్కారమును వర్ణించె. గణికలు స్వధర్మములఁ బరిత్యజించి నిమ్నమార్గముల హేయజీవనము సేసినచో దూష్య లగు చుందురు గాని నియతధర్మానుష్ఠాత్రులు వినింద్యలు కారు కదా!

— భారతి.

ధాత, మార్గశీర్షము – డిసంబరు, 1936.
సంపుటము 13. సంఖ్య 12.

వ్యుత్పత్తివాదము

-శ్రీ చల్లా లక్ష్మీ శివశంకరస్వామి

పూర్వము అవ్యుత్పత్తివాదులు ఇరుతెగలవా రుండిరి. అందు మొదటి తెగవారు ఇట్లనిరి: ''పాచకుఁడు వంట చేయక నిద్రించుచున్నను అతనిని పాచకుఁ డందురు. పాచకశబ్దమునకు ప్రకృతిప్రత్యయ లభ్యమైన అర్థలక్షణ మున అతివ్యాప్తిదోషము పట్టినది. కావున కృత్ప్రత్యయాంత పాచకాది శబ్ద ములు కూడ ఉణాది ప్రత్యయాంతశబ్దముల వలె రూఢములు.'' వృద్ధకాతంత్ర గణమువారు ఈ సంప్రదాయములో చేరియుండవచ్చును. "వృక్షాదివ దమీ రూఢాః కృతినా న కృతాః కృతః'' అని కాతంత్రవృత్తికారు డగు దుర్గసింహుడు సంప్రదాయ ధారాకల్పన చేసి శర్వవర్మ సంబంధమున వ్రాసె ననిపించును. కావున వీరి సిద్ధాంతము అవ్యుత్పత్తివాద చరమావధి.

దీనికి ప్రత్యుక్తి వ్యుత్పత్తివాదులలో శాకటాయనమతావలంబు లిట్లు చెప్పుదురు: ''నిద్రలో నున్న వ్యక్తియందు పాకయోగ్యత యుండుటచే అతనిని పాచకు డనవచ్చును. కావున పాచక శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి లభ్యమైన అర్థలక్షణ మున అతివ్యాప్తి దోషము నేమాత్రము కల్పింప గూడదు.'' నవీనకాతంత్ర గణమువా రీ వాదము ననుసరించినారు. అందుచే త్రిలోచనుని పంజియం దిట్లు న్నది. "సత్యం యదా క్రియా మసౌ కృతవాన్ తదా కర్తేతి, అధునాఽపి తదర్థ స్మృతివిజ్ఞాన మి త్యదోషః. తథా కరిష్య న్నపి క్రియాయాః కర్తైవ తథోప చారాత్, అథవా భూత భవిష్య త్క్రియాసు యోగ్యతా మధికృత్య తథోచ్యతే, యథా లోకేఽపచ న్నపి సూపకారః పచనయోగ్యతయా పాచక ఇ త్యుచ్యతే" (చ. ౨౨౦) దీనిపై వ్యాఖ్యలో సుషేణవిద్యాభూషణుఁడు ''కృతో యోగ్య తాయాం శక్తి రితి పక్ష మవలం బ్యాహ - అథ వేతి" అన్నాడు.

ద్వితీయసంప్రదాయములో రెండుతెగలవా రున్నారు. అం దొకరు బహు ప్రాచీనులు. రెండవవారు నాతిప్రాచీనులు. అతిప్రాచీనులలో గార్గ్యముని యౌగిక మని, రూఢ మని శబ్దమునకు రెండువిభాగములు కల్పన చేసినాడు. తన్మత మున యోగరూఢ, యౌగికరూఢ శబ్దములు రూఢములు కాని సాంకేతికములు

గాని యగును. అందు ఉణాది వ్యవస్థయు, ఊహ ప్రక్రియయు అశాస్త్రీయము లగుటయే హేతువు. కాని నాతిప్రాచీనుల సంప్రదాయమున నిరుక్తము, వ్యాకరణము అను వేదాంగద్వయమునకు విరోధము పరిహరించు నభిప్రాయముతో ఉణాది నిష్పన్న శబ్దములకుగాని ఊహ్య శబ్దములకు గాని అశాస్త్రీయత్వమును వారు గార్గ్యుని వలె సంపూర్ణముగా నంగీకరింపలేదు. అందుచేతనే వ్యాఘ్రభూతి విరచిత శ్లోకవార్తికమున "నైగమరూఢిభవం హి సుసాధు" అని వినబడుచున్నది.

"నామ చ ధాతుజ మాహ నిరుక్తే, వ్యాకరణే శకటస్య చ తోకమ్
యన్న పదార్థవిశేషసముత్థం, ప్రత్యయతః ప్రకృతే శ్చ త దూహ్యమ్."

దీనిపై వ్యాఖ్యలో పతంజలి యిట్లన్నాడు: "నైగమా శ్చ రూఢిభవా శ్చోణాదికాః సుసాధవః కథం స్యుః? నామ చ ధాతుజ మాహ నిరుక్తే. నామ ఖల్వపి ధాతుజ మేవాహుః నైరుక్తాః. వ్యాకరణే శకటస్య చ తోకమ్*. వైయాకరణానాం చ శాకటాయన ఆహ ధాతుజం నామేతి. అథ యస్య విశేషపదార్థో న సముత్థితః కథం తత్ర భవితవ్యమ్? యన్న విశేషపదార్థ సముత్థం ప్రత్యయతః ప్రకృతే శ్చ త దూహ్యమ్. ప్రకృతిం దృష్ట్వా ప్రత్యయ ఊహితవ్యః, ప్రత్యయం చ దృష్ట్వా ప్రకృతి రూహితవ్యా" (మ. భా. ౩-౩-౧). వ్యాఘ్రభూతి మతమున నిశ్చయముగా ఊహము చేయవచ్చును. ఊహింపవచ్చును కదా యని గావీ, గోణీ, గోతా, గోపోతలికా ప్రభృతి అపశబ్దములను ఊహ చేయవచ్చునా? ఇట్టి ప్రశ్నల నాశంకించి పతంజలి యిట్లు పలికినాడు

"సంజ్ఞాసు ధాతురూపాణి ప్రత్యయా శ్చ తతః పరే. కార్యా ద్విద్యా దనూబన్ధ మేతచ్ఛాస్త్ర ముణాదిషు....సంజ్ఞాసు, అర్థాత్ సాధుత్వే నాభిమతాసు సంజ్ఞాసు." "యే శబ్దాః సాధుత్వేన ప్రసిద్ధాః తేషు సంజ్ఞా శబ్దేషు ప్రకృతి ప్రత్యయ కల్పనయా నూహః కర్తవ్యో నాన్యత్ర. తత్రధాతురూపాణి కల్పయితవ్యాని; ప్రత్యయా శ్చ తతః పరే కల్పయితవ్యా ఇతి శేషః. కార్యాద్గుణా భావాదికాత్ విద్యాత్ జానీయా దనూబంధం కకారాదికమ్. ఏత దనంతరోక్తం శాస్త్ర ముణాదిషు. శాస్త్రోప నిబంధనత్వాత్ శాస్త్రవిషయిత్వాత్ వా శాస్త్ర మిత్యుక్తమ్" అని శ్లోక నిష్కర్షము.

* తోక శబ్దమునకు సాధారణార్థము పుత్రుడు లేక అపత్యము. ఇచ్చట యువాపత్యముగాని గోత్రాపత్యముగాని గ్రాహ్యము. శకటుని పుత్రుడు శాకటి; శాకటాయనుడు కాడు.

వ్యుత్పత్తి, అవ్యుత్పత్తి వాదముల వారినడుమ ఇంత వాదప్రతివాదము లేల యని కొంద రనవచ్చును. పురాకల్పమున శబ్దపారాయణమున 'బ్రహ్మేదం శబ్ద నిర్మాణమ్........' ఇత్యాది న్యాయానుసారముగా ప్రతిపదపాఠక్రమమున సమస్తనామములకు ధాతుయోనిత్వ ముపదిష్ట మయ్యేనని తోచును. కాలక్రమమున ధారణాశక్తి తగ్గుటచే సామాన్యవిశేషలక్షణాన్వితసూత్రాత్మకవ్యాకరణ ముదయము కాగాఁ బ్రాచీనులతో పోల్చికొని తత్కాలికు లిట్లనుచుండిరి :

"ఋషయో వ్యపదేశస్య నాన్తం యాన్తి పృథక్ త్వశః
లక్షణేన తు సిద్ధానా మన్తం యాన్తి విపశ్చితః."

సూత్రత్మక నవీనగ్రంథమున కృదధికారమున ప్రాచీనశబ్ద పారాయణములో ననేకశబ్దములు చాలనీ న్యాయమున గృహీతము లయ్యెను బహుశబ్దములు సూత్రారూఢములు కాకపోవుటచే సూత్రకారులు విధిలేక వానిని విడిగా విడిచిరి ; అట్టి శబ్దముల కన్నిటికిని వ్యుత్పత్తి చూపుటకై విడివిడిగా అపవాద సూత్రములను రచించినచో గ్రంథము పెరిగిపోవు నని, వానిని రూఢసాంకేతికము లని కాని, అవ్యుత్పన్నప్రాతిపదికము లని కాని నిర్దేశించిరి. శాకటాయనునికి వలె ప్రాచీన మతావలంబుల కిది సహ్యము కాలేదు. "సర్వాణ్యాఖ్యాతజాని నామాని" అని వారు ప్రతివాదపూర్వకముగా వక్కాణించిరి. నవీనసంప్రదాయమువారు గార్గ్యుని వలె ఈ విషయమును తొలుత నంగీకరింపలేదు. క్రమముగా వీరిలోగూడ నిరుక్త వ్యాకరణములను ఏకీభూతముచేయు నుద్దేశమువలన ఉణాదిసిద్ధిద్వారా శబ్దసమూహ సాధుత్వ మభ్యుపగత మయ్యెను.

వ్యుత్పత్తివాదము స్మృతిసమ్మత మనియు, అవ్యుత్పత్తివాదము సూత్రకారుల బుద్ధిమాత్రోత్ప్రేక్షిత మనియు గ్రహింపవచ్చును.

వ్యుత్పత్తి పక్షము : పాణిన్యాదుల మతామతములు :

యాస్కుని తరువాతి వైయాకరణులలో గార్గ్యశాకటాయనుల మతామతములను ఎవ రనుసరించిరో, ఎవరు పరిత్యజించిరో తెలుపుట అప్రాసంగికము కానేరదు. ఇప్పుడు నిలిచియున్న వ్యాకరణ గ్రంథములలో పాణిని అష్టాధ్యాయియే ప్రాచీనతమ మగుటచే తొలుత దానిని పరిశీలింపనగును.

"అర్థవ దధాతు రప్రత్యయః ప్రాతిపదికమ్" అని పాణిని అన్నాడు. దీనిపై వ్యాఖ్యాప్రసంగములో జ్ఞానేంద్ర సరస్వతి, "అవ్యుత్పత్తి పక్షస్య చేద మేవ

జ్ఞాపక మితి ప్రాంచః" అని తత్త్వబోధినిలో వ్రాసినాడు. మ. మ. - శివదత్త శర్మ యిట్లు లిఖించినాడు : "అర్థవ....దితి సూత్రం కృతవతః 'అతః కృ కమి కంస ...' (౮-౩-౪౬) ఇతి సూత్రే కమేః పృథక్ కంసగ్రహణం చ కుర్వంతః పాణినేస్తు అవ్యుత్పత్తి పక్ష ఏవాభిమతః" (నిరుక్త ౫౬ పృ.). ఇందలి శేషాంశమునకు తాత్పర్య మిది. శాకటాయనుని "వృతవృది హని కమి కషి భ్యః సః" (౩౬-౨) అను ఔణాదిక సూత్రానుసారముగా కమి ధాతువునుండి కంస శబ్దము నిష్పన్నమయినను, అష్టాధ్యాయిలో "అతః కృ కమి కంస...." (౮-౩-౪౬) సూత్రమున కమిధాతువుమీద పృథగ్భావమున మరల కంస శబ్దము గృహీత మగుటచే, పాణిని కంసశబ్దమునకు ధాతుమూలకత్వమును స్వీకరింపక, దానిని రూఢ మని కాని, అవ్యుత్పన్న మని కాని యెంచి ప్రయోగించినా డని తోచును. ఇంతియే కాదు. సూత్రానుసారముగా ప్రాప్త మగు గుణవృద్ధికార్యముల నుల్లంఘించి, కంస పరశు శబ్దములనుండి కంసీయ, పరశవ్య రూపములు సాధువు లగుటచే "ప్రత్యయస్య లుక్ శ్లు లుపః" (౧-౧-౬౧) అను సూత్రముపై కాత్యాయనుడు "కంసీయ పరశవ్యయో ర్విశిష్ట నిర్దేశాత్ సిద్ధం" అని వార్తికము చేసినాడు. దీని వ్యాఖ్యావసరమున పతంజలి, "కమేః సః కంసః, పరాఙ్ శృణాతీతి పరశు రితి నైషదోషః. ఉణాదయోఽవ్యుత్పన్నాని ప్రాతిపదికాని"అన్నాడు. ఇచ్చట కయ్యటా చార్యుడు, "అంతః కృకమి కంస కుంభేతి కంస శబ్దస్య భేదే నోపాదానాత్ క్వచి ద్గుణాదయో వ్యుత్పత్తికార్యం నలభన్త ఇత్యర్థః" అని చెప్పినాడు. ఉణాది ప్రత్యయాంతశబ్దముల రూఢత్వమును గూర్చి కాత్యాయనుని వార్తికము లెన్నో కలవు. "ఉణాదయోఽవ్యుత్పన్నాని ప్రాతిపదికాని" (౩-౪-౨౭) ; "తత్రోణాది ప్రతిషేధః" (౭-౧-౨) ; "ఉణాది ప్రతిషేధ శ్చ" (౮-౨-౭౮) ఇత్యాదులు. "అత్రపాణిని రవ్యుత్పన్నః" ఇత్యాదిగా పతంజలి పలికినాడు. ఈ స్థితిలో పాణిని అవ్యుత్పన్నపక్షమువాడని ఉపపన్న మగుచున్నది. అందుచేతనే నాగేశభట్టు ౩-౩-౧ సూత్రముపై శబ్దేందుశేఖరమున, "నైరుక్త వ్యాకరణే శాకటాయనశ్చ సర్వం నామధాతుజ మా హేతి. తే వ్యుత్పన్నత్వవాదినః. ఏవం చ పాణినిః నతత్ వ్యుత్పన్నత్వవా దీతి స్పష్టమేవోక్తమ్" అని చెప్పినాడు.

కాని పాణిని సంపూర్ణముగా అవ్యుత్పన్నవాది యనుట సంగతము కాదు. దీనికి కారణము కూడ కలదు. నానావిధ కృత్ సూత్రములు రచించి, కృత్ప్రత్యయాంతశబ్దములకు ధాతుజత్వ సాధుత్వములను పాణిని చూపినాడు.

ఇట్లు పాణిని ఔణాదిక శబ్దములను గ్రహించి, గార్గ్యునివలె శాకటాయనుని సంపూర్ణముగా త్యజింపలేదు. అష్టాధ్యాయిలోని "ఉణాదయో బహులమ్" (౩-౩-౧); "భూతేఽపి దృశ్యన్తే" (౩-౩-౨); "భీమాదయోఽపాదానే" (౩-౪-౭౪); "భవిష్యతి గమ్యాదయః" (౩-౩-౩); రాభ్యా మన్యత్రోణా దయః (౩-౪-౭౫) ఇత్యాదులు. శాకటాయనుని ఔణాదిక సూత్రములు ఎడ నెడ పాణినీయ కృత్సూత్రములయందు తత్త్వతః అనుసృతము లయినవి. హస్త, గర్త, దన్త ప్రభృతి శబ్దములను గూర్చి శాకటాయనుని "హసి మృగ్రిణ్వామిద మిలూపూధు ర్విభ్య స్తన్" (ఉణా. ౩౮౬) సూత్రమును, "తితు త్ర తథ సిసు సరకసేషు" (౭-౨-౯) అను పాణినిసూత్రమును పోల్చి చూచి నచో యథార్థము బోధపడును. అనేక ఔణాదికప్రత్యయములు కూడ అష్టాధ్యాయి లోని కృత్సూత్రములలో ప్రవేశించినవి. గండయన్త, మండయన్త, స్పృహ యాయ్య, గృహయాయ్య, గదయిత్ను, స్తనయిత్ను, అనామయిత్ను* ప్రభృతి శబ్దము లిందులకు ప్రమాణము. శాకటాయనుని "తృ భూ వహి వసి భాసి సాధి గడి మడి...." "శ్రు దక్షి స్పృహి గృహి గృహిభ్య ఆయ్యః" "స్తని హృషి ముషి గతి మదిభ్యోణే రిత్నుచ్" ప్రభృతి ఔణాదిక సూత్రముల నుండియే అష్టా ధ్యాయిలోని "అయా మన్తాల్వాయ్యేత్నిష్ణుషు" (౬-౪-౫౫) ప్రభృతి సూత్రము లందు పాణిని ఝచ్ (అన్త), ఆయ్య, ఇత్ను ప్రభృతి ప్రత్యయములను గ్రహించి నాడు. ఇదియంతయు జూచినచో ఆయన వ్యుత్పత్తిపక్షము కేవలము స్థగితము కానేరదు. కాని నాగేశభట్టు ౩-౩-౧ సూత్రముపై "....భూతే ఇతి (౩-౨-౮౪) సూత్రస్థం భాష్యం వ్యుత్పత్తివాది వ్యాకరణాంతరీయ రీత్యా. అవ్యుత్పన్నవాది పాణిని మతే తు న తదితి బోధ్యమ్" (౮౦౭-౯ పృ.) అనిచెప్పినాడు. అయినను ఔణాదిక శబ్దముల వ్యుత్పన్నత్వమును గ్రహించి, శాకటాయనుని పాణిని సంపూర్ణ ముగా పరిత్యజింప లేదని తోచును.

కారణములు :

(౧) అష్టాధ్యాయిలోని 'ఉణాదయో బహులమ్' అనుసూత్రముపై పాణిని సాక్షా చ్ఛిష్యుడు వ్యాఘ్రభూతి యిట్లు వార్తికము చేసినాడు :

* అనామయిత్ను శబ్దము ఋగ్వేదములో కలదు — "హస్తాభ్యాం దశశాఖాభ్యాం జిహ్వా వాచః పురోగవీ అనామయిత్నుభ్యాం త్వాతాభ్యాం త్వోపస్పృశామసి" (౮-౭-౨౫-౭ ; కాక ౧౦-౧౩౭-౭) అని ఆమ్నాతము,

"బాహులకం ప్రకృతే స్తను దృష్టేః, ప్రాయ సముచ్చయనా దపి తేషామ్
కార్య సశేషవిధే శ్చ తదు క్తం, నైగమరూఢి భవం హి సుసాధు
నామ చ ధాతుజ మాహ నిరు క్తే, వ్యాకరణే శకటస్య చ తోకమ్
య న్న పదార్థ విశేష సముత్థం, ప్రత్యయతః ప్రకృతేశ్చ త దూహ్యమ్."

ఊహనప్రక్రియను జూపుటకై పతంజలి యిట్లన్నాడు ;

"సంజ్ఞాసు ధాతురూపాణి ప్రత్యయాశ్చ తతః పరే
కార్యాత్ విద్యా దనూబంధ మేతచ్ఛాస్త్ర ముణాదిషు". (మ. భా. ౩-౩-౧)

వ్యుత్పత్తిపక్షము పాణినికి కేవల మభిమతము కాకపోయినచో. గార్గ్యునకు వలె ఉణాది ప్రకరణ - అశాస్త్రీయత్వమే అభిమత మైనచో, ఈ సూత్రముగాని, సంప్రదాయవేత్తల సకల - అవాంతర కథలుగాని యెందులకో ?

(౨) అష్టాధ్యాయిలోని "భూతేఽపి దృశ్య న్తే" (౩-౩-౨) అను సూత్రము ఉణాది సంక్రాంతము. కాశికలో జయాదిత్యుడు "భూతే కాల ఉణాదయః ప్రత్యయా దృశ్య న్తే" అన్నాడు. కొందరు కొందరు ఉణాదిశాస్త్ర మభ్యుపగతము కాలే దనియు, పాణిని "భూతే కాలే హ్యుణాదయః ప్రత్యయా దృశ్య న్తే న చోద్య న్తే" అని చెప్పుటయే కారణ మనియు పలుకుచున్నారు. మంచిది. ఉణాది ప్రకరణ మశాస్త్రీయ మయినచో తత్ప్రత్యయములను జూపుటవలన నేమి ప్రయోజనము ? గావీ, గోణీ, గోతా ప్రభృతి అపశబ్దముల వ్యుత్పత్తి పరీక్షకై యెవరును యత్నింపలేదు.

(౩) అష్టాధ్యాయిలో "భవిష్యతి గమ్యాదయః" (౩-౩-౩) అను సూత్రమునకు భవిష్యత్కాలమున గమ్యాది శబ్దములు సాధువు లని తాత్పర్యము. ఇదియు ఉణాది ప్రత్యయ విషయక సూత్రము. కలాపములోని 'భవిష్యతి గమ్యాదయః' (కృత్. ౩౧౩) సూత్రవ్యాఖ్యలో దుర్గసింహుడు 'గమిత్యేవ మాద యః శబ్దా ఔణాదికా భవిష్యతి కాలే సాధవో భవ న్తి, గమాదిభ్యో భవిష్య త్కాలవృత్తిభ్య ఇణ్ స్యా దిత్యర్థః" అని చెప్పినాడు.

(౪) "భీమాదయోఽపాదనే" (౩-౪-౭౪), "తాభ్యా మన్య త్రోణాదయః" (౩-౪-౭౫) అను పాణినీయసూత్రములు ఔణాదిక శబ్దసాధనకై ఉపదిష్టములు. కాశికలో "భీమాదయః శబ్దాః అపాదానే నిపాత్య న్తే. ఉణాది ప్రత్యయా న్తా

ఏతే.... 'శ్యాథూ సూభ్యో మక్' (ఉణ్. ౧౪౦), 'భియః యుక్ చ' (౧౪౩) ఇత్యేవ మాదయః. శాఖ్యా మన్య క్రోణాదయ ఇతి పప్యదాసే ప్రాప్తే నిపాతన మారభ్యతే'' అని జయాదిప్యుడు వ్రాసినాడు. ఇవి యన్నియు జూడ పాణిని వ్యుత్పత్తిపక్షతయు ఒక్కమారుగా నిరస్తము కాదనిపించును.

ఉణాది ప్రత్యయాంత శబ్దములను గ్రహించి పాణిని శాకటాయనునకు విరుద్ధముగా నుండనియెడల, భాష్యవార్తికమున "ఉణాదయోఽవ్యుత్పన్నాని ప్రాతిపదికాని" అనుపరిభాష మాటిమాటికిని ఏల చెప్పిరో అనుసంధానము చేయవలెను. "ఆయనే యీ నీయీయః ఫఢఖఛఘాం ప్రత్యయాదీనామ్'' (౭-౧-౨) అను సూత్రానుసారముగా ఢ ప్రత్యయస్థానమునందు ఏయ, ఖ ప్రత్యయస్థానమున ఇన ఆదేశము వచ్చును. కావున "స్త్రీభ్యో ఢక్'' (౪-౧-౧౨౦) అను సూత్రానుసారముగా వైనతేయాది శబ్దములు "కులాత్ ఖః" (౪-౧-౧౩౯) అను సూత్రానుసారముగా కులీన శబ్దమును సాధింపవచ్చును. కాని 'శమేః ఖః' (౧౦౭) శంఖః, 'షణోఢః' షంఢః ప్రభృతి ఔణాదిక పదములను జూచి కాత్యాయనుడు "తత్రోణాది ప్రతిషేధః'' అన్నాడు. నానావిధ-ఔణాదిక శబ్దముల సాధుత్వమును స్వీకరించిన పిమ్మట మరల నిషేధ మెందులకు ? ఇట్టి ప్రశ్నల నాశంకించియే ఆయన మరల 'ప్రాతిపదిక విజ్ఞానా చ్చ పాణినేః సిద్ధమ్' అన్నాడు. అనగా పాణిని యే భావముతో నే యే ప్రాతిప్రదికకు ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగశూన్యత గ్రహించెనో తదనుసారముగా నది సిద్ధ మయ్యెను. కావున నీ సకల శబ్దములను గూర్చి 'ఉణాద్యంత తదాదీని అవ్యుత్పన్నాని ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగశూన్యాని' అని చెప్పవలయును. దీనివలన "ఉణాద్యంత తదాదిత్వేన శాకటాయనాభిప్రేతాని వస్తుతస్తు పాణినిమతే ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగశూన్యాని'' అని సూచిత మగుచున్నది. అనగా "ఉణాద్యంతాని ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగ ప్రయోజ్య పాణిని సూత్ర ప్రవృత్యనర్హాణి'' కాబట్టి కౌమారగణమువలె పాణినిగూడ "ఔణాదికా హి ద్వివిధా వ్యుత్పన్నా అవ్యుత్పన్నా శ్చ" (అ. ౧-౨౫) అనవలసి యుండును. పాణినిమతమున భస్మ, గమి, భీమ, కృషి, వాయు ప్రభృతి ఔణాదికశబ్దములు వ్యుత్పన్నములు; శంఖ, షంఢ, శండ, శంఠ, శంట, పాయు, మాయు, జాయు ప్రభృతి ఔణాదిక శబ్దములు అవ్యుత్పన్నములు. కావున స్వకృతగ్రంథసూత్రానురోధముచే పాణిని అవ్యుత్పన్నవాది యగుట సత్యము; కాని శాకటాయనీయ వ్యాకరణమందలి ఉణాది ప్రక్రియ అశాస్త్రీయ మని ఘోషించు నుద్దేశ మాయనకు లేదు. ఇందులకే పేరుసూరి తన ఔణాదికపదార్ణవ ప్రథమపాదమున నిట్లు చెప్పినాడు :

"అ ప్యశిష్టాః సూత్రకృతా, సంజ్ఞాః సాధయితుం క్షమాః
సంజ్ఞాయాం వర్తమానే చ, కాలేఽర్థే స్యు రుణాదయః.
క్వచి ద్భూతేఽపి దృశ్యన్తే, గమ్యాది స్తు భవిష్యతి
దాశ గోఘ్నౌ సంప్రదానే, కారకే వినిపాతితౌ.
భీమాదయో వ్యపాదానే, తదన్యార్థా ఉణాదయః
అసఞ్జ్ఞాయా మపి భవ, న్త్యేతే బాహులకాత్ క్వచిత్".

శాకటాయనమహర్షి అసాధారణశాబ్దికు డనుటకు సందేహము లేదు. ప్రాచీనకాలమున పాణినిసంప్రదాయమందలి ఆచార్యులే "అనుశాకటాయనం వైయాకరణాః" (కాశికా ౧-౪-౮౬) అన్నారు. అయినను, పాణిని ఔణాదిక శబ్ద సాధుత్వమును స్వీకరించుట శాకటాయనుని యెడల ఆదరమువలన కాదు. నిరుక్త వ్యాకరణములను వేదాంగముల వైరుధ్యమును పరిహరించుటయే ఆయన ముఖ్యోద్దేశము.

శర్వవర్మ అవ్యుత్పత్తి పక్షవాది యని కాతంత్రవృత్తికారుడు స్పష్టముగా చెప్పినాడు ; పాచకాది కృత్ప్రత్యయాంత శబ్దములు కూడ అశ్వగోవృక్షాదుల వలె రూఢములు కాని సాంకేతికము లని శార్వవర్మిక కాతంత్రమున కృత్సూత్రములు చెప్పలే దన్నాడు. సకలావస్థలలో ప్రకృతి ప్రత్యయ లభ్యార్థముతో పాటు సముదాయార్థ — ఐక్యభావ హేతువు పాచకాది శబ్దముల వ్యుత్పత్తిగత అర్థలక్షణమున అతివ్యాప్తి పొందుటచే వానికి ధాతుజత్వము కల్పించుటకు వలనుపడదు. కావున పాచకాది కృత్ప్రత్యయాంత శబ్దములు కూడ ఉణాదిప్రత్యయాంత వృక్షాది శబ్దములవలెనే రూఢములు. ఇది వస్తుతః శర్వవర్మాచార్యుని సిద్ధాంత మగునో కాదో చింతనీయము. దుర్గసింహు డేమన్నను, ఆయన అంతతః గార్గ్యునివలె అవ్యుత్పన్నవాదియు ననవచ్చును. గార్గ్యముని కృత్ప్రయాంత శబ్దములకు ధాతుజత్వమును గాని, వ్యుత్పన్నతను గాని అంగీకరింపక పోలేదు. కాతంత్రమున అనేక కృత్సూత్రముల ప్రయోగము ఉపలబ్ధ మగుచున్నది. "ధాతో స్త్వశబ్దః స్యాత్" (నామ ౬౮); "ధాతో ర్వా తుమ న్తా దిచ్ఛతి నైక కర్తృకాత్" (ఆ. ౩౮) ; "తుమర్థా చ్చ భావవాచినః" (చ. ౨౩౪); "కర్తృ కర్మణోః కృతి నిత్యమ్" (చ. ౨౪౨); "న నిష్ఠాదిషు" (చ. ౨౪౮) ఇత్యాదులు కానవచ్చును. కావున కృత్ప్రత్యయాంత పాచకాది శబ్దముల రూఢత్వావధారణ శర్వవర్మ యుద్దేశము కాదు. కాని శీఘ్రకాలములో సాతవాహనునకు కొంతవ్యాకరణము బోధించు నభి

ప్రాయముతో ఆయన కృత్పరిత్యాగము చేయుట విచిత్రము కాదు. అధ్యాపన సమయమున శబ్దముల అభిధానలక్షణమును జూపి, శిష్యుని ధీవికాసమునకై కృత్సంబంధోపదేశ ప్రదానముతో ఆయన విరమింపలేదు. కాని యిప్పుడు కలాప శేషమున దుర్గవృత్తి సమేతముగా పంచపాదాత్మక – ఉణాదిప్రకరణము కాన వచ్చుచున్నది. తాంజోర ప్రవాదానుసారముగా వృత్తికారుడు దుర్గసింహుడే ఈ సూత్రము లన్నిటికిని కర్త. పంచమపాదారంభమున—

"శబ్దాత్మికా యా త్రిజగత్ బిభర్తి, స్ఫురద్విచిత్రార్థ సుధాం స్రవన్తీ
యా బుద్ధి రీడ్యా హృదయే సదైవ, ముఖే చ సా మే వశ మస్తు నిత్యమ్."

అని ఆయన చెప్పి, షష్ఠపాదాంతమునం దిట్లు లిఖించినాడు :

"శబ్దానా మానంత్యాత్, వ్యుత్పత్తిః దృశ్యతే యేషామ్
తేషాం విజ్ఞైః కార్యా, మృగ్యా ధాతో స్తతః ప్రత్యయాంతాత్"*

ఇదియే కాక ప్రకరణారంభమున ప్రణామశ్లోకములోని 'ఉణాదయోఽభిధాస్యన్తే' అను దుర్గోక్తివలన గూడ ప్రవాదము పుట్టి యుండవచ్చును, కాని ఇంద్రగోమివ్యాకరణమే యీ సూత్రముల కన్నిటికి ఆకర మని కొంద రన్నారు. ఏమయినను, శాకటాయనాదిప్రణీత ఔణాదికసూత్రముల యోగవిభాగములద్వారా కలాప – ఉణాదిసూత్రములు రచింపబడినవి. దుర్గసింహుని దృష్టిని గ్రహించి, ఉపాధ్యాయ సర్వస్వమున సర్వధర ఉపాధ్యాయుడు ఈ సూత్రముల కన్నిటికిని వ్యాఖ్య రచించినాడు. రమానాథ చక్రవర్తి సారనిర్ణయమున ఉపాధ్యాయ సర్వస్వము ననుసరించినాడు,

చాంద్రసంప్రదాయమున శాకటాయన మతప్రాబల్యము కానబడును. స్వయముగా చంద్రగోమి చాంద్రవ్యాకరణమునకు పరిశిష్టరూప మగు ఔణాదిక సూత్ర పాఠము రచించినాడుట. అందు మూడుపాదములు కలవు. అది ప్రాచీన బౌద్ధ వ్యాకరణములలో నొకటి.

* కాతంత్ర — ఉణాది ప్రకరణమున (వంగీయ సంస్కరణమున) పంచపాదములు మాత్ర మున్నవి. అందు ఆరవపాదము కాని, అన్ని సూత్రములు కాని కనబడవు. ఈ రెండు శ్లోకములు మదరాసు ప్రతిలోనివి. డాక్టర్ టి. ఆర్. చింతామణి ప్రకటించిన 'కాంతంత్రోణాది సూత్రాణి, దుర్గసింహ విరచిత వృత్తియుతాని' అను గ్రంథమున ౩౩, ౭౨ పుటలలో ఉక్తశ్లోకద్వయాంశలు కానవచ్చుచున్నవి.

జైనులవ్యాకరణమున విశేష మేమియు లేదు. జైనేంద్రవ్యాకరణమున దేవనంది పాణినిమునిని, అభినవ శాకటాయనుడు దేవనందిని, హేమచంద్రుడు మలయగిరి అభినవ శాకటాయనుని అనుసరించినారు. కాబట్టి వీరి గ్రంథము లన్నియు వస్తుతః పాణినిని అనుసరించినవే. అభినవ శాకటాయనుని శబ్దానుశాసనమున నామముల ధాతుజత్వమును గూర్చి మహర్షి శాకటాయన మతవాదము కానరాదు. అందుచేతనే డాక్టర్ శ్రీపాద కృష్ణ యిట్లు చెప్పినాడు :

"One expects to find in the Unadi sutras at least traces of the ancient Sakatayana and his works, but he is sure to be disappointed in his expetcations." (S. S. O. P. 71),

పురాకల్పమున ఆదివ్యాకరణ సమూహమున ఔణాదిక ప్రక్రియా ప్రమాణ హేతువున శాకటాయనునే భోజదేవుడు అనుసరించినాడు. "అభిదధాత్వర్థం ధాతుః" (ప్రక్రియా, ఉణాదిఖండ, ౧-౬౪) అని ధాతుశబ్దవ్యుత్పత్తి. ఇందుచేతనే కాబోలు, భోజుడు నామమాత్రమునకు ధాతుజత్వము స్వీకరించినాడు. "ఉణాదయో భూతేఽపి" (౨-౪-౧) ; "సర్వధాతుభ్యో మునిః" (౨-౪-౨) ; "భవిష్యతి గమ్యాదయః" (౨-౪-౩); ప్రకృతి ఔణాదిక సూత్రములు తదీయ వ్యాకరణమున గానవచ్చును. ప్రక్రియాసర్వస్వములోని ఉణాదిఖండమందలి 'వర్ణానీతి' తరువాత నారాయణభట్టు —

"ఉక్తేషు ప్రత్యయేష్వేవ, ప్రకృత్యాధిక్య గోచరాః
భోజోక్తయః పురా ప్రోక్తా, అవశిష్టా నథ బ్రువే".

అను శ్లోకము చెప్పి, ఔణాదికసూత్రముల కెన్నిటినో వ్యాఖ్య చేసినాడు ; "ఇతి భోజోక్తాః" అని సూత్రముల చివర లిఖించినాడు. ఈ సూత్రముల నన్నిటిని భోజుడు స్వయముగా రచించెనో, కాక ప్రాచీనగ్రంథమునుండి గ్రహించెనో నిశ్చయముగా జెప్పుటకు వీలులేదు.

క్రమదీశ్వరుడు శాకటాయనునే విశేషముగా ననుసరించెను. సంక్షిప్తసారమందలి 'కృ చ్ఛేషోణాది పాదః', 'కృషో చ్ఛే వ్యయపాదః' – ఈ రెండును దీనికి నిదర్శనములు. ఊహనాది ప్రక్రియానుసారముగా క్రమదీశ్వరుడు అనేక సంజ్ఞలకు వ్యుత్పత్తి చూపినాడు. ఉణాది పాదశేష సూత్రవృత్తిలో "ఇతి దిఙ్మాత్రమన్యత్రాపి ప్రకృతి ప్రత్యయాగమ గుణవృద్ధి హ్రస్వాదయో యథాసంభవం పరికల్పనీయా.

తిఙన్తా దితరే శబ్దాః కృద్భిః సర్వే ప్రసాధితాః
సమాస తద్ధితాభ్యాం చ వికారా నపి సాధయేత్.
యస్మిన్ దేశే ప్రసిద్ధా యే ప్రయోక్తవ్యా హి తత్ర తే
అప్రసిద్ధా శ్చ యే శబ్దా బోధ్యా గ్రంథాంతరా త్తు తే". (౨-౨-౨ సూత్ర వృత్తి) అని వ్రాసినాడు. వృత్తికారుడు క్రమదీశ్వరుడే. జుమరనందివలన ఈ గ్రంథము పరిశోధితము, పరివర్ధితము మాత్ర మయినది.

సారస్వత వ్యాకరణమున వ్యుత్పత్తిపక్షమునెడ విశేషాదరము గోచరించును. ఇందలి ఉణాదిప్రక్రియలో అథోణాదయో నిరూప్యన్తే. సదోణాదయః ..." అని యున్నది. ప్రకరణశేషమున నిట్లు కానవచ్చును.

"సంజ్ఞాసు ధాతురూపాణి ప్రత్యయా శ్చ తతః పరే
కార్యాత్ విద్యా దనూబంధ మేత చ్ఛాస్త్ర ముణాదిషు
ఉణాదయోఽపరిమితా యేషు సంఖ్యా న గమ్యతే
ప్రయోగ మనుసృత్యామీ ప్రయోక్తవ్యా స్తత స్తతః".

సిద్ధాంతచంద్రికాకారుడు "సదోణాదయః" అను సూత్రము పై వ్యాఖ్యలో, "సర్వస్మిన్ కాల ఉణాదయః. ఉణాదయోఽపరిమితాః ప్రయోగ మనుసృత్య ప్రయోక్తవ్యాః" అని వ్రాసినాడు. దీని టిప్పణిలో "తాని శాకటాయనాది ప్రణీత వ్యాకరణాంతరాత్ సంగృహీతాని సన్తి" (౩౫౩). చక్రధరశర్మ కుమారుడు నవ కిశోరశాస్త్రి ఏతద్గ్రంథాంతమున ఉణాదికోశమును చేర్చినాడు.

"చణమ్ వాభీక్ష్ణ్యే పూర్వకాలే" (౧౧౮౩) అను సూత్రవృత్తి భాగములో బోపదేవ గోస్వామి యిట్లన్నాడు :

"కృత్తద్ధిత సమాసానా మభిధానం నియామకమ్
లక్షణం త్వ నభిజ్ఞానాం త దభిజ్ఞాన సూచకమ్" (౧౩౯౯)

కాని దీనికి పూర్వమే ఆయన కృత్సూత్రము లనేకము రచించినాడు. ముగ్ధ బోధము చివర ఉణాదిసూత్ర పంచపాదములు కానవచ్చును. ఉణాదికోశకర్త రామశర్మయే వీని నన్నిటిని రచించెనేమో ; బోపదేవుడు రచింపలేదేమో. ముగ్ధ బోధములోని "నామ్న్యన్యేత్యిక్" (౧౦౦౭) అను సూత్రమున పాణిని స్మృత మగు "ఉణాదయో బహులమ్" (౩-౩-౧) అను సూత్రతాత్పర్యము ప్రవిష్టమయి

యుండును. దానినుండి ఆచార్యప్రవృత్తిని గ్రహించి రామశర్మ ఈ ఉణాది సూత్రములన్నిటిని రచించి యుండును. ఈ స్థితిలో బోపదేవుడు గార్గ్య ననుసరించిన వా డనుటకంటె పాణిని ననుసరించె ననుట యుక్తము.

పాణినివలెనే పద్మనాభదత్తుడు కూడ అవ్యుత్పన్నవాది యనవలెను. కాని కొద్దిగా భేదము కలదు. అష్టాధ్యాయిలో ఉణాది విషయక సూత్రములు కొలదిగా గలవు. పద్మనాభుని సుపద్మమున నానాకృత్సూత్రములే కాక, ౧౮౦ ఔణాదిక సూత్రములు కూడ కలవు. "ఉణాదయో బహులమ్" అనునది ఉభయగ్రంథముల లోను ప్రథమసూత్రము (అష్టా. ౩-౩-౧ ; సుపద్మ. ౪-౨-౧). దీని వృత్తి భాగములో పద్మనాభుడు, "ఉణాదయః ప్రత్యయా ధాతో ర్బహులం స్యుః. య దాహుః- ఉణాదయోఽవ్యుత్పన్నాని ప్రాతిపదికాని" అన్నాడు.

శ్రీ జీవగోస్వామి పాణిని ననుసరించినాడు. ఆయన హరినామామృత వ్యాకరణములోని కృత్ప్రకరణమధ్యమున "గమి గామ్యాదయస్తు భవిష్యతి సాధవః" ఇత్యాది ఉణాదివిషయకసూత్రము కానబడును.

పురుషోత్తమ విద్యావాగీశుడు కూడ పాణిని ననుసరించినవాడు. ఆయన ప్రయోగరత్నమాలలో కృద్విన్యాసమున "ఉణాదయ స్స్యుః బహులమ్", "భీమాదయోఽపాదానే స్యుః"-ఇత్యాది ఉణాది సంబంధియ సూత్రము లున్నవి. (౩౮-౨).

యాస్కుని తరువాత పాణిని మొదలు పురుషోత్తమ విద్యావాగీశుని వరకును శాబ్దికులు తమతమ సూత్రానురోధమున గార్గ్యపక్షము నవలంబించినను అల్పముగానో విస్తారముగానో ఔణాదికశాస్త్రసాధుత్వము నంగీకరించుచు శాకటాయనుని మర్యాదను పాటించినారు. కావుననే ప్రాచీనుల వలెనే నేటికిని "అనుశాకటాయనం వైయాకరణాః" అనవచ్చును.

—భారతి
విరోధి - భాద్రపదము. 1949, సెప్టెంబరు.
సంపుటము : 26 ; సంచిక. 9.

——::——

విద్యా జగన్నాథులు

శ్రీ జమ్ములమడక మాధవరాయశర్మ

విద్యానాథుఁడు, జగన్నాథుఁ డిద్దరాంధ్రులు, విద్యాధికారులు. సాహితీవిద్యా స్వరూపతత్త్వములను సహృదయుల కందించిన పాండిత్యవైదగ్ధ్యాద్వైత మూర్తులు. విద్యానాథుఁడు కాకతీయసామ్రాజ్యజగ మేలిన సారస్వతేయుఁడు. విద్యానాథునకు గిరాందేవత విద్యాకైరవకౌముది. సారస్వతప్రక్రియాబీజన్యాస భూస్వామియె కవితానాట్యము నిర్దేశించిన సుకృతి. విద్యానాథుఁడు ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము పేరిట అలంకారశాస్త్రసర్వస్వసంగ్రహముగా కావ్యాలంకార సంగ్రహము రచించినాఁడు. ఆంధ్రానాంధ్రావనులం దంతట నది యలంకార ప్రథమాంతేవాసుల కారాధ్య మయినది.

"రసప్రధానాః శబ్దార్థాః, గుణాలంకారవృత్తయః
రీతయశ్చేయతీశాస్త్ర, ప్రమేయం కావ్య పద్ధతిః"

అని యని కావ్యము వలని కర్తవ్యతాదీ సరసమని రసికుఁడై యనినాఁడు. కాంతాసమ్మితకావ్యశ్రీ సరసత నాపాదించు ననినాఁడు. ఉత్తమపురుషచరిత నిబంధనము లేకున్నచో కావ్యము పరిత్యాజ్యము. అందుననె "కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయే" త్తని పెద్ద లనిరట.

విద్యానాథుని నిగమన మి ట్లున్నది. "రసమహనీయ కావ్యముననె గుణాలంకార విలసనము. అదియు విశిష్ట శబ్దార్థముల హృదయానంది యగును. అమృత మాధుర్యసుభగ మయిన శబ్దార్థముల యున్మేషమును పుణ్యశ్లోక చరిత నిబంధనమున రాణించును" అని.

ఇట్లనిన నాథుఁడును శబ్దార్థములు కావ్య మని సంప్రదాయ మనుసరించితి నని యాత్మభావనము చేసికొనెను. కావ్యసంపద కాంతాసంపద. జీవితము వ్యంగ్య వైభవము. విద్యానాథుఁడు తాను గుర్తించిన సాహిత్యమర్యాదలను పొదిపి పొదిపి యందించినాఁడు. "రచన రసవ్యంజకము. రసాననుగుణవర్ణరచన దోష మనినారు కదా! రసావస్థానసూచకములు నాలుగువృత్తులు రచనాశ్రితములై

యుంట రసమార్గము వైదర్భ్యాదిరీతులు శబ్దగుణాశ్రితము లర్థవిశేషనిరపేక్ష ములు సందర్భములోని సౌకుమార్య ప్రౌఢత్వములనె చూచు నని వామనుడు విన కుండునట్లు పలికినాఁడు. వైదర్భి గౌడి పాంచాలి రీతులె చెప్పినాఁడు. "ఆంధ్ర మును విడిచిపుచ్చులు గౌడులు పాంచాలురు పంచుకొనుఁడు!" అని తనకు తానై యన లేదు. కాని, తాను కవితానాట్యములో "ఆంధ్రీరీతి'' సూచించినాఁడు.

పదముల సంమైత్రిని శయ్యగాఁ జేసి యర్థగంభీరిమతో పాకము హృద యంగమ మొనర్చినాఁడు. శబ్దాలంకారప్రధానములు నాథునిదృష్టిలో క్షుద్రప్రబంధ ములు. తాలన-బద్ధములు, నామచిత్రములు, విభక్తి భక్తికములు, విభక్త పున రాకృష్ట శబ్దములు, వాక్యాడంబర సంయుక్తము లాలంకారిక విద్యానాథునకు క్షుద్ర ములు. రూపకములు చెప్పి వాని భేద ప్రభేదములు నిర్దేశించి, సంధి సంధ్యంగము లను వివేచించి, రూపకరచనా సామర్థ్యము నిరూపించుటకై యత్నించిన విద్యా నాథుఁడు సర్వప్రబంధములకు రసము జీవిత మని నిర్దేశించినాఁడు.

రసము నాయకాశ్రయమె. నటుఁడు నిపుణముగా ప్రదర్శించినచో సామాజి కులు సాక్షాత్కరించుకొందురు. భావించి సంభావింతురు. రసము వారలకు నిరతి శయానందజననము యని అనినాడే కాని సామాజికాశ్రయత్వమే చెప్పినాఁడు. నటుఁడు ననుకరణమాత్రపరుఁడు. రసాశ్రయయోగ్యత వానికి లేదని యనినాఁడే కాని నటునకును భావకత్వ మంగీకరించినాఁడు. నటుఁడును భావకుఁ డయినచో వాఁడు సామాజికుఁడు. నటుఁడు శిక్షాభ్యాసపాటవమున సర్వము ఘటింపఁగలఁడు. ఇది రసకథ. రసములలో పరస్పర విరోధ మున్నను కవి ప్రౌఢుఁడై సమావేశింపఁ జేయఁగలఁడఁట! రసమున రస ముదయించు నని శృంగారతిలకుల భావ మాభాషించి నను భారతీయప్రక్రియ ననుసరించి రస మొక్కటియే అని విద్యానాథుఁడు చెప్పక తప్పలేదు.

విద్యానాథుఁడు భావించిన రసరీతి నవము కాదు. అనవమును కాదు. భావ విభవ మొక్కటి గుణాలంకారశ్రీపరిష్కృత మై ప్రాదుర్భవించి వేద్యాంతర మంతయు పోగొట్టును. సహృదయునం దది పూర్ణరసభర మై పరిణమించి అమందా నందాత్మక మగును. భావములె క్రమమున పరస్పరవిభవము కలవై రసీభావము పొందుచున్నవి. రసము వాక్యార్థము. విభావాది భావములు పదార్థములు. అవి రసమున సముచిత విశ్రాంతి పొందును. రత్యాదిస్థాయి వర్ధమాన మై యుండగా

భావములు పొంగ చల్లారును. నిజాస్వాదాతిశయమే రసిస్మై సామాజికుని వర
సీకరించుచున్నది. ఇట్టి నాథుని రసపథము చూచి మల్లినాథుని కుమారుడు కుమార
స్వామి సోమపీథి—

"యా స్థాయి భావరతి రేవ నిమిత్త భేదాత్
శృంగార ముఖ్య నవనాట్య రసీ భవంతి
సామాజికాన్ సహృదయాన్ నటనాయకాదీన్
ఆనందయేత్ సహజపూర్ణ రసోఽస్మి సోఽహమ్''. అనుకొనినాడు.

రసము చెప్పుటలో నాథు డాగలేదు. గుణములు వివేచింప వలయు నని తలఁ
చినాఁడు. దోషనిరూప మున్న గాని గుణవివేకము కలుగదు. శబ్దార్థగోచరము
లయిన దోషములు కావ్యాపకర్ష నాపాదించును. వాని మాఱికార మూరీకరింప
వలయును. ఇంక నెన్నెని దోషముల నూహింప వచ్చునట. రసభావములను స్వశబ్ద
వాచ్యత దుష్టమే. ఇది నాథరీతి.

ఇరువదినాలుగు గుణములు ధ్వనిపథికులు పలుకరు కదా! విద్యానాథుఁడు
ధ్వనిపథ్యాలో సంచరించినను భోజుని గౌరవించుటకు గుణముల నిన్నిటిఁ జెప్పి
నాఁడు. డెబ్బదియైదలంకారములను నిరూపించి తన గ్రంథ మొక యలంకారశాస్త్ర
గ్రంథ మయిన దనిపించుకొనినాఁడు. అలంకారములను వర్గీకరించి రుద్రకుని
సూత్రమును జయరథుని విమర్శనమును పట్టిపట్టి తాను చేయవలసినంత చేసి
నాఁడు. విద్యానాథుఁడు మనవాఁడు. ఆంధ్ర తరుణలోకము తా నొక యలంకారశాస్త్ర
మిచ్చి మా వారందరు చదువ వలెను–అని భావించి యుండును సంస్కృతముఖు
లంద రొకనాఁడు ప్రతాపరుద్రీయము పఠించిరి. అంతటితో కొంద రాగిరి. మఱి
కొంద రింకను సాగిరి. ప్రతాపరుద్రీయములోని పద్యములు మనోజ్ఞము లని "రత్న
శాణము" పలికినది.

"విద్యానాథః కథ మపి బహూన్, రకరాత్ శాస్త్రజాలాత్,
సంజగ్రాహ ప్రకృతి కఠినే, రత్నజాలం కరండే॥''.

రత్నముల నెన్నిటినో కూర్చినాఁ డఁట. అట్టి దిది తెలుఁగు లాక్షణికులకు
సుబోధము కావలె నని భట్టుమూర్తి గట్టి చేసినాఁడు. కాని సన్నిధానము సర్వము
సన్నిధానములో నుంచుట విద్యానాథునకు నిధాన మయినది. ప్రతాపరుద్రీయ మలం

కారశాస్త్రము. సహృదయ కందరకు దివ్యవాణీపుష్టి, తుష్టి సంపాదించునది కావలయు నని "నవ్యసాహిత్య పరిషత్" వ్యాఖ్యాగత సర్వవిషయములతో సవిస్తరముగా ననువదింపఁజేసి యందించినది. ఆనాఁడు విద్యానాథునకు ఓరుగల్లు పాలకుఁడు నే సున్నా ననినాఁడు.

జగన్నాథుఁడు పండితరాజ జగన్నాథుఁడు. అతఁడే జగన్నాథపండిత రాయలు. ప్రరాపరుద్రీయనిర్మాత నవవిద్యావంతుఁడు కాగా రసగంగాధర రచయిత రసజగన్నాథుఁ డయినాఁడు. ఢిల్లీపట్టణములో మొగలాయిచక్రవర్తి షాజహాన్ దర్బారులో "దారాషకో" చత్రచ్ఛాయలో పండితరాయ లై జగన్నాథుఁడు విద్యాజగములో నాథుఁ డయినాఁడు. ఒక నవకాదంబిని ఆతని మతి చుంబనముచేసి నది. సర్వవిద్యాధరుని కుమారుఁ డాతఁడు. ఆతని తండ్రి పేరు భట్టు. లీలచే పాషాణము పీయూషము పిండెడిది. మనన నిమగ్నుఁడై లలితరసగంగాధరమును తెచ్చిన జగన్నాథుఁడు సచేతసుల హృదయము నలంకరింపఁజేసినాఁడు. ఇఁక యితరాలంకారములకు గర్వ మెట్లుండును? సహృదయధురీణులు కొందరు అర్థ పరిష్కార మొనరించిన ఏమాయెను. జగన్నాథుని క్లేశము గతార్థము కాదు. స్వయము నిర్మాణదక్షుఁ డైన మననతరితీర్ణవిద్యార్ణవుఁ డై జగన్నాథ పండిత నరేంద్రుఁడు కావ్యమీమాంస యొనర్చినాఁడు. "రమణీయార్థక ప్రతిపాదక శబ్దము" కావ్యము. లోకోత్తరాహ్లాద మనుభవ సాక్షికము. కావ్యకారణము కేవల ప్రతిభ యొక్కటి. ప్రతిబంధకములు లేకున్నచో చక్కనికావ్య ముదయించును. ఉత్త మోత్తమకావ్యము ధ్వని. ఉత్తమమధ్యమాధములు తరువాతివి. కొన్నిటిలో వ్యంగ్యము చక్కఁగ గోచరింపదు. నాగరికేతర నాయికలు కల్పించిన కాశ్మీరరాగ నిగీర్ణ మయిన నిజాంగగౌరిమ వలె వ్యంగ్యము స్ఫురింపదు. ఏవాచ్య మేని ప్రతీయ మానము స్ఫురింపక రమణీయత సాధింపఁజాలదఁట! పండితరాయల రసనిర్వ చనము ఆతని కావ్యమీమాంసను "రసగంగాధరము" చేసినది. కావ్యానందము లౌకికసుఖాంతరసాధారణ కాదు. భగ్నావరణ చైతన్యమే రసము. ఇది జగన్నాథ రసరథము. రస మీ ప్రపంచమున పరమాహ్లాది యై రమణీయత సాధించును.

జగన్నాథు లున్నారు. పండితజగన్నాథు లున్నారు. పండితరాజ జగన్నాథుఁ డున్నాఁడు. ఆతఁడే ఈతఁడు. కావుననే వీరభేదములలో పాండిత్యవీరము జగ న్నాథుని గణనములోనికి వచ్చినది. గిరాంపతి పలుకని, వాచాదేవి వాకొనని, నేను న్నాను అనువాఁడు పండితరాయ లొక్కఁడే! రసగంగాధరము రచనామర్యాదలు

చూపి ప్రౌఢపరిష్కారము లిచ్చినది. అక్షరతపస్వి జగన్నాథుఁడు. వర్ణముల వర్ణములు గుర్తించినాఁడు. అనుకూల ప్రతికూల వర్ణములు వానికే తెలిసినవి. సుధామధుర మయిన నిర్మలవాచాలికలను జగన్నాథుని సొత్తు. అనర్హాసీనులు సుపరిష్కృతము లొనరింపని కొన్నిటిని వారిపరము వహించి పరిష్కరించినాఁడు. అటునుండి ఇటు కావ్యరచనా పటుప్రజ్ఞ లెవరో! వా రేరీ! పలుకుఁడు! మృద్వీకారామసృణ రసమాధురీ భాగ్యము కల వాచామాచార్యకత నాపలె ననుభవింపఁ గలవాఁడెవ్వఁడు. నేను నేనే యని వాఁడె వాకొనెను. పండితరాజు దృష్టిలో వ్యంగ్య మష్టమూర్తి ధర మై భాసించినది. రసగంగాధర మాతనిది ధ్వనిభాష్యము. వ్యాకరణములో పతంజలిభాష్య మున్నది. వేదాంతములో శంకరభాష్య మున్నది. సాహిత్యదర్శనములో జగన్నాథభాష్య మున్నది. ఆలంకారికతంత్రము స్వతంత్ర మని పండితరాజు బాజా వాయించినాఁడు. పీయూషయూషకల్ప మయిన అల్పమయిన నాకు నేని త్రావిన వారికి జగమున నేమియు నిష్టముకాదు.

"మద్వాణి మాకురు విషాద మనాదరేణ
మాత్సర్య మంద మనసాం సహసా బలానాం
కావ్యారవింద మకరంద మధువ్రతానాం
ఆస్యేషు యాశ్యసి సతాం విపులం విలాసం"

కొంద రున్నారు వా రనుసరింతురులె! అని జగన్నాథుఁడు భావించినాఁడు.

నేఁడు లోకములో సాహితీ తంత్రీనాదములు సుస్వరములతో సుశ్రుతులతో నుండుటకు పండితరాజ పదారాధనము కావలయును. రసగంగాధరము నవరస గంగాధరముగా నవతరించినది. రసగంగాధరమణి వచ్చినది. ఇంక నెన్నో రావలసి యున్నవి. ఇది జగన్నాథ రసపదవి. విద్యానాథ జగన్నాథులు విద్యాజగములో నాథు లయినారు. మనము సనాథుల మయినాము. సాహితీనాథులు నవసృష్టి సంపాదించుటకు విద్యాజగన్నాథావశ్యకత ఎంతేని యున్నది.

భారతి
నవంబరు 1956.
సంపుటము 33, సంచిక. 11.

—o—

ఆంధ్రులు - సంస్కృత వాఙ్మయము

—శ్రీ పరవస్తు రామానుజస్వామి

మన దేశము ఆంధ్రదేశము. ఇది దక్షిణ హిందూదేశమున నాగ్నేయముగా నున్నది. ఇది తూర్పుసముద్రము నానుకొని యున్నది. దీనికి దక్షిణమున తమిళ దేశమును, పశ్చిమమున కర్ణాటక మహారాష్ట్రదేశములును, ఉత్తరమున ఉత్కళ దేశమును, మధ్యపరగణాలును గలవు. దీని వైశాల్యము లక్ష డెబ్బదివేల చదరపు మైళ్ళు. జనసంఖ్య దాదాపు మూడుకోట్లు. జనసంఖ్యను బట్టి మన దేశము హిందూదేశమున మూడవ స్థానమును బొందియున్నది. ఆంధ్రదేశమునకు త్రిలింగ దేశము, తెలుగు దేశము, తెనుగు దేశము అను నామములు కలవు. వీటి నన్నిటిని మనము పర్యాయములుగా భావింపవచ్చును. తెలుగుభాష మిక్కిలి శ్రావ్యమైనది. పాశ్చాత్య దేశములలో ఇటలీ భాషవలె భరతఖండమున తెలుగుభాష మిక్కిలి రమ్యమైనది. అందుచేతనే శ్రీకృష్ణదేవరాయలు 'దేశ భాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స' యని స్తుతించియున్నాడు.

ఆంధ్రజాతి మిక్కిలి పురాతనమైనది. వాఙ్మయమున మొట్టమొదట ఋగ్వేద బ్రాహ్మణ మగు నైతరేయమున నాంధ్రులు పేర్కొనబడియున్నారు. విశ్వామిత్రుని సంతతివారు కొందరు దక్షిణమునకు వచ్చి యాంధ్రు లని వ్యవహరింపఁబడ నారంభించిరి. తరువాత రామాయణమునందును, మహాభారతమునందును ఆంధ్రుల ప్రశంస కలదు. క్రీస్తుశకము ప్రారంభ మగుటకు పూర్వమే యాంధ్రరాజులు ప్రబలులై దేశాంతరముల నాక్రమించి పాలించుచుండిరి. క్రీస్తుశకము ప్రారంభమైన పిదప ఆంధ్రదేశమును శాలివాహనులు, చాళుక్యులు, కాకతీయులు, రెడ్డి రాజులు, విజయనగర చక్రవర్తులు పాలించుచుండిరి. తరువాత నాంధ్రులకు స్వాతంత్ర్యము నశించి వారు దేశాంతరీయులకు సామంతులైరి.

ఆంధ్రు లార్యజాతిలో నొక తెగవా రగుటచే వారు మొదటినుండియు నాగరికులైయే యుండిరి. వారు శాస్త్రములయందును, కళలయందును, ప్రవీణులై యుండిరి. చిత్రలేఖనము, సంగీతము, కవిత్వము, విదేశవ్యాపారము మొదలైన వాటిలో నాంధ్రులు నిపుణులుగా నుండిరి. వారు సముద్రయానములను జేసి జావా,

మలయా, బర్మా, బంగాళము మొదలగు దేశములకు పోయి తమ సంస్కృతి నచ్చట వ్యాపింపజేసిరి. మహారాష్ట్ర, ద్రావిడ దేశములలోనికి ఆంధ్రులు వలసపోయి నివాసము నేర్పరచుకొని యున్నారు. నవీనకాలమున నాంధ్రులు ఖండాంతరములకు కూడ బోయి కీర్తిని సంపాదించియున్నారు.

ఆంధ్రు లార్యజాతికి చెందినవా రగుటచే వారు మొదట సంస్కృతమును, తరువాత ప్రాకృతమును వ్యవహరించుచుండినట్లు తోచుచున్నది. తరువాత వారాంధ్రభాషను వ్యవహరించ నారంభించినను, నార్యులవలె వారికి వ్యావహారిక భాషయం దనాదర మేర్పడినది. అందుచేతనే ఆంధ్రుల వాఙ్మయము పూర్వము సంస్కృతమునను, తరువాత ప్రాకృతమునను గనబడుచున్నది. నవీనకాలముననే వ్యావహారికభాషలో వాఙ్మయము ప్రారంభమైనది. అందువలన తెనుగు వాఙ్మయము చాల నవీనముగా గనబడుచున్నది. తెలుగు వాఙ్మయమును విడచి యాంధ్రుల సంస్కృత వాఙ్మయమును గూర్చి కొంచె మీ వ్యాసమున ప్రసంగించబడును.

సంస్కృత వాఙ్మయమున నాంధ్రోపజ్ఞ మగు భాగము విశేషముగా గలదు. అది సుమారు రెండువేల యైదువందల సంవత్సరములకు పూర్వమునుండి నేటి వరకును సాగుచునే యున్నది.

వేదమునందలి మంత్రబ్రాహ్మణభాగములలో నాంధ్రదేశమునకు జెందిన ప్రత్యేకశాఖ యగుపడుటలేదు. కాని సూత్రకాలమునాటికి ఆంధ్రుల యాచార వ్యవహారములు కొంత మారి ప్రత్యేకశాఖగా నేర్పడినట్లు తోచుచున్నది. ఆపస్తంబ ఋషి యాంధ్రు డనియు, గోదావరీప్రాంతనివాసి యనియు ప్రతీతి కలదు. అత నొక కల్పసూత్రమును రచించి యాంధ్రుల శాఖను స్థిరపరచియున్నాడు. ఆపస్తంబ కల్పసూత్రమున లేని విషయములు బోధాయన కల్పసూత్రమునుండి గ్రహించవలయు నను ప్రతీతి యాపస్తంబశాఖ వారందరిచే నంగీకరింపబడిన దని సూచించుచున్నది. ఆపస్తంబకల్పసూత్రముకంటె ప్రాచీన మగు నాంధ్రరచిత సంస్కృత గ్రంథము కనబడుట లేదు. ఆపస్తంబఋషి కాలమును మనము నిర్ణయింపలేము. క్రీస్తు జన్మించుటకు పూర్వ మైదవశతాబ్దముకంటె నవీనుడు కాడని పాశ్చాత్య విద్వాంసుల యాశయము. ప్రాచ్యగ్రంథకర్తల కాలములను నిర్ణయించుటలో పాశ్చాత్యపండితుల వరావధినే సూచించుచుందురు.

క్రీస్తు జన్మించుటకు పూర్వము మొదటి శతాబ్దమున ఆంధ్రదేశమును శాతవాహనుడు పాలించుచుండెను. ఇతని కాలమున నింకను సంస్కృతము వ్యవహార

ములో నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఈయన రాణులలో నొకర్తె యగు విష్ణుశక్తి యను రాజుకూతురు మంచి సంస్కృతపాండిత్యమును సంపాదించెను. రాజు మాత్రము సంస్కృతపాండిత్యమున వెనుకబడి యుండెను. ఒకనా డామె యందుకు రాజును హాస్యము చేయగా నతడు దానికి నొచ్చుకొని వెంటనే సంస్కృతము నభ్యసించి మంచిపాండిత్యము నచిరకాలములోనే సంపాదించె నని యొక గాథ కలదు. ఇందుకు శర్వవర్మ యను పండితమంత్రి యతనికి సహకారి యయ్యెను. శర్వవర్మ కాతంత్ర మను సంస్కృతవ్యాకరణమును వ్రాసెను. పాణినీయ వ్యాకరణము కఠినముగా నుండుటచే సంస్కృతభాషను సులభముగా బోధించుట కీ గ్రంథము రచియింపఁబడిన దని కథాసరిత్సాగరమున చెప్పఁబడి యున్నది. దీనిని పఠించి శాతవాహనుఁడు సంస్కృతమును స్వల్పకాలములో నేర్చుకొనె నట. ఈ కాతంత్ర వ్యాకణోత్పత్తి వృత్తాంతమును బట్టి యీ గ్రంథ మాంధ్రరచిత మని మనము చెప్పవచ్చును. అరవవ్యాకరణ మగు తొల్కాప్పియ మీ కాతంత్రము ననుసరించి వ్రాయబడి యుండుట గూడ నీ కాతంత్రము దక్షిణదేశమున రచియింపబడిన దని సూచించుచున్నది.

గుణాఢ్యు డను మరియొక పండితుఁడు శాతవాహనుని యాస్థానమున నుండెను. రాజునకు స్వల్పకాలములో సంస్కృతమును నేర్పు సందర్భమున గుణాఢ్యుడు శర్వవర్మ కోడిపోయి సంస్కృతభాషను సన్యసించి, పైశాచీభాష నభ్యసించి దానిని వ్యవహరించుచుండెను. ఆ భాషయందు బృహత్కథ యను గొప్ప గ్రంథమును రచించెను. ఈ గ్రంథమును రాజున కంకితము చేయగోరెను. కాని, రా జా గ్రంథమునం దనాదరమును చూపెను. ఈ యవమానము నోర్వజాలక గుణాఢ్యు డడవి కేగి తన పుస్తకపత్రములను చదివి చదివి తగులబెట్ట నారంభించెను. ఈ సంగతిని రాజు విని పశ్చాత్తప్తుడై పోయి దగ్ధశేష మగు గ్రంథభాగమును దెచ్చి రక్షించెను. ఇది గూడ నిప్పుడు లేదు. కాని దీనివిషయమును సంక్షేపించి చెప్పు రెండు సంస్కృతగ్రంథములు మాత్రము కలవు. వీని పేర్లు బృహత్కథామంజరి, (బృహత్) కథాసరిత్సాగరములు. వీనినిబట్టి బృహత్కథ స్వరూపమును మనము కొంత యూహింపవచ్చును. పైశాచీభాషయం దున్నను బృహత్కథ యాంధ్ర గ్రంథ మని మనము చెప్పవచ్చును.

క్రీస్తుశకము ప్రథమశతాబ్దమున హాలశాతవాహనుఁ డాంధ్రదేశమును పాలించుచుండెను. ఈ మహారాజుయొక్క యాస్థానమున కవులును, పండితులును

విశేషాదరమును పొందుచుండిరి. ఈయనకు దేశభాషయం దభిమానము హెచ్చు. ఈయన సప్తశతి యను నీతిబోధక శృంగారకావ్యమును రచించెను. ఇతి యేడు నూర్ల ముక్తక శ్లోకముల సంపుటము. మహారాష్ట్రప్రాకృతమున వ్రాయబడి యున్నది. ఈ గ్రంథమును బాణుఁడు తన హర్షచరితమున నిట్లు స్తుతించి యున్నాడు :

> "అవినాశిన మగ్రామ్య మకరో త్సాతవాహనః
> విశుద్ధజాతిభిః కోశం రత్నై రివ సుభాషితైః".

తరువాత సుమా రేడెనిమిదివందల సంవత్సరములవరకును మన యాంధ్ర దేశమున వాఙ్మయాభివృద్ధి జరిగిన ట్లగపడదు. ప్రజలలో రాజకీయసంక్షోభ మధికముగా నుండిన ట్లగపడుచున్నది. రాజులు తరచుగ మారుచుండిరి. రాజవంశములు మారుచుండెను. అరాచక మేర్పడుచుండెను. రాజధానులు మారుచుండెను. ఆర్య సంస్కృతియం దభిమానము తగ్గుచువచ్చెను. ఆర్యభాష వెనుకబడెను. దేశభాష ప్రాముఖ్యమును బడయ నారంభించెను. దేశీయకళ లభివృద్ధిచెందెను. ఇట్టిస్థితిలో సంస్కృత గ్రంథములు రచింపబడకపోవుటలో విశేషము లేదు. వైదికమతము క్రమముగా నడుగున బడి, కర్మమార్గమును ప్రజలు విడనాడి, భక్తిప్రపత్తుల నవలంబించుకొని ప్రజలు క్రొత్త మతములను కల్పించిరి. ఈ మతములను దేశ భాషల మూలమున బ్రచారము చేయుచు, మతగ్రంథములను దేశభాషలలోనే రచియించుచుండిరి. కాని, ప్రాచీనార్యనాగరకతయు, ఆర్యభాషయు వాని చిహ్నములను చూపుచునే యుండినవి. ద్రావిడాచారములలో నార్యాచారములు మిశితములైనవి. ద్రావిడభాషలలో సంస్కృతపదములు విశేషముగా ప్రవేశించినవి. ద్రావిడ వాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయచ్ఛాయను నడచినది. కాని క్రమముగా ౧౨, ౧౩ శతాబ్దములనాటికి తిరిగియు సంస్కృతభాషలో గ్రంథములు రచింపబడుటకు ప్రారంభమైనది. కాని యీపర్యాయము ద్రావిడ సంస్కృతవాఙ్మయములు రెండును జోడుగా నడిచినవి.

ఈ మధ్యకాలమున వెలువడిన గ్రంథములు కనబడకపోయినను సంస్కృత మున వ్రాయిబడిన శాసనము లనేకములు కలవు. ఇవి యుత్కృష్టమైన కావ్య శైలిలో వ్రాయబడి గద్య పద్య మిశ్రముగా నున్నవి. కాబట్టి వీని రచయితలు కావ్యరచన చేయుటకు సమర్థు లని మన మూహింపవచ్చును. కావ్యములను వ్రాసి

నను వ్రాసియుండవచ్చును. మచ్చునకు శాసనములలోని కొన్ని పద్యములును, కొంత గద్యయు క్రింద జూపబడినవి.

"రణపరాక్రమలబ్ధ జయశ్రియాసపది యేన విరుగ్ణ మశేషతః
నృపతి గన్ధగజేన మహౌజసా పృథుకదమ్బకదమ్బకదమ్బకమ్.

అపరిమితవిభూతిస్ఫీతసామన్తసేనా
మకుటమణిమయుఖాక్రాంతపాదారవిన్దః,
యుధి పతితగజేన్ద్రానీకబీభత్సభూతో
భయవిగలితహర్షో యేన చాకారి హర్షః.

ఉత్సాహ ప్రభుమన్త్రశక్తి సహితే యస్మిౕ సమన్తా ద్దిశో
జిత్వా భూమిపతీౕ విసృజ్య మహితా నారాధ్య దేవద్విజాన్
వాతాపీం నగరీం ప్రవిశ్య నగరీ మేకా మి వోర్వీ మిమాం
చఞ్చన్నీరధి నీలనీరపరిఖాం సత్యాశ్రయే శాసతి.

సమాశ్రితానాం కామధేనుచరితస్య యస్య చ శస్త్ర మాపన్నత్రాణాయ, విగ్రహః పరాభిమానభఙ్గాయ - శిక్షితం వినయాయ, విభవార్జనం ప్రదానాయ, ప్రదానం ధర్మాయ, ధర్మః శ్రేయోవాప్తయే, — తస్యతనయః శశధర ఇవ సర్వ లోకహృదయానన్దకరః, సురగజ ఇవావిచ్ఛిన్న దానసలిలకీర్ణనికేతః, చక్రధర ఇవాప్రతిహత చక్రో, ద్రోణ ఇవ కృపానుగతః, స్వబాహుబలోపార్జిత సర్వసిద్ధిః. సమరశత సంకటోత్కంఠ విజయవీరధ్వజః సకాలావనిపతి మకుటతటఘటితమణి మయూఖపుంజమంజరితచరణసరోరుహః స్వగుణానురక్త ప్రకృతి సంపాదిత సర్వసంపత్ శ్రీ జయసింహవల్లభ మహారాజః పరమబ్రహ్మణ్యో మాతాపితృ పాదానుధ్యాత స్త్రింశద్వర్షాణి వేంగిదేశ మపాలయత్.......*

౧౧ వ శతాబ్దప్రారంభమున రాజరాజనరేంద్రుడు తన శక్తిసామర్థ్యము లచే ఆంధ్రదేశమును శాంతముగా జేసెను. అందుచేత నీయనకాలమున వాఙ్మ యము తిరిగి మొలకెత్తినది. ఈయన యాంధ్రభాషకు పోషకుడుగా నుండెను.

* ఈ సంస్కృత గద్య పద్య భాగములు శ్రీ పరవస్తు లక్ష్మీనరసింహస్వామి గారిచే సంకలితమగు చాలుక్య చరితమునుండి గ్రహింపబడినవి.

ఈయన యాస్థానకవి యైన నన్నయభట్టారకు డీయన నీ క్రిందివిధముగా ప్రశం సించి యున్నాడు :

"రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజ తే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధ యశశ్శరదిందు చంద్రికా
రాజిత సర్వలోకుఁడు పరాజితభూరిభుజాకృపాణధా
రాజయశాంతి శాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁ డున్నతిన్,"

నన్నయభట్టు రాజాజ్ఞచే తెనుగున మహాభారతమును రచియించినను సంస్కృతమున ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యను నాంధ్రవ్యాకరణమును రచించె నని కొందరు పండితుల సిద్ధాంతము.

ఈ కాలముననే వైష్ణవ మతప్రచారకులు కొందరు తమమతమును వేద సమ్మితము చేయవలయు నని తమ మతానుసారముగా నుపనిషత్తులకును. వేదాన్త సూత్రములకును వ్యాఖ్యానములు వ్రాసిరి. వారిలో శ్రీ రామానుజాచార్యులు ముఖ్యులు. ఈయన సంస్కృతగ్రంథములు విశిష్టాద్వైత మతమునకు ప్రమాణము లైనవి. శ్రీరామాచార్యులు ఆసూరివంశమునకు చెందినవా రని ప్రతీతి కలదు. ఆసూరివారు సుప్రసిద్ధాంధ్రవైష్ణవులు. ఈయన వ్రాసిన బ్రహ్మసూత్రభాష్య మునకు శ్రీభాష్య మని పేరు. దీని శైలి అతిగంభీరముగా నుండును. ఈయన భగవద్గీత కొక భాష్యమును వ్రాసిరి. వేదార్థసంగ్రహ మను మరియొక గ్రంథ మున వేదమంత్రములను విశిష్టాద్వైతపరముగా సమన్వయము చేసియున్నారు. శరీరశరీరిసిద్ధాంతమును స్థాపించి యభేదశ్రుతులను విశిష్టాద్వైతపరముగా సాధిం చిరి. ఈయన గద్యత్రయ మను మరియొక సంస్కృతస్తోత్ర గ్రంథమును వ్రాసిరి. యామునాచార్యులవా రీయనకు గురువును, కొంచెము ప్రాచీనుడుగాను నుండెను. ఆయన యాగమప్రామాణ్య మను సంస్కృత గ్రంథమును రచియించి పాంచరాత్రా గమము వైదికులకు గ్రాహ్య మని నిరూపించిరి. ఈయన సిద్ధిత్రయ మను మరి యొక వేదాంతగ్రంథమును, స్తోత్రరత్న మను స్తోత్రమును సంస్కృతమున రచిం చెను. రామానుజాచార్యుల మొదటి గురువగు యాదవప్రకాశుడు వైజయంతి యను గొప్ప సంస్కృత నిఘంటువును, బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యమును రచియించెను.

౮ వ శతాబ్దమున భవభూతి తన యుత్తరరామచరిత నాటకమునను, మాలతీ మాధవ ప్రకరణమునను. గోదావరీనదీ ప్రాంతములను విశేషముగా వర్ణించి

యున్నాడు. శ్రీశైలక్షేత్రమును మాలతీమాధవమున బేర్కొనియున్నాడు. దీనిని బట్టి యిత డాంధ్రదేశమున నుండినట్లు తెలియుచున్నది. తా నుదుంబర వంశమునకు జెందినవాడ నని చెప్పుకొని యున్నాడు. ఉదుంబరులు త్రిలింగబ్రాహ్మణు లని ప్రతీతి కలదు. ఇతడు దాక్షిణాత్యు డగుటచేతనే కాబోలును ఇతని నాటకములు సకలజనాదరణీయములు కాలేదు. నిరాదరణవల్ల ఇతనికి కోపము వచ్చి యాద రించనివారి నిట్లు దూషించియున్నాడు ;

> "యేనామ కేచి దిహ నః ప్రథయం త్యవజ్ఞాం
> జానన్తి తే కి మపి తా న్ప్రతి నైష యత్నః
> ఉత్పత్స్యతే హి మమకోఒపి సమానజన్మా
> కాలో హ్యయం నిరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ".

౧౩ వ శతాబ్దమున కాకతీయవంశపు రాజగు రెండవ ప్రతాపరుద్రుడు సంస్కృతకవుల నాదరించుటయే కాక తానుకూడ గ్రంథములను రచియించెను. యయాతిచరిత మను నేడంకముల నాటకమును, ఉషారాగోదయ మను నాటికను ఇతను రచించెను. ఇతని నాశ్రయించియుండిన విద్యానాథుడు (అగస్త్యుడు) తన ప్రతాపరుద్రీయ మను నలంకారగ్రంథము నితని కంకితము చేసి యుదాహరణ శ్లోకముల నన్నిటిని నితని ప్రశస్తితో రచియించెను. ఈ పుస్తకము నిట్లు ప్రతాప రుద్రున కంకిత మిచ్చినందులకు కవిరాజువలన నేమియు గౌరవము లభించక పోయి నను, లోక మితనిని విశేషముగా గౌరవించినది. అలంకారశాస్త్రమున ప్రవేశము గోరువా రందరును నాంధ్రదేశమున నీ పుస్తకమునే ప్రథమమున జదువుటచే దీనికి వ్యాప్తి యధికముగా నున్నది.

ప్రతాపరుద్రదేవుని నాశ్రయించుకొని యగస్త్యు డను కవి యుండెను. ఇతడు తన పాండిత్యప్రకర్షచే విద్యానాథు డను బిరుదమును సంపాదించె ననియు, నా పేరుతో ప్రతాపరుద్రీయమును రచియించె ననియు నొక సిద్ధాంతము కలదు. దీనికి ప్రతాపరుద్రీయములోని యీ క్రింది శ్లోక మాధారము.

> "ఔన్నత్యం యది వర్ణ్యతే శిఖరిణః క్రుధ్యన్తి నీచైః కృతా
> గామ్భీర్యం యది కీర్త్యతే జలధయః క్షుభ్యన్తి గాధీకృతాః
> తత్త్వాం వర్ణయితుం బిభేమిః యదివా జాతోఒస్మ్యగస్త్యస్థ్సితః
> తత్పార్శ్వే గుణరత్న రోహణగిరే శ్రీ వీరరుద్రప్రభో".

అగస్త్యుడు గొప్పపండితుడు. ఇతని ప్రతిభను రాజచూడామణి దీక్షితు డిట్లు వర్ణించియున్నాడు :

"జడాశయానాం హృదయం జగత్యాం
యస్యోదయా ద్యాతితమాం ప్రసాదం
స ఏవ సారస్వత మర్మవేదీ
విభాతి మౌళౌ విదుషా మగస్త్యః".

గంగాదేవి తన మధురావిజయమున నగస్త్యుడు గొప్పకవి యనియు. ౭౪ కావ్యములను రచించె ననియు చెప్పియున్నది.

"చతుస్సప్తతి కావ్యోక్తి వ్యక్త వైదుష్య సంపదే
అగస్త్యాయ జగత్యస్మిన్ స్పృహయే త్కో నకోవిదః".

ఇతడు సంస్కృతవాఙ్మయమునకు గొప్పసేవను జేసె నని చెప్పవచ్చును. ఇతడు బాలభారత మను కావ్యమున మహాభారతకథ నంతను వర్ణించియున్నాడు. ఇందు కృష్ణచరిత మను నొక గద్యకావ్యమును గూడ రచియించెను. నలకీర్తి కౌముది యను కావ్యము రెండుసర్గల వరకు మాత్రము లభించుచున్నది. మిగిలిన గ్రంథము లిప్పటికి బైలుపడలేదు.

గంగాదేవి బుక్కరాయని రెండవకుమారుని భార్య. ఆమె మధురావిజయ మను కావ్యమున తనభర్తయొక్క విజయయాత్రలను వర్ణించెను. ఇందు విద్యానగరవర్ణన మతిచిత్రముగా నున్నది.

మాధవాచార్యుడు సన్యసించి విద్యారణ్యస్వామి యను నామముతో శృంగేరీ పీఠాధిపతి యయ్యెను. ఈయన సర్వతంత్రస్వతంత్రుఁడు. వేదమున, వేదాంతమున, ధర్మశాస్త్రమున, వ్యాకరణమున, పూర్వమీమాంసమున, వైద్యమున గంథములను రచించెను. నాలుగువేదములపైని విద్యారణ్యభాష్యము జగత్ప్రసిద్ధమైనది. ఈ భాష్యరచనలో మాత్ర మీయనతమ్ముఁడగు సాయనుడు సహాయము చేసియుండవలెను. అందుచేతనే వానికి సాయనకృతము లని కూడ ప్రసిద్ధి కలిగినది. జైమినీయ న్యాయమాల యను గ్రంథమున పూర్వమీమాంసాశాస్త్రవిషయము నంతను సంక్షేపముగా శ్లోకరూపమున వ్రాసియున్నాడు. ఈయన పరాశరస్మృతికి

వ్యాఖ్యానమును వ్రాసి, సూత్రరీతిలో చేసి యనేక విషయములను వ్యాఖ్యలో చేర్చి యున్నాడు. వ్యాకరణమునకు ధాతుపాఠమునకు వృత్తిని వ్రాసెను. సర్వదర్శన సంగ్రహమున నన్ని విద్వాంసుల సిద్ధాంతములను సంక్షేపముగా వ్రాసెను. శంకర విజయ మను గ్రంథమున శ్రీ శంకరాచార్యుల చరిత్రను వ్రాసెను. సాయణాచార్యుడు సుభాషిత సుధానిధి యనియు, అలంకారసుధానిధి యనియు రెండు గ్రంథములను రచించెను.

భాస్కరుడు తన యున్మత్తరాఘవమను నా యేకాంకమును విద్యారణ్యుని సేవింపుటకు వచ్చిన పండితసమూహవినోదార్థము వ్రాసితి నని చెప్పుకొని యున్నాడు.

ప్రతాపరుద్రదేవుని యాశ్రితు డగు విశ్వనాథుడు సౌగంధికాపహరణ మను నేకాంకికను రచియించెను. ఇందు భీమునకును నాంజనేయునకును సంవాద మతి మనోహరముగ నున్నది. ఇత డగస్త్యునకు మేనల్లు డని చెప్పుచున్నారు.

ప్రతాపరుద్రదేవుని యాస్థానమున భల్లటు డను కవి యుండెను. ఇతడు నాట్యశేఖర మను నాట్యగ్రంథమును రచియించెను.

నరహరి యను నతడు కడపప్రాంతమువాడు. ఇతడు సన్యసించి సరస్వతీతీర్థు డను నామమును గ్రహించెను. ౧౩ వ శతాబ్దపువాడు. ఇతడు మమ్మటుని కావ్యప్రకాశమున కొక వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను.

సింగభూపాలుడు క్రీ. శ. ౧౪౦౦ ప్రాంతమున వెంకటగిరిలో రాజుగా నుండెను. ఇతడు పండితుల నాదరించుచుండుటయే కాక తానుకూడ గ్రంథములను వ్రాసెను. ఇతడు నాటకపరిభాష యనియు, రసార్ణవసుధాకర మనియు, రెండు నాటకలక్షణ గ్రంథములను రచించెను. రసార్ణవసుధాకరమున ఉదాహరణములు వివిధనాటకములనుండి గ్రహింపబడి యున్నవి. అందుచేత నిత డనేకగ్రంథములను చదివినట్లు తెలియుచున్నది. ఇతని యాశ్రితుడైన విశ్వేశ్వరకవి చమత్కారచంద్రిక యను నలంకారగ్రంథమును రచించెను. ఇం దుదాహరణము లన్నియు సింగభూపాలుని స్తుతులుగా నున్నవి. ఇతడు కందర్పసంభవ మను నొక నాటకమున వ్రాసిన ట్లీ గ్రంథమును బట్టియు, రసార్ణవసుధాకరమును బట్టియు దెలియుచున్నది.

విశ్వనాథుడు ౧౪-వ శతాబ్దమున కళింగదేశమున నివసించుచుండెను. ఇతని సాహిత్యదర్పణ మతిప్రసిద్ధమైన గ్రంథము. అలంకారశాస్త్రమున కావ్యప్రకాశము తరువాత నిదియే విపులమైన గ్రంథము. అలంకారవాదార్థములను నిత డలంకారవిషయములను చర్చించెను. సాహిత్యదర్పణములోని యుదాహరణములను బట్టి యితడు రాఘవవిలాసము, నారసింహవిజయము అను సంస్కృతకావ్యములను, కువలయాశ్వచరిత మను ప్రాకృతకావ్యమును, చంద్రకళ, ప్రభావతీపరిణయము అను నాటకములను గూడ రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. ప్రశస్తిరత్నావళిలో నితడు ౧౬ భాషలలో ప్రశస్తులు వ్రాసెను.

గోదావరీమండలవాసి యగు మరియొక విశ్వనాథుడు సాహిత్యసుధాసింధు వను నలంకారగ్రంథమును, మృగాంకలేఖ యను నాటికను రచియించెను.

కాటయవేముడు ౧౪ వ శతాబ్దముచివరను కొండవీట నుండెను. ఇతడు కుమారగిరి యాజ్ఞానుసారము, కాళిదాసు నాటకములకు కుమారగిరిరాజీయ మను వ్యాఖ్యానములను రచించెను.

పెదకోమటి వేమారెడ్డి (వేమభూపాలుడు) కొండవీట ౧౫ వ శతాబ్ద ప్రారంభమున రాజుగా నుండెను. ఇత డనేకగ్రంథములను రచించెను. పండితుల నాదరించుచుండెను. ఇతనికి వీరనారాయణు డను బిరుదము కలదు. ఇతడు సాహిత్యచింతామణి యను నొక యలంకారగ్రంథమును, సంగీత చింతామణి యను సంగీతగ్రంథమును రచియించెను. ఈ రెండును గొప్ప గ్రంథములు. ఇత డమరకోశమున కొక వ్యాఖ్యను గూడ వ్రాసెను.

వామనుడు విద్యారణ్యుని శిష్యుడు. ఇతని పూర్వవయస్సు విజయనగరములో గడచినది. తరువాత నితడు కొండవీటి కోమటివేమారెడ్డి నాశ్రయించెను. ఇత డనేక శాస్త్రములలో పండితుడు. ఇతడు బాణునిమీద స్పర్ధవహించి యతని గద్యకావ్యముల బోలిన గద్యకావ్యములను వ్రాయబూనెను.

“బాణకవీన్ద్రా దన్యేకాణాః ఖలు సరస గద్యసరణీషు
ఇతి జగతి రూఢయశసో వత్సకులో వామనోఽధునా మార్ష్టి.

ఇతడు శృంగారభూషణ భాణమున విద్యానగరప్రజల సుఖజీవనమును బాగుగ వర్ణించియున్నాడు. పార్వతీపరిణయమున కుమారసంభవకథను నాటకరూపమున

వ్రాసెను. ఇతడు కనకలేఖ యను నొక నాటికను గూడ వ్రాసెను. ఎనిమిది సర్గల నలాభ్యుదయము, 30 సర్గల రఘునాథ చరితము అను రెండుకావ్యములను రచియించెను. హంససందేశ మను సందేశకావ్యము నొకదానిని వ్రాసెను. అన్నిటి కంటె ముఖ్యమైనదియు, ప్రసిద్ధమైనదియు నగు వామనుని పుస్తకము వేమభూపాల చరిత మను వీరనారాయణ చరితము. బాణుడు తన రాజగు హర్షునిచరితము వ్రాసినట్లు వామనుడు తన రాజగు వేమభూపాలు డను వీరనారాయణుని చరితమును వ్రాసెను.

గోపేంద్ర తిప్ప (త్రిపురహర) భూపాలుడు విజయనగర సాలువ వంశమునకు జెందినవాడు. ఇతడు గూడ ౧౫ వ శతాబ్దపువాడు. ఇతడు వామనుని కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తికి కామధేను వను వ్యాఖ్యానమును, తాళదీపిక యను సంగీతగ్రంథమును రచియించెను.

౧౫ వ శతాబ్దముననే కోలాచల మల్లినాథు డనేక కావ్యములకు వ్యాఖ్యానములను వ్రాసెను. సంస్కృత మేమాత్ర మభ్యసించిన వారైనను ఇతని వ్యాఖ్యానములను చూడకుండ నుండరు. మల్లినాథుడు విద్యాధరుని (౧౩ శతాబ్దము) ఏకావళి యను నలంకారగ్రంథమునకు గూడ వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. ఇతని కుమారుడు కుమారస్వామి ప్రతాపరుద్రీయమునకు "రత్నాపణ" మను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను.

హరిహరరాయని యాస్థానమున లోలంబరా జుండెడివాడు. అతడు గొప్ప కవియు, ఆయుర్వేదవేత్తయును. అతడు వైద్యగ్రంథములనే కాక హరివిలాసము, సుందర దామోదరము అను రెండు కావ్యములను రచియించెను.

హరిహరరాయని కుమారు డగు విరూపాక్షుడు నారాయణవిలాసమను నైదంకముల నాటకమును ఉన్మత్తరాఘవము అను అంకమును రచియించెను. ఇతని యాస్థానమున నుండిన మాధవు డనుకవి నరకాసురవిజయ మను కావ్యమును రచియించెను.

ప్రౌఢదేవరాయలు రతిరత్నప్రదీపిక యను గ్రంథమున రతిరహస్యములను వర్ణించెను. సాలువ నరసింహరాయడు (౧౫ వ శతాబ్దము) రామాభ్యుదయ మను ౨౪ సర్గల కావ్యమును రచియించెను.

కృష్ణదేవరాయలు ౧౬ వ శతాబ్ది ప్రారంభమున రాజ్యము నేలుచుండెను. అతడు గొప్పపరాక్రమశాలి యే కాక గొప్ప పండితుడును, పండితపక్షపాతియును కూడ. ఇతడు ఉషాపరిణయము జాంబవతీ కల్యాణమునను రెండు నాటకములను రచియించెను. ఇతడు మరికొన్ని గ్రంథములను రచియించినట్లు తన యాముక్తమాల్యదలో చెప్పుకొని యున్నాడు గాని యవి యిప్పుడు లభ్యములు కాకుండ నున్నవి. అవి యేవి యనిన-మదాలసా చరిత్రము, సత్యావధూసాంత్వనము, సకలకథాసారసంగ్రహము. రసమంజరి, జ్ఞానచింతామణి.

తిరుమలాంబచే వ్రాయబడిన వరదాంబికా పరిణయమున అచ్యుతరాయనికిని వరదాంబకును వివాహమును, పుత్రజననమును వర్ణింపబడియున్నవి.

విజయనగర రాజుల యాస్థానమున డిండిమ కవులు ప్రసిద్ధిగాంచి యుండిరి. అరుణగిరినాథుడు (౧౫ వ శతాబ్దము) సోమవల్లీయోగానంద మను ప్రహసనమును రచియించెను. అరుణగిరినాథుని కుమారుడు రాజనాథుడు సాలువాభ్యుదయ మను కావ్యమును రచించి యందు సాలువ నరసింహుని ప్రతాపమును వర్ణించెను. రాజనాథుని దౌహిత్రుడు శివసూర్యుడు పాండవాభ్యుదయమను కావ్యమున మహాభారత కథను వర్ణించెను. ఇతని కుమారుడు భాస్కరుడు వల్లీపరిణయ మను నాటకమును రచియించెను. అభిరామకామాక్షి అభినవరామాభ్యుదయ మను కావ్యమును రచియించెను. రాజనాథుని కుమారుడు అరుణగిరినాథుడు (౧౬ వ శతాబ్దము) వీరభద్రవిజయ మను డిమమును రచించెను. ఇందు దక్షయజ్ఞము వర్ణింపబడినది. ఇతని కుమారుడు రాజనాథుడు అచ్యుతదేవరాయల కోరికపైని భాగవత చంపువును వ్రాసెను. ఇతడు అచ్యుతరామాభ్యుదయ మను కావ్యమున నచ్యుతరాయని దక్షిణదేశయాత్రను వర్ణించియున్నాడు. రాజనాథుని యల్లుడు మల్లికార్జునుడు సత్యభామాపరిణయ మను నాటకమును రచియించెను. రాజనాథుని దౌహిత్రు డగు స్వాయంభూనాథుడు శంకరానందచంపువును వ్రాసెను. ఇందు కిరాతార్జునీయ కథ వర్ణింపబడినది. ఇతడు కృష్ణవిలాస మను కావ్యమున కృష్ణచరిత్రమును వర్ణించెను. ధర్మసుధి-లేక-ధర్మభట్టు (౧౬ వ శతాబ్దము) కృష్ణామండలము వాడు. ఇతడు పశ్చిమవయస్సున సన్యసించి వారణాసిలో నివాస మేర్పరచుకొనెను. ఇతడు న్యాయశాస్త్రపండితుడు. సాహిత్యరత్నాకర మను నలంకారగ్రంథమును రచించెను. ఇం దుదాహరణ శ్లోకము లన్నియు రామప్రశస్తులుగా నున్నవి. ఇతడు శంకరభాష్యమునకు రత్నప్రభ యను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. హంససందేశ మను

ప్రాకృతకావ్యమును రచియించెను. మరియు బాలభాగవత మను కావ్యమును, నరకాసురవధ యను వ్యాయోగమును, కృష్ణస్తుతి యను స్తోత్రమును రచియించెను. సాహిత్యరత్నాకరమునకు చర్లవెంకటశాస్త్రి నౌక యను వ్యాఖ్యానమును, మల్లాది లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి మందర యను వ్యాఖ్యానమును, మధుసూదనశర్మ నౌక యను వ్యాఖ్యామును రచియించిరి.

కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున సంగీత విద్వాంసుడుగా (వాగ్గేయకారుడు) నుండిన లక్ష్మీనారాయణుడు సంగీతసూర్యోదయ మను ౫ అధ్యాయముల గ్రంథమును రచియించెను. ఇందు తాలము, నృత్తము, స్వరగీతము, జాతి, ప్రబంధము నిరూపింపబడినవి.

లక్ష్మీధరుడు తిరుమలరాయని యాస్థానమునకు చెందినవాడు. ఇతడు గీతగోవిందమునకు వ్యాఖ్యానమును, భరతశాస్త్రమును, ఋతుక్రీడావివేకమును రచియించి యున్నాడు.

జగన్నాథుడు (పండితరాజు) ముంగండిలో పుట్టిన వేగినాటి బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు ఢిల్లీ సుల్తా నగు షాజహాన్ (౧౬౨౮-౧౬౩౮) ఆస్థానమున నుండెను. షాజహాన్ కుమారుడు దారాకు జగన్నాథుని మీద మిక్కిలిప్రీతి. ఇతడు అప్పయ్యదీక్షితుని చిత్రమీమాంసకు ఖండన మగు చిత్రమీమాంసాఖండనమును, రసగంగాధర మను స్వతంత్ర అలంకార గ్రంథమును రచించెను. రెండును అసంపూర్ణములే. ఇత డనేక చిన్నకావ్యములను (ఖండకావ్యములను) వ్రాసెను. ఇవి గంగాలహరి, అమృతలహరి, లక్ష్మీలహరి, మొదలైనవి. వీటి యన్నిటికంటె నితని భామినీవిలాసము. (పండితరాయశతకము) ప్రసిద్ధమైనది. ఇందు అన్యోక్తులు విశేషముగా నున్నవి. ఇతడు వ్యాకరణమున గూడ పండితుడు. భట్టోజీ దీక్షితుని మనోరమకు మనోరమాకుచమర్దన మను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. ఇతడు భట్టోజీదీక్షితుని గ్రంథమును ఖండించుటకు కారణ మేమనగా భట్టోజీదీక్షితుడు శేషకృష్ణునివద్ద విద్య నభ్యసించి, యతని తండ్రిచే రచియింపబడిన ప్రక్రియాకౌముదిని తనసిద్ధాంతకౌముదిలో ఖండించెను. ఇ ట్లతడు గురుద్రోహి యని పండితరాజుకోపముతో నతని గ్రంథమును ఖండించెను. అప్పయ దీక్షితుడు తనను చూచుట కంగీకరింప లే దని యతని గ్రంథమును జగన్నాథుడు ఖండించెను.

శేషకృష్ణుని కుమారుడు వీరేశ్వరుడు. ఇతని యొద్ద పండితరాజును, అన్నంభట్టును చదువుకొనినట్లు తెలియుచున్నది. ఇతని సోదరుడు నారాయణుడు. శేష

కృష్ణుని సోదరుడు చింతామణి. వీరితండ్రి శేషనరసింహుడు. ఈశేషవంశము వారు గొప్పశాబ్దికులు. వీరు గోదావరీ మండలమువారు. తరువాత వారణాసికి పోయి యచ్చట నివాసము నేర్పరచుకొనిన ట్లున్నది. వీరు దక్షిణదేశమున వ్యాకరణ ప్రవర్తకులు. శేషనరసింహులు గోవిందార్ణవ మను ధర్మశాస్త్రగ్రంథము వ్రాసెను. ఇతని కుమారుడు చింతామణి రుక్మిణీహరణ మను నాటకమును, రసమంజరీ పరిమళాది మరికొన్ని గ్రంథములను రచియించెను. చింతామణి సోదరు డగు కృష్ణుడనేక గ్రంథములను రచించెను. కంసవధము, మురారివిజయము, ముక్తాచరితము, సత్యభామాపరిణయము అను నాటకములును, పారిజాతాపహరణము, ఉషాపరిణయము, సత్యభామా విలాసము అను చంపువులును ఇతని కృతులు. నారాయణుడు మహాభాష్యమునకు సూక్తిరత్నాకర మను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. వీరేశ్వరుని కుమారు డగు రామచంద్రుడు రామచంద్రుని ప్రక్రియాకౌముదికి ప్రక్రియాప్రకాశ మను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. పాణిని యష్టాధ్యాయీసూత్రములను వరుస మార్చి ప్రకరణము లేర్పరచి వృత్తులను వ్రాసిన వారలలో రామచంద్రుడే ప్రథము డని చెప్పవచ్చును. భట్టోజీదీక్షితు డీప్రక్రియా కౌముదిని చూచియే తనసిద్ధాంత కౌముదిని వ్రాసెను.

చిదంబరు డను కవి విజయనగర రాజగు వెంకటుని (౧౫౮౬–౧౬౧౪) యాస్థానమునకు చెందినవాడు. ఇతడు బహుగ్రంథకర్త. రాఘవయాదవపాండవీయ మను త్ర్యర్థికావ్యమును పంచకల్యాణ చంపు వను పంచార్థి కావ్యమును రచించి, యితడు తన పాండిత్యప్రకర్షను సూచించెను. ఇతని శబ్దార్థ చింతామణి ద్వ్యర్థికావ్యము. ఇంక నితడు శ్లేషచింతామణి, భాగవత చంపువు, చిదంబర విలాస కావ్యము మొదలగు గ్రంథములను వ్రాసెను. ఇతని శిష్యుడు శ్రీకంఠుడు. మదన మహోత్సవ భాణమును రచించెను.

శ్రీరంగరాజు (౧౭ వ శతాబ్దప్రారంభము) విజయనగర రాజవంశమునకు చెందినవాడు. ఇతడు నాటకపరిభాష యను రూపకలక్షణగ్రంథమును రచియించెను. సోమనాథు డను కవి యీకాలపువాడే. ఇతడు గోదావరీ మండలమువాడు. ఇతడు రాగవిబోధమున వీణాగానమునకు సంబంధించిన రాగములను శ్రుతులను గురించి ఆర్యావృత్తములలో వ్రాసియున్నాడు. నారాయణతీర్థుడు గూడ గోదావరి మండలము వాడే (౧౭౦౦ ప్రాంతము). ఇతడు కృష్ణలీలా తరంగిణి యను గేయ

గ్రంథమును రచించెను. వెల్లంకొండ రామశాస్త్రి మరియొక కృష్ణలీలా తరంగిణిని రచియించెను.

అన్నంభట్టు (౧౭ వ శతాబ్దము) తర్కవ్యాకరణములందు పండితుడు. ఇతడు తర్కవైశేషికములందు ప్రవేశమును కోరువారి యుపయోగార్థము తర్కసంగ్రహ మను ప్రకరణమును దీనికి వ్యాఖ్యానరూప మగు దీపిక యను నొక ప్రకరణ గ్రంథమును రచియించెను. పాణినీయ సూత్రములకు మితాక్షర యను లఘువృత్తి యను నొకదానిని గూడ రచియించెను.

జగత్ప్రసిద్ధుడైన త్యాగరాజు తంజాపూరునివాసి యైనను తెలుగువా డని నిశ్చయింపబడినది. ఇతడు గొప్ప సంగీత విద్వాంసుడు. వేదాంతవేత్త, ఇతడు సంస్కృతమున పాటలను రచించెను. ఇతని తెనుగు కీర్తనలను విననివా రుండరు. శ్యామశాస్త్రి యను సంగీత విద్వాంసు డితనికి సమకాలపు వాడు. ఇతడు కూడ నొక సంస్కృత కృతిని రచించెను.

పద్మరాజు (౧౭ వ శతాబ్దము) గోదావరీ మండలనివాసి. ఇతడు బాల భాగవత మను చంపూగ్రంథమును రచించెను. కొల్లూరు సోమశేఖరుడు (౧౮శతా.) గోదావరీ మండలవాసి. ఇతడు సాహిత్యరత్నాకర మను నలంకారగ్రంథములను భాగవతచంపు వను కావ్యమును రచించెను. విశ్వనాథుడు గోదావరీమండలవాసి. కాని పశ్చిమవయస్సున వారణాసిలో నివసించుచుండెను. ఇతడు మృగాంకరేఖ యను నాటికను రచించెను.

కృష్ణసుధి జగన్నాథపండితుని వంశమువాడు. అందుచే ఇతడు కాంచీపుర ప్రాంతనివాసి యైనను నాంధ్రు డని చెప్పక తప్పదు. ఇతడు కావ్యకళానిధి యను పెద్ద యలంకార గ్రంథమును రచించెను. ఇందలి యుదాహరణ శ్లోకము లన్నియు తనరాజు ప్రశస్తులుగా నున్నవి. కృష్ణసూరి యను కృష్ణామండల నివాసి యలంకార మీమాంస, సాహిత్య కల్పలతిక యను రెం డలంకార గ్రంథములను రచించెను. ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానమున నుండిన భల్లటుడు నాట్యశేఖర మను గ్రంథమును రచించినట్లు శృంగారశేఖరుడు తాను రచియించిన యభినయభూషణమున చెప్పి యున్నాడు.

మల్లాది ఆరాధ్యు డను వీరశైవుడు శివలింగ సూర్యోదయ మను నయిదంకముల నాటకమున వీరశైవమతోత్కర్షను వర్ణించెను. పురుషోత్తముడు గంజాం

మండల నివాసి (౧౭౫౦). ఇతడు రామచంద్రోదయము, రామాభ్యుదయము అను ప్రబంధములను, కలాంకురనిబంధ మను రాగమాలికను రచించెను. ఇతని కుమారు డగు నారాయణమిశ్రుడు సంగీతసరణి యను సంగీతగ్రంథమును, బలభద్ర విజయము, శంకరవిహారము, ఉషాభిలాష, కృష్ణవిలాసము, గుంటిపా విజయము, నవనాగలలితము అను ప్రబంధములను రచించెను.

గజపతి వీరశ్రీనారాయణదేవ పర్లాకిమిడిరాజు. ఇతడు పై పురుషోత్తముని శిష్యుడు. ఇతడు గంగవంశమువాడు. ఇతడు సంగీతనారాయణ మను గ్రంథమున సంగీతము, నాట్యము, వాద్యము, ప్రబంధము అను నాలుగు విషయములను చర్చించియున్నాడు. ఇతడు అలంకారచంద్ర మను గ్రంథమును గూడ రచియించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు.

పద్మనాభుడు (౧౯ శతాబ్దము) గోదావరీమండల వాస్తవ్యు డగు తెలుగు బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు త్రిపురవిజయ వ్యాయోగము, లీలాదర్పణ భాణము అను రెండు దృశ్యకావ్యములను రచియించెను.

రాజశేఖరుడు (౧౯ శతాబ్దము) గోదావరీ మండలమున కోనసీమ వాస్తవ్యుడు. ఇతడు సాహిత్యకల్పద్రుమము, అలంకారమకరందము అను రెండలంకార గ్రంథములను, శివశతకము, శ్రీశచంపువు అను రెండు కావ్యములను రచియించెను.

వెంకటనారాయణుడు గూడ గోదావరీమండల వాస్తవ్యుడే. ఇతడు ౮ భాషలలో గ్రంథములను రచియించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు. శృంగారసార మను నలంకారగ్రంథమును రచియించి యున్నాడు. తాను శృంగారసారావళి యను మరియొక విపులగ్రంథమును వ్రాసినట్లు కూడ చెప్పుకొని యున్నాడు.

వెంకటశాస్త్రి గోదావరీమండల వాస్తవ్యుడు. ఇతడు మహేశ్వర మహాకావ్యము, సతీశతకము, భాస్కరప్రశస్తి, రుక్మిణీపరిణయము అను పద్యకావ్యములను అలంకారసుధాసింధు. రసప్రపంచము, అప్పారాయయశశ్చంద్రోదయము అను అలంకార గ్రంథములను, శ్రౌతసూత్రవ్యాఖ్యానమును రచియించెను. ఇతని కుమారుడు నారాయణుడు సాహిత్యకల్పద్రుమము అను నలంకారగ్రంథమును వ్రాసెను. నారాయణుని కుమారుడు వెంకటుడు చిత్రచమత్కారమంజరిని, సూర్యసవమును రచించెను.

చర్లభాష్యకారశాస్త్రికూడ గోదావరీమండల నివాసియే. ఇతడు వ్యాకరణమున, నలంకారశాస్త్రమున గొప్ప పండితుడు. ఇతడు మేకాధీశ శబ్దార్థకల్పతరువు అను నలంకార గ్రంథమును, మేకాధీశరామాయణము అను కావ్యమును రచియించెను. మేకాధీశమేకాధిశా అను ౮ అక్షరముల పాదమే వివిధము లగు పదచ్ఛేదములతో రామాయణకథ నంతను బోధించును. ఇంక నితడు కంకణబంధరామాయణము, వినాయకచరిత్రము అను కావ్యములను వ్రాసెను.

తిమ్మకవి పిఠాపురప్రాంతమున నివసించుచుండెను. ఇతడు రసికజనమనోభి రామమును రచియించిన తిమ్మకవికి మునిమనుమడు. తన సుజనమనఃకుముద చంద్రిక యను గ్రంథమున ఆగ్రంథమును సంస్కృతములోనికి భాషాంతరీక రించెను.

శ్రీనివాచార్యుడు తిరుపతిలోని యర్చక కుటుంబములకు చెందిన వైఖా నసుడు, ఇతడు శాకుంతలమునకొక యతివిపులమైన వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. ఇతడు వైఖానససూత్రమునకు గూడ వ్యాఖ్యానమును రచియించెను. రామాయణము నకు గూడ నొకవ్యాఖ్యానమును వ్రాసినట్లు చెప్పెదరు.

పరవస్తు వెంకటరంగాచార్యులు (౧౮౨౨-౧౯౦౦) విశాఖపట్టణ నివాసి. ఈయన తర్క-వ్యాకరణమీమాంసాద్యనేక శాస్త్రములలో గొప్పపండితుడు. ఈయన ప్రభుత్వమువారి వలన మహామహోపాధ్యాయ బిరుదమును పొందిన ప్రప్రథము లలో నొకరు. ఈయన మంజుల నైషధ మను నే డంకముల నాటకమును, లఘు వ్యాకరణ మను శ్లోకరూప మగుసులభ వ్యాకరణమును, ప్రపత్తివాద మను వేదాంత గ్రంథమును రచియించెను, కుంభకర్ణ విజయము, ఆంగ్లాధిరాజస్వాగతము అను రెండు చిన్న కావ్యములను రచియించెను. శాకుంతల నాటకమును వీరు మొట్ట మొదట ఆంధ్రీకరించిరి. రాజచూడామణిదీక్షితుని కమలినీకలహంసమును గూడ నాంధ్రీకరించిరి. వీటి యన్నిటికంటె గొప్పగ్రంథ మగు శబ్దార్థసర్వస్వ మను బృహన్నిఘంటువును రచియించిరి. ఇది యింగ్లీషు భాషలోని 'ఎన్‌సైక్లోపీడియా బ్రిటానికా'ను ఆదర్శముగా పెట్టుకొని వ్రాసిన గ్రంథము. ఈగ్రంథమును వ్రాయు టకు నలుబది సంవత్సరములు పట్టినవి. కాని ధనాభావము వలన నీగ్రంథము ముద్రితము కాలేదు. అకార-ఆకారాది పదములు మాత్రము రెండుసంపుటము లలో తెనుగక్షరములలో ముద్రింపబడనవి. ఇవి ౭౦౦ పుటలు పట్టినవి. ఈయన

యీ వ్యాసకర్తకు పితామహులు, రంగాచార్యుల తండ్రిగారగు శ్రీనివాసాచార్యులుగారు సర్వశబ్దసంబోధిని యను నకారాది సంస్కృత నిఘంటువును రచియించిరి. వీరు విశ్వగుణాదర్శము నాంధ్రీకరించిరి. రంగాచార్యులుగారి కుమారులు జగన్నాథస్వామిగారు భగవద్గీతలకు తెనుగున టీకను భాష్యత్రయ విశేషములతో కలిపి వ్రాసిరి. వీరు సంస్కృతమున పరమేశ్వరపూర్ణికను గూడ వ్రాసిరి. వీరి కుమారుడు భట్టనాథస్వామిగారు ఇందుమతీ స్వయంవర మను నాటకమును, సంస్కృత నాటక కథలను రచియించిరి.

ముడుంబ నరసింహాచార్యులు (౧౮౪౨-౧౯౨౭) విజయనగరమున విజయరామగజపతి, యానందగజపతుల యాస్థానమునకు చెందినవారు. వీ రనేక శాస్త్రములలో గ్రంథములను రచియించిరి. వీరు శతాధిక గ్రంథకర్త లని ప్రసిద్ధి. జయసింహాశ్వమేధీయ మను నాటకమును, రామచంద్రకథామృత మను కావ్యమును ప్రసిద్ధములైనవి. నరసింహాట్టహాసము, రాజహంసీయ నాటకము, సీతీరహస్యము, ఉజ్జ్వలానందము, కావ్యాలంకార సంగ్రహము సాంఖ్యసూత్రవ్యాఖ్యానము అనునవి వీరి మరికొన్ని గ్రంథములు—వీరు తెనుగున గూడ ననేక గ్రంథములను రచించిరి.

కస్తూరి శివశంకరశాస్త్రి (౧౮౩౩-౧౯౧౭) గోదావరీ మండల వాస్తవ్యుడు. ఈయన శివానందలహరి, ద్వాదశమంజరి, సముద్రాష్టకము, నృసింహస్తోత్రము మొదలగు స్తోత్రములను, కొన్ని వేదాంత గ్రంథములను రచించెను.

నిష్ఠల వేంకటేశ్వరశాస్త్రి చిత్రకవిత్వమున నిపుణుడు. ఈయన రామాయణ సంగ్రహము చతుశ్చిత్రగర్భమని చెప్పబడినది. కొన్ని యక్షరముల వినియమముతో నిందుండి మరి నాలుగుకావ్యము లుద్భవించును. గౌరీవివాహము, శ్రీరంగాది క్షేత్రమాహాత్మ్యము, భగవదవతారచరితము, ద్రౌపదీకల్యాణము అను కావ్యములు, రామాయణములోని అయోధ్యాది యుద్ధకాండ పర్యంత ముండు శ్లోకముల ప్రథమ ద్వితీయ తృతీయ చతుర్థపాదాద్యక్షరములతో క్రమముగా రచియింపబడినవి బాలకాండలోని శ్లోకముల మొదటి యక్షరములతో రామకవచము వ్రాయబడినది.

కొక్కొండ వెంకటరత్నం పంతులు (౧౮౪౨-౧౯౧౫) సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్పపండితుడు. ఈయన యక్షరసాంఖ్యమును కనిపెట్టి దానిని వివరించుచు మార్గదాయిని యను గ్రంథమును రచియించెను. ఈయన బిల్వనాథశత

కము, తనుమధ్యార్యాశతకము, తనుమధ్యాగీతారత్నము, వరదరాజస్తుతి మొదలగు ననేకస్తోత్రములను రచియించెను. గీతగోవిందమువంటి గీతమహానట మను గేయగ్రంథము నొకదానిని గూడ రచియించెను.

కొంతి భద్రాద్రి రామశాస్త్రి (౧౮౫౬—౧౯౧౫) గోదావరీమండలమువాడు. ఈయన ముక్తావళి యను నాటకమును, శ్రీరామవిజయ మను కావ్యమును, శంబరాసురవిజయ మను చంపువును రచియించెను.

మీర్వాపుల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు విజయనగరమున ఆనందగజపతి యాస్థానము నలంకరించినవారు. వీరు గొప్ప సంగీత విద్వాంసులు. వీణా వెంకటరమణదాసుగారు వీరి శిష్యులు; వీరు వారి తండ్రిగారి శిష్యులు. సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు సంస్కృతమునను, తెలుగునను గీతములను రచియించిరి.

కృష్ణామండలమున కాండూరి రామానుజాచార్యులు, నరసింహాచార్యులు గూడ సంస్కృతమున గీతములను వ్రాసిరి. వింజమూరి వీరరాఘవాచార్యులు (౧౮౫౫—౧౯౨౦) ప్రథమమున గోదావరీమండల నివాసి. తరువాత కృష్ణామండలమునకు చేరి బెజవాడలో నివాసము నేర్పఱచుకొనెను. ఈయన రామానుజ శ్లోకత్రయి, మనస్సందేశము, హనుమత్సందేశము, పానకాల నరసింహస్తోత్రము, రఘువీరగద్యవ్యాఖ్య, చరు శ్లోకీ వ్యాఖ్య అను గ్రంథములను రచించెను. రాణీనరసింహ చయనులు (౧౮౬౬—జననము) గోదావరీ మండలమున జన్మించి విజయనగరములో కొంతకాలమును, బెజవాడలో కొంతకాలమును నివసించుచుండెను. వీరు గణితశాస్త్రమున మంచి పండితులు. ఈయన చిత్సూర్యాలోక మను వేదాంతనాటకమును, కాలమానోపపత్తి, తిథిమంజరి, అను జ్యోతిషగ్రంథములను రచియించెను.

పేరి కాశీనాథశాస్త్రి (౧౮౫౭-౧౯౧౮) విశాఖపట్టణమండల వాస్తవ్యులు. వీరు ఆనందగజపతి యాస్థానమున నుండెడివారు. వీరు పూర్వశాకుంతలము, పాంచాలికా రక్షణము, యామినీపూర్ణతిలక అను నాటకములను, గంగాస్తవము, గోదావరీస్తవము మొదలగు చిల్లరకావ్యములను వ్రాసెను. వీరి జామాతలును, సుప్రసిద్ధాంధ్ర పండితులు నగు మహామహోపాధ్యాయ తాతాసుబ్బారాయశాస్త్రిగారు నాగేశుని శబ్దేందుశేఖరమునకు గురుప్రసాద మను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిరి. విజయనగర వాస్తవ్యు లగు జయంతి వెంకన్న (౧౮౬౪-౧౯౨౪) అభినవరామాయణ మను కావ్యమును ప్రహ్లాదచంపువును, లక్ష్మీపతిశతకమును, ముకుందానందలహరిని, రచియించెను.

గుమ్ములూరి సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు విజయనగర వాస్తవ్యులు. వీరు న్యాయ శాస్త్రపండితులు. సంగమేశ్వరక్రోడ మని యొక క్రోడపత్రమును వ్రాసిరి. మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులు (౧౮౬౭-జననము) విజయనగర వాస్తవ్యులు. వీరు నాలాయిరద్రావిడప్రబంధములోని తిరువాయ్మొళిని గీర్వాణశఠగోప సహస్ర మను పేరున సంస్కృత శ్లోకముల లోనికి ప్రవర్తించిరి. షేక్స్పియర్ నాటక కథలను సంస్కృతమున గద్యరూపముగా వ్రాసిరి.

సంస్కృతమున గ్రంథరచన చేసిన ఆంధ్రకవుల పై పరిగణమున సజీవులగు వారు విడువబడిరి. మఱియు నాకు తెలియని వారు కొందరు చేరకయుండవచ్చును. అయినప్పటికిని సంస్కృతాంధ్రకవులు విశేషముగా గల రని పైన వర్ణింపబడిన వారినిబట్టి తెలియుచున్నది. వేదము, వేదాంతము, న్యాయము, వ్యాకరణము, జ్యోతిషము, కల్పము, సాంఖ్యము, ఆయుర్వేదము, గాంధర్వవేదము, కావ్యములు, నాటకములు, అలంకారము, కామశాస్త్రము, ధర్మశాస్త్రము, మొదలగు నన్ని శాస్త్రములలోను నాంధ్రులు విశేషపాండిత్యమును సంపాదించుటయేకాక గొప్ప గొప్ప గ్రంథములను రచియించియున్నారు. చాళుక్యుల రాజ్యకాలమునను, విజయనగరసామ్రాజ్యౌన్నత్యకాలమునను నాంధ్రదేశమున సంస్కృతవాఙ్మయ మధికముగా నభివృద్ధి చెందినది. తరువాత నాంగ్లేయుల రాజ్యపాలనమునగూడ సాహిత్యమభివృద్ధి చెందినది. దీని కాంగ్లేయుల భాషాసాహిత్యాదరమే కారణము. ఎట్లైనను ఆంధ్రులు సంస్కృతభాషకును, సంస్కృత వాఙ్మయమునకును జేసినసేవ యపారమైన దని యీ వ్యాసమువలన దెలియఁగలదు*

—భారతి
(రజతోత్సవ సంచిక)
సర్వధారి-పుష్యము; జనవరి 1949
సంపుటము 26. సంచిక 1

* నేనీవ్యాసమునకు కీ. శే. శ్రీమాన్ ఎమ్. కృష్ణమాచార్యులుగారి లౌకిక సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్రమును ముఖ్యమైన యాధారముగా గైకొంటిని.

ప్రాకృత కావ్యములు

— శ్రీ మేడేపల్లి వేంకట రమణాచార్యులు

విద్వాంసు లగువారు వివిధభాషా తారతమ్య విమర్శనమం (Philological Research) దధిక శ్రద్ధగలవారై నూతన విశేషములఁ గనుగొనుచున్న యీ కాల మందు, ప్రాకృత భాషను గుఱించియుఁ దద్భాషానిబద్ధ కావ్యములను గుఱించియుఁ గొంతమట్టు కుపన్యసించుట యనావశ్యకము కాదు. బౌద్ధుల గ్రంథము లన్నియు, పాలీభాషలో వ్రాయఁబడి యున్నట్లు జైనుల గ్రంథము లన్నియు నీ ప్రాకృత భాషలో వ్రాయఁబడి యున్నవి. ఈ జైనపండితులలోఁ బ్రాచీను లైన ఆచార్య హేమచంద్రుఁడు, జినదేవముని, జినధర్మసూరి, రుద్రదేవుఁడు, సిద్ధసేనుఁడు, ప్రభ చంద్రసూరి, మానతుంగాచార్యుఁడు, బప్పభట్టు, వీరగణి మొదలగువారు ప్రాకృత వాఙ్మయమునకే గాక సంస్కృత వాఙ్మయమునకుఁ గూడ సంవర్ధకులైనవారు ప్రాచీన హిందూదేశచరిత్రము చాలమట్టుకు జైనవాఙ్మయమువలననే తెలియవచ్చు చున్నది. ప్రాకృత సంస్కృత కావ్యములు, ప్రాకృత సంస్కృత నిఘంటువులు, జ్యోతిస్సిద్ధాంత గ్రంథములు, వ్యాకరణశాస్త్ర గ్రంథములు, తర్క గ్రంథములు మొదలగునవి యెవ్వి గలవో యవి యన్నియును జైనులవలనే మనకు లభించినవి. ఇప్పుడు హిందూదేశమందు మాటలాడబడుచున్న ఘూర్జరీ మహారాష్ట్రి మొదలగు మొదలగు దేశభాషలకు సంస్కృతమునకు నడుమను ప్రాకృతభాష యనునొక ద్వార మేర్పడకపోయినయెడల వాని యుత్పత్తి ప్రకారము వారి పరిణామవిధులు మన కేమియుఁ దెలియకుండ నుండవలసివచ్చును. ప్రాకృతభాషసహాయమువలననే మనము దేశభాషలఁ దెలిసికొనఁగలిగితిమి. అది లేనిచో నవి యన్నియుఁ బ్రహేళి కల వలె దుర్జ్ఞేయార్థములై యుండెను. ఇంతియకాక యీ ప్రాకృత గ్రంథములు మనకు మఱియొక యుపకారమును గూడ నొనరించుచున్నవి. బౌద్ధమతోత్పత్తికి మహమ్మదీయులు హిందూదేశము నాక్రమించుకొనుటకు మధ్యనున్న కాలమందు జరిగిన వృత్తాంతమును, సంస్కృత గ్రంథములకంటె నధికతరముగాఁ దెలుపు చున్నవి. ఆకాలమందు ప్రాకృతభాష జనవ్యవహారమం దుండెను. ప్రాకృత గ్రంథములు కూడ మొట్టమొదట సంస్కృత గ్రంథములకంటె సులభతరముగా సామాన్యజనులు తెలిసికొనఁ దగినవిగా నుండెను. అర్థపుష్టి రసము లేక కేవల శబ్దా

డంబరమయ మగు నర్వాచీన సంస్కృత కవనముకంటె ప్రాకృత కవనము స్వభావసిద్ధ మైన మనోహరత్వము, మాధుర్యము, మార్దవము, శ్రావ్యత గలది యై యుండును. ఈ దిగువ వ్రాసిన శ్లోకములఁ జూడుఁడు. శాతవాహనుని గాథాసప్తశతి-చతుర్థశతకము—

1. "ణగుణేణ హీరఇ జణో హీరఇ జోజేణ భావియో తేణ।
మోత్తూణ పుళిందా మొత్తి అఇం గుంజాయో గేణ్హన్తి॥"

[నగుణేన హ్రియతే జనో హ్రియతే యో యేన భావిత స్తేన। ముక్త్వా పుళిందా మౌక్తికాని గుంజా గృహ్ణన్తి ॥]

2. "ణవిణా సబ్భావేణ ఘేప్పఇ పరమత్థజాణుయో లోయో
కో జుణ్ణమజ్జరం కాంజియేణ వేయారిఉం తరఇ."

[నవినా సద్భావేన గృహ్యతే పరమార్థజ్ఞో లోకః। కో జీర్ణమార్జారం కాంజికయా ప్రతారయితుం శక్నోతి ॥]

ఇపుడు మన కున్న ప్రాకృతగ్రంథము లల్పసంఖ్యాకము లై యున్నవి. మఱికొన్ని ప్రాచీనగ్రంథములను గనిపెట్టి పైకిఁ దీసినయెడల సంస్కృత వాఙ్మయములోని కొన్నిగ్రంథములకాలమును నిర్ణయించుటకు సాధనము లై యుండును.

ఇట్లు బహుకాలము సంకరస్థితిలో నున్న యీ ప్రాకృతభాష కాలక్రమమునఁ జెప్పశక్యము గాని వికృతి నొంది యనేక శాఖలుగా మాఱిపోయినది. సంస్కృత నాటకకవులు సంస్కృతమును బ్రాకృతముగా మార్చుట కారంభించినది. మొదలు కొని చెడినది. నానాఁటి కిది పండితులకుఁ దప్పఁ దదితరులకు దుర్బోధ మయ్యెను. భవభూతి మాలతీమాధవము సప్తమాంకములోని యీ వాక్యమును జూడుఁడు. దేవాలయమందు మాలతి లవంగికతోఁ జెప్పెడు వాక్యము—

"తస్సిం దిహఏ కుసుమా ఉరుజ్జాణ పేరంత రచ్ఛా ముహ సమాయమే సవిచ్ఛ ముళ్లసిఅ కోఊహళుప్ఫుళ్ల పరిసరు వ్వేళ్లమాణ సవిళాస మసిణసిబిద్ధ సంచార చారు తారయా వియంభమాణాణంగ సింగారాయరియ సవ్వాయమోపదేశ జిమ్మావిద వియద్ధ ముద్ధ మణహరా ఏయే ణిరూవిదా దిట్ఠిసంభేదా."

రాజశేఖరుని బాలరామాయణము ద్వితీయాంకము : "ఇదోవి ఎదే ఉత్తుంగ లంగూలగ్గాలింగిఅ గఅణంగణుచ్ఛంగా ఘణఘోణ ఘురుఘురాహో ఘగ్ఘరిజ్జన్త గళగుహాకుహరఫాలఫల్లగల్ల విడురిల్లా విజ్జుప్పుంజపింజరిద దిట్ఠిచ్ఛటాకడక్ఖ డుప్పేచ్ఛా సహస్త్తి సీహసంఘా ఓదరంతి."

ఈ భాష వ్యవహారములోనుండి తొలఁగిపోయిన తరువాత వ్యాకరణములు వ్రాయఁబడినవి. ఈ వ్యాకరణము లైనను సంస్కృత శబ్దములను ప్రాకృతము లోనికి మార్చు విధానమునే నేర్పుచున్నవి గాని అసలు దేశ్యశబ్దములకు లక్షణ మును జెప్పవు. అనేక సంస్కృతశబ్దముల కొక్కటియే ప్రాకృతరూపము. వీనిని తెలిసికొనుట యెంత చిక్కుగా నుండునో చూడుఁడు. "అవతార, అపదార, అప కార - అను నీ మూఁడింటికి 'ఓయార' అను ప్రాకృతరూప మొక్కటియే. అట్లనే గత, గద, గజ అనువానికి 'గఅ'; పాద, పాత, పాక అనువానికి 'పాయ': పార్శ్వ, పాశ, వాస అనువానికి 'వాస' - ఇట్లనేకములు గలవు. ఇట్టి కష్ట మీ పాకృతమందే గాక మూలభాషలనుండి పుట్టిన యితర భాషాశబ్దముల వ్యుత్పత్తుల యందుఁ గూడఁ జూపట్టుచున్నది. ఇట్టి యుదాహరణములు ఫ్రెంచి భాషలో మెండుగా నున్నవి.

é (though written et) stands for et.

a (though written ai) for habet.

vu (though written veut) for vult.

Pu (written peut) for potest.

voi (written voit) for videt.

ఈ భాషకు మొట్టమొదట వ్యాకరణమును వ్రాసినవాఁడు వార్తికకారుఁ డైన వరరుచి. దీనికి హలాయుధుఁ డొక వృత్తిని వ్రాసెను. క్రీ. శ. 1089-1174 మధ్యను జీవించిన హేమచంద్రుఁడు ప్రాకృతశబ్దానుశాసన మను నొక పెద్ద వ్యాకరణమును వ్రాసెను. ఇపు డున్న ప్రాకృతవ్యాకరణములలో నిదియె మిగులఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినది. వాల్మీకి యొకవ్యాకరణమును వ్రాసెను. ఇవి గాక త్రివిక్రముని ప్రాకృతవ్యాకరణము లక్ష్మీధర పండితుఁడు వ్రాసిన షడ్భాషా చంద్రిక యను మఱిరెండు వ్యాకరణములు గలవు.

ప్రాకృతకావ్యములు :

1. ప్రవరసేనుని సేతుకావ్యము. దీనికి దశముఖవధ యని నామాంతరము గలదు. 2, ఆచార్య హేమచంద్రుని కుమారపాల చరిత్ర. 3. గాథా శాతవాహనుని గాథాసప్తశతి. 4. వాక్పతిరాజకృత గౌడవధ, గుణాఢ్యుని బృహత్కథ పైశాచీభాషలో వ్రాయబడినది గాని యది నష్టమై పోయినది. మన మెఱిఁగిన ప్రాకృత కావ్యము లివియే.

1. సేతు కావ్యము :

కాశ్మీరదేశాధీశ్వరుఁ డగు ప్రవరసేన మహారాజు దీనిని రచించెను. ఇందులోఁ బదునై దాశ్వాసము లున్నవి. భారవిమాఘులు తమ కావ్యములలోఁ బ్రతిసర్గాంతశ్లోకమును యథాక్రమముగా లక్ష్మీశబ్దశ్రీశబ్దాంకితముగాఁ జేసినట్లే గ్రన్థకర్తయుఁ బ్రత్యాశ్వాసాంత స్కంధకమును అనురాగశబ్దాంకితము గావించెను. ఎట్లనగా : ఎత్థ సమప్పఇ ఎఅం సీయాలంభేణ జణియ రామబ్భుయయమ్, రావణవహత్తి కవ్వం అణురాఅంకం సమత్థజణణివ్వేసమ్ (అత్ర సమాప్యతే ఎతత్సీతాలంభేన జనిత రామాభ్యుదయమ్, రావణవధ ఇతి కావ్య మనురాగాంకం సమస్తజననిర్వేషమ్) ఇందలి వృత్తములకు స్కంధకము అని పేరు. ఈ కావ్య మష్టవిధప్రాకృతభాషలలోఁ బ్రశస్తతమ మైన మహారాష్ట్రభాషలో వ్రాయఁబడినది. దీనిని గుఱించి దండి కావ్యాదర్శములో నిట్లు వ్రాసెను. "మహారాష్ట్రాశ్రయాం భాషాం ప్రకృష్టం ప్రాకృతం విదుః, సముద్ర స్సూక్తిరత్నానాం సేతుబంధాది యన్మయమ్" ఎనిమిదవ శతాబ్దములో నున్న భవభూతి కూడ హర్షచరిత్ర ప్రారంభమందు "కీర్తిః ప్రవరసేనస్య ప్రయాతా కుముదోజ్జ్వలా, సాగరస్య పరం పారం కపిసేనేవ సేతునా"అని చెప్పియున్నాఁడు. ప్రాచీన లేఖమాలలో (Indian Antiquary) వ్రాయఁబడిన శాసనములనుబట్టి యీసేతు కావ్యనిర్మాత యగు ప్రవరసేనుఁడు కావాటకవంశస్థుఁ డనియు నితఁడు క్రీస్తుశకము-పంచమశతకమందుఁ గాశ్మీరదేశపాలకుఁ డై యుండె ననియు-బుహిలర్ పండితునిచే నిశ్చయింపఁబడెను. దీనికిఁ డీక వ్రాసినవాఁడు కూడ నొక మహారాజు; అతని పేరు రామదాసమహీపతి. ఇతఁడు జలాలుద్దీను నాజ్ఞచే దీనికి రామసేతుప్రదీప మను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసినట్లే దిగువ శ్లోకములోఁ జెప్పెను. "తద్వ్యాఖ్యా సౌష్ఠవార్థం పరిషది కురుతే రామదాసస్స ఏవ గ్రంథం జిల్లాలదీంద్రక్షితిపతి వచనా రామసేతుప్రదీపమ్"

శీవ్యాఖ్యాత జయపుర సంస్థానాధీశుల పూర్వపురుషుఁ డైన మానసింహ మహీ పాలునికి సన్నిహితబంధు వనియు జయపురసంస్థానములోఁ జేరిన ఓలీ యను పట్టణమున కధిపతి యనియు జయపుర రాజకీయవంశచరిత్రము వలనఁ దెలియ వచ్చినది.

2. కుమారపాలచరిత్ర :

ఇది యాచార్య హేమచంద్రునిచే వ్రాయఁబడినది. ఈగ్రంథకర్త సంస్కృత శబ్దాను శాసనము, ప్రాకృతశబ్దాను శాసనమునను పేరులుగల సంస్కృత ప్రాకృత వ్యాకరణములను వ్రాసి వాని కుదాహరణముగాఁ గుమారపాలచరిత్రమను నొక ద్వ్యా శ్రయకావ్యమును రచించెను. దీనిలో నిరువది సర్గలు సంస్కృతము నెనిమిదిసర్గలు ప్రాకృతము, ఇద్దఱు వ్యాఖ్యాత లీ రెండుభాగములకు వ్యాఖ్యానములను వ్రాసిరి. వారిలో సంస్కృత భాగమునకు వ్యాఖ్యానమును వ్రాసినవాఁడు అభయతిలకగణి యని వ్యాఖ్యానాంతగద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. "ఇతి శ్రీ జినేశ్వర సూరి శిష్యాభయతిలకగణి విరచితాయా శ్రీహేమచంద్రాభిధాన శబ్దానుశాసన వివృతౌ వింశస్సర్గ స్సమర్థితః" ప్రాకృతభాగమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసినవాఁడు పూర్ణకలశగణి-ఇతఁడు గ్రంథాంతమం దిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. దత్తోముదా త్తై జినరత్నసూరి క్షమాధిపై ర్బోధమణి ప్రదీపః। శ్రీప్రాకృత ద్వ్యాశ్రయగేహగర్భ స్థితం యదాదః - యదర్థజాతమ్। శ్రీమజ్జినేశ్వరయతీశ్వర దత్తదీక్షాశిక్షోత్ర పూర్ణకలశోగణి రల్పబుద్ధిః అన్యోపకారిషు సదం పరిలబ్ధుకామో వృత్త్యానయా కిమపి తత్ప్రకటీ చకార.

ఇఁక నీకావ్యమును గుఱించి యిప్పుడు పాట్నా యని పిలువఁబడు అణహిల్ల పుర మను పట్టణము యొక్క వర్ణనతో నీకావ్య మారంభ మైనది. తరువాత నీ పట్టణమును బరిపాలించుచున్నరాజు, వానివిభవములు, వదాన్యత, పరాక్రమము, మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి. తరువాత గ్రంథమున కుమారపాలునికి కొంకణ దేశపు రాజైన మల్లికార్జునునికి జరిగిన యుద్ధము, ఆయుద్ధమందు మల్లికార్జున నృపాలునివధ వర్ణింపఁబడినది. హేమతుంగాచార్యులు వ్రాసిన ప్రబంధ చింతామణిలో నీ కుమారపాలుని చరిత్రము విపులముగా వ్రాయఁబడియున్నది. అణహిల్లపురాధీశుఁడగు భీమదేవుఁడు బౌలదేవి యను నొక వేశ్యను తన దేవిగాఁ బరిగ్రహించి యంతఃపురమం దుంచెను. ఆమె క్షత్రియస్త్రీ కాకపోయినను శీలసంపదకు భర్తృ

భక్తికి మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కినది దాని గర్భమందుఁ బుట్టినవాఁడు హరిపాలుఁడు, వానిసుతుఁడు త్రిభువనపాలుఁడు, త్రిభువనపాలుని పుత్రుఁడు కుమారపాలుఁడు, ఈ కుమారపాలుని సాముద్రిక లక్షణమును జూచి యొక సిద్ధుఁడు వీఁడే అణహిల్లపురాధీశుని జయించి యీ రాజ్యమున కధీశ్వరుఁ డగు నని చెప్పెను. ఆకాలమం దారాజ్యము నేలుచున్నరా జీవృత్తాంతము నాకర్ణించి కుమారపాలుని వధింపవలె నని యుద్యమించెను, కుమారపాలుఁ డీవృత్తాంతము నెఱింగిన వాఁడై భిక్షు వేషమును ధరించి విదేశములలోఁ గొంతకాలము గడపి మరల నణహిల్లపురమునకు వచ్చి యొక సత్రమందు బసచేసి యుండెను. ఆ పట్టణపు రాజా దినమందు తన తండ్రియాబ్దిక మగుటచే నారాధించుటకు సన్న్యాసుల నందఱను బిలువనంపెను. కుమారపాలుఁడు కూడ నా సన్న్యాసులతో రాజసన్నిధికి బోయెను. ఆ రాజు భక్తి శ్రద్ధలతో సన్న్యాసుల కాళ్లు గడుగుచు గుమారపాలుని పాదములయం దున్న చక్రవర్తి చిహ్నములను జూచి యాశ్చర్యపడెను. అంతట కుమారపాలుఁడు రా జనుమానించుటఁ జూచి పాఱిపోయెను. వెదకుటకుఁ బంపఁబడిన రాజభటులకు దొరకక పదు గిడి కొన్ని దినములు పోయిపోయి యనేక దేశములయందుఁ గ్రుమ్మరి కొనకు స్తంభతీర్థ మను స్థలమును జేరెను దానికే యిపుడు కాంబే యని పేరు. ఆకాలమందు ప్రసిద్ధికెక్కిన జైనసన్న్యాసి యగు హేమచంద్రాచార్యుఁ డాస్థలమం దుండెను. ఆదేశపు రాజు మంత్రి యగు ఉదయనుని యింటికి కుమారపాలుఁడు భోజనమునకుఁ బోఁగా వానియసాధారణ సాముద్రిక చిహ్నములను జూచి హేమచంద్రుఁడు వీఁడు సార్వభౌముఁడు కాక తప్ప దని చెప్పెను. హేమచంద్రుఁడు చెప్పిన మాటలయందు కుమారపాలుఁడు నమ్మకము లేనివాఁ డై యుండఁగా హేమచంద్రుఁడు (సంవత్ 1199 వర్షే కార్తికవది ద్వితీయాయాం రవౌ హస్తానక్షత్ర యుక్తే యది భవతః పట్టాభిషేకో నభవతి తదాతఃపరం నిమిత్తావలోక సన్న్యాసః) ఆగామి కార్తికబ॥ విదియనాఁడు నీవు తప్పక పట్టాభిషిక్తుఁడ వగుదువు అట్లు కానిచో నే నీ దైవజ్ఞత్వమును విడుచుకొందు నని రెండుపత్రములపై వ్రాసి యొకటి యుదయనునికి రెండవది కుమారపాలునికి నిచ్చెను. నేను జెప్పినట్లు నీకు రాజ్యము లభించిన యెడల నీవు జైనమత మవలంబింపవలయు నని చెప్పెను. అందు కంగీకరించి కుమారపాలుఁడు మంత్రియింటికిఁ బోయి యచట సుఖముగాఁ గొన్ని దినము లుండి మాలవదేశమునకుఁ జనెను. అచట నొక దేవాలయపు గోడమీఁద—ఓయి విక్రమార్కుఁడా నీశకము 1199 సం॥ అయిన తరువాత కుమారుఁ డనువాఁడు నీయంత రాజగును.'' అను నొక శాసనమును జూచి యాశ్చర్యపడెను. ఇంతలో అణహిల్ల

పురాధీశుని మరణవార్త విని యాపురమునకుఁ బోయెను. మృతుఁడైన యారాజు యొక్క మంత్రులలో ముఖ్యుఁడైన కన్నడదేవు డపుడు వీనిని జూచి సన్నిహిత బంధువుఁ డగుటచే వీని నారాజ్యమం దభిషేకించెను. అప్పటికిఁ గుమారపాలుఁ డేఁబదివత్సరముల వయస్సుగలవాఁడై యుండెను. అనేక దేశములను జూచి యమిత మైన లోకానుభవము గలవాఁడగుటచే రాజ్యతంత్రమును జక్కఁగా నడిపించుచుండెను. తనపై ద్రోహబుద్ధిగల ప్రాచీనమంత్రుల నందఱను వధించెను. కుమార పాలుఁడు రాజ్యమందు స్థైర్యము లభించి కొంకణదేశపు రాజైన మల్లికార్జునదేవుని బరిమార్చి వాని రాజ్యమును దీసికొనెను. యథాప్రతిజ్ఞాతముగా జైనమతమందుఁ ప్రవేశించి తన రాజ్యమం దామతమును స్థాపించెను.

3. గాథా సప్తశతి :

ఇది ప్రాచీన ప్రాకృత కవుల ప్రాకృత గ్రంథములనుండి గ్రంథకర్తచే నెత్తి వ్రాయఁబడిన యేడువందల గాథల సమూహము. ప్రాకృతములో గాథ యనఁగా సంస్కృతములో నార్యాగీతి వంటిది. దీనిలో శ్లోకము లన్నియుఁ బండితరాజశతక శ్లోకముల వలె నన్యాపదేశార్థకములు, నీతిని శృంగారమును బోధించునవి. ఇది సంస్కృతములో నున్న శార్ఙ్గధర పద్ధతి, సుభాషితావళి మొదలగు గ్రంథముల వంటిది. దీనిని జూచి గోవర్ధన పండితుఁడు సంస్కృతములో నార్యా సప్తశతిని వ్రాసెను. ఈ గాథాసప్తశతిని వ్రాసినవాఁడు శాతవాహనుఁడు. ఇతఁడు దీపకర్ణి యనువాని పుత్రుడు. ప్రతిష్ఠానపురము నేలిన మహారాజు. ఇతని యాస్థానమందు బృహత్కథాకారుఁడైన గుణాఢ్యుఁడు, కలాపవ్యాకరణ కర్త యగు శర్వవర్మ మొదలగు మహావిద్వాంసు లుండి రని కథాసరిత్సాగరము నాఱవ తరంగములో నున్నది. "సోహం దరిద్రో విత్తార్థీ ప్రయాతో దక్షిణాపథమ్, ప్రాప్తః పురం ప్రతిష్ఠానం శాతవాహన భూపతేః" "రాజార్హ రత్ననిచయై రథ శర్వ వర్మా తేనార్చితో గురు రితి ప్రణతేన రాజ్ఞా, స్వామీకృత శ్చ విషయే భరుకచ్ఛ నామ్ని కూలోపకంఠ వినివేశిని నర్మదాయాః" శాతవాహనుఁడు శర్వవర్మను నర్మదానదీ తీరమందున్న భరుకచ్ఛ మను దేశమునకుఁ బ్రభువుఁగాఁ జేసి రాజార్హ మైన వస్తువులఁ బారితోషికముగా నొసంగె నని కథాసరిత్సాగర షష్ఠతరంగాంత్య శ్లోకము చెప్పుచున్నది. "కర్తర్యా శాతవాహనో మలయవతీం మహాదేవీం జఘాన" అని యీ శాతవాహనుఁడు తన దేవి యగు మలయవతిని గత్తెరచేఁ జంపె నని వాత్స్యాయనతంత్రమందు ద్వాదశాధ్యాయములో నున్నది. పీటర్సన్పండితుఁడు

బెర్లిన్పుస్తక భాండాగారమునుండి సంపాదించి తెచ్చిన గాథాసప్తశతి కొన నొక గద్య కానవచ్చుచున్నది. "ఇతి శ్రీ మత్కుంతలేశ్వర ప్రతిష్ఠానపట్టణాధీశ-శాతకర్ణోపనామక-దీపకర్ణాత్మజ-మలయవతీ ప్రాణప్రియ-కలాప ప్రవర్తక శర్వవర్మధీసఖ-మలయవత్యుపదేశపండితీభూత - త్యక్తభాషాత్రయస్వీకృత పైశాచిక పండితరాజ గుణాఢ్య నిర్మిత భస్మీభవద్బృహత్కథావశిష్ట సప్తమాంశావలోకన ప్రాకృతాది వాక్పంచక ప్రీత-కవివత్సల హాలశాలవాహనాద్యపనామక శ్రీ సాతవాహన నిర్మితా-వివిధాన్యోక్తిమయ ప్రాకృతగీర్గుంభితా-సదిరసప్రధానా కావ్యోత్తమా-సప్తశత్యవసానమగాత్" ఈ గ్రంథాంతగద్యము వలనఁ గొంతవఱకే కవి వృత్తాంతము, నితని యాస్థాన మలంకరించిన విద్వత్కవుల వృత్తాంతము, హాలుఁడు, శాతకర్ణి, శాలవాహనుఁడు నను నామాంతరములు గల వనుటయుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. గ్రంథాంతశ్లోకమందుఁ గూడ నిట్లు వర్ణింపఁబడినది. "ఇఅ సిరిహాల విరఇఏ పాఉయకవ్వమ్మి సత్తసఏ సత్తమసఅం సమత్తం గాహాణం సహావర మణిజ్జమ్" (ఇతి శ్రీహాల విరచితే ప్రాకృత కావ్యే సప్తశతే, సప్తశతం సమాప్తం గాథానాం స్వభావరమణీయమ్) బాణుఁడు హర్ష చరిత్రారంభమందు "అవినాశిన మగ్రామ్య మకరోత్సాతవాహనః విశుద్ధ జాతిభిః కోశం రత్నైరివ సుభాషితైః" అని యీ కవిని శ్లాఘించెను. "జగత్యాం ప్రథితా గాథా సాతవాహన భూభుజా, వ్యధుర్ధృతేస్తు విస్తారమహో చిత్ర పరంపరా" అని రాజశేఖరుఁడు కొనియాడెను. "జజ్ఞే శాలమహీపాలః ప్రతిష్ఠాన పురే పురా" ఏవం గతే హాల వసుంధరాధిపే, శాలోహాల నృపేపి చ, "సత్తసయో సమత్తో సాలాహాణ విరఇయో కోసో (సప్తశతక సమాప్తః శాలవాహన విరచితః కోశః, హాలస్యాత్ర త్సాలవాహనః" ఇత్యాది ప్రమాణములచే నితఁడే శకప్రవర్తకుఁడైన శాలివాహనుఁడని తెలుచున్నది. కావున నితఁడు క్రీస్తుశకము ప్రథమశతకమం దున్నవాఁడని నిర్వివాదముగాఁ జెప్పవచ్చును.

4. గౌడవధ మహాకావ్యము :

ఇది కాన్యకుబ్జేశ్వరుఁడగు యశోవర్మ భూపాలుని యాస్థానము నున్న వాక్పతిరా జను కవీంద్రునిచే రచింపఁబడినది. "కవివాక్పతిరాజ శ్రీభవభూత్యాది సేవితః" అని రాజతరంగిణిలోఁ జెప్పఁబడినట్లు వాక్పతియే కాక భవభూతి మొదలగు మఱికొందఱు కవులు యశోవర్మ యాస్థానమం దుండిరి. ఈ గ్రంథమందు వాక్పతి తనకుఁ బోషకుఁడైన యశోవర్మ యొక్క శౌర్యధైర్యపరాక్రమాది

గుణములను, గౌడదేశపు రాజుపై దండెత్తి వెళ్ళి వానిని జంపుట మొదలగు వృత్తాంతములు విపులముగా వర్ణించెను. కావుననే యీ కావ్యమునకు గౌడ వధ యని పేరు. ఇందలి శ్లోకసంఖ్య పండ్రెండు వందల తొమ్మిది. ఇంత పెద్ద గ్రంథమును వ్రాసినను వాక్పతి యెచ్చటను దన వృత్తాంతము నించుకైనఁ దెలియఁ జేయలేదు. "భవభూఇ జలహి ణిగ్గయ కవ్వామయ రసకణా ఇవ ఫురంతి, జస్స విశేసా, అజ్జవియిఅదేసుకహాణి వేసేసు) (799) భవభూతి సముద్రమును మథించి తీయఁబడిన కావ్యామృతరసకణము లిప్పటికి నా కథా నిబంధములయందు ప్రకాశించుచున్న వని చెప్పుటచే వాక్పతి భవభూతి విరచిత గ్రంథములను గూలంకషముగాఁ గృషిచేసి యున్నాఁ డని మన మూహించుకొనవలెను గాని యతని యొద్ద శిష్యుడై పుస్తకముఁ బట్టి చదివినట్లు కానరాదు. ఏలయనఁగా పై శ్లోకమందు "అద్యాపి'' అనుటచే వాక్పతి యీ గ్రంథమును రచించిన కాలమునకు భవభూతి గతించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. "భాసమ్మి జలణమిత్తే కుంతీదేవేఅ జస్సరహుయారే, సోబంధవే అబంధమ్మి హరిచందేయ ఆణందో" భాసుఁడు, జ్వలనమిత్రుఁడు, కుంతీదేవుఁడు, కాళిదాసు, హరిచంద్రుఁడు మొదలగు కవులయందు సుబంధుని వాసవదత్తయందుఁ దనకు మిక్కిలి యానంద మని చెప్పుచున్నాఁడు. వేదము, వ్యాకరణము, న్యాయశాస్త్రము, అలంకార శాస్త్రము, ఛందశ్శాస్త్రము మొదలగు శాస్త్రములయందు నిరూఢప్రజ్ఞ గలవాఁడ నని చెప్పుకొనుచున్నాఁడు.

యశోవర్మ కాల నిర్ణయము :

యశోవర్మ కాలము నిర్ణయింపఁబడఁగా వాక్పతిరాజు కాలము నిర్ణయింపఁబడను. ఈ యశోవర్మ చరిత్రమును దెలిసికొనుటకు కల్హణకృత రాజతరంగిణి ముఖ్యమైన యాధారము. కాశ్మీరదేశము నేలిన రాజవంశములలో నొకటి యైన కార్కోటకవంశమందుఁ బుట్టిన లలితాదిత్యుని చరిత్రముతో నీ యశోవర్మ చరిత్రము సంబంధించియున్నది. ఈ లలితాదిత్యుఁ డమితపరాక్రమశాలి. శత్రు భయంకరుఁడు. భరతఖండము నంతను నేకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా నేలెను. తన జీవితకాల మంతయును జైత్రయాత్రలతోఁ గడిపినవాఁడు. తూర్పుదిక్కున రాజుల నందఱను జయించి వారివలనఁ గప్పములఁ గొనియెను. యశోవర్మను గూడ జయించెను. అపుడు యశోవర్మ యనన్యగతికుఁడై యేమియుఁ జేయునది లేక లలితాదిత్యునితో సంధిఁ జేసికొనుటకుఁ గోరెను. గాని, లలితాదిత్యుని మంత్రి యగు మిత్రశర్మయు దీర్ఘయుద్ధపుతూహలులై యున్న సైనికులును సంధి కొప్పు

కొనకపోవుటచే యశోవర్మ తన స్వల్పసైన్యముతో లలితాదిత్యు నెదిరించి పరాజితుఁ డయ్యెను. అపుడు లలితాదిత్యుఁడు తన మంత్రి చేసిన యుపదేశము వలనఁ దనకు జయము కలిగిన దని సంతసిల్లి వాని కైదుబిరుదముల నొసంగెను. ఇట్లు యశోవర్మ శత్రునికి లోపడి తన పండితులును దాను వాని గుణస్తుతి పాఠకులైరి. పిమ్మట లలితాదిత్యుడు తూర్పుసముద్రపుటొడ్డున నున్న దేశములపై దండెత్తి వెళ్ళి గౌడదేశపురాజునేనుంగులఁ బట్టుకొనెను. దేశము తరువాత దేశమును జయించుచుఁ బోయి పోయి కొనకు సప్తకొంకణములను ద్వారకా దేశమును జయించెను. జయించిన దేశములయందెల్లఁ బట్టణములను నా పట్టణములలో దేవాలయములను నిర్మించెను. లలితాదిత్యుఁడు పరాక్రమశాలి, ధార్మికుఁడు, దయతోఁ బ్రజలఁ బాలించినవాఁడునై యుండెను. యశోవర్మ చరిత్రముతో సంబంధించిన లలితాదిత్యుని వృత్తాంత మిది. రాజతరంగిణీ వచన ప్రకారముగా లలితాదిత్యుఁడు క్రీస్తుశకము 695 సం॥ మందు సింహాసన మెక్కెను. అతఁడు ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు, నేడు మాసములుఁ, బదిదినములు రాజ్యముఁ జేసెను. కావున నతని రాజ్య పాలన కాలము 695 మొదలుకొని 732 వఱకు. అతఁడు యశోవర్మను జయించుట యెనిమిదవ శతాబ్దము యొక్క ప్రారంభమందై యుండవచ్చును. యశోవర్మ గౌడరాజును వధించిన కథను బూర్ణముగాఁ జెప్పెద నని ప్రతిజ్ఞఁ జేసి వాక్పతిమిశ్రుఁడు దానిని సంగ్రహముగాఁ జెప్పి గ్రంథమును ముగించెను.

— ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక
రక్తాక్షి - శ్రావణ కార్తిక మాసములు (1925)
సంపుటము - ౧౩ - సంచిక. ౩-౪

అలంకార శాస్త్రము*

—శ్రీ బులుసు వేంకట రమణయ్య

గీర్వాణ వాఙ్మయము నందలి తక్కిన శాస్త్రముల రీతినే యలంకార శాస్త్రము యొక్క యారంభదశను గనుఁగొనుట కష్టము. కాని యెపుడు కావ్యము వెలువడినదో, దానిని జర్చించు నీ శాస్త్రము కూడ దానితోడిదే యని నిశ్చయించుట మాత్రము సాహసము కానేరదు. ఆదికవి యగు వాల్మీకిముని రచించిన యాదికావ్యమును బరిశీలించినచో నలంకారశాస్త్ర సంప్రదాయములు కన్పట్టకపోవు. అందలి—

"రవిసంక్రాంతసౌభాగ్య స్తుషారావృతమండలః
నిఃశ్వాసాంధ ఇవాదర్శ శ్చంద్రమా న ప్రకాశతే."
[అరణ్యకాండము, 22-13]

అను శ్లోకమున నత్యంత తిరస్కృతావివక్షితవాచ్యధ్వని 'నిఃశ్వాసాంధః' అను పదమునఁ గలదని యానందవర్ధనుఁడు తన ధ్వన్యాలోకమున విశదీకరించి యున్నాఁడు.

ఇచట నంధ శబ్దమునకు గ్రుడ్డి యను నర్థము చెప్పినచో నిఃశ్వాసపదమున నన్వయింపదు. అట్లే మొదటి యితిహాస మగు మహాభారతమునఁ గూడ నీ శాస్త్ర మర్యాదలు కన్పించును. అందలి శాంతిపర్వము నందలి "గృధ్రగోమాయు సంవాదము" ప్రబంధగత వ్యంగ్యమున కుదాహరణముగ నాలంకారికులచే నంగీకరింపఁ బడినది.

ఎపుడు వాఙ్మయము వెలువడినదో యలంకారశాస్త్రము కూడ దానితోడిదే యని చెప్పినం జెప్పవచ్చును. మనకు లభించిన గ్రంథములలో మొదటి దగు ఋగ్వేదమున నలంకార శాస్త్ర మార్గములు కన్పించుచున్నవి. అందలి—

"అభ్రాతేవ పుంస ఏతి ప్రతీచీ గర్తారుగివసనయే వనానామ్।
జాయేవ పత్య ఉశతీ సువాసా ఉషా హస్రేవ నిరిణీతే అప్సః॥"
[1-124-7]

* కాశిలో జరిగిన The First All Asia Educational Conference కు నేను జదివిన సంస్కృత వ్యాసము దీనికి మూలము.

"ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే।
తయో రన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి ॥"
[1–161–20]

అను మంత్రములలో మొదటిదానియం దుపమాలంకారమును రెండవదానియం దతిశయోక్తియుఁ గన్పడుచున్నవి. ఇట్లే వ్యతిరేకాద్యలంకారములు కల భాగములు చాలఁ గలవు. ఉపనిషత్తులలోఁ గూడ నిట్టివి కలవు. అందులకుఁ గఠోపనిషత్తునందలి "ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథ మేవచ" అను మొదలగు శ్లోకము లుదాహరణము. అందు రూపకాలంకారము సుస్పష్టము.

ఇట్లాదినుండియు నలంకారశాస్త్ర సంప్రదాయములు చూపట్టుచున్నవి. వేదములు సామాన్యముగ స్తోత్రరూపము లగుటచేతను, అం దలంకారము లుండుటచేతను, వేదమునకు శాస్త్రాంత ములతోడి సంబంధముకంటె నలంకారముతోడి సంబంధమే ప్రాథమిక మైన దని యూహింప నవకాశము కలదు.

మీఁదఁ జెప్పిన చొప్పున వేదములందుఁ గూడ నలంకార సంప్రదాయములు కన్పడుచున్నను, తచ్ఛాస్త్రపారిభాషికపదములు మాత్రము కానరావు. అక్కాలమున, నా కాలమున శాస్త్రవిషయములగు నాలోచనము లున్నను ఆలంకారికులు గాని, వారి గ్రంథములు గాని యప్పు డున్నట్లు నిశ్చయింపఁ జాలము.

మనకు లభించిన యలంకారగ్రంథములలో నాట్యశాస్త్రము మొదటిది. అంతకుఁబూర్వ మలంకారగ్రంథము లేవేని గలవో తెలియదు. కాని వరరుచి ప్రఖ్యాతాలంకారికుఁ డని ప్రతీతి కలదు. వేదాంతసూత్రములందలి—

(i) అత ఏవ చోపమా సూర్యకాదివత్, (3–2–18)

(ii) నానుమానిక మప్యేకేషాం, శరీరరూప కవిన్య స్తగృహీతే ర్దర్శయతి చ. (1–4–1)

౨. సూత్రములలో నుపమారూపకములు శబ్దోపాత్తము లై యున్నవి. పాణినిముని తన యష్టాధ్యాయి యందలి

(i) ఉపమానాని సామాన్య వచనైః। (2–1–55)

(ii) ఉపమితం వ్యాఘ్రాదిభిః సామాన్యాప్రయోగే। (2–1–56)

(iii) తుల్యార్థై రతులోపమాభ్యాం తృతీయాన్యతరస్యామ్। (2-3-72)

అను సూత్రములం దలంకారపారిభాషికపదములను వారు వాడెడి యర్థములందే వాడియున్నాఁడు. యాస్కుని నిరుక్తమునందలి "లుప్తోపమాన్యర్థోపమా నీత్యాచక్షతే" (3-18) అను మొదలగు వచనంబులం బట్టి యాతఁ డలంకారశాస్త్రమును బాగుగ నెఱుంగు నని చెప్ప నవకాశము కలదు. ఇట్లు పాణిని మొదలగు ప్రాచీనమహర్షులచే సూత్రయుగమున నాలంకారికపారిభాషికముల వాడఁబడుటచే నియ్యది మిక్కిలి ప్రాచీనశాస్త్ర మని చెప్పవలసి యున్నది. ఆ కాలమున నలంకార గ్రంథములు రచియింపఁబడి యుండవచ్చును. కాని యవి కాలగర్భమున మునింగి పోయి యజ్ఞాతవాసమున నున్నవి.

అలంకారశాస్త్ర మి ట్లతిప్రాచీన మైన దైనను దక్కిన శాస్త్రములతోడి సమానాభ్యర్హితత్వమును బొందలేదు. వేదసంరక్షణార్థ మేర్పడిన వ్యాకరణాదుల కున్నంత గౌరవము వేదమంత్రాంతర్గతము లగు నలంకారములకు మూలము లగు నలంకారశాస్త్రమునకు లేకపోవుట కడుంగడు విచారణీయము, వేయేల ? ఆలంకారికులకుఁ గూడఁ దమ శాస్త్రమునందు, దాని యవసరమును, స్వరూపమును నిరూపింపఁ బట్టుదల, ఆసక్తి యుండిన ట్లగపడదు.

ప్రాచీనుఁ డగు పతంజలిముని తన మహాభాష్యమునఁ బస్పశమున వ్యాకరణ శాస్త్రావశ్యకతం గూర్చి చర్చించి సాటిలేని గౌరవము నద్దాన నాపాదింపఁ జేసెను. కాని ప్రథమాలంకారికుఁ డని యనుకొనఁబడు భరతమహర్షి నాట్యశాస్త్రమున నలంకారశాస్త్ర విషయమున నేమియుఁ బ్రస్తావింప లేదు. మఱియు నాట్యమున కంగముగ నొక కొంత యలంకారాదికమును నిరూపించెం గాని యతని యుద్దేశ్యమలంకారము కానేరదు. ఐన నతఁడే ప్రథమాలంకారికుఁ డని మనము వ్రాకులాడు చున్నాము.

భరతుని తరువాత భామహుఁడే తక్కినవారిలోఁ బ్రథముఁడు. దండి భామహుల పౌర్వాపర్యముం గూర్చి వాదవివాదములు పెచ్చుపెరిఁగి యున్నను భామహుఁడే ప్రాచీనుఁ డని చాలమంది సిద్ధాంతీకరించిరి. భామహుఁడు తన గ్రంథమునకుఁ గావ్యాలంకార మని నామ మిడెను; ఇందును గావ్యగుణాలంకార స్వరూపమే వివరింపఁ బడెను. కాని. అలంకారశాస్త్రముయొక్క గౌరవము పోషింపఁబడలేదు.

ఇందు భామహుని కంటెఁ బ్రాచీనుఁడు మేధావి యనునొక యాలంకారికుఁ డుండి నట్లులిఖింపఁబడినది. ఆతని గ్రంథ మేదో కూడఁ దెలియమి నందేమి విచారింపఁ బడెనో గుర్తించుట యసంభవముగ నున్నది.

భామహుని యనంతరమున నీ విషయమున నతనినే యనుసరించిన దండి-వామన-రుద్రటాదుల వలన మనకేమియుం గ్రొత్త విషయము గోచరింపదు. కాని యాలంకారికులలో-(విమర్శనమార్గముం ద్రొక్కిన వారలలో) పేరెన్నికఁ గని-ప్రథముఁడే యై ధ్వనిమార్గముం గనిపెట్టిన యానందవర్ధనాచార్యు లీ విషయమునఁ గొంతవఱ కుపకరించును. ధ్వనిప్రస్తావమున నతఁడు "ధ్వనిని దెలిసికొనుటకు సహృదయుఁడే కావలె" ననియు, నసహృదయుల కం దధికారము లే దనియు, వ్యాకరణాది శాస్త్రములు చదివిన మాత్రముననే యది బోధపడ దనియు, ఆలంకారికులే దానిని గుర్తెఱుంగఁ గల రనియుఁ జెప్పి యుదాహరణములతో దాని నుపపాదించెను. ఒక కారికను మాత్ర మిట నుల్లేఖింతును.

"శబ్దార్థశాసనజ్ఞాన మాత్రేణైవ న వేద్యతే
వేద్యతే స హి కావ్యార్థతత్త్వజ్ఞై రేవ కేవలమ్"

—ధ్వన్యాలోకః-ఉద్యోతః.

ఇట్లొనర్చిన యానందవర్ధనుఁడు కూడఁ దన యలంకారశాస్త్రమునకుఁ బ్రాధాన్యము నొసంగినట్లు కన్పడదు. వైయాకరణులే గొప్పవా రనియు, నొక కొందఱు వారిమార్గమునే యవలంబించి ధ్వనిమార్గము నవలంబించి రనియు

"ప్రథమే హి విద్వాంసో వైయాకరణాః
వ్యాకరణమూలత్వా త్సర్వవిద్యానామ్
....అత స్తన్మతానుసారభి రన్యై రపి
....

—[ధ్వన్యాలోకః-ఉద్యోతః]

అని యతఁడే లిఖించి యున్నాడు. దీనింబట్టి యలంకారమునకుఁ బ్రత్యేకముగ నితఁడు శాస్త్రత్వము నంగీకరించినట్లును గనుపింపదు. కాన నానందవర్ధనులు ప్రథమాలంకారిక విమర్శకులే యైనను శాస్త్రత్వవిమర్శన విషయమున విముఖులై యుండి రని యనుమానింప నవకాశము కలదు. దీనింబట్టి ప్రాచీనకాలమున నలంకారశాస్త్ర మొకశాస్త్ర మని చాలమంది యంగీకరింపనట్లు తోఁచుచున్నది. మఱియు

నాలంకారికులకుఁ గూడ (10 వ శతాబ్దపు రాజశేఖరుని వఱకును) తమ శాస్త్రము నకుఁ గల శాస్త్రత్వమును నిరూపింపఁ బట్టుదలయు లేకుండెను.

కాని కావ్యమీమాంసను వ్రాసిన రాజశేఖరుఁడు బాగుగ విమర్శించి యంతకుఁ బూర్వ మలంకారమునకు వేదాంగత్వాదికము లేక పోవుటచే, న ట్లూరకుండుట పాడిగా దని యెంచి "ఉపకారకత్వా దలంకారః స_ప్తమ మంగమ్ .... పంచమీ సాహిత్యవిద్యా .... సకల విద్యాస్థానైకాయతనం పంచదశం కావ్యం విద్యాస్థానమ్" అని స్వతంత్ర మగు మార్గము ననుసరించెను.

రాజశేఖరుఁడు వ్రాసిన యీ యంశము స్వతంత్ర మైనదగుటచేఁ దదనంతర కాలీనులచే నంగీకరింపఁబడి యుండక పోవచ్చును. కావుననే తదనంతరకాలీనుఁ డగు మాధవాచార్యుఁడు తన సర్వదర్శన సంగ్రహమునఁ బ్రత్యేక ప్రత్యేకముగ శాస్త్రాంతముల యొక్క యాశయముల నన్నింటిని బ్రతిపాదించియు నలంకారవిషయము నె_త్తుకొన నైన లేదు. రసేశ్వరవాదులు రసమునే యీశ్వరునిగా వాదింతురు. ఆలంకారికుల మతమునను రసమే పరబ్రహ్మము. (పరబ్రహ్మసబ్రహ్మచారి.) ఈ రెండు మతములకును మూల మొక్కటియే; కాని రసేశ్వరవాదుల రసము వేఱు. ఆలంకారికుల రసము వేఱు. రసేశ్వరవాదుల మతమున రసశబ్దమునకుఁ బారద మర్థము. మాధవాచార్యులు రసేశ్వరవాదమును నిరూపించునెడ నైనను ఆలంకారికుల మతమును సూచింపకుండుట విచారణీయము. ఆలంకారశాస్త్రము వ్యాకరణపరతంత్ర మని యానందవర్ధనమమ్మటాదు లగు నాలంకారికులే నుడువుటచే దానికిఁ బ్రత్యేక శాస్త్రత్వము, గౌరవము కలుగలే దని యనుకొనవచ్చును.

కాని యెడనెడ నిది శాస్త్ర మని వాదములు బయలుదేఱి నట్లు రాజశేఖరుని వచనము తెల్పుచున్నది. ప్రాచీనాలంకారికుఁ డగు దండ్యాచార్యుఁడు తన కావ్యాదర్శమున,

> "పూర్వశాస్త్రాణి సంహృత్య ప్రయోగా నుపలభ్య చ
> యథాసామర్థ్య మస్మాభిః క్రియతే కావ్యలక్షణమ్"
>
> [కావ్యాదర్శము-1 పరిచ్ఛేదము.]

అని యలంకారము శాస్త్ర మైనట్లే వ్రాసియున్నాఁడు. విద్యానాథపండితుడు కూడ "వక్ష్యే సమ్యగలంకారశాస్త్రసర్వస్వసంగ్రహ" మ్మని తన ప్రతాపరుద్రీయ

మున వచించినాడు. అప్పయదీక్షితులును "సవిశేషః హి న్యాయోపన్యాసో వాక్యమీమాంసకానాం శోభతే, నాలంకారమీమాంసకానామ్" అని తన చిత్రమీమాంసయం దలంకారము శాస్త్రమే యని యుదాహరించెను.

మఱియు నలంకారము వేదాంగ మని కూడ రాజశేఖరుఁడు నిర్వచించి యున్నాఁ డని యీ వఱకే చెప్పఁబడినది.

న్యాయ్యమునుబట్టి చూచినచో దీనికి వేదాంగతయు, శాస్త్రతయు, దర్శనతయు సరిపడఁ గలవు. న్యాయాదికము లగు కొన్నిశాస్త్రములకు వేదాంగత్వము లేదు. కాని, యెట్లు వ్యాకరణము వేదాంగము, శాస్త్రము, దర్శనము నగుచున్నదో యట్లే యలంకారము కూడను.

మన గీర్వాణ వాఙ్మయమున సకలశుభదాయకమును, ప్రధానము నగునది వేదము. దానిని రక్షించుకొఱకే వేదాంగము లుపకరించుచున్నవి. శిక్షాదు లగు షడంగములు నెట్లు తదర్థావగమమున నుపయోగించునో అలంకారము కూడ నట్లే యుపయోగించును. కావుననే రాజశేఖరుఁడు—

"ఉపకారకత్వా దలంకారః సప్తమ మంగమ్, ఋతేచ తత్స్వరూప పరిజ్ఞానా ద్వేదార్థానవగతిః - యథా—

"ద్వాసువర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే
తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి"

[ఋ. 1-124]

అని సోదాహరణముగ నిర్వచించినాఁడు. కాన నతఁడు స్వతంత్రించినను సమంజసముగ నుండుట నలంకారశాస్త్రము వేదాంగము కావచ్చును.

ఆయాశాస్త్రమున నాయాశాస్త్రమునకు సంబంధించిన పదార్థాదికము నిర్వచింపఁబడి, ఆయారీతిగ నుండవలె నని శాసించుటను మనము చూచుచున్నాము. వ్యాకరణమునఁ బదవిచారమును, మీమాంసయందు వాక్యవిచారమును, న్యాయమునఁ బ్రమాణవిచారము నున్నట్లే యలంకారమున ధ్వన్యలంకారాది విచారము కలదు కాన నవి శాస్త్రము లగుచో నలంకారము మాత్రము శాస్త్రము కాదని చెప్పుట కణుమాత్రము నవకాశము లేదు.

వ్యాకరణాదిశాస్త్రములకు దర్శనము లని కూడ వ్యవహారము కలదు. దర్శనములందు, ఏదో యొకరీతిగ బ్రహ్మవిచారము కాని తత్సంబంధము కాని కొంతవఱకు నిరూపింపఁబడియుండును. న్యాయ్యముగ దర్శనశబ్దము జ్ఞానార్థకము. వ్యాకరణాదులందు తత్తచ్ఛాస్త్రసిద్ధాంతములు జ్ఞాతవ్యములు, అట్లే యలంకారశాస్త్రమునుండి తద్జ్ఞానమును సంపాదింపవచ్చును. కాన నిదియు దర్శనమే యగును.

"అలంకారము దర్శనమే యైనచో బ్రహ్మవిచారముతోడి సంబంధ ముండవలెను గదా! అది యిందు లేదే ? దీనికి దర్శనత్వ మెట్లు ?" అని శంక కలుగ వచ్చును. పాణినీయదర్శనమున శబ్దబ్రహ్మ మెట్లో అలంకార దర్శనమున రసబ్రహ్మము నట్లే యగుటచేత నాశంక కవకాశము లేదు. వారి మతమున శబ్దమే పరబ్రహ్మ, వీరి మతమున రసమే పరబ్రహ్మ. రసము బ్రహ్మ మనుటలోఁ బ్రమాణ మే మందురేని కనుఁడు.

"రసోవై సః రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనందీ భవతి !"

[తైత్తిరీయోపనిషత్తు. 2-7-1]

కాన నిదియు దర్శనము కావచ్చును. అలంకారశాస్త్రమును దర్శనమే యని యిప్పటి ప్రసిద్ధపండితు లంగీకరించియున్నారు. ప్రాచీనకాలమున నెటులున్నను, ఇక్కాలమున నలంకారశాస్త్రమునఁ బ్రత్యేకశిక్షణ మీయఁబడుచున్నది.

కాని వ్యాకరణాదిశాస్త్రముల కెంతటియవలంబమును, ఎంతటి వ్యాప్తియు, గౌరవమును గలవో, ఆయలంకారశాస్త్రమునకు మాత్ర మిప్పటికిని-అట్టియవలంబనము-ప్రచారము-గౌరవము లేవు. కాన దీనావస్థలో నున్న యీ శాస్త్రము నుద్ధరించు భారము పండితులపైఁ బడియున్నది. దీని యుపయోగములు విద్వద్వేద్యములే యగుట విస్తరించి వ్రాయకుంటిని. విద్వద్వరేణ్యు లందఱు నీ శాస్త్రమునకు స్వాగతము నొసంగి గౌరవింతురుగాక !

—సాహిత్య పరిషత్పత్రిక.
ప్రజోత్పత్తి-చైత్రవైశాఖములు. (1931)
సంపుటము. 20. సంచిక. 1.

ఆనందత్రయము

లౌకికానందము - కావ్యానందము - ఆత్మానందము

—శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

లౌకికానందము :

మన మొకకొండను గాని కోరినవస్తువును గాని చూచి సంతసింతుము, పసిపాపలపలుకులు గాని కోయిలలయెలుగులు గాని విని సొగియుదుము. అగలు పొగలు గాని పూతావి గాని మూర్కొని మురియుదుము. తేనియలు క్రోలి గాని భక్ష్యముల నారగించి గాని తనియుదుము. మలయమారుతస్పర్శవల్ల గాని మిత్రుల యాలింగనమువల్ల గాని మైమరతుము. ఈ సుఖ మెల్ల జ్ఞానేంద్రియములవల్ల.

కర్మేంద్రియములచే గూడ నిటులే మనకు సుఖము కలిగించు వస్తువులు విషయములు కాగా మన మనుభవించునది విషయసుఖము, లేక లౌకికసుఖము.

ఇంద్రియములగుండ మనస్సునకు విషయములతో గలుగు సంబంధమునకు వృత్తి యని పేరు. విషయముల కింద్రియములతో సంబంధ మున్నను మనస్సు వేరొకచో నుండెనేని విషయజ్ఞానమే కలుగదు. ఇక సుఖ మెట్లు కలుగును ? దీని వల్ల సుఖ మనుభవించునది మన స్సని తేలినది.

అన్నివస్తువులవలనను అందరకును సుఖము కలుగదు. జంతుభేదము వలన స్వభావభేదము వలన కొన్నివస్తువులవల్లనే కొందరికే సుఖము కలుగును, తల కొక బుద్ధి; నాల్కకొకరుచి' అని సామెత. మరియు విషయము లేనిదే లౌకిక సుఖము లేదు. "గోవిందా యనుకొంచూ గొబ్బరీ తినుకొంచూ, నారాయణా యంచు నమలికొంచూ" అను పాటలో చెప్పినటులు సుఖసాధన మగు ఆహారమును ప్రీతితో నమలి భుజింతు మనుకొందము. నమలుటతోపాటు ఆహారము స్వాద్యమై నమలినకొలది సుస్వాద్యమై రస మగుచున్నది. అపుడు రసము గొని సత్వముచే పదునై ఏకాగ్ర మైన చిత్తమునందు స్వాత్మానందము ప్రతిబింబించును. విషయోప భోగమునం దెల్లెడ నిదే రీతి.

వేరొకరీతి—విషయలబ్ధి కలిగి కోరిక తీరగా చిత్తవృత్తి సాత్త్విక మై యేకాగ్రత చెందును. అపుడు దానియందు స్వాత్మానందము ప్రతిఫలించును. ఈ ప్రతిబింబానందమే విషయానందము. అనుభవసమయమునందు చిత్తవృత్తికిని చైతన్యమునకును సంబంధ ముండును గాన ఆ సుఖము అంతఃకరణవృత్తితో గూడిన చైతన్యస్వరూపము. తాతగారి మాటలలో నిది యిటుల చెప్పబడినది :

శా. "ఏందే దెండము గందళించు రహిచే నేకాగ్రతన్ నిర్వృతిం
జెందుం గుంభగత ప్రదీపకళికశ్రీ దోఁప నెం దెందుఁ బో
కెందే నింద్రియముల్ సుఖంబుగను ..."

ఈ పద్య మింతవరకే ఉపయోగించుకొనవలెను, ఈ సుఖము 'పంచకోశ వివేకముచే మిథ్యాత్మది యగునా కాదా ? ఇది అంతర్బుద్ధి నూహింపుమా' అని ఆ వరూధినికే వదలుదము.

సుఖ మందరకును అనుభవమే. కాని దానికి లక్షణము చెప్పు మన్న చెప్పుటకు తటపటాయించవలెను. 'యదర్థమ్ సర్వమ్' య చ్చ నానార్థమ్, తత్ సుఖమ్' అని సుఖమునకు లక్షణము. 'మనప్రవృత్తి యంతయు దేనికొరకో అది సుఖము. ప్రతివాడును ఏపని చేసినను అది సుఖముకొరకే కదా. మరియు ఏది మరొకదానికి ఉపాయము కాదో అది సుఖము. అనగా సుఖమే ఉపేయము. అనగా ప్రాప్యము. దానికి మరియొక ప్రాప్యము లేదు.

ఈ విషయసుఖాతిశయమును (ముక్తిగా మోసగించుచు) తెనాలి రామకృష్ణకవి,

సీ. "కీలారముననుండి పాలింటి కేతేర
బహుధాన్యములు చేలఁ బండి యొఱగ
యెడనెడఁ బెండ్లిండ్లు వడుగులు వొడమఁ
గృతార్థు లై యర్థించు నర్థు లలరఁ
బరిచారికాకోటి పనిపాటు పాటింపఁ
జుట్టంపుసంపది నెట్టుకొనఁగ
గ్రామ మెంతయు నిజప్రాభవంబున మన
సత్యనిష్ఠపఁ దన్ను సాక్షి గోర

గీ. నిత్యనైమిత్తికములు నిర్నిద్రబుద్ధి
నాచరించుచు హరిభక్త మాత్మభార్య
భక్తి నిడ భుక్తిఁ గొనుచున్కి ముక్తి గాని
నిదుర వంటిది రాతి వంటిదియుఁ గాదు.

అని ఒకకరణము సుఖమో దేశపాండ్యాసుఖమో గొప్పఆనందముగా చెప్పెను. (ఇది గౌణాత్మ). తైత్తిరీయ మిట్లు చెప్పెను. ఆరోగ్యము, బలము, దార్ఢ్యము, చదువు, ఇవి కల పిన్నవాని కీపృథివి యెల్ల యున్నచో నొదవు ఆనందము ఒక మానుషానందము. ఈ యానందము గూడ ఆరోగ్యాదులలో నేవి పోయినను పోవును గాన అల్పము. దానినే – "యో వై భూమా తత్ సుఖమ్, నాల్పే సుఖ మస్తి" అని సనత్కుమారుడు. అనగా ఏది పరిపూర్ణమో అది సుఖము; అల్పము సుఖము కాదు. కాన దీని తెలియుముంచు కావ్యానందము లేక రసానందము కనుగొందము.

కావ్యానందము :

పూర్వ మొకపండితుడు– 'ఇంతమంది పండితులు రసమునుగూర్చి తలా యొకరీతిగా తట్టెడు గ్రంథములు వ్రాసిరి. నేను సులువుగా చెప్పెదను వినుడు– గీ. 'పాలు గ్రోలెడు మార్జాల పరివృఢుండు'– అని చెప్పె నట. 'ఇందు రస మేమి కలదండీ? అని యడుగగా 'పాలకు మించిన రస మెక్కడ నున్న దయ్యా?' అని అనె నట. 'సరే పద్యమునకు నాలుగుపాదము లుండవలెనే' అని అడుగగా 'పిల్లికి లేవటయ్యా' అనెనట! కాగా రస మీంమాంస పిల్లిపాలు కావలసి వచ్చెను. అది యటుండె.

మన కిపుడు తీరికయు, ఓపికయు లేదు గాన కావ్యాంగణములో గాక నాటక రంగములో ప్రవేశింతము. పుష్పోద్యానములో అరుగో ఇరువురు. ఒకడు యువకుడు ఒర్తు యువతి. ఆమె తళుక్కను క్రీజూపునే అతనిపై తూపుగా విసరెను. ఆతని నెమ్మేను ననపకాయ యాయెమ. వీరు వలపు గొన్నా రని మన కొకరు పాఠము చెప్పవలెనా?

అదుగో ఇరువురు! కన్నులలో నిప్పులు! కంఠములలో పిడుగులు! వారుగో మల్లనరచుచున్నారు! వీరు క్రుద్ధు లని వార్తాపత్రికలు చూడవలెనా? నిట్టూర్పులతో విరిసినవెంట్రుకలతో కన్నీటితో మింటిమోమై యితర మెరుగని ఒక డిదుగో! ఇతడు శోకదగ్ధు డని రాలకు రప్పలకును దెలియును. ఇత డింకొకడు. విప్పు

కనులు, ప్రసన్న మగు మోము, రెప్పార్పని చూపు, ఆనందాశ్రువులు, పులకలు, అనిశ్చలత, -ఇతడు విస్మయావిష్టుడు కాడా? మేన చెమరుతో కదలుకనీసికలతో ఎండినఓష్ఠములతో గద్గదకంఠముతో వడవడ వణకుచు ఇదే పోవువానిని చూచి మనమాట వినిపించుకొనకున్నను 'భయము వల దని' ఆశ్రయ మీయకుందుమా?

వీడుగో ఒకమీసము పైకి మరొకటి క్రిందికి! పాగపై రొట్ట మోకాల పొట్ట! ముక్కుమీద బొట్టు, ఎగుడుదిగుడు కట్టు! ఇట్టి ఇతనిలో మనము శ్రుతి కలుప కున్న నవ్విపోరా?

అదె బూడిద బుస్సను నేల! గ్రద్దలు గోళ్ళకు మెలివైచిన ప్రేవులను ముకు పట్టుకారులతో లాగుచున్నవి! కాలుచున్నతలనుండి మెదడు నురుగువలె వెలి కుబుకుచున్నది. ఈస్థితి చూచి వీ వే మగుదువో! ఓహో, ఎట్టి జుగుప్స నీకు!

సముద్రమువలె గంభీరతా రామణీయకము లితనిలో! ఎదిరిని చూచి 'నీ కీభ్రాంతి యేల? నేటికేని మంచిదారికి రా! రానిచో ఇదే నాబుజము కోలులు లేని ప్రాచు' అని అనుచున్నాడు. కర్తవ్యార్థములం దితడు పట్టినపట్టు విడువ డని ఉడుములకును తెలియును. ఓహో, మనుష్యరూప మగు ని దెక్కడి తేజము! గోచిపాతరాయడు. ఏకాగ్రదృష్టి. పిల్లలు వెంటబడుచున్నారు! ఇతనికి చేతులు తమంత తామే మోడ్చును.

పరులమనోవికారములకు స్పదించుట అనగా హృదయసంవాదము చెందుట మానవస్వభావము. దీనికి సంస్కారము బీజము.

శబ్దశక్తియు, అర్థశక్తియు మనకు తెలియు ననుకొనుడు- భావనాశక్తియు వానికి తలకట్టుగా గలదు —ఇట్టి మనము ఒకకవి చక్కనిసన్నివేశములచే నాయి కాదులను కటాక్షపాతాశ్రుపాతాదులను హర్షచింతాదులను వర్ణింపగా నటీనటుల వాగంగసత్వాభినయద్వారమున వినుచు, కనుచు నున్నాము. వీనిలో నాయికానాయ కాదులు, వారికటాక్షాదులు, ఉద్యానాదులు మనహృదయమున ప్రతిబింబించుటతో పాటు రస మంకురించెను. అనగా మనలోని రాగాదివాసన మేలుకొనెను. ఇపుడు సీతారాములో, శకుంతలాదుష్యంతులో వారివారి కటాక్షాదులో, అశ్రుపాతాదులో కార్యకారణములతో తమతమ సంబంధమునకు చెల్లుచీటి యిచ్చిరి. ఇపుడు వీనిని విద్వాంసులు విభావము లనియు, అనుభావము లనియు నందురు. రాగాది సహ

కారు లగు హర్షామర్షాదులు విభావానుభావములచే వ్యక్తము లగుచో వ్యభిచారు లందురు. మనము వీనిని విభావనము, అనుభావనము సంచారణమును చేయుదుము. ఇవి అలౌకికవ్యాపారములు. వీనికే సాధారణ, చర్వణ, స్వదన, భావన, వ్యంజన అని పేళ్లు. మన మిప్పుడు రసానందములో మునిగితిమి. ఇపుడు నాయికాదు లం దును, వారి చేతలందును, చిత్తవృత్తులందును, పరత్వము గాని, మమత్వము గాని పరకీయత్వము గాని, మామకీనత్వము గాని లేదు. మన ఈ రసానుభవవేళ విభావాదిత్రయము రత్యాది విశిష్టమై మిళిత మై అభిన్న మై యున్నవి. ఇచట ఈ ఉద్దాలకుని మాట గమనింతము –'తేనెటీగలు నానాపుష్పముల నానారసముల కేకరసత్వ మొడగూర్చుచున్నవి. ఆ తేనియలో ఇది మావిపూరసము ఇది మాలతి పూరసము అని వేరుపరుపలేము–'యథా సోమ్యమధుమధుకృతోని స్తిష్ఠంతి నానాత్య యానాం వృక్షాణాగ్ంరసాన్ సమవహార మేకతాగ్ం రసం గమయన్తి తే యథా తత్ర నవివేకం లభన్తేఽముష్యాహం వృక్షస్య రసోఽస్మ్యముష్యాహం వృక్షస్య రసోఽస్మీతి. (ఛాం. 6-9).

ఈ రాగక్రోధహర్షామర్షాదులు వాసనలు. ఇవి సాక్షిభాస్యములు. లౌకికము లగు రాగక్రోధహర్షామర్షాదులో చిదాభాసభాస్యములు. కావున వానిలోని క్రోధామర్షా ద్యనుభూతిలో క్రోధాదులే గాని ఆనందము లేదు. లౌకికరాగహర్షాదులం దేని కావ్యా నందమువంటి ఆనందము లేదు.

మంచినాటకము చూడ మొదలిడుటతో ఇతరవృత్తులు పోయి హృదయ సంవాదము కలిమి నాయికానాయకులయు గాని నాయకప్రతినాయకులయు గాని అనురాగక్రోధములచే మనలోని యనురాగక్రోధములు మేలుకొనును. ఇచట మనము ప్రేమించుటకు స్త్రీలును ద్వేషించుటకు శత్రువులును లేరు. కవి పుణ్యమా యని స్త్రీలు, శత్రువులు మొదలగువారు లేకుండనే కవి ప్రవేశపెట్టిన బొమ్మలమాటున మనలోని రాగక్రోధహాసశోకభయోత్సాహజుగుప్సావిస్మయనిర్వేదాదు లుద్బుద్ధము లై మేళకర్త లగుచున్నవి. ఇవి మాత్రమే యేల? రసానుభవవిశ్రాంతి ప్రధాన ముగా ఇటనే గనుక. ఎంత వింత! ఈయలౌకికవ్యాపార మావరణమును తొల గించినది. ఇపుడు స్వయంప్రకాశ మగు ఆత్మ సాక్షి యై యీయలౌకికరాగాదులను ప్రకాశింప జేయుచున్నాడు. అలౌకిక మగు ఈరత్యాదికము సాత్త్వికము గాన స్వస్వరూపానందముతో కలిసి మనకు గోచర మైనది. భక్ష్యభోజ్యచోష్యలేహ్యము లను నమలి ఆస్వాదించి రసము గాని ఆనందించినట్లు విభావాదులచే అంకురిత

మైనది కావుననే అలౌకిక మైన యీరత్యాదిస్థాయిభావములను అనుభావసాత్త్విక భావసంచారిభావములతో నవలి -భావన చేసి -చర్వణ మొనరించి రసము గొని మన మానందించుచుంటిమి.

ఈ రసము జ్ఞాప్యమును, కార్యమును, నిత్యమును, అనిత్యమును భావము కలదియును. లేనిదియును, వర్తమానమును, భూతమును, భవిష్యమును సవికల్పక నిర్వికల్పకజ్ఞానవిషయమును, పరోక్షమును, ప్రత్యక్షమును కాదు. లోకమునం దిట్టిది లేదు. పోనిండు! అన లేది లేదందుమా ? కల దనుటకు సహృదయు డెల్ల సాక్షి. కాన నిది అలౌకికము. విషయానందముకంటె భిన్నము. విషయములు లేకుండ నీలోని రాగాదులను నీవుచర్వణ మొనరించి, సాక్షివై ఆనందించుచుండుట లేదా ? ఇక చాలు.

ఈ యానందము గూడ చర్వణాసమనంతరముననే అంత మగును గాన నిదియు నల్పము. కాన నిపు డాత్మానందము నన్వేషింతము.

ఆత్మానందము :

బృహదారణ్యక మీయాత్మానందము నెంతో సుందరముగ నిరూపించెను. యాజ్ఞవల్క్యుడు అమృతత్వమును గోరు మైత్రేయి కిటులు చెప్పెను —పత్నికి పతి ప్రియు డగును. దానికి కారణము పతి కాదు మరి యేమి? పతిలో పత్ని తనస్వరూపము చూచుకొనును. గావుననే పతి ప్రియుడు. ఇటులే పతికి పత్ని ప్రేయసి అని యుండును. దానికి కారణము పత్ని కాదు. మరి యెవరు? పత్నిలో పతి తనస్వరూపమును చూచుకొనును గావుననే పత్ని ప్రేయసి; కాగా తేలిన దేమి? "ఆత్మయే ప్రియతమ మని, ఆత్మసంబంధము లేనిచో నేదియును ప్రియము కాదు-" అని. ఆత్మప్రీతి కొక కారణము లేదు. విషయప్రీతికో సుఖము కారణము. అది ఆనందముయొక్కయే ప్రకాశము.

విశ్వ మెల్ల తనరూపరాశిచే మన ఆత్మలోని ఆనందమును మేలుకొల్పును. ఈరూపరాశిలో మనము విశ్వాత్మనే చూడబడయునది. కావున ఈరూపరాశి ఆత్మ యొక్కయే విశ్వరూపము.

ఏ యానంద మీవిశ్వమూలమునందో ఆయానందమే మన హృదయార విందమందు-'కో హ్యే వాన్యాత్ కః ప్రాణ్యా ద్యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్'

హృదయగుహాయం దానందము లేనిచో ఎవడు ఉచ్ఛ్వసను? నిట్టూర్చును? అనగా బ్రతుకును? అని తి త్తిరి. ఆయానందమే ఆత్మ- ఇటు లాత్మయే పరమాత్మ.

ఆత్మ ఆనందము కావుననే దాన నిరతిశయ ప్రీతి. ఆయానందమే ఆత్మ. ఇటులు ఆత్మయే పరమాత్మ.

ఆత్మ ఆనందము కావుననే నిరతిశయప్రీతి! మన కానందము వలయును! ఏల? మనస్వరూపము ఆనందము కావున.

ఆత్మని విశ్వరూపము విశ్వప్రీతికి నిధానము. విశ్వప్రీతి కాత్మప్రీతి పునాది. కాన ఆత్మ అందరికంటె అంతరతరము. దాన ఆత్మ పుత్రునికంటె విత్తముకంటె మరి యన్నిటికంటె ప్రియతరము. ప్రియతరము కావుననే ఆనందము.

మనకు బాహ్యవిషయములతో సంబంధము కలిగినపుడు అయాయివస్తువుల జ్ఞానము చేద్రూప మని తెలియవచ్చును. ఆత్మ ఆనందరూప మేని ఈచిత్తవృత్తులలో చిద్రూపము తెలిసినటులు ఆనందరూపము ఏల తెలియదు?

మనయింద్రియము లేకైకగుణగ్రాహులు. కన్నే రూపము గ్రహించును. చెవియే శబ్దము నెరుగును. అటులే చిత్తము సత్త్వవృత్తిచేతనే ఆనందమును పొందును. చిత్తమునందు సత్త్వరజస్తమస్సులు చక్రనేమిక్రమముగను, అక్రమముగను తిరుగుచుండును. సత్త్వవృత్తి కాదాచిత్కము. అది మాత్రమే ఆనందగ్రాహకము. రజోవృత్తి మలినము. కాన ఆనందాంశము తిరస్కృతము. సత్త్వవృత్తిలో ఇచ్ఛ లేదు. అది శుద్ధము. కాన అందు చిదానందైక్యము గోచరించును.

"రసోవై సః రసంహ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽఽనందీ భవతి" అని తి త్తిరి. అనగా- అతడు రసమే. జీవుడు రసమును పొందియ కదా ఆనంది యగుచున్నాడు.

సారము లేక స్థిరాంశమే రసము; దాని గ్రోలియే మన మానందింతుము. విషయసుఖమునం దిది విశ్వజనీనము.

నిద్రలో విజ్ఞానఘనోపాధికు డగు ఆనందమయుడు సూక్ష్మములగు అజ్ఞానవృత్తులచే అనంది యగును. అపు డతడు సాక్షియు భోక్తయు. కావుననే అతడు- "సుఖముగ నిద్రింతిచితిని; ఏమియు నెరుగను" అని మెలకువగని అనును. "సుషుప్తస్థాన ఏకీభూతః ప్రజ్ఞానఘన ఏవానందమయో హ్యానందభుక్ చేతోముఖః" (మాం. 1.5).

ఆవరణము లేమియే ఆనందము. ఆనందసంవేదన మిందు లేదు. అదియ ఆనందస్వరూపము. కాగా ఆవరణము లేని ఆత్మ ఆనందము. కావున ఆత్మనే ఉపాసింపవలెను –"ఆత్మాన మేవ ప్రియ ముపాసీత" (బృ. 1.4.8).

ఇటులుకాక ''నేను వేరు" "దేవుడు వేర''ని దలచు వా డజ్ఞుడు; వాడు దేవతలకు పశువు- ''అన్యోఽసా వన్యోఽహమ స్మీతి, నసవేద. యథా పశు రేవం సదేవానామ్''. [బృ. 1-4-10]. ఇటులు ఆత్మయే బ్రహ్మము. ఆత్మా నందమే బ్రహ్మానందము. అఖండ మగు ఆత్మాకారచిత్తవృత్తి కలుగుటయే ఆవ రణనాశము. అచిత్తవృత్తి క్రమక్రమముగా ఆత్మహత్య చేసికొనుడు. నిర్మల మును నిస్తరంగమును అగు ఆనందము! విషయలబ్ధివల్ల చిత్తము సాత్త్విక మై ఏకాగ్రత చెందగా, అందు ప్రతిబింబించిన స్వాత్మానందమే విషయానందము లేక లౌకికానందము.

విషయములవల్ల చిత్తము సత్త్వము చెంది ఏకాగ్రత పొందగా అందు ప్రతిబింబించిన స్వాత్మానందమే లౌకికానందము.

కవివ్యాపారముచే ఏకాగ్రమైన చిత్తమున మేలుకనిన రాగాదివాసనలతో కలిసి భాసించు శుద్ధచైతన్యానందమే రసానందము, లేక కావ్యానందము.

చిత్తవృత్తులు భస్మీభూతములు కాగా ఉన్మన్యవస్థలో శేషించిన ఆనందమే ఆత్మానందము.

— భారతి.
ఆగస్టు 1955
సంపుటము 32; సంచిక 8.

——::——

కావ్యాలంకార చూడామణి - విన్నకోట పెద్దన

— శ్రీ దూసి రామమూర్తి శాస్త్రి

ఆంధ్రాలంకారగ్రంథములలో నెల్లఁ బ్రాచీన మనఁదగు నీకావ్యాలంకార చూడామణిని విన్నకోటపెద్దన కవివరుఁడు రచించి శ్రీ చాళుక్య విశ్వేశ్వరరాజునకుఁ గృతి యొసంగెను. " ఈ చాళుక్య విశ్వభూపతి మనుమఁ డగు నృసింహభూపతి క్రీ. శ. 1403 వ సంవత్సరప్రాంతమునఁ బంచతీర్థమునందలి ధర్మలింగేశ్వర స్వామికి నాలయమును గట్టించిన ట్లొక శిలాశాసన మగపడుచున్నది. తాతకును, మనుమనికిని నేఁబదియేఁడు లంతర ముండు నని యంగీకరించినచో క్రీ.శ. 1350 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గృతిపతి యగు చాళుక్యవిశ్వభూపతి యుండుట సంభవించును. కావున నీగ్రంథము క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్ది మధ్యకాలమున రచింపఁబడి యుండును" అని కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు గారు గ్రంథకాలమును, గ్రంథకర్తకాలమును దేటపఱచియున్నారు.

మఱియుఁ నీగ్రంథమునందలి చతుర్థపంచమోల్లాసములలోఁ జేర్కొనఁబడిన గుణాలంకారభాగములు దప్ప దక్కినభాగము లన్నియు సామాన్యముగఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించియే యాంధ్రీకరింపఁబడినవి గాన నీగ్రంథము కాకతీయ ద్వితీయప్రతాపరుద్ర దేవాంకిత మై కీ. శ. 1320 ప్రాంతమునఁ బుట్టిన ప్రతాపరుద్రీయమునకుఁ దరువాత రచియింపఁ బడియుండు నని నాకుఁ దోచుచున్నది.

సామాన్యముగ గ్రంథమంతయుఁ బ్రతాపరుద్రీయమునే యనుసరించుటం జేసి ప్రతాపరుద్రీయానుసరణము సోదాహరణముగఁ జూపుట యనావశ్యకము. ఐనను మచ్చునకై కొన్ని యుదాహరణములఁ జూపెదను :

మూలము : 'యా పదానాం పరాఽన్యోన్యమైత్రీ శయ్యేతి కథ్యతే.'

ఆంధ్రీకరణము : 'మృదుతర మై యొండొంటికిఁ
బదమిత్రత గలిగి నొడువు పలుకులలోనన్
బొదలెడు నర్థం బెచ్చట
నదలించి శయించు శయ్య యనఁగా నదివో.'

మూలము : 'అర్థగంభీరిమా పాక స్స ద్విధా హృదయంగమః;
ద్రాక్షాపాకో నారికేలపాక శ్చ ప్రస్ఫుటాంతరౌ.'

ఆంధ్రీకరణము : 'పాక మనంగా నర్థని
రాకులగంభీరయుక్తి యది యిరుదెఱఁగై
లోకమునఁ దేర్చు ద్రాక్షా
పాకంబును నారికేలపాక మనంగాన్.'

మీఁద నిరూపింపఁ బడిన యుదాహరణములలో యతిప్రాసములనిమిత్తము, పద్యపాదపూరణార్థము ప్రతాపరుద్రీయలక్షణములలో లేనిమాటలు క్రొత్తగాఁ జేర్చఁబడినవి. ఇఁక మక్కీకి మక్కీగా నాంధ్రీకరించిన స్థలములను గొన్నింటిని జూపెదను.

మూలము : 'శ్రుతికటురూప దోషనిరాకరణాయ సౌకుమార్యం మతమ్.'

ఆంధ్రీకరణము : 'శ్రుతిపరుషత మాన్పుటకై
మతి కర్తవ్యంబు సౌకుమార్యము చెప్పన్.'

మూలము : 'గ్రామ్యదోష నిరాకరణాయ కాంతి స్స్వీకృతా.'

ఆంధ్రీకరణము : 'చతురతఁ గాంతి ఘటించుట
వితత గ్రామ్యార్థహరణవిశ్రుతిఁ జేయున్.'

మూ : 'అస్పష్టార్థ నిరాకరణా యార్థవ్యక్తి ర్మతా.'

ఆం : 'కృతు లన పుష్టార్థప్రవి
హతికై చొనుపంగవలయు నర్థవ్యక్తిన్.'

మూ : 'న్యూనాధిక పదనిరాకరణాయ సమ్మితత్వం మతమ్.'

ఆం : 'వితతన్యూనాధికపద
యుతిహతికై సమ్మితంబు నొప్పుం గవితన్.'

మూ : 'అనుచితార్థ నిరాకరణార్థ ముదాత్తతా స్వీకృతా.'

ఆం : 'అనుచితార్థనిరాకరణాప్తికొఱకు
నగు నుదాత్తతఁ గావ్యంబులందుఁ జొనుప.'

మూ : 'విసంధి నిరాకరణాయ ఔర్జిత్యం మతమ్,'

ఆం : 'యుక్తపాద విసంధి విచ్యుతి యొనర్చు
పనికి నూర్జస్వి కర్జంబు పద్యములను.'

మూ : 'పతత్ప్రకర్ష నిరాకరణాయ రీతి రిష్టా;
క్లిష్టపరిహారాయ ప్రసాదో మతః.'

ఆం : 'తుదిఁ బతత్ప్రకర్షదోషాపహతికినై
యుక్తరీతిఁ గావ్య మొగి నొనర్ప
నప్రతీతికపరిహారంబు కొఱకు
సుప్రసాదగుణముఁ జొనుపవలయు.'

మూ : 'అశ్లీలపరిహారార్థ ముక్తి స్స్వీకృతా
చ్యుతసంస్కార పరిహారార్థ సౌశబ్ద్య మిష్టమ్;
ప్రక్రమభంగనిరాకరణాయ సమతా మతా.'

ఆం : 'చ్యుతసంస్కృతి మానుటకై
యతిమధురసుశబ్దవృత్త మగు నొనరింపన్
ప్రతతప్రక్రమభంగా
హతికై సంక్రమత కూర్ప నగు నండ్రు బుధుల్.'

'ప్రేయోఽలంకారము దా
శ్రేయం బగుఁ బరుషదోషశిథిలత కొఱకై
చేయఁ దగు సూక్తితంత్రము
హేయాశ్లీలంబు దొలఁగ నెగుచుటకొఱకై.'

ఇట్లే యచ్చటచ్చటఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించి మక్కీకి మక్కీగా లక్ష్యములు ఆంధ్రీకరింపఁబడినవి.

మూ : 'వ్యర్థాష్టాష్టబాహూనా, మమీషా మీదృశాం దృశామ్;
కథం సహే మహే ధిగ్ధి, క్కాశినం హంత జీవితమ్.'

ఆం : 'జగతి నెనిమిదింటి సగములో సగ మగు
భుజము లాహవములఁ బొల్లు లగునె

భూపతులకు నన నప్పుష్టార్థ మర్థార్థ
పదము లర్థపుష్టి పదము గామి.'

మూ : 'బాష్పాంబుక్లిన్న నేత్రాణి, ముఖాన్యంగ మృగీదృశామ్;
హిమదూషితపత్రాణి, కుముదానీవ నిర్మదామ్.'

ఆం : బాష్పకణకీర్ణ మై యొప్పు బణఁతిమోము
మంచు నిండిన తొగపువ్వు మాడ్కి నవిన
నప్రసిద్ధోపమార్థ మై యడరు నంద్రు
కుముదముఖముల కుపమా ప్తి గూడ కునికి.'

మూ : 'కా నామ గణనా యస్య కాకతీయస్య భూపతేః;
యశఃప్రతాపయో ర్మగ్నౌ సూర్యాచంద్రమసా వపి,
క్షామక్షామముఖాః కాంతాః కాననే మాలవేశితుః;
గ్రీష్మే నద్య ఇ వామ్లానపద్మోత్పల బిసావిలాః.'

ఆం : 'శ్రీవిష్ణువర్ధనాఖ్య
క్ష్మావరుకీర్తి ప్రతాపమహిమలతో రా
జీవేందీవర మిత్రులు
కావింతురు చెలిమి యనఁగఁ గ్రమభంగ మగున్.'

'వికలముఖు లైన యరివధూటికలు క్లాంత
నలినకైరవ లగు గ్రీష్మనదులభంగి
నైరి నా నధికోపమ యయ్యె నరయ
నందుఁ గైరవ ముపమకు నధిక మగుట.'

ఇట్టి వనేకములు గలవు; కాని విస్తరభీతిచే నుదాహరింపనైతి.

ఇందుఁ జతుర్థపంచమోల్లాసములలోఁ బేర్కొనఁబడిన గుణరీత్యలంకార సందర్భములు దండి కావ్యాదర్శము ననుసరించి రచింపఁబడిన వనుటకుఁ బ్రతాప రుద్రీయమునందువలెఁ గాక యిందు దండ్యాచార్యు ననుసరించి గుణదశకము నంగీక రించుటయు, దండ్యుక్తాలంకారలక్షణములతో నిందలి యలంకార లక్షణములు సరి పడియుండుటయు, దండివలెనే తత్తదలంకారములక్రిందనే తత్తద్దోషముల నిరూ పించుటయు, నిర్హేతుకముగ నలంకారములవరుసయు సరిపడి యుండుటయుఁ గారణములుగాఁ జాలును.

కావునఁ బైని నిరూపించినకారణసమూహముచే గుణాలంకారసందర్భములు దండికావ్యాదర్శము ననుసరించి రచింపఁబడిన వని చెప్పకతీరదు. 'రీతి రాత్మా కావ్యస్య', 'రీతి శ్చ గుణవిశిష్టపదరచనా' అను వామనసూత్రము ననుసరించి పెద్దన,

గీ. 'అఖిల కావ్యంబులకు రీతు లాత్మ యండ్రు;
ప్రాణదశకంబు వానికిఁ బ్రాణ మరయ;
ధర నలంకార మతవిభేదముల నవియు
పెక్కు; లోకకొన్ని తగఁ గానిపింతుఁ దెలియ.'

అని రీతిలక్షణమును గల్పించెను. దండియు దశగుణవిశిష్టపదరచనయే రీతి యని యంగీకరించెను గాని యట్టి రీతిని గావ్యాత్మగా నంగీకరింపక కావ్యశరీరముగా నంగీకరించి యున్నాఁడు.

మూ : 'శరీరం తావదిష్టార్థవ్యవచ్ఛిన్నాపదావలీ....'

కావున రీతిలక్షణము వామనసూత్రము ననుసరించి కల్పింపఁ బడిన దని చెప్పవలసి వచ్చినది. కాని 'రీతి రాత్మా కావ్యస్య, రీతిశ్చ గుణవిశిష్టపదరచనా' అను వామనసూత్రములోని 'ఆత్మన్' శబ్దమునకు మనసు గాక శరీర మర్థ మని యొప్పినచో వామనుఁడును 'తై శ్శరీరం చ కావ్యానా మలంకారా శ్చ దర్శితాః, శరీరం తావదిష్టార్థవ్యవచ్ఛిన్నాపదావలీ' అను దండిమార్గము ననుసరించియే రీతి లక్షణమును నిరూపించె నని చెప్పుట కవకాశము గలదు. మొత్తముమీఁద ఇష్టార్థ వ్యవచ్ఛిన్నపదావలియే వామనుని రీతి యగుచున్నది. కానఁ బెద్దనయు దండి ననుసరించియే రీతిలక్షణమును నిరూపించె నని చెప్పుట కవకాశము గలదు.

మఱియుఁ గావ్యాదర్శ ప్రతాపరుద్రీయముల లేనట్టియు, సాహిత్యదర్పణాదులం దగుపడునట్టియు లాటికారీతి, ధీరాధీరాది నాయికాభేదములు, నృసింహ సంకరము మున్నగు నూతనవిషయము లిందుఁ జేర్పఁబడినవి. ఇంకఁ గుణరీత్యలంకారసందర్భములకు దండి కావ్యాదర్శము మూల మను నంశమును దిఙ్మాత్రముగఁ జూపెదను.

దండి కావ్యాదర్శమునఁ దత్తదలంకారములక్రిందనే తత్తద్దోషములను, దత్తద్దోషములకు గుణత్వమును బ్రతిపాదించి యున్నాఁడు.

మూ : 'న లింగవచనే భిన్నే న చ న్యూనాధికోపమే
ఉపమా దూషణాయాలం యత్రోద్వేగో న ధీమతామ్.
స్త్రీవ గచ్ఛతి షండోయం వక్త్యేషా స్త్రీ పుమా నివ
ప్రాణా ఇవ ప్రియోఽయం మే విద్యాధన మివార్జితా.
భవా నివ మహీపాల! దేవరాజో విరాజతే
అల మంశుమతః కక్షా మారోఢుం తేజసా నృప!
అస్త్యేవ కశ్చి దుద్వేగః ప్రయోగో వాగ్విదాం యథా
హంసీవ ధవలశ్చంద్ర స్సరాంసీ వామలం నభః;
భర్తృ ముక్తో భట స్యేవ ఖద్యోతో భాతి భానువత్.'

ఇట్లే కావ్యాలంకారచూడామణి కర్తయు ము న్నుపమాదోషములకు గుణత్వము నిరూపించి యనంతర ముపమాదోషములను, దండిప్రకరణమును గ్రమముగా నాంధ్రీకరించి నిరూపించెను.

క. 'లింగంబుల వచనంబుల
భంగులు హీనాధికతల పాటియు వీడ్వా
టుం గదిరిన నుపమను నిం
పుం గలుగం జేయు నంద్రు బుధు లుచితోక్తిన్.'

గీ. 'అరుగుచున్నాఁడు పేడివాఁ డతివ వోలెఁ
బలుకు చున్నది పురుషునిపగిది నింతి
ప్రాణములు నాకు నీతఁ డుపార్జితార్థ
మిన్ని విద్యలు ననినను నెసఁగు నుపమ.'

క. 'దేవా, నీచందంబున
దేవేంద్రుం డొప్పు నచట దినకరుగతి ను
ర్వీవరుఁడు తేజమున సం
భావితుఁ డన నుపమ చెల్లు ప్రౌఢప్రియ మై.'

గీ. 'హంసివోలెఁ జంద్రుఁ డవదాతుఁడు, నభంబు
కొలకులట్లు సిడము, కుక్క వోలె

వించు బంటు పతికి నినుఁ బోలె ఖద్యోత
మనెడు నుపమ లపహసనకరములు.'

శ్లో. 'ప్రసిద్ధహేతువ్యావృత్త్యా యత్కించి త్కారణాంతరమ్
యత్ర స్వాభావికత్వం వా విభావ్యం సా విభావనా.'

అను కావ్యాదర్శములోని విభావనాలక్షణ మీ క్రిందివిధమున నాంధ్రీకరింపఁ బడినది.

గీ. 'సహజవిఖ్యాతహేతువు జాఱవిడిచి
కారణాంతరకల్పన కథన మొండెఁ
గామవిహిత స్వభావసంగతియ యొండె
నమరఁ బల్కు విభావన యండ్రు బుధులు.'

పెద్దన గుణరీత్యలంకారసందర్భ మంతయు సరిగా దండి ననుసరించియే యాంధ్రీకరించి యుండుటచే దిఙ్మాత్రముగా నుదాహరించి విరమించితిని. కావ్యాదర్శమునందువలెనే యిందును నలంకారములు యథాక్రమముగ నిరూపింపఁ బడినవి. కాని కావ్యాదర్శమున నలంకారములుగాఁ బరిగణింపఁబడని యుదారవక్రోక్తులును, భావికమును, నిం దలంకారములుగాఁ బేర్కొనఁబడినవి. మఱియుఁ గావ్యాదర్శమున నలంకారముగాఁ బరిగణింపఁబడిన సంకర మిం దలంకారముగాఁ బరిగణింపఁబడలేదు. కావుననే దండి చెప్పిన ముప్పదినాల్గలంకారము లిందు ముప్పదియా అయ్యెను. ఈ యిసుమంత భేదము దక్క వేఱొకభేద మీసందర్భమునఁ గానరాదు.

ఇందలి గుణరీత్యలంకారసందర్భములు కావ్యాదర్శమునుండియు దోషాది సందర్భములు ప్రతాపరుద్రీయమునుండియు సంగ్రహింపఁబడిన వగుటచే నీపొత్తమునఁ గొన్నియంశములు పునరుక్తములును, గొన్ని పూర్వాపరసందర్భవిరుద్ధములును, నగుచున్నవి. దండి కావ్యశోభాకరధర్మము లన్నియు నలంకారములే యని తలంచి యాయలంకారములను గుణరీత్యలంకారరూపముగా నిరూపించి విరమించెను. మఱియు పాకము, వృత్తి, శయ్య, రసము, ధ్వని, వ్యంగ్యము మున్నగు వానిని జెప్పనేలేదు. వీనికిఁ గావ్యశోభాకరణమే ప్రయోజన మగుటంజేసియు, వీని కంతగాఁ బరస్పరము భేదము లేమింజేసియు నాతఁ డుపేక్షించెను. ఈయంశము "కావ్య

శోభాకరాన్ ధర్మా నలంకారాన్ ప్రచక్షతే; తే చాద్యాపి వికల్ప్యంతే కస్తాన్ కార్త్స్న్యేన వక్ష్యతి. కాశ్చిన్మార్గవిభాగార్థ ముక్తాః ప్రాగప్యలంక్రియాః, సాధారణ మలంకారజాత మద్య ప్రదర్శ్యతే" అను దండి గ్రంథమువలన స్పష్టమగుచున్నది. కావున దండి యిన్నియవాంతరభేదములఁ బరిగణింపలే దనియు నలంకారదోషములను రెండేభేదములఁ బరిగణించె ననియు దండిగ్రంథమును సువ్యక్తముగాఁ జూచినవారలకు విశదము కాకమానదు. మఱియు విద్యానాథాదులవలె దండి కావ్యము నొకకాంతగాఁ దలంచి దానికి లోకసామగ్రిని సమకూర్పలేదు.

విద్యానాథుఁ డట్లుగాక వృత్తి, శయ్య, పాకము, రీతి, గుణము, అలంకారము, రసము మున్నగు ననేకభేదముల నిరూపించి వానికిఁ బరస్పరము భేదమునుఁ జెప్ప యత్నించి తనగ్రంథమున ననేక పునరుక్తములు చొచ్చుట కవకాశమును గల్గించెను. మఱియు గుణాలంకారకథనముచే గతార్థ మగు దోషప్రకరణమును, దోషప్రకరణముచే గతార్థ మగు గుణాలంకారప్రకరణమును నిరూపించి గ్రంథమును గలుషపఱిచియున్నాఁడు. క్షయసంవత్సర జ్యేష్ఠాషాఢ సాహితీపరిషత్పత్త్రికలో మదాంధ్రగురు లగు బ్ర. శ్రీ వఝ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారిచే వ్రాయఁబడిన 'కావ్యగుణములు' అనువ్యాసమున దీని విస్తరము చూడనగును.

మొత్తముమీఁదఁ బ్రతాపరుద్రీయములోనుండి యిచటికిఁ దిగిన పునరుక్తులు కొన్నియు విభిన్నము లగు దండి విద్యానాథమతములు జోడించినందున సంభవించిన పునరుక్తి పూర్వాపరసందర్భవిరోధములు కొన్నియు నీగ్రంథమున సమావేశమైన వని తత్తత్సందర్భపరిశీలనమువలన సువ్యక్త మగుచున్నది.

దండిమతము ననుసరించి యుపమాలంకార సందర్భమున "లింగంబుల వచనంబుల" అను మున్నగు పద్యములచే నుపమాదోషములను బేర్కొనియున్నాఁడు. తిరుగ వానినే విద్యానాథమతము ననుసరించి రచియింపఁబడిన దోషప్రకరణమునందును నిరూపించియున్నాఁడు. కావ్యదోషప్రకరణమున నిరూపింపఁబడిన భిన్నలింగ, భిన్నవచన, న్యూనోపమాధికోపమాద్యుపమాదోషములు పునరుక్తము లగుచున్నవి.

మఱియు గుణములు దోషములం దొలగించుటకే యంగీకరింపఁబడినట్లు ప్రతాపరుద్రీయమునను, నద్దాని ననుసరించిన చూడామణియందును జెప్పఁబడినది. కాన నేయేదోషములఁ దొలఁగింప నేయేగుణము లంగీకరింపఁ బడినవో ఆయా

గుణములు కావ్యములో నుండ నాయాదోషములు కావ్యములోఁ జొచ్చుట కవకాశము లేదు గదా. కావున గుణములను జెప్పిన దోషములఁ జెప్ప నవసరములేదనియు, దోషములఁ జెప్పిన గుణములఁ జెప్పనక్కఱలే దనియు విశద మగుచుండుటం జేసి దోషప్రకరణములోని గుణములచే నపాకృతము లగు దోషములు పునరుక్తము లనఁజనును. (చూ. ప్ర. రు. గుణప్రకరణము).

మఱియు దండి ననుసరించి యర్థసందర్భద్యోతకము లగు గుణదశకము నంగీకరించి నపుడు దండి చెప్పిన దశవిధదోషములు దక్క నితరదోషములు కావ్యములోఁ జొచ్చుట కవకాశమే లేదు. కావుననే దండిగుణాలంకారకథనముచే నగతార్థము లగు దోషములఁ బదింటిని మాత్రమే పేర్కొని విరమించెను.

పెద్దనార్యుఁ డన్ననో దండిమతము ననుసరించి తత్తదలంకారసందర్భము లందే తత్తద్దోషములఁ బేర్కొనియుఁ దిరుగ ముందువెన్కల రయక వానినే విద్యానాథ నిరూపితదోషప్రకరణాంధ్రీకరణ సందర్భమునసైతము నిరూపించెను. కాన నుపరినిరూపితదోషములు పునరుక్తము లైన వని గ్రహించునది.

పెద్దన ద్వితీయోల్లాసమునఁ బ్రతాపరుద్రీయము ననుసరించి రసముల నలంకార్యములనుగా నిరూపించి యున్నాఁడు. అలంకారప్రకరణమున దండి ననుసరించి యారసములనే యలంకారములుగాఁ బేర్కొనియున్నాఁడు. దండి రసవదలంకారములక్రింద రసము లన్నింటి నుదాహరించుటఁ బట్టి చూడ గుణాలంకారములవలె రసములును గావ్యశోభాకరధర్మములే యని తలంచి యంగిభూత రసములును, నంగభూతరసములును నలంకారములక్రిందనే పరిగణించె నని చెప్పవచ్చును.

శ్లో. రసభావ తదాభాస భావశాన్త్యాది రక్రమః;
భిన్నో రసాద్యలంకారా దలంకాతయా మతః.

అను మున్నగు సందర్భములను బట్టి విద్యానాథునిమతమున నంగభూతరసము లలంకారము లనియు, నంగిభూతరసములు రసము లనియు నువ్యక్త మగుచున్నది. కావుననే యాతఁడు రసము కావ్యశ్రీకిఁ బ్రాణమువంటి దనియు గుణాలంకారాదులు శౌర్యహారాదులవంటి వనియు నంగీకరించియున్నాఁడు. కావున నీతని మతము ననుసరించి రస మలంకార్యమ యగును.

రస మలంకారముగా నంగీకరించిన నయ్యు దలంకార్యము గాఁజాలదు గదా! కటకకుండలాదులు కావ్యశ్రీకి జీవితప్రాయములు గానేరవుగదా! కావున రసముల నలంకారములను నంగీకరించిన దండిమతమున నియ్యవి యలంకార్యములు గాఁజాల వనుట నిర్వివాదాంశము. అట్లే రస మలంకార్య మయ్యెనా యయ్యది యలంకార మెన్నడును గాఁజాలదు. జీవిత మెన్నడును శోభాదాయకాలంకారము గానేరదు గదా! కావున రసమును జీవితముగాఁ (అలంకార్యముగా) నంగీకరించిన విద్యానాథమతమున నయ్యు దెన్నఁడును నలంకారము గానోపదు. ఇట్టి స్థితిలోఁ బెద్దన రసముల నలంకార్యములుగ ద్వితీయోల్లాసమునఁ బేర్కొని తిరుగ వాని నలంకారప్రకరణమున నలంకారములుగ నిరూపించుట పూర్వాపర సందర్భవిరుద్ధముగ నున్నది. ధర్మము ధర్మియు నొకేవస్తువు కాఁజాలనట్లు రస మలంకార్యమును, నలంకారమును గాఁజాలదు. కాన బెద్దన ముందువెన్కలరయక కేవలసూక్ష్మమార్గాపేక్షతో దండిగ్రంథమునందలి గుణాలంకారప్రకరణము నాంధ్రీకరించె ననియు, దండివిద్యానాథులమతములు భిన్నము లని తలంపక యేగ్రంథ మార్గము నవలంబించినపు డాగ్రంథమార్గమునే యనుసరించుచు నవిమర్శముగ నాంధ్రీకరించె ననియు, నక్కారణమున నిట్టిపూర్వాపరసందర్భవిరుద్ధవిషయము లిందుఁ గల్గె ననియుఁ జెప్పవచ్చును.

అలంకారప్రకరణమున లవాలంకారప్రస్తావమున లవలక్షణములో వినుతి నిందలను లవాలంకారస్వరూపములుగఁ బేర్కొనియుఁ దిరుగ వినుతినిందార్థప్రతిపాదక మగు లవసజాతీయ మగు వ్యాజోక్తిని గూడ నిరూపించుటచే నిందలి వ్యాజోక్తి పునరుక్త మగుచున్నది. వినుతినిందలు మతాంతరాంగీకృతము లైనట్లు "లేశ మేకే విదుః" అను కారికలోని "ఏకే" అను శబ్దముచే దండి సూచించుటచే దండి వ్యాజోక్తి పునరుక్తము గానేరదు. ఈతఁ డట్లుగాక భావమునఁ దోఁచు వస్తుగోపనమును, వినుతినిందలును, లవాలంకారస్వరూపములుగానే నిరూపించుటం జేసి యిందలి వ్యాజోక్తి యుండ దనియు, వస్తుగోపనము మాత్రమే లవాలంకార స్వరూపముగ నంగీకరించి వినుతినిందలు మతాంతరములుగా నంగీకరించినవారి మతమున వ్యాజోక్తి యుండనగు ననియు నభిప్రాయము.

ఇందలి విలక్షణములు సంస్కృతలక్షణములవలె స్పష్టార్థము నీయఁజాలకున్నవి. మఱియు నొక్కొకచో విపరీతార్థమును గూడ నొసంగ క్షమము లై యున్నవి. యతిప్రాసపద్యపాదపూరణార్థము ప్రయుక్తము లైన వ్యర్థపదములు

రావలసిన యర్థమును రాకుండఁ జేయుచున్నది. మఱియు లక్షణములు స్వకపోల కల్పితము లౌట చేతను, విశ్వేశ్వరరాజాంకితము లగుటచేతను స్పష్టార్థము నీయఁ జాలకున్నవి. విమర్శకుఁడు వస్తుగుణమును మాత్రమే విమర్శింపక యందలి దోషములను గూడ నిరూపింప వలె ననియుఁ దన్మూలమున నుపయోగము గల దనియు విమర్శకు లందురు. కాననే నిందలి దోషలేశములఁ జూపితిని గాని దోషారోపణబుద్ధితోఁ గా దని సహృదయులు గ్రహింతురు గాక !

మఱియు విభిన్నమార్గగ్రంథద్వయానుసరణచే నీగ్రంథమున నీదోషలేశములు కల్గె నని తెలియఁజేయ నింతమట్టు వ్రాసితిని. ఆంధ్రమున కలంకార గ్రంథములు లేని కొఱంతను దీర్చిన పెద్దనాదులయెడల నాంధ్రపండితు లెల్లరు గృతజ్ఞులై యుండవలసి యున్నది. కాని సాహిత్యదర్పణాదులవంటి చక్కని లక్షణగ్రంథ మొకటి యాంధ్రమున నుదయించువఱకు నాంధ్రమున నలంకార గ్రంథము లేదనియే చెప్పవచ్చును. కాన సమర్థులగు సహృదయు లట్టి మహోపకార మొనర్చి యాంధ్రమాత నలంకరింతురు గాక !

—భారతి
అక్షయ-పుష్యము; జనవరి-1927.
సంపుటము 4, సంచిక. 1.

—[]—

కవిత్వము

డాక్టర్ పాటిబండ మాధవశర్మ

౧

కవిత్వ మొకసృష్టి. ఈసృష్టి రెండువిధములు; బహిస్సృష్టి, అంతస్సృష్టి, అనగా దృశ్యమాన మగు జడజగత్తు ఒకసృష్టి, దాని పరమార్థము ఒకసృష్టి. జడత్వము ప్రధానముగా భగవంతుఁడు కావించిన యీసృష్టినే కవి పరమార్థము ప్రధానముగా సృష్టించును. బుద్ధిమంతులు ప్రపంచము మాయ యని చెప్పినారు. ఏలన, దృశ్యమాన మగు జగత్తంతయు నశ్వరముగనే యున్నది. అనశ్వర మైన దాని పరమార్థమును కనుగొనలేనంతవఱకు దాని బాహ్యరూపమే మనకు తథ్యము. పిమ్మట మిథ్య; అనగా లేనిది. ఉన్నది దానిపరమార్థ మొక్కటే. కవిసృష్టి కీపరమార్థమే పదార్థము. అనగా జడప్రకృతి యను పదార్థమునకు చైతన్యము నొసంగు తేజస్సు కవిసృష్టికి పదార్థము. కనుక కవిసృష్టియంతయు తేజోమయము. అందు నశ్వర మగు జడత్వ మేమియు లేదు. పరిష్కరించినచో జగత్సృష్టి జడత్వప్రధాన మనియు, కావ్యసృష్టి తత్త్వప్రధాన మనియు తేలినది.

కవిత్వమునకు తత్త్వమునకు గల సంబంధమును ప్లాటో (Plato) మహాశయుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు: "Poetry is three removes from the truth, being but an imitation by the Artist of the imitation in life of an idea in the mind of God".

భగవంతునిమనస్సులో జనించిన యొకసంకల్పమునకు సృష్టి యనుకరణము. ఆసృష్టికి కావ్య మనుకరణము. కనుక కవిత్వము తత్త్వమునకు మూడు మెట్లు క్రింద అని ప్లాటోవాదము. ప్లాటో కేవలము తార్కికుని వలె మాట్లాడుచున్నాఁడు కాని యథార్థము నరసినచో నిట్లు తోచును. ప్రకృతి భగవత్సంకల్పమున కనుకరణము. భగవత్సంకల్పము వ్యక్త మగుటకు ప్రకృతి యను జడపదార్థము నాశ్రయించినది. ఆసంకల్పము పరమార్థము మరుగుపడిపోయి వట్టిజడ

రూపమే వ్యక్త మగుచున్నది. ఈసృష్టి ననుకరించుటలో కవి చేసిన సంస్కార మేమి? దాని జడత్వమును తొలగించి తత్వమును ప్రకాశింపఁజేసినాఁడు.

కనుక సృష్టిలో వ్యక్తము కాఁజాలని భగవత్సంకల్పము కావ్యమున వ్యక్త మైనది. కాగా ప్లాటో చెప్పినట్లు కవిత్వము ప్రకృతికంటె ఒకమెట్టు దిగజారక ఎగబ్రాకినది. అందుచే తత్వమునకు మూడడుగులు దూర మగుటకు బదులు తత్త్వ సాయుజ్యమును పొందినది. ఇప్పుడు దీని నొకవిధముగా చెప్పవచ్చును. భగ వంతున కొకసంకల్పము కలిగినది. దానిని సృష్టి యను కావ్యరూపమున వ్యక్తము చేసినాఁడు. రసికులు దీనిని గాంచి ముగ్ధులైరి; అలసులు ఉదాసీనత వహించిరి. తాత్వికులు ఇది మిథ్య యనిరి. కవిలో ఈరసికత్వము, తాత్వికత్వము గలవు. కవి సృష్టిని గాంచి దానితత్వము గ్రహించి ముగ్ధుఁడైనాఁడు. అలసు లగు లోకులకు దీనిని వ్యాఖ్యానముచేసి వివరించుచున్నాఁడు. Mathew Arnold మహాశయుఁడు "Poetry is the Criticism of Life' అనుటలో నిదే పరమార్థము. Life అనగా ప్రకృతి (Nature) అని నాయర్థము.

కాలము గడచిన కొలందియు లోకు లీప్రకృతికి దూర మగుచున్న ట్లున్నది. అనగా సృష్టికి ప్రాచీనత్వము ఘటిల్లుచున్నది. ఈ ప్రాచీనత్వము కేవలము అధ్యాస, అనగా ఆరోపితము. ఈ అధ్యాస లోకులదృష్టిలో మాత్రమే. కనుకనే లోకము పూర్వమువలె నేఁడు సృష్టిని వ్యాఖ్యానము చేయలే కున్నది. సృష్టిరహస్యమును సృష్ట్యాదికి సన్నిహితము లైన వేదములవలె నేఁడు మనము వ్యాఖ్యానము చేయ లేము. సమకాలగ్రంథమును సమకాలికులు వ్యాఖ్యానము చేసినంత సత్యసన్ని హితముగ భావికాలమువారు చేయలేరు. అంతకంటె బాగుగ చేయవచ్చును గాని సత్యసన్నిహితముగ మాత్రము చేయఁజాలరు. అట్లే సృష్టిని వేదములు చేసినంత సత్యముగ నర్వాచీనకావ్యములు వ్యాఖ్యానము చేయలేవు. కాని యీవ్యాఖ్యానము యొక్క సత్యత కవియొక్క ఋషిత్వము మీఁద నాధారపడియుండును. అనఁగా ప్రకృతికి ప్రాచీనార్వాచీనతలు లోకముదృష్టిలో మాత్రమే కాని యథార్థముగా నది ప్రత్యగ్రము, అనఁగా అభినవము. దానివిషయములో కాలము సంజ్ఞామాత్రము. అది కేవలము (Absolute). కాలమును ఇట్లు కేవలముగా గణింపఁగలవాఁ డొక్కఋషి. తరువాత ఇట్టిదృష్టి కర్హతగలవాఁడు కవి. కవి ఋషిత్వమును వృద్ధి బొందించుకొను కొలందియు నీవ్యాఖ్యానము సత్యసన్నిహిత మగుచుండును. అందుచేతనే "నానృషిః కురుతే కావ్యం" అను వాక్యము పరమసత్యము.

౨

దృష్ట్యంతరముచేఁ గావ్యసృష్టి మరల ద్వివిధము. ఒకటి కవి స్వతంత్ర సృష్టి. రెండవది పఠిత అనుసృష్టి. పఠిత యనఁగా విమర్శవంతుఁడు, సహృదయుఁడు నగు పఠిత. కవి స్వతంత్రసృష్టి కావ్యరూపముననూ, పఠిత యనుసృష్టి వ్యాఖ్యానరూపముననూ గోచరించుచున్నవి. ఈసందర్భములో కవి భగవంతుని స్థానమును, పఠిత కవిస్థానమును ఆక్రమించుచున్నారు.

దృశ్యమాన మగు జడప్రకృతిలో భగవంతునిసంకల్పము మరుగుపడిన దనియు, దానిని కావ్యములో ప్రకాశింపఁజేసినవాఁడు కవి యనియు వెనుక చెప్పితిని. పరమార్థము వ్యక్త మగుటకు పదార్థము అత్యవసరము, అర్థము వ్యక్త మగుటకు శబ్దము వలె. పదార్థము నాశ్రయించనంతవఱకు భగవంతుఁడు నిర్గుణుఁడు. ఈనిర్గుణబ్రహ్మము మనదృష్టి కతీతము. అందుచేతనే భగవంతుని మనము చూడలేము. అంతే కాదు, చెప్పలేము; భావింపను లేము. కనుకనే బుద్ధిమంతులు భగవంతుఁడు అగోచరుఁడే కాక అవాఙ్మానసగోచరుఁ డనియు చెప్పినారు.

ఇట్టి నిర్గుణతత్త్వము ప్రకృతి నాశ్రయించి సగుణ మగుచున్నది. చూడఁగలవారు చూచుటకుఁ గాని, చూడఁజాలనివారికి చూపుటకుఁ గాని ఇదియే అవకాశము. ఈయవకాశమును సమగ్రముగ నుపయోగించుకొని లోకులను ప్రబోధించువాఁడు కవి. ఈతత్త్వబోధలో కవిది హృదయంగమ మగు పద్ధతి. పిల్లవానికి 'క్రోధము' అనుభావమును తెలుపవలయు నన్నచో అయ్యవారు వాగ్రూపమున నెంత వివరించియు హృదయమున కెక్కింపఁజాలడు. క్రోధమును సూచించుచిత్రమునుచూపుచో పిల్లవానికి అదిహృదయమునకు హత్తి అజ్ఞానము వానికి స్థిరముగా నిలుచును. ఇది objective teaching. సృష్టిరహస్యమును వ్యక్తము చేయుటలో కవిపద్ధతి ఇట్టిది. ఇవి యుపదేశించుధర్మమే ఋషియు నుపదేశించును. కాని ఋషిపద్ధతి నీరసము; హృదయమును హత్తదు.

జగద్రహస్యమును వ్యక్తముచేయుటకు కవి యొకసూక్ష్మజగత్తును సృష్టించును. ప్రత్యక్షప్రపంచమునందు అసంబద్ధములుగాఁ దోఁచువిషయకలాపము కావ్యప్రపంచమునందు ఆనుషంగికములు, అవినాభావములు నై యుండును.

"Poetry is an arrangement of reality''అనిMoulton పండితుఁడు. లోకమునందు ప్రియులు గలరు; వెన్నెలలు గలవు. కాని కావ్యమునందు వీనికి అవినాభావసంబంధము గలదు.

"నాయెడ నీయెడం దవుల నాకయి నీకయి యారటింప, నీ
లోయలలోపలన్ సెలలలోపల, జొన్నపొలాలలోపలన్,
హాయిగ హాయిగా కలిసి యాడుద మీతొలినాటి రాతిరిన్,
గాయును చందురుండు మనకై జగమెల్ల వెలంచివెన్నెలల్'' (నావారుణి నుండి) వెన్నెలలు ప్రియులకొఱకే కాయుచున్న వని ప్రత్యక్షప్రపంచమున నిర్ణయము లేదు. కావ్యప్రపంచమున నీకార్యకలాపమున కంతకు సంబంధము నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. ప్రత్యక్షజగత్తులో పరస్పరాపేక్షములు గాని విషయములు కావ్యమునం దేకసూత్రమున సంఘటింపఁబడుచున్నవి.

"అలసలఘుప్రయాణముల నల్లసనల్లన కాలిదాట, న
చ్చెలువయు రాకుమారుఁడును చేరిరి కొండొకసేపులోన న
ప్పొలమును; క్రొత్తదంపతులపోడుములన్ బొడసూపువారిపై
కలకల నవ్వెనాఁ గలువకన్నెలరాయఁడు గాచె వెన్నెలల్''

(నా'వారుణి'నుండి)

లోకములోని చంద్రికకు అర్థము కన్పట్టదు, కావ్యమునందు అర్థములేనిది జీవింపదు. చంద్రజ్యోత్స్నకు ప్రియుల సమావేశమునకు కావ్యమునందు కార్యకారణసంబంధము సమర్థింపఁబడినది. "In Art no detail liveth to itself" అని Moulton పండితుఁడు. ప్రకృతిలోని యీయేకత్వము వాదా వివరింపరానిది. కనుకనే సృష్టిలో నిరర్థకముగాఁ దోఁచు సర్వమును కవి కావ్యములో సార్థకము చేయుచున్నాఁడు. ఇది కవిసృష్టి.

ఇక పఠితసృష్టి. "To feel freshly and deeply is not only characteristic of the Artist, but also of the reader. The first finds delight in creation and the second in discovery" అని Dr. Hamilton Mabie. సృష్ట్యంతరితుఁడైన పరమాత్మను కవి యెట్లు గుర్తించుచున్నాఁడో కావ్యాంతరితుఁడైనకవిని పఠిత యట్లు గుర్తింపవలయును. జడజగత్తు

నకు ఆత్మ భగవంతుఁడు. కావ్యమున కాత్మ కవియే. కావ్యాంతరితుఁ డైన కవిని గుర్తించి యప్యయానందసిద్ధిని దొరికించుకొను రసికులు యోగులు.

మానవుఁడు లేనిచో సృష్టియే లేదు. అట్లే పఠిత లేనిచో కావ్యమే లేదు. మానవుఁడు తనయాత్మను విశ్వాత్మతో సమన్వయించి చూచుకొనినప్పుడే సృష్టికి సార్థకత. పఠిత తనయాత్మను కావ్యాత్మతో మేళగించి గ్రహించుకొనినప్పుడే కావ్యమునకు సార్థకత. "Music as well consists in the ear as in the player." శ్రోత లేనిచో గానమే లేదు.

"చివురులే నీపాట సిరిరూప మెత్తెనో
చివురుయాప మ్మెత్తి చెలగునో నీపాట
కొసరి గొంతెత్తి దిక్కులఁ జాటు నీపాట
కుసుమాస్త్ర సమరసంకులశంఖరావమో
చైతన్యరససుధాసారమ్ము గురియు సం
గీతమ్ములోన రాగిల్లు నీవిశ్వమ్ము
విధురనై రాశ్యనిర్విణ్ణమానసములన్

మధురించు కోకిలమ్మా! నీకు స్వాగతము! "(నా ప్రణయపథి"నుండి) అని కవి సమన్వయము చేయువఱకు కోకిలపాట కర్థమే లేదు. కనుక పఠిత కావ్యస్థితికి ఒక హేతువు. జీవాత్మపరమాత్మలకుఁ గల బంధమే ప్రకృతి. అనఁగా భగవంతుని మానవుని కూడదీయునది ప్రకృతి. కావ్యమును, కవికి పాఠకునకుఁ గల యొక సంబంధవిశేషము. ఇరువురిలో నెవరు లేకున్నను ఈబంధమే లేదు. "There is nothing like a Poem absolute. Poetry is a function of sympathy between the author and his audience" అని Kellet పండితుఁడు.

సృష్టిరహస్యమును విప్పిచెప్పుటకు కవి సృష్టికర్తయంతవాఁడు గావలయును. కావ్యరహస్యమును గ్రహించుటకు పఠితయు కవియంతవాఁడు కావలయును. "A critic is one, who has failed in original wok" అని Kellett పండితుఁడు. అనఁగా కవియంతవాఁడు కాకున్నను కవితో సమానమైన భావనాబలము గలవాఁడు కావలయును. లేకున్న కవితోపాటు అతీతభావనాపథముల విహరింపఁజాలఁడు.

కవిసృష్టి పఠితకు శబ్దార్థరూపమున సాక్షాత్కరించుచున్నది. అనఁగా కావ్య ప్రపంచముయొక్క వ్యక్తరూపము శబ్దార్థములు. కవి భావించినరూపము పఠితకు సాక్షాత్కరించునది ఈ శబ్దార్థములమూలముననే కనుక,కవికి "కావ్యఘటనానుకూల శబ్దార్థోపస్థితి" యుండవలయును. అనఁగా నీ శబ్దార్థములు నిసర్గములు గావల యునే కాని కృతకములు గారాదు. కృతకములు, బలాదాకృష్టములు నగుచో కావ్య మునకు క్లిష్టత వాటిల్లును. ప్రపంచమునం దిట్టి కృత్రిమవస్తునిర్మాణము వృద్ధి యగుచున్నది కనుకనే సృష్టిరహస్యమును దుర్గ్రాహ్య మగుచున్నది. మనోహర ములు, యథోత్పన్నములు నగు ప్రకృతిచిత్రములు ఛేదింపఁబడి వానిస్థానమున చక్షుపీడాకరము లగు యంత్రాగారములు నిర్మింపఁబడుట సృష్టికర్త యభిమత మని యెవ్వఁడు చెప్పఁగలఁడు? ఇది యంతయు మానవునిచే బలవంతముగఁ గల్పింపఁబడినది. ప్రశాంత మై మనోహర మైన ప్రకృతి యుత్సంగమున విశ్ర మించి వేదబుక్కులు గానము చేసిన ఆర్యఋషి నేఁటి యీ జగద్వైషమ్యము గాంచినచో నావేదములు పాడఁగలఁడా ?

ఋష్యాశ్రమములందు మృగములు పరస్పరవైషమ్యములు లేక యుండున వఁట. అనఁగా సృష్టిరహస్యమునకు దాని వ్యక్తస్వరూపమునకు వైషమ్యము లేదు. అప్పుడు వ్యాఖ్యాతకు శ్రమ లేదు. ఇట్లే కవియాశయములు అతనిసృష్టిలో సువ్యక్తములు గావలయును. శబ్దము లొక్కొక్కతరి మహాద్రోహము చేయఁ గలవు. కవి యీ విషయమున జాగరూకత వహింపవలయును. అనఁగా వశ్య వాక్కు కావలయును.

బాహ్యసృష్టిని తిలకించి కవి దానిరహస్యమును భావించును. పఠితయు నట్లే కావ్యరహస్యము గ్రహించును. శబ్దసామగ్రి యపరిపుష్ట మగుచో కవిసృష్టికి పఠిత యనుసృష్టికి సామరస్యము పొసఁగదు. ఆధునిక కవిత్వములో నిది యొక గొప్ప లోపము. నేఁటి కవులకు భావనాబలము లేదనరాదు. ఆభావమును వ్యక్తము చేయఁగల శబ్దశక్తి లేదు. కనుకనే కవికిని పాఠకునకును పొత్తు కుదురుట లేదు. అర్థమునకు పుష్టి, స్పష్టత యలవడుచో ఆధునికకవిత్వము మహోత్కృష్ట మగు ననుటకు సుంతయు సందియము లేదు.

3

విశ్వసృష్టికి కావ్యసృష్టికి కొంతభేదము గల దని యెఱింగితిమి. సృష్టిలో నిరర్థకముగా దోచు సర్వము కావ్యమునందు సార్థకము చేయఁబడుచున్న దనియు తేలినది. ఇంతియకాక లోకమునకు కావ్యమునకు మఱియు వాసి కలదు.

లోకమున భూతము, వర్తమానము, భావి యని కాలము మూఁడవస్థలలో క్రమముగ నడచుచున్నది. భావిని భూతము రాదు. భూతమున వర్తమానము రాదు. కావ్యమునం దిట్లు కాదు. వర్తమాన నిర్దేశముతో నారంభించి కావ్యము భూతముతో ముగియవచ్చును.

రావణజననాదికము రామాయణమునం దుత్తరకాండయం దిట్లే చెప్పఁబడినది. రావణజననము, తద్దిగ్విజయయాత్రలు సర్వమును రామాదిజననమునకు పూర్వమే జరిగినవి. కాని కావ్యమునం దవి తత్పరమున చెప్పఁబడినవి. లోకములోని యీ కాలవ్యవస్థను కవి తారుమారుచేయుట ప్రయోజనాపేక్షతోడనే. ఉత్తరరామాయణమువల్ల రావణుఁడు మహాపురుషుఁ డని స్పష్టమగుచున్నది. అతని మహాపురుషలక్షణములు పఠితహృదయమున కెక్కిన తరువాత సీతాపహరణ మొక నెరసుగా మాత్రమే పొడకట్టును. రామరావణయుద్ధమునకు రావణనాశనమునకు మూలపీఠ మగు సీతాపహరణమునకు ప్రాధాన్యము పోయినచో రామాయణ కథాబంధమునందు నిబిడత్వము కొరవడును. రావణనాశనమునకు కవి తగిన యుపపత్తి చూపలేఁడు. కనుకనే పూర్వకాండలో సీతాపహరణము క్షంతవ్య మనిపించు నుత్తమలక్షణము లేవియు రావణున కారోపింపఁబడలేదు. పఠితకు రావణుఁడు హంతవ్యుఁ డనియే బుద్ధి. కాని రావణుఁడు లోకులదృష్టిలో నిట్లు నీచుఁడై పోవుట కవికి సమ్మతము కాదు. ఏలన అతఁడు స్వతః మహాపురుషుఁడు. ఈ లక్షణమును కవి దాపఁగోరలేదు. అందుకే ఉత్తరకాండ యవసర మైనది.

ఈ విధముగా లోకమునకు, కావ్యమునకు కాలవ్యవస్థలోఁ గొంతభేదము గలదు. తెలుఁగుకవులలో పింగళిసూరనార్యుని కళాపూర్ణోదయ మిట్టిది. లోకమునం దెన్నిచరిత్రలు జరుగుచుండుట లేదు ? పఠితకు వానియెడ ఉత్కంఠ లేదు. కాని కావ్యమునందలి ఈ కథాకౌటిల్యము పఠిత కుత్కంఠ పెంచును.

ఇట్టి కాలవ్యవస్థాభేదమ కాక లోకవృత్తమునకు కావ్యవృత్తమునకు మఱి యొక విధ మగు భేదము గలదు. ఇది పాత్రసంబంధి. కర్ణుఁడు భారతమునం దొకవిధముగా చిత్రింపఁబడినాఁడు. భావతమునం దర్జుననకు ప్రతివీరుఁడు కర్ణుఁడు. ప్రతియోగముచేత నాయకగుణములను ప్రకాశింపఁ జేయుటకై ప్రతినాయ కుని కళంకమునకు తళుకు పూయుట కవిలోకమర్యాద. యథార్థముగ భారతగాథ లోకమున ప్రవర్తితమైనప్పుడు కర్ణుఁడు మహాపురుషుఁడే కావలయును. భారతము నం దాతని దుర్గుణములకే ప్రాధాన్యము. లోకమునందు ప్రతివ్యక్తియొక్క వృత్త మును ప్రతియితరవ్యక్తియొక్క వృత్తమునకు తగుల్వాడియుండును. కనుక ఒక వ్యక్తియొక్క చర్యలకు ఇతమిత్థ మని కారణము నిరూపింపఁజాలము. కావ్యము నందు వ్యక్తులసంఖ్య పరిమిత మగుచుండును గనుక ఒకవ్యక్తియొక్క చర్యలకు మూలకారణములు కొంతవఱకు నిరూపింపవచ్చును.

కర్ణుఁడే నాయకుఁ డైన యొకకావ్యమునందు అతని యనుదాత్తగుణములు తిరస్కృతము లై యుదాత్తగుణములే భాసిల్లఁగలవు. ఆ కావ్యమునందు వర్ణించు ఇతరపాత్రలవృత్తములును తదనుగుణముగా నుండును. అనఁగా మంచిచెడ్డలు ప్రతియోగరూఢములే కాని వ్యక్తికి కేవలనిసర్గములు గావని యొకవిధముగా చెప్పవచ్చును.

భారతము అతివిస్తృత మైన ఇతివృత్తము. అందు కర్ణునిలోపములు వివిధ ములు. భారతమునుండి పృథక్కరించి కర్ణునిచరిత్ర వ్రాయుచో నాతనిలోపములు చాలవట్టు మఱుగుపడి మహాత్త్వమాత్రమే ప్రకాశించును. కర్ణునిచరిత్రలో ఇది యొక చిత్రము. చిన్నతనమునందే నేను కర్ణచరిత్ర నాటకము చేసితిని. అందు కర్ణునకు విశ్వరూపసందర్శనము చేయించితిని. కర్ణుఁడు దాని కర్హుఁ డని నాకు తోచినది. నానాటకము చదివినప్పుడు మీకును తోచగలదు.

"ఆ, శారతుఁ డౌ సుయోధను వశంబున కర్ణునిఁ ద్రుంచు శ్రీమనో
హారు నధర్మరూపక మహత్తరధర్మము నాశ్రయించెదన్."

భారతములోని కర్ణవృత్తమునకు పరిష్కృతి యగు నానాటకమునందు ఇది బీజము. లోకవృత్తమునందు ధర్మలోపము తటస్థించుచున్నప్పుడు కవి దానిని చేపట్టి యీ ధర్మసమన్వయము చేయును. లోకమున కిది విరుద్ధము కావచ్చును. కాని యిదియే సత్యము. కవి సత్యవాది కాని కేవలము యథారవాది కాఁడు.

"Poetry aims at the reality of an internal probability" అని Aristotle పండితుఁడు.

ఇతరపాత్రలప్రభావము వలన కర్ణునిచరిత్ర యొకవిధముగా పరిణమించినను అసలు దానిపరిణామము భారతమున సత్యసమ్మతముగా నిరూపింపఁబడలేదు. కవి దానిని చేపట్టి సత్యసమ్మతముగ నిరూపించును. నానాటకమునందు నిరూపింపఁబడిన కర్ణవృత్తపరిణామమునకు అనుకూలము లగు శక్తులు అంతర్వాహినిగా భారతమునందే కలవు. కాని ఆ శక్తులకు తగిన అవకాశములు భారతమున లేవని చెప్పవలయును.

జన్మాంతరక్రమమున నొకవ్యక్తి పరిణమించు నని కర్మయోగవాదము. ఈ సత్యము కావ్యమునందు నిర్వహింపఁబడును. ఈ జన్మమునందలి యొక వ్యక్తి యితివృత్తమును చేపట్టి కవి దాని యుత్తరజన్మమును కావ్యమున నిరూపించును. "Poetic truth is fidelilty to what may be, not to what is" అని Hudson మహాశయుఁడు.

ఇట్లు కవి చేయు సృష్టి లోకమునకు ప్రతిబింబముగాను, అనుసరణముగాను, లేదా ప్రతికూలముగాను ఉండవచ్చును. "Imitation is the test of Poetry" అని Aristotle పండితుఁడు. ఇచ్చట Imitation అనగా అనుకరణము అని చెప్పరాదు. గ్రీకుభాషలో Mimesis అను పదమును అరిష్టాటిలు వాడినాఁడు. దాని కాంగ్లానువాదము Imitation, అనగా అనుకరణము అని స్పష్టము. కాని గ్రీకులో Mimes అనగా 'నటుఁడు' అని యర్థము. నటుఁడు చేయుపని అభినయము. Mimesis అనగా అభినయ మని చెప్పుకొందము. "అవస్థానుకృతిర్నాట్యమ్" అని భరతమహాముని చెప్పినను నాట్యము కేవల మనుకరణ మనరాదు. అభినయము లోకము ననుసరించి యుండవచ్చును. లేదా దానికి మెఱుగుపెట్టు సృష్టి కావచ్చును. పురాణకాలమునాటి రామాదులపాత్రల ప్రదర్శించు నటుఁడు లోకము ననుసరించుచున్నాఁ డని చెప్పఁజాలము గదా! భావనాబలముచే నటుఁడు సృష్టించినవే రామాదులపాత్రలు. కనుక Mimesis అనగా అనుకరణ మని Aristotle భావ మని చెప్పఁజాలము. కవిత్వము Creative, అనగా సృజనశక్తి గల కళ యని ప్రసిద్ధము. ఈ సృష్టి ప్రకృతి ననుసరించి కావచ్చును; లేదా పకృతి పరమార్థమును ప్రదర్శించు స్వతంత్రసృష్టి కావచ్చును.

"We are God's Poem" అని యొకనుడుగు. అనగా మనము భగవంతుని కవిత్వము. సృష్టి భగవంతునికావ్య మని దీని భావము. కనుక Poet అనుపదము సైతము సృష్టినే సూచించుచున్నది. ఆర్యులు సైతము 'కవి బ్రహ్మ' యనుటలో కవి సృష్టికష్టికర్త యనియే కొనియాడిరి. ఈ కవిసృష్టి స్వతంత్రమే కాని అనుకరణము కాదు.

"No one merits the name of a creator except God and the Poet."—Shelly. అనగా భగవంతు డెట్టి సృష్టికర్తయో కవియు నట్టి సృష్టికర్తయే. Plato మహాశయుడు భగవంతుని సృష్టికర్తృత్వమును, తన్మూలమున కవిసృష్టికర్తృత్వమును స్వ్యాసపఱచినాడు.

"Nature is the imperfect expression of the idea" — Plato. భగవంతుని సంకల్పమునకు అసమగ్ర మగు రూపమే సృష్టి. ఈ సృష్టికి అసమగ్ర మగు అనుకరణము కావ్యము. కాని ప్లేటో కవులకు పెద్దవిరోధి. కవిత్వమునకు శత్రువు. కాని తాను స్వయము మహాకవి యగుట గుర్తించుకొన లేదు. యథార్థముగా Plato మంచికవి.

భగవంతునిసృష్టి వంటిదే కవిసృష్టియు. "The poet creates another Nature and other fortunes as if he were another God" అని Scaliger పండితుడు. కావ్యసృష్టి జగత్సృష్టికి భిన్నము, పోషకమును అగుచున్నది.

—భారతి

శ్రీముఖ-ఫాల్గునము; భావ-చైత్రము, జ్యేష్ఠము

1934, మార్చి, ఏప్రిలు, జూన్.

సంపుటము. 11-వ సంచికలు 3, 4, 6.

కావ్యము : నీతి

— శ్రీ దువ్వూరి రామిరెడ్డి

మతము, శాస్త్రము, ధర్మము, లలితకళలు మున్నగునవి వానివాని కుచిత మైన రీతుల మానవశిక్షణమునకుఁ దోడ్పడుసాధనములు. కొన్ని బుద్ధిని ఉత్తేజన మొనరించునవి. మఱికొన్ని హృదయమును పరిపక్వపఱచునవి.

ప్రతియుగమునందును ప్రతిసంఘమునందును కాలమునకంటె ముందు నడచు ప్రతిభావంతులు, విప్లవకారులు, దూరదృష్టిగలవారు కొంద ఱుద్భవించు చుందురు. అట్టి మహనీయులభావములు, స్వప్నములు, ఆ యుగమునకు, ఆసంఘము నకు ఆదర్శకములుగ నుండును. ఆ పురుషపుంగవులు, మార్గదర్శకులు, అస్ఫుటము గను, అవ్యక్తముగ నున్న భావికాలమును మనకన్నులకుఁ బొడకట్టునట్లు చేయఁ గల మహిమావంతులు. వారి పలుకుబడివలన మానవసంఘము క్రొత్తక్రొత్త దారులు ద్రొక్కుచుండును. జాతీయత అట్టి యుదారహృదయముల భావసంప ర్కముచేత సంతర్జాతీయతగఁ బరిణమించుచుండును. బుద్ధుఁడు, వాల్మీకి, ఏసుక్రీస్తు, మహమ్మదు మున్నగు మహాపురుష లీతరగతికి సంబంధించినవారు. వారి జీవితమే యొకయుత్కృష్ట మైన కావ్యము. వారి ప్రవర్తనమే నీతికి ఆదర్శకము.

ప్రతియుగమునం దొకొక్కకభావము ప్రముఖ మై యుండును. అది యాధ్యా త్మిక మైనను, సాంఘిక మైనను, రాజకీయ మైనను లేక మఱి యింకేవిధ మైన మానవచర్యకు సంబంధించినది యైనను గావచ్చును. ఆ భావములందుఁ బ్రజల యాంతరంగికదృష్టి లగ్న మై యుండును. ఇట్టి భావము సార్వజనీనముగ నుండక తప్పదు. దానిని కవియో, చిత్రకారుఁడో, ప్రవక్తయో, తనసృష్టిమూలమున బయలు పఱచును. మన మెల్లర మానాయకుని ననుసరింతుము. ఎందువలన ? మనయందు అస్పష్టములుగను నిగూఢములుగను నున్న భావములను ఆయన వెలిబుచ్చును. ప్రజాబాహుళ్యముయొక్క భావములు ఆతనిసృష్టియందు ఆదిశేషావతారము దాల్చి రెండువేలనాలుకలతో మాటలాడుచుండును. ఆయనకును మనకును సహానుభూతి గలదు. కావుననే యానాయకుఁడు మనల నాకర్షించును. అట్టిమహనీయుల యుద్దేశ

ములు, సంభాషణములు, ప్రవర్తనములు విశ్వశ్రేయమును జేకూర్చుచుండును. ఏది విశ్వశ్రేయము సంపాదింపఁగలదో యది నీతిబాహ్యముగ నుండనేరదు.

లలితకళలు జాతీయజీవితమునందు అంతర్వాహినులై ప్రవహించు భావముల రమణీయాభివ్యక్తులే కావున, వానియందు ముఖ్యములును, సర్వజనాదరణీయములును అగు భావములను ఆకర్షించి, శిల్పులు తమ రచనాచమత్కృతివలన వానిని ఆదర్శములుగ నొనరింతురు. ఇట్లనుటవలన మానవసమాజమును కళలును పరస్పరాపేక్షకము లని మన మూహింపవలయును. తాత్కాలికము లైన భావములు కొన్ని ప్రజలను, శిల్పులను ఆకర్షింపవచ్చును. అట్టివి క్షణికములు. కాని, కాలపారంపర్యముగ నొకజాతియందు అస్థిగత మై మజ్జలో నాటుకొని యున్న భావములను మూర్తీభవింపఁ జేయుట జాతీయశిల్ప మనఁబడును. అదియే లోకాదరణపాత్రము. తనవ్యక్తిత్వమును బోఁగొట్టుకొనక చిరంజీవిగ నుండును. తాత్కాలికము లైన విజాతీయానుకరణములు మనస్స్వభావమునకుఁ గూడ విజాతీయములే కావున సత్వపటుత్వము కొలఁతపడి కళాప్రపంచమునందు నిరాదరింపఁబడును.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్యశిక్షణమార్గములందుఁ బరస్పరవైరుధ్యము గోచరించుచున్నది. ఒకరికి శాంతియు నిరాడంబర మైన జీవనము ప్రధానము. మఱియొకరికి తృష్ణ, చిత్తసంక్షోభము, ఆటోపము ముఖ్యము. నేతిచేఁ దడుపఁబడిన అగ్నిహోత్రమువలె భోగము లనుభవింపఁబడుకొలఁది వృద్ధిచెందుచుండు ననియు, కావున భోగముల నియతముగ గ్రహింపవలయు ననియు నొకరిమతము. భోగముల వీలైనంతవఱకు వృద్ధిపొందించి వాని ననుభవింపనిదే నాగరికత గాదని మఱియెకరి యభిప్రాయము. ప్రాచ్యులకు, జీవితము పరమార్థమును సాధించుటకై యేర్పడిన యొక యుపకరణము. పాశ్చాత్యులకు, జీవితమే యొక పరమార్థము. కావున యిట్టి మార్గభేదములు రెండుఖండములయొక్క లలితకళలయందు నస్థిగతముగ నంకిత మై యున్నవి. ప్రాచ్యశిల్పమునందు రూపయాథార్థ్య మంత ముఖ్యము గాదు. ఏలనన, వారిశిల్పము చాలవఱకు సాంకేతికము. సాంకేతికశిల్ప మెప్పటికిని కొన్నిశిల్పసమయములకుఁ గట్టుపడియుండును. అజంతాగుహలయందలి రేఖాచిత్రములు ఈ తరగతి శిల్పమునకుఁ బ్రబల మైన నిదర్శనములు. మనశిల్పము ధ్యానమూలకము; వారిశిల్పము ప్రకృత్యనుకరణము.

'కళలయందు రసరామణీయకములె ప్రధానములు. గాని, నీతికిని ఆధ్యాత్మిక భావములకును నేమిసంబంధము గలదు ?' అని కొందఱువిమర్శకులు ప్రశ్నించు

చున్నారు. ఇది మనకు నవీనమును విజాతీయము నైన సందేహము. ఆస్కారు వైల్డు (Oscar Wilde) అను నొక ఆంగ్లేయవిమర్శకుఁడు* కళలన్నియు నీతి బాహ్యము లనియు, నీతి యనునది యేదో కొద్దిపాటి తెలివితేటలుగల వారికే కాని ప్రతిభావంతులకు నీతి యనవసర మనియు, చెప్పియున్నాఁడు. ధర్మశాస్త్రముల యందువలె కావ్యములందు నీతిబోధ యనవసర మనుటయే ఆయనయుద్దేశ మైన యెడల మే మిరువురము ఏకాభిప్రాయులమే. కాని నీతికిని కావ్యమునకును ఏలాటి సంబంధము లే దని వాదించువారికిని నాకును భిన్నాభిప్రాయము గలదు. ఈ విషయమును గొంచెము చర్చింతము.

కావ్యమందు రామణీయకము ముఖ్యము; తక్కినగుణములు అందును పోషకములుగ నుండవలయును. రామణీయక మనునది ప్రతిభావంతుఁడైన కవి యొక్క రచనానైపుణ్యమునకు సంబంధించినది. గుణ మెప్పుడు తన కాలంబ మైన వస్తువును ఆశ్రయించి యుండును గాన వస్తుగుణములు రెంటికిని ప్రాధాన్యము గలదు. ఒకవేళ నీతిబాహ్య మైన వస్తువు రమణీయ మై యుండిన యెడల షేక్స్పియరు (Shakespeare) మహాకవి సృజించిన క్లియోపాత్రా (Cleopatra) కన్యవలె మానవలోకమున కుపద్రవము గలుగఁజేయును. శకుంతలవలె అనుభోగ్యము గాదు.

మఱియొక పూర్వపక్షము గలదు. "శిల్పముకొఱకే శిల్పము" (Art for art) అనఁగా శిల్పమున కేలాటి బాధ్యతలు లేవు. కవి భావోద్రేకమువలనఁ దన కిష్ట మైన రీతిని గానము చేయును. అట్లు చేయుట యితరులకొఱకు గాదు; తన సంతోషమునకు. కోకిల కూయుట యెవరిని ఆనందపెట్టుటకొఱకు? ఈ వాదము మొట్ట మొదట వినుటకు ఇంపుగానే యుండును కాని విమర్శించుకొలఁది యందలి లోపములు బయలువడును. కోయిలకూతను విని మన మానందించుచున్నాము. నిజమే. దానికూత మధురముగ నుండుట వలనను ఆ కూత మనకు సమ్మత మగుట వలనను మనము సంతోషించుచున్నాము. అది తన కిష్టమువచ్చినట్లు కూయుటవలనఁ గాదు. కాకి గూడ తన కిష్టమువచ్చినట్లే కూయును. దానిని మన మేమాత్ర మాదరించుచున్నాము? అటులనే కవి చేయు గానము మానవసమాజము నుద్ధరించుటకు యోగ్య

* "All the arts are immoral. To morals belong the lower and less intellectual spheres" "Intentions."

మైనదిగ నుండుటవలననే గౌరవింపబడుచున్నది. 'నాకు నో రున్నది. తిట్టుటకు చాలమాటలు తెలియును. కావున నేను తిట్టుకొనుచుందును' అని చెప్పి వీథుల వెంబడి తప్పుదారికూఁతలు కూయుచుఁ దిరుగుచుండిన 'అతనికి పిచ్చిపట్టిన' దని పిచ్చివారి యాసుపత్రికి పంపుదుము. సమాజ మెట్లు తనయందలి వ్యక్తికి బాధ్యమో, వ్యక్తికూడ సమాజమునకు బాధ్యుఁడు.

కవి యొకమూలఁ గూర్చుండి తనసంతోషముకొఱకు నొకకావ్యము రచియించుకొని దానిని బదిలముగ నింటఁ దాచుకొనియుండిన యెడల నేలాటి యిబ్బంది లేదు. అట్లుగాక కవిరచనలు వ్యాప్తిలోనికి వచ్చి లోకజీవనముపై నధికారము చేయుచుండును. కావున నందఱికంటెను కవికి బాధ్యత యెక్కువ. ఉత్తమకవి సృష్టియం దాకాలపుమానవసంఘమునందలి సముచితభావములు మూర్తీభవించి యుండును. అతనిరచనలందు భవిష్యద్వాణి రహస్యమర్మరవము లతో సంభాషించుచుండును.

మానవజీవితమునకును శిల్పమునకును సహజ మైన సంబంధము గలదు. జీవితప్రయోజనము ననుసరించి శిల్పప్రయోజనము గూడ నిర్ణయింపఁబడుచుండును. మనజీవితమును గుఱించి ఓమరుఖయం (Omarkhayam) అను పారసీకకవి యిట్లు నుడివియున్నాఁడు.

"One thing is certain and the rest is lies.
The flower that once has blown for ever dies.

* * * *

Many knots unravelled by the road.
But not the knot of human death and fate.
There was a door to which I found no key.
There was a veil past which I could not see.
While you live, drink; for once dead, you never shall return.

ఓమరుఖయము కొంచె మించుమించుగా చార్వాకమతస్థుఁడు. 'వికసించిన పూవు మరల వికసింపఁబోదు. మరణించిన మానవుఁడు మరల తిరిగిరాబోఁడు.

ప్రాణ ముండగనే భోగము లనుభవించెదము. చచ్చినవెనుక యే మగునో ఆవిష యము నాకు తెలియదు. అముడిని నేను విప్పఁజాలకపోతి' నని చెప్పె. అట్టి వారికి జీవితము భోగమాత్రప్రయోజనము. జీవితము ననుసరించి శిల్పముగూడ విషయభోగముల ప్రతిబింబముగ నుండును,

కాని మన విశ్వాసములు వేఱు. ధర్మార్థకామమోక్షము లను నాలుగుపురుషార్థములను మానవజీవితము సాధింపవలయు నని మనపెద్దలు నిర్ణయించిరి. వారు ఇహపరముల రెంటికిని సమానగౌరవమును చూపియున్నారు. సన్న్యాస మనునది అతీతధర్మము. లోకసామాన్యము గాదు. ధర్మార్థకామమోక్షములు పరస్పరసాపేక్షములు. కావున మన కవిత్వప్రయోజనము, జీవితాదర్శకము ననుసరించి బ్రహ్మానందసాదరమై నపరనిర్వృతిగ నిర్ణయింపఁబడినది. కావ్యము లనఁగా బసిబిడ్డలాడుకొనుటకై మన మిచ్చు రంగులబొమ్మలు గావు. అనాగరకతాదోషము పాపుకొనుటకు మేజాబల్లలపైఁ బ్రదర్శింపఁబడు భూషణగ్రంథములనుగా కావ్యములను మన మెప్పుడు తలంపలేదు. మన జీవితమునందు కావ్యములు మిశితమై పోయినవి. ఆర్యసాంఘికజీవనప్రవాహమునకు రెండుతటములుగ నున్న రామాయణ మహాభారతములే యిందులకు దృష్టాంతము. సీత, దమయంతి, సావిత్రి, ద్రౌపది మున్నగు పౌరాణికసతీరత్నములు భారతదేశమునం దెందఱు పతివ్రతల సృజింపలేదు ? సంసారమందు నిర్భరదారిద్ర్యమును, కష్టపరంపరలతో ననుభవించుచున్న సతీమణులకు, దమయంతి, ద్రౌపది, చంద్రమతి మున్నగు నిల్లాండ్ర చరిత్రము లెంత యూఱట నొడగూర్చి యుండలేదు. ఈనారీవతంసము లందఱు వ్యాసవాల్మీకిమహాకవులభావప్రపంచమునఁ బుట్టి పెంపొందిన ఆదర్శకసృష్టులే కదా ! అట్టికవు లెన్నటి కైన నిర్భాగ్యు లగుదురా ? వారి రచనలు నీతిబాహ్యము లగునా ?

కీట్సు (Keats) అను ఆంగ్లేయకవి 'Beauty is truth, truth beauty' అని చెప్పియున్నాఁడు. మనపూర్వికులు సత్యసౌందర్యములకు శ్రేయమునుగూడఁ జేర్చిరి. కావ్యము విశ్వశ్రేయము చేకూర్చునదిగ నుండవలయును. అనీతిదాయకమైన దేదియు లోకకల్యాణము నాపాదింపలేదు.

ఇఁక నీతి యన నేమి ? దాని నెవరు కల్పించిరి ? దానివలన బ్రయోజన మేమి ? అను నీవిషయములు మనసున కెక్కనిదే కావ్యములందు నీతి యావశ్య

కమా లేదా, యనుసందేహమును మనము తీర్చుకొనలేము. నీతి యను పదమును విశాలభావముగలదానిగా నూహించి నే నిచట ప్రయోగించుచున్నాను. దేశకాలపాత్రములకు లోఁబడి నీతులు భిన్నములుగ నుండవచ్చును. ఒక సంఘమువారికి నొక దేశమువారికి ననుకూల మైన నీతులు మఱియొకరికి విరుద్ధముగఁ దోపవచ్చును. కాని యిట్టి పరస్పరవిరుద్ధము లైన నీతులందు నంతర్వ్యాపి యగు నుద్దేశ మొక్కటియే. అది యేదన, మానవజీవితోద్ధరణము, లోకయాత్రాసౌకర్యము. నే నిచటఁ బ్రయోగించిన నీతి అనుపదమును దేశకాలపాత్రాచారవ్యవహారములకు వశవర్తి యయి సంకుచిత మైన నీతినిగ నర్థముచేసికొనఁగూడదు. అన్నినీతులకు జన్మకారణ మైన యావశ్యకతనుగఁ దలంపవలయును. ఇది జగదేకము.

సంఘసమష్టికిని దదంశ మైన వ్యక్తికిని భిన్నభిన్నవ్యక్తులకును గల ప్రవర్తన సామరస్యము, ఆనుగుణ్యము నీతి యనఁబడును. ఈనీతి మానవుల యావశ్యకతను బట్టియు ననుభవము ననుసరించియుఁ, గ్రమక్రమముగ రూపము దాల్చి సంఘయంత్రమును నడుపుచుండును. ఈనీతులు సకలవిధము లైన మానవచర్యలకు సంబంధించి యున్నవి. ఇ ట్లనుటవలన, విశేషసంఖ్యాకు లగు ప్రజలయభిప్రాయము ఘనీభవించి నీతిగను, శాసనముగను మాఱును. కాని నీతిశాసనములకుఁ గొంత భేదము గలదు. రాజాధికారముద్రగలది శాసనము. సంప్రదాయసిద్ధ మయి మానవులభావములను బరిపాలించునది నీతి. నాగరికత హెచ్చుకొలఁది అధికార ముద్రాంకితము లగు శాసనములకంటె స్వయ మారోపితము లగు నీతులే మనుష్యసంఘమును బాలించుచుండును. విరుద్ధశాసనమునకు లొంగియుండుట దాస్య మైనను స్వయంకృత నియమమునకు వశవర్తి యై యుండుట స్వాతంత్ర్య మనఁబడును.

నీతులును శాసనములును (స్వయంకృతము లైనను, పరకృతము లైనను) సంఘమును శాసింపని యెడల వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము నశించి మానవజాతికిఁ బ్రళయము సంభవించును. కావున నీతి మానవులయం దన్యోన్యప్రవర్తనానుగుణ్యమును బోషించును.

కళలు సాంఘికజీవితముయొక్క యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసముల యాదర్శకలేఖనము లని యిదివఱకే తెలిసికొనియుంటిమి. కావున జీవిత మొకవంతనుఁ గళలు వేఱొక వంకనుఁ బ్రవహింపనేరవు. సాధారణజీవితమునందు నేవేని నీతిబాహ్యములుగను నేవము పుట్టించునవిగ నుండునో అట్టివి కళలయందును నింపు గొలుపవు. అట్లగుటఁ గావ్యమునకును నీతికిని సంబంధ మెట్లు తెగిపోవును ?

ధర్మశాస్త్రములు వేఱు; కావ్యములు వేఱు; వానిని వాని ప్రయోజనము లును భిన్నములు. పాలనాదండము చేతఁ బట్టుకొని "సత్యం వద" "ధర్మం చర" అని వేదములు శాసించును. కవి "సత్యం వద" అని శాసింపక హరిశ్చంద్రుని సృజించెను. "సత్య మేవ జయతి" అను ధర్మవాక్యమునకు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము లక్ష్యము. ఆకథను జదివినవారికి హరిశ్చంద్రునిపై భక్తిగౌరవములు గలుగక పోవు. మన మెవరిని ఉత్తము లని మెచ్చుకొందుమో వారి ననుకరింపవలయు ననియో, వారివలెఁ బ్రవర్తింపవలె ననియో, మన మభిలషింతుము. ఈకోరిక మన యందు సహజముగఁ బుట్టును. సత్కావ్యములయందు ఇట్టి యున్నతాశయములను, ఆసలను ప్రేరించు శక్తి గలదు. *బలాత్కారనీతిబోధనమునకుఁ గావ్యము లెన్నఁడును బూనుకొనఁగూడదు. అట్టివి కావ్యములు గాక మనుధర్మశాస్త్రముల వంటి స్మృతులుగ మాఱును. కళలయందలి నీతి యంతర్లీన మై యలక్షితముగ మనహృదయముఁ బ్రవేశించును. దాని పదచిహ్నము లదృశ్యములు. ఇట్లు రచించుట కళానైపుణ్యము.

కావ్య మర్థింపవలసినది రససౌందర్యములే కదా! అంతర్లీన మైన నీతి యైనను వాని కెటుల నుపకరించును అను సంశయము కొందఱకుఁ గలుగవచ్చును. నీతిస్పర్శ లేనిదే సౌందర్యము పరిపూర్ణము గా దని నాయుద్దేశము. ఈ దృష్టితో మనము విమర్శింపఁ బూనినయెడల నేదేశముయొక్క యుత్తమశిల్పమునందుఁగాని యనీతిపరత్వము గోచరింపదు. ఒకచిత్రకారుఁడు రమణీయవతి యగు కాంతను విగతవస్త్రనుగఁ జిత్రించి మనకుఁ జూపిన యెడల ఆసౌందర్యము నంతయు మ్రింగివేయఁగల యసహ్యము పుట్టి మొగము చిట్లించుకొందుము. ఎందువలన? ఆచిత్రపటమునకును జీవితమునందు మన కలవాటుపడియున్న యౌచిత్యమునకును వైరుద్ధ్యము సంభవించినది. అందలి రమ్యత సర్వజనోపభోగ్య మగునంత లేదు. సభ్యముగ ఇట్టిచిత్రములు ఆహ్లాదమును గలిగించి మనస్సు నుద్ధరించుటకు మాఱు, ఇంద్రియచాపల్యమును, అసభ్యము లగు మనోవికారములను ప్రేరేపించుచుండును. అట్లు చేయుట యుత్తమకళయొక్క ధర్మము కాదు.

* "The office of Poetry is not moral instruction, but moral emulation, not doctrine, but inspiration" — G. H, Lews.
"The inner life of art."

అట్లయినయెడల మానవచర్యలకు సంబంధింపని వనములు, కొండలు, మేఘములు, ఉషస్సులు, సూర్యాస్తమయములు మున్నగు దృశ్యముల ప్రతిలేఖనములు కాంచువారలకు ఆనందము గలిగించును గదా! అట్టి చిత్రమునందుఁ గూడ నీతి అంతర్లీన మై యున్నదా అని కొంద ఱడుగవచ్చును. అట్టిచిత్రములు అనీతి స్ఫోరకము గాకుండుట చేతనే వానియందలి రామణీయకమును బ్రతిబంధకము లేక మన మనుభవింతుము. నీతి సౌందర్యమునకు హేతువు గాదు. పరిపూర్ణతకు ఆవశ్యక మైన యొక యౌచిత్యము.

కావ్యమునందు శిల్పనైపుణ్యము హెచ్చుకొలఁది యందలి కథాభాగమునకుఁ జదువరుల హృదయము నాకర్షించుశక్తియు హెచ్చుచుండును. గుణ మెప్పుడు వస్తువు నాశ్రయించి యుండును గావున నితరకళలయందువలెనే కావ్యమునందును వస్తుగుణములు రెండింటికిని వానివానికిఁ దగిన ప్రాధాన్యము గలదు.

మానవుని ప్రతికోరికకును రెండుదిక్కులు గలవు. మొదటిది వాంఛాపరిపూర్తి; రెండవది తజ్జనిత మైన యుపయుక్తి. ఒక యుదాహరణము : మిఠాయినిఁ జూచినపుడు తినఁ గోరిక పుట్టును. ఇది జిహ్వాచాపల్యము. మనదృష్టి కోరిక తీర్చుకొనుటయందే లగ్న మై యుండును గాని, దాని యుపయోగమును గుఱించిన తలంపు సాధారణముగఁ గలుగదు. కాని, మనము తలంచినను, తలంపకపోయినను మిఠాయి తినుటవలన రెండు లాభములు చేకూఱినవి. ఒకటి : కోరిక తీరుటవలన గలుగు తృప్తి. రెండు : దేహపుష్టి. ఇచ్చట మిఠాయిలోని మాధుర్యము రుచి చూచుటవలన గోరిక తీరినది. ఆమాధుర్యము ఆహారవస్తువు నాశ్రయించి యుండుట వలన దేహమునకు బలము కలిగించినది. కాని మాధుర్యము మాత్రము కోరిక తీర్చునదిగ నుండి తదాశ్రయవస్తువు అనారోగ్యకర మై యుండినయెడల దాని ప్రతిఫలమును మనము తప్పక యనుభవింతుము. ఈ సాదృశ్యమును కావ్యములో రససౌందర్యములకును, కథాభాగమునకును, వాని ననుభవించు మానవసమాజమునకును నన్వయించి చూడుఁడు. అంత్యఫలితము మీరే యూహింపఁగలరు.

మానవస్వభావనిర్మాణమునందుఁ బరిస్థితులు చాల ముఖ్యము లని మన స్తత్త్వశాస్త్రజ్ఞు లెల్లరు నొప్పుకొన్న విషయమే. కావ్యములం దట్టి పరిస్థితులు గలవు. ఇంద్రియగోచరము లగు విషయములు మనల నెట్లు లోఁగొనునో, కావ్యాంతర్గత విషయవర్ణనము గూడ నట్లే మనల వశవర్తులఁ జేసికొనును. కావున కావ్య

ములతోఁ గవికిఁ గల సంబంధముకన్నను దానిని జదివి యానందించులోకుల కెక్కుడు సంబంధము గలదు.

మతమును శిల్పమును ఒకపూవులోఁ బుట్టిన రెండురేకు లని చెప్పవచ్చును. వాని రెంటికి మిక్కిలి సమీపబాంధవ్యము గలదు. ఒకదాని నొకటి యపేక్షించి యవి యన్యోన్యసహకారము వలన నభివృద్ధి చెందినవి.

వైదికఋషుల భావమును, కవిత్వకల్పనాశక్తియు సమ్మిశిత మయి, యం దుండి యపూర్వసృష్టులు బయలుదేరినవి. పౌరాణికప్రపంచ మంతయు నిట్టి మత కవిత్వసాంకర్యముయొక్క యద్భుతసృష్టియే కదా! ఇట్టి కల్పనలు లేకున్న మానవజీవిత మెంత సంకుచితముగ నుండి యుండెడిదో!

మతమును, శిల్పమును ఆనందసాక్షాత్కారమునకై పాటుపడుచున్నవి. గంతవ్య మొకటి; మార్గములు భిన్నములు.

"ఆనందా దేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతి, ఆనందా దేవ జాతాని జీవంతి, ఆనందం ప్రయా న్త్యభిసంవిశంతి.''

ఈభూతసృష్టియంతయు నానందమునుండి యుత్పన్న మగుచున్నది. ఆనంద మున వర్ధిల్లుచున్నది. ఆనందము దిక్కునకే ప్రవహించుచున్నది. తుద కాయానం దమున ప్రవేశించుచున్నది. శిల్పసృష్టియు నిట్టిదే. భక్తుఁడును శిల్పియు నేది "సత్యం శివం సుందర" మో దానిని దర్శించుచున్నారు. ఈయంతస్తునందు నిద్ద టికిఁ గల భేదము నశించినది. కవి భక్తుఁడు; భక్తుఁడు కవి, శిల్పము మతము నొక్కయే యైనది.

మొదటి యనాగరకదశయందు మానవుఁడు పశుప్రాయుఁడై కామ్య సౌఖ్యములతో సంతృప్తిపడియుండును. అంతకు మించిన సంతోషము నతఁ డెఱుఁగఁడు. రెండవదశయందుఁ బ్రాపంచికజ్ఞానము కొంత యుదయించి మనో వికృతులు శిక్షితము లయి శాస్త్రములు శిల్పములు మున్నగువాని మూలమున నానందముఁ బొందును. మూఁడవదశయందు రానురాను ఆతనిజ్ఞానము విశేషముగ నభివృద్ధి నొంది పూర్వమున కన్న శాశ్వత మైన యానందము నన్వేషింప మొద లిడును. అదియే యమృతానందము.

"ఏకం రూపం బహుధా యః కరోతి....తమ్ ఆత్మస్థం యేఽనుపశ్యంతి ధీరా, తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషామ్."

ఒకరూపమును బహురూపములుగ నెవ్వఁ డొనరించుచున్నాఁడో, ఆత్మస్థుఁడైన ఆపరమాత్మను ఏధీరులు దర్శించుచున్నారో వారు శాశ్వతసుఖమును బొందుదురు. అన్యులు పొందరు.* శిల్పము తనయాదర్శకమును గ్రమక్రమముగ మార్చుకొని మెట్టకేల కీశాశ్వతసుఖమును మానవుల కందింపఁగలయంతటి యున్నతపదవి నారోహించినం గాని కృతకృత్యము కానేరదు.

— ఆంధ్ర పత్రిక.
క్రోధన సంవత్సరాది సంచిక.
1925 మార్చి 25 వ తేదీ – సంచిక 16.

—::—

* "Fine art is not real art till it is in this sense free, and only achieves its highest task, when it has taken its place in the same sphere with religion and philosophy." Hegel's 'Philosophy of fine art.'

స్వభావోక్తి

— శ్రీ పిల్లాని వేంకట సుబ్రహ్మణ్యదీక్షితులు

కవి చిత్రకారుఁడు నను నిద్దఱును బ్రకృతిపరిశీలకులు. పూఁదేనెం దుమ్మెద యాస్వాదించున ట్లెల్లవస్తువులయందలి సౌందర్యసారమును గ్రహింపఁగలనేర్పు వీరిది. దీనింబట్టి స్థాయిభావపరిణామకారణము లగు విభావానుభావాదుల నుచితరీతిం బోషించి సహృదయహృదయాహ్లాదకర మగు నిర్భరానందసంవిద్రూపరసపరిస్ఫూర్తిఁ గావించుటలో వీరి నైపుణ్యమునందుఁ బరస్పరసామ్యము గన్పట్టును. అదిగాక కవి కావ్యమునందును, చిత్రకారుఁడు చిత్రరచనమునందును నారాధింపవలసిన రసాధిదేవతామూర్తి యొక్కటి యగుటచే వీరికిఁ బరస్పరసహకారము నుపకారి కావచ్చును, రసపరిష్కృతము లగు నిర్మలహృదయముకురములం దనేకచిత్రవిచిత్రాకృతులు ప్రతిబింబించుచుండును. కల్పనాపటిమచే వింతమెఱుఁగు గూర్చి రసజ్ఞలోకమున కయ్యాకృతుల నెఱుకసేయుటకు వలయు నైసర్గికప్రతిభ వీరిపాలి సొమ్ము. సాధారణజనులవలెఁ గాకఁ దొల్తఁ దమహృదయఫలకమునం దీర్చిదిద్దుకొనిన యాకారమును గాని, భావమును గాని యినుమడించినశోభతో వాచికముగా సాక్షాత్కరింపఁజేయఁగలవాఁడు కవి. జీవకళ లుట్టిపడఁ జిత్రింపఁగలవాఁడు చిత్రకారుఁడు. వీరిలోఁ జిత్రకారునకు రసజ్ఞలోకమును సమ్మోహింపఁ జేయఁ గల ప్రధానసాధనము "స్వభావకథనము". ఇతని నిసర్గప్రతిభాసంరంభవిశ్రాంతికిఁ బరమావధి యయ్యదియ.

"అవస్థానుకృతి ర్నాట్యమ్" అనుటచే ననుకార్యుల యవస్థాస్వరూపముల ననుకరించి ప్రేక్షకసమాజమును జొక్కించు ననుటకు నీ "స్వభావకథనమే" పరమావధి. అట్లే—

కవిప్రయత్నమునకు నీ "స్వభావోక్తి" ప్రధానపరికరము. నిసర్గప్రతిభాపరమాధి కధీనము లైన యాకారములను, భావములను విదగ్ధజనమనోహరముగ నపూర్వరచనావైచిత్ర్యము నునుపుపఱచి శబ్దార్థముల మూలమునఁ బలుకనేర్చిన కవి ధన్యుఁడు. వింతసొంపుల నింపు నాతని పలుకులే కావ్యశోభాకరము లగు నలంకారములు. స్వప్రతిభైకగోచర మగు సహజస్వరూపము నిచ్ఛావిలాసముగా

మెఱుఁగుసొబఁగులు తరంగలింపఁ బలుతెఱంగుల నలంకరించుట కలంకారపరికరము కావలసినంత కవిసృష్టిలోఁ గలదు. అం దీస్వభావోక్తి యున్నతస్థాన మాక్రమింపఁగలదు. రసపరికరము లగు విభావానుభావాదుల మనోజ్ఞస్వరూపము నీయలంకారము నిరూపించునంత తేటగను, సూటిగను తక్కిన యలంకారములు నిరూపింపఁజాలవు. స్థాయిభావవికాసమున నిది ముఖ్యసాధనము. రసికబృందమున కీయలంకారమునం దాదర మెక్కుడగుట కిదియే కారణము. మనుచరిత్రమున శృంగారరసపోషణకు వలయు పరికరముం గూర్చుటకు—

సీ. "కులిశధారాహతి పొలుపునఁ బైనుండి
యడుఁగు మోపఁగ జేగురైన తటులఁ
గనుపట్టు లోయ గంగానిర్ఝరము వారఁ
జలువ యౌ నయ్యేటి కొలఁకులందు
నిసుక పెట్టిన నేల నేచి యర్కాంశులఁ
జొరనీక దట్టమై యిరులు గవియు
క్రముకపున్నాగనారంగరంభానాళి
కేరాదివిటపికాంతారవీథిఁ
గెరలు పికశారికాకీరకేకిభృంగ
సారసధ్వని తనలోని చంద్రకాంత
దరులు ప్రతిశబ్ద మీన గంధర్వయక్ష
గానఘూర్ణిత మగు నొక్కకోనఁ గనియె."

అని యొకయపూర్వదృశ్యమును కవి స్వభావోక్తి మూలమునం గల్పించెను. ఇది తప్ప యుపమ లెన్ని చెప్పినను, యుత్ప్రేక్ష లెన్నిఁ గూర్చినను, శ్లేషచమత్కృతు లెన్నిఁ గుమ్మరించినను మఱి యేయలంకారముల బెడంగు హవణించిన నిట రసోదయము కాదు. సమయోచితముగ స్వభావోక్తి రాజించును. ఆంధ్రకవితాపితామహు డిట్టిసమయములఁ గుర్తించుటలోఁ గడునేర్పరి. ఆతని—

"తతనితంబాభోగధవళాంశుకములోని
యంగదట్టపు కావిరంగువలన"

"అబ్బురపాటుతోడ నయనాంబుజముల్ వికసింప...."

"చూచి ఝళంఝళత్కటకసూచితవేగపదారవిందయై...."

అను పద్యమునందలి స్వభావోక్తుల రామణీయకం బపూర్వ మై సమయోచిత మగుటచే సహృదయుల నతిశయముగా నాకర్షించుచున్నది.

ఈయలంకారము కేవల రసోపస్కారహేతువే కాక కవికాలమునందలి నాగరికత, శిల్పాదికళల యభివృద్ధి, ఆచారాదర్శములు, రాజ్యాంగపద్ధతులు మొదలగు చరిత్రాంశముల నంతయు నిరూపించుటకు ముఖ్యసాధన మగుచున్నది. దానం జేసి కవికిఁ గల లోకజ్ఞానసంపత్తి వెల్లడి యగుటయు, పాఠకునకుఁ బ్రాచీనచరిత్రావబోధ మై లోకవ్యవహారజ్ఞానము చేకూరుటయుం దటస్థింపఁగలదు. అపుడు గాని కావ్యప్రయోజనము సాఫల్యముగ ఫలింపదు.

మనుచరిత్రకారుఁడు వరూథిని గట్టుకొన్న వస్త్రమును వర్ణించుటంబట్టి పురాతనకాలమునందియు స్నిగ్ధములు సున్నితములు నగు వస్త్రములు తయారుకాఁబడుచుండెడి వని నేఁటి చరిత్రకారులు సిద్ధాంతీకరించుట కవకాశము కలిగినది. రామాయణాది కావ్యములయందలి స్వభావోక్తులం బట్టి శిల్పాదికళలయభివృద్ధి నిరూపింపఁబడినది. శ్రీనాథుఁడు మొదలగు కవుల చాటుపద్యములును, విశ్వగుణాదర్శమువంటి గ్రంథములును స్వభావోక్తులచే నత్యంతరమణీయము లై యిట్టి చారిత్రాంశములను బోధించుచున్నవి. కవికి నైసర్గికప్రతిభ, కూలంకష మగు శాస్త్రపరిచితి, లోకజ్ఞానము, వాఙ్నైపుణ్యము అను వీనిలో నేది లోపించినను స్వభావకథనము లోకోత్తరచమత్కారి కానేరదు. కవికిఁ గల వాఙ్నైపుణ్యమును, ప్రతిభావిశేషమునుఁ బరీక్షించుటకిది గీటురాయి యనవచ్చును. అందుచేఁ బ్రాచీనాలంకారికు లిద్దాని నాద్యలంకృతి యని వక్కాణించి దీని కుపమాదు లన్నిటికంటెఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చిరి.

కావ్యాదర్శమున—

"నానావస్థం పదార్థానాం రూపం సాక్షా ద్వివృణ్వతీ
స్వభావోక్తి శ్చ జాతి శ్చే త్యాద్యా సాలంకృతి ర్యథా."

అని దండ్యాచార్యు లీయలంకారలక్షణమును దొల్త వివరించుటలో నీవిశేష మిమిడి యున్నది. "ఆద్యా" యను కంఠోక్తి దానిని మఱికొంత స్పష్టము చేయుచున్నది.

ఇట్లుండ నవీనులు — "తత్ర ప్రథమ మనేకాలంకారబీజభూతత్వా దుపమా నిరూప్యతే" (విద్యానాథుఁడు) అని యుపమాలంకారమును మొదటి దనిరి. అనేకాలంకారబీజభూత మను కారణముచే నావిషయమును సమర్థించి స్వభావోక్తిని దూర

ముగ వినరిరి. అందుచే సర్థాలంకారము లుపమామూలము లైనవి. ఈవిషయ మెంత దనుక సమంజసమో చూతము.

ఉపమాలంకార మనేకాలంకారబీజ మట ; అట్లుగాక ! ఉపమకుఁ గూడ బీజ మగుచున్నది. స్వభావోక్తి యెట్లన — ప్రకృతాప్రకృతములకు సామ్యము వాచ్య మగుచో నుపమ యగును కదా ! అట్లగుచో ప్రకృత మనఁబడు వస్తువుయొక్క సంపూర్ణస్వరూపము కవిప్రతిభాగోచర మైనప్పుడు గదా అప్రకృతముతో సామ్యము వాచ్య మగుట. ముఖ్యస్వరూప మిది యని నిర్ణయింపఁబడినప్పుడట నది చంద్రుని వలె నున్న దనుట పొసఁగును గాని వర్ణ్యస్వరూపానుభవము లేనప్పుడు సాదృశ్య ప్రసక్తి యెట్లు? అందుచే వస్త్వవస్థాస్వరూపానుభవము నున్న దున్నట్లు వివరింపనేరని కవి కుపమాదులతోడి సంబంధము నపుంసకవధూకాంక్షయే యనఁదగు. ఒకవేళ పూర్వకవిసంప్రదాయములను, గమనికలను గుర్తించి వారిభావములను, పదములను సేకరించి "పులిని జూచి నక్క వాఁత పెట్టుకొన్నట్లు" ముఖ మిందుబింబ మనియు, కనులు కలువరేకు లనియు నల్లిబిల్లిగ నాల్గుపదము లల్లవచ్చునది కవిత్వమా ? ఆయలంకారములు కవిప్రతిభావిశేషసూచకములా ? రావు.

ప్రకృతిసుందరము లగు నవయవసంస్థానములు గల మూర్తి నలంకరించుటకు హారనూపురాద్యలంకారము లెట్టివో కవిప్రతిభాగోచరము లగు విభావానుభావాదుల నిసర్గసుందస్వరూపము నలంకరించుట కుపమాదు లట్టివి. అనఁగా జాతిక్రియాగుణద్రవ్యభేదముచే నలుతెఱంగు లైన విభావానుభావాదుల యవస్థాస్వరూపములను రసజ్ఞలోకమునకు సులభముగ బోధించి రసానుభవముఁ జేకూర్చుట కుపమాదులు సాధనము లగుచుండును. కవి వివక్షిత మిందు స్వభావోక్తియే యగును. అందుచే నలంకారము లన్నిటికి స్వభావోక్తి బీజ మనుటలో సందియము లేదు.

"శంపాలతికతోడి జలదంబుకై వడి
మెఱుఁగుటొల్లియతోడి మేనివాని"

అని పాడుకొను కవీంద్రుని హృదయముకురమునఁ బొల్తుఁ బ్రతిబింబించినది. 'మెఱుఁగుటొల్లియతోడి మేనివాని సొబఁగు రాని మెఱపుతోడి మేఘంబు గాదు. ఆప్రతిబింబాకృతినే యాతఁడు ప్రధానముగా రసజ్ఞలోకమున కెఱుకపఱుపఁ దలఁచినదియు, అందుల కొక పోలిక గొనితేఁగోరి ప్రకృతి నొక్కమాఱు సింహావలోకనముం గావించి మెఱుపుదీవపొత్తు గల మేఘంబు నేర్చి కూర్చి రసజ్ఞులకు స్వప్రతిభైక

గోచర మగు మూర్తి నతిసులభముగాఁ బ్రత్యక్షము సేసినాఁడు. ఇం దుపమాలంకార మునకు స్ఫూర్తి యున్నను స్వభావోక్తియే యిం దతిసుందరముగ గోచరించు చున్నది. ఇ ట్లలంకారజాతము నెల్లఁ దలచిన నీస్వభావోక్తి దానిలో నంతర్భింబిత మై కన్పట్టకమానదు.

మేఘసందేశమున--

"తస్యాః కించి త్కరధృత మివ ప్రాప్తవా నీరశాఖం
హృత్వా నీలం సలిలవసనం ముక్తరోధో నితంబమ్
ప్రస్థానం తే కథ మపి సఖే లంబమానస్య భావి
జ్ఞాతాస్వాదో వివృతజఘనాం కో విహాతుం సమర్థః."

అని కలదు. సృష్టిం దలక్రిందు సేయఁగల నిసర్గప్రతిభాసంపన్నుఁ డగు కవిబ్రహ్మ యొకవిధ మగు సృష్టినిర్మాణమునం దృప్తినందఁ జాలఁడు. అందులకుఁ దనకావ్య సృష్టియం దత్యద్భుతనూతనదృశ్యములం గల్పించుకొని వినోదించుచుండును. ఆతని వినోదము సహృదయహృదయాకర్షక మైనది.

ఈశ్లోకమున - గట్టుక్రిందకుం దిగిన గంభీరానదియు, నందుఁ దేరిన నల్ల నీటిపై కొఱఁగిన వేతసశాఖయు, నందు పైపై నలముకొనిన మేఘంబును గల యొకమనోహరప్రకృతిదృశ్యము ప్రత్యక్షీకరింపఁబడినది. భావనాప్రపంచమున లీనుఁ డైనపుడు స్వప్రతిభలో గోచరించు నైజస్వరూపమును వెల్లడించుటయే కవి యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. అగుచో నిది స్వభావోక్తియే యగును. అయిన నిది స్వభావోక్త్యలంకార మనఁ జెల్లదు. కవిప్రతిభ యంతటితో విశ్రమింపలేదు. స్వభావసిద్ధ మైన పూర్వదృశ్యము కావ్యసృష్టి నొకవింతపరిణామము నొంది నూతన దృశ్యముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇందు గంభీరానది గంభీరనాయిక యైనది. ఒడ్డు క్రింద నున్న నల్లనీ రామెనితంబమును వీడిన విరహసూచక మైన నల్లనివలువ యైనది. నీటి కొఱఁగిన వేతసశాఖ వస్త్రనిరోధక మగు నామెహస్త మైనది. మేఘుఁ డామెకు నాయకుఁ డయ్యెను. కవిబ్రహ్మయొక్క యీవినూత్నశిల్పనాకౌశలమున శృంగారరస ముద్దీపిత మైనది. రూపకార్థాంతరన్యాసాలంకారము లిందు బహి ర్వ్యక్తము లై ప్రాధాన్యము వహించినవి. అందుచే నూత్నశిల్పమునకుఁ బునాది యని స్వభావోక్తి ననవలసియుండును.

అనుకరణప్రధానము లగు దృశ్యకావ్యములయం దీస్వభావోక్తి మిక్కిలిగఁ గూర్పఁబడును.

"దర్భాంకురేణ చరణః క్షత ఇత్యకాండే
తన్వీ స్థితా కతిచి దేవ పదాని గత్వా
ఆసీ ద్వివృతవదనా చ విమోచయంతీ
శాఖాసు వల్కల మసక్త మపి ద్రుమాణామ్."

గీ. "చరణమునఁ గ్రుచ్చికొనెఁ గుశాంకుర మటంచుఁ
గొన్నియడుఁగులె నడచి యాకొమ్మ నిలిచె
తరువుశాఖల వస్త్రంబు దగుల కున్న
దీసుకొనుదానివలె వెన్కఁ దిరిగి చూచె." (క. వీ.)

అని గలదు. శృంగారరసాధిదేవత యిందు సహజస్వరూపమునఁ దాండవించు చున్నది. నాయికయొక్క తాదాత్మికావస్థాస్వరూపము నతిసుందరముగఁ బ్రత్యక్షీకరించుటలో కవిప్రతిభ కిందుఁ బూర్తి యైన పని కుదిరినది. అత్యద్భుతసంవిధానముచే నాలంబనవిధానముయొక్క సహజసౌందర్యసామ్రాజ్యము కవివాఙ్నైపుణ్యముచే మెఱుఁగుదీరి యొక్కింత వింతరామణీయకము నెనయ నఖండబ్రహ్మానందసబ్రహ్మచారి యగు రసము జాలెత్తినది. సహృదయహృదయములందలి హర్షాంకురముల కది జీవము.

స్థాయిభావవికాసమునకు నీస్వభావకథనమే హేతు వనుటకు - "రాజా — సఖే! తపస్విభిః కైశ్చి త్పరిజ్ఞాతోఽస్మి చింతయతావ త్కేనాఽపదేశేన సకృదాశ్రమే వసామ" అను నాయకునివాక్యము గుర్తు. తరంగిత మగు రసప్రవాహమున నుఱ్ఱూత లూఁగుచున్న యాతనిడెంద మిప్పుడు నిశ్చయస్థానము నధిగమింపఁ గలిగినది. "కుంభగతప్రదీపికాశ్రీ దోఁప నేకాగ్రత నిర్వృతిఁ జెందుట" యన నిదికదా! కాదేని యేదేని మిషవెట్టి యైన నిట నుండు మను నుత్కంఠాసూచక వాక్యము బయల్పడు టెట్లు? ఇది స్వభావోక్తివలనఁ గలిగిన పరిణామము. ఈ స్వభావమును నటకుఁడు గూడ సరసముగా ననుసరింపగలిగెనా, సామాజికునిభాగ్యవిశేష మే మని చెప్పవలయును! ఇట్లు విభావానుభావసామగ్రిఁ బోషించి సహృదయులఁ జొక్కించు నీస్వభావోక్త్యలంకారప్రాగల్భ్యమును శృంగారాదినవరసక్రమ

మున వివరించుటకు తావు చాలదు. కాళిదాసాదులరచనలయం దీస్వభావోక్తుల పొందిక లనంతములు.

సగుణారాధకుల కీయలంకారమునం దభిరుచి మెండు. లక్ష్యముం జూపినఁ గాని వ్యాకరణసూత్రార్థ మవగాహన కాని వడుపునఁ దా మారాధించు దేవతా మూర్తి కనులఁ బొడకట్టినఁ గాని భక్తిరసానుభవము సిద్ధింపదు. భక్తిరసానుభవమునకు మూర్తిసాక్షాత్కారమే పరమావధి కదా ! భక్తిరసప్రధాన మగు శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమునం దీస్వభావోక్తు లతిసుందరము లనేకములు.

"అంసాలంబితవామకుండలధరం మందోన్నతభ్రూలతం
కించిత్కుంచిత కోమలాధరపుటం సాచిప్రసారేక్షణమ్
ఆలోలాంగుళిపల్లవై ర్మురళికా మాపూరయన్తం ముదా
మూలే కల్పతరో స్త్రిభంగి లలితం జానే జనన్మోహనమ్."

ఉ. "మూఁపున వామకుండలము మోవి నొకించుక మోడ్పు నందముం
జూపెడు నోరచూపు సొగసుం బొమ నొక్కట నిక్క గన్పడం
గ్రేపులు సొక్కఁ గల్పకముక్రిందఁ ద్రిభంగిగ నిల్చి యంగుళీ
వ్యాపితవంశపూర్తిమయి వర్తిలు మోహనమూర్తిఁ గొల్చెదన్."

అని చిన్నికృష్ణుని సహజసుందరస్వరూపము నత్యంతరసోద్దీపకముగఁ జిత్రించి స్వప్రతిభాగోచర మగు మూర్తి నింతకంటెఁ దెలుపఁజాలనో యనునట్లు, 'జగన్మోహనమ్' అనుపదముచే స్వసంరంభమున కవధిఁ గల్పించికొనినాఁడు కవిపుంగవుఁడు. అం(ధ్రీకరణము నత్యంతరమణీయముగ నున్నది. "క్రేపులు సొక్క" అనుపదము మూలాధిక మయ్యు నందముఁ గూర్చినది. ఇందలి స్వరూపము చిత్రకారునకుఁ జక్కనిపని గల్పింపఁగలదు.

పరమభక్తాగ్రేసరుఁ డగు పోతనమహాకవి కీ స్వభావోక్తి ప్రియతమము. అతనిగ్రంథమునం దతిలలితము లైన స్వభావోక్తు లనేకములు గన్పట్టును. చూడుఁడు —

సీ. ఒకచెలికానిపై నొకచేయిఁ జాచి వే
రొకచేత లీలాబ్జ మూఁచువానిఁ

గొప్పున కందని కొన్ని కుంతలములు
చెక్కుల నృత్యంబు సేయువాని
గలుచదుంగులు పుచ్చి కొమరారఁ గట్టిన
పసిడివన్నియ గల పటమువాని
నొదలఁ దిరిగిరా నలవడఁ జుట్టిన
దట్టంపుఁ బించెపుదండ వాని
రాజితోత్పలకర్ణపూరిములవాని
మహితపల్లవపుష్పదామములవాని
భువనమోహననటవేషభూతివానిఁ
గనిరి కాంతలు కన్నుల కఱువు దీర.

కనినవారు కాంతలే కాదు; కవియు, మనమును. ఇం దాగోపికావల్లభుని సహజ స్వరూపము గడుసొంపుగఁ గన్పట్టుచున్నది. కవి హృదయమునం దోచుచున్న మూర్తిని సంపూర్ణముగఁ జిత్రించుట కీపద్యఫలకము చాలనే లేదంటకు "కన్నుల కఱవు దీర" అను పదమే నిదర్శనము. అదిగాక భువనమోహననటవేషుని మూర్తిం బూర్తిగ నిరూపింప నెవరితరము ?

అంత్యంతరసోపస్కారకారణ మై పండితపామరజనసామాన్యము నాద రింపఁ జేయుటలో స్వభావోక్తికి మించిన యలంకార మొండు గానరాదు.

భాగవతమున నీకవి కృష్ణునిశైశవమును వర్ణించుటలో—

సీ. "కడుపున దిండుగాఁ గట్టిన వలువలో
లాలితవంశనాళంబుఁ జొనిపి,
విమలశృంగంబును వేత్రదండంబును
జారి రానీక డాచంక నిఱికి,
మీఁగడపెరుఁగున మేళవించిన చల్ది
ముద్ద డాఁపలిచేత మొనయ నునిచి,
చెలరేఁగి కొసరి తెచ్చిన యూరుఁగాయల
వ్రేళ్లసందుల నెల్ల వెలయ నిఱికి,
సంగడీలనడుమఁ జక్కనఁ గూర్చుండి
నర్మభాషణముల నగవు నెఱపి

యాగభోక్త కృష్ణుఁ డమరులు వెఱఁగంద
శైశవంబు నెఱపి చల్ది గుడిచె.

అని శ్రీకృష్ణపరమాత్మను లీలామానుషస్వరూపమునఁ జిత్రించుటలోఁ గవి చూపిన వాఙ్నైపుణ్యము వాచాతీతము. గొల్లపిల్లలలో నాభగవానుని, నాయిద్దరిలో పాఠకులను నైక్యము గావించుట కీకవి కూర్చుకొనిన పరికరము నిరుపమానము. అప్రాకృతతేజోమూర్తి నాలకాఁపరిగఁ జేసి యామూర్తియొక్క తొల్లిటివేషమును "యాగభోక్త" యను పదముచే గోచరింపఁజేసి రెంటిలో భేదమును గట్టెదుట నిల్పి చూపుటచే నీమహాకవి సంవిధాన మత్యాశ్చర్యకర మైనది. అమరులు వెఱఁగందుటయు నందులకే గదా !

ఇట్లు స్వభావోక్తులు కవిప్రతిభను బట్టి మనోజ్ఞము లై కావ్యలక్ష్మి నంలకరించుచుండును. పూర్వాలంకారికుల మతమున నిది ప్రాధాన్యము వహించుటయు నుచితమే యగును. అభిరుచింబట్టి మతభేదము గాని మతభేదముంబట్టి యభిరుచి కాదు గదా !

—ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక - ప్రజోత్పత్తి.
(1931 - 32) సంచిక : 22.

—φ—

ప్రథమ పద్యాంధ్ర వ్యాకరణము

—డా॥ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తం

రచనావిధానమునుబట్టి తెలుగుభాషకు వ్యాకరణములు ఈ క్రింది విధము లుగా విభజింపఁబడినవి. (1) సంస్కృతశ్లోకములయందు ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి, వికృతివివేకము లేక అథర్వణకారికావళి, హరికారికావళి మున్నగున విట్టివి. ఇందలి కారికలనే తగురీతిని విఱిచి సూత్రములుగాను పఠించుకొనదగును. (2) సంస్కృతసూత్రములందు వైకృతచంద్రిక. దీనిని మంచెళ్ళ వాసుదేవ కవి రచించెను. ఇది యింతదనుక ప్రచురింపబడక పోవుట విచార్యము.

1. ఆంధ్రకౌముది :

ఇది మండ లక్ష్మీనృసింహ కవి విరచితము. దీనిని 1895 లో విశాఖపట్ట ణము ఆర్షాప్రెస్ వారు తొలుత ప్రచురించిరి. ఇందలి సూత్రములు దేవనాగర లిపిలోను, ఉదాహరణములు తెలుగులిపిలోను ఉన్నవి. గ్రంథపీఠికలోని కతిపయ విషయము లాధారముగా ఆచార్య గంటిజోగి సోమయాజులుగా రీవ్యాకృతి క్రీ. శ. 1670 ప్రాంతమున రచిత మై యుండునని ఊహించిరి. కాని అనేకాంతరంగిక సాక్ష్యములనుబట్టి యిది ప్రాచీనవ్యాకృతిగా కానరాదు. సిద్ధాంతకౌముది కిది అను కరణముగా కనుపట్టినను, రచన చాల సంక్షిప్తము. ఇం దనేకము లగు అవకతవ కలు గూడ గలవు. "From the quotations contained in the work, it may be inferred that he lived in recent years" అని ప్రాచ్యగ్రంథా లయాధికారుల యభిప్రాయము.

2. చిన్నయసూరి సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము :

ఇదియు సమగ్రముగా కనుపట్టదు. లోపభూయిష్ఠమైనది. ఇం దనేక సూత్ర ములు వివరణము నపేక్షించుచున్నవి. చిన్నయసూరి తా నొక సూత్రాంధ్ర వ్యాక రణమును సంస్కృతమునందు సమగ్రముగా వ్రాసినట్లును, అందలి కొన్ని సూత్ర

ములను బాలుర కుపయుక్తమగునట్లుగా తెనుగున కనుపదించినట్లును ఈ క్రింది పద్యమువలన తెలియును.

'మును మదుపజ్ఞంబగుచుం
దనరిన వ్యాకృతిని సూత్రతతి యొక కొంతం
దెనిఁగించి యిది ఘటించితి
ననయము బాలావబోధ మగు భంగిఁ దగన్''

సమగ్రముగా తెనుగు శబ్దలక్షణము తెలిసికొనవలయు నను వేడ్క గలవారలు ఈ మూలవ్యాకృతి యగు సూత్రాంధ్రవ్యాకరణమును జూడవలయు ననియు సూరి ఆకాంక్షించెను. ఇప్పుడు లభించుచున్న సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము, సమగ్రముగా తాను వ్రాసినట్లు సూరి చెప్పుకొన్నవ్యాకరణమునకు చిత్తుప్రతిగానో, తొలిరూపము వంటిదిగానో భావింపనగు నని కొందఱ యభిప్రాయము.

3. పద్యములందు రచింపబడినవి :

వీనిలో ప్రథమము, ప్రధానమునగు ఆంధ్రభాషా భూషణమును గూర్చి యిందు విపులముగా పరామర్శింతము.

4. తెలుగు సూత్రములందు రచింపబడినవి :

చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణము, ప్రౌఢవ్యాకరణము మున్నగునవి.

5. గద్యాంధ్ర వ్యాకరణములు :

వీనినే వివరణాత్మక వ్యాకృతు లనియు ననఁదగును. ఈ రచయితలకు "అల్పాక్షర మసందిగ్ధమ్, సారవత్ విశ్వతోముఖమ్, అస్తోక మనవద్యం చ సూత్రమ్ సూత్రవిదో విదుః'' అను లక్ష్యముతో సూత్రరచన చేయవలయునన్న ఆశయము లేదు. విషయవివరణమే వీని ప్రధానలక్ష్యము. శ్రీ రావిపాటి గురుమూర్తిశాస్త్రి విరచిత మగు "తెనుఁగు వ్యాకరణము'', శ్రీ ఉదయగిరి శేషయ్య "తెలుఁగువ్యాకరణ సంగ్రహము'', టి. యం. శేషగిరిశాస్త్రి "ఆంధ్రశబ్దతత్త్వము'', కుప్పుణ్ణయ్యంగారు "సర్వలక్షణసారసంగ్రహము", శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావు "సులభవ్యాకరణము'', శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి "ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము'', శ్రీ వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి "బాలవ్యాకరణోద్యోతాదు''లిట్టివిగా నెన్నవచ్చును.

పద్యాంధ్రవ్యాకరణముల గూర్చిన సంక్షిప్తచరిత్రమును, వానియందలి విలక్షణలక్షణములను పరామర్శించులక్ష్యముతో ప్రథమపద్యాంధ్రవ్యాకరణమును ఇట సమీక్షింతము.

ఆంధ్రభాషా భూషణము :

క్రీ. శ. 13 శ. మూలఘటిక కేతన కర్త. ఇది 192 పద్యములతో పరిమిత మైన వ్యాకరణము. (అటనట వచనములును లేకపోలేదు.) ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి అర్వాచీనమైన వ్యాకృతి యని, బహుశః ఎలకూచి బాలసరస్వతియే దీనిని వ్రాసియుండు నని భావించు ఆధునికులు చాలమంది ఈవ్యాకృతియే తెలుగుభాషకు తొలి దని భావింతురు. ఇందులకు కేతన

"మున్ను తెనుఁగునకు లక్షణ
మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప రేఁ జెప్పెద వి
ద్వన్నికరము మది మెచ్చఁగ
నన్నయభట్టాదికవిజనంబుల కరుణన్"

అని చెప్పుకొనుటయు నుపబలక మై యుండును.

సంస్కృతమునందు విరచిత మైన కొన్ని వ్యాకృతులందు లక్షణమే కాని లక్ష్యములు తత్కర్తలచే కూర్చబడినవి కావు. అవి తరువాతి టీకాకర్తలు, వ్యాఖ్యాతలు, అనువాదకులు చేకూర్చినవి. కాని ఆరీతిగా గాక లక్ష్యలక్షణములు రెండును కేతనచేతనే కూర్చబడినవి. కొన్నిచోట్ల లక్ష్యములు మాత్రమే యుండును.

కేతన తాను వ్రాసినది చిన్న వ్యాకృతియే యైనను, తన్ను 'ఆ షణ్ముఖపాణినులకు నగు నెన' యని 'భాషావేదులు సంతోషింతు ర'ని విశేషముగా ఆశించినట్లు కనిపించును. ఒక సమగ్రవ్యాకరణము ఆంధ్రభాషకు రచింపవలయునను ఉదారాశయ మాతని కున్నట్లు కానరాదు. ఆంధ్రభాషాప్రవేశమున నాతడు మార్గదర్శి కావలయుననియే ఆతని ఉద్దేశ్యము. ఒకక్రొత్త గ్రామమునందు, 'ఫలానా'వారి యిల్లెక్క డని అడుగుదుము. ఇందులకు కొందరు గొందులు, సందులు, సంకేతములు చెప్పి పొమ్మందురు. కొంద ఱుదారులు తామే స్వయముగా వచ్చి ఇంటివద్ద దిగవిడచి పోదురు. ఇం దేది యుత్తమ మని ప్రశ్నింప పనిలేదు. మొదటిపద్ధతి ప్రకారము అడిగినవాడు కొంత తనబుద్ధిని కూడ ఉపయోగింపవలసి యుండును.

ఇందు పొరబడి ఒకయింటికి మారుగా ఇంకొక యింటిలో ప్రవేశించుట కవకాశ ముండును. రెండవపద్ధతిలో ఇట్టిదాని కవకాశ ముండదు. ఈరెండును గాక మధ్యేమార్గ మొకటున్నది. కొంతదనుక వచ్చి రూఢముగా గుర్తు చూపనగును. కేతన తొలిదారినే త్రొక్కె ననవచ్చు ననుట కీ క్రింది పద్యమే సాక్ష్యము.

> "కంచి నెల్లూరు మఱి యోరుఁగఁ ల్లయోధ్య
> యనుపురంబులపై గంగ కరుగు మనిన
> పగిది, నొక త్రోవఁ జూపెద, బహుపథంబు
> లాంధ్రభాషకుఁ గల వని యరసికొనుఁడు."

ఆంధ్రభాషాగ్రహణమున కనేకమార్గము లున్నట్లును, అందు తా నీరీతిగా, స్థూలముగా మార్గసూచనము మాత్రమే చేయతలపడినట్లును కేతన వచించెను. కావున కేతన తన రచనను సమగ్రముగాఁ గావింపలే దని విమర్శింపరాదు. ఏలన ఏ రచయిత ఏఆశయముతో తనరచన సాగించెనో గుర్తించి, ఆ ఆశయసిద్ధిని ఆతఁడు గాంచెనో లేదో పరామర్శింప వలయుననే కాని ఆత డాశింపని దానిని మన మాతనినుండి ఆశింపరాదను విమర్శన సూక్ష్మము నిట్లొకచో శ్రీ అరవిందులు తెలియపఱచిరి.

"The true spirit of criticism is to seek in a literature what we can find in it of great or beautiful, not to demand from it what it does not seek to give us". కాని కేతన విషయములో వచ్చిన చిక్కు ఆతడు తన్ను పాణిన్యాదులతో పోల్చుకొనుట. నక్కెక్కడ ? నాకలోక మెక్కడ?? కేతన తన పరిధి తెలియనంత అవివేకి గాడు. బహుశః యిది ప్రక్షిప్త మేమో !! లేదా తాను తొలివ్యాకృతిని తెలుగునకు కూర్చినా నను మోజుతో చెప్పుకొనియుండును. ఆధునికులకు నిట్టి సర్దాలు లేకపోవు.

కేతన సంస్కృతమే అన్నిభాషలకు తల్లి యని, అట్టి సంస్కృతము, తజ్జన్యము నగు తద్భవము కాక, స్వతంత్రముగా కల్గినభాషయు కొంత కల దని, ఈమొత్తము కలిసిన భాషయే "తెనుఁగుబాస నాఁగ వినుతి కెక్కె" అని ఉద్ఘాటించెను. (14 ప॥). ఇది యంతయు ఆంధ్రభాష యని ఆతడు భావించలేదు. ఆతడు రచించినది 'ఆంధ్రభాషాభూషణమే" అయినను, ఆంధ్రపదము నాతఁడు

పట్టైనచోటులను ప్రయోగింపనేలేదు. అది యట్లుంతము. ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి యందువలె ఇందు ప్రాకృతముల ప్రసక్తి లేదు. కాని కేతన ప్రాకృతప్రసక్తి నొక్కమారు గావించెను. అది యిది.

> "సంస్కృత ప్రాకృతాది లక్షణముఁ జెప్పి
> తెనుఁగునకు లక్షణముఁ జెప్పకునికి యెల్లఁ
> గవిజనంబులనేరమి గాదు నన్ను
> ధన్యుఁ గావింపఁ దలఁచిన తలఁపు గాని."

ఇట ఒకసందేహము. సంస్కృతప్రాకృతాది లక్షణమును జెప్పిన కవిజనము లెవరు? తెనుఁగుకవులే కావలయును. ఏవరో అయినచో వారు తెనుఁగునకు లక్షణము నేల చెప్పరు? దీనినిబట్టి తెనుగు కవులు కొందఱు వక్ష్యమాణకవుల కుపయుక్త మగునట్లుగా సంస్కృతప్రాకృతములకు లక్షణము నేర్పఱచియుందురు. అవి యీనాఁడు లభ్యములు అగుటలేదని భావింపవలయును. కేతన కాలమున ఆంధ్ర దేశములో ప్రాకృతవ్యాకరణములు కూడ సంస్కృతములోపాటు పఠనపాఠనము లందుండె ననుట కీ పద్యము తోడ్పడుచున్నది. అయినను కేతన సంస్కృత సమము లట్లు ప్రాకృతసమములను గాని, సంస్కృతభవములట్లుగా ప్రాకృతభవము లను గాని గుర్తింపలేదు. వర్ణనాత్మకవ్యాకరణము రచించు వానికి ప్రాకృతము లతో తెనుగునకు గల సంబంధము చారిత్రకము కావున నిరూపింపవలసిన పనిలేదు. ప్రాకృతసమముల నన్నింటిని ప్రాకృతభవములుగానో, సంస్కృతభవములుగానో పరిగణించినను ప్రమాదము లేదు. సిరి, అగ్గి ఇత్యాదులు నేటి విద్యార్థులు శ్రీ, అగ్ని అను ప్రకృతులకు వికృతులుగా గ్రహించుచున్నారు. కాని ఒక్కచోట ప్రమా దము వాటిల్లుచున్నది. సంస్కృతమునందలి 'య' కారము సూటిగా తెనుఁగునకుఁ జేరునపుడు యకారము లోపించుచున్నది. ఉదా॥ యశము–అసము, యుగ–ఉగము, యువతి–ఉవిద ఇత్యాదులు. ఇట్లు యకారము లోపించు పదములకన్న యకారము జకారముగా మాఱుపదములే తెనుగునం దెక్కువ. ఈమార్పు ప్రాకృతభాషలో కల్గి, తద్ద్వారమున తెనుగున ప్రవేశించినది. ఈ ఒక్కచోటనైన ప్రాకృతసమ–లేక–భవములను అంగీకరింపక తప్పదు. సంస్కృతభవము లనుటకు వీలులేదు. ఏలన సంస్కృత యకారము తెనుగున అకార మగును గదా! కావున యాత్ర–జాత్ర, యముఁడు–జముఁడు ఇట్టివి ప్రాకృతభవములని గాని, ప్రాకృతసమము లని గాని అనకతప్పదు.

కర్ణాటతమిళభాషలయందును ప్రాకృతసమభవములు గుర్తింపఁబడలేదు. ఒక కర్ణాటభాషా చరిత్రకారుడు ఈసందర్భమున వీనిని గుర్తించిన తెనుఁగువ్యాకర్తల విజ్ఞతనే యిట్లు ప్రశంసించెను.

"The word tat in the compounds tatsama and tatbhava is taken in Kannada grammars to denote Sanskrit but in Telugu it is taken to denote Prakrit also, and this classificatian is desirable since there ate instances of words, which it is easier to derive from Prakrit than from Sanskrit" History of Kannada Language by R Narasimhachary. p 115,

సాంకేతిక పదములు :

శాస్త్రరచన సాంకేతికపదములమీదనే ఆధారపడియున్నది. ఏశాస్త్రరచనయైనను ప్రాచీనపారిభాషికపదములను మార్చుకొని గాని, ఉపజ్ఞకొలది స్వకీయములను కల్పించుకొనిగాని అభివృద్ధి నందవలసి యున్నది. పాణినితో బోల్చుకొన్న కేతనలో నీ దృష్టి కానరాదు.

కేతన అచ్చులు, హల్లులు అను పాణినీయ సంజ్ఞలను; స్వరములు, వ్యంజనములు, అంతస్థలు, ఊష్మలు అను ప్రాతిశాఖ్యాసంజ్ఞలను ఉపయోగించెను. తత్సమము, తద్భవము, దేశ్యము అను పారిభాషికపదములను ప్రాకృతవ్యాకరణముల నుండియైన గాని, భరతుని నాట్యశాస్త్రము, దండి కావ్యాదర్శాదుల నుండి గాని గ్రహించె ననవచ్చును. 'గ్రామ్యము' అను పరిభాషను తొలిలక్షణగ్రంథముగా నెంచదగు "కవిజనాశ్రయము" నుండి స్వీకరించియుండును. ఈవిషయము ముందు నిరూపితము. 'అచ్చతెనుఁగు' అనునది కేతన ఉపజ్ఞతో కల్పించినదిగానే కనుపించును. దీని పరామర్శయు ముందు జరుగును.

సంస్కృతమునందు తపరకరణము, ఇత్సంజ్ఞవంటి వానిని తానును కల్పింపవలయు నని కేతన ఉత్సహించి యిట్లు నుడివెను. "లక్షణములు దెలిపెడుచో నక్షరములు దెలియు కొఱకు ననువైన క్రియన్, శిష్టార్థముగాఁ బల్కెడ, లాక్షణికులు తప్పుగాఁ దలఁపకుఁడు మదిన్" (౩౩ ప॥). కాని యిందును నీతఁ డొక నిర్దిష్ట విధానము ననుసరింపకపోవుట విచార్యము. వుట్లు, ముట్లు, డుట్లు, సుట్లు, నుట్లు, నట్లు, రుట్లు, డట్లు అనురీతిగా హల్లులకును, అట్లు, ఇట్లు, ఉట్లు అనురీతిని

అచ్చులకును జేర్చెను. ఇంతకు నీనివలన నితడు సాధించినది 'కారము' అను ప్రత్యయ ప్రయోగము చేయకుండగాని ; అక్షరము అని ప్రయోగింపకుండగాని పద్యమును నడపుట. జిత్తుకిత్తుల నున్నట్లు వీనికి వ్యాకరణకార్యములలో విశేష ప్రయోజనము లేదు. యశ్రుతి అనిగాని, యడాగమ మనిగాని యనక కేతన కేవలము యకారమనియే యనెను. (49 ప॥). లగమాదేశాదులను గూడ నీతఁడు చాలవఱకు ప్రయోగింపలేదు. ఆదేశమునకు 'త్రోచివచ్చు' నని యీతఁడు చక్కఁగా నుడివెను. (62 ప॥). కాని ఒకచో నిగ్రహము తప్పి కాదేశము "పునాదేశ"మని నుడివెను. (119 ప॥). ఇట్లే 'వికల్ప'మనియు నొకచో పలికెను. (51 ప॥). బహుళము, విభాష అనునవి యిం దుపయుక్తములు కావు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణియందు కల్పింపబడిన ప్రాణులు, ప్రాణములు, వక్రములు వక్రతమములు, పరుషములు, సరళములు, స్థిరములు దంత్యతాలవ్యభేదములు, కళ, ద్రుతప్రకృతికము, ఔపవిభక్తికము, మహద్వాచకము, అమహద్వాచకము, తద్ధర్మార్థకము, సమాపకమువంటి పారిభాషికపదము లాంధ్రభాషాభూషణమునందు లేవు. అర్థకము (mood) వర్తమానార్థక, భూతార్థకాదు లని యిం దుపయుక్తము.

ద్రుతప్రకృతికము లనుటకు మాఱుగా కేతన 'నాంతంబైన పదంబుల' (54 ప॥) అని ప్రయోగించెను. ఇట 'నంతమ'ని యుండు టుచితము. తక్కిన పాదాదిఅచ్చులు కూడ దీర్ఘములు కావు. అట్లుకానిచో 'న + అంతము' అని గ్రహింప వలయును. అప్పుడు 'న' లోని అత్వము తక్కిన హల్లులందు వలె ఉచ్చారణసౌలభ్యమునకు తెచ్చిపెట్టుకొన్నదిగానే యెంచవలయును. 'పొల్లునకారమే' (59 ప॥) కొన్ని పదాంతములయం దుండు నని యీతఁ డెంచెను. దీనికే చింతామణికర్త ద్రుత మని పేరిడెను.

సంధి, సమాసము, విశేషణము, విభక్తి, క్రియ, ప్రధానము, అను సంస్కృతవ్యాకరణ ప్రచురసంజ్ఞలను కేతనకూడ ఉపయోగించెను. కాని సర్వనామ మనుటకు మారుగా ఈతఁడు, "యుష్మదస్మత్పదంబు" లనెను. (105 ప॥. 106 ప.). ఈరీతిగనే కృదంతములు, తద్ధితాంతములు మున్నగు వానినికూడ కేతన గ్రహింపక అట్టి వానిని కొంచెముగా మాత్రము సూచించెను. పురుష, లఘువు, అనుస్వారాదులును, తత్పురుష, కర్మధారయ, బహువ్రీహి అనురీతి నీతఁ డుపయోగింపలేదు.

క్త్వార్థ మను దాని నీతఁడు యిత్వాంతం బనుట మిక్కిలి సముచితము. ఇట్లు పారిభాషికపదప్రయోగవిషయమున చింతామణ్యాదులతో నీ పద్యాంధ్ర వ్యాకరణము పూర్తిగా భేదించుటను బట్టి కేతనను కొంతవఱకు స్వతంత్ర మార్గ గామిగా భావింపనగును. సంస్కృతసంజ్ఞాదికము నుపయోగించకుండ నుండుపట్ల కేతన చూపిన నిగ్రహము మిక్కిలి ప్రశంస్యము.

సంస్కృతమునందు తద్భాషకు వ్యాకరణ రచన మూఁడువిధములు జరిగినది.

1. పాణినీయ పద్ధతి :

సాంకేతికనైపుణ్యముతోఁ గూడిన కృతకసంక్షిప్తరచనాపద్ధతి. పాణిని అష్టాధ్యాయినిని మార్గదర్శకముగాఁ గావించుకొని యొనర్చిన వ్యాకరణము లగు చాంద్ర, జైనేంద్ర, సరస్వతీకంఠాభరణాదు లిట్టివి.

2. కాతంత్ర పద్ధతి :

ఇందు అక్లిష్టము సహజ మగురచనాపద్ధతి పాణినీయముకన్న భిన్నముగా నుండును. ప్రత్యాహారాదిక్లేశము లిం దుండవు. "శబ్దకృతలాఘవము కంటె అర్థ కృత మైన లాఘవమునకే ప్రయత్న మెక్కువ." శర్వవర్మ విరచిత కాతంత్ర మును (పాణినీయరచనకు, వార్తికములకు మధ్య నిది విరచిత మై యుండు నని పెద్దల యభిప్రాయము) మార్గదర్శకముగాఁ జేసికొని రచితమైన హైమశబ్దాను శాసన, సంక్షిప్తసార, సారస్వత, సుపద్మ, ప్రయోగరత్నమాలాదు లిట్టివి.

3. పాణినీయ కాతంత్ర పద్ధతి :

కాతంత్రమువలె ప్రకరణవిభాగమును, పాణినీయమువలె ప్రత్యాహారపద్ధతి, ఏకాక్షరసంజ్ఞలు కలిగిన రచన. ముగ్ధబోధవ్యాకరణ మిట్టిది.

అష్టాధ్యాయిలో 3990 సూత్రము లుండగా, నాలుగధ్యాయములు గల కాతంత్రమున 1400 సూత్రములే కలవు. ముగ్ధబోధలోను నాలుగే అధ్యాయ ములు-1184 సూత్రములు. తెలుగు దేశములో దీనిని బాగుగా ఉపాసించినవారు కీ. శే. వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు.

అక్లిష్టత, రచనలో అవలంబింపబడిన సహజధోరణి, సంక్షిప్తత మున్నగు లక్షణములను బట్టి ఆంధ్రభాషాభూషణము కాతంత్రపద్ధతికి చెందినదిగా భావింప

నగును. తమిళమునందలి తొల్కాప్పియము కూడ నిట్టిదే అని బర్నెల్‌పండితుఁడు నిర్ధారించెను. (చూ. "On the Andhra School of Sanskrit Grammarians–Their place in Sanskrit and subordinate Literatures–పుట 10) ఆంధ్రభాషాభూషణ విషయము పట్ల నిట్లుగా స్పష్టముగా నిర్ధరింపఁ జాలము కాని, స్థూలముగాఁ బేర్కొనఁదగును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, బాలవ్యాకరణాదులు, పాణినీయ పద్ధతికిఁ జెందిన వనఁదగును. పైవిభాగము మాట నట్లుంచుము. చింతామణి, బాలవ్యాకరణాదులు సాంప్రదాయిక వ్యాకరణములు కాగా, ఆంధ్రభాషాభూషణాదులు స్వతంత్రవ్యాకరణము లనవచ్చును. లక్షణగ్రంథములందు వ్యాకరణప్రసంగము కొంత యుండును. వానిని కేవలవ్యాకరణము లనుటకు వీలులేదు. అందలి వ్యాకరణభాగములను ప్రాసంగికవ్యాకరణము లనవచ్చును. కావ్యాలంకారచూడామణిలోని నవమోల్లాసము; అనంతుని ఛందస్సులోని చతుర్థాశ్వాసమునందలి కొంత భాగము మున్నగు ప్రాసంగిక వ్యాకరణము లిట్టి స్వతంత్రశ్రేణికి చెందినవిగా పరిగణింపవచ్చును. ఇది ప్రత్యేకవిషయముగా నిరూపింపఁ దగినది.

కేతన వ్యాకర్తగా పాటింపవలసిన కొన్ని ప్రాథమికనియమములు కూడ మెలకువతో పాటింపకపోవుట విచార్యము. ఉదా॥ (1) "మును సంస్కృతపదములపైఁ దెనుఁగువిభక్తులు ఘటించి తేటపడఁగఁజెప్పిన నది తత్సమ మనఁజను" (ప॥ 20). ఇట పద మనుట యుచితము గాదు. పదములపై విభక్తులు చేరవు కదా! 'శబ్దముల'ని కాని 'ప్రకృతుల'ని కాని యనుట శాస్త్రీయము. 'తెలుఁగున సంస్కృతపదములు పలికెడి తెలఁ గెఱిఁగినంత' (ప॥ 42) తిరిగి యిట్లే ప్రయోగించెను. (ii) "గుణ పదములపై మానుగహల్లున్న నంతిమము లగు ములకున్ బూని పునాదేశం బగు. (ప॥ 119). 'పునాదేశ మ'నుట పరుషసరళములకు ముం దయినచో సరిపడును గాని, తదితరములయిన హల్లులు పరమగు నపుడయి యినచో 'పు' మాత్రమే ఆదేశమగును. (iii) త్రికసంధిగా నేఁడు బహుళప్రచారమందిన సంధిని కేతన నిరూపించుచు, 'ఊష్మలుడుగ' (ప॥ 136) అని మాత్రమే వచించెను. రేఫను విస్మరించుట ప్రమాదము. 'ఆయీయేలను పదముల తుది నూష్మ లుడుగఁ బైవర్ణములో నదుకునెడఁ గుదియు, సాగును; కుదియునెడన్ జడ్డ్రవా లగున్ బై హల్లుల్" (ప॥ 136). అచ్చులు కుదియునెడఁ హల్లులు జడ్డ లగుచున్న వనుటకన్న, హల్లులు జడ్డలు కాగా, అచ్చులే కుదియుచున్న వనుట మేలు. ఇట్టి వింకను కొన్ని నిరూపింపవచ్చును. అట్టివానిలో పేర్కొన

దగినది 'డు', 'ను' లు విధించునపుడు వానికి పూర్వము బిందు నిర్దేశము చేయక పోవుట. 'ండు'. 'ంటు' లననగును. (ప॥ 70,73).

అచ్చతెనుఁగు :

తత్సమము, తద్భవము, దేశ్యము, గ్రామ్యమునను నాల్గువిధము లగు విభాగములను మాత్రమే ఆంధ్రశబ్దచింతామణికర్త, తదనుయాయులు గావింపఁగా, అచ్చతెనుఁగను విభాగము నదనముగా కేతన గావించెను. కాని, అచ్చతెనుఁ గన నేమియో అతడు నిర్దుష్టముగా నిర్వచింపక పోవుట విచార్యము."తల, నెల, వేసవి, గుడి, మడి, పులి, చలి, మడుఁగు, పూరు, పేరు, బూరుగు, మగవాడు, అలుక అని యెల్లవారికిఁ దెలిసెడి యాపలుకులు అచ్చతెనుఁ గనఁ బరఁగుణ" అని మాత్ర మాతఁడు వచించెను. ఎల్లవారికిని తెలిసెడి పదము లనునవి యుండు టెట్లు సాధ్యమగును? శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు పైపదములకు తమిళ, కర్ణాట భాషలలోని సజాతీయపదములను జూపి (Cognates) "ప్రాకృతవైయాకరణుల వలె సంస్కృతమునుండి వచ్చిన వని చెప్పుటకు వీలులేనివి, అర్థము సులభముగా తెలియనివి యగు శబ్దములను గాదు వీరు "దేశి" అని చెప్పినది; ఈ దేశిశబ్దము లకు "ఊరో గ్రామః" అన్నట్లు అర్థము చెప్పవలసిన ఆవశ్యకతయు కేతనాదు లకుఁ గలుగ లేదు. ఇది 'కలితీ' లేని అచ్ఛమైన,—స్వచ్ఛమైన, తేరిన,—తేట తెనుఁగు. తెనుఁగు దేశము నందలి యెల్లవారికి నప్రయత్నముగనే సహజముగనే తెలి సెడి పలుకులు గావున-వీని కచ్చతెనుఁ గని కేతన పేరు పెట్టినాఁడు"అని వివరించిరి. (దక్షిణదేశభాషాసారస్వతములు—దేశి, పుటలు 33, 34). దేశ్యములక్రింద కేతన తొంబదియొక్క పదముల నుదాహరించెను. ఇందును 'సహజముగనే అంద అకును తెలిసెడి పలుకులు—వెన్ను, మన్ను, వేట, పొద్దు, గ్రద్దలు, చెంత-ఇత్యా దులు లేకపోలేదు. ఇట్లీ విభాగము లతివ్యాప్తి, అవ్యాప్తి దోషములతోఁగూడి స్పష్టత నాశించుచున్నవి. దేశ్యము లనఁగా 'తేర నాడినవ'ని కేతన నిర్వచనము. అనఁగా 'తేటఁగా పల్కినవ'ని దివ్యప్రభావివరణము. (పుట. 32).

"అకాలపు ప్రాంతీయాంధ్రశబ్దము (Provincialisms) లని తలంప వలసి యున్నది. కాని వీనిలో పెక్కుశబ్దములు సమాసపదములుగను, గ్రంథస్థములు గను కావ్యభాషా సామాన్యములుగనే యుండుటను బట్టి నిత్యవ్యవహారములోనివి గాని, గ్రాంథికభాషారూపములనే యిట్లు గ్రహించిరా"యని శ్రీ కోరాడ వారికి

చక్కగా 'సందేహింపవలసి' వచ్చినది. (భాషా చారిత్రక వ్యాసములు-పుట 122). మాండలిక పదము లాయామండలవాసులకు సులభగ్రాహ్యములే యగును గాన అవి వారికి అచ్చతెనుఁగులే యన నగును గదా!! ఇట్లాకలీపుగా చెప్పిన కేతన "తత్సమంబు దక్క తక్కిన నాలుగు, నచ్చతెనుఁగు అందు రఖిలజనులు" అని తిరిగి యుద్ఘాటించినట్లు కలదు. (ప॥ 27). దీనినిబట్టి తద్భవదేశ్యములే అచ్చ తెనుఁగు అని గ్రహించిన, వక్ష్యమాణ లక్షణవేత్తల నిర్వచనములతో నిది తుల తూగుచు, పై ప్రసంగములను నిరర్థక మొనర్చుచున్నది. ఇది కేతన రచించెనా? పునరుక్తిగా నిట్లు చెప్పినదే చెప్పునా? సందేహింపవలసి యున్నది.

గ్రామ్యము :

ఈ పారిభాషికపదము సంస్కృతప్రాకృత వ్యాకరణములలోనిది కాదు. సంస్కృతాలంకారశాస్త్రములోను, తెనుఁగు ఛందోగ్రంథములయందు కలదు. "ఇవి మొదలగు నొడువు లనేకవిధ గ్రామ్యోక్తు లెన్ని కల వన్నియు" (కవిజనాశ్రయము. దోషాధికారము-26 ప.) దుస్సంధులు, కుసంధులు, అపశబ్ద దోషములు, చట్టుప్రావు, వైరిపద మిత్యాదులన్నియు గ్రామ్యోక్తులుగా ఇందు పరిగణింపఁబడినవి. (చూ. ఇందే 18-26 ప.) ఇట్లు శబ్దదోషములే ప్రధానముగా కవిజనాశ్రయమునందు నిరూపితము. కాని సరసత లేని, అసభ్యవచనములను గూర్చి పేర్కొనలేదు. "ఓ ముగుదరో! యేలా నిన్ గామించుచున్న నన్ను గామింప వటం చీమెయిఁ బలికిన నర్థగమై మేకొను గ్రామ్యదోష మతి విరసముగన్"- (తెలుఁగు కావ్యాదర్శము-ప్ర. ప. 48). ఇది విరసపువచనమున కుదాహరింపఁబడఁగా, అందే అసభ్యవచనమున కి ట్లుదాహరింపఁబడెను. "కలిగి తీరు సభ్యేతర కథనముననను, శబ్దమందును గ్రామ్యధోషస్ఫురణము, రతిమహోత్సవ మధురవర్ణనములందు, యభవముఖ్యపదంబుల నతికి రేని॥ యభమైథునే అని ధాతుపాఠము." (తెలుఁగు కావ్యాదర్శము-ప్ర. ప. 50 ప.) అభినవదండి పై రీతిగా నున్న అపశబ్దములను, అసభ్యవిరసవచనములను గ్రామ్యములుగా నిరూపించి (చూ. 26 ప. ఉదాహరణములు) "గ్రామ్య మనఁగ నెవ్వరు నొప్ప రొరులఁ దెగడుచోట నొప్పు నదియు" (27 ప.) అని నిర్వచించెను. శిష్టులైన వా రెవ్వరు నంగీకరింపని యపశబ్దములు, యాసలు మున్నగునవియే కాక, ఇతరులను నిందించుపట్ల నుపయుక్తమగు భాషయు గ్రామ్య మగునని కేతన వచించెను. లక్షణవంత మైన భాషలో నెవ్వరిని దెగడరాదనియా? కేతన భావన. అయినచో కావ్యభాషలో తెగడ వలసిన

ఘట్టముల నెట్లు పోషించుట ? ఇప్పట్లను కేతన నిర్వచనము సమగ్రముగా లేదు. మొత్తము మీద ఉచ్చారణమందు గాని, అర్థమందుగాని గ్రామ్య మనఁగా అసభ్య భాషణము లనియేఁ నూతన్నదండి యభిప్రాయమై యుండును. ఈ రీతిగా కావ్యభాష కావున అర్థగ్రామ్యత (Vulgarism) భాషాగ్రామ్యత (Nongrammatical Language) రెండును ఆంధ్రభాషాభూషణమునందు సూచితము. ఇట్టి రచనను బురస్కరించుకొనియే సి. పి. బ్రౌన్ మున్నగువారు గ్రామ్యము లనగా rustic phrases: some forms used in common talking are considered vulgar అని వచించి యుందురు. (A Grammar of the Telugu Language 2 nd Edition p–159.)

నిజమునకు అర్థగ్రామ్యముతో వ్యాకరణశాస్త్రమునకు సంబంధము లేదు. గ్రామ్య మనునది వ్యాకరణశాస్త్రసంజ్ఞగా నిర్వచింప వలయును. ఒకేసంజ్ఞ రెండు శాస్త్రములందు వ్యవహృత మగుటవలన ఇట్టి చిక్కులు కల్గును. అందుచేతనే సాంప్రదాయిక మైన ఆంధ్రశబ్దచింతామణి "అనియమాత్ గ్రామ్యం హి యత్త్వపభ్రంశః"-లక్షణము పట్టనిది గ్రామ్యము (కారిక. 3. బాలసరస్వతీయ పుట 6) అని వచింపగా తదనుయాయి చిన్నయసూరి "లక్షణవిరుద్ధం బగు భాష గ్రామ్యంబు" అని నిర్వచించెను.

సంధి :

(1) సాంప్రదాయిక వ్యాకరణమగు వికృతివివేకమునం దిట్లుగా తెనుఁగు నందలి సంధి నిర్వచింపబడెను :

"ఆద్యంత వర్ణయో రైక్యం సన్ధి రిత్యుచ్యతే బుధైః
పూర్వస్య పర రూపత్వ మత్రైవ నియతం భవేత్"

ఇందలి పూర్వార్ధము కేతన యొసఁగిన ఈ క్రింది నిర్వచనముతో సరిపడుచున్నది.

"మొదలిపదము తుదివర్ణము
వదలక పైపదముమొదలివర్ణముతోడం
గదియఁగ సంధులు నాఁదగు"

చిన్నయసూరి పై కారికలోని పూర్వార్థమును వదలి, ఉత్తరార్థమును గైకొని "పూర్వపరస్వరంబులకుఁ బరస్వరం బేకాదేశ మగుట సంధియనంబడు" నని సంధినిర్వచనమును సంకుచిత మొనర్చెను.

2. "నాంతము లైన పదంబుల పొంతంబై నున్న శబ్దముల కచటతపల్, దొంతి గజడదబ లగు; నయ్యంత నకార మగు సున్న" అని కేతన (ప॥ 54) చెప్పినది. చింతామణికర్త చెప్పినదియు నీరీతిగా సమానముగా నున్నది. "పరుషా ద్ద్రుతప్రకృతికా త్సరళాస్యు స్తద్ద్రుతం చ బిందు స్స్యాత్". వీరిరువురి మతము నను ద్రుతము పొల్లు నకారమే. ఇటి ప్రాచీనాభిప్రాయమును గాదని చిన్నయసూరి ఉత్వవిశిష్ట నకారమును ద్రుతముగా స్వీకరించుటను బట్టి సంశ్లేషరూప మొకటి అధికముగాఁ గల్పించెను. పూచెన్ + గలువలు అనుచో సంహిత కలుగగా పొల్లు నకారము గకారముతోఁ జేరివర సమీకరణము చెంది (Assimilation) తద్వర్గ అనునాసికముగా మాఱును; పూచెఙ్గలువలు: ఇట్లు వర్గాక్షరములతో వ్రాయు పద్ధతి క్రమముగా పోయి సుకరముగా బిందూపయోగము గావించు పద్ధతి ప్రచురమగు టచే "పూచెంగలువలు' అనురీతిని రూపము సిద్ధించును. ఈసంధిలోని చారిత్రక సత్య మిది. ప్రథమపద్యాంధ్ర వ్యాకరణమునను, సంస్కృతోక్తవ్యాకరణమునను సంశ్లేషరూపములు చెప్పఁబడకపోవుట గుర్తింపఁదగిన యంశము.

విభక్తి :

సాంప్రదాయిక మగు ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో సప్తవిభక్తులే చెప్పఁబడగా, సంబోధనమును గూడ ఒకప్రత్యేకవిభక్తిగా ఆంధ్రభాషాభూషణకర్త "ఎనిమిది తెలుంగుల" విభజించెను. (ప॥ 68).

సమాసము :

సమాసములలో లుక్సమాసములనే కేతన పరిగణించి "మొదలిపదంబు విభక్తులఁ బుచ్చి మీఁదిపదంబులతోడ సమ్యక్సంసక్తంబు లగుటంజేసి సమాసంబు లయ్యె" నని కేతన వచించెను. సాంప్రదాయికవ్యాకరణము "లోప శ్చ విభక్త్యాదే శ్చద్వేషు స్యా త్సమాసకాంగేషు" (ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి IV-17) "సమాసవిభక్తికి లోపం బగు, (లట్టునకుఁ గాదు) (బా. వ్యా. సమాస. 25) అని పూర్వోత్తరపదముల సంబంధ మైన విభక్తులకు లోపమును జెప్పెను. ఉత్తర పదములో నిట్టి లోపము కేవలము శాస్త్రమర్యాదకే యగునని యెంచి కానోపు, కేతన దానిని త్రోసిపుచ్చెను. సమాసమును శాబ్దికముగానే కేతన నిర్వచించుట సముచితమే యననగును.

సంస్కృతమునందలి తత్పురుష, కర్మధారయము, బహువ్రీహి, ద్వంద్వ మిత్యాది సమాససంజ్ఞలను చేబట్టక అర్థప్రాధాన్యమునే గ్రహించుట గుర్తింపదగు నంశము.

తెనుఁగున పూర్వపదార్థప్రధానము, సమాస ముండ దని కానోపు చిన్నయ సూరి యట్టి దానిని నిరూపించలేదు. (బా. వ్యా. సమాస. 3 సూ. వృత్తి). పెడ తల, క్రేఁగన్నులు, నడురేయి, ఎడకాలు, ఎడగాలు, అను నుదాహరణములు పూర్వ పదార్థ ప్రధానములుగా కేతన చూపెను. (ప॥ 111).

ప్రధాన మను పదమునకు A Dictionary of Sanskrit Grammar నందు 'ముఖ్యము' 'స్వతంత్ర ప్రయోజనము కలది' అనియే అర్థము కలదు. "సమాసస్థ మగు పదద్వయమునందు ఏది ప్రప్రథమమునఁ గ్రియతో నన్వయిం చునో యది ప్రధానమ"ని 'తత్సమ చంద్రిక' యందు (పుట 313) చక్కఁగా నిర్వచింపఁబడెను. ఈ యర్థమును బట్టియే దీని నొక వ్యాకరణసంజ్ఞగా నెంచఁ దగును. సంస్కృతమున "పారేసముద్రము పురము గలదు" సముద్రముయొక్క పారమందు పురము గలదు. ఇందు 'కలద'ను క్రియాపదములోనికి 'పార'పద మన్వయించును. అనఁగా బూర్వపదము. కావున నిది పూర్వపదార్థప్రధాన మగు సవ్యయీభావము. (త. చం. పుట 314). సంస్కృతమున అధి, ఉప, అను, ఇత్యాద్యుపసర్గలతో నిట్టి సమాసములు ప్రాయికముగా నేర్పడుచుండును. ఇట్టి ఉపసర్గలు తెనుగున నుండవు. అందుచే నిట్టి సమాసములు తెనుగున నుండ వని సూరి భావించియుండును. "అతని బుద్ధి పెడతల బట్టెను" అనుచో 'పట్టె నను' క్రియతో 'పెడ' పద మన్వయించును. కాని యిట్లు తక్కిన వన్నియు సరిపడుట లేదు. "అతఁడు నడురేయి యేతెంచెను" ఇందు "ఏతెంచెన"ను క్రియతో 'నడు' అన్వయింప-'రేయి' అన్వయించును. ఇట్లే 'ఎడగాలం బట్టె', 'క్రేఁగన్నులఁజూచె' ఇత్యాదులు. తెనుఁగున సామాన్యముగా విశేషణవిశేష్యభావమే ప్రచురము.

గణపవరపు వేంకటపతి కవి తన 'ఆంధ్రకౌముది' యందు "పూర్వ పదార్థ ప్రధానమై యవ్యయీభావ మొప్పగుచు నుండు" (పుట 17) నని వచించి "కొన కొమ్మ" తుదమ్రాను, మునిమాపు, నడురేయి, రాయంచ, కడసంజ, రాచిలుక, మునివ్రేళ్ళు, మీఁగాళ్ళు, ముంజేయి, కొనఁగోరు, క్రీఁగడుపు, కడకన్ను, లోఁదొడ, పెడతల"అను వానిని (పుట 22) ఉదాహరించెను. ఈ విషయము పట్లగల

యభిప్రాయభేద మట్లుంచి, తెనుఁగు సంప్రదాయముగా ఇట్టివి కొన్ని పరిశీలించి, పరిగణింపవలసి యున్నది. "పెడతల మొదలగు వాని యం దేది యుత్తరమునఁ బ్రయోగింపఁదగు పదమో అది పూర్వమునఁ బ్రయోగింపబడినది. తల యొక్క పెడ పెడతల"అని దివ్యప్రభావివరణము. (పుట 88).

సమాససంధులను సమాసనిరూపణసందర్భముననే కేతన వచించుట సమంజసము (119-129; 136, 137 పద్యాలు).

క్రియాపదములు :

త్రికాలములను బోధించు క్రియాపదములను కేతన (i) భూతార్థకము (ii) వర్తమానార్థకము (iii) భవిష్యదర్థకము అని సొరిదిని నిరూపించుట సముచితము. ఇట 'అర్థక' మనునది వ్యాకరణశాస్త్ర సంజ్ఞ. ఆంగ్లమునందు Time నకు Tense నకు గల భేదమువంటి భేదమే 'కాలము'నకు 'అర్థకము'నకు గలదు. ఒకటి లోకవ్యవహారము—రెండవది శాస్త్రవ్యవహారము. ఆంధ్రశబ్ద చింతామణియు "తద్ధర్మవర్తమానాతీతాగమ్యర్థకాః" "వ్యతిరేకార్థే" అను రీతిని ప్రయోగించెను. ఇది సంస్కృతప్రాకృతము నుండి యెరవుగొన్న సంజ్ఞ కాదు ! ఈ సంజ్ఞ కేతనోపజ్ఞమా? చింతామణ్యుపజ్ఞకమా ? అని విచికిత్స జనించి పరామర్శింపఁగా, నిది కన్నడ వ్యాకరణమునుండి సంపాదించుకొన్నదిగా కనుపించినది. (చూ. భూతార్థ-V-222 ప. 1; విధ్యర్థక-229 ప 1 ఇత్యాదులు శబ్దమణిదర్పణం.)

తమిళవ్యాకరణమునందు 'కాలమ్' అను లోకవ్యవహారపదమే వ్యాకరణశాస్త్రమునకును సంజ్ఞయైనది. అంతకన్న కర్ణాటాంధ్ర వ్యాకరణ శాస్త్రపద్ధతియే మేలైనది. అప్పుడే శాస్త్రాధ్యయనము, పృథగ్భూతమై రాణించుచుండును.

ఇట్టి వ్యాకరణశాస్త్రసంప్రదాయ మెఱుఁగక ప్రభుత్వము ప్రకటించుచున్న పాఠ్యపుస్తకకర్తలు 'వర్తమానకాలము', 'భూతకాలము' 'తద్ధర్మకాలము'ను రీతిని వ్రాయుట శోచనీయము. (చూడుడు—6 వ తరగతి తెలుగువాచకము-పుట 22; రచయిత: శ్రీ అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి). దివ్యప్రభావివరణకర్తయు ప్రామాదికముగా "భూతకాలము" "తద్ధర్మకాలమ"నెను. (పుటలు 109; 110). అప్పటికి 'వాఙ్మయ మహాధ్యక్షులు' కాని కారణముచే కానోపు శ్రీ వడ్లమూడి వారు తమ పీఠికలో "తద్ధర్మకాలరూపము"లని (పుట 134) వచించిరి.

సాంప్రదాయికము లగు ఆంధ్రశబ్దచింతామణ్యాదులందు "తద్ధర్మార్థకము; తద్ధర్మాద్యర్థకము" అను రీతిని గల విభాగము ఆంధ్రభాషాభూషణమున లేదు. "తద్ధర్మార్థకము" చింతామణి కల్పితసంజ్ఞయే. తమిళకర్ణాటాది దాక్షిణాత్యభాషల యందును ఇట్టి'అర్థకము' లేదు. ఆంధ్రభాషా భూషణకర్తయు నిట్టిదానిని గుర్తింప లేదు. ఇట్టి తద్ధర్మార్థకక్రియ లనఁబడు వానినిగూడ భవిష్యదర్థక క్రియలుగానే కేతన నిరూపించెను. ఉదా. పలుకును—పలుకుదురు; పలుకుదువు-పలుకుదును. పలుకుదురు. ఇవియే రెండర్థములందును ఉపయోగ మగును. చింతామణి యిట్టి వానిని తద్ధర్మార్థకము లని, భవిష్యదర్థమున "కల" అనునది అనుబంధక మగు ననెను. (ఆం. చిం. క్రియా-4). ఒక్కొక్కభాషలోని తద్ధర్మ మొక్కొక్కరీతి నుండును. ఆంగ్లమునందు వర్తమానార్థక ముపయుక్తము. ఉదా: The Sun rises in the East.

తద్ధితాంతములు :

కాఁడు, ఈఁడు, ఇఁడి, ఆఁడు, అరి, కత్తి, తనము అను ప్రత్యయములను ఎట్టి పేరునుబెట్టక పేర్కొని కేతన ఉదాహరించెను. (162-167 ప॥)

కృదంతములు :

ఇమి, అమి అను రెండు ప్రత్యయములనే ఎట్టిపేరును బెట్టక కేతన వచించెను. (166 ప॥). అప్పటి కెంతగనో తెలుగుభాషాభివృద్ధి జరిగినను, కేతన వాని నన్నింటిని నిరూపించుట కుద్యమింపలేదు. ఈ సందర్భములందు కేతన "ఆలికి రాలగు దిగువ గుణాలి నిలిపి పలుకుచోట ననువగునెడ, గొ్రాలు, జవరాలు, పాతకురాలు, గెడపురాలు, ముద్దరాలు" (168 ప॥) అని పేర్కొనుట పొసగదు. ఇది సమాససంధులలోఁ జేర్చనగును.

సూక్ష్మములో మోక్ష మన్నట్లుగా కేతన 1. ధ్వనులు 2. తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, అచ్చతెనుఁగు, గ్రామ్య విభాగములు 3. సంస్కృతములను తెనుఁగు గావించు తెఱఁగు 4. సంధి 5. విభక్తులు 6. వచనము 7. కారకము 8. సర్వనామములు 9. సమాసము 10. క్రియ 11. తద్ధితాంతములు, కృదంతములు 12. రూపాంతరములు 13. వాక్యము (186, 187 ప॥) అను ననేకవిషయములను తడవెను.

తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమునందు "జాత్యము గామి నొప్పు యిన సంస్కృత మెయ్యెడఁ, జొన్ప", నని చెప్పినట్లుగానే. కేతనయు. "వృక్షేణ, దకాయ, పక్షిభిః, పుత్రస్య అను విభక్తులు, అస్తి ప్రయాతి మున్నగు క్రియలు, గత్వా, హసిత్వా మున్నగు లబంతములు, గంతుం హంతుం వంటి తుమున్నంతములు, అపి, చ. తు, హి అనురీతిగా కొన్ని అవ్యయములు తెనుఁగునకుఁ జొరవ"ని హెచ్చరించి, మణిప్రవాళశైలివంటి శైలి తెనుఁగునందు ప్రవేశింపఁ జేయకుండునట్లు చూచెను.

ఇట్లనేకరీతుల అనేకగుణలోపములతో చారిత్రకప్రాధాన్యము గల దీ ప్రథమ పద్యాంధ్ర వ్యాకరణము. ఇట్టి తొలికబ్బమునకు 'దివ్యప్రభావివరణము'ను శ్రీ దేవినేని సూరయ్యగారు వ్రాసిరి. దీనిలోని లోపములను శ్రీ కౌండిన్య 20-6-1954 ఆంధ్ర దినపత్రికలో ఎత్తిచూపిరి. ఈ ప్రాథమిక మగు టీక, కేతన రచనాలక్ష్యమును పూర్తిగా నిరూపించదు. కేతన దశకుమార చరిత్ర రచించిన పిమ్మటనే దీనిని రచించెను. ఆతని లక్ష్యప్రపంచమున కిది ఎంతగా తగిన దర్పణమో పరిశీలింపవలసి యున్నది.

ఆంధ్రుల దురదృష్ట మేమియో గాని తమకాలము వఱకు అభివృద్ధి నందిన భాషాభ్యుదయమును నిరూపించుట కింతవఱకును సమగ్రాంధ్ర వ్యాకరణము లేదు. కేతనకును అట్టి లక్ష్యము లేదు. కారణము దురవగాహము. అట్టి లక్ష్యమే యున్నచో, అట్లు రచింపఁగల ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు లేనివారు కారు కేతనాదులు.

కేతనకు సమకాలికుడే "శబ్దమణి దర్పణ"మను కర్ణాటవ్యాకృతిని రచించిన కేశిరాజు. దానితో పోల్చిచూచుటకును నిది తగినదికాదు. 320 కందపద్యములతోఁ గూడిన ఆ శబ్దమణిదర్పణము స్వకీయవృత్తి వివరణములు కల్గి, తన కాలమునాఁటి ప్రాచీనకన్నడ భాషాస్వరూపమును సమగ్రముగా నిరూపించు నని తద్భాషావేత్తల యభిప్రాయము. (..."The fullest exposition of the language of his period" — by Dr. A. N. Narasimhaiyya— A Grammar of the oldest Kannarese Inscripotions - Introdution Dr. Burnell పండితుని యీయభిప్రాయమును పరిశీలింపఁదగినది : "The great and real merit of the Sabdamanidarpana is that it bases its rules on independent research and the usage of writers of repute. In this

way, it is far ahead of the Tamil and Telugu treatises, which are much occupied with vain scholarstic disreputation. (Aindra school of Grammarians p. 8) కేతనలో వ్యర్థపాండిత్యప్రకర్ష లేనందుకు సంతోషమే కాని తక్కిన సల్లక్షణములు ప్రదర్శితము కాకపోవుట విచార్యము.

కేతన లక్షణము నేర్పఱచుట కన్న లక్ష్యములు చూపుటలోనే మిన్నగా చాల సందర్భములందు కనిపించును. ప్రక్రియ కన్న నిపాతరూపప్రదర్శనము గానే కేతన రచన కావించెను. అందుచే ఈతనిని లక్ష్యచక్షుష్కుఁ డనియే భావించవలసి వచ్చును. సాంప్రదాయకవ్యాకర్తలు లక్షణచక్షుష్కులుగాఁ గనుపింతురు. అందు చేతనే కానోపు అధర్వణుఁ డిట్లు హెచ్చరించెను.

"శాస్త్రప్రయుక్త వచసో శాస్త్రం బలవ దుచ్యతే
అనిష్పన్నే పదే తేన, ప్రయోగాశ్రయణం హితమ్."

—భారతి
అక్టోబరు, 1966
సంపుటము 43 : సంచిక 10.

—::—

బాలవ్యాకరణము - సులక్షణసారము

— శ్రీ వజ్ఝల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రి

విచక్షణులారా !

భాషకు లక్షణగ్రంథములు త్రివిధములుగా నుండును. 1. ఛందోరూపములు, 2. వ్యాకరణరూపములు, 3. అలంకారాదిరూపములు. కొన్నివిషయములయం దీమూఁటికిని సాంకర్యము సంభవించుటయుఁ గలదు.

జనసంఘముచే జనోపయోగమునకై కల్పింపఁబడు శిక్షాధర్మశాస్త్రములు జనుల ప్రవృత్తికి నియామకములై యున్నట్లు కవితాయోగ్యతకై కవులచేఁ గల్పింపఁబడు లక్షణగ్రంథములు గవులకు నియామకము లగుచుండును. దేశకాలములనుబట్టి శిక్షాధర్మశాస్త్రములు మార్పుల నొందుచున్నట్లె లక్షణశాస్త్రములు మహాకవులచే యథోచితము లగు మార్పుల నొందుచుండును. అట్టిమార్పులు జరుగుటకు భాషాభిమానులవిమర్శనములె బీజము లగుచుండును. విమర్శనములు లేనపుడు లక్షశాస్త్రములందును లక్ష్యగ్రంథములందును గల లోపములు బయలుపడవు. లోపము లున్నవను బుద్ధియే లేనపుడు వానిని సంస్కరించుకొను ప్రయత్నములు జరుగనేరవు గదా ! కావున భాషాభివృద్ధిని వాఙ్మయాభివృద్ధిని గోరువారు విమర్శనముల నభివృద్ధి చేయవలెను.

విమర్శన మనునది విమర్శకుని యభిప్రాయమును బట్టి పెక్కువిధములుగా నుండును. విమర్శకులు గ్రంథరచనకుఁ గవులఁ బ్రోత్సాహము చేయునపుడు దోషముల నంతగా నెత్తక గుణములనే వర్ణించుచుందురు. గుణదోషస్వరూపమును లోకమున కుపదేశింపఁగోరునపుడు వాఙ్మయమును గాని యొకగ్రంథమును గాని కొన్నికొన్నిసంస్కారముల నందవలె నని తలంచినపుడు వానిలోని లోపములనె విశదముగాఁ జూప యత్నింతురు.

పైకారణములలో నేకారణముచేతనైన విమర్శకులు విమర్శించునపుడు భాషాభిమానులు యథావసరముగఁ బ్రతివిమర్శనములను జేయుచు సంస్కరించుకొనఁదగువిషయము లెవ్వియో నిర్ధారణము చేసికొని యట్టిసంస్కారమును జరుప

వలెను. కాని విషయవిమర్శనమును విడిచి కోపమును జూపు పరుషభాషణములతో మార్దవము మీఱిన ప్రసంగములఁ జేయుచు వివాదములోనికి దిగుట భాషాభిమానుల కుచితము గాదు. కావునఁ దత్వమును వెల్లడించునభిప్రాయముతో మృదువుగ విమర్శన ప్రతివిమర్శనములు జరుపఁబడుచుండుట భాషాభివృద్ధికి బీజ మనుట నిర్వివాదాంశము.

ఆంధ్రభాషకుఁ గల లక్షణగ్రంథములలో నిప్పటికి ఛందోవిషయమున సులక్షణసారమును భాషావిషయమున బాలవ్యాకరణమును బ్రధానములుగను బ్రథమోపదేశార్హములుగను బరిగణింపఁ బడుచున్నవి. భాషాసేవ చేయఁగోరు ప్రతి మనుజుఁడును వానిని బఠింపఁగోరుచుండును. వేయేల విద్యాశాఖవారు వానిని విద్వద్బిరుదపరీక్షకుఁ బఠనీయగ్రంథములుగ నేర్పఱచియున్నారు.

అప్పకవీయమును సులక్షణసారముకంటె నెక్కుడు గౌరవముతో నాంధ్రులు చదువుచుండుట గలదు గాని యది మొట్టమొదట నభ్యాసకాలమునఁ బఠింపఁబడుట యరుదు. కావున బాలవ్యాకరణసులక్షణసారములె యాంధ్రవిద్యార్థులలో ననేకులచేఁ బ్రథమోపదేశార్హములుగ గ్రహింపఁబడుచున్న వనుటకు సందేహము లేదు. అట్టి వానిలో నేవైనఁ గొలంత లుండెనేని యవి పెక్కుర విద్యార్థులమనముల నాటుకొని మరల్పరాని వగు నని నానమ్మకము. ఆంధ్రభాష మహోన్నతదశకు వచ్చుచున్న యిక్కాలమునందైన నట్టిలోపములు సంస్కరింపఁబడవలదా యను నభిప్రాయముతోఁ బై వానిలో నొకటగు బాలవ్యాకరణమునందును దద్వ్యాఖ్యలయందును లోపము లని నాకుఁ దోఁచినవానిలోఁ గొన్నిటి నీవఱకు సాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రచురించి యున్నాను. పైయభిప్రాయముతోడనె యిచ్చట మఱికొన్నిటిని విన్నవించుకొనుచున్నాను. కావున భాషాభిమాను లగు నాంధ్రమహాశయులు నావిన్నవించు విషయములను బరిశీలించి యవి సరియైనవె యైనయెడల నట్టి లోపములు లేకుండఁ బై గ్రంథములకు సంస్కారమును జరుపుటకై యత్నింపవలయు నని సవినయముగఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

భాషయొక్క మొదటియవస్థలోఁ గల్పింపఁబడు ఛందస్సులకు నియమములను గవులు స్వచ్ఛందముగఁ గల్పించుకొందు రనుమాట నిజమే కాని యప్పటి కభివృద్ధిలో నున్నట్టియుఁ దమకుఁ బరిచితము లగునట్టియు భాషలలోని రీతులు మాత్రము కవులకు మార్గదర్శకములు కాకపోవు. సంస్కృతద్రవిడకర్ణాటభాషల

లోని ఛందోమార్గములు మన తెనుఁగుభాషలోని ఛందోరీతులకు మూలము లై యుండుట పై కారణముచేతనే సంభవించె నని చెప్పవచ్చును. పై నుదాహరించిన రీతిని బాటలె యనఁదగు నక్కరలు, ద్విపదలు మొదలగు జాతులు మొదట మొదట మన యాంధ్రభాషయందును నారంభింపఁబడినవి. నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వము నందును నక్కరలతో నిండియున్న శాసనము లుండుటయే యిందుకు నిదర్శనము. పిమ్మట నన్నపార్యునికాలమున సంస్కృతద్రావిడాదిభాషలలోని మార్గముల ననుస రించి శ్రుతిహితము లగు మత్తేభశార్దూలచంపకోత్పలమాలాదులు కల్పింపఁబడినను నక్కరలును మెండుగనే యుండెడిని. రంగనాథరామాయణాదులు ద్విపదకావ్యములే. అట్లయినను నుత్తరోత్తర పద్యవాఙ్మయమునం దట్టిజాతు లరుదై చంపకోత్పల మత్తేభశార్దూలవృత్తములును గందసీసగీతపద్యములును మెండై యున్నవి. పూర్వ పూర్వవాఙ్మయమున లేనిలక్షణములు గల పద్యము లుత్తరోత్తరవాఙ్మయము నందు వెలయుచు వచ్చుచున్నవి. కొన్నియెడలఁ బూర్వగ్రంథములం దుండు లక్ష ణము లుత్తరగ్రంథములందు మార్పఁబడుటయుఁ గలదు. పయిరీతిని బద్యముల నడకలవిషయమునందె కాక యతిప్రాసములవిషయమునందును మార్పు లగపడు చున్నవి.

సువాసినులకుఁ గుతికంటు మంగళసూత్రము నను నలంకారములు నియతము లయినట్లుగ నాంధ్రభాషాయోషకు (ననియత) శబ్దాలంకారము లగు యతిప్రాస ములు నియతములుగ నంగీకరింపఁబడినవి. అయినను వానివిషయమున నధికము లగు నిర్బంధములను బెట్టుకొన్నచో భాషకు స్వాభావికముగ నగు శోభ తగ్గిపోవు నను భీతిచేఁ బ్రాచీనమహాకవులును బ్రాచీనలాక్షణికులును నట్టినిర్బంధములను సడ లించి యుచ్చారణరమ్యత నాశ్రయించి యథోచితముగఁ గొంతవఱకు స్వేచ్ఛ నిచ్చు టకు యత్నించుచు వచ్చిరి కావుననే వానివిషయమునఁ బ్రాచీనలక్షణగ్రంథములలో ననేకవిధము లగు మార్పు లగుపడుచున్నవి. అట్టిమార్పులు జరుగుచున్నకాలము లోని లక్షణగ్రంథముల నాధారములుగాఁ జేసికొని సులక్షణసారము వ్రాయఁబడినది. కావున దీనినిబట్టి ప్రాచీనలక్షలకర్తల యభిప్రాయములను బ్రాచీనమహాకవిప్రయోగ విశేషములను గ్రహించుటకుఁ గొంతవఱ కవకాశము గలిగియున్నది.

అప్పకవీయ మనెడు లక్షణగ్రంథము దీనికి వెనుక సుమారు డెబ్బదిసంవ త్సరములలోనె పుట్టినది యైనను నయ్యది సులక్షణసారకర్తయభిప్రాయము వంటి యభిప్రాయముతో వ్రాయఁబడిన ట్లగపడదు. అం దప్పకవి నిర్బంధములను

బెంచియుఁ బ్రాచీనమహాకవిప్రయోగములను మార్చియుఁ బ్రాచీనలాక్షణికుల యభిప్రాయముల నుల్లంఘించియు నట్లు వీలుపడనవు డుపేక్షించియు వా రుదాహరించిన మహాకవిప్రయోగములు కవిప్రయుక్తములు గావని చర్చించియు నున్నాఁడు.

చ. నన్నయ ముఖ్యసత్కవిజనంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్
గొన్నియుఁ బాఠకాధములు గొన్నియుఁ బోకడపెట్ట దక్కువై
యున్నెడఁ జూచి జానవదు లోకడ దిద్దినతప్పుత్రోవలె
ల్లన్నిజ మంచుఁ గైకొనిన లక్షణవేత్తలు సమ్మతింతురే'' (అప్పకవీయము)

అని యప్పకవి తాను జేసినతప్పు నితరులపైఁ బెట్టియున్నాఁడు. తనకు మిక్కిలి ప్రాచీను లగు లక్షణికు లే ప్రయోగముల నాధారముగాఁ జేసికొని యేయేలక్షణములను గల్పించిరో యాయాలక్షణములు తన కసమ్మతము లగుట నాయాప్రయోగములు కవిప్రయుక్తములు కావని చెప్పుచువచ్చెను. చిరకాలమునుండి లాక్షణికులొకరివెనుక నొక రనుశ్రుతముగ నుపయోగించుచున్న లక్ష్యములు తప్పులనియుఁ దాను దిద్దిన ప్రయోగములే కవిప్రయుక్తము లనియుఁ జెప్పుట మిక్కిలి సాహస మనఁదగును. ఈ విషయమున "నానృషిః కురుతే కావ్య"మ్మను సూక్తిని బట్టి యాయన కొక్కరికే ఋషిత్వమును దివ్యజ్ఞానిత్వమును నంగీకరింపవలసియున్నది. మఱియుఁ దాను సవరించినవి ప్రాచీనశుద్ధతాళపత్రమాతృకలలో నున్నవని వ్రాయుట మిక్కిలి వింతగ నున్నది. చిరకాలమునుండి లాక్షణికులచే లక్ష్యములుగఁ దీసికొనఁబడి యనుశ్రుతముగ వాడఁబడుచున్న ప్రసిద్ధము లగు పద్యములు తప్పు లని రుజువుచేయఁదగిన మాతృక లాయన కొక్కనికే లభించె ననుట యెంతవఱకు విశ్వసనీయమో యరయుఁడు. అందును నన్నయభట్టీయమువంటి ప్రమాణగ్రంథ మలంతిపుటలతో నుండున దొకమాతృక గోదావరిలోఁ గలుపఁబడినంతమాత్రమున మరల దాని నయిదువందలసంవత్సరములనాఁడు సిద్ధుఁడు తెచ్చియిచ్చినఁ గాని లభింపని యట్టికాలమున నతివిపులము లగు నీ ప్రబంధముల పరిశుద్ధమాతృకలు అనేకప్రాచీనలాక్షణికులకు దుర్లభములు-ఏ సిద్ధుఁడు తెచ్చియిచ్చెనో తెలియరాకున్నది.

అట్లని గ్రంథములలో వ్రాఁతతప్పులు లే వని గాని పడవని గాని నా యభిప్రాయము గాదు. ప్రాచీనలాక్షణికులును గవులకు సమీపకాలమువారును నగువారు సమ్మతించి వానినే యాధారముగాఁ జేసికొని లక్షణములు వ్రాసినపు డట్టిలక్షణములు సమ్మతింపనివా రాప్రసిద్ధపద్యస్థ ప్రయోగములు వ్రాఁతతప్పు లని వాదించుట

యుచితము గాదని నా యభిప్రాయము. రామరాజభూషణుఁడు రలలకు యతి ధారాళముగాఁ బ్రయోగించియుండఁగా వానిని లాక్షణికులు రలలయతిక్రింద నుదాహరించి యుండఁగా నా ప్రయోగములు రామరాజభూషణ హృదయములు గావని యప్పకవి వర్ణించియున్నాడు. ఇట్లే యనేకస్థలములందు వ్రాసియున్నాఁడు.

ఛందఃకల్పనమునందువలెనే యోగ్యము లగు పదములను వ్యవహారము నుండి యెన్నుటయందును గవుల కధికారము గలదు. మఱియు భాషలోని మొదటి వాఙ్మయమునకు మూలము వ్యవహారము గాక వేఱేమి యుండును? కవులు వ్యవహారమునుండి యోగ్యత గల పదముల నెన్నుటయే గాక యట్టిపదములసామ్యమునుబట్టియుఁ గొన్నివ్యాకరణనిబంధనములఁ బట్టియు ఛందఃప్రతిబంధములను బట్టియు నితరభాషల వ్యవహరించు జనులసంబంధములను బట్టియు సంభవించు మార్పులు గల పదములను యథోచితముగ స్వీకరించి గ్రంథరచనము చేయుచుందురు. అట్లనేకు లగు కవులు గ్రంథములను వ్రాసిన పిదప వారిలో నుత్తము లనఁదగినవా రనేకు లుపయోగించినమార్గము లుత్తరోత్తరకవులకుఁ బ్రమాణము లగుచుండును, అయినను గవు లాప్రాఁతప్రయోగములనే ప్రయోగింపవలె నను నిర్బంధ ముండదు. అట్లుండినచో భాషావాఙ్మయముల కుత్తరోత్తరాభివృద్ధి యుండ నేరదు. ఉత్తరోత్తరకవులు పూర్వోక్తవాఙ్మయములోని ప్రయోగములనే గాక భాషావాఙ్మయముల నభివృద్ధిచేయుటరోఁ బ్రాచీను లవలంబించిన పద్ధతులను మఱి కొన్ని యితరపద్ధతులను గ్రహించి యనుకూల మగురీతి గ్రంథరచన చేయుచుందురు.

అట్టిపద్ధతి మొదటమొదటఁ బ్రాచీనకవులయొక్కయుఁ బ్రాచీనలాక్షణికుల యొక్కయుఁ గాలమున వ్యాపించియున్నను నది దురదృష్టవశమున నానాఁటికి క్షీణింప నారంభించెను. క్రమక్రమముగఁ గవులు ప్రాచీనమార్గములనె స్వగ్రంథములందుఁ బ్రతిఫలింపఁ జేయుచు వచ్చిరి. కావుననె యించుమించుగఁ బ్రాచీనాంధ్రమె సుమా రేఁబదిసంవత్సరములక్రిందటి కాలమువఱకుఁ బుట్టియున్న ప్రబంధములందు వెలయుచున్నది, ఇప్పటికి నట్టిభాషతోఁ బ్రబంధరచనము చేయుటయె యుత్తమ మని కొంద ఱాంధ్రపండితులు తలంచుచుండక పోలేదు. మీఁదుమిక్కిలి ప్రాచీనప్రయోగములె గ్రాహ్యములు గాని నవీనప్రయోగములు గ్రాహ్యములు గావను నభిప్రాయము జనులహృదయమున నాటుకొన్నది. వ్యవహారమునుండి భ్రష్టమయిన సంస్కృతభాష తెలుఁగుభాషకుఁ బ్రధాన మైయుండుటచేతను దెలుఁగు

పండితు లెల్లఁ గొంతవఱకైన దానినె చదివియున్నవా రగుటచేతను సంస్కృతము వలెనె మన తెలుఁగుభాషయు మార్పు నొందరాదను నభిప్రాయము స్థిరపడిన దని చెప్పవచ్చును. ఇట్టియభిప్రాయము పూర్ణముగా ముదిరినకాలమందు బాలవ్యాకరణము రచింపఁబడినది. కావుననే యీ వ్యాకరణము నవీనమయ్యుఁ బ్రాచీనప్రయోగము లను మాత్రమె నియమింపఁ జాలియున్నది. కాని యద్యతనాంధ్రమహాకవుల ప్రయోగములను సాధింపఁజాలకున్నది. ప్రాచీనప్రయోగము లన నేల ? పాచీనతమ మగు భారతభాషను మాత్రమే నియమించుచున్న దని చెప్పుట సాహసము కాదు. ఈ విషయమున సూరిగారి సిద్ధాన్త మప్పకవిగారి మార్గమునకును దోసిరా జై యున్న దని చెప్పవచ్చును. అప్పకవి, కవిప్రయోగములను దిద్దినను, గవుల నప్రామాణికు లని తలఁచియుండలేదు, సూరిగా రన్ననో యంతకన్న నూర్ధ్వ సీమ నధిరోహించి భారతేతరకవులను బ్రామాణికులనుగ నంగీకరింపలేదు.

"సంస్కృతీయమునకు సంధి యగు నని యధర్వణాచార్యులు చెప్పిరి గాని దానికిం బూర్వకావ్యములందుఁ బ్రయోగంబు మృగ్యంబు. ఆధునికకృతులం దొకానొకచోట స్త్రీవాచకతత్సమంబులకు సంధి గానంబడియెడు. గంగనుకాసె, నెలఁతిచ్చెను" అని సూరిగారు వ్రాసియున్నారు. ఈ సందర్భమును బరిశీలింపఁగా నన్నయకు వెనుకటిలాక్షణికులలోని కెల్లఁ బ్రాచీనుఁడును ద్వితీయాచార్యుఁ డని యహోబలపతిచే నంగీకరింపఁబడినవాఁడును నగు నధర్వణాచార్యునివాక్యము సైతము సూరిగారికి సమ్మతము కాలే దని విశద మగుచున్నది. మఱియు నా ముక్తమాల్యదలోని "గంగనుకాసె" అనుదాని నుదాహరించి యది ప్రాచీనకవి ప్రయోగము కాకుండుటచేఁ బ్రమాణము గా దని యుపేక్షించిరి, అట్లె కానిచో "స్త్రీవాచక తత్సమములకు సంధి లే ద"ని వివరింప నేల ? ఆముక్తమాల్యద యల్లసాని పెద్దనార్యుఁడు రచించె నని విద్వాంసు లభిప్రాయపడుచున్నారు. "అల్లసాని పెద్దనార్యకవినా ఆముక్తమాల్యదాయాం"అని యహోబలపతి సయితము వ్రాసియున్నాఁడు. కూచిమంచి తిమ్మకవియు నట్లె వ్రాసియున్నాఁడు. అట్టిగంథము లోని ప్రయోగములను సయితము బాలవ్యాకరణ మంగీకరించి సాధింపదు గదా ? "అమ్మని" "కొమ్మంచున్" అని యిట్లు వసుచరిత్రమునందు స్త్రీవాచకసంధి యగ పడుచున్నది. ఆముక్తమాల్యదను గృష్ణదేవరాయలే రచించె ననుకొందము. అయి నను బదునాఱవశతాబ్దపుఁగవులు మొన్నటి సూరిగారికిఁ బ్రాచీనులు గాకుండుట వింత కాదా ? అప్పకవి సయితము పై గ్రంథములలోని ప్రయోగములను బ్రమాణములుగా నుదాహరించియున్నాఁడు.

పై రీతిని భారతప్రయోగములను మాత్రమె ప్రమాణముగాఁ గైకొని రచింపఁ బడుటంబట్టి యీబాలవ్యాకరణమున నథర్వణాచార్యుఁ డంగీకరించినట్టి యనేక మహాకవిప్రయోగములు సంగ్రహింపఁ బడలేదు. లక్ష్యగ్రంథములను వెదకి లక్షణములను వ్రాయువారిగ్రంథములలోఁ గొన్నిప్రయోగములు సంగ్రహింపఁ బడ కున్నను నవి యాలక్షణకర్తలకు స్ఫురింపకుండవచ్చు ననుట కవకాశము ముండు టచే నయ్యవి వారి కనిష్టములనుటకు వలనుపడదు గాని యథర్వణాదులలక్షణ గ్రంథములను జదివి వానిలోనివిషయముల నెత్తివ్రాయు సూరిగారు తమగ్రంథ ములో నథర్వణాది లక్షణగ్రంథసాధితప్రయోగముల నంగ్రహింపనప్పు డవి సూరి గారి కనిష్టములే యని తలంచుట విరుద్ధము కాదు గదా ?

"ఇట్లు దపంబు" అని తిక్కనమహాకవియు, "ఎవ్వండు పఠియించును" అని శ్రీనాథుండును, "పెంపున వరీక్షింపమొ," అని రామరాజభూషణుఁడును, బ్రయోగించి యున్నారు. "పరుషాణాం స్వరూపేణ, ప్రతమాంతోపరిస్థితాః। వికల్పాత్ పరుషా శ్చ స్యుః, నుస ఆద్యపదాదిగాః.॥" అని యథర్వణాచార్యుఁడు వాని సాధుత్వము నంగీకరించి యున్నాఁడు. ఇట్టిస్థితిలో సూరిగారు "తెనుఁగులమీఁది సాంస్కృతిక పరుషములకు గసడదవలు రావు" అని సూత్రించిరి. దీనినిబట్టి పై నుదాహరించిన కవులప్రయోగములు సయితము సూరిగారిచేఁ బ్రాచీనకవిప్రయో గములుగను, బ్రామాణికములుగను గ్రహింపఁబడలే దని విశదమగుచున్నది. భారతమును రచించిన తిక్కనయొక్కయు నితరగ్రంథము లప్రమాణము లని తలంచుట వింతగ నున్నది. అరయ నరయ సూరిగా రీవిషయమున నప్పకవి చెప్పిన యీక్రిందివాక్యములను వేదవాక్యములుగా భావించిన ట్లగపడుచున్నది.

ఉ. "ఆదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పిన భారతంబులో
నేది వచింపఁగాఁబడియె నెందును దానినె కాని సూత్రసం
పాదన లేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కు మఱొక్కటిఁ గూర్చి చెప్పఁగా
రా దని ద్రాక్షవాటి కవిరాక్షసుఁ డీనియమంబు చేసెన్."

క. "ఆమూఁడుపర్వములలో
నామాన్యుఁడు నుడువు తెనుఁగు లరసికొని కృతుల్
దాము రచించిరి తిక్కను
ధీమణి మొదలైన తొంటి తెనుఁగు కవీంద్రుల్." (అప్పకవీయము)

ఒకప్పు డీకవిప్రయోగములు సూరిగారికి గోచరించియుండ లేదని యందు రేమో, అట్లనుటయు సరి కాదు. సూరిగారికిఁ బూర్వుఁడును బ్రసిద్ధుఁడును నగు, కూచిమంచితిమ్మకవి తన సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునఁ బై ప్రయోగముల నుదాహరించి తెనుఁగులమీఁది సాంస్కృతికపరుషములకును గసడదవాదేశము రావచ్చునని చర్చించి యున్నాఁడు.

అథర్వణకారికానంతచ్ఛందఃప్రభృతి ప్రాచీనగ్రంథము లిట్టి యుపమార్గమున రచింపఁబడలేదు. ప్రాచీనలాక్షణికు లందఱును స్వపూర్వవాఙ్మయస్థ మహాకవిప్రయోగముల కెల్ల సాధుత్వము నంగీకరించుచు వచ్చిరి. కావున నథర్వణాది ప్రాచీనలక్షణగ్రంథములలో నున్న లక్షణములు మహాకవిప్రయోగమూలకములె యని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. అప్పకవికాలము మొదలు నేఁటివఱకు దిద్దివేయఁబడుచుండుటచే భారతము మొదలగు కొన్ని ప్రాచీనమహాకవిగ్రంథములం దట్టి ప్రయోగము లగపడ కున్న నగపడకపోవచ్చును. పై యభిప్రాయముతోడనె "బహుగ్రంథద్రష్టలు కాని కొందఱు భారతమును దిద్దిపాడుచేసిరి; చేయుచున్నారు; చేయఁగలరు'' అని బ్రహ్మశ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరమహాకవులు పాశుపతమున వ్రాసియున్నారు.

పైరీతిఁ బ్రాచీనమహాకవిప్రయోగములును దన్మూలకములగు ప్రాచీనలక్షణములును, సూరిగారిచే నుపేక్షింపఁబడినవి. క్త్వార్థకసంధి కనేక ప్రాచీనమహాకవిప్రయోగములు కలవు. అట్లే యించుగాగమ చకారమునకు, ముత్తు పరమగు నపుడు 'పత్వము' రానందులకును, ననేకప్రాచీనమహాకవిప్రయోగము లున్నవి. ఐనను సూరిగారు వాని నంగీకరింపలేదు. క్త్వార్థకసంధిని నిరాకరించిరి.

భారతము పుట్టినకాలమునకు వెనుక మనయాంధ్రదేశమునకుఁ దురుష్కులతో సంబంధ మధికముగా సంభవించె నని యెల్లరకును విదితమే. కావున భారతమునందుఁ దురుష్కభాషాపదము లుండకుండుట వింతకాదు, పదునాల్గవశతాబ్దమునుండి మనయాంధ్రులకుఁ దురుష్కులతో సంబంధము గలుగుటచే నది మొదలుగ నుండు కవులగ్రంథములలో నాభాషలోని పదము లిప్పటి యింగ్లీషుపదములవలెనె ప్రవేశించి యున్నవి. అంతకుముందు ద్రావిడకర్ణాటాదులతో సంబంధ ముండుటచే వారి భాషలపదములు ప్రవేశించి యుండెను. అయినను మనవారు ద్రావిడకర్ణాటాదిపదములన్యదేశ్యము లని గ్రహించిన ట్లగపడదు. కాని తురుష్కపదము లన్యదేశ్యములని

గ్రహించియున్నారు. అట్టి యన్యదేశ్యములు సంస్కృతప్రాకృతపదములవలెనె కొన్ని తత్సమరూపములతోడను, కొన్ని తద్భవరూపములతోడను మనకవులచే వాడఁబడినవి. "అహేయ మన్యదేశీయం యత్ర దేవ ప్రయుజ్యతే" అని యథర్వణాచార్యుఁ డన్యదేశ్యప్రయోగమునకు సాధుత్వము నంగీకరించియున్నాఁడు. అయినను సూరిగారు మాత్రము భారతమునందు లేకుండుటచేఁ గావలయు నన్యదేశ్యము నంగీకరింపలేదు. "త్రిలింగదేశవ్యవహారసిద్ధం బగు భాష దేశ్యంబు" అని సూత్రించి యాంధ్రదేశ్యములను మాత్రమే యుదాహరించిరి. దేశ్యము నాంధ్రదేశ్య మనియు నన్యదేశ్య మనియుఁ బక్కినవైయాకరణులవలె విభజింపలేదు. అన్యదేశ్యములు మాత్రము త్రిలింగదేశవ్యవహారసిద్ధములు కావా యని యందు మన్నఁ దద్భవాదులును దేశ్యములె కావలసివచ్చును. మఱియు సూరిగా రన్యదేశ్యమును బై రీతిని సంగ్రహించియే యున్నయెడల "అన్యదేశ్యం బని మఱియొండువిధంబు గలదు" అని బాలవ్యాకరణగుప్తార్థప్రకాశికాకారులు వ్రాసియుండరు గదా ? భారత కాలమునకు భాషలోనికి వచ్చియుండుట కవకాశము లేకుండుటచే భారతమున నన్యదేశ్యము లేకున్నంతమాత్రమునఁ బ్రాచీనమహాకవుల ప్రయోగములను బ్రాచీన లాక్షణికులలక్షణములను భాషలస్వభావమును బాటింప నక్కఱ లేదా ? మఱియు నన్యదేశ్యపదప్రయోగము సాధువే కానియెడల నిప్పుడు గ్రంథములను వ్రాయుట మాట యటుండఁగా వ్రాయవలెనంచుటకైన నవకాశము లేదని చెప్పుట యతిశయోక్తి కాదు గదా ?

"నదిసుతగురుకర్ణశల్యానాగపురీశుల్" అని యిట్లు మహాకవిప్రయోగములు గలవు. కూచిమంచి తిమ్మకవి నయితము పైప్రయోగమునకు సాధుత్వము నంగీకరించెను. "హ్రస్వో దీర్ఘః సమాసేపి క్వచిత్స్యాత్ప్రయోగతః" అని సూత్రించి యథర్వణుఁడు ప్రయోగమునకు సాధుత్వము నంగీకరించి యున్నాఁడు. ఈవిషయము బాలవ్యాకరణమున సంగ్రహింపఁబడలేదు. ఇట్లే "ద్వంద్వః కేషాంచిదిష్టస్స్యాత్ క్వార్థశబ్దేన కుత్రచిత్" అను మొదలగు పెక్కునియమములు సూరిగారు సంగ్రహింపలేదు.

కొన్నిలోకోక్తులలోఁ బదములందును గొన్నిట నర్థమందును సాధుత్వ ముండదు. అయినను వానిలో సాధుపదములను జొనిపినచో నిష్టార్థస్ఫూర్తి కలుగదు. అట్టియెడల లోకోక్తులను మార్పకయే ప్రయోగింపఁదగు నని యథర్వణుఁడు

చెప్పియున్నాడు. "లోకోక్తీనాం భవే ద్యోగో యదిస్యా చ్ఛ్రుతిరంజనమ్" ఇది యును సంగ్రహింపబడలేదు.

"ఒతా మత్ర భవేద్వాపు రస్త్రియాం ల్వాదివర్ణకే" అని యథర్వణుడు చెప్పి యున్నాడు. "అస్త్రియా మిత్యథర్వణవచనే స్త్రీవాచక వ్యతిరిక్తానా ముదంతనా మితి వ్యాఖ్యానాన్నతన్వాదిభ్యో పువర్ణక వికల్పో విసద్ధః" అని యహోబలపతి వ్యాఖ్యానము చేసి యున్నాడు. పైసందర్భమునుబట్టి వువర్ణకేతరవిభక్తి పర మగు నపు డుకారాంతములలో స్త్రీవాచకములకు నిత్యముగాను, దదితరములగు నమహత్తు లకు వికల్పము గాను పుగాగమము వచ్చు నని స్పష్ట మగుచున్నది. ఇట్లు ప్రాచీ నులు స్పష్టపఱచి యుండఁగాఁ బ్రయోగములు నట్లై యుండఁగా సూరిగా రీవుగా గమవిధిని బహుళముగా విధించిరి. అగతికస్థలములయందుఁ దప్ప నెల్లెడలను విశదముగాఁ జెప్పఁదగిన స్థలములందును బహుళవిధానము చేయుట యుచితము కాదు గదా ?

ఆచ్ఛికశబ్దములకు సంస్కృతశబ్దములు విశేషణము లగునపు డాయాచ్ఛిక శబ్దముల మహత్త్వాదులను బట్టి పుంలింగాదులు నిర్ణయింప నగు నని యహోబల పతి చర్చించియున్నాడు.

"కనియెఁ విద్యుల్లతావిగ్రహఁ......నవలాఁ" అని యల్లసానిపెద్ద నార్యుఁడు ప్రయోగించియున్నాఁడు. అత్యావశ్యక మగునట్టివిషయము సయితము బాలవ్యాకరణములో సంగ్రహింపఁబడలేదు. "నవలా" శబ్దము స్త్రీసమ మగుటచేఁ దద్విశేషణములును స్త్రీలింగము లగు నని బాలవ్యాకరణమునుబట్టి సాధింపరాదా యని యందురేమో ? అట్లయినచో "తండ్రిఘన" అను మొదలగు నని ష్టరూప ములును సాధువులు కావలసివచ్చును :

"కేచిన్నాంతాచ్ఛసర్వాదేః ద్వ్యక్షరా తృట్టిమూచిరే" అనియు, "సరశే పపష్షే చైవ సమాసే నుముతో భవేత్, అద్రుతా త్సరళా దందు పట్టి కూర్చి విభక్తిషు" అనియు నథర్వణాచార్యుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. "కాఁబట్టి, రాఁబట్టి, వచ్చుటంబట్టి, జ్ఞానముంబట్టి" అను మొదలగు ప్రయోగములు సాధుకవిసమ్మతములే యనుట సుప్రసిద్ధము. అయినను బాలవ్యాకరణాదులలోఁ బై ప్రయోగములు సాధింపఁబడలేదు.

గ్రంథవిస్తరణభీతిచే విరమించితిని గాని యారీతిని ప్రాచీనలక్ష్యలక్షణము లెన్నో బాలవ్యాకరణములో సంగ్రహింపఁబడలేదు. అథర్వణుని గ్రంథమును సూరిగారు చూచినట్లు "సంస్కృతీయమునకు సంధి యగు నని యథర్వణాచార్యులు చెప్పిరి" అను వాక్యమే స్పష్టపఱచుచున్నది. అట్టిస్థితిలో నథర్వణుఁడు చెప్పినవి సూరిగారు చెప్పనప్పు డవి సూరిగారి కనిష్టము లనుటకు సందేహము లేదు గదా!

ఈరీతిని మహాకవిప్రయోగమూలకము లగు నథర్వణుని లక్షణములనే యంగీకరింప నప్పుడిఁక నంతకంటె నవీనులు ప్రయోగించిన ప్రయోగములును దన్మూలకము లగు లక్షణములును సూరిగారికి సమ్మతములు కావని చెప్పుట వింత కాదు గదా! ఇఁక నట్లు సూరిగారు విడిచినప్రయోగములలోఁ గొన్ని ప్రౌఢవ్యాకరణమునందు సాధింపఁబడినవి గాని పైనుదాహరించిన జాతులప్రయోగము లెన్నో యెందును సంగ్రహింపఁబడలేదు. మఱియు మూలకారుఁ డగు సూరిగా రనిష్టము లని విడిచినవానిని వ్యాఖ్యాతలు సంగ్రహించుటయు సరికాదు. సంగ్రహించినను నవి బాలవ్యాకరణవిరుద్ధము లనుట నిర్వివాదాంశము.

మఱియుఁ బ్రాచీనలక్షణకర్తలు గల్పించిన నియమముల రీతులు గలవి కొన్నియుఁ, బ్రాచీనమహాకవి ప్రయోగములరీతులు గలవి కొన్నియు, వ్యవహారసిద్ధతాది కారణములచే నధునాతనాంధ్రమహాకవులు ప్రయోగించుచున్నారు. కొన్నియెడలఁ బ్రాచీనలక్షణములకు విరుద్ధము లైనవి సైతము వ్యవహారబలమున బ్రతిహితము లగుటచేఁ గావలయు నధునాతనాంధ్రమహాకవులు ప్రయోగించుచున్నారు. పైని వ్రాసిన వెవ్వియు బాలవ్యాకరణముచే సాధ్యములు కావు. అట్లని పైప్రయోగములు నింద్యములు నగ్రాహ్యములు ననుటకు వలనుపడదు. ఎప్పుడైన వ్యాకరణములకు మహాకవిప్రయోగములే గదా సాధనములు! ప్రాచీనవ్యాకరణములెల్ల మహాకవిప్రయోగములనే గదా యాధారముగాఁ జేసికొని వెలసియున్నవి. కావున నట్టిప్రయోగములను సాధించుట కొకవ్యాకరణము తెలుఁగులో వ్రాయవలసియున్నది.

బాలవ్యాకరణ తద్వ్యాఖ్యలలోని వైరుధ్యము లీవలఁ బరిషత్పత్రికాముఖమున గొన్ని వెల్లడించియున్నాను. విస్తరభీతి నింకఁ గొఱవడినవాని నుదాహరింపలేదు. గ్రంథములోని సమన్వయవైరుధ్యములతో నిపు డంతగాఁ బ్రసక్తియు లేదు.

ఇఁక నధునాతనాంధ్రమహాకవులు ప్రయోగించుచున్నట్టియు, బాలవ్యాకరణ

లవ్యాకరణ్యులచే సాధ్యము కానట్టియుఁ బ్రయోగప్రపంచము నిట దిఙ్మాత్రము చూపెదను.

అధునాతనాంధ్రకవులు విసంధిని స్వేచ్ఛగా నుపయోగించుచున్నారు. యడా గమమును సరళాదేశాదిప్రాకృతకార్యములను నియమము లేక యథోచితముగఁ బాటించు చున్నారు. అర్థానుస్వార శకటరేఫ నియమములు నంతగాఁ బాటించుటలేదు. పైవిష యము లెవ్వియు బాలవ్యాకరణమునకుఁ గాని ప్రౌఢవ్యాకరణమునకుఁ గాని సమ్మ తములు కావు. సంధివిషయమున బాలవ్యాకరణము మిక్కిలి పట్టుదలతో నియ మించుచున్నది. "వాక్యావసానమున సంధిలేమి దోషంబుగాదని యాచార్యు లంద్రు" అని బాలవ్యాకరణము చెప్పుచున్నది. ఇందువలన వాక్యమధ్యమున సంధియ వర్జ నీయ మని స్పష్టమగుచున్నది గదా! వేయేల? "ఏగియేగి యనుచోఁ గ్త్వార్థకం బగుట సంధి లేమి" అను సూరిగారిప్రయోగమే పరుషాదేశాదిసంధినిత్యతను వెల్ల డించుచున్నది. ఇచ్చటఁ గకారతకారసంయోగము చర్చించుటకు వీలుపడదు. అయి నను సంధి మానలేము. ఇట్లే యడాగమమును మానుటకును నీవఱకున్న తెలుఁగు వ్యాకరణములు సమ్మతింపవు. "అయ్యుము" ఇత్యాదులు ప్రాసములలో నున్నవి. యడాగమము లేనిచో నిచట ద్విత్వ మెట్లు? యకారము నుచ్చరించినఁ జాలును వ్రాయ నక్కఱలేదు" అనుటయు సరికాదు. అట్లయినచోఁ బై నుదాహరించిన ద్విత్వ స్థలములలో నట్టిద్విత్వమును కనుపరపకములుగ నచ్చుల వ్రాయుట యసంగతము, దుర్ఘటము నగును.

కావునఁ బై నుదాహరించిన విసంధ్యాదు లీవఱకున్న యాంధ్రవ్యాకరణము లకు సమ్మతములు కావు. అయినను నవి యద్యతనాంధ్రమహాకవులచేఁ బ్రయో గింపఁ బడుచుండుటచే గ్రాహ్యము లనిక తప్పదు.

ఇట్లే యధునాతనాంధ్రమహాకవులు ప్రయోగించుచున్న యీక్రింద నుదాహ రించుజాలులు గల పదములు బాలవ్యాకరణాదులచే సాధ్యములు కావు.

అప్పటకు, విూఁదకు, బయటకు, ఎదుటకు, బియ్యపుపిండి, ముత్యపు చిప్ప, మాళవదేశపుప్రభువు, తినమని, పదమూఁడు, అగుపడెను, ముతక గుడ్డలు, తలగకుండ, అడుముకొని, ఇసుపురిని, అందఱికన్న, నలుగురిని, ఇందఱిని, అదివఱకు, ఇదివఱకు, పైనచెప్పిన, రాజుని, కూతుని, జొళ్లు, తొమ్మండు గురు, నలుబది, జాగ్రత, బద్దలగునట్లు, తనను, గౌరవనీయులు, అతను, రాజ

పత్నులనేకులు, రాజరికము, నేను ప్రభువును, అనేకమారులు, దేశద్రిమ్మరి, శిక్షణములు, చదివినాను, చేసినావు, భేరీలు, ముంచటియేడు, పెట్టుకొనవలదు, కనిపెట్టి, కూతురిని మొదలగునవి. ఇట్లిప్పటి కున్న లక్షణములకు విరుద్ధములగు పదములు పెనవేలు గలవు. విస్తరభీతి నుదాహరింపలేదు.

ఇట్టి పదములయర్థము గల సలక్షణపదములున్న, నివి ప్రచలితము లగుట చేతనో, వ్యవహారస్థితిరూపజీవకళచేఁ గల్గు సర్వస్వారస్యమునందియుండుట చేతనో, లక్షణరాహిత్యమును మఱపింపఁజాలినంత యోగ్యతను గలిగియుండుట చేతనో, యధునాతనకవులు ప్రాఁతలక్షణములకు విరుద్ధము లగు విషయమును పాటింపక ప్రయోగించిరి. అట్లు ప్రయోగించినవారు బహుగ్రంథద్రష్టలను బహుగ్రంథకర్తలును, జీర్ణించిన యాంధ్రభాషను మరల మొలకెత్తునట్లు వెలయించి సారస్యమును జూపి యాంధ్రమహాజనులహృదయములను జూఱఁగొనుచున్నవారును నగు నధునాతనాంధ్రమహాకవులు. వీరిలోఁ గొందఱాంధ్రవ్యాకరణములను రచించినవారు. అట్టి వారందఱగ్రంథములందును సంవాదముగాఁ బలుమాఱు ప్రయోగింపఁబడిన పై జాతులపదములు గ్రాహ్యము లని యొప్పుకొనుట యుచితమా? లాక్షణికసంప్రదాయమా? అవి నింద్యములే యైనచో నించుమించుగా నిప్పటివాఙ్మయ మంతయును నింద్యమే యనవలసివచ్చును.

కాఁబట్టి భారతభాషను మాత్రము సాధించు నుద్దేశముతోఁ బుట్టిన యసంపూర్ణమగు బాలవ్యాకరణము ప్రకృతమున విద్యార్థుల కెంతమాత్రము నుపకరింపఁజాలదు. ఎన్నివిధములచేతనైనఁ బ్రాచీనాద్యతనమహాకవిప్రయోగములను సాధించు వ్యాకరణము పుట్టవలసియున్నది. అందు సర్వజ్ఞాహోబలపండితాదిప్రాచీన లక్షణకర్తలమతము లన్నిటి నేర్చికూర్చవలెను. ఇంకను దిద్ది పాడుచేసినప్రతులను విడిచి ప్రాచీనమాతృకలను వెదకి యందలిప్రాచీనమహాకవిప్రయోగముల సాధించు లక్షణములు చేర్చవలసియున్నచోఁ జేర్చి పూరింపవలెను.

సులక్షణసారము బాలవ్యాకరణకర్త యభిప్రాయమువంటి యభిప్రాయముతో రచింపఁబడిలే దని యీవఱకే వ్రాసియున్నాను. కాఁబట్టి దీనినుండి కొంతవఱకుఁ బ్రాచీనలాక్షణికుల యభిప్రాయములను వానికి మూలము లగు మహాకవులప్రయోగములను గ్రహింపవచ్చును గాని యిందును గ్రంథకర్తృకృతము లగు కొన్నిలోపములు లేకపోలేదు.

పద్యలక్షణములను జెప్పుటయందు గ్రంథకర్త యనుక్రమణికను బాటింప లేదు. నడకయందుఁ గాని ప్రాసవిశ్రమములయందు గాని యించుకయు భేదములేని పద్యలక్షణములు పృథక్పద్యభ్రాంతిని వేర్వేఱఁ బఠింపఁబడినవి. యతులపట్టిక నిచ్చునపుడు సీసపద్యము నతిక్రమించి యది కుదురుటకై యతులను జెప్పుట యందలి యనుక్రమణికను విడిచినందునఁ గొన్నిసందర్భము లసంగతములైనవి. ప్రాచీనలక్షణకర్తలపరిపాటి చొప్పున ననావశ్యక మగు కృత్యాద్యవస్థ గ్రంథాన్త మున మిక్కిలి విపులముగాఁ బెంచి వ్రాయఁబడెను. అట్టి యనావశ్యకభాగము సుమారు గ్రంథములో సగమువఱకు నుండును. అత్యావశ్యక మగు ప్రాసస్వరూప మును దద్భేదములును బేర్కొనఁబడ లేదు. గురుత్వలఘుత్వవిషయమున నాంధ్ర లక్షణములం దవశ్యముగాఁ జెప్పవలసిన సంస్కృతలక్షణవిలక్షణమార్గములు నయిత మిందుఁ బేర్కొనఁబడలేదు. ఇట్టిగ్రంథకర్తలోపములే గాక ముద్రణకర్తలలోప ములును నధికముగ నిందుఁ గలవు. తుదకుఁ బ్రాసవిశ్రమాదులు లేనిపద్యములును నిందు వెలయుచున్నవి.

కొన్నిలోపము లున్నను నీగ్రంథమునుండి గ్రహింపఁదగిన ప్రాచీనాభి ప్రాయము లనేకములు గల వని మాత్రము చెప్పక తప్పదు. వానిలోఁ గొన్నిటి నుదాహరించుచున్నాఁడను :

క. అఆఇఈఉలకు మఱి, ఇఈలు ఋకారసహితమెఏలకునౌ
ఉఊః ల్దమలో నొడఁబడి, ఒఓలకు వళ్లగు న్నయోన్నతచరితా.

ఇందు వ్యావహారిక మగు వర్ణపారాయణములోని సజాతీయదీర్ఘాక్షరపర కహ్రస్వగౌరవము స్వీకరింపఁబడినది. ఇట్లె నియతముగా నీనియమ మనేకస్థలము లందు గ్రహింపఁబడెను. విస్తరభీతి నుదాహరింప లేదు. పైపద్యమునందు ద్వితీ యాక్షరము స్వరమాత్రము గాన హల్మాత్రసామ్యరూపప్రాసము లేకుండుట దోషము కా దని కావలయును బ్రాసమును బరిగణింప లేదు. ఈరీతి పద్యములు కవిజనాశ్రయమున ననేకములు గలవు. మాహేశ్వరసూత్రములందు వలెనె యిచ్చట సంధి లేమి దోషము కానేరదు. ఈక్రిందిపద్యము నయితము పైదానిమార్గమునే యవలంబించి యున్నది.

క. "ఇఈఅంజఝఞనములు, సల్లలితము లై వెలుంగు శషలు వదియున్."

దీనియందును గురుత్వాదివిషయమునఁ బై నియమములు చూపఁబడినవి. ఇంతియకాక యుచ్చారణములోని లవర్ణద్విత్వశ్రుతి ననుసరించి తక్కినచరణత్రయమునందును లద్వయప్రాసము ప్రయోగింపఁబడెను.

ఇట్లే యుచ్చారణమునందలి సాజాత్యమును బట్టి శాస్త్రీయ మగు సంబంధము లేకున్నను గొన్నియతులు సులక్షణసారకర్తచే నంగీకరింపఁబడినవి. సులక్షణసారకర్తయే గాదు, అనంతాది ప్రాచీనలాక్షణికులు నయిత మంగీకరించియున్నారు. వానిలోఁ గొన్ని యేకారణముననో యప్పకవీయాదులందు సంగ్రహింపఁబడలేదు. శబ్దాలంకారము లనఁదగు యతిప్రాసములవిషయమున వర్ణములకు శాస్త్రసంబంధము కంటె నుచ్చారణమునందలి శ్రుతిసంబంధమే యధికముగ నాదరింపఁబడుట యుచిత మని ప్రాచీను లభిప్రాయపడినట్లు తోఁచుచున్నది. ఇదియే సమంజస మని నాయభిప్రాయము.

"రివడి" అని ముద్రిత మగు సులక్షణసారమున నొకయతి యుదాహరింపఁబడినది.

క. "విలసదృకారమ్మును మఱి
రిలవి విరమ మొందు శౌరి ఋషులకు శశ్వ
త్ప్రలభుఁ డనఁగ నిప్పలుకులు
తలఁపఁగ రీతోడి విరతి దలకొనునపుడున్.

గీ. మును ఋకారము నెలమితో నొనరినట్లు
చేర దొకట యజాదేశకారణమున
ఘనరకారము నస్వరాకారవిరతి
క్లుప్తి లేదు శౌరిగుణావళుల కనంగ."

అని యున్నది. ఈపద్యము లనంతుని ఛందోదర్పణమునుండి సంగ్రహింపఁబడినవి. కాని యవి సరిగ నిందు వ్రాయఁ బడలేదు. వానియందుఁ జెప్పఁబడిన యతు లప్పకవీయమున సంగ్రహింపఁబడ నందున నవి యశాస్త్రీయము లని భావించి యప్పకవి యంగీకరించి యున్న యతిభేదపరముగ నర్థమును జతపెట్టి యిట్లు సవరించి సంస్కర్త లెవ్వరో వ్రాసిన ట్లగపడుచున్నది. ఋకారమునకును రివర్ణమునకును యతి చెల్లు నని యప్పకవి చెప్పియున్నాఁడు. అయ్యది యీగ్రంథమున

వేఱొకచోటఁ జెప్పఁబడియున్న ఋవళిలో సంగ్రహింపఁబడలేదు. అది సందు చేసి కొని యాకొఱవడిన భాగము గ్రంథకర్త యిచ్చటఁ జెప్పెనని తలఁచునట్లుగఁ బై రీతిని సవరించిరి. కాని యిందు ద్వితీయపద్యమున కర్థమే కుదరలే దనియుఁ గుదిరినపాటియుఁ బ్రకృతమునకు సరిపడియుండలేదనియు నందును జతుర్థచర ణమునందలి యుదాహరణమున కేమాత్రమును బ్రకృతసందర్భముతో సంబంధము లేదనియుఁ దలంపకుండుట వింతగ నున్నది. పైవానిలో ద్వితీయపద్యమును దీసి వేసినఁ గొంతవఱకు పీఠికకృత్యము వాఁగునేమో!

ఇంకొకవిశేషము గలదు. ఋకారమునకు రీతోడి యతి ప్రాచీను లగు మహాకవుల గ్రంథములలో లేకుండుటను గావలయు ననంతుఁ డంగీకరింపక నిరాక రించెను. అప్పకవి యీవిషయమున నుదాహరణములను రెండిటిని మాత్ర మొసఁగి యున్నాడు. వానిలో నొకటి యనంతున కిటీవలివాఁ డగు చేమకూర వేంకటకవి విజయవిలాసములోనిది. రెండవది భారతము సభాపర్వము లోనిది.

సీ. ''ఋత్విజుం డని విచారించి పూజించితే'' (భారతము)

ఈయది యించుకాగమయతిచొప్పున సాధింపవచ్చును. కాన దీనిచే ఋరీల వళి నంగీకరింప నక్కఱలేదు. కావుననే యీ 'రివడి' ననంతుఁడు నిరసించి యుండెను. అనంతునిగ్రంథములోని రివడినిరాసకపద్యములను రివడిని సాధించు నట్లు దిద్దుట సాహసము. సాహస మనఁ జనదు, పరమసాహసము. పైయంశములు చదువరులకు విశదమగుటకై పైరివడి పద్యముల యథార్థస్థితి ననంతుని ఛందో దర్పణమునుండి తీసి చూపుచున్నాను.

గీ. క్షితి ఋకారరూప స్వరయతులు పరఁగు
ఋగ్యజుస్సామవినుతుండు కృష్ణుఁ డనఁగ
వృష్ణికులజుండు కరుణాసమృద్ధుఁ డనఁగ
హేమపీతాంబరుఁడు దేవవృషభుఁ డనఁగ.

క. విలస ద్రుకారమును వ
ర్ణులు రువిరమణంబు శౌరి ఋషులకు శశ్వ
త్ఫలభుఁ డనఁగ నీ ఏలకుఁ
దలఁపఁగ రీతోడి విరతి దలకొన దెందున్.

గీ. తెల్లముగ ఋకారము యణాదేశశక్తి
గలుగ రేఫయు నిత్యము నందుఁ గదిసి
నట్టి రీకి నీఏలతో నన్వయించు
నట్టి సత్వంబు లే దది హల్లుగాన.

గీ. మును ఋకార మీఏలతో నొనరినట్లు
చేర దొకట యణాదేశకారణమున
ఘనలుకారంబ యగు స్వరల్కారవిరతి
క్లుప్తి లేదు శౌరిగుణావశుల కనంగ.

పై నాలుగుపద్యములలో ద్వితీయచతుర్థపద్యములె సులక్షణసారమున నుదాహరింపఁబడినవి. ఇప్పటి సులక్షణసారపద్యము లంత ఘోరముగఁ బ్రాఁత సులక్షణసారపుస్తకములందలి పద్యములు సవరింపఁబడలేదు.

క. విలసద్రికారమును వ
ట్రులు విరమణ మొందు శౌరి ఋషులకు శశ్వ
త్సులభుఁ డనఁగ నిప్పలుకులు
దలఁపఁగ రీతోడి విరతి దలకొనునపుడున్.

తే. గీ. మును ఋకారము నెలమితో నొనరినట్లు
చేరు నొకట యణాదేశకారణమున
ఘనరకారంబున స్వరాకారవిరతి
క్లుప్తి లేదు శౌరిగుణావశుల కనంగ.

పైరీతిని "1862" వ సంవత్సరమున ముద్రిత మగు పుస్తకమున నున్నవి. ఇవి సత్యాసత్యస్థితులకు మధ్యవర్తులై యుండుటచే సత్యరూపమును స్మరింపఁజేయఁ జాలియున్నవి. అసత్యరూపనూతనార్థము నీయఁజాలక యర్థశూన్యములై యున్నవి.

సభ్యులారా! చూచితిరా? మనవారు గ్రంథమును దిద్ది పాడుచేయుటలో నవలంబించు సాహసములు. ఈరీతిని మనవాఙ్మయ మెల్ల బాలవ్యాకరణాప్పకవీయ ముల విశ్వరూపమున వెలయుచున్నది. లక్ష్యలక్షణగ్రంథము లెల్ల ఛందోవిషయ

మున నప్పకవీయానుసారముగను వ్యాకరణవిషయమున బాలవ్యాకరణానుసారము గను నుండునట్లు చేయుటయె మనవారి ప్రధానోద్దేశ మై యున్నది.

పై నుదాహరించిన యనంతచ్ఛందస్సులోని పద్యచతుష్టయమును బరిశీలింపఁగా స్వర మగు "ఋకారము"నకును, ఉత్వవిశిష్టరేఫకును యతి చెల్లు ననియు నట్టియతిపేరు "ఋవిరమణ" మనియు, నుచ్చారణములోని ఋకారశ్రుతిని బట్టి యది కల్పింపఁబడె ననియు, ఋకారమునకు 'రిరే'లతో యతి చెల్ల దనియు స్పష్టముగాఁ దేలుచున్నది. వేయేల! "ట్రులు విరమణ మొందు శౌరిఋషులకు శశ్వత్;" క్లృప్తి లేదు, శౌరిగుణావళుల కనంగ" అను నుదాహరణములే పైయభిప్రాయము నుద్ఘోషించుచున్నవి. ఋకారౠకారము లుచ్చరించు నపు డుత్వసహిత రేఫలకారములుగా వినఁబడుట లోకప్రసిద్ధము గాన నిట్టియతి యంగీకరింపఁబడె నని చెప్పకతీరదు. ఇంతయేల. "ఆయన ఋషి" మొదలగుచోట్ల యడాగమము రాకుండఁ గాపాడు "ఋౠవర్ణంబులు రలతుల్యంబులు" అను బాలవ్యాకరణవిధానమునకును "నారికినై నాకకుజం, బాఋభుపతి గెలిచి తెచ్చె నచ్యుతుఁ డనఁగ౯." అను మొదలగు నుదాహరణములు గల యప్పకవిగారి ఋప్రాసవిధానమునకును నీవ్యావహారికోచ్చారణమెగదా మూలము. కాన నిది రివడి కాదనియు రువడి యనియు నిది వ్యావహారికరీతి నాధారముగాఁ జేసికొని యంగీకరింపఁబడిన దనియుఁ జెప్పక తప్పదు.

మఱియు ననంతుఁడు పదునాల్గవశతాబ్దమువాఁ డగుటను బహుగ్రంథద్రష్ట యగు ప్రాచీనలాక్షణికుఁ డగుటను నాతఁడు వ్రాసినది నిరాకరించుట యసంగతము. అనంతుని లక్షణములే కాక యాతనిప్రయోగములును బ్రామాణికములే యని యప్పకవియుఁ దలచినట్లు గన్పట్టుచున్నది. అనంతునిప్రయోగము మాత్రమె యాధారముగాఁ జేసికొని లడలయతి నప్పకవి నూతనముగ సాధించి యున్నాఁడు. (అనంతునిఛందమునందు)

క. "కాకుస్వరయతి యగు నితఁ
డే కదలక జలధిఁ బవ్వళించె ననఁగఁ బ్ర
శ్నాకలితదీర్ఘమున నితఁ
డే కవ్వడిరథము గడపె నిమ్మల ననఁగన్."

(అప్పకవీయము)

ఈరీతిని ననంతుని బ్రామాణికునిగాఁ గైకొన్న యప్పకవి యాఁతడు కంఠోక్తిగాఁ జెప్పిన యీఱుయతి నేల యంగీకరింపలేదో తెలియరాకున్నది.

'అక్షోహిణీ శబ్ద యతి' :

'అక్షోహిణి' 'అక్షౌహిణి' అను రెండును సాధువులె యైనను గోశాదులలో నక్షౌహిణి యను పదమె సుప్రసిద్ధమై వెలయుచున్నది. శబ్దరత్నాకరమునందును వాచస్పత్యమునందును నక్షౌహిణీశబ్దమే యుదాహరింపఁబడినది గాని యక్షోహిణీ శబ్దము పేర్కొనఁబడలేదు. "అక్షా దూహిన్యా ముపసంఖ్యాన" మ్మను వార్తికము చొప్పున నక్షౌహిణి యని సిద్ధించును. అక్ష శబ్దమున కూహ శబ్దము పరము కాఁగా నక్షోహ యని సిద్ధించిన పిదప నినిప్రత్యయము రాఁగా నక్షోహిణి యని సిద్ధించు నని తత్త్వబోధినియందును గురుబాలప్రబోధికాదులందును వ్రాయఁబడి యున్నది. సంస్కృతభాషలో స్పష్టముగా నీవిషయమును దెలుపునట్టి ప్రయోగములు లభించుట దుర్లభము గాని యాంధ్రభాషలో విశ్రమస్థానమం దిట్టిప్రయోగ మున్నచో సందేహనివృత్తి గలుగును. తిక్కయజ్వభారతమున నక్షోహిణి శబ్దములోనిఁ 'క్షో' యను దానిని విశ్రమస్థానమున నిలిపి యున్నాఁడు. కోశాదులలో నక్షోహిణీ శబ్దము లేకుండుటచేతను బ్రసిద్ధ మగు 'నక్షా దూహిన్యా ముపసఖ్యాన' మ్మను వార్తిక మక్షౌహిణీశబ్దమును సాధించుచుండుటచేతను నప్పకవి యక్షోహిణీశబ్ద మపశబ్దమని తలఁచికావలయు నిత్యసమాసయతి సందర్భమున దీనిని స్మరింపక దిద్దుటకు వలనుపడకుండుటచేఁ గాఁబోలును జల్లఁగ జాఱవిడిచి యున్నాఁడు-- అయ్యది దిద్దుట కెట్లు వీలుపడును. పెక్కుచోటులందు యతిస్థానములందే తిక్కయజ్వ బిగించి యున్నాఁడు.

"సహస్రాక్షోహిణు లట్లగుట మీరు చూడరె యెందుఁ"
(భా. ఉద్యో. 1 ఆ, 236 ప.

గీ. "కోరి, పతులుగఁ జేయు మక్షోహిణులకు"
(భా, ఉద్యో. 4 ఆ. 110 ప.)

గీ. "కోరి, కొనఁగఁ దగువార లగుదు రక్షోహిణులకు"
(భా. ఉద్యో. 4 ఆ. 139 ప.)

సులక్షణసారమునం దీ యక్షోహిణీశబ్దయతి చూపఁబడియున్నది. దాని నప్పకవి చూచియుండియు నుపేక్షించుట నరయఁగా నాతని కిది యసమ్మత మనక

తీరదు గదా. అక్షోహిణీశబ్ద మక్షౌహిణీశబ్దాపభ్రంశ మని తలఁచి నిరాకరించి యుండు నని తోచుచున్నది.

క. "పూనుకొని యక్షశబ్దము
పైనూహిని శబ్ద మున్నఁ బటువృద్ధి యగుణా
మానుగ గుణముం జెల్లును
దాన నఖండంబు స్వరము దనరుం గృతులన్."
(కవిజీవిత సంజీవనము)

ఆ. వె. "లక్షణాన్వితముగ నక్షశబ్దంబుపై
దనర నూహి నను పదంబు వెలయు
నపుడు వృద్ధి సెప్ప నగు గుణంబును జెల్లు
నాగుణం బఖండ మై చెలంగు."
(సులక్షణసారము)

అక్షోహిణీ శబ్దసాధనప్రక్రియావిషయమునఁ బై పద్యములు పాణినీయ మతమును బ్రతిఘటించుట విరుద్ధము కానేరదు- "అక్షోహిణి" "అక్షౌహిణి" యను రెండుశబ్దములును సాధువులే యగునపు డిట్లు చెప్పుటయే సహజము. పాణినీయవ్యాఖ్యాతలకు మూలాతిక్రమము వలనుపడకుండుటచే వారు భంగ్యంతరమునఁ బ్రక్రియను గల్పించుకొనిరి. ఇతరులును నట్లె చెప్పవలయు నను నియమము లేదు గదా. "ప్రాదూహోఢోఢ్యేషైష్యేషు" అనుదాని కవిరుద్ధముగ నుండుటకై యీషేష్య శబ్దములమూలమునఁ బ్రేషప్రేష్యశబ్దములను పాణినీయులు సాధించి యుండఁగా ముగ్ధబోధవ్యాకరణమున "వైషేష్యౌ" అని సూత్రించి యేషైష్య శబ్దములు పరమగు నపుడే పరరూపవృద్ధులు రెండును రావచ్చునని వోపదేవుఁడు చెప్పియుండ లేదా ?

పైరీతి నక్షోహిణీశబ్దము సాధు వై యుండఁగా నధునాతనాంధ్రభారత టిప్పణకారు లది వైయాకరణసమ్మతము కాదని భ్రమించుట వింతగ నున్నది.

ఇట్లే మహాకవ్యనుమతినిబట్టి యభేదయతియు నఖండయతియు నింపుగాఁగ మయతులనఁ దగు భిన్నాభిన్నయతులును సులక్షణసారకర్తచే నంగీకరింపఁ బడినవి. అం దభేదయతి "పఫబభమ"లకును 'లడ'లకును 'లర'లకును నంగీక

రింపఁబడినది. ఇయ్యదియును దేశభేదముల యుచ్చారణభేదములనుబట్టి సంభ
వించుమార్పుల ననుసరించి కల్పించినదే యనవచ్చును. పైనుదాహరించిన యతు
లకు మహాకవిప్రయోగములును ననేకములు గలవు. అయినను వాని నప్పకవి
యొప్పుకొనలేదు. ఆప్రయోగములు కవిప్రయుక్తములు కావనియు నెవ్వరో
యజ్ఞు లట్లు దిద్దిరనియు జర్చించియున్నాఁడు- ఇది సరికాదని నే నీవఱకే వ్రాసి
యున్నాను.

మొత్తముమీఁద సులక్షణసారమునుండి యనేకము లగు ప్రాచీనులయభి
ప్రాయములు విశద మగుచున్నవి. ప్రాచీనులమార్గము లనేకము లిప్పటి పనికి
మాలిన నిర్బంధములను సడలింపఁజేయుచు నూతనకల్పనమునకు మార్గదర్శకము
లుగా నున్నవి. కావున నట్టి గ్రంథ మావశ్యకముగాఁ బఠింపఁదగినదే యైనను
దాని కీయధునాతనుల సంస్కారములును ముద్రణస్ఖాలిత్యములును గొప్పలోప
మును దెచ్చి యున్నవి. కావున నయ్యది సవరించి యావశ్యకము లైన యనంతాది
ప్రాచీనలాక్షణికుల మతములను గొఱవడినవానిని జేర్చి యొకగ్రంథము వ్రాయ
వలసి యున్నది.

విచక్షణులార ! ఆంధ్రమహాశయులు స్వభాషాభివృద్ధికై మిక్కిలియుత్సా
హముతోఁ బనిచేయుచున్నారు. భాషాభిమానముతోఁ మహారాజులు పెక్కువిధములగు
సాహాయ్యములను జేయుచున్నారు. మనపాలకు లగు నాంగ్లేయప్రభువులును దేశ
భాష లభివృద్ధికై ప్రోత్సాహము చేయుచు ధనసాహాయ్యము చేయుచు విద్యాశాఖ
నేర్పఱచి దేశభాషలకును బరీక్షల నేర్పఱచి యుత్సాహము నభివృద్ధి నొందించు
చున్నారు. శరత్కాలిక శుక్లపక్షచంద్రునివలె నుదయించినది మొదలు దినదినాభి
వృద్ధితో నీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు వెలయుచున్నది. ఇట్టి సమయమునందైన
నాంధ్రభాషాభ్యాసము చేయఁగోరువారికిఁ దగిన గ్రంథము లుండవలదా ? తుదకు
విద్వద్బిరుదపరీక్షాపఠనీయగ్రంథము లిట్టి యవస్థలో నుండఁ జనునా ? కావున వీ
గ్రంథములను బాగుచేయుటకుఁ గాని వేఱుగ్రంథములను రచించుటకుఁ గాని
సాహిత్యపరిషత్తువారు పూని భాషాసేవ చేయఁగోరువారికి సాహాయ్య మొనరింతురు
గాక. అట్టి ప్రశస్తగ్రంథములనె విద్వద్బిరుదపరీక్షలకుఁ బఠనీయగ్రంథములుగ
నేర్పఱచి విద్యాశాఖవా రాంధ్రమహాశయులను గృతార్థులను జేయుదురు గాక !

— ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక; నళ - జ్యేష్ఠము
సంపుటము 5, సంచిక. 3.

అఖండవడి – పదునొకొండు శబ్దము

— శ్రీ రావూరి దొరసామిశర్మ

పూర్వస్వరము లోపించి తత్పూర్వహల్లుతోఁ బరస్వరము గదియుట యచ్సంధి యగును. (ఉ. రాజ + అనీక – రాజానీక ; చూచుచు + ఉండు – చూచుచుండు). ఇట్టి సంధ్యక్షరములు యతిస్థానపతితము లయ్యేనేని సంధి విడదీసి పరస్వరమునకే యతిమైత్రి ఘటియింపవలయు నని పెక్కు లాక్షణికులమతము. దీనినే స్వరప్రధానవడి యన్నాఁ డప్పకవి.

ఉదా. ''అతులగుణధామ భానువంశాబ్ధిసోమ (వంశ+అబ్ధి)
అసభ కేకవస్త్ర యగునట్టి ననుం గొనివచ్చి నొంచు. (అగు + అట్టి)

పైస్థలములందు సంహితను వివక్షింపక యఖండశబ్దములుగా భావించి హల్మైత్రి గూర్పరా దని యప్పకవ్యాదుల తాత్పర్య మై భాసిల్లెడు. కాని నారాయణవేదండాదిశబ్దములు గొన్ని వ్యుత్పత్తిచే సంహిత గల వైనను వాడుకలో నఖండములుగా భావింపఁబడుటచే, నట్టివానికి గొన్నింటి కుభయయతి (స్వరవ్యంజనములలో నేయొక్కదానికేని యతి) ఘటించుట కనుజ్ఞ యిచ్చినారు లాక్షణికులు. ఇట్టివానినే యఖండయతు లనవలయు.

అప్పకవి యుభయయతులక్రిందఁ బండ్రెండుతెఱఁగులు ప్రవచించెను. అయ్యవి యుష్మదస్మచ్ఛబ్ద, పరరూప, ప్రాది, సంస్కృతనిత్యసమాస, దేశ్యనిత్యసమాస, నిత్య, రాగమసంధి, విభాగ, నామాఖండ, పంచమీవిభక్తి, కాకుస్వర, ప్లుతయుగ విశ్రామములు. ఇందు గొన్ని ప్రాచీను లగు ననంతాదులు సైతము వక్కాణించియున్నారు. అప్పకవి యఖండవడిని జెప్పలేదు. అఖండవడిని సమ్మతించినచో సంధిగతాఖిలశబ్దముల కుభయయతిఘటన కనుజ్ఞ యిచ్చినట్లే యగు. అట్లేని యీయుభయయతిప్రకరణ మనవసర మగు. ఇట్టి యతివ్యాప్తి నరికట్టుటకే విన్నకోట పెద్దనాదులు ప్రాదిదేశీయాదేశప్రభృతి నిత్యసమాసాది యతులు గొన్ని నిరూపించిరి.

అఖండయతిని అనంతుడు గాని, విన్నకోటపెద్దన గాని చెప్పలేదు. అప్ప కవియో యఖండవడి యగ్రాహ్య మని యనుశాసించినాడు. భీమకవియే ప్రప్రథమ మున నఖండవడిని జేర్కొన్నవాఁడుగాఁ గానవచ్చెడి—

ఉ. "మామగ విశ్రమాక్షర సమంచిత మై స్వర మూదివం దదీ
యానుగుణాక్షరంబ కొని యైనను జెప్పఁగ నొప్పు నీక్రియవ్
భానుసహస్రభాసి వృష * భాధిపుఁ డన్నటు లర్థయుక్త మై
పూనివచో నఖండవడి పొల్పగు నాదికవిప్రణీత మై." (భీమన)

ఆతరువాతఁ జిత్రకవిపెద్దన లక్షణసారసంగ్రహమున,

గీ. "ఒక్కవర్ణంబు స్వర మూద నొకట స్వరము
గలయ కుండంగ గూర్తు రఖండయతులు
రామపదపద్మలోల వ — రాశి యనఁగ
భంజితాసురసముదాయ యాంజనేయ."

అని యఖండయతికి లక్ష్యలక్షణములు రచించె,

ముద్దరాజు రామన కవిజనసంజీవనిలోను, కూచిమంచి తిమ్మన సర్వలక్షణ సారసంగ్రహమునను, కస్తూరి రంగకవి ఛందమునందును అఖండయతి సెప్పఁబడి యున్నది. ఇవి యిట్లుండనిండు. అప్పకవి విషయము పరికింతము.

అప్పకవి దేశ్యనిత్యసమాసయతులక్రింద విమర్శించిన రీతిని దిలకింపుడు. (తృతీయాశ్వాసము ౨౦౨ పద్యము మొదలు ౨౧౨ వఱకు).

"నన్నయముఖ్య సత్కవిజనంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్
గొన్నియు బాలకాధములు గొన్నియు బోకడ బెట్టి తక్క వై
యున్నెట కాంచి జానపదు లోడక దిద్దిన తప్పుత్రోవ లె
ల్ల న్నిజ మంచు గైకొనిన లక్షణవేత్తలు నమ్మతింతురే."

వ. అది యెట్లనిన సులక్షణసారంబునందు లింగమగుంట తిమ్మన వ్రాసిన యప్ర శస్తంబు లగు లక్ష్యంబులకు నాశ్చర్యంబు నొంది బహుపుస్తకంబులు నిరీ

భీమన యీ యఖండయతిపద్యమును నప్పకవి నిత్యసమాసయతులక్రింద గైకొని యుపసర్గసంధియతి యని సరిపుచ్చినాడు. అతనిమతమున నఖండ యతి నిషిద్ధము గదా!

క్షించి వాని నెల్లను ప్రక్షిప్తంబులుగా నెఱింగినవాఁడనై లక్షణవంతంబు లగు పురాతనకవిప్రోక్తంబులు వివరించెద.

(౧) ఆదిపర్వంబునందు—

"నీవగచిన యాయర్థము
సూవె మనంబున దలంతు సుందరి యెప్పుడున్."

(౨) ఉద్యోగపర్వము—

"సజ్జననుతమా - ర్గమునను జరియింపంగా
నమలమతీ కన్నకొడుకుల ట్లరయఁ జనున్."

(౩) అనుశాసనికము—

"అతిథి నిను గోరెనేనియు
నతి గింకిరి పడక యోల మానపడక...."

(౪) రామాయణము—

"అన్నవు తండ్రియట్ల విను మంతియ కా దటఁమీఁద రాజ వే
మన్న గొఱంత లేదు మణిహారము లాదిగ బెక్కుకానుకల్...."

"ఓకపివీరులార సుగుణోదధి నీరఘురాము సర్వలో
కైకశరణ్యునిం గొలువ నిప్పుడు వచ్చితి నొండు గాదు...."

(౫) దేవకీనందన శతకము—

"చతురంభోధిపరీతభూవలయరాజన్యాలికోటీరరం
జితమాణిక్యవిరాజి తచ్చరణరాజీవుండు ...."

(౬) అరణ్యపర్వము—

"ఉరమున రెండుగన్నులు.... అశేషసత్వసం
హరుఁ డగుచున్న వాని దివిజారిఁ గబంధునిఁ గాంచి రచ్చటన్."

పైపద్యములు లింగమగుంట తిమ్మన యుదాహరించినవి గాని యాతఁ డొసఁగిన యఖండవడితోడి పాఠము లప్పకవీయమున సవరింపఁబడిన వని తెలియ వలయు. పైపద్యములలో నెల్ల నఖండవడి ఘటిల్లెడి పాఠములు గలవు.

నేఁడు ప్రచారములో నున్న సులక్షణసారము తప్పులతడక. అందు నాల్గవ పద్యము మాత్ర మఖండవడికి లక్ష్యముగా నీబడియున్నది. నిక్కమగు సులక్షణ సార మొండు గల దనుచున్నారు. అయ్యది ప్రకటనభాగ్య మందలేదు. దానిని నే నెఱుంగను. కాన నాసులక్షణసారమున వీని కేపాఠాంతరము లున్నవో మన మెఱుఁగము. ముద్దరాజు రామన, కస్తూరి రంగకవి మున్నగువారు పైపద్యములం గొన్నిటి నఖండయతి పాఠములతో నుదాహరించి యున్నారు. పైపద్యములకు నేఁ జూపిన యఖండవడిపాఠము లీక్రింద వరుసగా నిచ్చుచున్నాను.

(౧) "చూవె మనంబున *దలంచు* + *చుండుదు* నెపుడున్."

(౨) "మా, ర్గమున జరింపంగా నమ
లమతీ నీకొడుకు *నట్టు* + *లరయంగ* నగున్."

(౩) "మతి గింకిరి పడక *యోల* + *మానపడక*."

(౪) "అన్నవు తండ్రి యట్ల విను మంతియ కా దట మీఁద రాజవే
మన్నఁ గొఱంత లేదు మణిమండనముఖ్యము లైన కానుకల్."

"సర్వలో, కైక శరణ్యునిం గొలువఁగా నిఁట వచ్చితి నొండు గాదు."

(౫) "చతురంభోధిపరీతభూవలయరా + *జానీకకోటీర*."

(౬) "అశేషసత్త్వఘ, స్మరుఁ డగుచున్న వాని
దివి + *జారి* *గబంధుని* గాంచి రచ్చటన్."

(అఖండవడి గల భాగము మాత్రము వాలు అక్షరములలో నున్నవి.)

ప్రసిద్ధముగా సహజముగా నఖండవడులతోడి యీపాఠములను స్వమత విరుద్ధము లగుటచే రూపుమాపి సవరించిన యప్పకవి కట్టకడపట నీక్రింది పద్య ముదాహరించి తద్విషయ మిట్లు వ్రాసినాఁడు.

ఉద్యోగపర్వమునందు—

చ. అని మది నిశ్చయించి తగ నందఱఁ బిల్వఁగఁ బంచి వారితో
ననిచిన మాటలాడి వినయంబునఁ బ్రార్థన సేసి మీరు మా
కొనరిన సైన్యముల్ పదునొ + కొంటికిఁ బ్రాభవ మాచరింపఁ జొ
చ్చిన సకలంబు నొప్పు నభిషేకము గైకొనుఁ డుత్సవంబునన్."

వ. దీని మూఁడవపాదంబునందు "పదునొకొంటికి" నని యున్నచోట సంధి గూర్చి స్వరప్రధానవడి గాను సోమయాజులు ప్రయోగించినారు. ఇది తెలియక కొందఱు మూఢులు దేశ్యనిత్యసమానవడి యని యనుకొందురు — ఇది యప్పకవి విమర్శోక్తి.

ఇందు "మాకు + ఒనరిన – మాకొనరిన" అను సంధిగతశబ్దము నఖండముగా భావించి యేకశబ్ద మగు 'ఒకొంటికి' అనుదానిలోని కవర్ణమునకు యతి సంఘటింపఁబడి యున్నది.

ఒకొండు – ఒకండు అను శబ్దమునకు రూపాంతరము. ఔపవిభక్తిక ప్రత్యయయోగమున 'ఒకొంటికి' అయినది. ఇందు సంధి లేదు. ఇందలి 'కొ' వర్ణమునకును 'మాకొనరిన' యను సంధిగతశబ్దములోని 'కొ' వర్ణమునకును అఖండవడి చెప్పుకోవలయు. ఇది యిట్లుండ దీనికిఁ బాఠాంతరము కల్పింపలేక కాఁబోలు నప్పకవి 'ఒక + రెండు – ఒకొండు' అని సంధి నేర్పఱచుకొని స్వరప్రధానవడి యని నిర్దేశించినాఁడు. 'ఒకొండు –' ఏకపద మనుకొని 'మాకొనరిన' అనుదానితో మైత్రి యఖండవడిక్రింద నిరూపించిన లింగమగుంట తిమ్మన, ముద్దరాజు రామనాదులను దేవానాంప్రియుల గణములోఁ జేర్చినాఁ డతఁడు.

అప్పకవీయవిమర్శనలో శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు ఈవిషయమును విమర్శించుచు – "ఒక + ఒంటికి అని అప్పకవిగారి తాత్పర్య మని తోచుచున్నది. పదద్వయవిభాగమునకు ప్రసక్తి కనిపించదు. ఆయన ముఖ్యాభిప్రాయమొకటి; పైకివ్రాసిన దొకటి. అఖండవడి యుండ దని ముఖ్యాభిప్రాయము. అందుకు నఖండవడు లున్నచోట ౫–౬చోట్ల దిద్ది పాఠములు వేరే కల్పించినారు. ఇక్కడ దిద్దడమునకు శక్యము కాలేదు....

స్త్రీపర్వంలో—

"పాండవులవలన గీ డొ
క్కండును లే దధిప నీదుకొడుకులు ధరణీ"

అని ఉన్నది. దీని కేమంటారు? అఖండవడి అంగీకరించవద్దా? గాని యిది నిజముగా వర్గయతి" – అని యప్పకవి మతమును ఖండించిరి. వెండియు, కూచి

మంచి వేంకటరాయడు తనసుకవిమనోరంజములో నప్పకవి యీవాదమును ఖండించినాఁ డని తెలిపినారు వారు.

పదునొకొండు శబ్దమును గూర్చిన యప్పకవిమత మసాధు వనియే యెల్లరు దలంచుచున్నారు. కాని యీక్రింది తెనాలిరామకృష్ణ రచిత పాండురంగ మాహాత్మ్యపద్యముం బరికింప నప్పకవియభిప్రాయము సమంజస మని తోచుచున్నది. చూడుడు :

గీ. "వాసుదేవాది నవశక్తి వైభవంబు
రుక్మిణీసత్యభామల రూపరేఖ
యిదియె వహియించు నన నల్వ యిడిన పదునొ
కొంటి లెక్కన గనుబొమ్మ లువిద కమరు." (౩—౧౯౮)

ఇందుఁ జతుర్థపాదమున యతి విచారింపఁ దగినది. ఒకొండు శబ్దములో ఒక + ఒండు అను విభాగము చేసి పరస్వరమునకు యతిమైత్రి ఘటింపఁబడి యున్నది. ఇది స్వరప్రధానవడియే కదా ? 'ఒక + ఒంటి⋯బొమ్మలు + ఉవిద' అని పాదాదియందు యతిస్థానమందు బదచ్ఛేదము. పైతిక్కనగారిపద్యమున లాక్షణికులు విమర్శకులు వచించు నఖండవడి యిందుఁ జెల్లదు. ఒకొండు శబ్దమున బదద్వయవిభాగప్రసక్తి నిక్కముగాఁ గలదని తెలియుచున్నది. అప్పకవి యాభాషణము తథ్య మన్నమాట ! తెనాలికవి మన యప్పకవికిఁ బూర్వుఁడు; కాని యప్పకవి తెనాలిప్రయోగమును బరికింపలే దని తలంచెప, వెండియుఁ గూచిమంచి వెంకటరాయలకుఁ గాని, గిడుగువారికిఁ గాని యీప్రయోగము గోచరము గాలేదు. పై తెనాలికవి పద్యపాఠమునకు బాఠాంతర మేమేని యుండునా ? నాకడ ప్రతిలో* నిట్లున్నది. ఎవరేని 'పడియు నొంటి లెక్కన' అని సవరింప సాహసింతురేమో ! కూచిమంచి వేంకట రాయల గ్రంథము నే నెఱుంగను. అది ముద్రితమో యముద్రితమో తెలియరాదు.

కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణసారసంగ్రహమున అఖండవడిని బేర్కొన్నాఁడు. అందు భాస్కరరామాయణ భైరవ శ్రీరంగమాహాత్మ్య మను చరిత్రారుణాచలపురాణములోని పద్యము లఖండవడికి లక్ష్యములుగా నిడఁబడినవి.

---

* నాకడఁ గల ప్రతి ౧౮౮౭ సర్వజిత్తులో- తెన్మఠం వేంకట నరసింహాచార్యుల లఘుటీకతో చెన్నపురి వసురత్నాకర ముద్రాశాలలో ముద్రితము.

వాని నుదాహరించి తరువాత, "ఇట్టి ప్రయోగములు కలవు గాని అఖండయతికి త్రికవుల ప్రయోగములు లేవు గనుక ఇది సుప్రయోగము కాదు" అని యొక వచన మనుబంధింపఁబడి యున్నది. (చూ. సర్వలక్షణ. ౨ ఆ.)

ఈతిమ్మకవిమతమున భారతమున నఖండవడులు లేవు; అప్పకవిమార్గాను యాయి యితఁడు కాఁబోలు! కాని, యితని రసికజనమనోభిరామమున నీక్రింది పద్యము తృతీయపాదమున నఖండవడి గలదు.

గీ. "తనకుఁ దొమ్మిదిపాతఱ ల్ధనము గల ద
టంచు జక్కులతేడు గర్వించు గాని
లెక్క యిడరాని రొక్కంబు + లీడు లేని
కొలుచుగల వెన్న నవ్వీటి కోమటులకు." (ప్ర. ౪౪)

దీనికిఁ బాఠాంతర ముండునా ? ఇది మన కిప్పుడు చర్చింపఁ దావు గాదు. ప్రస్తుతము నకు వత్తము.

ఒకొండుశబ్దము సంధిగత మనుటకు సూర్యరాయనిఘంటువునను నీక్రింది యాధారము కానవచ్చుచున్నది. చూడుఁడు : ఒండు శబ్దము !

ఒండొ (సూ. నిఘంటు)– ఈశబ్దము 'ఒక్క' శబ్దమునకు బర మయినపుడు 'ఒకొ్కండు' ఆయి క్రమముగా 'ఒకొండు – ఒక్కండు – ఒకండు – ఒక్కడు – ఒకడు' ఇత్యాదిరూపముల నొంది 'ఒకటి' అనునర్థమున అమహదర్థక ప్రథమైక వచన రూపముగా వ్యవహరింపఁ బడుచుండెను – ఇత్యాది.

దీనింబట్టి ఒక + ఒండు అను ఛేదము కల దనుట తెల్లము గదా ! ఇందు మఱియొకయంశము గమనింపవలయు. ఒకొండు సంధిగతశబ్ద మని వ్యుత్పత్తిం బట్టి నిర్ణయించినారము గాన, స్వరప్రధానవడికిఁ బై తిక్కన తెనాలి ప్రయోగ ములు లక్ష్యము లగుచున్నవి.

ఈక్రిందిపద్యములలో ఒకొ్కండు శబ్దమధ్యమాక్షరము హల్లునకే యతి మైత్రి ఘటిత మై యున్నది.

క. "పాండవులవలని కీ డొ
కొ్కండును లే దధిప నీదు + కొడుకులు ధరణీ

మండల మంతయు ద్రిమ్మంగిరి
పాండునృపతిభావమునకుఁ బాపిరి వారిన్." (భారత. స్త్రీ. ౧-౭౩)

స్రగ్ధర : "క్రూరేష్వాసంబు లే దొ + క్కొ-డు గలుగునె తద్ఘోర యుద్ధంబు సైపన్
(రాఘవపాండవీయము ౨-౧౦౬)

వీనిం బరికింపఁ దోచున దేమన, ఒకొండు - ఒక్కొండు శబ్దములు సంధిగతాఖండశబ్దములు. రూపఱు, క్రిక్కిఱియు, క్రచ్చఱ, ఇత్యాది దేశ్యనిత్యసమాసములం బోలినది. కాన ఒక్కొండు శబ్దమును దేశ్యాఖండయతిక్రింద గ్రహించి యుభయయతి ఘటించుకొనవచ్చును.

ఈచర్చంబట్టి పైతిక్కనపద్యములోని వివాదభాగ మగు — "మా కొనరిన....పదునొకొంటికి — అనుచోట, 'మాకు + ఒనరిన'.... ఒక + ఒంటికి అని ఛేదమొనర్చి, స్వరప్రధానవడిగానేని, సమస్తసంధిగతశబ్దముల కఖండయతి సమ్మతించు సహృదయుల మతమున — 'మాకొనరిన....పదునొకొంటికి =' అని యఖండవడిగా నేని చెప్పుకోవచ్చు నని ఫలితార్థము.

— భారతి.
విరోధి - భాద్రపదము; సెప్టెంబరు 1949
సంపుటము 26; సంచిక 9.

—φ—

యతిప్రాసలు

—శ్రీ సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి

ఈయతిప్రాసలనుగూర్చి ఆధునికపండితులలోను, కవులలోను భిన్నాభిప్రాయము లున్నవి. కావలయు నన్నవారు కొందఱు, వల దనువారు కొందఱు. మొదటితెగవారు తెల్పు అభిప్రాయములు ఇవి :

"ప్రాచీనులు యతిప్రాస లుంచుకొని గ్రంథములు రసవంతములుగాఁ జెప్పియుండ లేదా ? వారు సమర్థు లగు సర్వతోముఖపండితులు గనుక యతిప్రాసలకు జంకరైరి. అధునికులు భాషాపరిశ్రమ లేనివా రగుటచే కాశికిఁ బోయినవారు ఇష్టము లేని శాకఫలాదులను విసర్జించునట్లే తమకుఁ గష్టముగా నున్న యతిప్రాసలు విడువ నెంచుచున్నారు. నదికి ఒడ్డులువలెఁ బద్యమునకు యతిప్రాసలు ముఖ్యములు"- అని. వీరు కేవలప్రాచీనసాంప్రదాయికులు. నూతనసంప్రదాయ వాసన బొత్తుగా గిట్టనివారు.

నూత్నసాంప్రదాయికులలోఁ గూడ నొకతెగవారు యతిప్రాస లుండవలె ననియే వాదింతురు, కాని వారు తెలుపు క్రొత్తయుక్తు లేమియు లేవు.

కూడ దనువారు తెలుపు అభిప్రాయము : "కవిత్వమునకు రసము ప్రధానము. "వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం" అని సాహిత్యదర్పణకారుఁడును, "సాధ్యో హి రసో యథా తథం కవిభిః" అని ఆంధ్రశబ్దచింతామణికారుఁడును ఉచ్చకంఠములతోఁ జాటుచున్నారు. యతిప్రాసలు రసోత్పాదకములు గావు. ప్రత్యుత కొన్నిచోట్ల రసభంజకములు అగుచున్నవి. మఱియుఁ గవిత్వమునకు నిర్బంధములు గూడవు. యతిప్రాసలు నిర్బంధములలోఁ జేరినవి. పంజరములోని పిట్టవలె భాషానిర్బంధములలో బద్ధుఁడై కవి గిలగిల కొట్టుకొనును. వానికి స్వాతంత్ర్యము కావలెను. ఆంధ్రమునందువలె సంస్కృతమున యతిప్రాసలు లేవు. అందు రసస్ఫూర్తి కలుగుట లేదా ? ఆంగ్లమునను గొంతమంది మహాకవులు నియమోల్లంఘనముఁ జేసి వ్రాసిన కావ్యములు రసవత్తరములుగా నుండలేదా ? కనుక యతిప్రాసలు తీసివేసినచోఁ గవిత్వమునకు హాని రాదు. అది కావ్యము కాకపోదు. యతిప్రాస లున్నంతమాత్రముననే అది పద్యము కాదు, రసవంత మగు పద్య

మును, గద్యమును గవిత్వమే. "అయినచో పద్య మేల వ్రాయవలెను ? రసవంత మగు గద్యమే వ్రాయరాదా ? పద్యము వ్రాసినపుడు యతిప్రాస లుంచరాదా" అందురా ? అది ప్రశ్న గాదు. కవికిఁ దోచిన భావము పద్యమునందు గణనీయ మును బొంది యొకవిధ మగు సంగీతమునకు బద్ధమై చిత్తాకర్షకతను వహించి మాధుర్యమును గూర్చుచున్నది. గద్యమునందు గణనియమము లేకపోవుటచే సంగీతమునకు బద్ధము కాక చిత్తాకర్షణశక్తి లేనిదై రసస్ఫూర్తియందు గొఱవడి యున్నది. మఱియు నొకటే భావమును గద్యమునందును, పద్యమునందును వ్రాసి చూడుఁడు. అప్పుడు మీ ప్రశ్నకుఁ గల విలువ మీకే తెలియఁగలదు. కనుక యతిప్రాసలు తీసివేసినచో రసపిండము లగు కావ్యములు వెడలు ననుట నిస్సంశయము"— అని.

ఈమతములం దున్న సత్యాసత్యములను మనము విచారింపవలెను. అందు ముందు ఈయతిప్రాసలనియమము ఇతర భాషలలోఁ గూడఁ గలదా ? మనభాష యందు వీనిని నియమించినవారి అభిప్రాయ మేమి ? వారి అభిప్రాయ మెంత సమంజసము ? అను విషయమును బరిశీలింతము.

సంస్కృతభాషలో యతి, విశ్రాంతి, విరతి, విశ్రామము మొదలగునవి పర్యాయపదములు. "యతి ర్విశ్రామ సంజ్ఞికా" అని లక్షణము చెప్పఁబడినది. అనఁగాఁ బద్యపాదమును రెండుభాగములుగాఁ జేసి మొదటిభాగము చివర ఆపుట, రెండుభాగములును ఏకసమాసాంతర్గతములై కూడ నుండవచ్చును. కాని ప్రథమ భాగాంతాక్షరమును, ద్వితీయభాగాంతాక్షరమును, ద్వితీయభాగాద్యక్షరమును ఏకపద గతము లై యుండరాదు. కాని ఆంధ్రమందువలె సంస్కృతమున ప్రాసమే లేదు. కాని అంత్యప్రాసము గలదు.

"వృద్ధోయాతి గృహీత్వా దండం
తదపి న ముంచ త్యాశాపిండమ్."

ఇట్టిస్థలములందు అంత్యప్రాసము ఆంధ్రమందు పోతనకవిత్వమునందువలె హృద్యముగా నుండును. నిజమునకు మామూలు ప్రాసముకంటె అంత్యప్రాసము శ్రావ్యతరముగా నుండును అని నాతలంపు. ద్రావిడకర్ణాటభాషలలోఁ గూడఁ బ్రాస నియమము గలదు. కాని యతినియమము లేదు. "కన్నడక్కె యతి యిల్ల; కోణక్కె మతి యిల్ల" అను కన్నడపు సామెత గలదు. అనఁగా కన్నడమునకు యతి లేదు.

దున్నపోతునకు మతిలేదు అని అర్థము. ద్రావిడభాషయందును యతిలేదు. ఈప్రాస సంప్రదాయము ద్రావిడకర్ణాటభాషలనుండియు, యతిసంప్రదాయము గైర్వాణమునుండియు వచ్చియుండు నని నాతలంపు. యతికి సంస్కృతమునందువలెనే ఆంధ్రమునందును స్థాననియమ మేర్పఅచిరి కాని ప్రథమభాగాంతాక్షరమును, ద్వితీయభాగాద్యక్షరమును ఏకపదగతము లై యుండరా దను నియమమును బాటింపరైరి. ఆంధ్రభాషలో ఈయతిప్రాసముల నేర్పఅచినవారి అభిప్రాయము ఏమయి యుండు నన్నచో, ద్రావిడకర్ణాటకభాషలకంటె నియమబాహుళ్యముచే గొప్పఁదనము కలుగునని.

ఈయతిప్రాసములవలన రసస్ఫూర్తి కలుగునా ? అనునది యొకప్రశ్న. తెలుఁగుభాషలోఁ బెక్కుసామెతలు యతిప్రాసములు గలిగియుండి రసస్ఫూర్తినిఁ గలిగించుచున్నవి- "అంగటిలో అన్నీ ఉన్నవి - అల్లునినోట శని ఉన్నది;" "అప్పు లేకపోతే - ఉప్పుగంజి మేలు;" "అన్నీ ఉన్నవి - ఐదోతనము లేదు;" "ఉభయభ్రష్టత్వం - ఉపరిసన్యాసం;" "బ్రాహ్మణులలో చిన్న - బెస్తలలో పెద్ద; "చచ్చినా పైకం దప్ప - దచ్చమ్మా నను తిట్టకు."- ఇట్టితావులందు యతిప్రాసలు రసోత్పాదకములు గా వని యెవరును జెప్పరు. రసోత్పాదక మనఁగా సౌందర్యోత్పాదకము అన్నమాట. ఈసామెతలందువలె ఆంధ్రపద్యములందు యతిప్రాసలు రసోత్పాదకముగా లేవు. దీనికిఁ గారణములు మూఁడు :

1. ఏఅక్షరమున కాయక్షరమును యతిస్థానమం దుంచకుండుట;
2. యతిస్థానము సంస్కృతమునవలె విభక్తము గాకుండుట;
3. పాదమునకుఁ బాదమునకు ప్రాసాక్షరము దూర మై యుండుట.

ప్రాసాక్షరము సమీపమం దున్నచో అనుప్రాసమునందువలె ఇంపు గలుగును. దూరముగా నున్నచోఁ గలుగదు. ఇప్పటియతులలో వర్గయతి యొక్కటియే శ్రావ్యతను గలిగించును గాని మతేదియుఁ గలిగింపదు. సంస్కృతమునందును గొన్నిస్థలములం దీయతి పైసామెతలందు వలెఁ గనఁబడుచు శ్రవణసుఖము నిచ్చుచున్నది.

వాగర్థా విద సంపృక్తౌ వాగర్థప్రతిపత్తయే.
అథ ప్రజానామధిపః ప్రభాతే.
నారాయణాయ నళినాయతలోచనాయ.

కనుక యతిస్థానమును విభక్తము గావించి ఏయక్షరమున కాయక్షరమును యతిగా నుంచినచో యతిశైలికి సొంపు నిచ్చి తద్ద్వారా రసోత్పాదనము కావచ్చును.

ఇఁక ప్రాస. నాలుగుపాదములకు ఏకాక్షరమునే నియమించుట మాని అదే పాదమునందు దగ్గరగా నేర్పఱచినచో శైలికి సొంపును, తద్ద్వారా రసమును ఉపస్కారకమును గాఁగలదు. ఎట్లన :

ఉ. అంతట సంతసంపడుచు అంబురుహానన వచ్చి భర్తపా
దమ్ముల కాదర మ్మెసఁగ దండము పెట్టియుఁ బల్కె నో ప్రియా!
కన్నులకర్వు దీఱ నిను కాంచుట యెన్నఁడు కల్గు నంచు నా
దేవుని వేవిధంబులను దైన్యముతో సతతంబు వేడితిన్.

ఈపద్యములో 1, 2, 4 పాదములలో ప్రాసాక్షరమునకు సమీపమందే ప్రాసము వేయఁబడినది. మూఁడవపాదములో ప్రాసము లేదు. ఉండఁగూడ దని నియమము కాదు. 'కన్నులకర్వుదీఱ' అనునది జాతీయము. ప్రాసకొఱకు దానిని విఱిచి వేయుట రసభంజక మగును. కనుకఁ దీసివేయఁ బడినది. మఱియును గద్యమునకును, బద్యమునకును ఒక్కటే వ్యాకరణ ముండుట యుక్త మని తోఁచదు. కవికి గద్యమునందుఁగల స్వాతంత్ర్యము పద్యమునం దుండదు. గణనియమమునకు దాసుఁ డై యుండవలయును. అందుచే గద్యమునవలెఁ గాక భాషను స్వతంత్రముగాఁ ద్రిప్పుకొన వలసియుండును. అట్టి సమయములందు విసంధి మొదలగునవి దోషములు కా వనియు, యతి మొదలగువాని స్పష్టశ్రవణమునకై విసంధి మొదలగునవి తప్పకయుండుటయే మే లనియుఁ దోఁచుచున్నది. కనుకనే పైపద్యములో విసంధి చూపఁబడినది. గద్యపద్యములకు ఒకటే వ్యాకరణము గూడ దను పరిభాషకు పూర్వకవుల వ్యాకరణవిరుద్ధప్రయోగములే జ్ఞాపకత్వము వహించుచున్నవి.

ఆంధ్రకవిత్వమునకు యతిని నియమించిన లాక్షణికులు పు, ఫు, బు, భు, ము – లకుఁ బరస్పరము మైత్రి చెప్పి, ప, ఫ, బ, భ, మ – లకుఁ గూడ దనిరి. ఈయక్షరములు ప్రత్యేకముగా వారికిఁ జేసిన మహోపకార మేమియో తెలియదు. మఱియును మైత్రిని జెప్పుటలో వ్యంజనములకు స్వరసాహిత్యముయొక్క మైత్రియు నిర్బంధముగా విధించిరి. పైసామెతలలో 'బ్రాహ్మణులలో చిన్న బెస్తలలో పెద్ద' అనుసామెతలో 'బా – బె' లకు యతి చెప్పఁబడినది. అందువలన రసభంగము అగుటలేదు. రసభంజకము కానప్పుడు స్వరమైత్రి యేల అవశ్యముగా

నుండవలెనో తెలియకున్నది. కాని దయాపగు లగు లాక్షణికులు యతులలోవలెనే ప్రాసములందును స్వరమైత్రిని విధింపక కవికి స్వాతంత్ర్య మిచ్చినందులకుఁ గవి వారికిఁ గృతజ్ఞత చూపవలెను. కనుకఁ బైని నేను సూచించినటులు యతిప్రాస ములు పద్యమునకు సౌందర్యము నిచ్చు ననుటలో సందేహము లే దని నామతము. ఒకానొకచో రసముకొఱకు యతిప్రాసములు విడిచినను హాని లేదు - ("కన్నుల కర్వుదీర" యందువలె). ఈవిషయమున నావ్రాసిన పద్యముల నిం దుదాహ రింతును :

క. శ్రీకృష్ణదేవరాయ
క్ష్మాకాంతుని జన్మదినము మనరాజేశ
క్ష్మాకాంతు నాధిపత్యము
మాకుం బండుగలమీఁదఁ బండుగలు గదా !

మ. కనుచుండం గనె తెంపి యెల్ల విరులన్ గల్పించెఁ బూఁజెట్టు నా
తనవైధవ్యముఁ గొన్న బాలఁగ దయాదాక్షిణ్యముల్ మాని ఆ
తని కీక్రౌర్యము కాదుకూడ దని బోధల్ సేయదో ? అంతరా
త్మ నిగూఢంబుగ, నంతరాత్మయును లేదో ? వాని కేలేశమున్ ?

ఈరెండుపద్యములందును నాలవపాదమునందు యతి భ్రష్ట మయినది. కాని పోయిన దని చెప్పవలకును దోఁపదు. ఏలన, అందలి భావసౌందర్యముపైకి హృదయము పోవును గాని యతిపైకిఁ బోదు.

మనము పద్యము చదువగానే బాగుగా నున్న దని చెప్పుదు రనుకొనుఁడు. వారిలో ఎంతమంది రసమున కానందించుచున్నారో, యతిప్రాసముల కెంతమంది ఆనందించుచున్నారో విచారింపుఁడు. పైని మొదటిపద్యములోని 'పండుగల మీఁదఁ బండుగలు' అనునది నానుడి. మాకున్ అకుమకారముతో యతి సిద్ధించుటకై యీనానుడిని ఎగురఁబెట్టుట భావ్యమా ? నానుడిద్వారా సిద్ధించు సౌందర్యము కొఱకు యతినిఁ దీసివేయుట యుక్తమా ! లాక్షణికులారా ! యోజింపుఁడు. మీ రొకవేళ "పండుగల మీఁదఁ బండుగలు గదా" అనుదానిని యతిత్వసిద్ధికై "మంగళముమీఁదఁ మంగళము గదా !" యనరాదా ? అప్పుడు సౌందర్యము చెడదు గదా అనవచ్చును. మంచిది. కాని 'పండుగలమీఁదఁ బండుగలు' అను నానుడిలో నున్న సౌందర్యము 'మంగళముమీఁదఁ మంగళము గదా !' అను నుడి

కారములో లే దని నాతలంపు. ఏలన, రెండవది మొదటిదానికి సంస్కృతీకర ణము. ఈరెండింటికిని సహజమునకును, కృత్రిమమునకును గల భేదమే యుండును,

ఇఁక రెండవపద్యములో నాల్గవపాదమునందు యతిత్వసిద్ధికై 'లేదో' అను దానిని 'లేదా' అనరాదా అని మీ రడుగవచ్చును. మంచిది. కాని 'లేదా' అను నప్పటి అర్థము వేఱు, 'లేదో' అనునప్పటి అర్థము వేఱు. అర్థము మాఱినచో అందము చెడును. దానితో రసభంగము. కనుక యతిత్వసిద్ధికై భిన్నార్థమును గలిగించి రసభంగముఁ జేయుట న్యాయమా ? యతి భగ్నమైనను రసము పోషించుట న్యాయమా ? విచారింపవలెను. కవిత్వమునకు జీవితము రస మని ఎల్లరును అంగీకరింతురు. మీరును భిన్న మని చెప్పరు. ఇట్టి యిక్కట్టులు గలిగినప్పుడు వృత్తమునే మార్చుకొని నానుడులు పోకుండను, భిన్నార్థకము రాకుండును. మఱి యొకవృత్తములో వ్రాయరాదా అని మీ రడిగినచో, లక్షణమునందుఁ గల అభిమానముచేఁ జెప్పుచున్నారు గాని రసదృష్టితోఁ గా దని విస్పష్టము.

అదియుఁగాక కవి పద్యమును బ్రారంభించినపుడు ఫలానిపద్యమును వ్రాయవలె నని యనుకొనఁడు. అప్రయత్నముగా నేదో పద్యము ప్రారంభింపఁబడును. దానిని నడుపుచున్నప్పు డిట్టినానుడి తోఁచఁగానే అది ఆపద్యమునకు సరిపోయియుంపు నింపఁగాఁ, గేవల యతిప్రాససిద్ధికొఱకు సౌందర్యమును ధ్వంసమొనర్చి పద్యమంతయు మార్చి, అట్లు సరిపోవువృత్తములో వ్రాయు మనుట కేవలలాక్షణికులకుఁ జెల్లును గాని కవులకుఁ జెల్ల దని నామనవి. కనుక నానుడులకు భంగము వాటిల్లునపుడును, భిన్నార్థముచే రసభంగ మగునపుడును, మఱేవిధముగాఁ గాని రసము తగ్గునపుడు ఔచిత్యమునకు లోపము రాకుండ లక్షణమును ద్రోసిరాజని రసమును బోషించుటయే నిజముగా కవికి అర్హకృత్యము.

యతిప్రాసలు తీసినంతమాత్రమునఁ జాలదు. అదియంతయుఁ గవిత్వము కాదు. యతిప్రాసలు లేని కొఱంత లేకుండ రసము గురిపింపవలెను. అప్పుడు గాని ఆకవిత్వము కవిత్వము గాదు. నిశ్చయమునకు నిర్బంధము లున్నప్పటికంటె లేనప్పుడే కవికిఁ గష్ట మెక్కువ యని నాయభిప్రాయము. అప్పుడు పద్యమునందొకవ్యర్థపద మున్నను రోఁత పుట్టించును. ఇప్పుడు యతిప్రాసస్థానములందలి వ్యర్థపదములతో సగముపద్యము నిండియున్నను అడుగువారు లేరు. యతిప్రాసములు తీసివైచిన వైలక్షణ్యము కవిత్వమునఁ జూపవలెను. కానిచో లాభము లేదు.

కావున యతిప్రాసము లుండుటయే ఆవశ్యక మని యెంచినవారు పైమార్పులు చేసి కొన్నఁగాని వానివలన సౌందర్యస్ఫూర్తి కలుగదు. మఱియు యతులలో వర్గ యతిని మాత్రము స్వీకరించి దానిపై స్వరమైత్రిని వివర్జించుటయు నర్హము.

యతులు తీసివేసి వ్రాసిన నాపద్యములఁ గొన్ని యిట నుదాహరించెతును.

ద్వీపాంతరవాసము

గీ. భటులు నాపేరు పెట్టి ముమ్మారు పిలిచి
రేను దద్ధర్మసభ కేఁగి కేలుదోయి
కట్టుకొని ప్రాడ్వివాకుని కట్టెదుటను
నిలిచియుంటిని గుండెలు కొట్టుకొనఁగ.

గీ. వారు నను గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి ప్రశ్నములమీఁదఁ
బ్రశ్నములు వేసి దోషిగా నిశ్చయించి
నాకు ద్వీపాంతరప్రవాసంబు శిక్ష
వేసి పంపిరి నే నెంత మొత్తుకున్న.

సీ. ఒకసారి రెక్కల నూఁగించుచును మింటఁ
బఱచెడు పులుఁగులబంతిఁ గాంచి
ఒకతేప వాత్యావిధూతంబులై కడుం
గడుఁ బాఱుతెంచు మేఘములఁ గాంచి
ఒకమా రనంతసాగరము భేదించి యా
వలిగట్టు చేరు నావలను గాంచి
ఒకసారి యంత్రసామగ్రీబలంబుచేఁ
జదలఁ బర్విడు విమానములఁ గాంచి
గీ. తద్గతుల నభ్యసింపంగఁ దలఁచి తలఁచి
బిక్కమొగమునఁ బరికించి దిక్క లకట !
దుర్మనాయమానుండనై త్రొక్కుపడుచు
సంచరించుచు నుంటి నీస్థలమునందె.

గీ. ఇంక నీజన్మతో నాకు శిక్ష దప్పి
నీముఖాంభోజమును గాంచి యెల్లవేతలు
మఱచి ముచ్చటలను నాడుకొనుచునుండు
భాగ్య మది నాకుఁ బట్టునే ప్రాణసఖుఁడ.

ఇందు మనుష్యజన్మము ద్వీపాంతరవాసశిక్షగా రూపించి యందున్న శిక్షితుఁడు తన్మోక్షమునకు అవస్థపడుట చెప్పఁబడినది.

ఇందు కొన్నిస్థలములందు యతి యప్రయత్నముగాఁ బడినది. అట్లు రానిచోఁ బ్రయత్నింపఁబడలేదు.

యతిప్రాసలు తీసివేసినచో హాని లేదని నామతము. మంచికావ్యములు వ్రాయవచ్చు నని నామతము.

— ఆంధ్ర పత్రిక.
ప్రమోదూత సంవత్సరాది సంచిక.
1930–31 సంచిక : 21.

——::——

పాళి - తెలుఁగు

— శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం

ఆంధ్రభాష, ద్రావిడమా, పాకృతమా యను సందేహ మొకటి జిజ్ఞాసువులైన మనపండితులఁ బ్రస్తుతము పట్టి బాధించుచున్నవిషయము. పూర్వము మన వైయాకరణులు, ఆంధ్రము తత్సమతద్భవదేశ్యాత్మక మనియు, నందు సంస్కృత సమపాకృతసమములు తత్సమము లనియు, సంస్కృతభవప్రాకృతభవములు తద్భవము లనియు, దేశ వ్యవహారసిద్ధమైనది దేశ్య మనియు నిర్వచించిరే కాని, యది ద్రావిడ మగునో కాదో వారు విచారణ చేయరైరి. వారి కాశంకయుఁ బొడమి యుండదు.

అట్లుండగా, బిషప్పు కాల్డువెలు తెలుఁగుభాష ద్రావిడభాషావర్గమున జేరిన దనియు, ఆ వర్గము సంస్కృతముకంటెను ప్రాకృతముకంటెను స్వతంత్ర మైన సంప్రదాయము కల దనియు, చిల్లరబాస లటుండ, అఱవము, తెలుఁగు, కన్నడము, మళయాళము అను నాల్గుపెద్దభాషలు, తత్సంప్రదాయమునుబట్టి సజాతీయము లనియు నొకసిద్ధాంత మేర్పఱిచెను.

లోకమున భాషాతత్త్వము లారసి, తజ్జన్యజనకభావములను, సోదరభావములను నిర్ణయించుపండితు లెల్లరు సాధారణముగ రెండుప్రమాణముల నాధారముగఁ గైకొందురు. అందు మొదటిది శబ్దసామగ్రి. రెండవది పదవాక్యకల్పనాసరణి, కాల్డువెలుకూడ ఆ రెండుప్రమాణములు పురస్కరించుకొనియే పైన పేర్కొన్న సిద్ధాంతము నేర్పఱిచెను. ఆంధ్రాదులైన నాల్గుభాషలలోని దేశ్యశబ్దజాలము, కొంత సరూపమై యుండుటయు, ఆ భాషల పదకల్పనాపద్ధతియు, వాక్యఘటనా సరణియు సమానమై, సంస్కృతప్రాకృతసరణికంటె భిన్నముగా నుండుటను బట్టి యాపండితుఁడు ద్రావిడభాషలు స్వతంత్రసంప్రదాయబద్ధము లనియు, సాజాత్యము లనియు నిర్ణయించెను.

ఈ సిద్ధాంతము జాతినేల వేరుపాఱినవృక్షమువలె భాషాప్రపంచమున స్థిరముగా నెలకొనెను.

ఇటీవల డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు కొంత శ్రమచేసి, కాల్డువెలు సిద్ధాంతము పూర్వపక్షము చేయుప్రాకృతవాదమును వెలయించిరి. ఆద్రావిడ మను వదికూడ నొక పాకృతవిశేషమే యని వారిమతము. ఈమతము, నూతనభావ మగు టచే నింకను సర్వజనసమ్మతము కాలేదు. సత్యదర్శనమే జిజ్ఞాసకు లక్ష్యము గాన, ఆనారాయణరావుగారిమాటలను త్రోసిపుచ్చక పండితులు విచారింపఁ దగుదురు.

ఆంధ్రమున దేశ్యముగా గ్రహింపఁబడిన శబ్దజాలము, ప్రాకృతభవమే యని నారాయణరావుగారు కొంతవఱకు సమర్థించి చూపిరి. ఆవిషయమై యింకను బరి శోధనలు సాగునేని దేశ్యశబ్దప్రపంచమంతయును ప్రాకృతభవమే యని తేలునేమో? అట్లే యగుచో, మనపదవాక్యకల్పనాదివిశేషములకును, ప్రాకృతపదవాక్యకల్పనాది విశేషములకును సామరస్యము పొసగునా, పొసగదా యనుదానిని గూర్చి పిమ్మట విచారింతము.

మొదలు మనదేశ్యపదములు పోల్చిచూచుట యేప్రాకృతముతో ? షడ్విధ ప్రాకృతములలో నేది, ఆంధ్రమునకు గాని, సాధారణద్రావిడమునకు గాని, ప్రభవ కారణ మై యుండును ? గాథాసప్తశతి, సేతుబంధము లోనగు కొన్నిగ్రంథములు దక్క ప్రాకృతసాహితీగ్రంథములు పెక్కు లభింపవు. కాగా మన మేప్రాకృత సాహిత్యమును ఆధారముగాఁ గొని యీపరిశోధన చేయవలెను ?

ప్రథమమున పాళీభాష మనకు శరణ్య మగు నని నాయభిప్రాయము. ఆభాష ప్రాచీనతర మైన ప్రాకృతము. అందు గ్రంథజాలమును విస్తారము గలదు. అదియు బౌద్ధధర్మాశ్రయ మగుటచేఁ దొల్లిటినుండియు సహజశుద్ధస్వరూపమును గోల్పోక నిలిచియున్నది.

మఱియు నాగరాజులు, ఆంధ్రరాజ్యము పాలించినకాలమున బౌద్ధమతమున కాశ్రయ మిచ్చిరి. అది క్రీ. పూ. ఐదాఱుశతాబ్దముల ముచ్చట. పిమ్మట క్రీ. పూ. రెండవశతాబ్దిని ఆంధ్రభృత్యుఁ డగు రాజొకఁడు మగధరాజ్యమును జయించి యేలెను. ఇవి చరిత్రప్రసిద్ధము లైన విషయములు. కనుక మనమును, మాగధుల మును బూర్వకాలమున సన్నిహితబంధువులము. మాగధులభాషయే మాగధి. అదియే పాళీభాషకు మొదలింటిపేరు. కాగా, పాళీభాషకును, ఆంధ్రభాషకును ఏమేని సంబంధ ముండునేమో విచారించుట లెస్స. ఓపికమై పనిచేసినచో బ్రయ త్నము రిత్తపోవదు. వింతగొల్పు విషయము లెన్నో బయల్వెడలు చుండును.

సిద్ధాంతములు చేయుటనుగూర్చి పదపడి సమయ మగునెడ విచారింతము. నిదర్శనార్థము కొన్నిపదములు చూపెదను. చిత్తగింపుడు.

1. బొంది = శరీరము. ఇది శబ్దరత్నాకరమున దేశ్యముగా నుదాహృతమై యున్నది. కాని యిది పాళీభాషలో నున్నది. ఉదా : మహతీ వత తే బోంది నచపఞ్ఞా తదూపికా - (శుంశుమార జాతకగాథ). అర్థము : నీశరీరము పెద్దదే కాని, ప్రజ్ఞ తదనురూపము కాదు.

2. పస్తాయించు — శబ్దరత్నాకరమున, నిది దేశ్యక్రియగా నీయఁబడినది. దీనికి ఆనిఘంటువున లేని యింకొకరూపముగూడ నున్నది. "పచ్చాయించు" అని. ఆరూపము వాడుకలో నున్నది.

ఈక్రియయు పాళీభాషలో నున్నది. ఉదా. సుంసుమారో పఝ్ఝాయంతో అత్తనో నివేసనట్ఠానం గతో (శుంశుమారజాతకము) = (మొసలి పస్తాయించుచు దననివేశనస్థానమునకుఁ బోయెను.)

3. ఓర - ఇది యుగళపద మనియు (కొన్నియర్థములయందు దేశ్యమును, మఱికొన్ని యర్థములయందు వైకృతమును నైన పదము). దేశ్య మయినపుడు "అందు", "ప్రక్క" అని యర్థ మనియు శబ్దరత్నాకరమున నున్నది. "దిగువ", "అంచు", "ప్రక్క" అను నర్థమున, పాళీభాషలోఁగూడ ఈపద మున్నది. ఉదా : దీపకస్స ఓరతో నదీ మఝ్ఝే ఏకోపిట్ఠి పాసాణో అత్థి (వానరేంద్ర జాతకము) - (లంకయోర, ఏటినడుమ, నీటిమట్టమునకు పైగా నొకఱాతిబండ కలదు).

4. కూల్చు = పడచేయు; చంపు.

5. ఒడ్డు = పఱచు ; ఒగ్గు ; సాచు.

ఈక్రియలును, దేశ్యము లనియే శబ్దరత్నాకరము. ఇవియు పాళీభాషలో కానవచ్చుచున్నవి. ఉదా : పోట్ఠపాదో ముమ్మురే ఉపకూళితో. (పోష్ఠపాదుఁడు, దాలిగుంట నిప్పులోఁ గూల్పఁబడెను). ఉదా : మిగలుద్దకో, పాసం ఓడ్డేత్వా అగమాసి (మృగలుబ్ధకుడు పాశ మొడ్డి వెళ్లెను).

ఇవి దిక్ప్రదర్శకముగాఁ జూపితిని. ఇట్టివి మఱియెన్నియో కలవు. మఱి యెన్నియేని లభింపవచ్చును.

ఇప్పుడు, మనలో, పెద్దలు కొందఱు పాళీగ్రంథములు తెలిగించుచున్నారు. అది యెంతేని ప్రశంసార్హ మైన కార్యము. వారు ఆంధ్రశబ్దములతో సారూప్యము గల యిట్టిపదములను సేకరించి ప్రచురించెదరేని భాషాచరిత్ర కెంతేని యుపయోగించును.

— భారతి

ప్రమోదూత - ఫాల్గుణము

1931, మార్చి :: సంపు. 8; సం. 3.

—::—

భాషాశాస్త్రము - దాని క్రమాభివృద్ధి

—శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యా

భాషాశాస్త్ర మనునది యిటీవలికాలమున, అనఁగా నవీనయుగమున వృద్ధి నొందిన శాస్త్రములలో నొకటి. ఇది పాశ్చాత్యదేశములందు ముఖ్యముగా నైరోపా దేశమునందలి పండితులచే వృద్ధి నొందింపఁబడిన శాస్త్రము. అయితే ఐరోపాదేశ మున నీశాస్త్ర మభివృద్ధి యగుటకు ముఖ్యకారణము క్రీ. శ. 18వ శతాబ్ద్యంతమున నాదేశమువారికిఁ గలిగిన సంస్కృతభాషాజ్ఞానమే. దీనిఫలిత మపార మైనది. అంగ్ల కవి యగు షేక్స్పియర్ దయాగుణమునుగూర్చి చెప్పినట్లుగా నీసంస్కృతభాషా జ్ఞానము కూడ "It blesseth him that gives and him that takes"- ఇచ్చినవానికిని, పుచ్చుకొన్నవానికి నత్యంతలాభదాయకమై ఉభయతారక మైన దనవచ్చును. భాషాతత్వమునుగూర్చి చీఁకటిలో తడవలాడుకొనుచుండిన పాశ్చాత్య విద్వాంసుల కిది నూతనాలోకమును గల్పించినది. దీనివలన వారిలోఁ గలిగిన చైతన్యమును జూచి ప్రబోధమును బొందిన పాచ్యులును తదాలోకమున తమ పూర్వులు సంపాదించి పెట్టిన విజ్ఞానరాసులను గుర్తించి పైకితీసి ప్రకాశింపఁజేయ మొదలిడిరి. పశ్చిమదిక్కునుండి వచ్చిన యీనూతనాలోకము మూలముగా హైందవ విజ్ఞానము నూతనరాగరంజిత మై మరింత వెలుగొందఁ జొచ్చినది. వేదములు, వేదాంతములు, పురాణములు, శాస్త్రములు, సాహిత్యము, వ్యాకరణము, ఆయుర్వే దాదివిద్యలు. కళలు, బౌద్ధజైనశైవవైష్ణవాదిమతవాఙ్మయములు మొదలగున వనేకములు నూతనచైతన్యముతో, నూతనకాంతులతో ప్రకాశింపఁజొచ్చినవి. అట్టి వానిలో నీభాషాశాస్త్ర మొకటి. దీనియభివృద్ధికి సంస్కృతభాషాజ్ఞానమే కారణ మైనను, అది పాశ్చాత్యదేశములందే పెంపొంది యిటీవలనే మనదేశమునకు వచ్చి నది. దానిఫలములు నిప్పుడిపుడే చవిజూచి యానందింపఁగలుగుచున్నాము. కావున సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మీయాధునికశాస్త్రాభివృద్ధి కెట్లు తోడ్పడినదో తెలిసికొనిన గాని దీనిక్రమాభివృద్ధి యెట్టిదో తెలిసికొనినవారము కాలేము.

వాస్తవముగా నాధునికభాషాతత్వశాస్త్రమునకు పునాది హిందూదేశముననే - వైదికయుగముననే - వేయఁబడినది. ఇట్టి భాషాతత్వపరిశీలనకుఁ గడంగిన మరి

యొక పురాతనదేశము గ్రీసు. ఈదేశమునను క్రీ. పూ. 3, 4 శతాబ్దముల కాలమున గ్రీకుతత్త్వవేత్తలు భాషాస్వరూపమునుగూర్చి, భాషావిభాగములనుగూర్చి విచారింపఁ దొడగిరి. కాని యూరపుదేశములో 18 శతాబ్దిచరమభాగమున సంస్కృత భాషాజ్ఞానము వారికి కలుగువరకు, భాషాశాస్త్రమున చెప్పుకొనఁ దగినంత అభివృద్ధి కలుగలేదు. కాని భారతీయులు క్రీ. పూ. అనేకశతాబ్దములక్రిందటనే భాషావిషయక చర్చలను, భాషాతత్వపరిశీలనమును ప్రారంభించిరి.

వేదములలో 'వాక్' ఒక దేవతగా భావింపఁబడి అనేకవిధములస్తుతుల నందినది. భాషాప్రభావమునుగూర్చి యాకాలమువా రాశ్చర్యచకితు లైన ట్లగపడును. భావమునకును, భాషకును గల సంబంధ మెట్టిది? మనభావముల నాయాధ్వనులచే నెట్లు వ్యక్తము చేయఁగలుగుచున్నాము? భాష ముందా, భావము ముందా? ఈ మొదలగు ప్రశ్న లాకాలమువారికిఁ గలిగినవి. వానికి సమాధానము లనేకములగు కథలమూలమునను, ఐతిహ్యములమూలమునను, మంత్రబ్రాహ్మణములలో వారు సూచించియుండిరి. ప్రధానముగా వారిదృష్టి యాంతరంగికము, ఆధ్యాత్మికము నగుటచే తదనుగుణముగనే యీవాగర్థములసంబంధమును నిర్వచింపసాగిరి. ఋగ్వేదములో వాక్కు ఒకదేవతగా భావింపఁబడినది. ఆదేవత శక్తిస్వరూపములను గూర్చి యనేకవిధములగు స్తోత్రములు చేయఁబడినవి. ఋగ్వే. 10 మం. 125 సూక్తములో "అహమేవ స్వయ మిదం వదామి జుష్టం దేవేభి రుతమానుషేభిః, యం కామయేత త ముగ్రం కృణోమి తం బ్రాహ్మణం. తం ఋషిం, తం సుమేధాం" తా నెవనిని ప్రేమించునో వానిని వీర్యవంతునిగను, బ్రహ్మస్వరూపునిగను, (ఋషి) మేధావంతునిగను, జేయుదు నని వాగ్దేవత చెప్పినట్లు తెలుపఁబడినది. ఈదేవతయే ప్రజాపతికి సహచరి యై లోకమందు అర్థసృష్టికి కారణమగును. కావు ననే వాగర్థములు పార్వతీపరమేశ్వరరూపములు. వీని కవినాభావము. అనగా సృష్టి లోని వస్తువులకును వానిని బోధించు శబ్దములకును అవినాభావసంబంధము సూచితము. శబ్దార్థములసంబంధము నిత్య మని వైయాకరణులు, "సిద్ధే శబ్దార్థసంబంధే" యని భాష్యకారుఁడు పతంజలి వ్యక్తము చేసినాఁడు. శక్తిస్వరూప మగు శబ్ద బ్రహ్మమే అర్థభావమున వివర్తమును బొందుటచే జగత్సృష్టి కలిగిన దను భావమును వైయాకరణభూషణకారుఁడు వెల్లడించుచున్నాఁడు. ఈశబ్దబ్రహ్మభావమే వైయాకరణుల స్ఫోటవాదమునకు మూల మైనది. ఇది ఋగ్వేదమున దెలుపఁబడిన వాగ్దేవతాప్రజాపతుల సహచరభావమును, సృష్టికారకత్వభావమునే యనువదించు

చున్న ట్లున్నది. బ్రాహ్మణములలోఁగూడ భావము - భాషలకుఁ గల సంబంధమును గూర్చిన కథలు గలవు. అవ్యాకృత మైన వాక్కు నింద్రుడు తొలుత వ్యాకరించి నట్లు సూచించుకథ యొకటి శతపథబ్రాహ్మణమున గలదు. దీనినిబట్టి యీభాషకు తొలుత ఇంద్రుఁడే వ్యాకరణకర్త యయియుండు నని తెలియుచున్నది. పాణిని వ్యాకరణము బయలుదేరిన పిదప, నంతకుఁ బూర్వమునఁ గల వ్యాకరణములతోపాటు ఈఐంద్రవ్యాకరణముగూడ నశించినట్లు సోమదేవుని కథాసరిత్సాగరమందలి యొక కథనుబట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఏమైనను పాణినికి చిరపూర్వమే మంత్రబ్రాహ్మణులకాలమునుండి భాషాతత్త్వవిమర్శన మీదేశమున జరుగుచునే యున్న దనుట స్పష్టము. వేదములందలి స్వరవర్ణోచ్చారణరీతులు మారిపోకుండ అరికట్టుటకై 'ప్రాతిశాఖ్య' లను గ్రంథములు రచింపఁబడినవి. ఇట్టి స్వరవర్ణోచ్చారణరీతులను దెలుపు భాగమునకు 'శిక్షాధ్యాయ' మని బ్రాహ్మణములలో పేరు పెట్టబడినది. "అథ శిక్షాం వ్యాఖ్యాస్యామః, వర్ణః స్వరః మాత్రాబలం, సామసంతానః ఇత్యుక్త శిక్షాధ్యాయః" అని తైత్తిరీయారణ్యకము. ఇచ్చట వర్ణములు (letters), స్వరము (accent), మాత్ర (quantity) - హ్రస్వదీర్ఘప్లుతములు, బలం (organs of pronunciation), వర్ణోత్పత్తిక్రమము, సామ (delivery), ఉచ్చారణ రీతి, సంతానము (euphonic laws), వర్ణముల కలయిక, అందువలన గలుగు మార్పులు - వీనినిగూర్చి యీశిక్షాధ్యాయము చెప్పుచున్నది. ఆధునికభాషాశాస్త్ర మం దవి యన్నియు ధ్వనిశాస్త్రము (Phonetics) అనుశాఖలోఁ జేరుచున్నవి. ప్రాతిశాఖ్యలనాటికే విభక్తులు సప్తసంఖ్యాకము లని నిరూపింపఁబడినది. యాస్కాచార్యుఁడు 'నామాఖ్యాతోపసర్గనిపాత'ములను భాషాభాగములను బేర్కొనియున్నాఁడు. ఈతఁడు రచించిన నిరుక్తగ్రంథము మూలముగా నాకాలముననే భాషాతత్త్వపరిశీలన మీదేశమున నెంత యభివృద్ధి గాంచినదో వ్యక్తమగుచున్నది. ఈతఁడు క్రీ. పూ. 700 సం॥ల నాటిఁవాడు. అంతకు పూర్వమే యెన్నో మతములు భాషాతత్త్వపరిశీలకులలో నున్న ట్లీతడు వారి ననువదించుటవలన దెలియవచ్చుచున్నది. "నైఘంటువులు, నైరుక్తులు, వైయాకరణులు, ఐతిహాసికులు, కాల్పనికులు, నైదానులు" మొదలగువారియభిప్రాయముల నీతఁ డనువదించినాఁడు. వేదముల యందలి ప్రతిశాఖనుగూర్చి, యందలి వాక్యములు, పదములు, అక్షరములు, ధ్వనులు, మొదలగువానిని వ్యాకరించి రచింపఁబడిన ప్రాతిశాఖ్యలే ఆకాలమునందు జరిగిన భాషాపరిశ్రమకు నిదర్శనములు. యస్కాచార్యులు ధాతువులనుండి శబ్దముల వ్యుత్పత్తిని దెలుపుచు నందుఁగలుగు ధ్వనిపరిణామముల నాధునికశబ్దశాస్త్రజ్ఞుల

రీతినే వ్యక్తపరచినాఁడు. 'గం' ధాతువునుండి 'జగ్మః' అను రూప మేర్పడినప్పుడు పదమధ్యాక్షరలోపమును గుర్తించినాఁడు. ఇది ఇప్పుడు syncope అనుపేరఁ బరగుచున్నది. వర్ణవ్యత్యయము (Metathesis) మూలముగా నేర్పడిన శబ్దముల కుదాహరణముగా 'శ్చ్యుత్' ధాతువునుండి 'స్తోకా'; 'సృజ్' ధాతువునుండి 'రజ్జుః' కృత్ నుండి 'తర్కుః' (a knife) అనువాని నిచ్చినాడు. స్వరభక్తి (Anaplyxis) కుదాహరణముగా 'వృ'ధాతువు (=to cover) నుండి ద్వారః, 'భ్రస్జ' ధాతువు (=to fry) నుండి 'భరూజాః' అనున వేర్పడినవి. 'తృచ' శబ్దము త్రి + ఋచ (= three stanzas) సమానాక్షరములు. సన్నిహితము లైనపు డొకదానికి లోపము. దీనినే ఇప్పుడు (Haplology) అనుచున్నారు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యదేశము లన్నిటిలో యాస్కుఁడే మొదటినిరుక్తకారుఁడు. ఈనిరుక్తిరచనాసందర్భముననే యీతఁడు భాషాతత్త్వమునుగూర్చి తనముఖ్యభావములను బ్రకటించినాఁడు. భాషలోని పదములన్ని కొన్నిమూలధాతువులనుండి నిష్పన్నము లైయుండును. పదముల వ్యుత్పత్త్యర్థమును దెలుపునపు డాశబ్దమునకు, మూలధాతువునకుఁ గల సంబంధము వ్యక్తము కావలెను. మార్పులు గలిగినచో నవి స్వరసూత్రానుగుణము లై యుండవలెను. సంజ్ఞారూపక మగు భాషకంటె ధ్వనిరూప మగు భాషకు ప్రయోజకత్వ మెక్కుడు. గ్రీకుతత్త్వవేత్తలకు వారికాలమునగూడ శబ్దములకు ధాతువు ప్రత్యయములమూలముగా వ్యుత్పత్తి గల్పించుట తెలియదు.

భాష యనున దెట్లు పుట్టినది అనువిషయమునగూడ యాస్కునికాలమున విశేషచర్చ జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. శబ్దము లన్నియుఁ గొన్నిమూలధాతువుల నుండి పుట్టిన వను నైరుక్తులవాదమునకుఁ జెందినవాఁడు యాస్కాచార్యుఁడు. గార్గ్యుఁడు మొదలగువారు దీని నొప్పుకొనలేదు. భాషలో ధ్వన్యనుకరణశబ్దములకు తావులే దను వాదములోనివాఁడు ఔపమన్యవుఁడు. అనఁగా నీకాలమునందలి "Onomatopoeia" వాదమునకు ప్రతికక్షి అన్నమాట. ఇటీవల మాక్సుముల్లరు మొదలగువారు దీనినే "Bow - vow theory" అని పేర్కొనినారు. 'Bow - vow' వాదమును యాస్కాచార్యుఁ డొప్పుకొనకపోయినను భాషలో 'దుందుభి, కితవ, కృకవాక' మొదలగు ధ్వన్యనుకరణశబ్దములు లేకపోలే దని ఆతఁడు చెప్పినాఁడు. ఇట్లీయాస్కునికాలము దేశమున విశేష మగు భాషాసాహిత్యసంచలనము, శబ్దతత్త్వాన్వేషణపరత్వము కలిగినకాలముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

ఆయాపదముల కర్థము 'స్వాభావికమా, సాంకేతికమా' యనువిషయమును గూర్చియు విచారణ జరిగినది. దీని నీకాలమున 'Semantics' అని యందురు. నామవాచకపదములకు వానిగుణములనుబట్టియా, లేదా కర్మనుబట్టియా ఆపేరు వచ్చుట అను విషయములు చర్చింపఁబడినవి. తక్షకుఁడు – అనఁగా వడ్రంగి అనేకములగు పనులు చేయుచున్నను అతని కాపేరు వడ్రంగముపని చేయుట చేతనే వచ్చినది. అతఁడు చేయుపనులన్నిటినిబట్టి చెప్పవలసినచో నాతని కనేకమైన పేర్లు పెట్టవలసియుండును.

శబ్దార్థములకుఁ గల సంబంధము స్వాభావికమా, యను విషయమును పతంజలి విమర్శించినాఁడు. శబ్దార్థములసంబంధము నిత్యమే యైనను, ఈశబ్దమున కీయర్థ మనునది లోకప్రయుక్తమే యని యాతఁడు తెలిపినాఁడు. ఇది తార్కికుల వాదమునకు భిన్నము. ఈశ్వరసంకేతముమూలముననే యీయర్థబోధ కలుగుచున్నదని వారు చెప్పుదురు. "అస్మాత్పదాదయమర్థో బోద్ధవ్య ఇతి ఈశ్వరసంకేతశ్శక్తిః – శక్తం పదం" – ఈశ్వరుఁడే యీశబ్దముల కీయర్థ మని నిర్ణయించి పెట్టినాఁ డని వారి మతము. గ్రీసుదేశమునఁ గూడ నీవాదము బయలుదేరినది. Cratylus పదపదార్థసంబంధము స్వాభావికమే యని చెప్పఁగా Hermogenes అనునాతఁడు సాంకేతిక మని, కాలభేదముచే మారవచ్చునని చెప్పినాఁడు. కాని సోక్రటీసు నామములపేళ్ళు స్వాభావికముగనే వచ్చిన వైనను 'సంకేతము' కూడ కొంత లేకపోలే దను భావము కలిగినవాఁడు.

ఇట్లు ప్రాచీనకాలమున నీదేశమున భాషాతత్త్వపరిశీలనము, విచారణ విశేషముగా జరిగియుండెను గాని, తరువాతికాలమున వ్యాకరణశాస్త్రాభ్యాసము సుశబ్దాపశబ్ద పరిజ్ఞానమునకు, శబ్దప్రక్రియనుగూర్చినవివాదములకు, పూర్వపక్షసిద్ధాంతములకు ప్రధానముగా మూల మగుచు వచ్చినది. కాని భాషాశాస్త్రాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడలేదు. పతంజలి చెప్పినట్లుగా వ్యాకరణశాస్త్రప్రయోజనము "రక్షోహాగమలఘ్వసందేహాః ప్రయోజనం – వేదానాం రక్షార్థ మధ్యేయం వ్యాకరణం" – వేదములను వైదిక కలాపమును రక్షించుటకే యనుదృష్టి ప్రబలి, తత్కర్మకలాపమునందు, తద్విజ్ఞాన ప్రచారమునందునే పండితులు నిగ్నులై యుండిరి. ఇది దేవతలభాష యను భావము ప్రబలుటచే నితరదేశభాషలతోఁ బోల్చి పరిశీలింపవలయు నను దృష్టియు వారికి కలుగలేదు. కావుననే ౧౯ వ శతాబ్ది నీశాస్త్రము యూరపుదేశమున వృద్ధి నొందుస్థితి యేర్పడినది.

యూరపుదేశమున ప్రాచీనకాలమున భాషాతత్త్వమునుగూర్చి విచారింపఁ గడఁగినవారు గ్రీసుదేశీయులు. తరువాత రోమనులు వారిని కొంత యనుసరించిరి. గ్రీకుదేశీయు లితరదేశీయులను 'Barbarians' - అనాగరకు లని తూలనాడు చుండు స్వభావము కలవా రగుటచేత, వారిభాషల నభ్యసించెడివారు కారు. కావున స్వీయభాషాసహాయముననే భాషాతత్త్వపరిశీలనకుఁ గడంగినవా రగుటచేత వారి పరిశీలనము సక్రమమార్గమున బడలేదు. తత్త్వపరిశీలనమునకు తారతమ్యపరీక్ష యత్యావశ్యకము. ఆధునికశాస్త్రజ్ఞానాభివృద్ధి కంతకు నీతారతమ్యపరిశీలనాదృష్టియే మూలాధార మని చెప్పవచ్చును. భాషావిషయమునగూడ నీదృష్టి ప్రబలుటచేతనే ఆధునికభాషాశాస్త్ర మభివృద్ధి గాంచినది. ౧౫ వ శతాబ్దిలోఁ గూడ రోమనుదేశములో కార్డినల్ముజఫాంటీ అను మతగురు వాదేశమును జూడవచ్చిన ప్రతివిదేశీయుని తోడను ఆవిదేశీయునిభాషలోనే సంభాషించుచుండెడివాఁ డఁట. అనఁగా అతని కన్నిభాషలు వచ్చు నన్నమాట. కాని తద్భాషాజ్ఞాన మాతనిని భాషాతత్త్వపరిశీలన మున కేమాత్రము పురికొల్పలేదు. తారతమ్యపరిశీలనాదృష్టి లేకపోవుటచేతనే కావచ్చును. మనదేశమున రాజరాజనరేంద్రుని యాస్థానమున "యఃసంస్కృత కర్ణాటకపాకృతపైశాచికాంధ్రభాషాసు కవిరాజశేఖరుఁ" డని బిరుదొందిన నారాయణ భట్టు కలఁడు. అతనికిఁ గాని, అతనిమిత్రుఁడు నన్నయకుఁ గాని కర్ణాటాంధ్రము లకుఁ గాని, వీనికిని సంస్కృతపాకృతపైశాచీభాషలకుఁగాని గల సంబంధమును గూర్చి విచారింపవలయునను తలంపు కలిగిన ట్లగపడదు. భాషలవిషయమున తార తమ్యపరిశీలనదృష్టి ఆకాలమునఁ గలుగలేదు.

ఆకాలములో గ్రీకురోమన్దేశములలో భాష యీశ్వరకల్పితమే యనుభావ ముండెడిది. గ్రీకుభాష ప్రాచీన మైన దగుటచే తక్కినవన్నియు తజ్జన్యములే యని నమ్మెడువారు. క్రీస్తుమతము బయలుదేరిన తరువాత హీబ్రూభాషయే మతభాష యగుట చేత నదియే దైవదత్త మగుభాష యని, దానినుండియే ప్రపంచమందలి భాష లన్నియు పుట్టిన వని చెప్పెడివారు. ఇతరభాషాపదములను యత్కించిద్వర్ణసామ్య ముచే హీబ్రూపదములనుండి పుట్టినట్లు నిరూపించెడివారు. ఇంతేగాక పదముల వ్యుత్పత్తిని గిట్టించుటకు హీబ్రూభాష కుడివైపునుండి ఎడమవైపునకు వ్రాయఁబడు టనుబట్టి, యాశబ్దములలోని యక్షరములను తిరుగవేసి చదివి వ్యుత్పత్తులను, పోలి కలను సూచించెడివారు. పదములసామ్యమునుబట్టి వాని జన్యజనకభావమును నిరూ పించుటే గాని వాని నిష్పత్తిక్రమమును గూర్చిన పరిశీలనదృష్టి వారికిఁ గలుగ

లేదు. ధాతువు, ప్రత్యయము మొదలగు విభాగమే వారికి తెలియదు. పదవ్యుత్పత్తులనుగూర్చి చమత్కారభావములు ప్రబలినవి. ఒకవస్తువు సహజగుణమునుబట్టి గాక దానివిరుద్ధగుణమునుబట్టి కూడ వ్యుత్పత్తులు కల్పించెడివారు. Bellumoth అనఁగా యుద్ధము. ఇది అందమైన అనునర్థము గల 'bellus' అనుదానినుండి వచ్చినదఁట. ఏలయనఁగా యుద్ధము అందమైనది కాదు గనుక. Feodus అనఁగా శాంతి, సంధి అని అర్థము. ఇది వికారమైన అనునర్థము గల 'Fedus' అను దాని నుండి వచ్చినది. కారణము సంధి, శాంతి వికారమైనది కాదు గనుక. ఇట్టి వ్యుత్పత్తులను కల్పించినందులకే ప్లేటోకు 'నిరుక్తాచార్యుఁడు' అను బిరుదముకూడ వచ్చినదఁట! చర్చిలలో లాటిన్‌భాషకుఁ గల ప్రాముఖ్యమునుబట్టి యాభాషావాఙ్మయమున విశేషపరిశ్రమ జరిగినది. దానివ్యాకరణము బాగుగా నభ్యసింపఁబడుచు వచ్చినది. దానివలనను సుశబ్దాపశబ్దజ్ఞానమును సంపాదించి యాభాషలో సిసిరో మొదలగు మహావక్తలవలె తప్పులు లేకుండ వ్రాయవలె నను దృష్టియే ప్రబలముగ నుండెడిది. ౧౫ వ శతాబ్దిప్రాంతమున ముద్రణపద్ధతి కనుగొనబడిన పిదప ఇతరభాషల నభ్యసించుటకు సౌకర్య మేర్పడినది. భిన్నభాషలలోనిపదములు ప్రోవుజేయఁబడినవి. కాని లాటిన్ మొదలగు యూరపుభాషాపదములకుఁ గూడ దేవభాష యని, స్వర్గమున (Paradise) మాట్లాడఁబడుభాష యని తలఁపఁబడిన దగుటచే హీబ్రూ భాషాపదములనుండియే నిష్పత్తిని గల్పింప యత్నించుచుండిరి. ౧౮ వ శతాబ్దమున భాషలసంబంధమునుగూర్చిన విచారణ బయలుదేరినది. భిన్నభాషలలోని సమానార్థకపదములు ప్రోగుచేయఁబడినవి. లీబ్నిజ్ (Leibnitg) అను తత్త్వవేత్త ప్రోత్సాహము మూలముగా, పీటర్‌దిగ్రేట్, కాథరైన్‌రాణియు వారిరాజ్యములోని సుమారు ౨౦౦ భాషలనుగూర్చిన విషయములు సంగ్రహింపఁబడునట్లు చేసిరి. లీబ్నిజ్ హీబ్రూభాష తక్కినభాషలకు మూల మను వాదమును ఖండించి, యూరపు, ఆసియాదేశములలోని భాషలన్నియు నొకవర్గమునకుఁ జెందినవే యని సూచించినాఁడు. ఇండోయూరోపియన్‌భాషాకుటుంబమును తొలుత నేర్పరచినవాఁడు 'అడెలంగ్' అనునాతఁడు. హెర్వాస్ (Hervas) అనునతఁడు పదములపట్టికలకంటె భాషలసంబంధమును నిర్ణయించుటకు వ్యాకరణమే ప్రధానముగా గ్రహింపవలయునని సూచించినాఁడు. ఏమైనను ఈకాలమున యూరపుదేశములో లాటిన్‌భాషా వ్యాకరణముల యభ్యాసమునకే ప్రాధాన్యము కలదు. మనదేశమున సంస్కృత భాషకుఁ గలిగినస్థానమునే యది యాదేశమున నాక్రమించినది. ఇతరభాషాలక్షణమంతయు – విభక్తులు, క్రియారూపములు మొదలగునవి. లాటిన్‌వ్యాకరణసంప్ర

దాయములనుబట్టి యేర్పడవలసినదే. కోశములలో - ఫ్రెంచి, ఇటాలియన్‌పరిషత్తులు ప్రకటించినకోశములలో ఉత్తములు, శిష్టులు ప్రయోగింపఁదగిన శబ్దములకే స్థానము. ఇట్టిపరిస్థితి భాషాతత్త్వపరిశీలనము విశేషముగా జరిగిన మనదేశముననే యిప్పటివరకు నట్లే యుండఁగా నాకాలమున యూరపులో నట్లుండుట కాశ్చర్యమేమి? క్రీ. శ. ౧౯ వ శతాబ్దితో భాషాశాస్త్రాభివృద్ధివిషయమున నొక నూతనయుగము ప్రారంభ మైనది. ఇంతకాలమునుండి లాటిన్‌భాషావ్యాకరణముల యభ్యాసములవలన గలుగని విశేషప్రయోజనము నూతనముగాఁ గలిగిన సంస్కృతభాషాజ్ఞానమువలన గలిగినది. భాషలవ్యాకరణము నభ్యసించుటే కాక వాని నిర్మాణక్రమమును బరిశీలించుట నూతనభాషలతోఁబోల్చి చూచుటయందలి శ్రద్ధ, భాషలపరస్పరసంబంధబాంధవ్యముల నారయుట, వానివర్గీకరణము, భాషారూపములను వ్యాకరించుటయే కాక, వాని ప్రాచీనచరిత్ర నన్వేషించి మూలరూపములను గనుఁగొనుట, భాషలలో కాలగతిని గలుగుమార్పులకుఁ గారణముల నారయుట - మొదలగునవి యీయుగమునందలి భాషాపరిశీలనమున ప్రధానవిషయము లైనవి. చారిత్రకపద్ధతి యనునది చరిత్రకే కాక, భాషాపరిణామము విషయమునగూడ నన్వయింపఁబడఁ జొచ్చినది. తక్కినవానిచరిత్రలవలెనే భాషాచరిత్ర మనున దొకటి కూడ కల దని గుర్తింపఁబడినది. దీని కంతకు యూరపుదేశమున ప్రబలిన సంస్కృతభాషాజ్ఞానమే ముఖ్యకారణ మనవచ్చును.

యూరపుదేశీయులకు ఇండియాను గూర్చి అలెగ్జాండరు దండయాత్రచేసిననప్పటినుండియు తెలియును. కాని వా రితరదేశములవారిని బార్బేరియ న్లని, వీరు వారిని మ్లేచ్ఛు లని తలఁచియుండుటచేత ఒకరిభాషయం దొకరి కాదరము లేకపోయి యుండును. కాని పికనేమాదిశబ్దములు కొన్ని వైదికభాషలోనే చేరకపోలేదు. 'పిక' శబ్దము గ్రీకుభాషలోని 'pecus' అను దానినుండి వచ్చినదే ఐనను, దీనికి సంస్కృత ధాతువునుండి వ్యుత్పత్తి కల్పింపఁజూచినారు సంస్కృతవైయాకరుణులు "అపిహితం కాయతీతి పికః" అని. ఇట్టివ్యుత్పత్తికల్పనముగూర్చియే కుమారిలభట్టు గట్టిగా వాదించినాఁడు.

తరువాత నింగ్లీషువారు, ఫ్రెంచివారు నీదేశము నాక్రమించుటకై పోరు సాగించునంతవరకు నీదేశమును గూర్చి యూరపుదేశీయుల కేమియుఁ దెలియదు. లాటిన్, సంస్కృతములకుఁ గల సంబంధమునుగూర్చి ఫ్రెంచివారికి తొలుదొల్త నొకవృత్తాంతమును బంపినవాఁడు ఫ్రెంచిమిషనరీ 'కోర్డో' అనునాతఁడు, సంస్కృత

భాష – దాని ప్రాచీనత, గ్రీకులాటినులతో దీనికిఁగల సన్నిహితసంబంధము, పద ములవిషయముననే గాక వ్యాకరణవిషయమునను వీనికిఁ గల సామ్యము ఈమూఁడు భాషలు నేకమాతృత్వములే, అను నీమొదలగువిషయముల నాంగ్లేయులకుఁ దెలి పినవాఁడు సర్ విలియంజోన్సు (౧౭౮౬). ఈతడే కాళిదాసు శాకుంతలాది గ్రంథ ముల నాంగ్లములోని కనువదించినవాఁడు. సంస్కృతమునకు నితరయూరపియన్ భాషలకును గల సాజాత్యమును జూపుటయే గాక, యితరదేశభాషలనుగూడ పరిశీ లించి ప్రాపంచికభాషలను సంస్కృతభాషావర్గ మని, ఇతరభాషావర్గ మని విభజిం చినవాఁడు 'ష్లెగెల్' అను జర్మనుపండితుఁడు. ఎక్కడో దూరస్థ మగు హిందూ దేశములోని సంస్కృతభాషకును, యూరపులోని ప్రాచీనభాష లగు గ్రీకులాటినుల కును సన్నిహితసంబంధము కలదని తెలియుటతోడనే, యూరపుదేశములలోని విశ్వవిద్యాలయములు పెక్కింటిలో సంస్కృతభాషాపరిశీలన, పరిశోధనములకై ప్రత్యేకపండితస్థానము (Professorships) లేర్పాటుచేయఁబడినవి. భిన్నప్రదే శములం దొక్కసారిగా సంస్కృతభాషాపరిశీలనము ప్రారంభింపఁబడినది.

డెన్మార్కుదేశములో నీపనికిఁ బూనినవాఁడు రాస్కుపండితుఁడు. బాల్యము నుండియు వ్యాకరణతత్వవేత్త. ఐస్లెండిక్ భాష నితరభాషలతోఁ బోల్చి విమర్శించిన వాఁడు. ఒకభాషనుబట్టి దానిని వ్యవహరించినజాతియొక్క ప్రాచీనచరిత్ర నన్వేషింప వచ్చును. వారిమతము, సాంఘికమర్యాదలు మారినను వారు వ్యవహరించుభాషలోని పదములను బట్టి వారిపూర్వచరిత్ర గ్రహింపనగును. పదము లొకభాషనుండి మరి యొకభాషలోనికి సంక్రమింపవచ్చును గాని వ్యాకరణసంప్రదాయము లట్లు రావు. కావున వ్యాకరణపద్ధతియే భాషలసంబంధమును నిర్ణయించుటకు ముఖ్యసాధనము. ఇదిగాక అత్యావశ్యకము లగు వస్తువులను దెలుపుశబ్దములు, సర్వనామములు, సంఖ్యావాచకములు – వీనిలో సామ్యము గలిగినచో నాభాష లొక్కకుటుంబమునకు జెందినవే యని నిర్ణయింపవచ్చును. ఈశబ్దములనుబట్టి యాభాషలలోని ధ్వనుల మార్పులను గనిపట్టి స్వరసూత్రములను గల్పింపవచ్చును. ఈపద్ధతి ననుసరించి యూరపుభాషలసంబంధములను నిర్ణయించి భిన్నశాఖలను విడదీసి చూపినవాఁడు రాస్కుపండితుఁడు. ఇండియాదేశమునకు వచ్చి హిందూదేశభాషలను గూర్చియు, పరిషియన్ – జెండు భాషలనుగూర్చియు లక్షణములను దెలిపినాఁడు. ఈదేశము నందలి 'మలబారిక్'భాషలు – అనఁగా ఇప్పుడు ద్రావిడభాష లనఁబడుచున్నవి. సంస్కృతముకంటె భిన్నవర్గమునకుఁ జెందిన వని కనిపట్టి ప్రకటించినవారిలో 'రాస్కు'పండితుఁడే ప్రథముఁడు.

తరువాత 'జేకబ్‌గ్రిమ్' అను జర్మనుపండితుఁడు జర్మానిక్ భాషలకు చారిత్రకవ్యాకరణమును రచించెను. భాషాశాస్త్రములో చారిత్రకపద్ధతిని ప్రవేశపెట్టినవాఁ డీతఁడే. ఈతని చారిత్రకపద్ధతిలో తారతమ్యపరీక్ష కూడ లేకపోలేదు. ఒక భాష యొక్క భిన్నావస్థలనుగాని, అతిసన్నిహితము లగు భాషలలోనిరూపములను గాని సరిపోల్చి వానిసంబంధమును కనిపట్టుటమూలముగా వారిచరిత్ర నన్వేషింప వలయు నని యాతనియభిప్రాయము. సన్నిహితభాషల తారతమ్యపరీక్షయే భాషా చరిత్రముగూడ నగుచున్నది. జర్మానిక్‌భాషలలో నిట్టితారతమ్యపరీక్షమూలముగా నొకధ్వనిపరివర్తన మీతఁడు కనిపెట్టెను. ఇతర ఇండోయూరపియన్‌భాషలలోని ప, త, క అను ధ్వనులు జర్మానిక్‌భాషలలో (f, th, h) ఫ, థ. హ-గా మార్పుజెందిన ట్లీతఁడు నిరూపించెను. సం. పితా, లాటిన్-పెటేర్ శబ్దములు గాథిక్‌లో 'faeotor' అని మారుటచేతనే తరువాతి ఇంగ్లీషులో 'father' అనే శబ్ద మేర్పడినది. ఈధ్వనిసూత్రము 'Grims law' అని యాతనిపేరఁ బరగినది. ఇట్టిధ్వనిసూత్రములలోఁ గొన్నిలోపములు తరువాత కనఁబడినను ధ్వనిసూత్రములను (Phonetic laws) కనుగొనుటయనునదే భాషాశాస్త్రాభివృద్ధికమార్గమున నొక క్రొత్తమెట్టుగా గ్రహింపఁబడినది.

భాషాశాస్త్రప్రవక్తృత్రయములో మూడవవాఁడుగా గ్రహింపఁబడినవాఁడు 'ఫ్రాంజ్‌బాప్' (Franz Bopp) అనునాతఁడుకూడ జర్మనుదేశీయుఁడే. ఈతఁడు ఇండో-యూరోపియన్‌భాష లన్నిటికిని మొట్టమొదట సమగ్రవ్యాకరణము వ్రాసిన వాఁ డగుటచే నీతనిగ్రంథముతోడనే భాషాశాస్త్రము పుట్టిన దని జర్మన్‌దేశీయులు తలంతు రట. ధ్వనిసూత్రములవిషయ మంతగా నీతఁడు పరిశ్రమ చేయలేదు గాని. పదవాక్యనిర్మాణపద్ధతిని నిరూపించుటలో నీతని కభిమాన మెక్కువ. సంస్కృతభాషాసామ్యముచే నీభాషలలోని విభక్త్యాదివ్యాకరణరూపముల మూల రూపముల నన్వేషించి, గ్రీకులాటిన్ మొదలగుభాషలు సంస్కృతమునుండి పుట్టినవి కావనియు, దీనితోపా టన్నియుఁ గూడ వేరొకమూలభాషనుండి పుట్టిన వనియు, సంస్కృతముమాత్ర మితరసోదరభాషలకంటు మూలభాషాలక్షణములను నిలుపుకొని యున్నదనియు నాతని యభిప్రాయము. సంస్కృతభాషాలక్షణములలో గ్రీకు లాటిన్‌భాషాలక్షణములనుబట్టి సమన్వయించుకొనవలసినవిగూడ కొన్ని గలవు. ఈభాషలలోని విభక్తిప్రత్యయము లనఁబడునవి ప్రత్యేకార్థములు గల స్వతంత్రశబ్దములనుండి యేర్పడినవే యని బాప్‌పండితుఁడు నిశ్చయించెను, భాషల నీతఁడు

మూఁడువర్గములుగాఁ జేసెను. (౧) ధాతుసంయోగము - వ్యాకరణము లేని చీనా భాష; (౨) ఏకాక్షరధాతువులు, ధాతుసంయోగము - వ్యాకరణము కలవి ఇండో యూరోపియన్ భాషలు: (౩) ద్వ్యక్షరధాతువులు - మూఁడేసిహల్లులతోఁ గూడిన ధాతువులు గలవి - సెమెటిక్ భాషలు.

జర్మానిక్ భాషలకు 'గ్రిమ్' ధ్వనిసూత్రముల నేర్పరచినట్లే ఇండోయూరపియన్‌భాషల కన్నిటికి నన్వయించు ధ్వనిసూత్రములను పాట్ (Pott) అనునాతఁడు ప్రతిపాదించినాఁడు. భాషల సాజాత్యసంబంధములను నిర్ణయించుటలో నీసూత్రముల ప్రాముఖ్యము నితఁడు నొక్కిచెప్పినాఁడు. కేవలధ్వనిసాదృశ్యమునుబట్టి సంబంధమును నిర్ణయింపఁగూడదు. ఇంగ్లీషు 'bad' శబ్దమునకు పరిషియన్ 'bad' అను దానికిని సారూప్యము కలదు గాని సాజాత్యము లేదు. cf. Eng. prop-Tel. ప్రాపు, mouth మూతి, Gastics గొల్లలు etc. పరిషియన్ xvahar=sister Oestic-O. ఈరెంటికిని రూపసామ్యము లేకపోయినను, సాజాత్యము కలదు. అది ధ్వనిసూత్రములనుబట్టి నిరూపింపఁదగియుండును. ఇంక నీతఁడు ధాతురూపముల పట్టికలను తయారుచేసి పదవ్యుత్పత్తులను దెలుపు ధాతుకోశమును రచించెను.

ష్లైచర్ (Schleicher) అనునాతఁడు స్వరసూత్రములసహాయముచే ఇండోయూరోపియన్ మూలభాషాస్వరూపమును కనిపట్టవలయు నని యత్నించిన వారిలో ప్రథముఁడు. దానినిబట్టి భిన్నభాషలలోఁ గలిగినమార్పులను, వానిపరస్పర సంబంధమును దెలిసికొనవచ్చు నని, ఆయాభాషలచారిత్రకవ్యాకరణరచన కిది తోడ్పడు నని యాతనిభావము. అట్టి మూలభాషలో నొకకథను వ్రాసి యాతఁడు చూపెను. ఈకుటుంబమందలి భాషలకుఁ గల సంబంధమును జూపుచు నొకవంశవృక్షమును గూడ నాతఁడు సిద్ధము చేసియున్నాఁడు. ఈమూలరూపము లనునవి యూహాకల్పితములే యని తరువాతివా రీవాదము నొప్పుకొనలేదు. మూలభాషలోని యచ్చులు, హల్లులు నల్పసంఖ్యాకములే యని, పదనిర్మాణ మొక్కతీరుననే జరిగిన దని, సంస్కృతమునందలి వర్ణములే మూలభాషకు చేరువగా నుండు నని యాతఁడు తలఁచెను గాని తరువాతికాలపు పరిశోధన లీవిషయమును ప్రత్యాఖ్యానము చేసినవి. సంస్కృతమునందలి అచ్చులకంటెను హల్లులకంటెను హెచ్చువర్ణములే మూల భాషలో కల వని, సంధ్యక్షరములలో అఇ, ఎఇ. ఒఇ, ఆఇ. ఏఇ, ఓఇ- అనునవి, హ్రస్వతర 'అ'కారము అజ్లక్షణమే గలిగిన l, m, n, r అను హల్లులు, మూఁడు రకము లైన కంఠ్యములు మొదలగునవి ఇండోయూరోపియన్‌ మూలభాషలో

నుండెనని వెర్నగర్, బ్రుగ్మన్ మొదలగు పండితుల తరువాతి పరిశోధనలవలన వ్యక్తమైనది.

ష్లైచర్ యొక్క భావముల ననుసరించి ఇండోయూరోపియన్ కుటుంబభాషలకు సంబంధించిన పదజాలమును పోగుజేసిపెట్టినవాఁడు 'ఆగస్టుఫిక్కు' అనునాతఁడు. ఈకోశమునం దీభాషలు ఇండోఐరేనియన్ అని, యూరపియన్ అని రెండువర్గములుగా జేయఁబడినవి. మూలరూపములను కనిపట్టుటలో కొన్నిలోపము లున్నను ఇండోయూరపియన్ భాషల కన్నిటికిని సంబంధించినసజాతీయపదముల కోశమును తయారుచేయుటలో నీతఁడు ముందంజ వేసె నని చెప్పవచ్చును. ఇప్పటికి ఇండోయూరోపియన్‌శాఖాభాషల కన్నిటికిని చక్కని వ్యాకరణములు బయలు దేరినవి. లాటిన్‌నుండి బయలుదేరిన ౭, ౮ శాఖాభాషలను (Romance Languages) పరస్పరసంబంధము, క్రమపరిణామము నిరూపింపఁబడినది. ఈ పరిశోధనఫలితములను సులభముగ బోధపడునట్లు చేసినవాడు మాక్సుముల్లరు పండితుఁడు. ఆయన 'భాషాశాస్త్రోపన్యాసములు' సామాన్యునకుఁ గూడ భాషాశాస్త్రమునం దభిరుచి కల్పించుటకు దోడ్పడినవి. ఎన్నియో ముద్రణ లందినవట. ధ్వనిపరిణామ సూత్రముల ప్రాధాన్యమును గుర్తించి వానిసమన్వయమున గలుగుచిక్కుకు సమాధానముల నారయుట, శబ్దముల వ్యుత్పత్తివిషయమున నూహాగానమున కవకాశము తగ్గించి, వానిపూర్వచరిత్ర నన్వేషించి నిర్ణయించుటలో తగుశ్రద్ధ వహించుట, ప్రాచీనభాషలపరిణామమును గుర్తించువిషయమున నాధునికభాషాపరిశీలనావశ్యకతను గుర్తించుట మొదలగు విషయములందు పరిశ్రమ విశేషముగా సాగఁ జొచ్చిన దని, బాప్, ష్లైచర్లు ప్రారంభించినపని నంతసమర్థతతో బ్రుగ్మన్ కొనసాగించి యొకస్థిరరూపము నొందించినాఁ డనియు మాక్సుముల్లర్ పండితుఁడు ౧౯ వ శతాబ్ద్యంతమున ప్రకటించిన భాషాశాస్త్రగ్రంథముయొక్క ఉపోద్ఘాతములో చెప్పినాఁడు.

ఈపనియంతయు నీభాషాశాస్త్రవిషయకజ్ఞానాభివృద్ధియంతయు నింతవరకు ఇండోయూరపియన్‌భాషాపరిశీలనమునకు సంబంధించినదిగా నేర్పడిన దగుటయే గాక విదేశములందు జరిగినదిగానే యున్నది. మనదేశమునందలి సంస్కృతభాషాజ్ఞానమే దీనికి మూల మైనది గనుక, తదభివృద్ధియంతయు మనదే యనుకున్నను ఈయాధునికభాషాశాస్త్రపద్ధతు లీదేశమందలి యితరభాషలపరిశీలన కెంతవరకుపయోగించినవో, మనదేశీయు లెంతవర కీయభివృద్ధియందు పాల్గొనిరో యను విషయము ముఖ్యముగా గమనింపఁదగియున్నది.

ఇటీవల జరిగిన భాషాశాస్త్రాభివృద్ధి :

హిందూదేశమున నిటీవలికాలమున ఇండోయూరపియన్ కుటుంబభాషలను గూర్చి గాని, ప్రత్యేకసంస్కృతమునుగూర్చి గాని భాషాతత్త్వదృష్టితోఁ బరిశీలించిన వారు చాల తక్కువ. అనగా ౧౯ వ శతాబ్దిరెండవభాగమున మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజి సంస్కృతభాషాచార్యులుగను, దేశభాషావిద్యాపర్యవేక్షకులుగ నుండిన ఎమ్. శేషగిరిశాస్త్రులు (M. A.) గారుతప్ప - యీభాషలనుగూర్చి పరిశోధన చేసినవారు గాని, క్రొత్తవాదములను బయలుదేరఁదీసినవారు గాని మరెవ్వరును లేరనవచ్చును. కాని యీదేశభాషలనుగూర్చినపరిశీలనము కొంత జరిగినది. ఆధునికము లగు ఉత్తరహిందూస్థానభాషలనుగూర్చి బీమ్స్ (Beams) అను నాతఁడొక "తులనాత్మకవ్యాకరణము'' (Comparative grammar of the Modern Aryan Languages of India) అనుదానిని రచించినాఁడు. డాక్టరు హార్నిలు అనునాతఁడు గౌడభాషల కట్టి వ్యాకరణమునే రచించినాఁడు. ఇఁక ఈదేశమునందలి ద్రావిడభాషాకుటుంబమునకుఁ జెందిన భాషలనుగూర్చి బాప్ ఇండోయూరోపియన్‌భాషలవిషయమున పరిశ్రమ చేసి వ్రాసినరీతిగనే "ద్రావిడభాషాతులనాత్మకవ్యాకరణము''ను వ్రాసినవాఁడు దక్షిణహిందూదేశమున మిషనరీగా నుండిన డాక్టర్ కాల్డ్వెల్ అనునాతఁడు. ఈదక్షిణహిందూదేశమునందలి తమిళము, తెలుఁగు, కన్నడము, మళయాళము, తుళు మొదలగుభాషలు ఉత్తరదేశమునందలి కురుక్, మాల్టో, కుయి, గాండ్, బ్రాహుయి మొదలగు వానితోఁ గూడి సంస్కృతాది ఇండోయూరపియన్‌భాషలకంటె భిన్నము, ప్రత్యేకము నగు నొకకుటుంబమునకుఁ జెందిన వని ఇంతకు పూర్వము రాస్కుపండితుఁడే తెలిపినాఁడు. కాని, వాని నితఁడు 'మలబారిక్'భాష లని చెప్పినాఁడు. మాక్సుముల్లర్ తన 'భాషాశాస్త్రము'న ప్రపంచమునందలి భాషావర్గములనుగూర్చి వ్రాయుచు, వీనిని 'తములిక్'భాషలని పేర్కొనినాఁడు. ఈభాషలకు సమగ్రవ్యాకరణమును రచించుచు ద్రావిడభాష లని పేరుపెట్టినవాఁడు కాల్డ్వెల్‌పండితుఁడే. ఈతఁ డీగ్రంథమును తొలుత క్రీ. శ. ౧౮౫౬ లోనే ప్రకటించినాఁడు. కాని యిది యీదేశీయ పండితులను గాని, విద్యాధికులను గాని విశేషముగా నాకర్షించిన ట్లగపడదు. కాని మొట్టమొదట నీదక్షిణదేశమున నిండోయూరపియన్‌భాషలనుగూర్చిన బాప్‌పండితుని వ్యాకరణమునుగూర్చిగాని, కాల్డ్వెల్‌పండితునికి దక్షిణదేశభాషావ్యాకరణమునుగూర్చి గాని యాకర్షింపఁబడి, వానియందు వారివలెనే విశేషపరిశ్రమ చేసి యొకనూతన మార్గమును ద్రొక్కవలయు నని ప్రయత్నించినవారిలో మొదటివారు శేషగిరిశాస్త్రి

గారే. ఆయన చిన్నప్పుడే మహారాష్ట్రము, అరవము, తెలుఁగు, కన్నడము మొదలగు భాషల నభ్యసించినవాఁ డగుటచే మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో నాంగ్లవిద్య నభ్యసించి పట్టభద్రుఁ డగు నప్పటికే, భాషాతత్త్వజిజ్ఞాసయం దాదరము ప్రబలినది. పిదప మళయాళము, హిందూస్థాని బెంగాలీ, ఓఢ్రభాషల నభ్యసించి, అప్పటి కాలేజీప్రిన్సిపాలగు 'థాంప్సన్' దొరగారి ప్రోత్సాహమున లాటిన్‌గ్రీకుభాషలజ్ఞానమును గూడ సంపాదించి భాషాతత్త్వపరి శీలనకార్యమున నిమగ్నుఁడయ్యెను. ౧౮౭౪ సం. మందే 'Notes on Aryan and Dravidian Philology' అనేగ్రంథమును బ్రకటించియున్నాఁడు. అప్పటికి ప్రెసిడెన్సీకాలేజీలో దేశభాషాశాఖకు పర్యవేక్షకుఁడుగ నుండిరి. ద్రావిడభాషలు తురేనియన్‌కుటుంబమునకుఁ జెందిన వని తలఁచిన యప్పటిద్రావిడభాషా పండితులయభిప్రాయమునకు భిన్నముగా, నీభాష లార్యభాషా కుటుంబమునకుఁ జెందినవే యని తా నభిప్రాయపడినట్లు వ్యక్తముచేసి, యందలిశబ్దముల కార్యభాషాశబ్దములతోడను, వ్యాకరణపద్ధతుల కార్యభాషావ్యాకరణరీతులతోడను, సంబంధము కల్పించి వీనినుండి నిష్పన్నమైన వనియే చూపుటకు యత్నించినారు. ఇందు కుపబలకముగా తాను రచించుచున్న కోశములు, తులనాత్మకవ్యాకరణములే తన భావములను స్థిరీకరింపఁగల వని యాశించినారు. కాని, యవి ప్రకటితములైన ట్లగపడదు. ఆంధ్రశబ్దతత్త్వమునకు సంబంధించిన 'క్రియారూపములు', అర్ధానుస్వారతత్త్వము, తమిళశబ్దతత్త్వము, అనుగ్రంథములుమాత్రమే ప్రకటితములై యున్నవి. ద్రావిడభాష లగు తమిళాంధ్రకన్నడమళయాళములకుఁ గల పరస్పర సంబంధమును, సాజాత్యమును గుర్తించి, యాభాషారూపములను బరస్పరము పోల్చి పరిశీలించుటచే, గలుగు విశేషలాభమును, గుణములను ఆయన బాగుగా గమనించి వ్యక్తముచేసినవాఁడే యయ్యెను. కాని వీని నార్యభాషలతోడను, సంస్కృతముతోడను ముడిపెట్టి రూపనిష్పత్తిని కల్పించుటలో స్వరసూత్రకల్పనము చేయక తన కిచ్చవచ్చిన స్వతంత్రపథమును ద్రొక్క యత్నించినవాఁ డగుటచే, నీతనిమార్గము తరువాతివారి కంత యాదరపాత్ర మగుట గాని, అది యొకశాస్త్రీయ పద్ధతిగా నాదరింపఁబడుట గాని తటస్థింపలేదు. భిన్నదేశీయములైన యనేకభాషలనుగూర్చి చక్కనిజ్ఞానము సంపాదించుటే గాక అంతకుఁ బూర్వమునుండి వానిలో విశేషపరిశ్రమ చేసిన పాశ్చాత్యభాషావేత్తలవ్రాతలను, పద్ధతులను గూడ బాగుగ తెలిసికొనినవాఁడే యైనను స్వానుభవమునుబట్టి వారు చూపిన దానికంటె భిన్నమైనపద్ధతిని ఈభాషలకుఁ గల సంబంధమును, శబ్దనిష్పత్తిని అర్థపరిణామమును, వ్యాకరణవిశేషములును సాధింపవలె నని యత్నించినాఁడు.

ఇంతకుపూర్వ మీభాషలో పరిశ్రమ చేసిన బాప్, బెన్ఫీ మొదలగువారును ఆర్యభాషావర్గములోని శబ్దములసాదృశ్యసంబంధములను కనిపెట్టలేకనే పోయినా రని, కాని తా నవలంబించిన పదవర్గముల విధానమునుబట్టి శబ్దనిష్పత్తినే సులభముగా సాధింపవచ్చు నని యీయననమ్మకము. ఇఁక ద్రావిడభాషల విషయములో కాల్డ్వెల్ మొదలగు వా రవి 'తురేనియన్' కుటుంబమునకుఁ జెందిన వని చెప్పినను, అందలిపదముల కార్యభాషాపదములనుండియే నిష్పత్తి కల్పించి, ఆ భాషల నార్యభాషావర్గములోనికే తీసికొని రాగలిగితి నని యీయన తలఁచినాఁడు.

సంస్కృతము, గ్రీకు, లాటిన్భాషాపదముల నుసారూప్యమునుబట్టి, అర్థమునుబట్టి కొన్నివర్గములుగా విభజించి, వానిలో నొకదానినుండి మరియొకటి యెట్లు నిష్పన్న మయ్యెనో చూపినాఁడు. ఒకటి 'ఆత్మన్' వర్గము దీనినుండి స్వ, స్వర్, సుమేరు, మేరు, బాష్ప, నభస్, శ్వస్, త్మన్, ధ్మా (to blow) ధాతువు — ఇట్టి వింక ననేకములు గ్రీకులాటిన్శబ్దములేగాక, సెమిటిక్ కుటుంబమునకుఁ జెందిన హీబ్రూశబ్దములు శబత్, శెలమ్, గెబర్, బలగ్ - వంటి వనేకములు నిష్పన్నములైనవట. ఇట్లే దీనినుండియే తమి, మేడు, తె, మిట్ట మొదలైనవి కూడ నిష్పన్నము లైన వట. ఇట్లే కొన్నివర్గములలో ననేకభాషాశబ్దములను జేర్చి వానికి నిష్పత్తి కల్పించినారు. నామవాచకశబ్దములనుండియే క్రియావాచకములు, ధాతువులు నిష్పన్నము లైనవని వీరివాదము, ఈ 'ఆత్మన్' శబ్దము నుండియే శుభ్, స్వప్, దీవ్, రుచ్, ముష్ మొదలగు ధాతువులు ముప్పదినలువదివరకు నిష్పన్నములైన వట. ధాతువులనుండి నామములకు నిష్పత్తి కల్పింపఁదలఁచుటచేతనే పాణిని ధాతువులపాఠము ౪౦౦౦ వరకు పెరిగిన దని వీరితాత్పర్యము. ఇఁక ద్రావిడభాషలలో 'మ్రాకులు' మొదలగువానిలోని 'కులు' తమి-కల్ అనునవి 'అవర్' అనుదాని రూపాంతరములే. 'చేతన్' = చేయి + అన్, ఇక్కడ 'య' కారమే తకారముగా మారినది. సరసమ్పుటలుక - సరసమ్ + ఇన్ + అలుక - అ యుండగా ఇద్ ఇట్ అయి, ఉట్‌గా మారిన దట. చేసితిని : చేయు + ఇత్ + ఇన్ - శెయ్దేన్ = శెయ్ + ద్ + ఏన్ - వీనియందలి 'ఇత్', 'ద్' అనునవి సంస్కృతమునందలి 'పతిత', 'కృత' అనువానిలోని ఇత - త - ప్రత్యయములే ఇచ్చట చేరినవట. త - 'ఒరువన్ + ఉ' > ఒర్వడు > ఒవ్వడు > ఒక్కడు (వ్వకారానికి కకార ద్వయాదేశము) త. 'అవన్' - కి ఇప్రత్యయము చేర్పఁగా 'అది' అగును. ఈ 'ది' అనునది స్త్రీలింగప్రత్యయము.

ద్రావిడభాషల కార్యభాషలతోఁ గల సంబంధమునుగూర్చి మరియొకవిశేషము గలదు. అవి తరువాతి సంస్కృతముతోకంటె వైదికభాషతోనే యెక్కుడు సంబంధము గలవి. శబ్దతత్త్వపరిశీలనము విషయము, మతచరిత్రవేదాంతముల విషయమున సంస్కృతము, లాటిన్, గ్రీకు, హీబ్రూభాషలు తప్ప తక్కిన యార్యభాషలన్నిటికంటె ప్రాచీనము లని వారి యభిప్రాయము. ఈవిషయము రెండవభాగమున బాగుగ ప్రతిపాదింపఁబడు నని వ్రాసినారు. కాని యారెండవభాగము ప్రకటిత మైన ట్లగపడదు. ఆర్యద్రావిడభాషలతత్త్వమునుగూర్చి శ్రీశేషగిరిశాస్త్రులువారాకాలమున చాలపరిశ్రమ చేసినవారిలో ముఖ్యులే యైనను, వీ రవలంబించిన మార్గము సరియైన శాస్త్రీయపద్ధతి కాకపోవుటచే గాబోలు నాకాలపుశాస్త్రజ్ఞులదృష్టి నాకర్షింపలేదు. కాని వీరితరువాత వీరిమార్గము ననుసరింప యత్నించి, తెలుఁగు ఆర్యద్రావిడభాషలలో నతిప్రాచీన మైన దని తలఁచి, ట్యూటానిక్ భాషావర్గమునకుఁ జెందిన ఆంగ్లోసాగ్జన్ మొదలగు భాషలలోని పదములకును, తెలుఁగుపదములకును గల సామ్యమును జూపుచు నట్టి సామ్యము గల పదములపట్టికలను తయారుచేసి ప్రకటించినవారు శ్రీ పేకుమళ్ళ రాజగోపాలరావుగారు. వీరు మద్రాసు క్రిస్టియను కాలేజీలో నాంధ్రోపన్యాసకులుగ నుండి 'South Indian Research' అను మాసపత్రికకు సంపాదకులుగ నుండి యనేకభాషావిషయకవ్యాసములను ప్రకటించుచుండెడివారు. శ్రీ శేషగిరిశాస్త్రులవారివలెనే వీరును ఆంధ్రముయొక్కయు, ద్రావిడభాషలయొక్కయు ప్రాచీనతనుగూర్చి వాని కార్యభాషలతోఁ గల జాతీయతనుగూర్చి నిశ్చయభావము కలవారై దానిని ప్రతిపాదించుయత్నము లనేకవిధముల నలిపిరి. కాని వీరిప్రయత్నములును విశేషముగా ఫలించిన ట్లగపడదు.

పైయిద్దరివలె ద్రావిడభాష లనునవి యార్యభాషాజన్యములే యను వాదమును పురస్కరించుకొని శాస్త్రీయపద్ధతి నాభాషారూపములనిష్పత్తిక్రమమును నిరూపింప నిటీవల యత్నించినవారిలో శ్రీ డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావు గారు ప్రధానులు. వీరు పైవారివలె ద్రావిడభాషల ప్రాచీనత నొప్పుకొనరు. ఉత్తర హిందూస్థానము నందలి యాధునికార్యభాషలవలెనే యివియు ప్రాకృతాపభ్రంశములనుండి క్రీ. శ, ౮, ౧౦ శతాబ్దములప్రాంతముననే బయలుదేరిన వని వీరు వాదింతురు.

బీమ్సు, హార్న్లె పండితు లుత్తరహిందూస్థానభాషలను గూర్చియు, కాల్డ్వెల్ పండితుఁడు దక్షిణదేశమందలి ద్రావిడభాషలనుగూర్చియు తారతమ్య

పరిశీలనతోఁ గూడిన తమవ్యాకరణగ్రంథములను ప్రకటించిన తరువాత నీదేశ ములోఁగూడ దేశభాషాతత్త్వపరిశీలనము విషయమై కొంతసంచలనము కలిగినది. ప్రత్యేకభాషలనుగూర్చినపరిశీలనము, వాని కితరభాషలతోఁ గల సంబంధము, వానిప్రాచీనత, చరిత్రనుగూర్చిన పరిశోధనము ప్రారంభింపఁబడినది. ఉత్తరదేశము నందలి మరాటీభాషకు బెంగాళీభాషకు సునీతకుమార చటర్జీపండితునిచేతను, ఆధునిక భాషాశాస్త్రపద్ధతులననుసరించి చారిత్రకవ్యాకరణములు రచింపఁబడినవి. దక్షిణదేశ మున తమిళభాషావిషయమున 'పోప్‌పండితుఁడును. కన్నడభాషావిషయమున కిట్టెల్, రైసుపండితులును, మళయాళమున గండర్ట్‌పండితుఁడును, తెలుఁగున బ్రౌన్‌దొర గారును విశేషపరిశ్రమఁజేసి, ఆయాభాషలకు వ్యాకరణములు, కోశములు, విమర్శ గ్రంథములు రచించి ఆయాదేశములభాషాసాహిత్యముల కొకనూతనోత్తేజమును గలిగించిరి. సంస్కృతభాషాజ్ఞానము కలిగిన పిదప యూరపుదేశమున కొనసాగింపఁ బడిన ఇండోయూరోపియన్ భాషాతత్త్వపరిశీలనము మూలముగా బయలుదేరి నిర్ణయింపఁబడిన భాషాశాస్త్రపద్ధతుల ననుసరించి దేశీయభాషలపుట్టుపూర్వోత్త రములను. వానిసహజలక్షణములను, తత్త్వమునుగూర్చి పరిశీలించుటయే యిటీ వల మనదేశమున గలిగిన భాషాశాస్త్రాభివృద్ధి మార్గమని మనము గమనింపవలసి యున్నది. ఈ సందర్భమున హిందూదేశ మంతటికిని సంబంధించినదిగా లేవనెత్తఁ బడిన భాషావిషయక మగు మహోద్యమ మొకటి కలదు. అది గ్రియర్సన్ (Sir George Grierson) పండితుని యాధ్వర్యమున కొనసాగింపఁబడిన (Linguistic Survey of India) హిందూదేశభాషాసమీక్షణ మనునది. ఇది కాశ్మీరము మొదలుకొని కన్యాకుమారివరకుఁ గల మనదేశమునందు వ్యవహారములో నున్న భాషల స్వరూపలక్షణములు, సంబంధబాంధవ్యములు, ప్రాచీనత, చరిత్ర, వర్గీకరణము మొదలగు వానినిగూర్చి విపులముగాఁ జర్చించి వ్రాయఁబడిన ౧౨ పెద్దసంపుటములయుద్గ్రంథము. ఇందు ఇండోఆర్యన్‌భాషలు దార్దికు లేక పిశాచ భాషలు, ఐరేనియన్‌భాషలు, ముండాభాషలు, ద్రావిడభాషలు – ఈమొదలగు భిన్న వర్గములకుఁ జెందిన వై హిందూదేశమున చిరకాలమునుండి వ్యవహరింపఁబడు చున్నభాషలనుగూర్చి సవిమర్శముగ సోదాహరణముగఁ జర్చింపఁబడినది.

ద్రావిడభాషావర్గమునకు హిందూదేశమునందలి సంస్కృతాగ్యార్యభాషా కుటుంబముతోకంటె పూర్వాసియాభాగమునందలి సిథియన్ – లేదా తురేనియన్ భాషాకుటుంబముతోనే సన్నిహితసంబంధము కల దని నిరూపింపయత్నించిన కాల్డ్వెల్‌పండితుని వాదమును ఖండించి, సిథియన్ లేదా తురేనియన్ కుటుంబ

మననదే యొకప్రత్యేకభాషాకుటుంబముగాఁ జెప్పుటకు వీలులే దనియు, నందు చేర్పఁబడిన భిన్నవర్గములభాషకు సజాతీయసంబంధమే కానరాదనియు నట్టి సందర్భములో నీద్రావిడభాషల నాకుటుంబమునఁ జేర్చుట యేమాత్రము యుక్తము కాదు గావున, ద్రావిడభాషల నొకప్రత్యేకకుటుంబముగ గ్రహించుటయే న్యాయ మను నభిప్రాయమును గ్రియర్సన్ పర్యవేక్షణమున ద్రావిడభాషలనుగూర్చిన ४ వ సంపుటమును సిద్ధము చేసిన 'స్టెన్‌కోనో' పండితుఁడు వ్యక్తముచేసినాఁడు. అప్పటినుండియు నీద్రావిడభాషలకు సంస్కృతప్రాకృతములతోఁగూడ సంసర్గజ మగు సంబంధమే గాని సాజాత్యసంబంధము లేదని, యవి యీదేశములో బహుశః ఆర్యజను లీదేశమునకు వచ్చుటకు పూర్వమునుండియు నెలకొనియున్న దేశీయభాషలే గాని యిటీవలిప్రాకృతాపభ్రంశములనుండి విజాతీయభాషాసంసర్గముచే నేర్పడియుండునని తలంపఁబడుచుండిన ఉత్తరహిందూస్థానభాషలవంటివి కావనియు పలువురుభాషాతత్త్వపరిశీలకులు తలచుచున్నారు. తమిళభాషలో విశేషపరిశ్రమ చేసిన 'పోప్' పండితుఁ డీభాషలకు సంస్కృతముతోనే సన్నిహితసంబంధ మున్న దని తలఁచినను, కాల్డ్వెల్లే యాతనివాదమును ప్రత్యాఖ్యానము చేసి, సిథియన్ భాషాసంబంధమును జూప యత్నించినాఁడు. తరువాత సిథియనుసంబంధవాదము కూడ ప్రత్యాఖ్యాత మైనది. కన్నడభాషలో విశేషపరిశ్రమ చేసిన కిట్టెల్‌పండి తుఁడు, మళయాళకోశము రచించిన గండర్టు కూడ తద్భవరూపములను వ్యక్తము చేయుచు, దేశీయశబ్దజాలమును ప్రత్యేకముగా నెత్తిచూపుటయే కాక, భిన్నభాష లలోఁ గల సజాతీయరూపములతో వానిని బోల్చి మూలధాతుస్వరూపమును గుర్తించు మార్గముల నన్వేషించి వ్యక్తపరచియున్నారు. వారిమార్గము ననుసరించి యీకన్నడ మలయాళభాషాతత్త్వపరిశీలనకుఁ గడఁగి, కన్నడమలయాళభాషాచరిత్ర నన్వేషింప యత్నించిన దేశీయపండితప్రముఖు లగు ఆర్. నరసింహాచార్యులు, యస్. నర సింహయ్యగారలు, ఉల్లూర్ పరమేశ్వరయ్యర్, ఎల్. వి. రామస్వామయ్యర్ మొదలగువారు కూడ నాభాషలు సంస్కృతభాషాసాహాయ్యము నెంత పొందినను, తజ్జన్యములు మాత్రము కావనియు, తెలుఁగుతమిళాదులతో సజాతీయము లైన స్వతంత్రభాష లనియే తలఁచినారు. పోప్ తరువాతి తమిళభాషాపరిశోధకులుగూడ నీభావమునే యనువదించుచున్నారు. ఇటీవల నుత్తరహిందూస్థానభాషలలో నొకటి యగు బంగాళీభాషయొక్క ఉత్పత్తివికాసములనుగూర్చి యగాథ మగు పరిశ్రమను సలిపి, రెండుసంపుటములయుద్గ్రంథమును రచించిన సునీతకుమారఛటర్జీపండితుఁడు కూడ వంగదేశమున కార్యభాషాసంసర్గము కలుగుటకు పూర్వ మనార్యజనులు,

అనార్యభాషయు నాదేశమున నెలకొని యున్నట్లు నిదర్శను లగుపడుచున్న వనియు నార్యభాష లగు ప్రాకృతాపభ్రంశములలోను, అంతకంటె నెక్కుడుగ తరువాతి హిందూస్థానభాషలలోను గానవచ్చెడు అనార్యభాషాసంప్రదాయము లనునవి యీ ద్రావిడభాషాలక్షణములతో దగ్గిరపోలిక గలవై యుండుటచేత నాదేశ మొకప్పుడు ద్రావిడజనాకీర్ణమై యుండియుండు ననియు, తద్భాషాసంప్రదాయములే యార్య భాషను ప్రాకృతములుగను, తరువాతి వ్యావహారికభాషలుగను మార్చియుండు ననియు, కావుననే ద్రావిడభాషాసంప్రదాయము లనేకము లీభాషలోఁ గానవచ్చు చున్నవనియు దెలిపి, యార్యభాషలోని ద్రావిడలక్షణములపట్టి నొకదాని నిచ్చి యున్నాఁడు. దీనినిబట్టి ద్రావిడభాష లొకప్పు డీ దేశమునం దంతటను వ్యాప్తిఁ జెందియుండిన వని, అవి కొన్ని సహజలక్షణములతో కూడిన స్వతంత్రభాష లని యాతని యభిప్రాయ మైన ట్లాగ్రంథమువలన దెలియుచున్నది.

ఆంధ్రదేశమున మాత్రము పెక్కురు పండితులలో నీయాంధ్రభాషను గూర్చియు, దీనితోపాటు తక్కిన దక్షిణదేశభాషలనుగూర్చియు భిన్నాభిప్రాయము ప్రబలినది. "జనని సమస్తభాషలకు సంస్కృతభాష ధరాతలంబునన్" అను సంస్కృతభాషాభిమాను లగు వైయాకరణులభావమే నిలిచి తెలుఁగు సంస్కృత ప్రాకృతభవమే యనువాదము ప్రబలినది. లాక్షణికులలో మొదటివాఁ డగు కేతన "తల్లి సంస్కృతంబె యెల్లభాషలకును, దానివలన గొంత గానఁబడియె, కొంత తాన గలిగె నంతయు నేక మై, తెనుఁగుబాస నాగ వినుతి కెక్కె" - నని తెనుఁగు సహజముగఁ గొంత యున్న దనియే చెప్పినాఁడు. కాని తరువాతి పరిశోధకు లీ భాషయంతయు ప్రాకృతభవమే యనియు తక్కిన యాధునికార్యభాషలవలె ప్రత్యేక ముగ తెనుఁగు దక్షిణదేశభాషలును పైశాచీప్రాకృతపరిణామరూపములే యనియు, నివియు పైయార్యభాషలవలెనే క్రీ. శ. ౧౦ వ శతాబ్దినో, లేదా ౭, ౮ శతాబ్ద ప్రాంతముననో స్వతంత్రభాషలుగ మారినవి గాని యంతకు పూర్వము వీని స్వరూ పమే కాన రాదనియు చెప్పి, తెనుగునందలి దేశ్యాదిశబ్దములనే కాక, యందలి ధాతు వులను, వ్యాకరణరూపములను గూడ సంస్కృతప్రాకృతరూపములనుండి నిష్ప న్నము లైనట్లు నిరూపించుటకు విశేషప్రయత్నము చేసినారు. ఇట్టివారిలో సిద్ధ హస్తులు డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావు గారు. వీరి "Dravidian Philology" అను గ్రంథ మాంగ్లమున ప్రకటింపఁబడినది. ఆంధ్రభాషాచరిత్ర మను రెండు సంపుటముల గ్రంథ మాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించినారు. ఈ

యాంధ్రభాషాచరిత్రరచనలోనే ద్రావిడభాష లార్యభాషాజన్యము లను వాదమును వీరు బలపరచినారు.

ప్రాకృతవైయాకరణులలో కొందరు దాక్షిణాత్య, ద్రావిడి, కాంచీదేశీయ మొదలగునవి దక్షిణదేశభాగమునందు వ్యాపించిన పైశాచీప్రాకృతరూపము లని చెప్పియుండుటచేత, దానిని పురస్కరించుకొని వీ రీదక్షిణదేశభాష లన్నియు పైశాచీప్రాకృతభవము లని తలంచిన ట్లగపడును. పైశాచీప్రాకృతములను వాని స్వరూపలక్షణములను గూర్చి విశేషముగా తెలియనే తెలియదు. ద్రావిడభాషాలక్షణ ములతోఁ బోల్పదగియున్న స్వల్పవిశేషములను మాత్రమే లాక్షణికులు వాని ప్రత్యేకలక్షణములుగా నుదాహరించియున్నారు. గుణాఢ్యునిరచన పైశాచిలో నుండిన దన్నమాటయే గాని అది యెట్టిదో లోకమునకుఁ దెలియదు. ప్రాకృతభాషాలక్షణము లనేకములను విచారించి చూచినచో నవి విజాతీయభాషాసంప్రదాయములవారు సంస్కృతభాషను నేర్చుకొనుసందర్భమున నాశబ్దములను స్వీయసంప్రదాయాను గుణముగా పలుకుచుండుటవలన గలిగిన మార్పులమూలముగా నేర్పడిన వికార ములే యని వ్యక్తముకాకపోదు. కావున నార్యభాషలు ప్రాకృతములుగా మారుటకు ముఖ్యకారణము వానిపైఁ గలిగిన విజాతీయభాషాసంప్రదాయప్రభావము (influ-ence) అనక తప్పదు. ఆర్యులీ దేశమునకు వచ్చునప్పటి కీదేశము నిర్జనారణ్యము కాదు. ద్రావిడభాషలు మాట్లాడినవారు, కోలులు మొదలగువారు. నీయార్యులచే దస్యు లని, వ్రాత్యు లని, మ్లేచ్ఛు లని పిలువఁబడినవా రెవరెవరో కలరుగదా. వారిని వీ రణఁగద్రొక్కి సంఘములోఁ జేర్చుకొనినను, చేర్చుకొనకపోయినను వీరి భాషను వారు నేర్చుకొనునప్పుడైనను, వారి యుచ్చారణసంప్రదాయముల ననుస రించి యార్యభాష మారిపోక తప్పదు. క్రొత్త భాష లేర్పడక మానవు. "ఈ పిశాచజాతులవారు అంతకుపూర్వ మిచట నుండిన జాతులతో సఖ్యము నెఱపి వారిని తమలోఁ గలుపుకొనుచుండిన కాలముననే" (ఆతరువాతనే) ఆర్యు లిందు ప్రవే శింపఁ జొచ్చిరి - (సం. I. ౫౫ పేజీ) అని పిశాచజాతులవారు, అంతకుపూర్వ ముండిన జనులు వారిభాషలతో నీదేశములో నార్యులు ప్రవేశించుటకుఁ బూర్వమే యున్నా రని శ్రీ నారాయణరావుగారే చెప్పుచున్నారు. వేదములకాలమునుండియు నీయాదిమజను లార్యభాషను నేర్చుకొని భాషించు సందర్భమున నాభాష వీరి యుచ్చారణసంప్రదాయములప్రభావముచే, దేశభేదమునుబట్టి భిన్నవిధము లగు ప్రాకృతములుగా మారిన దనుటకు సంశయ మేమి? ఈయాదిమఅనార్యజనులలో

ద్రావిడభాషలను మాట్లాడిన జనులుకూడ నుండవచ్చు నని యొప్పుకొన్నప్పుడును, ప్రాకృతభాషలలోఁ గానవచ్చెడి యనార్యభాషాసంప్రదాయము లనఁబడునవి ద్రావిడ భాషాప్రసిద్ధములుగనే కనఁబడుచున్నప్పుడును, ఆప్రాకృతములయొక్కయు, తరువాతి యార్యభాషలయొక్కయు ప్రాదుర్భావమునకు ద్రావిడభాషాసంప్రదాయ ప్రాభవమే కారణ మని చెప్పుటకు వెనుదీయవలసిన పని యేమి ? సునీతికుమార ఛటర్జీపండితుఁడు తాను రచించిన బంగాళీభాషాచరిత్రలో నాధునికార్యభాషలపై ద్రావిడభాషసంప్రదాయప్రాబల్యమును నిరూపింపఁగలపట్టులను ప్రత్యేకించి చూపినాఁడు. వాని నన్నిటిని ఆంధ్రభాషాచరిత్రకారు లనువదించి తనగ్రంథములో (I – ౬౬ పేజీ) తెలుపుచు "ద్రావిడభాషలు ప్రాకృతములు కావనుకొనుటచే, నార్యభాషలు వే రనియు, ద్రావిడభాషల ప్రోద్బలమువలన నార్యభాషలు ప్రాకృతములుగాను నేటి యార్యభాషలుగాను బరిణమించిన వనియు చెప్పుట సంభవించినది" అని ఛటర్జీపండితు నెత్తిపొడిచినారు. వీరిగ్రంథము తెలుఁగులో రచింపఁబడుటచే ఛటర్జీగారికి తెలియలేదు. గాని – ఇది తెలిసియున్నట్లయితే – "అయ్యా, నేను ద్రావిడభాషలు ప్రాకృతములు కావనుకొన్నమాట నిజమే కావుననే వానిప్రభావము వలన నివి బయలుదేరిన వని చెప్పినాను. మీరును ద్రావిడభాష ప్రాకృతజన్యములని, యేవిధముగా నైన చూపవలె నని యనుకొనుటచేతనే గదా వానికి నూటిగా సమాధానము చెప్ప కుదరక, ఈపరిణామము సహజముగనే కలిగియుండవచ్చు నని లేదా ఇతరభాషలప్రోద్బలము (ఒక్క-ద్రావిడభాషలు మాత్రము కాక, ఇతర అనార్య భాషలట !) చేతనైనను కలిగియుండవచ్చు ననియు, ఇంక నేమేమో చెప్పి ద్రావిడ భాషలు ఆధునికార్యభాషలవలెనే క్రీ. శ. ౧౦ వ శతాబ్ది కిటీవలనే యేర్పడిన వని చెప్పవలసినస్థితి యేర్పడినది" అని వారు బదులు చెప్పియుండేవారే గదా. ప్రాకృతములోఁ గనఁబడు ద్రావిడభాషాసంప్రదాయము లనఁబడునవి ఇతరభాషాప్రోద్బలము వలన గలిగినచో వానిని ద్రావిడసంప్రదాయము లనవలసిన పనియేమి ? ఇవి యే యితరభాషలలోఁ గనఁబడుచున్నవి ? ఈప్రశ్న రాకుండ చేయుటకే ప్రాచీన ప్రాకృతములకాలమున ద్రావిడభాషలు నేటిరూపమున నున్న వని చూపింపవలె నని వారడుగుచున్నారు. ప్రాచీనప్రాకృతములకాలమున ద్రావిడభాషలుమాత్రము ప్రాచీన రూపముననే యుండును గాని నేటిరూపమున నెట్లుండఁగలవు ? అనార్యసంప్రదాయము లనఁబడునవి మాత్ర మాకాలపుద్రావిడభాషలలోఁగూడ నిప్పుడువలెనే యుండకపోవు. అప్పుడు లేనివి యాభాషలలో నిప్పుడు కారణములేకయే రావు గదా. ఆకాలములోను వీనిలో నున్న యనార్యసంప్రదాయములే. వేదభాషలోఁగాని,

సంస్కృతములోఁగాని కనఁబడక సామాన్యజనులు వ్యవహరించు నార్యప్రాకృతము లలో మాత్రమే కనఁబడుటచేత అనార్యజనసంపర్కము గలిగిన వీరిభాషలలో నవి సంక్రమించియుండు నని తలఁచుట కవకాశము కలిగినది. అసలు ప్రాచీనప్రాకృత ములరూపమే యెట్టిదో నిర్ణయింప సుసాధ్యము కానప్పుడు ఆకాలపుద్రావిడభాష లిట్లుండె నని చూపవలసిన పనియేమి? చూపుటకు నిదర్శనము లెట్లు వచ్చును? వాస్తవముగా పైశాచీప్రాకృతస్వరూప మెట్లుండెనో ఎవరికి తెలుసును? ఏవో నాలు గైదువాక్యములనుబట్టి తరువాతివైయాకరణులు చెప్పిన లక్షణపుముక్కలు తప్ప ద్రావిడీ, దాక్షిణాత్య, కాంచీదేశీయ మొదలగువానిని బేర్కొనినవారు కేవలము అర్వాచీనప్రాకృతభాషావైయాకరణులు గాని ప్రాచీను లెవ్వరును గారు. వీరి కాల మునకు 'జనని సమస్తభాషలకు సంస్కృత' మను భావము స్థిరపడినది. ప్రాకృత వైయాకరణులు ద్రావిడ, పైశాచీప్రాకృతవికార మన్నారు గనుక, దానినిబట్టి వీరును ద్రావిడభాషలన్నియు పైశాచీపరిణామరూపములే యని నిరూపింప యత్నించినట్లున్నారు.

ఆధునికార్యభాష లన్నియు ౧౧ వ శతాబ్ది కిటీవల బయలుదేరినవే. వీనిలో ప్రాకృతములలోకంటె ద్రావిడసంప్రదాయచిహ్నములు విశేషముగాఁ గనఁబడు చున్నవి. ద్రావిడభాషలలోవలెనే వీనిలోను నీవిజాతీయసంప్రదాయములు బయలు దేరిన వనిగదా వీరిభావము. కావున ద్రావిడభాషలనుగూడ ౧౦ వ శతాబ్దిప్రాంతము నకే తీసికొనిరావలసి వచ్చినది. ఇవి యంతకుపూర్వ ముండె నని చెప్పుటకు తగిన నిదర్శనములు లేవని భావించిరి. అయినను "తమిళములో ౫, లేక ౬ వ శతాబ్ది నుండి గ్రంథములు కాన్పించుచున్నవి. తమిళము తరువాత లిఖితమైనది కన్న డము. ౭ వ శతాబ్దము, తరువాత లిఖితమైనది తెనుగు. ౯ వ శతాబ్దము" అని వారే చెప్పియున్నారు. క్రీ. శ. ౫ వ శతాబ్దమువరకు భారతదేశమున ప్రాకృత భాషలు ప్రచారమం దుండినవి. నాటినుండి ౬, ౭ శతాబ్దములవరకు దక్షిణదేశమున ప్రచారమం దుండిన భాషలస్వరూప మెట్లుండునో తెలిసికొనుట కాధారమే లేదట! (౬౦ పేజీ I సం) కావున ద్రావిడభాషలమూలమున ప్రాకృతభాషలు నేటియార్య భాషలును గలిగిన వనుట సమంజసము కాదని వారివాదము.

౬ వ శతాబ్దికి పూర్వమునందలి యాంధ్రదేశమును పాలించినరాజుల ప్రాకృతసంస్కృతశాసనములలోని తెలుగుదేశపుగ్రామనామములలో ద్రావిడభాషా సహజము లగు శకటరేఫ'ఱ'కారములు కనఁబడుచున్నవే. ఇంకను అనేక దేశీయ

శబ్దములు కనఁబడుచున్నవే. ఇవి యాదేశమున సంస్కృతప్రాకృతములకంటె భిన్న మైన భాష యుండుటను సూచింపవా ?

తమిళములో క్రీ. శ. ౫, ౬ శతాబ్దములనాటికే గ్రంథములే కాన్పించు చున్నప్పుడు, ఆశతాబ్దములలోనే కాని, అంతకు పూర్వమున గాని యాభాషకూడ ప్రచారములో నుండె ననుట యసమంజస మగునా ? ఉత్తరదేశమున ౫ వ శతాబ్దము వరకు ప్రాకృతము ప్రచారమునం దుండినంత మాత్రమున ౫, ౬ శతాబ్దముల నాటికే తమిళభాషలో గ్రంథములు బయలుదేరినట్లు తెలియుచుండగా ౬, ౭ శతాబ్దముల నీదక్షిణదేశమున ప్రచారములో నుండిన భాషాస్వరూప మెట్లుండెనో తెలిసికొనుట కాధారములు లేకపోవు టేమి ? ఆయాకాలమునందలి గ్రంథము లప్పుడు ప్రచారములో నున్న భాషాస్వరూమును దెలుపలేవా ? కన్నడము ౭ వ శతాబ్ది వరకును. తెలుగు ౯ వ శతాబ్దివరకును లిఖితము కాలే దని ప్రాచీనశాసనపరిశోధకు లగు వీరే అట్లంటే, కేవలస్వీయవాదసమర్థనార్థమే అని అనుకోక తప్పదు గదా ! ఈభాషలలో ౬, ౭ శతాబ్దములవరకు శాసనములు కనఁబడలేదు గనుక, శాసననిదర్శనము లేదు గనుక, భాషలు కూడ నాకాలమున లేవనియే వీరు మరొక చోట ప్రతిపాదించిరి. ఒకభాషలో రచింపఁబడిన శాసనములు లేనిచో నాభాషయే లేదనగలమా ? ౫, ౬ శతాబ్దములనాటికిఁ గల వన్నగ్రంథము లంతకుపూర్వ మాభాష కలదని చూపలేవా ? 'తిరునాథకున్రు' తమిళశాసనము, కన్నడమున 'హలిమిడి' శాసనము, తెనుఁగున చిక్కుళ్ళశాసనములోని 'విజయరాజ్యసంవత్సరంబుళ్" అను పదము ఆయాభాషలు ౪, ౫, ౬ శతాబ్దములలోఁ గలవని చూపఁగలవన్నచో నవి దొంగ (spurious) శాసనము లందురు గాబోలు. క్రీస్తుశకారంభమునను పూర్వమునను ప్రాకృతశాసనములు మాత్రమే కనఁబడినంత మాత్రమున ద్రావిడభాషలు వ్యవహారముననే లేవనుట, హిందూదేశభాషలన్నియు ప్రాకృతజన్యము లను తమవాదమును సమర్థించుకొనుటకే గాని వేరుగా దనుట నిర్వివాదము.

ఇఁక నీవాదసమరనార్థమే యాద్రావిడభాషాధాతువుల శబ్దజాలమును, వ్యాకరణరూపములను ప్రాకృతజన్యము లని నిరూపింప యత్నించిరి. ఈయత్నములో తెలుఁగురూపములనుమాత్రమే ప్రధానముగా గ్రహించిరి గాని ఇతరద్రావిడభాషారూపములతోఁ బోల్చి మూలరూపముల నన్వేషింపలేదు. వీలునుబట్టిమాత్రమే యితరభాషారూపములను గ్రహించిరి. ఉన్నఆధారము శబ్దరత్నాకరము. దానినే

వీరు వందలకు గాలించి ౨౫౦-౩౦౦ మించని దేశ్యధాతువులను గ్రహించిరి. వాని యంతములనుబట్టి కు, గు, చు, జు. టు, తు, డు వర్ణము లంతముఁ గలవిగా విభాగించిరి. సంస్కృతధాతుపాఠ మతివిపులమైనది. ఒక్కొక్కధాతు వనేకరూప ములఁ గనఁబడును. ఒక్కగత్యర్థమున — ఉఖ, ఉఖి, నఖ, నఖి, మఖ. మఖి... ఈరీతిగా వందలు. ఈధాతువులతుదను తెలుగుధాతువులలోని కు, గు, టు, డు ఇత్యాదివర్ణములను నిష్పత్తిచేయుటకు వీలైన మరియొకధాతువునో, ప్రత్యయ మునో, లేదా మొదట ఉపసర్గనో చేర్చి, సామ్యము కనఁబఱచుట వీ రవలంబించిన పద్ధతి. ధూన్ + కృ > దూఁకు; కృశ్ + కృ = కెలకు; భీత + కృ = వడకు; ఏధ్ + కృ > ఎక్కు; నర్మ + ఇష్య = నచ్చు; పక్వ = పండు; విధృత = వెళ్ళు; కర్మిత = క్రుళ్ళు. పాణినీయధాతుకోశములోని ధాతువులు సరాసరిగా తెలుఁగులోనికి వచ్చినవి చాల గలవట! సం. అగ్ - తె. అగు; అణ్ — అను; ఇల్ - ఏలు; కాశ్ — కాయు; పుషవ్ - పూచు; కృ — కొను ఇత్యాదులు (Mouth మూతి- Prop - ప్రాపు; eaten - తినెను మొదలగువానిని బట్టి తెలుఁగు ఇంగ్లీషునుండి వచ్చినదన్నవారును గలరు.)

ఇఁక ద్రావిడభాషలలోని ప్రత్యేకవర్ణము లనఁబడు ఱ, ఴ లను గూర్చి ఉత్తరహిందూస్థానభాషలలోఁ గూడ అనఁగా ౧౨ వ శతాబ్దినుండి వ్రాతలోనికి వచ్చినవానిలోఁ గూడ నీ 'ఱ' లేకపోలేదట. ఇది సంస్కృతప్రాకృతములలో లేకపోయినను, క్రీ. శ. ౬ వ శతాబ్దినుండియు శాసనములలో ననేక దేశీయశబ్దము లలోఁ గానవచ్చుచుండినను, నీశబ్దములలో నీవర్ణము సంస్కృతశబ్దములనుండి పుట్టినదనియే నమ్మవలెనట. దీనికి కారణముగా ౧౩ వ శతాబ్దిని శబ్దమణిదర్పణ కారుఁడు 'ఘటికా' 'కుక్కుట' మొదలగు శబ్దములనుండి కన్నడమున గఱిగె, కోఴి మొదలగుశబ్దము లేర్పడిన వని చెప్పుటయే యని వారు గ్రహింతురు. ఇవి సంస్కృతశబ్దముల నుచ్చరింపలేని ద్రావిడజనులు తమ కలవాటైన 'ఱ'ను జేర్చి పలికిరేమో అన్నచో "ద్రావిడులు భారతవర్షమంతయు వ్యాపించియుండి రని (శాసన) ప్రమాణము చిక్కువరకు (సం. I–౨౩౭ పేజీ) మాటాడకూడదట. 'ఴ' ౧౧ శతాబ్దికే తెలుఁగులో నంతరించినది. ఱ ఇప్పటికి నిలిచియున్నదే. "ద్రావిడ భాషలం దిది అనాదినుండియు ప్రత్యేకచిహ్నముతోఁ గాన్పించుచున్న" దట. (సం. I–౨౭౯). ద్రావిడభాషలు ప్రాకృతభాషావికారము లైనచో నీశకటరేఫ మార్యభాషాశబ్దముతో సంబంధము కలిగియుండ (డితీర)వలెనట." వికారము

లనియే వారు నిశ్చయించినారు గాన, సంబంధము కనఁబడకతీరునా ? కాష్ఠము నుండి కట్టి, పృష్ఠ, పిట్టి. అర్వత్ - ఏఱు, ఆరుహ్ - తమి. ఏట్, తె, ఎక్కు. ఇట్లె శకటరేఫము సంస్కృతమునుండి తెలుఁగునకు వచ్చినది.

ఇఁక 'సంధి' విషయమున "సంస్కృతమం దనేకవిధములుగా నుండిన సంధివిధాన మంతయు ప్రాకృతములందే (౧) అచ్చులు ప్రత్యేకముగా నిలిచి వాని నడుమ నొకయాగమాక్షరము చేరుట, (౨) పరరూపసంధి గలుగుట - అను రెండు విధానములుమాత్రమే నిలిచిన వట. సంస్కృతమునుండియే వచ్చిన యీ సంధిలో ఇంతమార్పు గలుగుటకుఁ గారణ మేమో ? అది సహజ మనియే నారా యణరావుగారి భావన. కాని ఈసహజధోరణి ద్రావిడభాషలలోని ధోరణినే యనుస రించుటకు కారణమేమో ? విషయమును తిరుగవేయుటయే సమాధానము. "ద్రావిడ భాషలలోని సంధికూడ నార్యభాషాసంప్రదాయానురోధియే కాని వేఱుకాదు" (I-333) అని వారి సమాధానము. సంధివిషయమున తమిళమళయాళములలోని దానిని చెప్పినారు. కాని అచ్చికశబ్దజాలము, ధాతువులు విషయమున నితరభాషా రూపములతోఁ బోల్పఁబూనలేదు. పోల్చిచూడ నక్కఱలేకయే. 'మూలధాతువుల వైకృతత్వమునుగూర్చి యిదివరకే వివరింపఁబడిన దని తృప్తిఁజెందినారు. ఈ తెలుఁగుధాతువులే సర్వద్రావిడభాషామూలరూపము లని కూడ వారు తలఁచిరి కాబోలును.

సంధిలక్షణమునుగూర్చి వలెనే సమాసలక్షణమునుగూర్చియు సంస్కృత వ్యాకరణమునకు సంబంధించినదంతయు తెలిపి సంస్కృతసమాసవిధానము తెనుఁగునకు "కొంతవఱకు మాత్రమే పొసఁగు" ననియు వ్యక్తము చేసినారు. కాని, యిందలి అవిశేలక్షణములైనను ఆర్యభాషలనుండి వచ్చినవేనా యను విషయమును బరిశీలింపలేదు.

సంస్కృతమున లింగము శబ్దగతము శబ్దములయంతములనుబట్టి చూచి నచో అనియతస్థితి కనఁబడవచ్చును. "ప్రాకృతమున లింగవిషయమున వ్యత్యయము గలిగినది. ద్వివచనము లోపించినది. విభక్తిప్రత్యయములు సమసిపోయినవి" (సం. II-౮౩౨). ఆధునికార్యభాషలలో నిదివరకే యస్తవ్యస్త మయిన శాబ్దిక లింగము మరింత వ్యత్యయమంది విడనాడఁబడి జాతినిబట్టి లింగ మేర్పడఁజొచ్చినది. అట్టిభాషలలో నీవిధానము చాలవరకు ద్రావిడభాషామార్గము ననుసరించినది.

(II-౨౩౪). ఈద్రావిడభాషలు ప్రాకృతజన్యములే యని చూపుటయే గదా వీరి ప్రయత్నమంతా. ఆధునికార్యభాషలతోపాటు ఇవియు ప్రాకృతములనుండి పుట్టినవే. అట్టి సందర్భములో జాతినిబట్టి లింగ మేర్పడుట యీద్రావిడభాషలకు మాత్ర మెట్లు వచ్చును? వీనితో సజాతీయములే యని చెప్పఁబడుచున్న యితరార్య భాషలు "ద్రావిడభాషామార్గము ననుసరించుట" యెట్లు పొసఁగును? ద్రావిడవిశిష్ట లక్షణము లనఁబడున వన్నియు ప్రాకృతములనుండి వచ్చిన వనియే కదా వీరి వాదము. సంస్కృతముననే జాతి, లింగము కలదని తరువాత చెప్పియేయున్నారు. అప్పుడు కోల్‌భాషల సంపర్గమువలన నీమార్పు రావచ్చునను ఛటర్జీగారి వాదము తోనే పనిలేదు. కాని పైని ఆర్యభాష లీలింగవిషయమున ద్రావిడభాషామార్గము ననుసరించిన వని తామే చెప్పుచు "ద్రావిడభాషాసంపర్కము మూలముననే కలిగిన దని ఛటర్జీగారు తెలిపిరి. కాని యీవిషయమున వారిభావనాశక్తియే మూలము" అని నారాయణరావుగారు చెప్పుదురు. తాము పైని చెప్పిన విషయమే ఛటర్జీగా రన్నప్పుడు అది వారి భావనాశక్తిమూల మైనదట! "అనాటి ద్రావిడభాష లనఁగా నేవో? వానిస్వరూప మెట్టిదో?- సమాధానము ఛటర్జీగారు చెప్పవలెనట (II-౨౫౯). ఇతరార్యభాషలు ద్రావిడభాషాలక్షణమునే యెందు కనుసరించినవి? ప్రాచీనప్రాకృతమున లింగ మస్తవ్యస్త మగుటకుఁ గారణ మేమి? క్రీ. శ. ౫, ౬ శతాబ్దములనాఁడు గ్రంథములై యున్నవని తామే చెప్పిన ద్రావిడభాషలు అంతకు పూర్వము ప్రాకృతములనాడు లేవా?

వచనము విషయమై కాల్డ్వెల్ చూపిన ద్రావిడార్యభాషలకుఁ గలభేద మొక్క తమిళముననే వర్తించునట (II-౨౬౪). అన్నివిషయములలోను గూడ నీభాషలకు గల సామ్యభేదములు చూచి, మూలలక్షణములను కనిపట్టవలసి యుండును గదా. తెలుఁగున గూడ నట్టివాడుక లేకపోలే దని వారే అన్నారు. కాల్డ్వెల్ చూపిన తక్కిన భేదములను వీరు కాదనలేకపోయిరి. విభక్తివచనముల కొకేప్రత్యయ మార్యభాషలలో నుండుట కాదందురా? అట్టి వీ ద్రావిడభాషలలో గల వందురా? విభక్తివిధానమే విభిన్నము. క్రియావిభక్తిపద్ధతియు నట్టిదే.

"సంఖ్యావాచకములకు ప్రాకృతములందు గాని, ఇతరార్యభాషలయందుగాని పోలికలు చిక్కుట లేదట" (II-౧౧౨౪). యూరపియన్‌భాషలలోగూడ సామ్యము కనఁబడుటలేదు. కావున దీనికిఁ గారణ మొక్కటే యై యుండును. దీనికి మూలమైన పైశాచీభాష ప్రచారమునుండి తొలఁగియుండవలయు ననుట. లేదా, ఏ ఐరేనియన్

భాషాపదములతోనో ముడిపెట్టవలయు నన్నచో నీభాషలలోని పదములరూపములను పోల్చిచూడవలసియుండును. 'ఒక' ఏకశబ్దభవమే కావచ్చును. కాదనుటకు కాల్డ్వెల్ అనవసరముగా బాధపడినాఁడు. రెండు = రొండు, ఇది దొండు > ద్వంద్వమునుండి వచ్చినది. మూఁడు, నాలుగు శబ్దములకు మూలము లేమియు కనఁబడ లేదని మాత్రము నిశ్చయించినారు. ఏను, అయిదు మొదలగుద్రావిడరూపముల కన్నిటికి 'పంచన్' అనునదే మూలము. 'షష్' ప్రాచీనప్రాకృతములందే 'హర్-హర్'లుగ మారి "ఐరేనియన్‌భాషలకు సంబంధించిన పైశాచికభాషలద్వారా ద్రావిడభాషల యందు మొదటినుండియు నెలకొనియున్నవని చెప్పవచ్చునట. (II-౧౧౮౮).

ఐరేనియన్‌భాషలకు సంబంధించి యిదివర కెప్పుడో బహుశః అంతరించిపోయి యుండిన 'పైశాచీభాషలతోనే తక్కినద్రావిడభాషాలక్షణము లనుకొనుచున్న వన్నియు కూడ మొదటినుండియు, క్రీస్తుశకము మొదటినుండియు నుండిన వని ఏల తలంపఁగూడదు ? అంతరించిపోయిన యాభాషలతోపాటు ద్రావిడభాషలు నాకాలముననే యుండి యుండును.

విశేషణములు విశేష్యములు లింగ, విభక్తి, వచనములనుబట్టి మారుచుండుట సంస్కృతములో నుండుటచే కాల్డ్వెల్లీభాషలకు సంబంధము లేదన్నాఁడు. సంస్కృతములో నామార్పు విధి యేమైనను దానికి సంబంధించిన యనేకార్యభాషలలో ద్రావిడభాషలయందువలెనే అట్లు మారనక్కరలే దట ! కావున నాయార్యభాషల వలెనే ద్రావిడభాషలును సంస్కృతాదిభాషాజన్యములు కావలెనని వీరిభావము. ఈభావమును సమర్థించుకొనుటకు తెలుఁగులో తత్సమవిశేషణముల లింగము మారు చున్న దని తెలుపుట. భాషయొక్క సహజలక్షణమును గుర్తించుటకు ఇతరభాషల నుండి యెరువు తెచ్చుకొనినసొమ్ములనా పరిశీలించుట !

ఉదా సుగుణాభిరాముఁడు, రాముడు, భక్తవత్సల సీత కాపాడుగాత. ఇవి తత్సమభాషలో నుదాహరించుట. "ఇట్టివనేకములు సంస్కృతభాషావ్యాకరణముల ప్రభావముచే నీభాషలోనికి వచ్చినవి కలవు. వానినిబట్టియా యీభాషాసహజలక్షణములను కనిపెట్టుట ? శ-ర-లోని తత్సమశబ్దజాలమునుబట్టియే యీభాష సంస్కృతజన్య మని చెప్పఁదలచినట్లే యుండును. తరతమభావమును సంస్కృతమునందుకంటె భిన్నముగఁ దెలుపుట ప్రాకృతభాషలందే బయలుదేరినదట. కావున తెలుఁగునకు, సంస్కృతమునకు సంబంధము లేదని చెప్పగూడఁదట. ప్రాకృతములద్వారా సంబంధ మట. క్రియలనిర్మాణవిషయమున గూడ నాధునికార్య

భాషలకును ద్రావిడభాషలకు నెంతో సామ్యము కలదట. కాని యాచాయల నార్య భాషలు ద్రావిడభాషలనుండి యెరువుదెచ్చుకొన్న వందురు. వా రీరెండువర్గములకుఁ గల భేదములనుగూర్చియే యెక్కువగ నూది చెప్పుదురు " అని వారివాదము. సంస్కృతమునుండి వచ్చినభాష లగుటచే సంస్కృతభాషాసంప్రదాయము లనేక ములు వీనిలో సంక్రమించి యుండుట సహజము. ఆనిలిచియున్న సంస్కృత సంప్రదాయములు ద్రావిడభాషాసంప్రదాయములకు భిన్నములు కాకమానవు. ద్రావిడ భాషాసంపర్కప్రభావముచేత ననార్యసంప్రదాయములు మరికొన్ని వానిలోఁ జేరినపు డవి ద్రావిడభాషలతోఁ బోలికను కల్పింపకమానవు. కావున నీభేదము దృష్టిభేద మునుబట్టి యేర్పడినదిగాఁ గనఁబడక పోదు. 'సరళదృష్టి' యనున దేది యనునదే విచార్యము.

ఈదేశములోఁ గాని, యితరదేశములోఁ గాని భాషాతత్త్వజ్ఞులగువా రనేకు లీద్రావిడభాష లార్యభాషాజన్యము లను వాదమును బలపరచువారుగాఁ గనఁబడరు. పలువురు ద్రావిడభాషావిశేషలక్షణములనుగూర్చియు, నందలి ధ్వనిసంప్రదాయము లను ధ్వనిపరిణామరీతులను గూర్చియు, నీకుటుంబమునందలి ప్రత్యేకభాషల ప్రాచీన చరిత్రాన్వేషణము, ఆధునికమాండలికభాషలలోని పరిణామవిశేషపరిశీలనను మొద లగువానిని గూర్చియే విశేషపరిశ్రమ చేయుచున్నారు. ద్రావిడభాషలలోని ధ్వనిపరి ణామరీతులనుగూర్చి "London School of Oriental Studies" అను సంస్థలోని బరోస్, ఆల్‌ఫ్రెడ్‌మాస్టరు, టర్నర్, మొదలగువారు కడుశ్రద్ధతో పని చేయుచున్నారు. ఫ్రాన్సుదేశమున గూడ Jules Bloch పండితుఁడు ద్రావిడభాషా నిర్మాణలక్షణములనుగూర్చి యిటీవలనే ఫ్రెంచిభాషలో నొక యుద్గ్రంథమును బ్రకటించినాఁడు. అమెరికాలోఁగూడ 'భాషాతత్త్వశాస్త్రపత్రిక' (Philological Journal) లో ద్రావిడభాషాతత్త్వమును గూర్చిన వ్యాసములు ప్రకటితము లగు చున్నవి. ద్రావిడభాషలప్రత్యేకతను, వానివిశేషలక్షణములనుగూర్చి యీదేశముననే గాక యితరదేశములలోఁ గూడ విశేషపరిశ్రమ జరుగుచున్నది. మనదేశమందలి యువకులును భాషాతత్త్వశాస్త్రమునందును, ద్రావిడభాషాతత్త్వపరిశీలనమునందును నితోధిక శ్రద్ధవహించి, తెలుఁగుభాష పుట్టుపూర్వోత్తరములను సరిగాఁ దెలిసికొని ప్రాచీనకాలమున నీభాషాశాస్త్రమునకు మనదేశమునఁ గలగౌరవమును నిలువఁబెట్టు దురు గాక !

—భారతి - రజతోత్సవ సంచిక,
సర్వధారి - పుష్యము; జనవరి - 1949.
సంపుటము. 26; సంచిక-1.

ధ్వని : వర్ణం

— డాక్టర్ భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తి

ఒకవ్యక్తి మాట్లాడేటప్పుడు అత నుద్దేశించింది 'ఇది', 'అది కాదు' అని ఆభాషావ్యవహర్తల కెలా తెలుస్తుంది ? ఈప్రశ్నను గురించి నిశితంగా ఆలోచిస్తే వ్యవహర్తలజ్ఞానంలో భాషాధ్వనులకు ఒకవిలక్షణ మైన కట్టుబా టున్నట్టు కనిపిస్తుంది. ఉదాహరణకు 'ఉన్నావ్‌' 'ఉన్నావ్' అనే రెండు చిన్నవాక్యాలు తీసుకుందాం. ఈరెండిటిమధ్య ఉన్న అర్థభేదం తెలుగువాళ్ళు ఎలా గుర్తిస్తున్నారు ? రెండువాక్యాల్లోనూ 'ఉన్నా' వరకు సమానంగానే ఉంది. అంటే ఈభాగంవల్ల ఆరెండిటిమధ్య ఉన్నభేదం స్ఫురించటం లే దన్నమాట. ఒకవాక్యం చివర 'వ్‌' అంటంవల్ల రెండోవాక్యంచివర 'వ్' అంటం వల్లనే ఈ రెండూ ప్రత్యేకవాక్యా లని శ్రోత గుర్తిస్తాడు. ఇంకా వివరిస్తే 'ఉన్నావ్‌' 'ఉన్నావ్' అనే వాక్యాలమధ్య అర్థభేదం 'వ‌ –వ'*ల ఉచ్చారణభేదాన్ని గుర్తించటంవల్ల ఏర్పడ్డ దని చెప్పవచ్చు. కాని 'ఉన్నావ్‌' అనే బదులు ఎవరన్నా 'ఉన్నామ్' అన్నారనుకోండి; రాయలసీమ వ్యవహర్తలు చాలామంది సర్కారుల్లో 'వ‌' అనేచోట 'మ' అనే ఉచ్చరిస్తారు. ఇక్కడ 'వ‌' బదులు 'మ' ఉంచటం వల్ల అర్థభేదం రావటంలేదు. అంటే 'వ‌,వ'ల భేదం లాగా 'వ‌–మ' ల భేదం తెలుగులో ఏమాండలికంలోను అర్థభేదకం కాదన్నమాట. మరికొన్ని ఉదాహరణలు తీసుకుందాం. కాలం–గాలం, చూలు–జూలు, టోకు–డోకు, తగ్గు–దగ్గు, పాట–బాట; వీటిలో ఎంత తక్కువ ఉచ్చారణభేదంతోనే అర్థభేదాన్ని కలిగించే ఇలాటిమాటలజంటల్ని పరిశీలిస్తే, ఆయాఉచ్చారణభేదాలు తెలుగువ్యవహారంలో అర్థభేదనసమర్థా లని తెలుస్తుంది. అంటే క–గ, చ–జ, ట–డ, త–ద, ప–బ లమధ్య ఉన్న ఉచ్చారణభేదమే (పరుష–సరళభేదం) పై మాటలల్లో భిన్నార్థస్ఫూర్తిని కలిగింపగలది. తెలుగు మాతృభాషగా మాట్లాడే వాళ్ళందరికి ఈధ్వనులమధ్య ఉన్నభేదం గుర్తించే శక్తి వ్యవహారశిక్షణలో

* ఈ విధంగా ఉదాహరించిన చోట్ల ధ్వనులు కేవల హల్మాత్రాలుగానే గ్రహించాలి. 'మ' అంటే కేవలవ్యంజనం 'మ్' అనే గ్రాహ్యం. అకారసంయోజనం ఉచ్చారణ కోసం మాత్రమే.

చిన్నప్పట్నించి సహజంగానే ప్రవర్తిస్తుంది. అలా ప్రవర్తించకపోతే ఒకఅర్థం ఉద్దేశించినప్పుడు మరొకటి రాకుండా నివారించటం వీలు కాక వ్యవహారం కష్టమౌతుంది.

భాషలో ఉచ్చరించేధ్వనులు నియతసంఖ్యంగానే ఉంటాయి. కాని, అన్నిటి మధ్యా పై జెప్పినటువంటి భేదమే- అంటే భిన్నార్థస్ఫోరక మైన భేదం ఉండి తీరాలన్న నియమ మేమీ లేదు. ఇంతకుముందు చెప్పినట్టు 'వఁ–మ' లభేదం ఇలాటిది కాదు. ఈతరగతికి చెందిన మరికొన్ని ఉదాహరణలు తీసుకుందాం. కాశీ-ఖాశీ, కారం–ఖారం, జాజి–జాజి, ఈజంటల్లోని మాటలమధ్యగూడా ఉచ్చారణ భేదం (ధ్వనిభేదం) ఉంది. భౌతికంగా క–గ, చ–జల మధ్య ఉన్నది ఎలా భేద మనిపించుకుంటుందో, అదేవిధంగా క–ఖ, జ–జల మధ్యదిగూడా ఉచ్చారణభేద మనే చెప్పాలి. కాని ఈభేదం భిన్నార్థస్ఫూర్తిని కలిగించటం లేదు. అంటే క–ఖ, జ–జ ల భేదం క–గ, చ–జల భేదంలాగా మనవ్యవహారంలో ప్రవర్తించటం లేదు. కాని సంస్కృతంలో కళ–గళ, కర–ఖర, మొదలగుచోట్ల క-గల భేదంలాగానే క–ఖల భేదం కూడా ఆవశ్యక మైంది. ప్రాచీనతమిళంలో క–గల భేదం తెలుగులోలాగా భిన్నార్థస్ఫోరకం గాదు. నేటితెలుగులో చాలామంది వ్యవహారంలో పదాదిగకారానికీ, పదంమధ్య అద్విరుక్తంగా వచ్చే గకారానికీ ఉచ్చారణలో తేడా ఉంది, ఉదా॥ గాలి, గుర్రం, పగ్లు, మొగుడు. పదాది గకారాన్ని బరువుగాను, పదమధ్యంలో వచ్చే గకారాన్ని తేలిగ్గాను ఉచ్చరిస్తాం. ధ్వనిశాస్త్రపరిభాషలో మొదటిరకం 'గ'ను కంఠ్యస్పర్శం అనీ, రెండోరకం 'గ'ను కంఠోష్మం అనీ అంటారు. (చూ. అనుబంధం). ఎవరన్నా పైపదాల్లో ఉచ్చారణను తారుమారుచేసి 'గ'బదులు 'గ'కారం ఉచ్చరించినా అర్థసందిగ్ధత గాని, భేదంగాని ఏర్పడదు. అంటే 'గ–గ'లభేదం గూడా 'వఁ–మ' 'క–ఖ'ల భేదంవంటిదే గాని 'క–గ'లభేదం వంటిది గా దని తెలుస్తున్నది. పైచర్చసారాంశం : ప్రతిభాషావ్యవహారంలోని ధ్వను లన్నిటిమధ్యా ఉచ్చారణభేదా లుంటాయి. ఈభేదాల్లో కొన్ని అర్థభేదనసమర్థాలు, కొన్ని అర్థభేదన అసమర్థాలు. భాషలో మొదటిరకం భేదాలు ప్రధానమైనవి. రెండోరకం అప్రధాన మైనవి. ప్రధానభేదాలనే వ్యవహర్తలు గుర్తిస్తారు. అప్రధానభేదాలు సామాన్యంగా ఉన్నట్టుకూడా వక్తలు, శ్రోతలు గుర్తించరు.

అప్రధానభేదం గల ధ్వనులమధ్య సంబంధం భాషలో నియతంగా ఉంటుంది. ఇక్కడ 'నియతం' అంటే ఆయాధ్వనులమధ్య ఉన్నఉచ్చారణభేదం ఏయేపరిస్థితుల్లో ప్రవర్తిస్తుందో సూత్రరూపంలో చెప్పవచ్చు. ఇంతకుముందు చెప్పిన

ఉదాహరణల్లో 'వఁ-మ', 'క-ఖ', 'గ-గ్‌' మొదలైనవాటిమధ్య ఉన్నది అప్రధాన భేదం అని చెప్పేం. ఈఅప్రధానభేదం రెండువిధాలుగా ఉంటుంది.

ఒకటి, స్థానభేదాన్నిబట్టి నిర్ణయింప దగినది. నేటి తెలుగులో ముఖ్యంగా సర్కారుప్రాంతం వ్యవహారంలో వినబడే 'మ-వఁ' 'గ-గ్‌' లభేదం ఇలాటిది. పదాదిని, ద్విత్వమైనప్పుడు, ఓష్ఠ్యస్పర్శాలముందు 'మ్' అనే ఉచ్చారణ వినబడుతుంది. ఉదా : మాట, అమ్మ, గమ్ప, అమ్బలి; పదమధ్యంలో (అచ్చులమధ్య) అద్విరుక్తంగా వచ్చినప్పుడు, పదాంతంలోను, సంయోగంలో 'వ, స, హ'లు పరంగా ఉన్నప్పుడు 'వ్ఁ' అనే ఉచ్చారణ వినబడుతున్నది. ఉదా॥ మావఁ (మామ), పుస్తకవ్ఁ (పుస్తకం), సవ్ఁవచ్ఛరవ్ఁ (సంవత్సరం), మావ్ఁసవ్ఁ (మాంసం), సివ్ఁహవ్ఁ (సింహం); అలానే 'గ-గ్‌'ల భేదంగూడా స్థానాన్నిబట్టి నిర్ణయించవచ్చు. పదాదిని, ద్విరుక్తమైనప్పుడు, గకారోచ్చారణం, ఉదా: గాలి, దగ్గు మొ; అపదాదిని, అద్విరుక్తంగా వచ్చినప్పు డల్లా 'గ్‌'కారోచ్చారణం, ఉదా॥ తగ్గాదా, పగ్‌లు, మొగ్‌డు మొ. నియతంగా వినిపిస్తుంది. తెలుగులో చ-చే, జ-జెల భేదంగూడా ఇటువంటిదే. తాలవ్యాచ్చు లైన ఇ, ఈ, ఎ, ఏ, ఐ, ఏ లకు ముందు, చ-జలు గాను, కంఠ్యాచ్చు లైన అ, ఆ, ఉ, ఊ, ఒ, ఓలముందు, చేదువు, చౌ ప, పలుకుతుంటాం. చిలువ, చీవఁ, చెంబు, చేదు, కుంచె, చేప, చే జె-లుగాను చేక్క, చూపు, చేప్ప, చోటు.

పైన ఉదాహరించిన 'మ-వఁ'ల జంటలో, 'మ' వచ్చేచోట 'వఁ' గాని, 'వఁ' వచ్చేచోట 'మ' గాని ఉచ్చరించం. అలాగే 'గ-గ్‌'లు, 'చ-చే'లు 'జ-జె'లు పరస్పరభిన్నపరిసరాల్లోనే ఉచ్చరిస్తాం. ఆపరిసరాలను నియతంగా నిరూపించవచ్చు. కాని ప్రధానభేదం కల క-గ, చ-జ మొదలయిన ధ్వనులజంటలు పరిశీలిస్తే వాటిమధ్య, ఇలాటి నియతసంబంధము కనిపించదు. పదం మొదట, మధ్య, ద్విరుక్త మైనప్పుడు, అద్విరుక్త మైనప్పుడు గూడా 'క-గ'లు వ్యవహారంలో ఉన్నాయి. ఉదా : కాలం-గాలం, నకలు-నగలు, దక్కు-దగ్గు. 'మ-వఁ' మొ. వాటిలాగా పరస్పరభిన్నపరిసరాల్లోనే గాక 'క-గ'లు సమానపరిసరాల్లోనే రావటం వల్ల వాటిసంబంధం నియతం అని చెప్పటానికి వీల్లేదు.

రెండోరక మయిన అప్రధానభేదం, పదంలో ఒకేస్థానంలో (పరిసరంలో) రెండుధ్వనుల్లో ఏఒక్కధ్వని ఉచ్చరించినా అర్థభేదం లేకపోతే, ఆరెండిటిమధ్య సంబంధం కూడా అప్రధాన మైందే. ఉదా॥ కాశీ-ఖాశీ, కారం-ఖారం మొదలైన

చోట్ల, 'క'కారం ఉచ్చరించినా, 'ఖ'కారం ఉచ్చరించినా అర్థబోధకతలో సందిగ్ధత గాని, మార్పు గాని లేదు. ఈవిధమైన అప్రధానభేదంలో 'క-ఖ'లు 'మ-మ'ల లాగా పరస్పరవిభిన్నస్థానికాలు గాక, ఏకస్థానికాలు గానే ఉన్నాయి. 'కాలం-గాలం'లో గూడా క-గలు ఒకేస్థానంలో మారుతున్నధ్వను లైనా ఆమార్పువల్ల అర్థభేదం ఏర్పడుతున్నది గాబట్టి, ఆభేదం ప్రధాన మైనది. ఆభేదంవల్ల కాలం-గాలం' రెండు భిన్నపదాలుగా గుర్తిస్తున్నాం. 'క-ఖ'లభేదంవల్ల అర్థభేదం రావటం లేదు. కాబట్టి 'కాశీ-ఖాశీ' ఏకపదంగానే గుర్తిస్తాం.

ఇకముందు ప్రధానభేదాన్నే 'భేదం' అని వ్యవహరిద్దాం. ఇప్పుడు వర్ణస్వరూపాన్ని రెండుమూడుపద్ధతుల్లో నిర్వచించవచ్చు. వాగ్వ్యవహారంలో అర్థభేదనసమర్థమైన కనిష్ఠాంశాన్ని 'వర్ణం' అనవచ్చు. 'క, గ, చ, జ' మొదలైనవి వర్ణాలు. ఇవి ఎలా అర్థభేదనసమర్థాలో ఇదివరకు చూపించేం, కనిష్ఠాంశం అనటం వల్ల 'క' అన్నదానిలోని ఏకదేశానికి భాషలో అర్థభేదాన్ని కలిగించే శక్తి లేదు. అంటే దాన్లో ఏకదేశం ఎలా ఉంటుందనవచ్చు. 'క'అన్న ఉచ్చారణ జిహ్వామూలం, మృదుతాలువును తాకి లోపలినుంచి వచ్చే శ్వాసను క్షణకాలం నిరోధించి విడవటం వల్ల ఏర్పడుతున్నది. ధ్వనిశాస్త్రపరిభాషలో స్థానకరణాలనుబట్టి దీన్ని 'కంఠ్యం' లేక 'హనుమూలీయం' అనీ, ప్రయత్నభేదాన్నిబట్టి 'అఘోష (పరుష) స్పర్శ' మనీ అంటారు. పైన నిరూపించిన ఆస్యప్రయత్నసర్వస్వంవల్ల 'క'కారోచ్చారణం ఏర్పడుతున్నా ఆప్రయత్నభాగాలకు (ఏకదేశమాత్రాలకు) వ్యష్టిగా భాషలో అస్తిత్వం లేదు. అందుకనే 'క'కారం భాషలో కనిష్ఠభేదకాంశం అన్నాం. తార్కిక భాషలో ప్రతిభేదకాంశమూ తానొకభేద మవుతుంది కాబట్టి, వర్ణం భాషలో 'కనిష్ఠ భేదం' అని ఇంకా సంగ్రహించి చెప్పవచ్చు. మిగిలినవా టన్నిటికంటే భిన్నమైంది భేదం. భాషలోని ప్రతివర్ణమూ, మిగిలిన వర్ణాలన్నిటినించి గుర్తించటానికి వీలైందిగా ఉండాలని తాత్పర్యం. అయితే అప్రధాన మైన భేదం కల ధ్వనులను ఈనిర్వచనంలోనికి ఎలా సరిపెట్టటం అనేప్రశ్న వస్తుంది. అన్యోన్యప్రధానభేదం లేని ధ్వనులన్నీ కలిసి ఏకైకభేదంగానే భాషలో ప్రవర్తిస్తాయి. పైన నిరూపించిన 'మ-మ,' 'గ-గ', 'చ-చే' మొదలైన జంటల్లో ఒక్కొక్కజంట ఒక్కొక్క వర్ణం. దీన్నిబట్టి వర్ణం అంటే ఉచ్చరితధ్వనిమాత్రమే కాదని విశదమౌతుంది. అందుకనే కనిష్ఠభేదం అన్నాం. ఉచ్చరించిన ధ్వనిప్రతిదీ ఏదో వర్ణానికి చెందుతుందిగాని, ప్రతివర్ణమూ ఒక్కొక్కధ్వనిమాత్రానికి గ్రాహకం కాదు. ఇప్పుడు 'వర్ణం' అన్నపదానికి నిర్వచనం మరికొంత ప్రపంచించవచ్చు. అప్రధానభేదం

కలిగి, అర్థబోధలో ఏకైకకనిష్ఠభేదంగా వర్తించే ధ్వనులసమూహం వర్ణం అన వచ్చు. ఒకేవర్ణానికి చెందిన ధ్వనులను, కొంతవరకు ప్రాచీనుల పరిభాషను బట్టి 'సవర్ణా'లని చెప్పవచ్చు. నేటితెలుగులో 'మ-మఁ' 'గ-గ్గ', 'చ-చే' మొదలైనవి సవర్ణాలు. సవర్ణాలమధ్య ఉచ్చారణసాదృశ్యం ఉండాలి. అవి భిన్నపరిసరాల్లో వచ్చేవిగా నైనా ఉండాలి. లేక ఒకేపరిసరంలో పర్యాయవృత్తిగా వచ్చినా అర్థభేద కాలు గాకుండా (స్వతంత్రపరివర్తనీయాలుగా) నైనా ఉండాలి.

రెండువర్ణాలమధ్య మనం గుర్తించే భేదం — అంటే రెండుసవర్ణసమూహాల మధ్య నుండే భేదం — ఉచ్చారణధర్మాల్లోని భేదంవల్ల నేర్పడుతున్నది. ఉదా॥ సవర్ణాలైన 'చ-చే'లు ఒకవర్ణం, 'జ-జే'లు మరొకవర్ణం (చూ. వెనుకటి పేరా). 'చచే'ల మధ్య ఉచ్చారణలో కొన్నిపోలిక లున్నాయి. రెండూ స్పృష్టోష్మాలు, రెండూ శ్వాసవద్ధ్వనులు, స్థానకరణాల్లో మాత్రం చిన్నతేడా ఉంది. 'చే'కు స్థానం దంతమూలం, కరణం నాలుకకొన; 'చ'కు స్థానం కఠినతాలువు, కరణం జిహ్వామధ్యం; అలాగానే 'జజే'లు కూడా స్పృష్టోష్మాలు, కాని ఈరెండూ నాద వత్ధ్వనులు, 'చ'కు లాగానే 'జ'కు, 'చే'కు లాగానే 'జే'కు స్థానకరణా లుంటాయి. 'చ—చే'లకు 'జ—'జేలకు సాదృశ్యం స్థానకరణాల్లో ఉంది. భేదం మొదటిజంట శ్వాసవంతం, రెండోజంట నాదవంతం; ఈరెండుజంటల్ని రెండుభిన్నవర్ణాలుగా గుర్తింపజేసే ధర్మం శ్వాస — నాదభేదం. 'చ-చే'ల మధ్యనూ స్థానకరణాల్లో భేదం ఉన్నా అవి భిన్నవర్ణాలు కావటం లేదు: 'చేజే'ల మధ్య స్థానకరణాల్లో సమానత్వం ఉన్నా అవి ఒకేవర్ణంలో భాగాలు కావటం లేదు. అంటే రెండు జంట లకూ భిన్నవర్ణత్వం ఆరోపించే ఉచ్చారణధర్మం, శ్వాసనాదభేదం కాని, దంత మూలీయతాలవ్యభేదం కాదు. 'చేల్లు-జేల్లు' అన్నప్పుడు ఇవి రెండూ భిన్నశబ్దాలు కావటం 'చే-జే'ల భేదాన్నిబట్టే. అలాగే 'చీడ-జీడి' అన్నప్పుడూ. 'చ—చ'ల మధ్య ఉన్న స్థానకరణభేదం అప్రధానం కాబట్టే ఎవరన్నా 'చ' అనవలసినచోట పొరపాటువల్లనో, బుద్ధిపూర్వకంగానో 'చే' అన్నా అర్థసందిగ్ధత ఏర్పడదు. 'చేూడు' అన్నది 'చూడు' అంటే ఏదో వింతగా అనిపించవచ్చు గాని అర్థభేదం కలగదు. అందువల్ల వర్ణాలకు భిన్నత్వం చేకూర్చే ఉచ్చారణధర్మాలు ఏరెండువర్ణాల మధ్య కనీసం ఒకటైనా ఉంటుంది. సవర్ణాలమధ్యనుండే ఉచ్చారణభేదాలు భాషలో అప్రధానాలు. భిన్నవర్ణాల (సవర్ణసమూహాల) మధ్యనుండే ఉచ్చారణభేదాలు ప్రధానాలు. తెలుగులో శ్వాసనాదభేదం ప్రధానమైంది. అందువల్లనే, క—గ, చ-జ, ట-డ, త-ద, ప-బ మొదలైనవి భిన్నవర్ణాలుగా గుర్తిస్తున్నాం. కాని స్పర్శోష్మ

భేదం—'మ-వ' 'గ-గ'ల మధ్య నున్నది—అప్రధానం. 'క-గ'లు రెండూ కంఠ్యాలు, రెండూ స్పర్శాలు. కాని ఒకటి శ్వాసవంతం (అఘోషం), రెండోది నాద వంతం (ఘోషం లేక సరళం). శ్వాసనాదభేదం, ఈరెంటిమధ్యా కనిష్ఠం. 'క-ప'లు కూడా భిన్నవర్ణాలు. ఇవి రెండూ, స్పర్శలు పరుషాలు. కాని ఒకటి కంఠ్యం, మరొకటి ఓష్ఠ్యం. ఇక్కడ వర్ణభేదకత ఉచ్చారణ స్థానకరణాల్లోని భేదాన్నిబట్టి వచ్చింది. ఓష్ఠత్వం, కంఠ్యత్వం వర్ణభేదకధర్మా లన్నమాట. 'క-ర'లు కూడా భిన్నవర్ణాలే. రెండిటిమధ్య ఉన్న ఉచ్చారణభేదం ఇక్కడ గరిష్ఠం. 'క'—స్పర్శం, కంఠ్యం. శ్వాసవంతం. 'ర' దంతమూలీయం. రేఫ (కంపితం) నాదవంతం. ఈ విధంగా వర్ణాలను పృథక్కరించి గుర్తింప జేసే ఉచ్చారణవిశేషాలను (వర్ణ) భేదకలక్షణా లని చెప్పవచ్చు. వీటినే ఆంగ్లంలో Distinctive features అంటారు. ప్రతివర్ణాన్నీ మిగిలినవర్ణాలనించి వేరుచేసే భేదకలక్షణం ఒకటిగాని అంతకంటె ఎక్కువగాని ఉండవచ్చు. అటువంటివి స్థానకరణ ప్రయత్నాలనుబట్టి ప్రతిభాషలోను నియతసంఖ్యాకంగా నిరూపించవచ్చు. ఈవిభజనప్రకారం కొన్ని భేదకలక్షణాలసమూహం వర్ణం అని నిర్వచించవచ్చు. వర్ణాలను వేరుచేసేవే భేదక లక్షణాలు గాని సవర్ణాలమధ్య నున్న ఉచ్చారణభేదాలు భేదకలక్షణా లనిపించు కోవు. నేటితెలుగులో శ్వాసవత్త్వం, నాదవత్త్వం, ఆనునాసిక్యం. స్పర్శత్వం, రేఫత్వం మొదలగునవి కొన్ని ప్రయత్నాల్లో భేదకలక్షణాలు. స్థానకరణాల్లో ఓష్ఠ్యత్వం, దంత్యత్వం, మూర్ధన్యత్వం, కంఠ్యత్వం మొ., కొన్ని భేదకలక్షణాలు, అచ్చుల్లో సంవారవివరాలు, కంఠ్యతాలుస్థానాలు కొన్ని భేదకలక్షణాలు. కాని తెలుగులో అచ్చుల్లో 'ఆనునాసిక్యం' భేదకలక్షణం గాదు. ఫ్రెంచిభాషలో సాను నాసికనిరనునాసికస్వరభేదం అర్థభేదనసమర్థ మౌతుంది. తెలుగులో అలా లేదు. సంస్కృతంలో అల్పప్రాణమహాప్రాణాలు భేదకలక్షణాలు. అందుకనే క, ఖ, ప, ఫ మొదలైనవి భిన్నవర్ణాలు. ఆంగ్లంలో అల్పప్రాణమహాప్రాణధ్వనులు సవ ర్ణాలు, పదాదిన p, t, k వర్ణాలు, pin, kin, tin మొ.. చోట ph-,kh-,th- గాను, 's' వర్ణానికి పరంగా వచ్చినప్పుడు spin, skin, sting మొ., చోట్ల అల్పప్రాణాలుగాను ఉచ్చరిస్తారు. ఈభేదం పరిసరభేదాన్నిబట్టి నిర్ణయింపదగినది గాబట్టి అప్రధానమైనది.

ఒకభాషలోని వర్ణసమామ్నాయం, ఆభాషలోని కనిష్ఠభేదాలమొత్తం. భాషా వ్యవహారంలో వైవిధ్యం ఈభేదాలవివిధసంయోజనపద్ధతులవల్లనే ఏర్పడుతున్నది. రెండుఅభిప్రాయాలభేదం ఏకైకభేదంవల్ల గాని ఏర్పడవచ్చు. ఈవర్ణభేదాలు

'కాలం=గాలం' మొ, వాటిల్లో లాగా పదాదినే గాక భిన్నస్థానాల్లో గూడా ఉండవచ్చు. ఉదా॥ కాడి-గాడి, కాడి-కడి, కాడి-కాని, కాడి-కాడ. ఈనాలుగుజతల్లోనూ వర్ణభేదాలస్థానం క్రమంగా మార్చటంవల్ల భిన్నశబ్దా లేర్పడ్డాయి. మొదటిజతలో 'క-గ'ల భేదంవల్ల, రెండోజతలో 'అ-ఆ'లభేదంవల్ల, మూడోజతలో 'డ-న'ల భేదంవల్ల, నాల్గోజతలో 'ఇ-అ'లభేదంవల్ల ఆయాశబ్దాలమధ్య భిన్నార్థస్ఫోరకత ఏర్పడుతున్నది. పైఉదాహరణ లన్నిటిలోను ఏకైకవర్ణభేదంవల్లనే అర్థభేదం ఏర్పడ్డది. కాని రెండుశబ్దాలమధ్య భేదం అనేకవర్ణకల్పితంగా కూడా ఉండవచ్చు. ఉదా॥ కాడి-మేడి, కాడి-జోలి, కాడి-మేకు; ఈజంటల్లో రెండు, మూడు, నాలుగు వర్ణాలు క్రమంగా భేదించటంవల్ల భిన్నశబ్దాలు ఏర్పడుతున్నాయి.

వర్ణాలను స్వరాలు (అచ్చులు), వ్యంజనాలు (హల్లులు) అని ప్రాచీనులు విభజించారు. కాని పైచర్చనుబట్టి భాషలో ప్రతి కనిష్ఠభేదకాంశమూ వర్ణ మౌతుంది కాబట్టి మరికొన్నిరకాలభేదాలను గూడా వర్ణసమామ్నాయంలో చేర్చాలి. అవి కాలపరిమితి (దీర్ఘత), ఊనిక, స్వరం, విరామం, మొదలైనవి. తెలుగులో హ్రస్వాచ్చుల ఉచ్చారణకు, దీర్ఘాచ్చులఉచ్చారణకు కాలపరిమితిలోనే భేదం. స్థానకరణాలు సమానాలే. 'పడు-పాడు' అన్నచోట 'దీర్ఘత' అర్థభేదకం గాబట్టి దాన్ని గూడా వర్ణమనే వ్యవహరించాలి. ఒడియా, బెంగాలీ మొ., ఔత్తరాహభాషల్లో హ్రస్వదీర్ఘ భేదం అప్రధానం. పరిసరభేదాన్నిబట్టి హ్రస్వదీర్ఘాలు సవర్ణాలు. ఊనికభేదంవల్ల అర్థభేదం కలిగే భాషల తెగకు చెందినది ఆంగ్లం. 'Permit' అన్నమాటలో మొదటిఅచ్చుపై ఊనిక నిలిస్తే విశేష్యంగాను, రెండోఅచ్చుపై ఊనిక నిలిస్తే క్రియగాను ఆంగ్లభాషావ్యవహారంలో ఉంది. 'Blackbird' అంటే ఒకపక్షి విశేషం. 'Black bird' అన్నప్పుడు నల్లనిపక్షి అని అర్థం. ఇట్టిచోట్ల స్వరవ్యంజనభేదం లేకపోయినా ఊనికలవల్ల అర్థభేదం ఏర్పడుతున్నది. కాబట్టి ఊనికలు గూడా ఆంగ్లంలో వర్ణాలే. వైదిక సంస్కృతంలో ఉచ్చనీచస్వరితాలు (high, low, mid) అని మూడురకాల స్వరాశ్రయవర్ణాలు (Pitch phonemes) ఉన్నాయి. తెలుగులోను స్వరవర్ణా లున్నాయనే చెప్పాలి. కాని ఇవి వాక్యస్థితిలో ప్రవర్తిస్తాయి గాని, పదస్థితిలో లేవు. అంటే రెండుపదాలభేదం స్వరాశ్రయం గాదు. రెండువాక్యాలమధ్య భేదం స్వరభేదాన్నిబట్టి నిర్ణయించవచ్చు. ఉదా॥ 'అది ?' 'అదిగాదు ఇది'. 'అది ?' అన్నవాక్యంలో చివరిస్వరం క్రమంగా తక్కువస్థాయినించి ఉచ్చస్థాయికి మారుతుంది; రెండోవాక్యాంతస్వరం ఉచ్చస్థాయి నించి నీచకు దిగుతుంది. ప్రశ్నార్థకవాక్యాలను సూచించే స్వరం ↑ అని, నిర్దేశా

ర్థకవాక్యాంతాన వచ్చే స్వరం ↓ అని గుర్తుపెట్టుకోవచ్చు. స్వరభేదాలస్థాయిని 1, 2, 3 అంకెలతో నీచస్వరితోచ్చాలని ఉత్తరోత్తరప్రకర్షగా నిరూపించ వచ్చు. పైనచెప్పిన రెండువాక్యాల స్వరభేదాలు నిరూపించటానికి వినియోగించే కనిష్ఠస్థాయిభేదాలనుగూడా వర్ణాలని పిలువవచ్చు; వ్యవధానాలూ, విరామాలు గూడా భాషలో అర్థభేదకాలే. ఉదాహరణకు ఈకింది రెండువాక్యాలు చూడండి. 'వాడు తెలిసీతెలేనట్టు మాట్లాడేడు', 'వాడు తెలిసీ, తెలేనట్టు మాట్లాడేడు.' ఈరెండు వాక్యాలమధ్య ఉన్న అర్థభేదం— మొదటివాక్యం 'తెలిసీతెలేనట్టు' అని అవ్యవహితంగా ఉచ్చరించటంవల్లను, రెండోవాక్యంలో 'తెలిసీ, తెలేనట్టు' అని వ్యవహితోచ్చారణవల్లను ఏర్పడ్డది. అందువల్ల వ్యవధానాలు కొన్నిచోట్ల నిలపటం కొన్నిచోట్ల నిలపకపోవటం భేదకలక్షణాలుగా అన్నిభాషల్లోనూ ఉంటుంది.

వర్ణం - లిపి

భాషలో వర్ణాలకే లిపిచిహ్నా లుండాలి గాని సవర్ణాలకు గుర్తులు పన్లేదు. సవర్ణాలన్నీ ఏకైకభేదంగా వర్తిస్తాయి. కాబట్టి వాటన్నిటికీ ఒకేలేఖనచిహ్నం చాలు. ప్రతివర్ణభాగా లయిన ధ్వనుల (సవర్ణాల)ను ఉచ్చారణస్థానభేదాన్నిపట్టి నిర్ణయించటానికి సాధ్య మౌతుందిగదా! వర్ణానికి పెట్టుకొనేగుర్తు కేవలసంకేత మాత్రమే కాబట్టి అందులో సౌలభ్యానికే ప్రాధాన్యం గాని ఉచ్చారణతో సంబంధం లేదు. సంప్రదాయాన్నిబట్టి మనం ఈనాటితెలుగులో సవర్ణా లయిన 'మ – వఁ'లకు |మ| అనీ, 'చ, చే'లకు |చ| అనీ, 'జ, జే'లకు |జ| అనీ, 'గ – గ'లకు |గ| అనీ గుర్తులు పెట్టుకోవచ్చు.* కాని |మ| ధ్వని మాత్రం కాదనీ, కొన్ని భేదకలక్షణాలసమూహానికి (కొన్ని సవర్ణాలకు) సంకేతం మాత్రమే అనీ గ్రహించాలి. ప్రస్తుతం తెలుగులిపిలో | ఏ̄ ఁ | వర్ణాలకు గుర్తులులేవు. ఉదా : 'కొట్ట్టేడు, కాఫీ'; ఈనాడు శిష్టులవ్యవహారంలోను 'థ, ధ' లను వేరుచేసే భేదకలక్షణం ఉచ్చారణలో లేదు. రెంటినీ 'ధ' గానే ఉచ్చరిస్తాం. రెండూ ఒక వర్ణంగానే ప్రవర్తిస్తున్నాయి. అర్థభేదం సందర్భాన్నిబట్టి మాత్రమే తెలుసుకుంటాం. ఉదా : "ఈపద్యానికి అర్థమేమిటి ?" "ఆవగింజలో అర్ధభాగం కాలేదు." సంస్కృతంలో వేరైన 'అర్థ అర్ధ, శబ్దాలకు తెలుగులో భేదం పోయింది. ఇలాంటిచోట్ల ఒకేసంకేతం చాలు.

* వర్ణాలను ధ్వనులనుంచి వేరుగా సూచించటానికి ఇకముందు గుడులు ఇరువైపులా ఉపయోగింపబడతాయి.

ప్రాచీనాంధ్రంలో 'ఱ-ర'లు ప్రత్యేకవర్ణాలు. నేటి తెలుగులో ఇవి సవర్ణాలు. ద్విరుక్తమైనప్పుడు 'ఱ' కారోచ్చారణం, అన్యత్ర 'ర' కారోచ్చారణం వినిపిస్తుంది, గొఱ్ఱె, మారటం; అందువల్ల ఈ రెండు సవర్ణాలను |ర| గుర్తుతోనే సూచించవచ్చు. |గొర్రె|, |మారటం|. భాష మారుతున్నప్పుడు ముందున్నవర్ణాలు కొన్ని జారిపోతుంటాయి. కొత్తవర్ణాలు అన్యభాషాసంపర్కంవల్ల వచ్చి చేరుతుంటాయి. సమాజంలో వచ్చేమార్పులతోపాటు వ్యక్తులు మారుతున్నట్లే, చరిత్రలో వచ్చే మార్పులతోపాటు ప్రతిభాషలోని వర్ణసమామ్నాయంకూడా మారుతుంటుంది. ఆ మార్పులు లేఖనచిహ్నాల్లో చూపకపోవటంవల్ల, చదువుకొనేటప్పుడు కొన్ని అర్థ సందిగ్ధతలు ఏర్పడుతుంటాయి.

ప్రాచీనుల మతం :

పాణిన్యాదులు భాషాశాస్త్రవేత్తలు. ఆధునికభాషాశాస్త్రానికి పునాదులు వీరి రచనలే. ఇంతదాకా చేసిన ఈవాదం వీరిరచనల్లో లేకపోయినా, దానికి కావలసిన భావబీజాలుమాత్రం అక్కడ ఉన్నాయి. సంస్కృతభాషావ్యాకర్తలు వర్ణశబ్దాన్ని కేవలలేఖనచిహ్నం అనే అర్థంలో ఉపయోగించ లేదు. వారు విధించిన వర్ణాగమాదేశలోపాదికార్యాలు ఉచ్చారణభేదాలకు చెందినవి గాని లిఖితచిహ్నాలకు గాదు. అప్రధానోచ్చారణభేదా లున్నచోట వాటిని ప్రత్యేకవర్ణా లని వారు వ్యవహరించ లేదు. ఉదా : 'యవ'లకు భిన్నపరిసరాల్లో వచ్చే లఘ్వలఘూచ్చారణభేదం అలాటిది. పాణిని ప్రధానంగా అచ్చులకే 'వర్ణ' శబ్దం ఉపయోగించాడని, అందులోను, స్థానకరణతుల్యత ఉన్న అచ్చులన్నీ ఏకవర్ణగ్రాహ్యాలుగానే పరిగణించా డని విమర్శకుల అభిప్రాయం. 'ఇ' వర్ణం అంటే హ్రస్వదీర్ఘప్లుతభేదాలు కల 'ఇ, ఈ, ఇ3' లకు గ్రాహకం. కాని పాణిని ప్రతికనిష్ఠభేదానికి 'కార' ప్రత్యయం చేర్చి వ్యవహరించాడు. ఇకారం, ఈకారం, చకారం, కకారం ఇత్యాది. కాని, ఈవర్ణం, చవర్ణం మొ., వ్యవహృతి అష్టాధ్యాయిలో లేదని పండితుల నిర్ణయం.

ఆతర్వాత వ్యాకరణసంప్రదాయంలో 'వర్ణ—కార' శబ్దాలు పర్యాయాలుగానే ప్రయోగించారు. కాని వర్ణసమామ్నాయంలో ఉపదిష్టాలైనవి చాలవరకు కనిష్ఠ భేదాలే గాని ఉచ్చరితధ్వని సర్వస్వంగాదు.

ఇక సవర్ణా లంటే తుల్యాస్యప్రయత్నాలు కలవి అని ప్రాచీనులమతం. ఈవ్యాసంలో అప్రధానభేదం కల వర్ణధ్వనులను 'సవర్ణా' లని పిలవటానికి ఆధారం

చిన్నయసూరి సూత్రం 'దంత్యతాలవ్యంబు లయిన చజలు సవర్ణంబులు' (బాలవ్యా. సంజ్ఞా. 7) మాత్రమే. కాని సూరిగారిఅభిప్రాయం అటు ప్రాచీనులమతానికీ చెందదు, ఇటు నవీనులమతానికీ చెందదు. తుల్యాస్యప్రయత్నం చ–చే, జ–జేల మధ్యనే కాదు, చే–జే, చ–జలమధ్య గూడా ఉంది గదా! పోతే 'చ, చే'లు ఒక వర్ణం 'జ–జే'లు ఒకవర్ణం అని వారి అభిప్రాయం అయితే, వర్ణసమామ్నాయంలో 'తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియారు', అన్నసూత్రంలో చ–చే. జ–జేలు నాలుగు భిన్నవర్ణాలుగా పరిగణించారు.. ప్రౌఢవ్యాకరణకర్తగూడా వీటిని నాలుగు వర్ణాలుగానే చెప్పారు (సంజ్ఞా. సూ. 1).

ఈవ్యాసంలో 'ధ్వని' అంటే ఉచ్చరిత మైన భాషాధ్వని. 'వర్ణం' అంటే భాషానిర్మాణక్రమంలో కనిష్ఠభేదం, లేక భేదకాంశం. 'సవర్ణం' అంటే వర్ణగత ధ్వని. ఆంగ్లంలో వీటిని క్రమంగా phone, phoneme, allophone అంటారు.

అనుబంధం

భాషాధ్వనుల ఉత్పత్తిక్రమాన్నిగురించి చెప్పే శాస్త్రాన్ని ధ్వనిశాస్త్రం లేక శిక్ష అంటారు. సంస్కృతధ్వనినిరూపణం చాలా శాస్త్రీయంగా శిక్షల్లోనూ, ప్రాతిశాఖ్యల్లోనూ కనిపిస్తుంది. పారిభాషికపదాలు చాలవరకు మనప్రాచీనులవే ఉపయోగించుకున్నా, వాటి అన్వయవివరణాల్లో ఆధునికధ్వనిశాస్త్రానుగుణంగా కొన్నిమార్పులు చేసుకోవాలి. పెదవుల మొదలు కాకలకందాకా ఉన్నప్రదేశాన్ని ఆస్యం లేక వక్త్రం అంటారు. ఉచ్చారణావయవా లన్నీ ఈభాగంలోనే ఉన్నాయి. ఓష్ఠాలు (కిందిది, పైది), జిహ్వ (అగ్రం, మధ్యం, మూలం), దంతాలు, దంత మూలం (పైపండ్ల చిగురు), తాలువు (పూర్వభాగం, మూర్ధం), అంగిలి (మృదు తాలువు), సప్తపథ, కాకలకం లేక స్వరపేటిక (నాదతంత్రులు, Vocal chords)—ఇవన్నీ ధ్వనుల ఉత్పత్తికి కారణా లైన వక్త్రాంగాలు. వీటిల్లో కొన్ని స్థానాలు, కొన్ని కరణాలు; కదలిక గల అవయవాన్ని కరణం అనీ, లేని దాన్ని స్థానం అనీ చెప్పుకోవచ్చు. సాధారణంగా కిందిపెదవి, నాలుక (కొస, మధ్య, మొదలు) కరణాలు. పైపెదవి, పైదంతాలు, దంతమూలం, తాలువు, అంగిలి—ఇవి స్థానాలు. ఊపిరితిత్తులనుంచి నిర్గమించే గాలి కంఠబిలం మొదలు పెదవులుదాకా ఉన్నప్రాంతంలో పొందే మార్పును ప్రయత్నం అంటారు. స్థాన

కరణప్రయత్నభేదాల్నిబట్టి ధ్వనులను విభజించవచ్చు. స్థానకరణాలనుబట్టి చేసే విభజన ;

ఓష్ఠ్యాలు – స్థానం : పైపెదవి; కరణం : కిందిపెదవి.

దంతోష్ఠ్యాలు – స్థానం : పైదంతాలవెనకభాగం; కరణం : కిందిపెదవి.

దంత్యాలు – స్థానం : పైదంతాల వెనకభాగం; కరణం : నాలుకకొనగానీ అంచుగానీ,

దంతమూలీయాలు – స్థానం : దంతమూలం; కరణం : నాలుకకొనగానీ, అంచుగానీ.

తాలవ్యాలు – స్థానం : కఠినతాలువు, కరణం : నాలుకముందు లేక మధ్యభాగం.

మూర్ధన్యాలు – స్థానం : కఠినతాలువు చివరిభాగం, దీన్నే 'మూర్ధం' అంటారు; కరణం : మడతవేసిన నాలుక కొన.

కంఠ్యాలు – స్థానం : అంగిలి లేక మృదుతాలువు; కరణం : జిహ్వామూలం.

కంఠమూలీయాలు – స్థానకరణాలు : నాదతంత్రులు.

ప్రయత్నాలు కొన్ని సామాన్యాలు, కొన్ని విశిష్టాలు. విస్తృతప్రయోజనం గలప్రయత్నాలు సామాన్యాలు. అవి శ్వాస, నాద, అల్పప్రాణ, మహాప్రాణా లని నాలుగువిధాలు. నాదతంత్రులను కంపింపజెయ్యకుండా నిర్గమించే ఊపిరి 'శ్వాసం'; నాదతంత్రులను కంపింపజేస్తూ వెలువడే ఊపిరి 'నాదం'. శ్వాసం వినబడదు. నాదం వినబడుతుంది. నాదనిర్గమనం జరిగేటప్పుడు రెండుచెవులూ మూసుకుంటే 'గుఁయ్ఁ' అనే ధ్వనికంపన వినవచ్చు. శ్వాసనిర్గతితో అది వినిపించదు. నిర్దిష్ట కాలంలో స్వాభావికోచ్చారణకు వెలువడే గాలి 'అల్పప్రాణం'; అంతకంటే ఎక్కువ ఒత్తిడితో వెలువర్చినఊపిరి 'మహాప్రాణం'. అచ్చుల్లో వచ్చే ఒకప్రయత్నభేదం అనునాసిక్యం. ఇది నాసికారంధ్రాలద్వారా నాదవంతంగా గాలిని నిర్గమింపజేయటం.

ఇక విశిష్టప్రయత్నాలవల్ల ఏర్పడే ధ్వనిభేదాలు : గాలిని క్షణకాలం స్థానకరణాలు నిరోధించి విడవటంవల్ల ఏర్పడే ధ్వనులు – స్పర్శాలు; స్థానకరణభేదాలనుబట్టి ఓష్ఠ్యస్పర్శాలు, దంత్యస్పర్శాలు, ఇత్యాదిభేదాలు. వీటిల్లో శ్వాసనాద, అల్పప్రాణ, మహాప్రాణ భేదాలనుబట్టి సూక్ష్మతరవిభజన చేయవచ్చు. స్థానిక

నిరోధం లేకుండా గాలి స్థానకరణాల సంకుచితావకాశంగుండా ఒరుసుకొని రావటం వల్ల ఏర్పడే ధ్వనులు ఊష్మాలు, శషసహలవంటివి. గాలి నాసికారంధ్రాలద్వారా వెలువడే ప్రయత్నంతో ఉచ్చరించేధ్వనులు అనునాసికాలు, ఙఞణనమాదులు. నాలుకఇరువైపులగుండా గాలి వెలువర్చటంవల్ల ఏర్పడేధ్వనులు పార్శ్వికాలు, ల-ళ మొదలైనవి. కరణం అవ్యవహితంగా కంపించటంవల్ల ఏర్పడేధ్వనులు, కంపితాలు లేక రేఫలు, 'ర–ఱ' మొదలైనవి. ఈషత్స్పర్శవల్ల ఏర్పడే ధ్వనులు శిథిలస్పర్శలు. హిందీలో ఉచ్చరించే 'ఢ఼' (ఉదా॥ 'లడ఼కా') ఇటువంటివి. ఊష్మాలకున్నంత ఒరపిడి లేకుండా గాలి జారిపోయే ప్రయత్నంవల్ల ఏర్పడే ధ్వనులు అంతస్థాలు, యవ మొదలైనవి. భాషల్లో ఇవి కొన్నిచోట్ల అచ్చులుగాను, కొన్నిచోట్ల హల్లులుగాను ప్రవర్తిస్తాయి. ఈ రెండువరుసలకు మధ్యస్థంగా ఉంటాయి కాబట్టి అంతస్థా లన్నారు. చ–చే, జ–జేల ఉచ్చారణలో మొదట స్పర్శప్రయత్నం, చివర ఊష్మప్రయత్నం ఉండటంవల్ల వీటిని స్పృష్టోష్మాలని గాని, స్పర్శోష్మాలని గాని పిలవ్వచ్చు. తాళపత్రగ్రంథాల్లో చకారాన్ని 'త్స' గా రాయటానికి హేతు వీప్రయత్నవిలక్షణతే కావచ్చు.

అచ్చులు ఉచ్చారణస్థానభేదాన్నిబట్టి తాలవ్యాలు, కంఠ్యాలు, అని ద్వివిధం. నాలుక మధ్యభాగం కఠినతాలువును సమీపించేటప్పుడు క్రమంగా ఏర్పడే అచ్చులు ఎ, ఎ, ఇ లు. నాలుక వెనుకభాగం మృదుతాలువును సమీపించేటప్పుడు క్రమంగా ఏర్పడే అచ్చులు, అ, ఒ, ఉలు. ఇ, ఉలను ఉచ్చరించేటప్పుడు వక్త్రంలో అవకాశం తక్కువగా ఉంటుంది. ఎ, అలను ఉచ్చరించేటప్పుడు ఈఅవకాశం ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఈప్రమాణాన్నిబట్టి ఇ, ఉలను సంవృతాచ్చులనీ, ఎ, అలను వివృతాచ్చులనీ వ్యవహరించవచ్చు. ఎ, ఒలను అర్ధసంవృతా లనిగాని, అర్ధవివృతాలనిగాని అనవచ్చు. తాలవ్యాచ్చులు తెలుగులో నిరోష్ఠ్యాలు. కంఠ్యాచ్చులు (అకారంతప్ప) ఓష్ఠ్యాలు.

1959, అక్టోబరు. సంపు. 36. సంచిక 10.

—o—

తెలుగు కన్నడ సాహిత్యాల బాంధవ్యం

— శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

తెలుగుల, కన్నడిగుల సంబంధబాంధవ్యాలు చాలాప్రాచీన మైనవి. ఆచార వ్యవహారాలలోకూడా ఉభయులకూ వ్యత్యాసాలు లేవు. ఒకరు ఏయేపండుగపబ్బాలు ఆచరిస్తారో యింకొకరూ అవే ఆచరిస్తారు. నృపతుంగుడు 9వ శతాబ్దంలో "కవి రాజమార్గంలో" "కావేరియింద గోదావరి వరిగె" అని కన్నడదేశవిస్తారాన్ని గూర్చి చెప్పుకొన్నాడు; దీన్నిబట్టి చూ స్తే 9వ శతాబ్దినాటికి యీనాడు అచ్చతెనుగు దేశమైన గోదావరీతీరప్రాంతానికి కన్నడభాష వ్యాపించి వుండిందని తెలుస్తుంది.

భాషాసాహిత్యవిషయాలలో తలచిచూస్తే తెలుగువారికి ఒక నిర్ణీతమైన లిపీ, సాహిత్యమూ, రాకపూర్వమే కన్నడిగులకు అవి యేడ్పడి ఉండినా యని తెలుస్తుంది. అంటే 9వ శతాబ్దంలో నృపతుంగరచితమైన లక్షణగ్రంథం "కవి రాజమార్గం" మూలాన అంతకుపూర్వమే కన్నడభాషలో కొందరు గ్రంథాలు వ్రాశా రని తెలుస్తుంది. "ప్రయోగశరణం వ్యాకరణం" కదా ! తెలుగువారిలో చూ స్తే 11వ శతాబ్దంలో నన్నయభట్టు భారతం వచ్చేవరకు కావ్యాలు లేవు. ఇదే తెలుగువారి తొలికావ్యం, అనాటికి తెలుగువారు కేవలం "కాసటబీసటే" చదువు కొని "గాథలు త్రవ్వుతూ వుండేవారట. 11వ శతాబ్దికిపూర్వం తెలుగువారి సాహిత్యం అంతా జానపదసాహిత్యం అయిన స్త్రీలపాటలు, జోలపాటలు, ఊడ్పు పాటలు మొదలైనగేయరూపంలో వుండేది. కన్నడంలో కావ్యరచన తెలుగువారి కంటే ముందే జరగడంచేతను, వారికి ఒకనిర్దుష్టమైన లిపి వుంటూ వచ్చి వుండటం చేతను, తెలుగులిపికీ కన్నడలిపికీ అట్టే వ్యత్యాసాలు లేకపోవడంచేతనూ తెలుగు వారుకూడా కన్నడిగుల లిపినీ సాహిత్యరీతులనూ అనుకరించా రని చెప్పవలసి వస్తుంది. దీనికి కారణా లున్నాయి. ఈమాట నేను అంటే తెలుగువారు తక్కువ అనీ కన్నడిగులు ఎక్కువ అనీ ప్రతిపాదిస్తున్నానని తెలుగుబాంధవులు నన్ను ఆక్షేపణ చేయవచ్చును.

కన్నడ తెలుగుసాహిత్యాలలో ఇచ్చిపుచ్చుకోవడం అనాదిగా ఎలా జరిగిందో మనవిచేస్తాను.

కన్నడిగులకు పంప, రన్న, పొన్న అనే రత్నత్రయం ప్రాచీనకవులలో వున్నట్టు తెలుగువారికి నన్నయభట్టు, తిక్కనసోమయాజి, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ అనే కవిత్రయం వున్నారు. తెలుగువారికి నన్నయ అదికవి. కన్నడిగులకు నృపతుంగుడు ఆదికవి అయినా అతడు లక్షణగ్రంథం వ్రాయడంచేత పంపడే ఆదికవి అయినాడు. పంపకవి వ్రాసిందీ నన్నయ్య వ్రాసిందీ భారతమే. పంపనికాలం 10వ శతాబ్దం. నన్నయ్యది 11వ శతాబ్దం. ఉభయులూ చాళుక్యరాజుల ఆస్థానాల్లో ఉండినవారు. పంపడు పశ్చిమచాళుక్యులను ఆశ్రయించాడు. నన్నయ్యభట్టు పూర్వ చాళుక్యులను చేరాడు. చాళుక్యులు కన్నడిగు లని నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు సమర్థించారు. పంపకవీ నన్నయ్య విభిన్నమతాలకోసరం సాహిత్యాన్ని ప్రచార సాధనంగా వుపయోగించారు. ఒకరు జైనమతం ఇంకొకరు వైదికమతం అవలంబించి కావ్యరచన సాగించారు,

పూర్వకాలంలో మతము నాశ్రయించుకొని సాహిత్యం అభివృద్ధి చెందిన దనే అంశం మనం మఱచిపోరాదు. కన్నడసాహిత్యంలో చూడండి! జైనయుగమనీ, వీరశైవయుగమనీ, బ్రాహ్మణయుగమనీ, సాహిత్యయుగవిభజన చేసుకున్నారు. కన్నడరత్నత్రయం జైనమతావలంబులై ఆమతప్రచారంకోసం సాహిత్యరచన చేశారు.

పంపడు తొలుత ఆంధ్రదేశం అయిన వేంగిమండలంలోని వేంగిపట్టులో నుండినవాడు. ఆనాడు అక్కడ మతంలో ఒక విప్లవం బయలుదేరింది. జైనబౌద్ధ మతాలను అడుగంటింప చేసి వైదికమతాన్ని స్థాపించాలని ప్రయత్నాలు జరిగినాయి. ఆసంర్భంలో పంపడు పశ్చిమచాళుక్యరాజైన అరికేసరియొక్క ఆస్థానానికి వచ్చి రాజుకు చేదోడు వాదోడుగా వుంటూ, రాజుతో యుద్ధరంగాలకు కూడా పోయి ఆదిపురాణాన్ని విక్రమార్జునవిజయం పేరుతో భారతాన్నీ వ్రాశాడు. ఆదిపురాణంలో వున్నంత జైనమతప్రచారతీవ్రత భారతంలో లేదు. భారతం అలా తీసుకుని రావడానికి వీలుకాలేదు. ఎందుకంటే దానికి మూలం సంస్కృతభారతం. వేదవిహితంగా మూలగ్రంథం రచింపబడివుంది. కాని పంపడు అక్కడక్కడ కొన్నిమార్పులు చేసుకున్నాడు. తనభారతానికి అర్జునుడు నాయకుడు. ధర్మరాజు కాడు. ద్రౌపదికి అయిదుమంది భర్తలు లేరు. అర్జునుని భార్య మాత్రమే ఆమె. శ్రీకృష్ణునికి పంపభారతంలో ప్రాధాన్యం లేదు. ఆనాడు ఇంకొక విశేషం ఏమిటంటే కన్నడిగులూ తెలుగువారూ కూడా సంస్కృతభాషను పూర్తిగా ఆశ్రయించి ఉపయో

గించుకున్నారు. సంస్కృతానికి ఈభాషలపైన యెంత ప్రభావం వుందో చూడండి. కన్నడ, తెలుగువ్యాకరణగ్రంథాలను సంస్కృతభాషలో వ్రాశారు అప్పటి కవులు. నాగవర్మ "కర్ణాటకభాషాభూషణం," భట్టాకళంకుడు "శబ్దానుశాసనం" నన్నయ భట్టు "ఆంధ్రశబ్దచింతామణి" సంస్కృతంలో వ్రాశారు. సంస్కృతంలో వున్న వాటి సూత్రాలకు ఆయాభాషల్లో యితరులు వ్యాఖ్యానం వ్రాసుకోవలసి వచ్చింది తర్వాత.

పంపభారతం 10 వ శతాబ్దంలో వచ్చేవేళకు తెలుగుదేశంలో కూడా అది చాలవఱకు వ్యాప్తికి వచ్చిం దని చెప్పవచ్చు. కన్నడప్రాంతంలో వుండిన కన్నడ కవి నారాయణభట్టు అనే వైదికకవి అక్కడ చెలరేగుతూ వున్న జైనమతం గిట్టక పూర్వచాళుక్యరాజ్యమైన గోదావరీతీరస్థమైన రాజమహేంద్రవరానికి వచ్చి రాజరాజనరేంద్రుని ఆస్థానం చేరుకున్నాడు. 11వ శతాబ్దంలో నన్నయ వ్రాసిన తెలుగుభారతరచనలో "తన కిష్టుడును సహాధ్యాయుడును" అయిన నారాయణభట్టు 'అభిమతంబుగ తోడయి,' 'భారత ఘోరరణంబునందు నారాయణు నట్లు' సహాయం చేశాడని నన్నయగ్రంథాదిలో చెప్పుకున్నాడు. ఇంతటి గొప్పసహాయం కన్నడకవి తన కేమి చేసివుంటాడు? తప్పకుండా పంపభారతాన్ని ఆద్యంతాలు చదివి విని పించి పంపకవిరచనావిధానాన్నీ, రీతినీతులనూ వివరించి వుంటాడు. అందువల్లనే పంపభారతంలోని ఛందోనుకరణాలు, వర్ణనాసన్నివేశాలూ, రచనారీతులూ, కొన్ని తెలుగుభారతంలోనికి వచ్చినాయి. పంపడు తనకు పోషకుడైన అరికేసరికి అంకితం చేసినట్లే నన్నయ్య తనకు పోషకుడైన రాజరాజనరేంద్రునికి తనగ్రంథం అకితం చేశాడు. కృతిపతిని వర్ణించడంలో ఉభయుల రచనలలోను పోలిక లున్నాయి. అశ్వాసాదులలో పద్యంవెంటనే గద్యం రెండుగ్రంథాలలోను వుంది. ఆశ్వాసాంత్య గద్యాలూ అంతే. మధ్యాక్కర, మధురాక్కర మొదలైన క్రొత్తవృత్తాలను పంపని రచనలనుండే నన్నయ్య గ్రహించాడు. "లలితపదం," "ప్రసన్నకథాకవితార్థం," "అక్షరరమ్యత"- ఇవి పంపడు ఉపయోగించుకొన్నవి. అలాగే నన్నయ్య అనుక రించాడు. గ్రంథాదిని దేవతాస్తుతికూడా పంపడు చేసినట్లే చేశాడు. కన్నడపదాలు ప్రత్యయభేదాలతో కొన్ని నన్నయ్యభారతంలో ప్రవేశించినాయి. ఉదాహరణకు: అరణ్యపర్వం, 3 ఆశ్వాసం, 330 వ గద్యంలో "కెలసమునకు మెచ్చి' అని వుంది (కెలస=పని) పంపభారతంలో పాండురాజు దర్శించిన శతశృంగపర్వత వర్ణననూ, అచ్చటి మున్యాశ్రమంలో వైరివర్గానికి చెందిన జంతుజాలం అన్యోన్యంగా

వుంటూ వున్న పరిస్థితినీ, వేదాలను చదువుతూ వుండే చిలుకలూ మొదలైన వర్ణన అంతా నన్నయ్యభట్టు దుష్యంతుడు ప్రవేశించిన కణ్వాశ్రమంలో వున్నట్టు ఒక సీసపద్యంలో వర్ణించాడు. (సీ॥ "శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు చదివెడి శుకముల చదువు దగిలి" మొ. ఆది 4 ఆశ్వాసం, శకుంతలోపాఖ్యానం).

"చోద్యంపట్టు" అని పంపడు ముగిస్తే నన్నయ్య "చోద్యమంది" అని యీవర్ణన ముగించాడు. విభక్తిపల్లవాలలో గూడా పంపని అనుసరించిన పట్టులు తిలకించండి :

"నారదనపేర్థు" (6-21) "వైరియ మాడిద" (8-90), తన్ననుడిద (12-190), నరకాంతకనంనుడి నరేంద్రం (12-129) వీనిని తెలుగుచేస్తే అదేరకమైన విభక్తిపల్లవాలు నన్నయ్య అనేకచోట్ల వాడినా డని తెలుస్తుంది. నారదుని చెప్పిన, వైరి చేసిన, తనచెప్పిన, నరకాంతకుని నరేంద్రుడు పలికెను- ఈలాగే పంపభారతంలో ఆఖరున అర్జునునికి పట్టాభిషేకం చేసే సందర్భంలో నదీజలాలు, సముద్రజలాలు దేవేంద్రలోకంలోని పువ్వులూ తెచ్చి అభిషేకించినా రని వర్ణించిన నాలుగైదు పద్యాలను పోలిన పద్యాలు నన్నయభట్టూ వ్రాశాడు. పంపని సంస్కృతసమాసభూయిష్ఠమైన పద్యాలలోని కన్నడప్రత్యయాలకు బదులు తెలుగుప్రత్యయాలు చేర్చితే నన్నయపద్యాలనే శంక కలుగుతాయి.

కన్నడదేశంలో వీరశైవమతం బసవణ్ణవచనాలద్వారా వ్యాప్తికి వచ్చిన వైనం చూచి యీమతావలంబి అయిన పాల్కురికి సోమనాథుడు తెలుగుదేశంలో యీమతాన్ని వ్యాపకం చేయడానికి దేశికవితారచనకు దిగి బసవణ్ణవచనాలమాదిరి జనప్రియత్వానికి రాగల్గిన ద్విపదచ్ఛందస్సులో "బసవపురాణము", "పండితారాధ్య చరిత్ర"లను వ్రాసి వీరశైవమతవ్యాప్తికి తోడ్పడ్డాడు. ఈతెలుగుగ్రంథాల బహుళ వ్యాప్తిని కన్నడదేశంలో గుర్తించుకుని 14వశతాబ్దంలో భీమకవి బసవపురాణాన్ని కన్నడంలోనికి అనువాదం చేశాడు. పాల్కురికి సోమనాథుడు తనకు స్వప్నంలో కనిపించి బసవపురాణాన్ని కన్నడీకరించమని చెప్పినా డని భీమకవి గ్రంథాదిలో చెప్పికొన్నాడు. సోమనాథుని "పండితారాధ్యచరిత్ర"లోని "గురుభక్తియాండారు చరిత్ర"ను 1650లో పాసభూషణ పెమ్మిశెట్టి అనేకవి వార్ధకషట్పదులలో కన్నడీకరించాడు. ఇది యింకా అచ్చుకాలేదు. దీనిమూడుతాటాకుప్రతులు మైసూరు ఓరియంటల్‌లైబ్రరీలో వున్నాయి. ఇతడు గ్రంథాదిలో ఇలా వ్రాసుకొన్నాడు : "పాల్కురికి సోమనాథను తందెభాషె యల్లిబరెద ద్విపది ఆరాధ్యచరిత్రెయ గురు

భక్తి యాండారుచరిత్రెయు కనండిసి" (అనగా పాల్కురికి సోమనాథుడు తనతండ్రి భాషలో వ్రాసిన ద్విపద ఆరాధ్యచరిత్రలోని గురుభక్తియాండారుచరిత్రను కన్నడంలో అనువదించుచున్నాను అని) తండ్రిభాష తెలుగైనప్పుడు తాయిభాష (మాతృభాష) కన్నడం అయి వుండవలెకదా ! మూడుతాటాకుప్రతులలోను యిలాగే వుంది. పాల్కురికి సోమనాథుణ్ణిగూర్చి కన్నడదేశంలో సుమారు 12 మందికిపైగా వీరశైవకవులు తమగ్రంథాలలో పేర్కొన్నారు. సోమనాథుడు కన్నడంలో "శీల సంపాదనె", "సద్గురురగళె", "చెన్నబసవస్తోత్ర", "శరణబసవరగళె" వ్రాశాడని తెలుగుకవిచరిత్రలే చెప్పుతున్నాయి. కన్నడదేశంలో జనప్రియత్వం అందిన "హరహరా శ్రీచెన్నసోమేశ్వరా !" అనే మకుటంతో వ్రాయబడిన "సోమేశ్వర శతకము" ఈతడు వ్రాసిందే. కన్నడసాహిత్యపరిషత్తువారు దీన్ని ప్రకటించారు. వారు ప్రకటించిన పీఠికలో పాల్కురికి సోమనాథుడే వ్రాసినట్లు శంకించారు. కన్నడ దేశంలో ఇంతటి ప్రసిద్ధి చెందిన ఇతని స్వస్థలం మైసూరుసంస్థానానికి చేరిన తుంకూరుజిల్లాలోని యీనాటి హాల్కురికి అని కొందరు విమర్శకుల అభిప్రాయం. కీ. శే. డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారుకూడా పండితారాధ్యచరిత్రకు పీఠిక వ్రాస్తూ యిదే అభిప్రాయా న్నిచ్చారు. ఇప్పటి హాల్కురికి సోమనాథుని కాలానికి (12 శతాబ్దం) పాల్కురికిగానే వుండేది. 10 నుండి 14 శతాబ్దంవరకు కన్నడంలో "ప"కారంతో ఆరంభం అయ్యే పదాలు "ప"కారంగానే వుండేవి. అవి యీనాడు హకారంగా మారిపోయినాయి. పంపభారతంలో "కోగిలెపాడువ", "యుద్ధమల్లమహీపతిగె పుట్టి", 14 వ శతాబ్దంలో వ్రాసిన కన్నడబసవపురాణంలో "పక్కిగళుగగనక్కెనెగెదెవు" అనే ప్రయోగా లున్నాయి. ఆపదాలు ఈనాడు హకారాదిగా ఉచ్చారణ చేస్తారు. పాడువ – హాడువ అనీ, పుట్టి – హుట్టి, పక్కి– హక్కి, అలాగే మరికొన్ని చూడండి : పత్తి – హత్తి, పల్లు – హల్లు, పగలు — హగలు; పల్లి – హళ్ళి: పంపయ్య – హంపయ్య; పాము – హావు అదేరీతిగానే పాలు – హాలు అని మారివుండితీరాలి. తెలుగుదేశంలో పాల "కుర్తి" వుంది కాని పాలకురికిగాని పాలకుర్కిగాని లేదు. "కురికి" లేక "కుర్కి"తో ఆఖరు అయ్యే గ్రామాలపేర్లు కన్నడదేశంలో వున్నాయి గాని తెలుగుదేశంలో లేవు. ఉదా: కోలారు జిల్లాలో కుందలకుర్కి, ఆగలకుర్కి అనే గ్రామా లున్నాయి. కాబట్టి సోమనాథుని నివాసస్థానం అయిన పాల్కురికి మైసూరుసంసానంలోని తుంకూరు జిల్లాలోనిదే అయివుండాలి. ఇదిగాక శివకవులు తమ్మగూర్చిగాని, భవులనుగూర్చిగానీ తమ గ్రంథాలలో పొగడుకొనే ఆచారం లేదు. సోమనాథుడు "బసవనిపుత్రుండ, బసవని

గోత్రుండ'' అని చెప్పుకున్నాడే కాని తనతల్లిదండ్రులనుగూర్చికూడా యెక్కువగా చెప్పుకోలేదు. అందుకనే వీరికాలమూ నివాసస్థలాలు మొదలైనవి విమర్శకులు ఊహ చేసుకోవడానికి ఆస్పదం అయినాయి,

తెలుగులోని యింతటివిద్వాంసుడు కన్నడదేశీయు డని, కన్నడం మాతృభాష కలవాడు అని చెప్పడం సాహసం కాదా అని అనవచ్చు. ఇది సాధ్యమని బుజువు చేయవచ్చు. కన్నడసాహిత్యానికి అపారంగా సేవచేసి పేరుప్రతిష్ఠలు గడించిన వారిలో అనేకులు అచ్చకన్నడిగులు కారు. వారిమాతృభాషలు వేరు. మొట్టమొదట కర్ణాటకకవిచరిత్ర వ్రాసిన కీ. శే. ఆర్. నరసింహాచార్యులుగారు, వచనభారతం వ్రాసిన శ్రీ అలసింగాచార్యులుగారు, శ్రీ మాస్టి వేంకటేశయంగారు, టి. పి. కైలాసం (సుప్రసిద్ధనాటకరచయిత) కె. వి. అయ్యర్(ఈతని నవల ''శాంతలా''ను ఢిల్లీసాహిత్యఅకాడమీవారు 13 భాషల్లోకి అనువాదం చేయించడానికి తీసుకున్నారు.) వీరిది తమిళం. కన్నడిగుల ఆస్థానకవి గోవిందపైగారిది కొంకణ భాష, సుప్రసిద్ధకవి ద. రా. బేంద్రెగారిది మరాఠి. కన్నడప్రొఫెసర్ కీ. శే. వెంకన్నయ్య. ప్రసిద్ధనవలారచయితలు, త. రా. సుబ్బారావు ''త. రా. సు.'' వీరకేసరి, సీతారామశాస్త్రి, దేవుడు నరసింహశాస్త్రి - వీరిది తెలుగు. ఇంతెందుకు అచ్చ తెలుగువాడైన శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు మైసూరు చేరినతర్వాత కన్నడం నేర్చుకుని కన్నడంలో వ్రాసిన ''సాహిత్యమత్తుజీవనకలె'' అనే పుస్తకం యీ సంవత్సరం (1958) కన్నడ బి. ఏ., (ఆనర్సు) తరగతికి పాఠ్యగ్రంథం.

ఇది ఒకవివాదాస్పదమైన స్వారస్యమైన సంగతి. విమర్శకులు, పరిశోధకులు పరిశీలించతగిన విషయం.

ఏది యెట్లున్నా వీరశైవమతవ్యాప్తికోసరం తెలుగుకన్నడకవులు ఏకమైనారు. ఒకరిని యింకొకరు అనుకరించారు. కన్నడకవి చామరసు వ్రాసిన ''ప్రభులింగలీల'ను అనుసరించి తెలుగులో పిడపర్తి బసవన గ్రంథం వ్రాశాడు. అచ్చు అయి యీనాడు తెలుగుసాహిత్యంలో ప్రచారంలో వుంది.

కన్నడసమ్రాట్టు అయిన బుక్కరాయని ఆస్థానంలో నాచనసోముడు ''ఉత్తర హరివంశం'' అనే గ్రంథం వ్రాసి తెలుగుసాహిత్యానికి అపారమైనసేవ చేశాడు. ప్రౌఢదేవరాయని ఆస్థానంలో కవిసార్వభౌముడైన శ్రీనాథుడు గౌడడిండిమభట్టును ఓడించి అతని కంచుఢక్కను పగులగొట్టించి ప్రౌఢదేవరాయలచేత ముత్యాలమంట

పంలో కనకాభిషేకం చేయించుకున్నాడు. శ్రీనాథునికి కన్నడభాషగూడా బాగా తెలుసు. ఎవ్వ రేమనుకున్నను నిజముగా తాను కర్ణాటభాషను ఆడుతున్నానని అన్నాడు.

పిమ్మట కృష్ణదేవరాయనికాలం వస్తుంది. ఈకాలాన్ని తెలుగుసాహిత్యంలో స్వర్ణయుగ మని అంటారు. కన్నడసమ్రాట్టు అయిన యీతని ఆస్థానంలో అష్ట దిగ్గజాలు అనే యెనిమిదిమంది తెలుగుకవు లుండేవారు. తెలుగుదేశాన్ని యెక్కువ భాగం యేలినవాడవడంచేత, తెలుగుభాష నేర్చుకుని తెలుగుభాషామాధుర్యాన్ని మెచ్చుకుని "దేశభాషలందు తెలుఁగు లెస్స" అని తాను తెలుగులో వ్రాసిన "ఆముక్తమాల్యద"లో పేర్కొన్నాడు. ఇది యితడు వ్రాయలే దనీ పెద్దన్నవ్రాసి అతనిపేరు పెట్టాడనీ ఒక విమర్శ బయలుదేరి యిప్పుడు అణగిపోయింది. "దేశ భాషలందు తెలుఁగు లెస్స" అనే మాటలు తెలుగువారు సగర్వంగా చెప్పుకుంటారు. పరాయివాడు అన్నాడు కాబట్టే మన కింతగర్వకారణం. ఈతని ఆస్థానంలో కన్నడ కవులు, తమిళకవులుకూడా వుండేవారు. కన్నడభారతం వ్రాసిన కుమారవ్యాసుడు, తిమ్మణ్ణకవి యీతని ఆస్థానంలోనివారే. రాయల ఆజ్ఞప్రకారం తిక్కనసోమయాజి వ్రాసిన భారతాన్ని అనుకరించి కన్నడంలో కుమారవ్యాసుడు వ్రాయక వదలిన ఎనిమిదిపర్వాలను తిమ్మణ్ణకవి పూర్తిచేశాడు. ఈవిషయం తిమ్మణ్ణభారతంగ్రంథాదిలో వుంది. మన ముక్కుతిమ్మన (నందితిమ్మన) పారిజాతాపహరణప్రబంధం వ్రాసి కృష్ణరాయలకు అంకితం చేశాడు కదా! దీనికి మూలం ఒక కన్నడకవి వ్రాసినకావ్యం. 13 వ శతాబ్దంలోని కన్నడకవి రుద్రభట్టు "జగన్నాథవిజయంలో కృష్ణపారిజాతకథలు 200 పద్యాలలో వర్ణించాడు. ఆకథాభాగాన్ని ముక్కుతిమ్మన 509 పద్యాలుగ పెంచి గొప్పప్రబంధంగా రచించాడు. రుద్రభట్టువ్రాసిన ప్రకారం నారదాగమనం, నారదుడు పారిజాతపుష్పాన్ని శ్రీకృష్ణునకు రుక్మిణి యింటిలో నుండగా ఇవ్వడం, పారిజాతపుష్పమహిమవర్ణనవల్ల సత్యభామకు కోపం రావడం, అలగడం, కృష్ణుడు అలకతీర్చడం (సత్యభామ కాలితన్ను మాత్రం ముక్కుతిమ్మన సృష్టి. ఇది ఆకాలంనాటి రసికత్వాన్ని సూచిస్తుంది.) పారిజాత వృక్షాన్నే తెచ్చి పెరటిలో నాటించడం - ఇవన్నీ యథాక్రమంగా ముక్కుతిమ్మన అనుసరించాడు. ఒకటిరెండు కన్నడపద్యాలకు సరియైనభావం వచ్చే తెలుగు పద్యాలు యివ్వబడినాయి చూడండి:

'జగన్నాథవిజయం' నుండి :

"బగవందీ సొబగీ మహాత్మెగుచితం, ప్రద్యుమ్ననం తెప్ప, పె
న్మగనంపెత్త, మహత్వ దగ్రమహిషీ సంపత్తి యింతాద్ది దీ
కెగె లక్ష్మీవనితావతార గెనుతుం, మిక్కాంగనా వృందము ఈ
ష్ణైగళం మాణ్దిరె, సత్యభామె తళెదళ్ సౌభాగ్యమాత్సర్యమం".

ముక్కుతిమ్మన :

ఉ. అందరిలోనపెద్ద మహిమాన్విత రుక్మిణి గాన పూవు గో
విందుఁడు దాని కిచ్చె తగవే యని లక్షణ యోర్చె, సైచెఁ గా
ళింది, శమించె భద్ర, యవులెమ్మని యూరడిలెన్ సుదంత లో
గుందుట మానె జాంబవతి కోప మడంచెను మిత్రవిందయున్.

జగన్నాథవిజయం :

౧. తడవే పుణ్కెగె దివ్యం
బడివం రుక్మిణి యొళల్లిదిం హరిమెరిదుం
గడ సత్యభామె గెఱగం
ముడిక్కిద నార్ప రెత్తికొళ్లం సభయొళ్.

౨. అబలు యరోళ్ ముయ్యాంపళ్
సొబగింగా సత్యభామె బేడెంతెనెగా
సొబగీ అలరం ముడిదరె
సొబగే కచ్ఛత్రమాయు భీష్మకసుతెయా.

ముక్కుతిమ్మన :

౧. ఇన్నిదినంలన్ సవతు లిందరిలో.... .... (1-65)

౨. చక్కనిదాన నంచు నెలజవ్వని నంచు.... .... (1-66)

అనే పద్యాలలో చేర్చినాడు.

పారిజాతపుష్పవర్ణనలో జగన్నాథవిజయంలోని వర్ణననే ముక్కుతిమ్మన అనుసరించాడు.

౧. అలినీలాలక, ౨. అడిగినయంతలోన, ౩. వేసవిచలువయు — ఈపద్యాలకు తగిన కన్నడపద్యా లున్నాయి.

అల్లసాని పెద్దన 'నిరుపహతిస్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు కప్పురవిడెము' అను ఈపద్యం రాయల ఆస్థానంలో నిర్మోహమాటంగా చెప్పి సెబాస్ అనిపించుకొన్నది. పెద్దన్నకు సుమారు మున్నూరేండ్లకు ముందుండిన కన్నడకవి మల్లికార్జుననిది ఈకన్నడపద్యమును తిలకించండి :

"నిరుపహతిస్థలం, మృదుకరాసన, మెళ్లణి సింపుదంబులం
నరపిద పుస్తకప్రతతి, లేఖకవాచకసంగ్రహం నిరం
తరగృహనిశ్చితస్థితి, విచారకసంగతి, సత్కళత్రసా
దరతయు నుళ్ల సత్కవియు మీసువదాగదె కావ్యవార్థియుం!

కృష్ణదేవరాయని సామంతరాజైన యలహంకప్రభువు, బెంగుళూరు నిర్మాత. కేంపేగౌడ తెలుగులో "గంగాగౌరీవిలాసం" అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. బ్రౌన్‌దొర వ్రాయించిపెట్టివుండే దీనివ్రాతప్రతి యిప్పుడు మద్రాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో వుంది. (నెం. సూచిక 8 యక్షగానములు సం. 1864, పుట 2097-98).

తరువాత కన్నడ - తెలుగు సాహిత్యాలతో సంబంధం కలిగిన ప్రధానమైన వ్యక్తులు వేమన - సర్వజ్ఞ కనిపిస్తారు. వీరిరువురు సమకాలికులై వుభయులూ భేటి అయి సంభాషించుకొన్నట్టు తెలుస్తూవుంది. "సర్వజ్ఞ - వేమన సంవాదం" అనే ఒకపుస్తకం మైసూరు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో వుంది. ఇందులో సర్వజ్ఞ వచనాలకు సరియైనభావం వచ్చే వేమనపద్యాలు కన్నడలిపిలో ప్రకటింపబడి వున్నాయి. ఉభయులజీవితాలలోను సాదృశ్యం వుంది. ఇద్దరూ మొదట సంసారబంధంలో వుండి కష్టసుఖాలను అనుభవించి సంసారబంధాలను త్రెంచుకొని విరక్తులై సన్యాసులై దేశాటనం చేశారు. సంఘాన్ని, దురాచారాలను విమర్శిస్తూ, వచనాలను పద్యాలను చెప్పారు. ఉభయులూ లోహాలను బంగారు తయారుచేయడంలో ప్రయత్నించి విఫలురైనారు చూడండి :

సర్వజ్ఞ :

"సీగె బాగయనారు, కాగె మోరెయ గడ్డ
సాగరద సత్తు వొడగూడలు
హేమ ఆగలే అక్కు సర్వజ్ఞ".

వేమన :

1. చెట్టుమీద కాయ గట్టుమీద మన్ను
పుట్టలోని వాని బడుగు దడుగ
గట్టిగా యీమూడు కనకంబు తానయా, విశ్వ.

2. ఇంగిలీక మహిమ హేమింపనేరక
చిత్రపటము వ్రాసి చెఱచినారు
బొందజెముడు పాల పొంగింప నేరరు, విశ్వ.

సర్వజ్ఞ :

"ఎత్తుగాణవ హొత్తు స్తుతిబందరె యేను ?
చిత్తదలి శివనె నెయదె దేశవను
సుత్తిఫలవేను సర్వజ్ఞ".

వేమన :

ఆత్మలోని లింగ మదియును గానక
తీర్థవాసు లంచు తిరుగువారు
గంధంబు మోసిన గార్దభంబులు గార, విశ్వ.

సర్వజ్ఞవచనాలు మూడుపాదాలు – వేమనపద్యాలు మూడుపాదాలు.

మైసూరును ఏలిన రాజులుకూడా తెలుగుసాహిత్యానికి పోషకులైనారు. చిక్కదేవరాయనికాలములో (1720) ఆతని దళవాయి కళవె వీరరాజు తెలుగువచన భారతం వ్రాశాడు. ఇదే తెలుగులో మొదటివచనకావ్యం. తెలుగుసాహిత్యంలో యీవచనకావ్యం బయలుదేరినపిమ్మట ప్రత్యేకముగా వచనగ్రంథాలు బయలు దేరినాయి.

ఈతనితండ్రి కళవె సంజరాజు తెలుగులో "హాలాస్యమాహాత్మ్యం" అనే గ్రంథం వ్రాశారు. మైసూరురాజు కంఠీరవ నరసరాజు (మూకరసు) తెలుగులో యక్షగానాలు వ్రాశారు. కొన్ని యిపుడు మదరాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో వున్నాయి. ముమ్మడ కృష్ణరాయని ఆస్థానకవిగా వుండిన కుందలకుర్కి చంద్రకవి "కృష్ణభూపాలీయం" అనే పద్యకావ్యం వ్రాశాడు. దీనిని మైసూరు సర్కారువారు

అచ్చువేశారు. రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు పీఠిక వ్రాశారు. నన్నయభట్టు వ్రాసిన "ఆంధ్రశబ్దచింతామణి"కి తెలుగుభాషాంతరీకరణ మిది. ఇవి గాక భాషా సాహిత్యవిషయంలో ఆదానప్రదానాలు ఈనాటికీ జరుగుతూ వున్నాయి. ఢిల్లీ సాహిత్య అకాడమీవారి ఆశ్రయంక్రింద కన్నడగ్రంథాలు తెలుగులోనికి తెలుగు గ్రంథాలు కన్నడంలోనికి పరివర్తనం అవుతున్నాయి. ఈగ్రంథాలే గాక ఉత్తమ మైన కన్నడ తెలుగుగ్రంథాలు అనేకం యీరీతిగా ఒకభాషలోనుండి ఇంకొకభాషకు రాదగినవి అనేకం వున్నాయి. ఆంధ్రసాహిత్యఅకాడమీవారు, కన్నడసాహిత్య పరిషత్తువారు ఈపనికి పూనుకోవలె నని కోరుతున్నాను.

ఏకలిపి ఆవశ్యకత :

తెలుగుకన్నడిగులయొక్క మధురబాంధవ్యాలు మరింత నికటంగా పెం పొందా లంటే ఉభయులకూ ఒకేలిపి వుంటే యిది సిద్ధిస్తుం దని నా ఆశయం. ఈ సంగతిని నేను అనేక కన్నడిగుల సమావేశాల్లోనూ, తెలుగువారి సమావేశాల్లోనూ వివరించాను. ఇటీవల కర్ణాటకంలో సంచారం చేస్తూ ఆచార్య వినోబాభావేకూడా దీన్ని సమర్థిస్తూ ఉభయభాషలవారూ ఈకృషికి ప్రయత్నించా లని హుబ్లీలో కన్నడ సాహితీవేత్తలను కోరారు. రెండుభాషలలిపిలోను అట్టే వ్యత్యాసాలు లేవు. నే నిప్పుడు కన్నడ ఆనర్సువారికి తెలుగు అనుబంధవిషయంగా బోధిస్తూ తెలుగులిపి సులువుగా వారికి నేర్పిస్తున్నాను. స్వరములలోను, వ్యంజనాలలోను చిన్నమార్పులు చేసుకుంటే ఇది సాధ్యమవుతుంది. టైపురైటరు, లినోటైప్ మొదలైన వానిని దృష్టిలో పెట్టుకుని రెండుభాషలప్రతినిధులు చేరి ఒకనిర్ణయానికి వస్తే ఉభయు లకూ సన్నిహితత్వం మరింత బాగుపడుతుంది.

— భారతి

మే, 1958, సంపుటము 35; సంచిక 5

---::---

ద్వి ప ద క వి త్వ ము

— శ్రీ పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి

"క్రియాసిద్ధి సత్త్వే భవతి మహతాం నోపకరణే"- అని సంస్కృతమునం దొక న్యాయము కలదు. సమర్థులగు మహానుభావులకు కార్యసిద్ధి సత్త్వమునం దుండునే కాని ఉపకరణముల(సాధనముల)యం దుండ దని పైదాని కర్థము. ప్రకృతము మనము పరిశీలింపఁబోవు ద్విపదకవిత్వముగూడ పైన్యాయము ననుసరించియే యున్న దని పరిశీలకు లగువారికి తోఁచకమానదు. అయినను, గతానుగతిక న్యాయముచొప్పున లోకమునం దీకాలముకఅకును 'పదకవిత ముదిమివనితయు' అని యొకప్రవాదము మాత్రము ఆబాలగోపాలము వ్యాప్తి గాంచి యున్నది. ప్రవాదము లెప్పుడును అనాలోచితముగ ప్రవర్తిల్లి యంధపరంపరగా వ్యాప్తినొందు చుండుట సాజము. మనీషులగువారి కిట్టిప్రవాదములఁ దుదిముట్టఁ బరీక్షించి యథార్థమును లోకమునకు రూపించుట స్వధర్మము. నేను మనీషిత్వముతోఁ గాకున్నను, సహజము నలౌకికము నగు పదకవిత్వముపై నొకవిధ మగు ననురాగము గలిగి యున్నవాఁడ నగుటచేతఁ బ్రస్తుతమీవ్యాసమునందు ద్విపదకవిత్వమును విమర్శింపఁ బూనితిని.

ద్విపద యన నేమి ?

కవిత్వము సాధారణముగా గద్యపద్యస్వరూపమున వెలయుచుండును. గద్యకవిత్వము ప్రాయికముగా ఛందోవిన్యాసనిబంధనరహితమై యుండును. పద్యకవిత్వము ఛందోబద్ధమై తనరుచుండును. ఈరెండువిధములు మాత్రమే గాక గద్యపద్యములు రెండును మేళవించిగూడ కూర్పఁబడిన కావ్యములు పెక్కులు గలవు. అట్టికావ్యములను సంస్కృతమునందు చంపువు లనియు తెలుఁగునఁ బ్రబంధము లనియు వ్యవహరించుచున్నారు. ఇఁక రెండవది యగు పద్యకవిత్వము వృత్తము లనియు, జాతు లనియు రెండుభేదములచే నొప్పారుచున్నది. పైఁజెప్పిన జాతివృత్తములు గూడ జాత్యుపజాతిభేదములఁ బరఁగినవి. షడ్విధకందములు (అనఁగా నాఱువిధములగు కందపద్యభేదములు) గాక ఉత్సాహ తరువోజ పంచవిధాక్కరలు అనునవియు, ద్విపదత్రిపదచతుష్పదపంచపాద షట్పద వృత్తములును రగడ

మొదలగు నితరవృత్తములను గలిసి మొత్తముపైని జాతు లనఁబడు నని ఛందో వేత్తల భావముగాఁ గనుపట్టెడిని. ఇట్లే గీతపద్యములోని భేదములును, సీసపద్యములు నుపజాతు లని గూడ నెఱుంగనగును. కావున ద్విపద యనునది జాతి వృత్తములోని యొకభేదము అని పర్యవసించినది. ఇందులకుఁ బ్రమాణంబుగా నప్పకవి చెప్పిన యీక్రిందిపద్యమును గ్రహింపఁదగును.

సీ. "కందభేదము లాఱుఁగాక యుత్సాహము
తరువోజమధ్యమాక్కఱలు నైదు
దీపించు మంజరీద్విపద త్రిపద చతు
ష్పద పంచపాద షట్పదవిధములుఁ
దొమ్మిదివిధములతో నొప్పు రగడలుఁ
గళికలు నుత్కళికలును గూడ
జాతులు నవవిధగీతంబులును సీస
సప్తకంబును నుపజాతు లయ్యె
ననుచు నన్నయభట్టు భీమనయుఁ బెద్ద
సచివుఁడును మూర్తి తాత యజ్వయు ననంత
మంత్రియును దిమ్మరాజు నిమ్మాడిక్కిఁ జెప్పి
రందముగ వారు చేసిన ఛందములను."

—అప్పకవీయము

అప్పకవి చెప్పిన యీపద్యమును సావధానముగాఁ బరికించినచో, పైని బేర్కొనిన వృత్తవిభాగక్రమమును భిన్నవృత్తములును నన్నయభట్టారకాద్యాంధ్ర కవిజనసమ్మతములు మాత్రమే గాక, వారువారు తమతమగ్రంథములయందు సందర్భానుసారముగ నచ్చటచ్చట నయ్యెఛందముల నందముగలుగుఁచంతముల బ్రయోగించి రని తోఁచుచున్నది. కాని, ఆంధ్రశబ్దానుశాసనుఁ డనియు, (కొందఱ యభిప్రాయము ననుసరించి) ఆంధ్రమున నాదికవి యనియుఁ బేరొందిన నన్నయభట్టారకుని మహాభారతమునందు అచ్చటచ్చటఁ దరువోజ*, మధ్యాక్కఱ, యుత్సాహము. కందము, మున్నగు వృత్తములను పరిశీలించి కనుఁగొనవచ్చును గాని ద్విపద మాత్ర మెచ్చోటను మందునకైనను కాన్పింపదు. భాషాంతరము నొనర్చుటలోను

* తరువోజ యతిప్రాసనియమంబున కొంచెము మార్పు నొందిన ద్విపదయే యని యెఱుంగునది—సంపాదకుఁడు.

పదవిన్యాసమునను సోమయాజి మున్నగువారు నన్నయకంటె భిన్నమార్గప్రవృత్తులుగనే యున్నను ఛందోవిన్యాసమునందు మాత్రము ప్రాయికముగా నన్నయత్రోవ నవలంబించిరే గాని స్వతంత్రించి ద్విపదప్రభృతివృత్తములఁ గూర్పరైరి యని కొందఱ యభిప్రాయము.

పైపద్యమునందు వారు చేసిన ఛందములను అని యుండుటఁబట్టియు పద్యములోఁ గీర్తితు లగు కోవిదులలోఁ జాలవఱ కందఱు లక్షణగ్రంథప్రణేత లగుటం బట్టియు, వృత్తవిభాగమును తల్లక్షణములను తమతమగ్రంథములలోఁ జర్చించి నిర్దేశించిరే కాని వేఱుగా దనియు కావున భారతాదులలో ద్విపదలను కూర్పకపోవుట లోపము గాదనియు మఱికొందఱ సమాధానము. ఈప్రశ్నోత్తరములవలన మనము ద్విపదకవిత్వము నన్నయాదులకంటె ప్రాచీన మని యొక వాదమును నవీన మని యొకవాదమును అనుపూర్విగా వచ్చుచున్న వని జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలయును.

ఏది యెట్లున్నను (అనఁగా పూర్వపక్షోత్తరపక్షములవారిశంకాసమాధానములు ఏతీరున నున్నను), నన్నయభట్టారకుని కాలమునాఁటికే ద్విపద ప్రచారమున నుండె ననియు ఇయ్యదియే ఆంధ్రభాషయందు సంస్కృతమున ననుష్టుప్పురీతిని – ప్రాథమికవృత్తమై యొప్పె ననియు నొప్పుకొనక తప్పదు. ఏలయనఁగా ద్విపద యని యొకవృత్త ముండినఁ గాని అందులకు లాక్షణికులు లక్షణములను చేయునవసరము సంభవింపదు. తఱుచుగా లక్ష్యలక్షణములలో లక్ష్యములే ప్రథమము లనియు బిమ్మటివి లక్షణము లనియు విజ్ఞులకు విదితమే యై యున్నది. మఱియు, ప్రాజ్ఞు లగువారికి లక్షణములందుకంటె లక్ష్యములపైనే ప్రామాణ్య మెక్కుఁ డనుటయు సుప్రసిద్ధము. కావున ద్విపదకవిత్వము నన్నయభట్టారకుని నాఁటికే ప్రచారమున నున్నదనుట నిర్వివాదముగా నొప్పుకొనఁ దగియున్నది.

నన్నయాదులనాఁడు ద్విపదకవిత్వము ప్రచారమున నున్నచో నిప్పుడా కాలమునాఁటి గ్రంథము లేల కానరావు? అని కొందఱు అడుగవచ్చును. కాని, పృచ్ఛకులు నన్నయభట్టు కాలముకంటెను మిక్కిలిపూర్వమున నున్నవై కవిత్వమున నింతకంటెను రసవంతములైన కావ్యము లెన్నియో కాలవశమున లుప్తములై యుండుటను జ్ఞప్తి నుంచుకొనఁ బ్రార్థించెద.

మఱియు, నిచ్చట నింకొకవిషయము మనము పరిష్కరింపవలసియున్నా రము. అయ్యది యేకవృత్తమునఁ గృతినిర్మాణ మనునదియే. సంస్కృతాంధ్రము లలో నింతదనుక ప్రాయశః కావ్యలక్షణములలో నేమి రచనాసంవిధానములలో నేమి ప్రబంధనిబంధనములలో నేమి మహాకావ్యము లుపకావ్యములు ఖండకావ్య ములు నాటకములు మున్నగునవి యేకవృత్తనిర్మాణము పట్ల సారూప్యమును బొందియేయున్నను, ఆంధ్రకావ్యములలో మాత్రము భిన్నవృత్తతను పాటించిరి. 'సర్గాంతే భిన్నవృత్తతా' యని కావ్యలక్షణములు సంస్కృతమున నుంటయు కావ్య మంతయు (కొన్ని యెడల సర్గయంతయు) నొక్కవృత్తముతోనే సమాప్తి నొందించుచుండుటయు కనుఁగొనవచ్చును. మన యాంధ్ర కావ్యములం దట్లు కాక యేప్రబంధ మేకావ్యము పరికించినను చంపువులయందుఁ బోలె వివిధవృత్తములు కనుపట్టుచుండును. ఇపుడు భిన్నవృత్తత కావ్యముల సమంజసమా యసమంజసమా యను విషయమును మనము విచారింపవలయును. సమంజస మంద మన్నచో భిన్నవృత్తములు గల సంస్కృతకావ్యములు తెలుఁగుగ్రంథము లన్నియు నగ్రాహ్య ములు కావలసివచ్చును. మనకుఁ గల యనుభవము కొలఁది పరికించినచోఁ గాళి దాసుని మేఘసందేశమును ఆర్యాసప్తశతి మొదలగు సంస్కృతకావ్యములును గుణాఢ్యుని పాకృతకావ్యములును ఆంధ్రభాషలోని శతకగ్రంథములును ఏక వృత్తపూర్ణము కదా! ఆకావ్యములను పఠించుచో నెవరైనఁగాని ఏసందర్భమునఁ గాని ఎప్పుడుగాని విముఖత నొందిరా? రసము గ్రహింపఁజాలకపోయిరా? లేదు గదా, కావున, భిన్నవృత్తత సమంజస మనుటకు వీలులేదు.

పోనీ, భిన్నవృత్తత యసమంజన మనుకొందుము. కానీ, వృత్తభేదము గల కావ్యము లెన్ని రసప్రపూర్ణములై సకలజనహృదయరంజకములై యలరారుట లేదు? కావున గ్రంథములలో భిన్నవృత్తములు కూడునా కూడవా యని వివరిం చుట కంటెను ఇష్టము వచ్చిన వృత్తములతో కావ్యమును రసోదంచితముగను సహృదయహృదయాహ్లాదకరముగను పాఠకజనమనఃప్రమోదకరముగను సంస్కార చ్యుతిపొరయకుండునట్లుగను గమనించి వ్రాయుట శ్రేయము. ఇదియ నిక్కమగు కవిత్వతత్త్వము. దీనిఁ గనిపెట్టినవాఁడ కవి. ఇట్టివానికవిత్వమే సకలజనశ్లాఘ్యమై యలరారుచుండును.

అయినను, ప్రబంధములయం దేకవృత్తతను పాటించు నాచారము దూరము పరికించినచో మనయాంధ్రభాషయందు లేకపోలేదు. పరికింపుఁడు. ద్విపదకావ్య

ములు, శతకములు, బిరుదావళులు, స్తుతిపాఠములు మొదలగువానిలో నేకవృత్తి తయే పాటింపఁబడినది.

కవి సమర్థుఁడై చతురుఁడై లోకజ్ఞుఁడై, భువనరంజకుఁడై వశ్యవచనుఁడై వెలయవలయునే కాని కవిత్వము ద్విపదలోఁ జెప్పెనా ? త్రిపదలోఁ జెప్పెనా ? పదములఁ జెప్పెనా ? పాటలఁ జెప్పెనా ? పద్యములఁ జెప్పెనా ? గద్యములఁ జెప్పెనా ? యను విషయము ప్రధానము కాదు. కావున, నేవృత్తములలోఁ జెప్పినను విబుధులు అల్పానల్పముల నపేక్షింపక, రసము ఔచిత్యము లోకజ్ఞత మున్నగుగుణములచేత ప్రకృష్టతరమై యెప్పుచున్నచో నట్టి కవిత్వమును నిష్పక్షపాతులై గుణముల గ్రహించి యాదరింపవలయు ననియు నిరాదరించుట తగదనియు నాయభిప్రాయము.

ఇఁక, నన్నయాదులకాలమునాఁటికే ప్రచారమున నున్న ద్విపదకవిత్వము మధ్యకాలమున నెందులకై హీనము కావలసివచ్చెననుట విచార్యము. ద్విపదకవిత్వము ప్రాచీనమై ఆంధ్రసారస్వతమహావృక్షమున కాదిమూలమై పండితపామర జనుల కెల్లర కాదరణీయమై తుడుముమొదలుకొని దేవతార్చనము వఱకుఁ గల వాఙ్మయ రాశిలో నేదో యొకరీతిని ప్రవేశించి తనవిశ్వవ్యాపిత్వము నిప్పటికిని మనకనులకుఁ గాన్పింపఁ జేయుచున్నదే కాని యూరకుండలేదు. చూడుడు, మనగృహములలోఁ బూర్వకాలిక లగుస్త్రీలు చేయు పూజాపురస్కారములు మొదలుకొని అద్వైతోపదేశములవఱకును గల వాఙ్మయమంతయు, అనఁగా అప్పగింతల పాటలు, దక్షయజ్ఞము, సీతపాట, పుత్రకామేష్టి, పార్వతీపరిణయము, లక్ష్మణమూర్ఛ, అంగదరాయబారము, ఆత్మబోధ మున్నగు పాటల కథ లన్నియు, అవియివి యన నేల ? జనసామాన్యమునకు నీతిమతములఁ గఱపి లోకతంత్రవిదులఁ జేయ ననువగు విషయము లన్నియు ద్విపదలలోనే కూర్పఁబడియున్నవి.

కేవల మింతమాత్రమే కాక పండితజనాదరణీయములును, వేదవేదాంగాదులలోని దగు విజ్ఞానమున కంతకును నిధు లనఁదగు భారతభాగవతరామాయణములు గూడ ద్విపదలందు జనానుగ్రహకాంక్షు లగు కవీశ్వరులు రచించి కృతార్థత నొందిరి. పండితున కైనను పామరునకైనను విన్నంతనే హృదయము నాహ్లాదింపఁ జేయు శక్తియున్నఁగదా నిక్కముగా కవిత యనిపించుకొనఁదగును. ఇట్టి కవిత్వముఁ జెప్పి ప్రజల నారాధింపవలయు నని కోరెడి కవికి పరిపూర్ణ మగు స్వాతంత్ర్య ముండవలయును.

స్వాతంత్ర్య మనఁగా, కొందఱు తలంచునట్లు యతిప్రాసాదినియమరహిత ముగ కవిత్వముఁ జెప్పుట యని గాని పర్యాయపదములు అలంకారములు మున్నగు నవి లేకుండ చెప్పుట యని గాని తలంపఁజనదు; విపుల మగు భావము ఉచితజ్ఞత రసస్ఫూర్తి మున్నగు గుణములు వెల్లడించుటకు నిర్బంధమును కలిగించు పరి కరములను విసర్జించు నధికార మని మాత్రమే యర్థముఁ జేసికొనవలయును. వృత్తములు పెద్దవిగా లేకపోయినప్పటికిని చిన్నచిన్నపదములఁ జెన్నుమీఱునట్లు చెప్పుటకు వీలుకలుగఁ జేయుట గూడ నొకవిధమగు స్వాతంత్ర్యమే యనఁదగును. ఇట్టి స్వాతంత్ర్యమును కవి పూర్ణముగా వహించుటకు ద్విపద యొక్కటి తప్ప మఱియేయితర మగు ఛందమును అనువుపడి యుండదు. కనుకనే ద్విపద జన సామాన్యమున విశేషముగాఁ బ్రచారమునకు వచ్చె నని నిశ్చయింపఁదగును.

ఈరీతిగా జనసామాన్యమున కీద్విపదకవిత్వము మిగులప్రేమాస్పదమై యలరారుచున్నను చిరకాలమునుండి యుండినను రానురాను ఏల యియ్యది కుంఠిత మై మూలఁబడవలసివచ్చె నని యెంతటినైపుణ్యమునఁ బరికించినను తగి నంతటికారణములు కనుపట్టవు. కాని, రాజాశ్రయాభావము నిస్సారమగుకవిత యని కొందఱును, ద్విపదకవిత్వము నధికారిభేదము లేక వ్రాసినచోఁ దమతమపాండిత్య ప్రకర్ష లపకర్షత నొందు నని మఱికొందఱును, పామరజనరంజకము లగుటఁ బండితు లాదరింపమి యని యింకఁగొందఱును ఇందులకుఁ గారణములుగఁ జెప్పె దరు. కాని, యిందేవియు తగినంతటి యుపపత్తిని జూపి సమర్థింపఁజాలవు.

ఏల యనెదరా ? రాజాశ్రయాభావాదులు కారణము లనినచో రంగనాథుఁడు స్వయముగా రాజా ? అతనిగ్రంథమును లక్షణవేత్త లందఱు నుదాహరింపలేదా ? అట్లయినను దాని కేల సార్వజనీనత రాలేదు ? నిస్సారత్వము మున్నగునవి కారణము లనియెదరేని పద్యకావ్యములలో మాత్ర మెన్నిలేవు పైమాటలకు గుఱియగునవి ? కావున, నాలోచించుచుకొలఁది ద్విపదకావ్యప్రచారము లుప్తమగు టకు మనవారిలోఁ బాదుకొని వేఱులు పాఱియున్న యహంపూర్ణ మగు మౌర్ఖ్యమే గాని వేఱుకా దని తోఁచును.

ఈమాటలను నేను ప్రాచీనులను దూషించుతలంపున ననుటలేదు. సర్వజన శ్లాఘ్య మగు వైదుష్యమున నొప్పారి శ్రుతిస్మృతీతిహాసాదులఁ గరతలామలక ములఁబోలె నొనర్చికొని సమయస్ఫూర్తిగ నుపన్యసించు జాణతనమున నలరారి

తనకాలమున నున్న పరవాదులగుండియలెల్ల జల్లురు మన విజృంభించి తా నుత్తమ శ్లోకత నొంది వీరమాహేశ్వరవరిష్ఠుఁడై వెలసిన పాల్కురికి సోమనారాధ్యుల నాఁటికి ద్విపదకవిత్వముపైని లోకమున కేవిధమగు నభిప్రాయ ముండెడిదో, ఆమహామహునిగ్రంథమునందలి ద్విపదపంక్తులు కొన్ని సూక్ష్మముగా తెలియఁ జేయఁగలుగును ;

........''ఒప్పునే ద్విపదకావ్యోక్తి నా వలవ
దారూఢగద్యపద్యాదిప్రబంధ
పూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబు గామి
జానుతెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు
నట్టులుగాక కావ్యప్రౌఢిపేర్మి
నెట్టన రచియింప నేర్చినఁ జాలు
నుపమింప గద్యపద్యోదాత్తకృతులు
ద్విపదయు సమమ....."

దీనినిబట్టి యారాధ్యులవారు పండితునిచరిత్రమును ద్విపదకావ్యమునఁ జెప్పబూనుకొనినట్లును అప్పటికే యనఁగా సోమనారాధ్యుని కాలమునకె ద్విపద కవిత్వ మన్న నేవగించుకొనుపండితు లుండి రనియు తాము చేయుకృతి పండితుల కంటెఁ బామరజనమునకే యెక్కు డుపయోగపడవలసి యుండుటచేతను, గద్య పద్యములతోఁప్రౌఢిగా రచించునేర్పు తమ కున్నను జనసామాన్యమున కట్టికృతులు (అనఁగాప్రౌఢములగు గద్యపద్యకృతులు) సంస్కృతపదబాహుళ్యముచేఁ జెన్నారు చుండుటవలన సంతుష్టిని కలుగఁజేయఁ జాలక యుండుటచేతను తాము ద్విపద కావ్యవిరచనమునకుఁ బూనుకొనవలసి వచ్చె నని కారణములఁ జెప్పియు నంతటితోఁ దృప్తినొందక, అనఁగా నామాత్రపుసమాధానముచేత లోకులకుఁ దృప్తి గలిగింపఁజాలక, ఎట్టకేలకు ద్విపదకును బద్యగద్యకవిత్వమునకును భేదములే దని నిరూపింపవలసివచ్చినట్లు తేలుచున్నది.

మఱియు, గద్యపద్యోదాత్తకృతులకును ద్విపదకృతులకును సాదృశ్యమును సంఘటింప నుపక్రమించి సరళత ప్రసన్నత మొదలగు గుణములచే సమృద్ధమై యుండిన కవిత్వ మేయేవృత్తములం దున్నను కవిత్వ మనిపించుకొను ననియు,

అట్టిగుణములు పరిపూర్ణముగా సంఘటించుటకు కేవల మొకజాతులు (అనఁగా నుప జాతులు) మాత్రమే తగియున్న వనియు, అందును జల్లిశబ్దములను ప్రయోగించుట మొదలైన దోషములు పరిహరింపఁబడిననే సహృదయుల కానందము గలుగు ననియుఁ గంఠోక్తిగాఁ జెప్పి తాను రచింపఁదొరకొనిన పండితారాధ్యచరిత్రమును పైనిజెప్పిన సల్లక్షణములతో నలరారునట్లు చేసెద నని యీక్రిందిద్విపదలో వక్కాణించుచున్నాఁడు. పరికింపుఁడు :

"అటుగాన నభివినుతానందితోక్తి
బటుపద్యగద్యప్రబంధసామ్యముగఁ
గావ్యకళాప్రౌఢిఁ గల్పింతుఁ గవిత
కావ్యంబు భావ్యంబు గాఁగ నట్లయ్యె
నవికలవేదవేదాంతేతిహాస
వివిధాగమపురాణవిహితసూక్తముల
నిదమిత్థ మనుచోట నివియ ప్రామాణ్య
పదములు గాఁగ ద్విపదలు రచింతు." —పం. ఆ. చరిత్ర.

మఱియు, కవి తనకుఁ గల కవిత్వశక్తిచేత వృత్తములకు నితివృత్తములకుఁ సొంపు నింపునే గాని వృత్తములు నితివృత్తములును కవి కుత్కర్ష గూర్పఁజాలవు. కావున సత్కవి యగువాఁడు తనప్రతిభావిశేషమున నేఛందమునైన నందము నొందఁజేయఁగలఁ డని తనయుద్యమమును సమర్థించుకొని, ద్విపదకవిత్వము గూడ నిక్కముఁ బరికించినచో సమర్థత యున్ననే చెప్పఁజొప్పడు ననియు, అందును ముఖ్యముగా నసర్థముఁ బొరయనిరీతిని వళ్ళను ప్రాసములును బొందు పడి యుండవలయు ననియు చెప్పుచు, ద్విపద యైహికాముష్మికము లగు పదద్వ యమునకు సాధన మగుటవలన ద్విపద యని పేర్కొనఁబడియె ననియుఁ జెప్పెను చూడుడు :

" .... ద్విపద
కొలఁది నే పలుకుటకును మది మెచ్చి
వ్రేలిముద్రిక రత్నకీలన సేయు
చో లేశ మనఁగవచ్చునె ? రత్న మెంత
స్థూలైన రత్నంబుచుట్టును బసిడి
గట్టుట యది వివేకం బది యట్ల !

దేసిగా రచియించు ద్విపదకు వళ్ళఁ
బ్రాసంబులును బొందుపడఁగఁగా వలయు
ననుచుఁ దదీయ సూక్ష్మాక్షరపంక్తిఁ
జెనకక యింతొప్పఁ జెప్పునే యనుచు
సన్నుతి సేయుచు సత్కవు లలరఁ
దిన్ననిసూక్తుల ద్విపద రచింతు
నదియును గా కైహికాముష్మికద్వి
పదహేతు వగుట ద్విపదనాఁగఁ బరఁగు."

ఈయుదాహరించిన వాక్యసందర్భములఁ బట్టి పైని నేను చెప్పిన విషయములు యథార్థము లని తమకు తోఁపకపోదు. కాన, నిఁక నిప్పుడు ద్విపదతోఁ గవిత్వము చెప్పిన కావ్యములు పద్యప్రబంధములశైలికి సమముగా నుండునా ? లేక న్యూనము లగునా ? ఆధిక్యము నొందునా ? యను విషయములు నిర్ణయింప వలసియున్నది. నాకుఁ గల యభిజ్ఞానము కొలఁది పరికించిచూచిన (ద్విపదకావ్యములు పద్యప్రబంధములతో సామ్యతావిషయమునఁ బరీక్షించినచో) కవితయందుఁ గాని భావప్రపూర్ణతఁ గాని శైలివిషయమునఁ గాని ఉక్తివైచిత్ర్యమునఁ గాని ఏమాత్రమును తీసిపోకుండుట యట్లుండఁగా పైపెచ్చు ఒకవన్నె యందమును ఆధిక్యమునే ప్రదర్శించు ననుటలో నతిశయోక్తి యిసుమంతయు లేదు. కావున, నిటుపైని ద్విపదకావ్యములకును పద్యప్రబంధములకును పరస్పరసాదృశ్యమవ్యవహితముగఁ గలియు సందర్భముల నేర్పఱచి ప్రదర్శించుచున్నాఁడను. అందును, మనకు భారతభాగవతరామాయణములకంటెఁ బావనత్వమున నేమి ప్రమాణవిషయమున నేమి యసాధారణము లగు గ్రంథము లొండు లేకుండుట వలనను రమారమి పైమూఁడుగ్రంథములును గద్యపద్యాదులలోను ద్విపదలలోను పూర్వకవులే పరిణమింపఁజేసి యుండుటవలనను మున్ముందు భారతభాగవత రామాయణములలోని ఘట్టములను స్థాలీపులాకన్యాయమున దోలనము నొనర్చి యటుపైని ద్విపదయందుఁ గల వర్ణనాచాతుర్యములను కృతులను సంగ్రహముగాఁ బేర్కొనియెదను. చూడుడు— భాగవతమునందు చతుర్థస్కంధములోని దక్షుఁడు శివుని ద్వేషించు కథాభాగము :

'ఇందఱు నను గాంచి యెదు రేఁగుదెంచి
వందనంబు లొనర్చి వర్తింపఁ గనియుఁ

గంటిరే మునులు! ముక్కంటి తా నిచట
నొంటిమైఁ గదలక యున్నచందంబు
గరువంబుతో నన్నుఁ గని లేవకున్నఁ
బెరిగెనే బొజ్జ? తాఁ బెద్దవాఁ డగునె?....
ఏ మామనే? నాకు నీతఁ డల్లుండె?
కులముమాటలకు సాకూశికాపురము
పలుకూడు నడత రూపము చూడ రోత
ఏక్కడు ముడిగిబ్బ యెమ్ముల పొమ్ము
కక్కరం బగు తోలు కట్టెడు వలువ
పునుక కంచము కాటిబూదియ పూఁత
ధనమును నహియుండు తా వది సున్న
పుట్టువు దెలియ దెప్పుడు నొంటి గొట్టు
పెట్టువోతలు మందు ప్రియము దూరంబు
ఈపిశాచంబుల యేలిక కకట!
నాపట్టి నిచ్చితి నాకర్మవశత
శ్రుతిఁ జతుర్థునకు నేర్పుట గాదె తెలిసి
యితని నాబిడ్డ నిచ్చుట దెలియ. — ద్విపద భాగవతము.

సీ. పరికింప నితఁడు దిక్పాలయశోహాని
కరుఁ డీక్రియాశూన్యపరునిచేతఁ
గర మొప్ప సజ్జనాచరితమార్గము దూషి
తం బయ్యె నెన్నఁ గతత్రపుండు
మహితసావిత్రీసమానను సాధ్వి న
న్మత్తనూజను మృగశాబనేత్ర
ననలభూసురబంధుజనసమక్షమున మ
ర్కటలోచనుఁడు కరగ్రహణ మర్థిఁ
జేసి తా శిష్యభావంబుఁ జెందు టాత్మఁ
దలఁచి ప్రత్యుద్గతాభివందనము లెలమి
నడపకుండిన మాననీ నన్నుఁ గన్న
నోరిమాటకుఁ దన కేమి గోరవోయె.

సీ. అనయంబు లుప్తక్రియాకలాపుఁడు మాంస
హీనుఁడు మర్యాద లేనివాఁడు
మత్తప్రచారుఁ డున్మత్తప్రియుఁడు దిగం
బరుఁడు భూతప్రేతపరివృతుండు
తామసప్రమథభూతములకు నాథుండు
భూతలిప్తుం డస్థిభూషణుండు
నష్టశౌచుండు నున్మదనాథుఁడును దుష్ట
హృదయుఁ డుగ్రుఁడును పరేతభూని
కేతనుఁడు వితతస్రస్తకేశుఁ డశుచి
యైన తన కొక్క శివనామ మనుప్రవాద
గలిగెఁ గాని యశివుఁ డని కాన కెఱిఁగి
యెఱిఁగి వేదంబు శూద్రున కిచ్చునట్లు." — పద్య భాగవతము.

శ్లో. "ఏష మే శిష్యతాం ప్రాప్తః, య న్మే దుహితు రగ్రహీత్
పాణిం విప్రాగ్నిముఖత, స్సావిత్ర్యా ఇవ సాధువత్,
గృహీత్వా మృగశాబాక్ష్యాః, పాణిం మర్కటలోచనః
ప్రత్యుత్థానాభివాదార్హే, వాచా ప్యకృతనోచితమ్
లుప్తక్రియా యాశుచయే, మానినే భిన్నసేతవే
అనిచ్ఛన్నప్యదాం బాలాం, శూద్రా యే వోశతీం గిరమ్,
ప్రేతావాసేషు ఘోరేషు, భూతైః ప్రేతగణైర్వృతః
అట త్యున్మత్తవ న్నగ్నో, వ్యుప్తకేశో హసన్ రుదన్,
చితాభస్మకృతస్నానః, ప్రేతస్రజస్థిభూషణః
శివాపదేశో హ్యశివో మత్తో మత్తజనప్రియః
తస్మా ఉన్మత్తనాథాయ నష్టశౌచాయ దుర్హృదే
దత్తాబత మయాసాధ్వీ చోదితో పరమేష్ఠినా."

—సంస్కృత భాగవతము.

పై నుదాహరించిన సంస్కృతాంధ్రగ్రంథభాగములను పరికించినవారికి పద్యద్విపదలయందైన భాషాంతరీకరణములలోని భేదములు కనుపట్టకపోవు. ఉదాహరించినగ్రంథములలోఁ దొలుతది కోనేరునాథకవి రచించిన (ద్విపద) బాల

భాగవతము. రెండవది పోతనగారి పద్యకావ్యము. మూఁడవది వ్యాసకృతి యని చెప్పఁబడుచున్న భాగవతము. ఇందు పరికింపవలసిన విషయములలో మూలము నకు సరిగా 'తుచ' తప్పకుండ భాషాంతరీకరణ మున్నదా లేదా యను విషయము కంటె ఎవ్వరి భాషాంతరీకరణము ప్రాకృతజనులకు సైతము మింపు నింపెడి రచన లతో ముద్దులుమూటగట్టుచు నౌచిత్యమును పరిహరింపక, చదువరుల నాకర్షించు నను విషయము ముఖ్యమైనది. ఇచ్చట నింతమాత్రము సహృదయులు పరికించినఁ జాలును.

మఱియు, ఈబాలభాగవతమునందలి కవిత్వపు సొంపుఁ జూపుటకై యందలి యొకటిరెండుప్రదేశములను దిగ్దర్శనన్యాయమున ప్రదర్శించెను.

వనవర్ణనము :

"పచరించు కన్నులపండువు నెలమి
నచట నైశ్రేయసం బను నుపవనము
పల్లవ విలసనపదము గాకయును
బల్లవవిలసనాస్పద మనఁబరఁగి
విలసితమధుపాయి వికృతి గాకయును
విలసితమధుపాయి వికృతినాఁ బరఁగి !"

గంగానదీ వర్ణనము :

"కమలాధివాసతా కమనీయ యగుచుఁ
గమలలోచనుని వక్షస్స్థలి వోలె
నమలకంకణయుక్తహంసక యగుచు
నమరఁ గైసేసిన యతివయ పోలె."

ఈబాలభాగవతము రచించిన కోనేరునాథకవి తనగ్రంథమును చంద్రగిరి రాజగు తిరుమలరాజు ప్రోత్సాహముచేత నతనితమ్ముఁ డగు చినతిమ్మరాజున కంకితముగా నొనర్చెను. మఱియు, నీకవి నన్నయభట్టు తిక్కన భీమకవి మొద లగు నాంధ్రకవులు ప్రబలినకాలమునందే తనభాగవతమును ద్విపదలతో వ్రాయటం జేసి యప్పటి సామాన్యలోకమునకు ద్విపదపై నేపాటిగౌరవ ముండినదియు తేట తెల్ల మగుచున్నది. ఈకవి తా నింతకుమున్ను పద్యకవిత్వమున భాగవతమును

వ్రాసియేయున్నను, బాలురును, స్త్రీలును సులభముగాఁ జదివి యానందించునట్లు దీనిని వ్రాయఁబూనుకొనుటయు తాను 'విలసితసాహిత్యవిశ్రాంతిమంతుఁ'డు, 'విను తాష్టభాషాకవిత్వప్రచండుఁ'డని ప్రఖ్యాతిఁగన్నవాఁ డైనను ద్విపదతో వ్రాయఁ బూనుటయు ద్విపదకవిత్వమున కానాడు గల ప్రజాదరమును తప్పక సూచించు చున్నది.

ఇఁక మహాకవి వాల్మీకిమునిపుంగవ విరచిత రామాయణమును మన యాంధ్ర వాఙ్మయమున నేరీతిని ద్విపదకవిత్వమునఁ గూర్చినదియు విచారింతము. అయోధ్యా కాండమునందు రామునివనవాసము నర్థించు పట్టపుదేవి యగు కైకేయిని దశరథుఁ డాక్రోశించుపట్టును చూడుఁడు :

* "కోమలి ! కేకయకులమునఁ బుట్టి
ఈమాట లాడ నో రెట్లాడె నీకు ?
అడవులపాలు గమ్మని రాముఁ ద్రోయ
నెడపక తొల్లి నీ కెగ్గేమి చేసె ?
కౌసల్యకంటె నిన్ ఘనతగాఁ జూచు
నీసేవ లొనరించు నీపనుల్ సేయు
నటువంటి సుగుణాఢ్యుఁ డైన శ్రీరాము
నెటులు పొమ్మని యంటివే దయమాలి ?
అడవుల కతని నీ వంపు మటన్న

* "వేఁడిన వేఁడి మాట నృపవీరుఁడు పైఁ బక కర్ణరంధ్రముల్
సూఁడినభంగిఁ దాఁకుటయు స్రుక్కి మనంబున నొచ్చి నిన్ను నే
నాఁడు నృపాలపుత్రి వని నమ్మి వరించితిఁ గాక యిమ్మెయిన్
నేఁ డొకకాలసర్ప మయి నీవిటు సేయుట నాకుఁ దోచెనే?

ఉ. కీడున కోడ కించుకయుఁ గేకయభూపతియింటఁ బుట్టి చొ
ప్పాడక పాపజాతి వయి తక్కట యిట్లని వేడ నెట్లు నో
రాడెఁ ద్రిలోకపూజ్యుఁ డగు నాకొడు కేమిట నీకు నొప్పఁడే
పాడి తలంప కీపలుకుఁ బల్కితి దోసము నాక నాకడన్."

—భాస్కరరామాయణము

భాస్కరరామాయణము నే నీవ్యాసమును వ్రాయునాఁటికి లభింపలేదు. కాని పైనుదాహరించిన పద్యములు ద్విపదలకంటె మిన్నగ నున్న వని విన్నవించెదను.

యెడఁ జూచి చూచి నే నెటుల పొమ్మందు
నృపపుత్రి వని నిన్ను నెమ్మిఁ గైకొంటి
చపలలోచన కాలసర్పంబ వైతి.''

— రంగనాథ రామాయణము.

పై నుదాహరించిన ద్విపదగ్రంథమునకు మూలభూతము లగు వాల్మీకి రామాయణములోని యీ క్రిందిశ్లోకములను చిత్తగింపుఁడు. పిమ్మట మీమనసులకు తనంత తానే రచనాసౌష్ఠవము గోచరింపఁగలదు.

''నృశంసే! దుష్టచారిత్రే! కులస్యాస్యవినాశిని!
కింకృతం తవ రామేణ? పాపే పాపం మయాపివా
సదా తే జననీ తుల్యాం వృత్తిం వహతి రాఘవః
తస్యైవ త్వ మనర్థాయ కిం నిమిత్త మి హోద్యతా
త్వం మయాత్మ వినాశార్థం భవనం స్వం ప్రవేశితా
అవిజ్ఞానా న్నృపసుతా వ్యాళీ తీక్ష్ణవిషా యథా.'' — వా. అ.

వాల్మీకిరామాయణమును తొలుదొలుత తెలుఁగుసేసిన కవి ఈరంగనాథుఁడే. ఈయన పండ్రెండవ శతాబ్దివాఁ డని కవిచరిత్రకారుల యభిప్రాయము. రంగనాథ రామాయణమును కోన బుద్ధారెడ్డి తనతండ్రియగు విఠలరాజుపేర రచించె నని ఈ గ్రంథమునందు కనుపట్టునే గాని రంగనాథుఁడు రచించినట్టు లిఖితదృష్టాంతములు గానరావు. అయినను, లోకమునందు రంగనాథరామాయణ మనియే ప్రతీతి కలిగి యున్నది. కాని, రంగనాథునిగుఱించిన నైజమగువార్త యింతటివఱకు నుపలబ్ధి కాకుండుటకై ఆంధ్రులు ఖేదింపఁదగియున్నది. రంగనాథునిగుఱించి పలువిధములఁ జెప్పికొందురు. నన్నయభట్టు రచించు భారతముఁ జూచి తానికఁ బద్యరచన యందుఁ బ్రావీణ్యము గాంచు టరిది యని యధైర్యపడి ద్విపదను రామాయణము రచించినట్టు గొందఱు వ్రాక్రుచ్చెదరు. కాని, యిందుల కేవిధమైన ప్రబలాధార ములను గానరాకపోవుట యట్లుండ కావ్యమంతయు కాగడా పెట్టి వెతకినను పైఁ జెప్పిన చొప్పదంటుశంక కెడమీయఁగల పద మొక్కటి యైనఁ గానరాదు.

పైఁగాఁ గావ్యమంతయు రసోద్బోధకము లగు పదజాలముచేత నెచ్చట జూచిన నచ్చట నింపు వెలయించుచు నన్నయాదులలో లేని యపూర్వవర్ణనాకౌశల మున వెలయుచున్నది. రంగనాథుని రామాయణము ఇప్పటికి నాంధ్రదేశపుపశ్చిమ

భాగములలో వీథిబడులలో పాఠ్యముగను పండితులకు పురాణపఠనగ్రంథముగను వెలయుచుఁ బూర్వకాలముప్రజల కీగ్రంథముపైని అందును ద్విపదకావ్యములపైని గల యసాధారణ మగు ననురాగమును వేయినోళ్లఁ జాటిచెప్పుచున్నది.

కావ్యమునకు జీవితప్రాయ మగు నౌచిత్యము గమనించుటలోను ద్విపద యైనను రస ముట్టిపడునట్టును పాత్ర లిప్పుడు చదువరుల కన్నులయెదుట నున్న ట్లును వర్ణించు కౌశలము ఈకవి కున్నట్టులు మఱియితరులకు లేదనియే చెప్పవలసి వచ్చును. ఈవిషయమును సొంతగాఁ బరీక్షింపఁ దలంచువారు గ్రంథములోఁ దమ కిచ్చవచ్చిన యేభాగమును జదివినను తప్పక కృతార్థులయ్యెద రనుటలో సంది యము లేదు.

ఇఁక భారతమును పరామర్శింతము. 'ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని యధ్యాత్మవిదులు వేదాంత మనియు' నుపశ్లోకింపఁబడి, ఆర్యవిజ్ఞాననిధి యనఁదగిన దీగ్రంథము. వ్యాసమహర్షి లోకానుగ్రహకాంక్షచే వేదసారము నిందు వెలయించెను గదా ! మహర్షియొక్క యిట్టి పవిత్రమగు మనోరథమును ఆంధ్రకవితల్లజులు గమనించి యాంధ్రమున సామ్రాజ్యజనుల కెల్లరకును ఛందముగా నుండునట్లు విరచించినందులకై ప్రతియాంధ్రుఁడును తప్పక ఋణియై యుండవలసినదే.

సీ. "తెల్లంబుగాదె మీకెల్ల సుయోధను
చేసిన కుటిలవిచేష్టితంబు
లకట మాతో మీరు నడవుల నిడుమలఁ
బొందితి రొకభంగిఁ బోయెఁ గాల
మిది పదమూఁడగు నేఁడు మాకజ్ఞాత
వాసంబు సలుపంగవలయు నిందు
ధార్తరాష్ట్రులు సూతతనయసౌబలులును
చెఱుపఁగా వేతురు చిన్నసన్న
యెఱిఁగి రేని చాలనెగ్గు వాటిల్లు న
ట్లగుట మమ్ము నింక నతిరహస్య
వృత్తిమై నిరస్తవిఘ్నులరై చరి
యింపుఁ డని యనుగ్రహింప వలయు."

— తిక్కన విరాటపర్వము.

ఇయ్యది పాండవులు అరణ్యవాసకాలమును ముగియఁజేసికొని యజ్ఞాతవాస మున కుపక్రమింపఁబోవుచు నంతవఱకును తమతోఁ గలసిమెలసి తమకష్టసుఖ ములఁ బారమార్థికచింతతోఁ బాలుగొనిన బ్రాహ్మణబృందమును వీడిపోవలసి వచ్చి నందులకు చింతిల్లుచు విడువలేక విడువలేక చివరకుఁ దమదైన్యమును వెలి బుచ్చుచు ననుజ్ఞ నడిగెడి సందర్భము. ద్విపదకావ్యపద్యకావ్యములకు కథానకమున భేదము సుంతయైన లేకున్నను, ఈసందర్భమునందు ద్విపదకావ్యమునఁ గల యీక్రింది బంతులను విలోకించినచో నిందలి పసందు పొందుపడఁగలదు.

ఓమహాత్మకులార ! యోపుణ్యులార !
ఓమహీసురులార ! యుగ్రాటవులకు
మామీదఁ గృప గల్గి మముఁ గూడి వచ్చి
యలవిసేయఁగరాని యలజళ్ల కోర్చి
కలసి యుండితి రింతకాలంబు దనుక
నింక గోప్యము లేల నేఁడాది మాకు
శంకింప నొకచోటి కరుగంగవలయు
రాయిడి పుట్టించి రారాజు మరల
కీయవస్థలు దెచ్చు టెఱుఁగరే మీరు ?
వాఁడింక నజ్ఞాతవాసంబు వలనఁ
బోడిమి మముఁరోయఁ బుత్తెంచు జనుల
మీరు మే మొకచోట మెలఁగఁగాఁ జనదు
మీ రింక మముఁ బాసి మీత్రోవఁ జనుఁడు
ఏకాలమున మిమ్ము నెడసి పోనీక
చేకూఱఁ బరిచర్య సేయలే దయ్యె.''

అర్జునుఁడు విరాటనగరమునందు ఉత్తరగోగ్రహణము జరిగినప్పు డుత్త రుని సారథిగాఁ జేసికొని కౌరవుల వెన్నంటుటకై యుద్యమించి తొలుత నరి హృదయనిర్భేదన మగు దేవదత్తమును పూరించునప్పటి సందర్భమును పరీక్షిం పుఁడు. ఇచ్చోటఁ బైస్థలమునందుకంటె విస్పష్టముగా నుభయకవితలకుఁ గల తార తమ్యము తనంతతాను తెల్లము కాఁగలదు.

మ. "కలఁగెన్ తోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూటాడె సం
చలతన్ బొందె వసుంధరావలయ మాశాచక్ర మల్లాడెఁ గొం
దలమందెన్ త్రిదశేంద్రుపట్టణము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె నా
కుల మయ్యెన్ గ్రహతారకాకులము సంక్షోభించె నవ్వేధయున్."
— తిక్కన విరాటపర్వము.

"ఆమహారవమున సంబోధి గలఁగె
హేమాద్రిశిఖరంబు లిట్టట్టు వడియె
అద్రిజ భీతిల్లి హరుఁ గౌఁగిలించె
నిద్ర మేల్కని శౌరి నింగికై చూచె
బలభేది వెఱచి గీష్పతి వంకఁ గాంచె
లలి పద్మభవుఁడు కాలము నెన్నఁ జొచ్చె
ఉత్తరుండును మూర్ఛ నొరగెను హరులుఁ
నెత్తిన లేవలే కిలమీఁదఁ బడియె!" — ద్విపద విరాటపర్వము.

మహాభారతమును ద్విపదగా నొనర్చినకవి తిమ్మకవి. ఈయన వల్లభసూరికి కొమరుఁ డని గ్రంథాద్యంతముల వాక్యములవలన విశద మగుచున్నది. ఈకవి యొక్క కవిత్వము కొన్నిచోటుల మూలాతిగామి యైనను జాతీయములతో చెలు వొప్పుచుండును. కొన్నిచోటుల తిక్కనఫక్కికిఁ గూడ వన్నె పెట్టఁజాలి యుండును. అట్టి సందర్భములను పైని బ్రదర్శించియే యున్నాఁడను.

ద్విపదకావ్యములను గుఱించిన ప్రస్తావనను ముగించుటకు ముం దింకొక విషయమును గుఱించి ముఖ్యముగా చెప్పవలసి యున్నది. లోతుపాతులకు దిగి పూర్వోత్తరముల విచారణ సేయుటకుఁ గడంగెడి కొలఁదిని ఈకావ్యములు శైవ మతవిజృంభణకాలమునందు వృద్ధి నొందె నని యనవలసి వచ్చుచున్నది. మఱియుఁ బైకారణమే దృఢమగునది యైనచో తొలుదొలుత ద్విపదయందే యాంధ్రకవితా లత స్వయంభూరూపమున జన్మించి రానురాను గీతములు, కందములు, సీసములు మున్నగువాని యాధారమున క్రొత్తక్రోవలఁబట్టి యల్లికొనియె నని నిశ్చయింప వలసివచ్చును. ఈమాయూహ కాధారముగ కొందఱు విజ్ఞులు "శివకవులకు నవ కవులకు" అను వేమనకందపద్యమునందలి శివకవిశబ్దమునకుఁ బ్రబంధరచయిత లగు కవిజన మనియు నర్థము చెప్పుచున్నారు. పరికించినచో కవితాభివృద్ధిని

సూక్ష్మగతి నరసినవారి కియ్యది నిక్క మనియే తోఁచును. కావున, ద్విపదకవితో్వజ్జృంభణ కాలమునందలి గ్రంథములను సంగ్రహముగాఁ బేర్కొని విమర్శింపవలసి యున్నది. శైవసమయమునందు వెలసిన ద్విపదకావ్యము లన్నింటిలో బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము నను నీరెండుగ్రంథములును ముఖ్యములైనవి. ఇందు తొలిదానియందు వీరశైవమతోత్పాదకుఁ డగు బసవేశ్వరుని యవతారచరిత్రములు ద్విపదలతో వర్ణింపఁబడినవి. రెండవదానిలో బసవేశ్వరుని శైవమతమును ప్రచారమునకుఁ దెచ్చి భక్తాళి ననేకము లగు మహిమలఁ గనబఱచి లోకము ననుగ్రహించిన పండితారాధ్యులవారి విజయమును మతప్రచారమారములను దెలుపు విషయములు వర్ణింపఁబడి యున్నవి.

ఈరెండుగ్రంథములు నెక్కడ చూచిన నక్కడ నవరసములు పొంగిపొరలిపోవునంతటి రసోదంచితములుగ ద్విపదలలోఁ గూర్పఁబడినవి. హిమవద్భూధర గుహాగ్రములనుండి యనర్గళముగా దుమికివచ్చెడు గంగాప్రవాహముం బోలె నీమహామహునికవిత్వము పాఠకులమనంబుల నానందపూరమున నోలలాడించుచుండును, భక్తశిరోమణి యగు పోతన్న భక్తిపారవశ్యపుకవిత్వమునకును, కవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథమహాకవి నుడికారముల గడుసుతనంపుచిన్నెలకును, కర్ణాటరాజ్యరమానాథుఁడు నాంధ్రభోజుఁడు నాంధ్రకవియు నగు కృష్ణదేవరాయమహారాజుల యాముక్తమాల్యద మున్నగు కృతులలోని యద్భుతవర్ణనపటిష్ఠము లగుసందర్భములకును, దీనికి దానికని యేల ఇంతదనుక మనయాంధ్రసారస్వతమునఁ గల హృద్యములగు రసవద్వర్ణనోదంచితములగు కావ్యపుమెఱుఁగుల కన్నిటికిని, ఈరెండుద్విపద కావ్యములే మార్గదర్శికములై రాజిల్లినవి యనుటలో నేమియు సందియము లేదు. పాఠకులమనఃపరితృప్తికై పైగ్రంథములలోని యొకటిరెండు సందర్భముల నీ క్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

ఈక్రిందనుదాహరించిన భక్త్యుద్రేకజనితములగు పండితారాధ్య గూర్చిన నుతివాక్యములఁ జూడుఁడు :

"చిరతమోగుణపరిస్ఫీతుండు శివుఁడు
వరసత్వగుణవికస్వరుఁడు పండితుఁడు
అసమలోకాధీశు డంబికాధవుఁడు
అసమలోకారాధ్యుఁ డాపండితయ్య

లోకానుసారిశీలుఁడు పండితయ్య

అసితకంఠుఁడు దా నసమలోచనుఁడు
భసితకంఠుఁడు దాఁ బండితస్వామి
మల్లికార్జుననామి మల్లికార్జునుఁడు
మల్లికార్జున ర్తి మల్లికార్జునుఁడు.'

వెలనాటిచోడుని యాస్థానమున నున్న పండితబృందము పండితారాధ్యుల పాండిత్యప్రకర్షను సహింపఁజాలక యందఱును గలిసి పండితుని వాదమునకు రప్పింపుఁ డని రాజును గోరి యనంతరము తా మొకపెద్దసభఁ గూర్చి పండితునితో వాదముఁ జేసి యోడిన సందర్భమునందలి యీక్రిందిద్విపదలు విష్ణుచిత్తుఁ డొనరిం చించిన వాదఘట్టని మీఱి చదువరులమనంబులకు ప్రత్యక్ష మయ్యెడిని పరికింపుఁడు.

"గరిడికెక్కిన యంకకాఁడును బోలె
....
నెఱ విడివడ్డ మత్తేభంబువోలె
వడి మృగంబులఁ గన్న వ్యాధుండువోలె
పరఁగఁగ పంతంపుబంటునుబోలె
వగవంగ పసిగన్న వ్యాఘ్రంబవోలె
నాసురవృత్తిఁ గోపాటోపవృత్తు
డై సమయుల సమయాథముఁ జూచి
యెక్కడి వైదికుం డెక్కడిబౌద్ధుఁ
డెక్కడివైష్ణవుం డెక్కడిజోగి
యెక్కడి చార్వాకుఁ డెక్కడి సాంఖ్యుఁ(డు)
....
ఉర్వీశుపరివార మూర్వీశుబంటు
లుర్వీశుప్రజలు నీయున్నవా రెల్ల
ప్రకటింప వేయునులకత్రాళ్ళు గూడి
యొకమ్రోకు సరె సభ్యుఁ డొకఁడైన వలదె
ఇందుఁ దా సభ యన నెద్ది వినంగ
నిందు సభాపతి యెవ్వండు చెపుఁడు ?"

ఇంక నీవిషయమును జాలించి ద్విపదకావ్యములలోని మనోజ్ఞవర్ణనములను ఒకటిరెండిండి నుదాహరించి యటుపైని ద్విపదకావ్యములలో రసవంతములగు కావ్యములపేరులను మనవి చేయుదును.

వనవర్ణనము :

'దిగ్గున వికసించి తెలుపొందు విరుల
వలుదగుత్తుల నెత్తు వలపుల మించి
నలికంపుపూవలై నలి నొగ లెక్కి
కాయలై పులుసునఁ గరిగట్టఁ గలిగి
పాయక ఫలములై పదియారువన్నె
బంగారుచాయరాఁ బండిన పండ్లు
పొంగారు కొమ్మలఁబెంపున విరిగి
వనమహీరుహములవరుసఁ బెంపెసఁగె."

ఈవర్ణనము నవనాథచరిత్రమునందలిది. మత్స్యనాథుఁడు మొదలగు తొమ్మండ్రుసిద్ధులచరిత్రము లిందు వర్ణింపఁబడినవి. ఈగ్రంథప్రణేత సుప్రసిద్ధుఁడగు గౌరనమంత్రి.

వర్షబాధ :

"....   ....
ఫాలలోచనుతీవ్రపావకశిఖలఁ
బొగసెడి దిగధీశపురముల నెల్ల
నెగసి భుగుల్లను నెఱమంట లనఁగ
మెఱపులు తళతళ మెఱయక మున్నె
యుఱుములు పెళపెళ యుఱిమె నయ్యుఱుము
లట మిన్నుతల మ్రోయు నంతకు మున్నె
పెటపెట పెటిలి పెన్పిడుగులు వడియెఁ
బిడుగులు నుఱుములుఁ బేర్చువేగమున
బడబడ వడగండ్లు వడియె నెల్లెడల
వడగండ్లకంటెను వాన మున్నాడి

కడవల జలము లొక్కట వంచినట్లు
బోరన గురిసె నద్భుతమైన వాన."

ఇట్టిమనోహరము లగు వర్ణన లెన్నియేని ద్విపదసారస్వతమునఁ గలవు. చరిత్రాత్మకము లగు గ్రంథములలో (1) నవచోళరాజులచరిత్రము (2) పాండ్య రాజులకథలు (3) పతివ్రతలకథలు (4) భళ్ళాణరాజుకథ (5) కాటమరాజుకథ (6) కరికాళచోళకథ (7) ప్రతాపచరిత్రము (8) వెలనాటివిజయము (9) పల్నాటి వీరచరిత్ర (10) బొబ్బిలికథమున్నగు గ్రంథములును, వేదాంతగ్రంథములలో (1) మాయాచిదానందమంజరి (2) ఆత్మైకబోధము (3) ప్రభులింగలీలలు (4) రాజయోగామృతసారము (5) తత్త్వానుసంధానము మున్నగునవియు, పురాణములగు గ్రంథములలో భారతభాగవతరామాయణములు, శివపురాణబసవ పురాణములు మున్నగునవియు ముఖ్యములైనవి ద్విపదకవిత్వమున గలవు. ఇందుఁ గొన్నిటిని (అప్రసిద్ధములై యున్నవానిని) సూక్ష్మముగాఁ బేర్కొని యొందురెండు బంతుల నందం దుదాహరించెదను.

1. మాయాచిదానందమంజరి :

కృతికర్త నాదెండ్ల యుమాపతి.

"నవరత్నకనకాది నవలోహమయము
దివిజదానవయక్షతిర్యఙ్మనుష్య
పశుపక్షికీటవిబంధురానేక
విశదరూపవిచిత్రవిస్మితాకరము
సకలవైశిష్ట్యసత్సౌధభాసురము
నకలంకసప్తాబ్ధి యను సరోవరము,"

2. ఆత్మైక్యబోధము :

కృతికర్త లింగగురుని శిష్యుఁ డగు యోగానందుఁ డఁట.

"శ్రీమన్మహాభాగ్యశృంగార మగుచు
నామరూపుల కెల్ల నాటప ట్టగుచు
వేదాంతములయందు వివరింపఁబడుచు
నాదాంత మె లోకనాయకుం డగుచు."

"సకలవేదార్థంపు సారమై యున్న
యకలంక మాత్మైక్య మది విస్తరించి
ఒప్పైన ద్విపదగా నున్నదున్నట్లు
చెప్పితి విబుధులు చిత్తగింపుండు."

3. లక్ష్మణమూర్ఛ :

(ద్విపదశైలి నించుక భేదము గల ఛందము)

"కాఱుటడవులు దాఁటి కాలనేమంతలో
మకరి యున్నా బావిమందటను నిలిచె
మనోవేగము గల మరీచతనయుండు
మాయవనముల మధుమయము గావించె."

4. ఇంద్రజిద్యుద్ధము :

"ఇంద్రజిత్తుఁడు వీరవిక్రమంబునఁ జెలఁగి
రాజసుతుపై నేసె తేజశరములను
హనుమంతుపై నేసె నతిఘోరబాణముల
నక్షయునిఁ ద్రుంచె నను నలుక మదిఁ బూని."

మఱియు పైని పేర్కొనినగ్రంథములు మాత్రమేగాక గోపీగోపాలసంవాదము, తారాశశాంకము, రంగనమంత్రి రచించిన శివభక్తిప్రదీపిక, నాదెండ్ల గోపప్రధానులచే రచిత మగు కృష్ణార్జునసంవాద మను భగవద్గీతాశాస్త్రము, కాచనకవినాథుడు కూర్చిన మైరావణచరిత్రము, కపోతవాక్యములు, చేమకూరి అప్పకవి ప్రణీతమగు సారంగధరచరిత్రము, రత్నాకరము గోపాలకవియొక్క సౌగంధికాపహరణము, పరమానందప్రణీత మగు శివజ్ఞానమంజరి, రుక్మిణీకల్యాణము నలచరిత్ర లను సుప్రసిద్ధకావ్యములు, యోగానందావధూతవిరచిత మగు గురుశిష్యసంవాదము మున్నగు ననేక గ్రంథములు పూర్వకవులచే లోకానుగ్రహార్థమై ద్విపదలఁ గూర్పఁబడి విరాజిల్లుచున్నవి. ఇయ్యవి ప్రాచీనము లగు పద్యకావ్యములకుఁ గాని ఆధునికము లగు గద్యపద్యోభయకృతులకుఁ గాని ఏవిషయమునను తీసిపోకుండుట మాత్రమే గాక ఆంధ్రులయొక్కయు నాంధ్రభాషయొక్కయు పూర్వపుటున్నతిని వేయినోళ్ళఁ జాటుచున్నవి. కావున, దేశాభిమానులును స్వభాషాభివృద్ధికాంక్షులు

నగు నాంధ్రమహాశయులు జీర్ణములై పోవుచున్న ద్విపదకృతులను ప్రచారమునకుఁ దెచ్చి యాంధ్రమాతృ ఋణమును దీర్చి దేశీయుల కృతజ్ఞతాసూచకము లగు వందనముల నభివంద్యు లయ్యెదరు గాక యని ప్రార్థించుచు నింతతో విరమించుచున్నాను.

— ఆంధ్రపత్రిక పదియవ సంవత్సరాది సంచిక,
సిద్ధార్థి ఉగాది - 1919 సం. మేనెల 28వ తేది.

—::—

ఆంధ్ర ప్రబంధములు

— శ్రీ గంటి జోగి సోమయాజి

భాషకు వివిధగ్రంథబాహుళ్యము, వృక్షమునకు శాఖాబాహుళ్యము వంటిది. వృక్ష మె ట్లనేకశాఖాయుక్తమై ఫలపుష్పపత్రసహితమై శోభిల్లుచుండునో యట్లే భాషయు గ్రంథబాహుళ్యంబున శోభిల్లుచుండును. గ్రంథము లనేకరకములుగా నున్నవి. ఏభాషయందు వివిధములైన గ్రంథజాతు లుద్భవించుచుండునో యది యభివృద్ధి గాంచుచుండును. పద్యగద్యశ్రవ్యదృశ్య కావ్యము లని నాలుగుతరగతులుగా నాలంకారికులు విభజించియున్నారు. ఆంధ్రభాషకు నాదర్శమై ప్రాచీనభాషలలో నెల్ల బ్రాచీనమైన సంస్కృతభాషయం దున్న గ్రంథజాతులును కావ్యముల యొక్క యుత్పత్తియు నీసందర్భమున గొంచెము ప్రసంగింపవలసి యున్నది. సంస్కృతమునందు గద్యకావ్యములు బహుస్వల్పము. ముచ్చిముమ్మా రన్నట్లు మూఁడుకావ్యములు మాత్రము కన్పించుచున్నవి. వైద్యమును గురించి వ్రాసినను నది శ్లోకరూపముగానే రచియింపఁబడినది. దృశ్యప్రబంధములు మహోన్నతస్థితికి తేఁబడినవి. అందు విషాదాంతనాటకములు బహిష్కరింపఁబడినవి. తరువాత రఘువంశ, మేఘసందేశ శిశుపాలవధాది కావ్యము లెక్కుడుగా గాన్పించుచున్నవి. ఈ కావ్యముల ఫక్కిని కనిపెట్టినవారిలో మొదటివాడు విరించితుల్యుఁ డగు వాల్మీకి. ఆయన వ్రాసిన రామాయణము కావ్యములలోఁ జేర్పఁబడినది. తదనంతరము రచింపఁబడిన భారతము పురాణమై యొప్పుచున్నది. వైపుల్య మనులక్షణము భారతమందుఁ బెంచఁబడి తరువాతిపురాణసాహితికి మార్గదర్శకమై యున్నది. వాల్మీకి ప్రథమకావ్యరచయిత యగుట తరువాతకవు లాతని ననుసరించియు వైపుల్య మంతగా లేని కావ్యముల రచించుట ప్రారంభించిరి. వారిలో ముఖ్యుఁడు కాళిదాసు. తరువాత నింకను గావ్యము లనేకములు సంస్కృతభాషయం దుద్భవించినవి, కాని తత్కావ్యములయందుఁ బ్రథమరచయిత యగు వాల్మీకియందుఁ గల గుణములు లేకపోయినవి. తరువాత రచించిన కాళిదాసు వాల్మీకిగుణముల ననేకముల గ్రహించి తనకు వీలైనయంతమట్టునకు వన్నె ఘటియించుటకు ప్రయత్నించెను గాని వాల్మీకికంటె మిన్నగా వ్రాసె నని మాత్రము మాయభిప్రాయము గాదు. మొట్టమొదట నాదికావ్యము ననుసరించి వ్రాయఁబడిన కావ్యములు పెడదారిఁ

బట్టి శిశుపాలవధ వ్రాయుకాలమునాటికి గేవల వర్ణనాప్రధానములై కథారంజకత లేక చిత్రకవిత్వబంధకవిత్వములకు గూడ నాస్థానములై యొప్పినవి. తరువాత నాలంకారికులు తత్కాలమం దుత్తమగ్రంథములుగాఁ బరిగణింపఁబడిన కొన్ని గ్రంథముల గ్రహించి కావ్యలక్షణములను ధ్రువపరిచిరి. అట్టిస్థితిలో నున్న సంస్కృతకావ్యములును దల్లక్షణవ్యంజకము లైన యాలంకారికుల గ్రంథములును నాంధ్రభాషలోని కావ్యనిర్మాణకర్తల కాదర్శము లయ్యెను.

ఇఁక నాంధ్రప్రబంధములకు మార్గదర్శకు లెవ్వరు ? వా రేవిధి నీసాహిత్యమును వృద్ధిపరచిరి ? యను విషయముఁ జర్చింపవలయును. ఆంధ్రభాషను సంస్కరించి పురాణ మగు భారతమును తెనిగించినవాఁడు నన్నయభట్టు. అం దాతఁడు ప్రబంధలక్షణము లగు వర్ణనలను రచియించెను. తరువాత రచియించిన ప్రబంధములకు, మఱిచెట్టునకు బీజమువలెనే భారతములోని వివిధస్థలములలోని వర్ణనములే యాధారము లని చెప్పవచ్చును. నన్నెచోడ టెంకణాదిత్యుని కుమారసంభవము కావ్యఫక్కిని జూపించుచున్నది. అది సంస్కృత కుమారసంభవము చదివిన కవిచేతనే వ్రాయఁబడిన దని చెప్పక తప్పదు గాని యందులో నున్నగుణముల నన్నిటిని గాని కథావిధానమును గాని కవి యనుకరింపకపోయెను. కథాసంవిధానమున (నని) కుమారసంభవము పురాణములనే బోలియున్నది గాని కావ్యములఁ బోలియుండలే దని చెప్పకతప్పదు. నాచనసోముని హరివంశము చాలమట్టునకుఁ బ్రబంధములఫక్కికి దారిఁ జూపించినది. కథాబాహుళ్యము కలిగినను వర్ణనల పట్టునను భావస్ఫురణపట్టునను నాంధ్రప్రబంధములకు మార్గము చూపిన దని చెప్పక తప్పదు. తరువాత చెప్పవలసినవాఁడు శ్రీనాథుఁడు. ప్రబంధసాహిత్యమునకునై స్పష్టముగా మార్గము చూపినవా డితఁడు. ఇంతకుముందు కేతనాదులు దశకుమారచరిత్ర కాదంబరి మొదలగు గ్రంథములను దెనిగించిరి గాని యంతకంటె నెక్కుడు ప్రబంధమార్గదర్శకముగా గ్రంథరచనము చేయలేదు. శ్రీనాథుఁడు ముఖ్యముగా సంస్కృతగ్రంథములఁ జదువుకొని పాండిత్యము సంపాదించినవాఁడు. ఆతనికాలమం దాంధ్రభాష సంస్కృతభాషాచ్ఛాయ యై యొప్పుచుండెను. ఈతని గ్రంథములఁ జదివినవారి కెవరికైన నీతని సంస్కృతభాషాపరిచయము బోధపడక పోదు. సంస్కృతకావ్యముల నన్నిటిని జూచిన శ్రీనాథుఁడు "నైషధం విద్వదౌషధ"మ్మనియు "కాశీఖండ మయఃపిండ"మ్మనియు దుర్భేద్యంబు లని పేర్వడియున్న గ్రంథంబుల రెంటిని దెలుఁగుఁజేసెను. అందుశృంగారనైషధముచేఁ బ్రబంధ

రచనాసౌధమున కింకొక పెద్దసోపానమును కల్పించెను. ఆతఁడు వ్రాసినగ్రంథ మందలి కథాసరళియు వర్ణనావిధానమును భావనాపద్ధతియును తరువాతికవుల కాధా రము లయ్యెను. ఈతడు సంస్కృతనైషధములోని వర్ణనల నన్నిటిని మక్కికి మక్కిగా దెలుఁగుచేసెను. తనకు దుర్ఘటమగు పంచనళీయవర్ణనము మొదలగు చోట్ల కొన్నివిశేషములను విడిచివేసి తనశక్త్యానుసారము రచించెను. తరువాత ప్రబంధరచనకు సోపానము గట్టినవాఁడు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన. ఈతఁడు శృంగార శాకుంతలమును రచించినవాఁడు. ఈశృంగారశాకుంతలము స్వతంత్రగ్రంథము. కథమాత్రము భారతమునుండి గ్రహింపఁబడినది. కాళిదాసకృత సంస్కృతనాటక మునుగూడ చదివినవాఁడె యీకవి. అయినను కాళిదాసుచే చేయఁబడిన వర్ణనాచమ త్కారమును, బాటింపఁబడిన పాత్రౌచిత్యమును నీకవియందుఁ గానరావు. భారత ములో కేవలము రసాభాసముగను విరసహేతుకముగను నౌచిత్యహీనముగను వర్ణింపఁబడినస్థలములయం దీతఁడు కథావిధానమును మార్చి స్వారస్యము పుట్టింపఁ దలచెను. కాని యీతని కల్పనయు నంత సమంజసముగా కన్పింపలేదు. పూర్వకవి కాళిదాసకృతశాకుంతలమందలి కథపట్టుల నీతఁ డనుసరించిన యెడల నీతనికి స్వాతంత్ర్యము తక్కువ యని జనులు హర్షింపరేమో యని యీతఁడు తనదారి తొక్కినట్లు తోచుచున్నది. కాని నయమున నేమి భయమున నేమి యీతఁడు చూపించిన స్వతంత్రత తరువాతికవులకు మార్గదర్శక మయ్యెను. కావ్యముల యందు రసవిరోధకముగా గాని నాయకవిరోధకముగా గాని యున్న మూలకథను బరిత్యజించి యితివృత్తమునందు మార్పు నొనర్చుకొనవచ్చు నను ధనంజయ సూక్తిని నాంధ్రకవు లంతగఁ బాటించినట్లు లేదు. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన కథా సందర్భమున స్వతంత్రపుమార్పుల నొనర్చినను బద్యరచనాసందర్భమునను నింకఁ గొన్ని సందర్భములను శ్రీనాథుని ననుకరించియే యున్నాఁడు.

తరువాత వర్ణనాప్రధానము లగు నాంధ్రప్రబంధములకుఁ బ్రథమగ్రంథ మగు మనుచరిత్ర యల్లసాని పెద్దనామాత్యునిచే రచియింపఁబడెను. ప్రకృతమం దున్న ప్రబంధసాహిత్యమున కంతటికిని నియ్యదియే మార్గదర్శకమై యొప్పు చున్నది. ఈతఁడు పురాణాంతర్గత మైన కథను గ్రహించి స్వతంత్రము లగు వర్ణ నల సంఘటించి పాత్రౌచిత్యాదులఁ బాటించి సరసముగా మనుచరిత్రమును రచిం చెను. ఇదియే వరనాప్రధాన మగు ప్రబంధసాహితికి మొదలని చెప్పకతప్పదు. తరువాత వసుచరిత్రము రచించి రామరాజభూషణుఁడు ప్రబంధలోకమున నింత

కంటె నెక్కుడు వన్నెగలుగు ప్రబంధము వ్రాయుట కవకాశము లేదని చూపి వేసెను. వసుచరిత్రతోఁ బ్రబంధసారస్వత మంత మందినను నాంధ్రసాహిత్యమున కేకొరంతయును రాఁబో దని చెప్పవచ్చును. తక్కినప్రబంధములందు ముఖ్యము లగునవి రాఘవపాండవీయమును నాముక్తమాల్యదయు నైయున్నవి. రాఘవ పాండవీయము ద్వ్యర్థికావ్యములలోఁ బరిగణింపఁ బడవలసినదే గాని ప్రబంధ ములయం దంతగాఁ బరిగణింపఁ బడవలసినది గాదు. ఆముక్తమాల్యద పేరు గాంచిన ప్రబంధ మైనను ననేకములందుఁ బూర్వపద్ధతుల ననుసరించి వ్రాయ బడినదే గాని నూతన మేమియును గన్పట్టదు. మిగిలినప్రబంధలోకమం దంత టను వసుచరిత్ర ననుకరించి వ్రాయఁబడినగ్రంథములే గన్పడుచున్నవి. తరువాత వారు వర్ణనలయందుఁ గాని కథపట్టుల గాని స్వతంత్రము లగు మార్పులఁ జేయఁ జాలక పూర్వులదోషములను మాత్ర మనుకరించి యున్నారు. అట్టి యనుకరణము లను ననుసృతులు నాంధ్రప్రబంధలోకమునకు సామాన్యమై కవిసమయము వంటిదిగాఁ బరిగణింపఁబడిన యనేకోదాహరణములతో బ్ర. వ. చి. సీ. శాస్త్రిగారు తమ వసుచరిత్రవిమర్శయం దుదాహరించి యున్నారు.

తెనుఁగుబాస సంస్కృతమునే యాదర్శప్రాయముగా నొనర్చుకొనుటచేతను నన్నయభట్టుకాలమునాఁడు మాత్రమే తలయెత్తి మాట్లాడుట కారంభించుటచేతను సంస్కృతభాష కనేకవిధముల నభివృద్ధియందు తీసిపోవు ననుటకు సందియము లేదు.

సంస్కృతమునుండి ప్రథమమున బురాణములు తెనిఁగింపఁబడిన వని పూర్వము వ్రాసియే యున్నాను. అట్టిపురాణరచన యైన తరువాత నారంభించిన ప్రబంధరచన నవీనయుగారంభమునాటికి నంత మొందినది. తనతల్లి యగు సంస్కృత భాషవలెనే తెనుఁగు గద్యకావ్యరచనయందు ప్రవేశించియుండలేదు. లక్షణగ్రంథ ములుగూడ పద్యములలోనే వ్రాయఁబడినవి. ఆకారణమునం జేసి నవీనయుగారం భమునకు (అనగా 20వ శతాబ్ది) ముందుండిన యాంధ్రసారస్వతమునం దాహ్లాద జనకములైనవి ప్రబంధము లొక్కటియే యని చెప్పక తప్పదు. అట్టిప్రబంధము లలో నుత్కృష్టమైనవి నాలుగు మాత్రము కనుపట్టుచున్నవి. అవి : మనుచరిత్ర, వసుచరిత్ర, రాఘవపాండవీయము, ఆముక్తమాల్యద. ఈగ్రంథముల ననుసరిం చియు సంస్కృతములోని కావ్యములంబట్టి రచింపబడిన యలంకారగ్రంథముల బట్టియు నాంధ్రమున బ్రబంధలక్షణములు, అప్పకవ్యాదులచే నిర్వచింపఁబడినవి.

ప్రబంధమునం దిరువదిరెండువర్ణన లుండవలయు నని వారిచే నిర్ణయింపఁబడినది. ఇట్లు తాత్కాలిక మగు ప్రబంధములను సంస్కృతకావ్యములను బరీక్షించి తల్లక్షణములను సర్వప్రబంధములకు సామాన్యముగా నుండవలసిన లక్షణము లని చెప్పి భావికవులస్వేచ్ఛను నిరోధించిరి. రాజకీయవిధానమునం దెట్టిపారతంత్ర్య మనుభవించుచున్నామో యట్టిపారతంత్ర్యమునే సారస్వతమునందుగూడ ననుభవించుట మనకవుల కాచారమైపోయినది. మనపూర్వు లగు మహాకవులు వ్రాసినమార్గములనే త్రొక్కి వారు వ్రాసిన పుస్తకములకుఁ గాని కల్పనలకుఁ గాని వన్నె పెట్టుటకు శక్తిచాలక వానిదోషంబులనుమాత్ర మనుకరించి తుట్టతుదకు బ్రబంధము లన్నియు నొకరిది చూచి యొకరును నింకొకరిని దగ్గర నుంచికొని పైవారును వ్రాసినట్లు తోపింపఁజేయుచున్నవి. దృశ్యకావ్యము లనియు శ్రవ్యకావ్యము లనియు రెండు విధములుగా సారస్వతమును విభజించినప్పుడు శ్రవ్యకావ్యములయం దన్నిటియందును మహాకావ్యమున కుండవలసిన వర్ణన లన్నియు నుండక తప్పదని శాసించుట కెవరి కధికార మున్నది. అట్టివారు శాసించినను దానినే ప్రమాణముగ గొని 'I. P. Code' వలె దాని నాదరించి యభివృద్ధి గాంచనివా రెంత శ్లాఘాపాత్రులు.

నైషధకాలమునుండి యాంధ్రమునందు రచింపఁబడిన ప్రబంధములన్నియుఁ బరీక్షింపఁగా నొకకొన్నిసామాన్య మగు లక్షణములు గన్పించుచున్నవి. సుమారు మూడువంతులప్రబంధములయందు శృంగారమే ముఖ్యరసము. స్వీయ, పరకీయ, సామాన్యలలో నెవరో యొక రగు నాయిక యొకనాయకునిఁ జూచి మోహించుట, సందర్శనవియోగాదులచే, సంభోగవిప్రలంభశృంగారవర్ణన, విప్రలంభశృంగారములో వృక్షములను మృగములను సంబోధించుట, చంద్రమన్మథోపాలంభనము, మన్మథపూజ మొదలగు కొన్నిసామాన్యమైన సిద్ధగుళికలు. ఏకవి వ్రాసినను నావిప్రలంభమే, యాశృంగారమే, యాగుళికలనే పుస్తకములనిండ నింపివేసిరి. రసనిష్పత్తి యగుట కిది యొక్కటియే మార్గ మని వారి యభిప్రాయము కాబోలు-నవరసము లని యాలంకారికులు మొరవెట్టుచుండఁగా నందులో నొక్కరస మగు శృంగారమునే తీసికొని వర్ణించుటయం దీకవులయభిప్రాయ మేమియో గన్పించుట లేదు. మిగిలిన వీరశాంతాదిరసములను వీరేమి చేసిరో తెలియకున్నది. ఒకమతోద్ధారకునిచరిత్రగాని యొక్కవీరాగ్రేసరునిచరిత్ర గాని యింకొకమహాపురుషుని చరిత్రమును గాని వీ రెందుకు పరిపోషకముగా రచియింపఁ గూడదు ? అందుచే వీరికల్పనాసామర్థ్యమునకు నుపాసనకును వన్నెవచ్చియుండును గదా ? ఇది గాక

పైశృంగారరచనయందు వీరు చేసిన మహాదోష మొకటికలదు. సంభోగశృంగార రచనయందు నాయికానాయకుల రహస్యావస్థలను బహిరంగపరచి పాన్పుల పయి ప్రౌఢోక్తులు, గర్భాదానపుగదులందు శ్లేషవాక్యసంఘటనలు నింక ననేకములు కల్పించి, వీరు కొన్నిచోట్ల నసభ్యపుశృంగారమును చూపించియున్నారు. స్త్రీపురుషులయన్యోన్యవాంఛలచేతను, వా రొకరియం దొకరు చూపించిన ప్రేమాతిశయంబుచేతను, హావభావంబులచేతనే రసనిష్పత్తి కలుగును గాని కవిశయ్యామందిరమున నాయికానాయకులతో సమానముగ నిద్దురమాని యుండుటచేఁ గాదు గదా! నేను పైనుదాహరించిన వర్ణనాదివిషయము లందరికిని సామాన్యముగా నెఱుకపడినవి యగుటచే నుదాహరణముల నిచ్చుట మానుకొంటిని.

అలంకారములతో నెంతమట్టు కాకవులు తమగ్రంథములయందుఁ బ్రసక్తిని గలిగించి కొని రనువిషయమును విమర్శింపవలసి యున్నది. కొంచె మించుమించుగా నలంకారము లేని పద్యము లిందులో లేనేలే వని చెప్పవచ్చును. అతిశయోక్తి, ప్రౌఢోక్తి, కవినిబద్ధపక్తృప్రౌఢోక్తి, ఉదాత్త, ఉత్ప్రేక్షా ద్యలంకారము లన్న వీరి కెంతయో యిష్టము. ఉత్ప్రేక్షలకు మేరయే లేదు. రసనిష్పత్తి కలంకారము లెంతవఱ కావశ్యకములో మనము విచారింతము. నాటకములందు ధీరోదాత్తాది నాయకవ్యవహారమును జూచి మనకు రసానుభవ మెట్లు కలుగుచున్నదో యటులనే శ్రవ్యకావ్యములందును రసనిష్పత్తికి ముఖ్య మగునవి పాత్రలు, పాత్రౌచిత్యము, తదవస్థలు, కథాసంవిధానములే గాని యలంకారము లంతగాఁ గారణములు గావు. ఈయభిప్రాయమునే విశ్వనాథపంచాననులవారు, "శబ్దార్థయోరస్థిరా యే అలంకారా స్తేఽంగదాదివత్" అని చెప్పియున్నారు. అలంకారములు కావ్యకన్యక కంగ భూషణములవంటివి. నైజసౌందర్యముచే నలరారువారికి నలంకారముల ప్రసక్తి లేనేలేదు. అట్టి నైజసౌందర్యము లేనివారి కెన్నిభూషణములు పెట్టినను సౌందర్యము రానట్లు స్వతస్సిద్ధముగాఁ బసలేని కావ్యమునం దెన్నియలంకారము లుంచినను బస కానఁబడదు. దీని కనుగుణముగా కాళిదాసు "కి మివ హి మధురాణాం మండనం నాకృతీనాం" అని చెప్పియే యున్నాడు. అది గాక "షట్పదశ్రేణిభి రేవ పంకజం సశైవలాసంగ మపి ప్రకాశతే" అనియుఁగూడ చెప్పియున్నారు. స్త్రీకి శరీరమునం దుండు— ముత్యములోని కాంతివలె బ్రకాశించుచుండెడు ప్రత్యంగ సౌందర్యజనితమగు— లావణ్య మెట్లో యట్లే కావ్యమునకు బాత్రౌచిత్యాదులవంటివి ప్రబంధకవులు వారిగ్రంథములలో రసనిష్పత్తికి నలంకారముల కీయవలసిన

ప్రాధాన్యమునకంటె చాల నెక్కుడుగా నిచ్చి కొన్నిస్థలములయందు వానినే ముఖ్యకారణములుగా నెంచియున్నారు.

తరువాత నెంచవలసిన విషయము వర్ణనాపద్ధతి. ప్రబంధములయందు ముఖ్యముగా బాటించినది వర్ణనమే. ఇట్టిపద్ధతు లుద్భవించుటకు వీరు ప్రథమ కారకులు గారు. వీరి కుపాధ్యాయులు మేష్టరు లగు సంస్కృతకవు లీవిషయమున నెక్కువ గరిడిదేరినవారు. మాఘకావ్యమునందు రైవతకాద్రివర్ణన కొన్నిసర్గలలో చేయఁబడినది. వాల్మీకి వర్ణనాపద్ధతిని కొంతవరకు బాటించినను నాతనివర్ణన లతి దీర్ఘములు గాక సమయానుకూలములుగా ప్రదర్శింపఁబడినవి. అతఁడు వర్ణ్యమును దగుమాత్రము లగు సరసములైన చిన్నచిన్నయుపమానములచే పాఠకుని హృదయమునందు హత్తించియున్నాడు. యొక్కొక్కయుపమానముచే నొక్కొక్కవిజాతీయ మైన వస్తువును, దద్దర్శనములును మానసాక్షికి గోచరము లగును. సీతాదేవిని లంకలో నున్నపుడు వర్ణించుపట్ల

"ఆమ్నాయానామయోగేన విద్యాం ప్రశిథిలా మివ"

"ప్రతిపత్పాఠ్యశీలస్య విద్యేవ తనుతాం గతా"

"ప్రాలేపతవరారోహ ప్రవాతే కదళీ యథా....కురరీ మివ"

"ఆశాం ప్రతిహతా మివ—"

ఇత్యాదు లనేకములు గలవు. అందును కొన్నివిషయములు విపులముగా వర్ణింపఁబడినవి. గాని యయ్యవి తద్గ్రంథదైర్ఘ్యమునకు సరిపోయి యున్నవి.

వాల్మీకి తరువాతఁ గాళిదాసువర్ణనములతోఁ గావ్యములు వ్రాసియున్నాఁడు. ఆవర్ణనలయందు మాధుర్యమును స్వభావోక్తులును సరసత్వమును గాన్పించుచున్నవి. తరువాత కావ్యములయందు వర్ణనావైపుల్యము పెరిగిపోయి యానందజనకత క్షీణించినది. అట్టికావ్యములవర్ణనయే యాంధ్రప్రబంధముల కాధారమైనది. ఆంధ్రప్రబంధకారు లుపయోగించినకథలును వర్ణనలును నొక్కయచ్చున దీసిన ప్రతిమ లగుటచే వర్ణనలును గూడ నట్లే కావలసివచ్చెను. కోటను వర్ణింపవలసి వచ్చినప్పుడు ప్రథమకవిచే నేలక్షణములు ప్రథమదుర్గమునకు చెప్పఁబడినవో యవియే తిరిగి తక్కినకవులచేఁ జెప్పఁబడినవి. ఒకరు బంగరుకోట యని వర్ణించిన తోడనే ప్రతికవియు దనప్రబంధమునందును బంగరుకోటనే వర్ణింపవలయు నని గాబోలును దానినే యింకొక యలంకారముచేఁ గొంచెము ప్రౌఢముగాఁ జెప్పి

యున్నారు. కొంద రాబంగరుకోటనే శివునిచే విడువఁబడిన విల్లా యనునట్లు గన్పించు నని యుత్ప్రేక్షించి చెప్పియున్నారు. ఇట్లు ప్రబంధప్రపంచమునందు గోట లన్నిటి కిని స్వర్ణమయత్వము నౌన్నత్యమును బరిఖయొక్క యగాధతయును ముఖ్య లక్షణముగాఁ గన్పట్టుచున్నయవి. కవియనువా డొకశల్పి. చిత్రకారుఁ డేవిధముగా గతము లైన యాకారములను దూరస్థము లైన వైచిత్ర్యములను రమణీయముగా యథార్థముగా జిత్తరువులను వ్రాసి యక్షిసంయోగము వలన మనోవేద్య మొనరించు చున్నాఁడో యదేవిధముగాఁ గవియుఁ గూడ మాటలచే గర్ణములద్వారా వర్ణిత వస్తువులయాకారములను మనోవేద్య మొనర్చుచున్నాఁడు. కనుక కవి వర్ణించువర్ణన యేవిధముగా నుండవలయు ననఁగా వర్ణనము జదివినయంతనే మనస్సునందు వర్ణ్యవస్తువుయొక్క స్వరూపము పొడకట్టవలయును. అట్టిరూపస్ఫురణశక్తి లేక మాటలపోగువలె నున్న వర్ణనలు రుచింపవు. దేవేంద్రునిపట్టణములో వర్ణింపఁ బడిన కోటలకును నితరరాజులకోటలకును భేదములు గాన్పింపవలయును. ఒకరాజు కోట నొకకవి వర్ణించినప్పుడు కొన్నిలక్షణములు గోచరమై యొక్కప్రత్యేక రూపము స్ఫురించినట్లు రచించినయెడల నింకొకకవి యింకొకకోటను వర్ణించు నప్పుడు తద్భిన్నత్వమును సూచించిన గాని యది శిల్పము కానేరదు. పరమేశ్వ రునిసృష్టియందు మనము కోట్లకొలదిమనుష్యులను జూచుచున్నాము. సజా తీయములైన వారివారిరూపములయం దెట్టిభేదములు గన్పించుచున్న నొక దానికొకటి పోలకుండ నున్నవో యట్లే కవికల్పితము లైన ధర్మము లును బ్రత్యేకలక్షణములచే నొప్పుచుండవలయును. సామాన్యలక్షణములనుమాత్రము ప్రతికవియును వర్ణించినయెడల నది వర్ణన యనిపించుకొనదు. చదివినవాని కానం దము కలుగజేయదు. ప్రతికురంగమునకును నాలుగుకాళ్ళను నొకతలయును డెక్క లును లక్షణము లని వానినే వర్ణించుచు వచ్చినయెడల నందు స్వారస్యంబు లేదు. ఒక రాజకన్యక యొకలేడిని బెంచుకొనిన దని కవి చెప్పి దానిని వర్ణించునప్పు డాత డొక ప్రత్యేక మగు లేడియొక్క వ్యక్తిని వర్ణించుచున్నాఁడు. గాని సర్వమృగ సామాన్య విశిష్ట మగు లేడియొక్కలక్షణమును వర్ణింపలే దని జ్ఞాపక ముంచుకొన వలయును. తాను వర్ణించుపదార్థముయొక్క యాకారము కవి మనఃఫలకమునందుఁ బ్రథమమున నొప్పుచుండిన గాని యట్లు వర్ణించుట కవికి సాధ్యము కానేరదు. వస్తు రూపమునందుఁ గల భిన్నత్వమును జూపించుట చాలకష్ట మైనపని. పూర్వకవులు చేసిన వర్ణనలను, గోశములను, ముందుంచికొని మాటలను మాత్రమే మనస్సునం దూరించుచుండునెడల నట్టిప్రత్యేకరూపము రానేరదు. వర్ణన సేయునపుడు కవి

కేవర్ణ్యముయొక్కయాకారము మనస్సునందు స్ఫురింపకపోయినయెడల దద్వర్ణ నముచే బాలకుని కట్టిస్ఫురణ మెట్లు సంభవించును? సర్వవర్ణనలయందును ప్రబంధ కవు లీవిధముగానే సంచరించిరి. నిజగ్రంథమం దుండు నాయికలవర్ణన సేయు నప్పుడు కవు లందరు నొకేపక్షి నవలంబించి యున్నారు. స్త్రీయొక్కనఖము లారంభించి కచాంతమువఱకును బ్రత్యేకవిభాగ మొనర్చి యొకొక్కయంగము ననేక కల్పనలచే వర్ణించియున్నారు. ఇట్టిప్రత్యేకాంగవర్ణన మొనర్చినమహాకవులలోఁ గాళి దాసు మొదటివాఁడు, అతఁ డొక్కొక్కయంగము నొక్కొకశ్లోకముచేఁ గాని రెంటిచేఁ గాని స్వాభావికముగా వర్ణించి తద్రూపనిష్పత్తి యొనరించెను. ఆమార్గమునే తరు వాతికవు లనుసరించిరి గాని తద్భిన్న మగు మార్గము నవలంబింపలేక పోయిరి. ప్రత్యేకాంగవర్ణనమునే గ్రహించి యొకొక్కయంగమును గురించి యెన్నియో పద్యములు వ్రాయుచు వచ్చిరి. స్త్రీస్వరూపమును వర్ణించునప్పుడు శరీరమునందలి యేవియో కొన్నిముఖ్యాంగములను ముఖ్యలక్షణములను గాని వర్ణించి రూపము నంతను మనోగోచరమగునట్లు చేయగలశక్తిని వీరెవ్వరును జూపియుండ లేదు. ఆప్రత్యేకాంగవర్ణమునందును గూడ కవిసమయసిద్ధము లగు కొన్నియుపమానం బుల మాత్రము గ్రహించి రచియించిరి. ముఖవర్ణన మొనరించినప్పుడు చంద్ర కమలములును, గన్నులను వర్ణించునప్పుడు కలువలు, తామరలు, చేపలు, నింక నావిధముగానే పూర్వకవులచే వాడఁబడిన యుపమానంబులనే మక్కికిమక్కిగాఁ గొని కొంచెము రంగుపూసి గాని చూపించుచు వచ్చిరి. అందులోఁ గొంచెము పేర్వ డినకవులు తదుపమానంబుల గ్రహించి వానినే యాధారములుగా గూర్చుకొని భ్రాంతిమత్తులు, అతిశయోక్తులు, ఉదాత్తాలంకారములు మొదలగుపట్టీలు వేయు చుండిరి. ఒకరు నక్షత్రములకు గోళ్ళను నింకొకరు ముఖమునకు జంద్రుని నుప మానంబులుగాఁ జెప్పిన నాభావముల రెంటిని గ్రహించి కలిపి ముఖము చంద్రుని కాంతి హరించుటచే దరహాసకందళమున (అనగా వెన్నెలచే) మనుపు మని ప్రార్థించు టకు పాదముల నాశ్రయించిన విధునికొమ్మలో యను నటుల నాయింతి గోరు లొప్పుచుండె నని వర్ణించెను. కల్పన ప్రౌఢముగానే యున్నది గాని యుత్తమ కవిత్వలక్షణములుమాత్రము పట్టలే దని చెప్పవచ్చును. ఉత్తమప్రబంధముల యందలి యుదాహరణ గావుననే కొంచె మాహ్లాదజనకముగా నున్నది గాని యితర ప్రబంధములయందలి యుదాహరణలు కొంచెమును సరసముగా నుండవు. వీరు వర్ణిం చిన రూపములవర్ణనలయం దిది యొకదోషము కన్పట్టుచున్నది. రుక్మిణి, సత్యభామ, ద్రౌపది మొదలగు ననేకనాయికల ననేకకవులు వర్ణించియున్నారు. అందరికిని

ముఖములు పద్మములే, పాదములు పంకేరుహములే, జంఘలు బూరాలే కన్నులు కల్వరేకులే యైనయెడల నీప్రత్యేకవ్యక్తులయందుగల భేదమును గవు లేమి సూచించిరి. వారు వర్ణించినరూపమునే మనమును వర్ణించిన యెడల పైవారు వెక్కిరింపరా యను సంశము నైన వీ రేల తలంపలేదు ? ప్రపంచమునందు మన మెందరినో యందగత్తియలను జూచుచున్నాము. వారందరు నొక్కరూపముననే యున్నారా ? లేకపోయినందున వారియందమునకు గొరంతయున్నదా ? రుక్మిణి మొగము కోలగా నున్నట్లు గన్పించును గాని చూచినవారిమనస్సులను హరింపఁగలుగునట్లు మనోహరమైన విశాలనయనములచే నొప్పారు చుండు నని యింక ననుగుణములగు లక్షణములను వచించిన యెడల నావర్ణనకు గాని కవిప్రదర్శింపఁదలచినరూపమునకు గాని గొరఁత కలుగదు కదా ? అట్లు వర్ణించుటచేఁ గవి మనోమండలమున నుండు ప్రత్యేకరూపము పాఠకునికి గోచరించి రుక్మిణీవ్యక్తియొక్క ప్రత్యేకత స్ఫురించును గదా ! పోనీ యుపమానముల నైన మార్చి యుపమానభావములను గ్రంథముల నుండి గ్రహింపక వీరిమనస్సులచే నాలోచించి వారియనుభవమునకు గోచరించిన యుపమానముల నేల వ్రాయఁగూడదు.

ఇంక వీరిగ్రంథములయందలి కథాంశములను బరీక్షింతము. ప్రబంధమునందుఁ బురద్యూతాది వర్ణన లిరువదిరెం డుండవలె నని నిర్ణయించుటచే గదా చమత్కార మొకదానికంటె నింకొకప్రబంధమునందు వృద్ధిసేయుట కవకాశము లేకపోయినది ? ఒకప్రబంధమునందలి యితివృత్త మింకొకప్రబంధమునందలి యితివృత్తమునకు ఛాయవలెఁ దోచుచున్నది. ఒకటిరెండుప్రబంధములయందు దక్కఁ దక్కినవానియందుఁ బస కానరాదు. కథ బహుస్వల్పము. వర్ణన బహుళము. వసుచరిత్రకారుఁడు కొన్నిదృశ్యప్రబంధము నందలి రీతుల ననుకరించి కొన్నివిధముల నాహ్లాదజనకత కలుగఁజేసెను. కథయు హ్రస్వమును దీర్ఘమును గాకుండ సమముగానే యున్నది. వర్ణనాభాగముమాత్రము హెచ్చుగా నున్నది. మనుచరిత్రయందుఁ కథ పెద్దది గాని యందు వస్త్వైక్యము కానరాదు. అందలి మనోహరమైన కథ స్వరోచి జన్మముతో నంతమొందును. తరువాతికథ యంతయు నొక కథయుఁ బూర్వకథయంతయు నింకొకటిగాను గన్పించుచున్నది. ఆరెంటికిని కవి యతికిన యతు కతుకుగానే యున్నది. కథాసంవిధానమున నూతనపక్కి ననుసరించిన వాఁడు పింగళిసూరన. ఈతఁడు కళాపూర్ణోదయమునఁ గాదంబరి ననుసరించి కథాకల్పన మొనర్చెను. ఇట్టికల్పన యాంధ్రప్రబంధములయం దపూర్వము. గ్రంథమునందు నిజముగా నాహ్లాదజనకతకుఁ గారణము కథాసంవిధానము. కథయందు పాత్ర

లకు గొన్నికొన్నిస్థితులను గలిగించి వానివలన బాఠకులయందు శృంగారాదిరస ముల నుద్దీపనము జేయుట కవియొక్క పని. అట్టిస్థితులు వచ్చుటకు కథయం దాస్కారము లేనప్పు డాగ్రంథమునం దాహ్లాదజనకత్వము సిద్ధింపదు.

ఇఁక మన మెంచవలసినవిషయములలోఁ బాత్రపోషణ మొక్కటి మిగిలి యున్నది. ఇందుఁ గవి ముఖ్యముగా గమనించవలయు విషయము లనేకములు గలవు. ఒకపాత్రను సృష్టించి యాపాత్రచే నొకమహోన్నతకార్యము నొనరింపఁ జేయునప్పుడు స్వాభావికముగా నట్టిపాత్రకుఁ గావలసినపరికరములను సమకూర్చి కొని యాపాత్రయందలి గుణములను క్రమవృద్ధి నొందింపవలెను. ఒకపాత్ర యందు ముఖ్యగుణ మొకటి యుండిన యెడల దాని యారంభమునకును బరిణతి కినిఁ గావలసినవిధిని కవి స్వాభావికముగా వర్ణింపవలెను. కవి పురాణములలోని గాథల గ్రహించినప్పుడు, మూలకథయందు నాయకుఁడు నాలుగేండ్లకే నిరుపమాన పాండిత్యమును సంపాదించినాఁ డని చెప్పఁబడిన యెడల, నట్టివిషయమును దీసి వేయుట గాని లేక యానాయకుని కంత చిన్నవయస్సునకు అజ్ఞానము వచ్చుటకుఁ దగిన కారణములను ముందు సూచన యొనర్పవలయును. ఇట్టిరచనకు బ్రబంధ సాహితి యందు తావు గన్పింపదు. ఈవిషయమును బ్రబంధకవులు పాటించుటయే లేదు. ఒక్కమనుచరిత్రయందు మాత్రము ప్రవరాఖ్యపాత్రయందు కవి యిట్టి నియమమునుఁ బాటించినవాఁడు. వరూధినివంటికన్యక స్వయందత్తయై వచ్చి నప్పుడు నిరాకరించుటకుఁ దగిన ధైర్యమును బ్రవరాఖ్యునియం దుంచుటకు ముందు తదనుగుణమైనవర్తనను వానియందు నిల్పియున్నాఁడు.

ప్రబంధసాహిత్యమునందు గమనింపవలసిన విషయములను సాధ్యమైనంత క్లుప్తముగ బొందుపరచియున్నాను. ఆంధ్రప్రబంధసారస్వతమునందలి లోటులను బరీక్షించినయెడల నాభాగము నింక ననేకమార్గములయందు వృద్ధినొనరింపవచ్చు నని చెప్పకతప్పదు. నే నుదాహరించిన యభిప్రాయములను కవు లగువారు గమనించి పై లోపములను బూర్తిచేసి యాంధ్రమునకు వన్నెదెత్తురు గాక. నేను పైనుదాహ రించినవిషయములలో స్ఖాలిత్యములు గాని వానిగురించి యభిప్రాయభేదములు గాని యున్నయెడల సహృదయులు మన్నింతురు గాక!

— శారద,

క్రోధన - జ్యేష్ఠము ; జూన్, 1925.

3 వ సంవత్సరము; సంపుటము 1 - సంచిక 2.

బొమ్మలాట - యక్షగానము

— డాక్టర్ యస్వీ జోగారావు

మనదేశంలో బొమ్మలాట అతిప్రాచీనకాలం నుంచీ ప్రసిద్ధమైన జానపద కళావినోదంగా పరిఢవిల్లుతూ వచ్చింది. అసలు నాటకకళాభివృద్ధికి దారి తీసింది అదే అనవచ్చు. బొమ్మలాటకు బ్రహ్మలాంటివాఁడు సూత్రధారి. సూత్రధారశబ్దం తరువాతతరువాత ఔపచారికంగా రూపకప్రస్తావనల కెక్కినా బొమ్మలాటకు కుదిరి నంతగా రూపకానికి కుదురదు. సూత్రం పట్టుకుంటేనే గాని బొమ్మల ఆటే లేదు. అంచాతే ఆమాట పుట్టింది. రూపకంలో స్థాపనతో సరి సూత్రధారునివాలకం. తెర మరుగైనా బొమ్మలాటలో చిట్టచివరిదాకా అతనిఅవసరం వుంటుంది. భరతనాట్య శాస్త్రంలో సూత్రధారశబ్దం వున్నదంటే క్రీస్తుపూర్వం రెండుమూఁడుశతాబ్దాలనాటికే బొమ్మలాట ప్రదర్శనాలు ప్రసిద్ధివహించా యన్నమాట.

క్రీస్తుశకం పదోశతాబ్దినాటి కివి దేశాంతరాలకు గూడా వ్యాపించాయి. జావాలో వీటిని వాయంగ్ వినోదా లంటారు.[1] అవి క్రీ. శ. 1000 నాటికే కడు ప్రసిద్ధములై యీనాటికీ మనరామాయణమహాభారతగాథలనే ప్రదర్శిస్తూ ప్రజా మోదం పొందుతున్నాయని తెలుస్తోంది[2] ఈనాడు బొమ్మలాట ప్రపంచమంతటా ప్రసిద్ధిపొందించి మనఆంధ్రదేశంలో కూడా యీబొమ్మలాట చాలాకాలంనుంచీ ఉంటున్నట్లు ఊహించవచ్చు. పాల్కురికిసోమనాథునికాలంనుంచీ మనసాహిత్యంలో బొమ్మలాటలప్రసక్తి తరచుగానే కనిపిస్తోంది. ఉదాహరణకు పండితారాధ్యచరిత్ర పర్వతప్రకరణంలో 'భారతాదికథలఁ జీరమఱుఁగుల నారంగ బొమ్మల నాడించు వారుఁ, గడునద్భుతంబుగఁ గంబసూత్రంబు-లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు' అని

1. 'వాయుంగ్ ఆటలు – జావాద్వీపవాసుల వినోదములు' – అను శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి వ్యాసము. ఆంధ్రపత్రిక ప్రమాది సంవత్సరాది సంచిక.

2. 'The Mahabharata and the Wayang in Java' – By Dr. B. R. Chatterjee - 'India and Java' (Greater India Society Bulletin No. 5. Part I pp 48-50.

వుంది. ఇందులో వరుసగా తోలుబొమ్మలాట, కొయ్యబొమ్మలాటా రెండూ సూచింపబడాయి. వాటినే కన్నడంలో వరసగా చక్కలదగొంబె, సూత్రదగొంబె అనిఅంటారు.

మనఆంధ్రదేశానికి బొమ్మలాట మహారాష్ట్రులనుండి దిగినట్లు పెద్దలు చెబుతారు. ఆసలు యీనాటికి గూడా అటు రాయలసీమా యిటు కోస్తాజిల్లాలలోనూ అక్కడక్కడ మిగిలివున్న బొమ్మలాటవాళ్ళను యోగక్షేమం చేస్తే వాళ్ళు మరాటీ వాళ్ళని తేలుతుంది. మనరాష్ట్రంలో వాళ్ళపూర్వులస్థితిగతు లెలావుండేవో చూచాయగా చెప్తాను. శా. శ. 1130 అంటే క్రీ. శ. 1208 లో వేయబడిన దుర్జయాన్వయులైన విప్పరుల కొండప గుండప నాయకుల ముక్కామల భూదానశాసనంలో 'సూత్రధారి బోమలయ' అనునత డొకప్రతిగ్రహీతగా పేర్కొనబడ్డాడు.[3] అతడు బొమ్మలాటవాడే కావచ్చు. కాకతీయులనాటి వరంగల్లుజిల్లా గూడూరు శాసనం[4] చివర 'సూత్రధారి కొమ్మోజన బరహ' అంటే సూత్రధారి కొమ్మోజు వ్రాసినది అని వుంది. ఇది తెలుగువృత్తాలలో నున్నశాసనం. ఒకపానుగల్లుశాసనంలో[5] తూర్పువైపున నున్నవ్రాతలో 'సూత్రధారి బ్రమ్మోజు బెరసిన సూత్రధారుల కాస్యపల్లిని బానుగంట దళవృత్తి పుడపండ్లు 20 భీమసముద్రము వెనుక పుడమఱుతురు' అని వుంది. ఆసూత్రధారి కొమ్మోజు బ్రమ్మోజులు పేళ్ళను బట్టియే బొమ్మలాటవారైనట్లును, మహారాష్ట్రులైనట్లును ఊహించవచ్చు. మహారాష్ట్రమునకు సన్నిహితమైనది కన్నడదేశం. అదీకాక బొమ్మలాటదేశద్రిమ్మరుల కనేక భాషలు రావట మన్నది సహజం. అస లామరాటీబొమ్మలాటవాళ్ళు తొలుత కన్నడదేశానికి వచ్చి పిదప ఆంధ్రరాష్ట్రానికి ప్రాకివుంటారు. పైశాసనాలనుబట్టి పదమూడో శతాబ్దినాటికే మనరాష్ట్రంలో వాళ్ళు రాజప్రాపకమున నింతభూవసతులు సంపాదించుకొంటూ వున్నట్లు, స్వయంగా తెలుగులో పద్యాల్లో కూడా శాసనాలు వ్రాయగలసామర్థ్యంగలవారైనట్లూ తెలుస్తోంది. తత్రాపి వారుగ్రంథరచనాప్రోత్సాహకులూ, స్వయంగ్రంథకర్తలు కూడా అయినట్లు ఈక్రిందివిషయాలవల్ల తెలుస్తోంది' ఆంధ్రకవితరంగిణి తొమ్మిదో సంపుటంలో ఉదాహరింపబడిన కోడూరి వల్లభసూరి

3. South Indian Inscriptions Vol X No 247

4. *తెలంగాణాశాసనాలు, ప్రథమ సంపుటము, కాకతీయులవి నెం. 55.

5. *తెలంగాణాశాసనాలు - చిల్లరశాసనములు నెం. 18.

*(లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలి ప్రచురణ, హైదరాబాదు, 1935).

చరిత్రంలో అతడు పాటిగణితం అనే గ్రంథమును కర్ణాటసింహాసనాధీశ్వరు లగు కృష్ణదేవ-అచ్యుతదేవరాయళ్ళను కొలిచి మన్నన లందిన "బొమ్మలాట విరుపాధిపకాళని ప్రేరణంబునన్" రచించితి నని చెప్పుకున్నాడు. ఆకాళయ కుమార తాతాచార్యుని శిష్యు డయినట్లు నెఱదాతయైనట్లును వల్లభసూరి చెప్పాడు. పెనుగొండతో కృష్ణరాయల కోశాధికారిగా వుండి శిల్పకళానిక్షేప మగు లేపాక్షిదేవాలయాన్ని నిర్మించా డని చెప్పబడే విరూపన్న యీకాళయతండ్రియే యగునా యని అనుమానము. బొమ్మలాటవారిగురించి శ్రీచాగంటి శేషయ్యగా రొకశాసన విషయము నుటంకించారు. కడపమండలమందలి కమలాపురముతాలూకా చిడిపిరాల గ్రామమును చంద్రమయ్య యను నతఁడును (ఇతనిని బొమ్మలాట రయితు అని యందురు), బొమ్మలాట యమృతకవి యను నతఁడును తెరనాటకము లాడుటకై పెదచిట్టయ్య యను నతని కిచ్చిన ట్లొక శాసన మున్నది అని. దీనినిబట్టి వారికి బొమ్మలాటలందే కాదు తెరనాటకములందును గలఅభిమానము తేటతెల్ల మగుచున్నది. అంతేకాదు ఆతెరనాటకము లాడువారికి వీరొకగ్రామం దానం చేశారంటే ఆనాటివారిహుందాగిరీ ఎంతటిదో తెలుస్తోంది. అంటే అప్పటికే ఏరాయలవారి అనుగ్రహంవల్లనో వారిసీమలో వీరికి కొన్నివృత్తు లేర్పడివుండవచ్చు. వారివృత్తికి స్మారకచిహ్నాలుగా నీనాడు రాయలసీమలో కొన్నిగ్రామనామాలు వినిపిస్తాయి. వాటిని బట్టియో, అసలు కులవృత్తినిబట్టియో వాళ్ళ కాబొమ్మలాట అన్నదే యింటిపేరుగా పరిణమించి వుండొచ్చు. పైశాసనంలో పేర్కొనబడ్డబొమ్మలాట అమృతకవి రచన లేవో మనకు తెలీవు. ఒకబొమ్మలాటకుటుంబమునకు చెందిన ఒక్కతెలుగుయక్షగానరచన మనకు దక్కినది. అది కిరాతార్జునీయ మను[6] యక్షగానము. కర్త బొమ్మలాట సాంబయ్య లేక సంబయ్య, అతనితండ్రి బొమ్మలాటశాసనుడు, మోహనకవి బిరుదాంకుడు నైన సిద్ధయ. బొమ్మలాటశాసను డంటే బొమ్మలాట అనే గ్రామానికి కరణం వంటివాడు— ఆమోహనకవిరచన లేవో తెలీదు. సంబయ్య కిరాతార్జునీయము ప్రశస్తరచన గల యక్షగానం. ఇందు లేపాక్షి వీరభద్రస్తుతి వుంది.

6. దీనిప్రతులు : మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారము - నెంబర్లు D. 1849, 1850, 1851 & R 1143 ; తంజావూరు సరస్వతీమహాలు - D. C. No. 476 ; అడయారు దివ్యజ్ఞాన సమాజ గ్రంథభాండాగారము - Shelf Nos. 32 E 11 & 32 F 7. (గమనిక : తంజావూరు, అడయారు ప్రతులలో నిది సంబయ్యసోదరులు రచించిన ట్లున్నది. కాని సంబయ్యయే రచించియుండు నని నానమ్మకము).

లేపాక్షి అనంతపురంజిల్లా హిందూపురంతాలూకాలో ప్రసిద్ధమైన శివక్షేత్రం ఆంధ్ర శిల్పకళానిక్షేపం. అక్కడి కిరాతార్జునీయ కుడ్యశిల్పాల దొక ప్రత్యేకత యందురు. సంబయ్య బహుశా ఆప్రాంతంవాడై వుంటాడు. అతని కృతిరచన కవే ఉద్బోధకాలై వుంటాయి. ఈసంబయ్య కన్నడంలోకూడా కరియబంటనవిజయము[7] సారంగధరచరిత్రము[8] అనే యక్షగానాలు రచించాడు. అంచాత కర్ణాటకకవిచరిత్రకు నెక్కినాడు. అం దితనికాలము క్రీ. శ. 1750 ప్రాంత మని చెప్పబడింది.

మనకు తెలియవచ్చిన బొమ్మలాటవారి తెలుగురచన మరియొకటి బొమ్మలాటహాస్యనాటకము. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగరమున దాని కొక తాళపత్రప్రతి గలదు. (నెంబరు R. 1394) అది యొకబొమ్మలాటప్రదర్శనకు ప్రస్తావన. వ్యావహారికధోరణిలో నొక చక్కనిమాండలికపు నుడికార ముట్టిపడు వచనప్రచురమైన సంవాదశైలిలో సరసములైన హాస్యప్రసంగములతో సాగినరచన. అసలు బొమ్మలాటవా రాడదలచుకొన్నది శ్రీకృష్ణవిలాస మట. కాని కేతిగానిపెళ్ళి యిందలి ముఖ్యవిషయము. గ్రంథకర్త యెవ్వరో తెలీదు కాని ఈగ్రంథమధ్యంలో ఒక పంచాంగప్రసంగసందర్భంలో 'నందన సంవత్సర భాద్రపదశుద్ధ అష్టమి బుధవారం' పేర్కొనబడింది. అది గ్రథరచనాకాలమున కొక భంగ్యంతరసూచన అనుకొంటే స్వామికన్నుపిళ్ళెగారి ఇండియన్ ఎఫిమెరిస్ ప్రకారము క్రీ. శ. 1-9-1652 తేదీకి సరిపోతోంది. గ్రంథంలో పలుతడవ లది 'దక్షిణసింహాసనాధీశ్వరుండు విజయసేతురఘునాథభూపాలునినాటకశాలకు సంబంధించిన దని వుంది. ఆసేతు శబ్దమునుబట్టి యిది ఆకాలమున రామనాథశివగంగమండలాధీశ్వరు లగు సేతుపతులకు సంబంధించిన దని తోస్తుంది. వారిలో విజయరఘునాథనామధేయు లాపదునేడవశతాబ్దినడుమ గలరు.[9] అం దొకరిప్రాపకమున నీగ్రంథము వెలసి యుండవచ్చు.

ఇంతవరకు చెప్పినవిషయాలనుబట్టి యిప్పుడు బొమ్మలాటవారిస్థితిగతు లధ్వాన్నంగా వున్నా వెనక భేషుగ్గా వుండేవని తోస్తుంది. ఇంక బొమ్మలాట

7. ప్రా. లి. పు. భాం. D. No. 1169.

8. ప్రా. లి. పు. భాం. D. Nos. 1212 & 1220.

9. Vide. South Indian Epigraphy, Annual Report for 1928-29. Part II. Item No. 76 i.c. Sivapuri Record from Ramnad Dt., No. 46. Dated Saka 1590 = 1668 A. D.

కీయక్షగానాదులకూ వున్న సంబంధం స్థూలంగా పరిశీలిద్దాం. ఏవో నాలుగుబొమ్మల నటూయిటూ ఆడించేటంతమాత్రాన అది బొమ్మలాటప్రదర్శనం అనిపించుకోదు. ఒకకథ తీసుకుని అందలిపాత్రలకు అనుగుణంగా బొమ్మలు తయారుచేసుకుని వాటి నాడిస్తూ వెనుకనుంచి పద్యాల్లో పదాల్లో దరువుల్లో ఆయాపాత్రలప్రవేశ ప్రసంగాదులు నడుమ అప్రదృశ్యకథానుసంధానం చేసే సంధివచనాలూ వినిపించాలి. అందుకు సాహిత్యాన్ని ఆశ్రయించాలి. బొమ్మలాటప్రదర్శనాల్లో కేవలగద్య ర_క్తిగట్టదు. అందుకే ఏదేశంలోనైనా బొమ్మలాటప్రదర్శనానికివెనక గేయభాగాధికమైన రచననే ఉపయోగిస్తారు. పాశ్చాత్యదేశాల్లో సాధారణంగా 'ఓపెరా'లను గేయనాటికల నుపయోగిస్తారు. వాటికి గల సంబంధం గూర్చి 'పపెట్ బుక్' (The Puppet Book*) అనే గ్రంథంలో యిలా వివరింపబడింది :

"Musical plays and operas if specially arranged, can be given by puppets. One advantage of opera on the puppet stage is that the conventional gestures of the singers are well within the capacity of the puppet but besides that there is the possible influence any production might have towards increasing interst in the opera."

అంటే గేయనాటిక లను ప్రత్యేకదృష్టితో రచిస్తే బొమ్మలద్వారా ప్రదర్శించవచ్చు. అలాప్రదర్శించడంలో కేవల గేయనాటకప్రదర్శకులు సాంప్రదాయికంగా చూపించవలసిన అభినయాంశాలను ఆబొమ్మలే ఆడుకోగలవు. అంతేకాక అన లా గేయనాటకప్రదర్శనయెడల కలిగే ఔత్సుక్యము ప్రభావం యీబొమ్మలాటగేయ రూపకప్రదర్శనంయెడలకూడా కలుగుతుంది. జావాద్వీపవాసులు వారి వాయంగ్ వినోదాల్లో ఉపయోగించే లాకన్లు అను రచనావిశేషాలుగూడా యిల్లాంటివే. సంస్కృతంలోగూడా చర్మపుత్రికాప్రదర్శనల కుద్దిష్టమై ఛాయానాటకాలని వున్నాయి. ఇంగ్లీషులో చెప్పవలసివస్తే 'షాడోప్లేస్' (Shadow plays) అన్నమాట. తోలు బొమ్మలను ఆటలో తెరవెనుకా దివ్వెకు ముందూ వుంచుతారు. ప్రేక్షకులకు కనపడేవి వాటిఛాయలు మాత్రమే. అందుకే ఆపేరు. కొయ్యబొమ్మలాటలో బొమ్మలకు తెరమరుగు వుండదు. కాని వాటికిగూడ ఛాయానాటకగ్రంథభాగాలు పనికిరాక

* Edtd. Dy L. V. Wall, B. A., Published by Faber and Faber Ltd,, 24 Russel Square, London, W. c. I, Park 5, Item No. 27, Pp 187-198.

పోవు. సంస్కృతనాట్యవిషయికగ్రంథాల్లో ఎక్కడా ఛాయానాటకప్రసక్తి వున్నట్లు కానరాదు. సంస్కృతమహాభారతంలో (XIICCXC V, 5) రూపోప జీవనం అనేవిషయం గురించి నీలకంఠపండితు డిలా వ్యాఖ్యానించాడు : 'రూపోప జీవనం జాలమండపి కేతి దాక్షిణాత్యేషు ప్రసిద్ధమ్ । యత్రసూక్ష్మవస్త్రం వ్యవధాయ చర్మమయై రాకారైః రాజామాత్యాదీనాం చర్యా ప్రదర్శతే' అని, అంటే రూపోప జీవన మనునది జాలమండపిక అనుపేర దక్షిణదేశమున ప్రసిద్ధమైనది. అందు పలుచనిబట్టపై చర్మపుత్రికలద్వారా రాజామాత్యాదులచర్యలు ప్రదర్శింపబడును అని అర్థము. ఈవిషయము నాకు డాక్టరు ఎమ్. కృష్ణమాచార్యులవారి (History of Classical Sanskrit Literature) గ్రంథంనుండి ఎరుకపడినది. అందులో దేశంలో వివిధప్రాంతాలకూ వివిధకులాలకూ సంబంధించిన కొన్నిఛాయానాటకాలు పేర్కొనబడ్డాయి. అవి అన్నీ పన్నెండోశతాబ్ది కిటీవలివే. అంతకుపూర్వపు రచనలగురించి తెలియవచ్చుట లేదు. ఆఛాయానాటకకర్తలు చాలమంది రాజాస్థానము లలంకరించినవా రగుట గమనింపదగినది. ఆయాఛాయానాటకేతివృత్తములు అన్నీ పౌరాణికాలే గాని విశలకవిక్రృతిమాత్రము విశిష్టమైనది. అది చారిత్రకము. క్రీ. శ. 1489–1660 సం॥ల నడుమ బీజపురమును పరిపాలించిన ఆదిల్లరాజ వంశచరిత్రకు సంబంధించినది. సంస్కృతఛాయానాటకములందు సుభటుని దూతాంగదము ప్రసిద్ధమైనది. అది క్రీ. శ. 1242 ప్రాంతమున అనిహిల్‌విడ్ ప్రభువు త్రిభువనపాలదేవుని కొలువున ప్రదర్శింపబడినది. దూతాంగద మచ్చైనది.[10] అందు గద్యభాగముకంటె పద్యభాగమే ఎక్కువ. కడమ ఛాయానాటకములు నట్లే యుండు నని ఊహింపవచ్చు.

బొమ్మలాటలకు పాశ్చాత్యదేశాలలో ఓపెరాలు, జావాద్వీపములలో లాకన్లు, మనదేశంలో సంస్కృతమున ఛాయానాటకాలూ మొదలైనవాటివలె తెలుగులోనూ కన్నడంలోనూ యక్షగానా లుపయోగపడుతూ వచ్చాయి. యక్షగానము పిదపకాలమున ఒకవిశిష్టరూపకక్రియగా రూపొందినా మొదట గేయరూపమున కథాఖ్యానమే ప్రథానాశయంగా ప్రారంభింపబడింది. అందులో పదద్విపదలు, గద్యపద్యాలు, రాగతాళధారాళము లగు దరువులూ ఒకటేమిటి ఎటువంటి ఛందోబంధమైనా, ఎటువంటిరచనావిశేషమైనా యిమిడిపోతాయి. అందుచేత నాటకంలాగ ప్రయోగించడానికి

10. Published by Panduranga Jawaji Nirnayasagar Press, Bombay, Kavyamala Series, 28, Fourth edition 1922.

గాని, హరికథలవలె ఆఖ్యానించడానికి గాని, పురాణంలాగ పఠించడానికి గాని పనికి వస్తుంది. బొమ్మలాటప్రదర్శనకి వెనక పాటగా మరింతసౌలభ్యం వుంది. యక్షగానంలో. ఈనాటికీ కన్నడదేశంలో మైసూరుప్రాంతమున వారిబొమ్మలాటలు చక్కలద సూత్రద గొంబేలకు రెంటికిని యక్షగానాలకూ అనుబంధం వుందని తెలుస్తుంది.[11] అలాగే మన ఆంధ్రదేశంలో ఈనాడు అక్కడక్కడ మిగిలివున్న బొమ్మలాటవారి ప్రదర్శనలు చూస్తే వాళ్లు ఆయాప్రాంతపు యక్షగానకవులరచనలను వినియోగించుకొంటున్నట్లు తెలుస్తుంది. బొమ్మలాటలగురించి జానపదులలో కొన్ని నమ్మకా లున్నాయి. ఉత్తరగోగ్రహణం ఆడిస్తే వానలు కురుస్తాయిట! వానలకీ ఆకథకీ వున్న సంబంధం ఏమిటో తెలీదు కాని యీనాడును కాకినాడప్రాంతపుపల్లె ప్రజ లానమ్మకంతో వానలు పడనప్పుడు మాధవపట్నం బొమ్మలాటవారి నాహ్వానిస్తారు. వాళ్లు చెప్పే ఉత్తరగోగ్రహణంలో ధేనువుకొండ వెంకయ్యగారి విరాట పర్వ యక్షగానంలోని దరువులను గుర్తించవచ్చు.

క్రీ. శ. 1850 ప్రాంతమున గంజాంజిల్లా గుజ్జువాడనివాసి మరింగంటి భట్టరు రామానుజాచార్యులు రచించిన శ్రీరామనాటకము బొమ్మలాట రామాయణముగా[12] ప్రసిద్ధిపొందింది. ఇందలి కథ లక్ష్మణమూర్ఛ. మాధవపట్నం బొమ్మలాట వారి లక్ష్మణమూర్ఛలో యిందలి పద్యాలూ, దరువులూ వినిపిస్తాయి. అసలు

11. Vide : (a) 'Bhagavata Plays in Mysore', a paper by Sri L. Narasimhachar, chap. X, item 11, The Eighth All India Oriental Conference, Mysore, 1935.

    Vide : (b) 'Yakshagana and other plays of Mysore' an articble by Sri S. Srinivasachar, March of India Vol IV, No. 6. July - August, 1952.

12. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమున దీని కొక తాళపత్రప్రతి గలదు. నెం. R. 966. రాజమండ్రి గౌతమీ గ్రంథాలయమునను నొకప్రతి గలదు. దాని నెం. 98. అస లిది లక్ష్మణమూర్ఛ యనుపేరితో 1908 లో ఎద్దనపూడి సంజీవయ్య అండ్ సన్ వారిచే మదరాసు మురహరి ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడి ప్రకటింపబడినది. తద్గ్రంథసంపాదకులగు యర్లంకి శ్రీవెంకటేశ్వర్లు నాయుడుగా 'రిది' చర్మపురివిగ్రహములతో నాట్యము చేయుచుండగా...డ్రామాకు అనుకూలం బగునట్లు...పరిష్కరించిన ట్లుపోద్ఘాతమున గలదు.

కొందరు యక్షగానకవులు బొమ్మలాటలను దృష్టిలో పెట్టుకొని రచించడంకూడా కద్దు. ఉదాహరణకు 19 వ శతాబ్దిచివర వీణె సుబ్బరాజు, గాజులపెండ్లూరి శేష గిరిరాజు అనువారు రచించిన సంతవేలూరు కుశలవులనాటకము 'ఆరురాత్రిళ్ళ నాట కమునకును బొమ్మలాటకును ఉపయోగముగా రచింపబడి' నట్లు గ్రంథముఖ పత్రముమీదనే గలదు. (ఒకప్రచురణ: వెస్టువార్డు అండు కంపెనీ, మదరాసు, 1931), పర్లాకిమిడికడ నున్న పాతపట్నము వాస్తవ్యుడు కోట వెంకటప్పయ్య శాస్త్రి అనునాయన క్రీ. శ. 1893 లో బాణాసురనాటకం రచించి దానికి పీఠిక తానే వ్రాస్తూ అందులో ఈగేయప్రబంధము చర్మవిగ్రహములచే నాడించుటకును, వేషముల ధరించి నాటక మాడుటకును అనుకూలముగ నుండునటుల రచింపు డని నామిత్రు లొకకొందఱు ప్రోత్సాహపఱచినందున నే నందుల కియ్యకొంటి నని వ్రాసెను. (ఇది మదరాసు ఇండియన్ లా ప్రెస్సులో ముద్రితము — 1894 లో) ఇందు లొట్టకిత్తడు, రత్నాలు, పోలిగాడు అనువారి హాస్యప్రసంగ మచ్చుబొమ్మ లాటలలోని జుట్టుపోలిగాడు, బంగారక్క, గంధోళిగాళ్లప్రసంగం లాగే వుంటుంది. అసలు వాళ్లసంబంధం, సందర్భం అటువంటివే. బొమ్మలాటవాళ్లు గొల్లకలాపాల్లో వలె తరచు అమరశ్లోకముల నేకరువు పెడతారు. అమరశ్లోకము లుదాహరింప బడిన యక్షగానము లనేకము గలవు. ఉదా: జిల్లెళ్ళమూడి వెంకటరామదాసా మాత్యుని జాంబవతీమానము (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తాళపత్రప్రతి నెం 3066) మొదలైనవి. అట్టివి కొన్నిబొమ్మలాటలకు నుద్దిష్టములైనవే అని చెప్పవచ్చు. బొమ్మలాటల్లో కేతిగా డొకసాంప్రదాయిక హాస్యపాత్ర. కేతినాయడివాలకం చాలా యక్షగానాల్లో కూడా వస్తుంది. కొన్ని అచ్చయినయక్షగానాల్లో అందలి పాత్రల బొమ్మలుకూడా అచ్చుకాబడి వుంటాయి. అవి చూస్తే చాలామట్టుకు బొమ్మలాట వాలకాలే గుర్తుకొస్తాయి. మీద పేర్కొనబడిన బొమ్మలాటహాస్యనాటకంలో కొన్ని ప్రదర్శనసూచనలు వున్నాయి.— 'బొమ్మలాటకు మొదట తోడియమంగళం పాడి, ఆవెనక విఘ్నేశ్వరునిమీద పదంపాడుచున్నె విఘ్నేశ్వరునీ కొలువెత్తి సభావర్ణన చదివి ఆవెనక విఘ్నేశ్వరునినాట్యం యెత్తి ఆడించేది. ఆనాట్యంవెనక తెరహాస్యం చెప్పి కొలువుపదం పాడి కథకు మొదట కొలువెత్తేది. —ఇక్కడ కోటిమేళం చేసేది' మొదలైనవి. ఆప్రదర్శనకు హంగుదారులు వురుములు 'వూదేవారున్ను,' వుపాంగాలు గోకేవారున్ను, మత్తళాలు మీటేవారున్ను, తాళాలు తెన్నేవారున్ను, దండెలు ఎగరవేసేవారున్ను' నట. ఈప్రదర్శనప్రక్రియ కొంతమట్టు కానాటి దక్షిణదేశీయ యక్షగానప్రదర్శనసంప్రదాయసంవాదిగా వుంది. బొమ్మలాట సంబయ్య యక్ష

గానాలనే రచించడం చూస్తే తమ బొమ్మలాటలకోసమే రచించాడా అనిపిస్తుంది. ఆయావిషయాలనుబట్టి చూస్తే బొమ్మలాటవాళ్లకి నోట తెలుగు పట్టినప్పటినుంచీ, తెలుగులో యక్షగానాలు పుట్టినప్పటినుంచీ బొమ్మలాటలకూ యక్షగానాలకూ అనుబంధం యేర్పడి అది తరాలు గడచినకొద్దీ పెంపొందుతూ వచ్చిందనిపిస్తుంది. ఇటీవల నాటకాలూ సినీమాలూ వచ్చాక యక్షగానాలు మూలబడ్డాయి; బొమ్మలాట ప్రదర్శకుల కసలే గతులు లేవు. కాని ప్రభుత్వం కాస్త పూనుకొంటే వారిప్రసంగాలు రికార్డుచేసి, వారిప్రదర్శనలకు డాక్యుమెంటరీఫిల్ములు తీసి, సచిత్రములైన తచ్చరిత్రగంథములను తయారు చేసి ఆవిషయమైన మన ప్రాచీనసంస్కృతీ స్వరూపం తరువాతతరాలవారి తలపోతల నెమరువేతల కైనా అందించవచ్చు.

— భారతి

ఆగస్టు, 1955, సంపుటము 32; సంచిక 8.

బ్రౌనుదొర - నిఘంటునిర్మాణము

— డాక్టర్ కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు

బ్రౌనుదొరరచనలలో ఆంధ్రపండితలోకమును విశేషముగ నాకర్షించినవి ఆతని నిఘంటువులు. ఆతనికి నైఘంటికునిగ వచ్చినంతపేరు ఇంక దేనివలనను రాలేదు. ఆతడు వ్రాసిన వాచకములు, వ్యాకరణము ఆంధ్రపండితలోకమున అంత ప్రశస్తి సంపాదింపలేదు. అవి, ఆంధ్రభాష నభ్యసింపఁగోరు పాశ్చాత్యులకును, ఆంగ్లము నభ్యసింపఁగోరు దేశీయులకును ఉపయోగపడుటకై వ్రాసినవే గాని, ఆంధ్రపండితులకొరకు గాదు. ఈగ్రంథములకు నిఘంటువులకు వచ్చినంతపేరు రాకుండుట కిదియే ముఖ్యకారణము.

ఈతని నిఘంటువులు పండితపామరరంజకములు. అకారాదిగా తెలుగునకు నిఘంటువును కూర్చుటలో ఆతడు మొదటివాడు కాకపోయినను, ఆతని నిఘంటువులు నాటికినేటికి కూడా వైశిష్ట్యమును కలిగియున్నవే. కొన్నివిషయములలో మార్గదర్శకములే. అవి వ్యావహారికభాషావాదులకును, గ్రాంథికభాషావాదులకును గూడ కావలసినవే. బ్రౌనుదొరనిఘంటువులకు ముందే సుప్రసిద్ధముగ నున్న నిఘంటువు, 1821 లో 'కాంబెల్' (Compbell) దొర ప్రచురించినది. అక్షరక్రమముగ నున్న నిఘంటువులలో ఇది ప్రథమనిఘంటు వని శ్రీజయంతి రామయ్య పంతులుగారి అభిప్రాయము.[1]

బ్రౌనుదొరనిఘంటువులకన్న ముందే యున్న నిఘంటువులలో, జె. సి. మారిస్ (J. C. Morris) దొర కూర్చిన దొకటి. దీనిని కాలేజీబోర్డువారు 1835-1839 సంవత్సరముల నడుమ ప్రచురించిరి. ఇది ఉత్తమశ్రేణికి చెందినదైనను, బ్రౌనుదొర దీని నెందులకో పేర్కొనలేదు. బ్రౌనుదొరకు ముఖ్యముగా సాయపడిన నిఘంటువులు రెండట. మొదటిది 'కాంబెల్‌దొర' నిఘంటువు. రెండవది 'విల్సన్' (Wilson) దొర ప్రకటించిన సంస్కృతనిఘంటువు. నిఘంటునిర్మాణవిషయమున రెండవది బాగుగ తోడ్పడిన దట.

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక – పరీధావి ; మార్గశీర్షము.

బ్రౌనుదొర పేర్కొనిన తెలుగునిఘంటువులలో ముఖ్యమైనది, మచిలీ పట్టణమునకు చెందిన మామిడి వెంకయ్యయొక్క అంధ్రదీపిక. ఇది 1816 లో పూర్తిచేయబడిన దట. 1848లో మద్రాసులో ఒకముద్రణము జరిగినది. తెలుగు కావ్యములలో ఉపయోగింపబడిన పదములు మాత్రమే ఇందు కలవనియు, వ్యావహారికభాషజోలికి ఇది పోలే దనియు బ్రౌనుదొర వ్రాసెను.[2]

ఆంధ్రభాషావర్ణవము, మరియు దానివంటివే పద్యములలో నున్న ఐదు నిఘంటువులను, అకారాదిగా కూర్చి బ్రౌనుదొర ఉపయోగించుకొనెను. కాని ఈ నిఘంటువులలోని పదజాలమునందు క్రియల కంత ప్రాముఖ్యము లేదనియు, క్రియలే ఏభాషకైనను ప్రాణమువంటి వనియు బ్రౌనుదొర అభిప్రాయము పడెను.[3] ఇవికాక, ఆంధ్రభాషాభూషణము,[4] అంధ్రనామసంగ్రహము,[5] కర్కంబాదినిఘంటువు[6]. ఒరంగల్లుపదజాలము[7], అతనికి బాగుగ ఉపయోగించినవి. ఈకర్కంబాది నిఘంటువు అనేకములగు నిఘంటువుల చేరికవలన ఏర్పడినది. దీనియందు ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, వేంకటేశనిఘంటువు, సాంబనిఘంటువు,

2. C. P. Brown's Telugu-English Dictionary; Page viii; 1852 Edition.

3. Ibidem, Page vii.

4. "Andhra Bhashabhushanam ఆంధ్రభాషాభూషణము, a vocabulary of Synonymes, in verse – Ibidem : Page vii.

5. "A vocabulary written in vers" – Ibidem; Page vii.

6. "The కర్కంబాడి నిఘంటు an alphabetical glossary, framed at my desire; It contains all the words found in the ఆంధ్రనామ సంగ్రహం, in the ఆంధ్రనామశేషము, in the వెంకటేశనిఘంటు and in the సాంబనిఘంటు" – Ibidem, Page x.

7. "The ఒరంగల్లు పదజాలము Orangallu Glossary, this is alphabetically arranged, and is a supplement to Mamidi Vencan'na's Andhra Dipica, it is anonymous and probably is the work of the same author. The only title is దేశీయతెలుగులు that is, local words or dialects. But it explains many expressions used in the leading poems."– Ibidem ; Page xi.

విష్ణుఆంధ్రము[8] మొదలగువానిలో గల పదజాల మంతయు కల దట. దీనిని బ్రౌను దొరయే సిద్ధము చేయించెను, ఇంక ఒరంగల్లుపదజాలము (ఒరంగల్లుదేశీయ తెలుగులు) అనునది మామిడి వెంకన్నయొక్క ఆంధ్రదీపికకు పరిశిష్టభాగము కావచ్చు ననియు, దానికర్తపేరు తెలియుట లేదుగాని, వెంకన్నయే దానినికూడ చేసియుండవచ్చు ననియు బ్రౌనుదొర వ్రాసెను.

ఇవి గాక కన్నడ[9], తమిళ[10], వంగ[11], సంస్కృత[12] భాషలనిఘంటువులను గూడ పరీక్షించి తనకు పనికివచ్చునంతవరకు బ్రౌనుదొర వానినిగూడ వినియోగించుకొనెను. వృక్షశాస్త్రము మొదలగు శాస్త్రములకు సంబంధించినపదముల అరములను వ్రాయుటకు, ఆయాశాస్త్రములకు సంబంధించిన ఆంగ్ల, సంస్కృతనిఘంటువులను పరిశీలించెను. ఉదాహరణముగ మనము 'క్వాథశాస్త్రము'[13] అను వృక్షశాస్త్ర సంబంధమైనపదములు గల 'పదజాలము'ను గ్రహింపవచ్చును. ఇట్టిశాస్త్రములకు సంబంధించిన పదములు. దేశీయపండితులలో కూడ కొందరికి తెలియ వని బ్రౌనుదొర వ్రాసెను.[14] నిఘంటువు సాధ్యమైనంతవరకు సంపూర్ణముగా నుండవలెనను అతనిపట్టుదలయే ఈకృషికి మూలము.

ఈవిధముగ వివిధభాషల నిఘంటువులనుండి, శాస్త్రములనుండి, అంతకు పూర్వ మున్న ఆంధ్రభాషానిఘంటువులనుండి పదములను కృతజ్ఞతతో గ్రహించుటయే గాక, తాను స్వయముగ మహాపండితులసాయముతో తెలుగులోని ఉద్గ్రంథములను చదివి, వానిలోని వివిధపదముల నన్నింటిని ఎత్తివ్రాసికొని, తన నిఘంటునిర్మాణమునకు సామగ్రిని కూర్చుకొనెను. ఈసందర్భమున వ్రాయుచు, విశేషముగ పరిశ్రమ జరుగనిభాషకు నిఘంటువును నిర్మించునపుడు సులభముగ

8. "Vishnu Andhram. A glossary included in the Karkambadi Nighant : Ibidem Page xiv.
9. Kannadi English Dictionary by Reeve – Ibidem Page x.
10. Rottler's Dictionary, Tamil and English –Ibidem p. xii.
11. Haughton's Bengali and English Dictionary – Ibidem p. ix.
12. శబ్దకల్పద్రుమ by Radhakanta Deva (వంగలిపి) – Ibidem P. xii.
13. "The క్వాథశాస్త్రం A Botanical Vocabulary in Sanskrit with Telugu Synonymes" – Ibidem, P. xiii.
14. Ibidem, Page xiii.

తప్పుదారి త్రొక్కుట జరుగు నని వ్రాసెను.* ఇట బ్రౌనుదొరకు 1826లో భారతము చదువుచున్నప్పుడు కలిగిన ఒకఅనుభవమును గూర్చి తెల్పుట అప్రస్తుతము కాదు. ఆతనికి భారతముచదువుటయందు తోడ్పడినవిద్వాంసుడు కష్టమైన పదములకు వ్యావహారికాంధ్రమందు గాని, సంస్కృతములో గాని, హిందీలో గాని అర్థము చెప్పెడివాడట.* ఆపదములకు ఆయర్థము బ్రౌనుదొర వ్రాసికొనెడివాడు. ఆపదమే గ్రంథమందు మరలమరల రాగా, ఆపండితుడు దానికి సందర్భానుసారముగా అర్థముచెప్పుచు వచ్చెడివాడట. కొంతసేపటికి, ఒకేపదమునకుపరస్పరవిరోధముగల అర్థములు రాగా, బ్రౌనుదొర అతనిని "ఏమి టీవింత ?" అని ప్రశ్నించెనట! అందుల కాపండితుడు, "అయ్యా! మీ రిలా నేను చెప్పిన దంతా వ్రాసుకొంటూ, చివరికి న న్నిలా నిలవదీసి అడుగుతే నేనేమి చెప్తాను. ఒకవేళ మీ రడిగిన మాటకు నాకు అప్పు డర్థం తెలియక పోవచ్చు. లేదా సమానార్థకపదం ఏదీ అప్పటికప్పుడు తట్టకపోవచ్చు" అన్నాడట! అప్పుడు బ్రౌనుదొర నవ్వి "మరి మీ రిలా నన్ను తప్పుదారి తొక్కించడం భావ్యమా" అన్నాడట! కాని. ఈక్రింది వాక్యము— ఆపండితునిగురించియే బ్రౌనుదొర అన్నది— అతనియొక్క సహృదయతకు తార్కాణము. "The Pandit was a sound scholar but not accustomed to construing."

ఈకార్యమున తనకు సాయము చేసిన పండితులను గురించి బ్రౌనుదొర "వారికి సంస్కృతవ్యాకరణము పరిచితము. కాని, వారిమాతృభాషకు సంబంధించిన ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పుటకు వారి కంత సంసిద్ధత లేదు" అని వ్రాసెను.* ఈదురవస్థకు కారణము. "సంస్కృతం వస్తే తెలుగు వచ్చినట్టే," అను దురభిప్రాయము పండితులలో కొందరియందు ప్రబలియుండుటయే! ఇది ఇప్పుడైనను పూర్తిగా పోయినదా ? ఈయభిప్రాయము ప్రబలుటకు ముఖ్యకారణము తెలుగు తత్సమపదబహుళ మగుట.

ఇట్లు అనేకములగు వ్యయప్రయాసల కోర్చి, బ్రౌనుదొర తననిఘంటువులను సిద్ధము చేసెను. ఇంగ్లీషు-తెలుగునిఘంటువునకు సంబంధించిన ప్రణాళిక 1832లోనే సిద్ధమయినను అచ్చువేయుట ప్రారంభించునప్పటికి అంతయు మరల వ్రాయవలసి వచ్చెనట.* 'షేక్స్పియరు' మొదలైన ఆంగ్లఉద్గ్రంథములను క్షుణ్ణముగ అంతకు పూర్వమే చదివియుండుటచే, తా నాపనికి సిద్ధముగనే యుంటినని ఆతడు వ్రాసెను.* తనతోటిపనివారుకూడ, తనకు—ఆంగ్లసాహిత్యమునం దున్న

పాండిత్యమునకు మెచ్చుకొని, తనకు 'బైబిలు,' 'షేక్స్పియరు,' 'మిల్టను'లు నోటికివచ్చిన ట్లున్న దని పలికెడివా రని కూడ బ్రౌనుదొర వ్రాసెను.* ఈ ఇంగ్లీషు—తెలుగు నిఘంటువును కూర్చుటలో అతని ముఖ్యోద్దేశము, ఆంగ్లసాహిత్యము మనవారికి అందుబాటులోనికి రావలె ననునది.* ఇట్టి సదుద్దేశముతో శ్రమించి ఉద్దేశసాఫల్యమును పొందెను.

ఈఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువు ప్రథమముద్రణము, ఫిబ్రవరి 1845 లో ప్రారంభింపబడి. మార్చి 1853 లో పూర్తిఅయినదట !*....

ఈనిఘంటువు బ్రౌనుదొరయొక్క తక్కిననిఘంటువులవలెనే విశేషప్రఖ్యాతిని ఆర్జించినది. దీనిసాయముతో ఎందరో-బ్రౌనుదొర ఆశించినటుల- ఆంగ్లభాష నభ్యసించి, ఆసాహిత్యమును చవిజూచియుందురు. దీనిఉపయోగము కాని, విశిష్టత కాని నేటికిని తగ్గిపోలేదు. వ్యావహారికభాష ప్రాబల్యమును పొందిన ఈ దినములలో వ్యావహారికభాషాపదములు విశేషముగ నున్న బ్రౌనుదొరనిఘంటువులు, మన కింకను మిక్కిలిఉపయోగకారులు, ఉపాదేయములు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దిలోని వ్యావహారికతెలుగుపదములను గుర్తించుట కిది యొకఘంటాపదము.

ఈనిఘంటువుయొక్క ద్వితీయముద్రణము 1895లో జరిగినది. బ్రౌను కీర్తిశేషుఁడైన (1884) తరువాత పదునొకండవసంవత్సరమున ముద్రింపబడిన దీనిని, ప్రెసిడెన్సీ కాలేజిలో ఇంగ్లీషునకు అసిస్టెంటుప్రొఫెస రయిన ఎమ్. వెంకటరత్నం బి. ఏ., గారు సంస్కరించి, విపులీకరించి ప్రచురించిరి. దీనియందు 'బ్రౌనుదొరసాహిత్యజీవితము' (Literary life) ముద్రింపబడినది. ఈవ్యాసమును మిత్రులప్రోత్సాహమువలన, తాను ఇండియాను విడిచి (1855లో) పోవుటకు ముందు బ్రౌనుదొరయే వ్రాసెనట. కాని, దీనిని ప్రచారమునకై అచ్చువేయలేదు గనుక, ఈవ్యాసములోని విషయములు బహిరంగపరుపక 'కాలేజీబోర్డు' వారును జాగరూకత వహించిరి.[15] అతఁడు చనిపోయినతరువాత అచ్చువేసిన ఈ

15. "On the eve of leaving of India, their late learned colleague was induced by his friends to compile some details of his own literamy life. But as this narrative was not printed for publication, the Board do not deem it proper to make free with his contents" — D. F. Carmichael, Secretary, Board of Examiners' Office, March 23rd, 1858. (Preface to a Catalogue Raisonnee of Oriental Manuscripts in the library of college, 1857; Page xxiii.)

నిఘంటువు ద్వితీయముద్రణమున, దీనినికూడ ప్రచురించిరి. బ్రౌనుదొరసాహిత్య జీవితముపై వ్రాయువారికి ఇది అమూల్యమైన వ్యాసము. ఈవ్యాస ముండుటయే, ఈముద్రణయొక్క వైశిష్ట్యము.

తెలుగు - ఇంగ్లీషునిఘంటువుకూడ, దాని తోబుట్టు వగు ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువుతో సమానమైన ప్రాముఖ్యము గలదే. దీనిని బ్రౌనుదొర తాను తెలుగు నేర్చుకొనుచున్నదినములలో తనకు సాయ మగుటకు సిద్ధము చేసికొనెనట.[16] దీనిని అచ్చువేయవలె ననుసూచన 1844వ సంవత్సరప్రారంభముననే వచ్చెనట. ఆ సంవత్సరము మధ్యభాగమున అచ్చుపని ప్రారంభింపబడెను. ఎన్నో మార్పులు; దిద్దుబాట్లుకూడ చేయవలసి వచ్చెనట. నూటికంటె ఎక్కువమంది తెలుగుగ్రంథ కర్త లందు ఉదాహరింపబడిరి. ప్రతిఉదాహరణమును పరిశీలించి, నిర్ణీతస్థానములో ఉంచె నాతడు.* బ్రౌనుదొర వ్రాయసగాండ్రను పెట్టి, తనపర్యవేక్షణముక్రింద పని నంతయు పూర్తిచేసెను. ఉదాహరించినభాగము లేయేగ్రంథములందలివియో సరిగా పరీక్షించి, నిఘంటువున నిలిపెను. నిరాధారములగు నవేవియు నందు లేవు. ఇట్టి ఋజుత్వము, నిష్కర్ష లేనిచో పరిశోధకునిపనికి గౌరవము గాని, అతనికృషివలన మిగిలినపరిశోధకులకు లాభము గాని ఉండదు. అందుచేతనే ఉత్తమపరిశోధకు డగు బ్రౌనుదొర తనవ్రాతలకు రుజువులను చూపించుచు వచ్చెను.* నిఘంటువులో పేజీ ఒక్కంటికి పదిమొదలు ఇరువదివరకు తెలుగుకవులరచనలనుండి ఉదాహరణ ములు కలవనియు, వాని నన్నింటిని తానే స్వయముగ గ్రహించితి ననియు, తన యొద్ద నున్న పండితులు, వానిని అచ్చునకు సిద్ధముచేసి రనియు అతడు వ్రాసెను.* దీనినిబట్టియే ఆతనికి ఆంధ్రభాషలోగల పాండిత్యము, ఆంధ్రసాహిత్యముతోగల పరిచయము స్వయంవ్యక్త మగుచున్నదిగదా! ఈనిఘంటువు ముఖపత్రమునకును, ఇంగ్లీషు-తెలుగునిఘంటువున కున్న ముఖపత్రమునకును భేద మంతగా లేదు.[17]

16. "The present Dictionary was written to assist myself in learning the Telugu Language" — Telugu – English Dictionary, 1852; Page iv.

17. A Dictionary, Telugu and English, explaining, The Colloquial Style used in Business, And the Poetical Dialect, with Explanation. In English And in Telugu, 1852. ఇదితప్ప మిగిలిన భాగమంతయు రెండింటికిని సమానమే.

ఈరెండునిఘంటువులును జోడుగా పెరిగినవి. రెండును ఇంచుమించుగ ఒకేసారి అచ్చొత్తింపబడినవి. ఒకనిఘంటువునకై ఎత్తివ్రాసికొనినవి, కొన్ని ఉదాహరణములు, రెండవదానికిని ఉపయోగించెడివట. ఈవిధముగా రెండింటిని సమకాలీనముగ బ్రౌనుదొర పెంచుచువచ్చెను.* వ్రాయసగాండ్రను పెట్టి, కంపోజిటర్లు కూర్చగలిగినంత వేగముగను తాను వారికి పనిచెప్పుచుండెడివా డట.*

తెలుగు-ఇంగ్లీషునిఘంటువులలో బ్రౌనుదొర చేసిన ముఖ్యమైనమార్పు-హల్లులతో ప్రారంభించుపదములయొక్క స్థానమునకు సంబంధించినది. నేడు మన కున్న అకారాదినిఘంటువులలో 'కచటతప' అను వర్గక్రమమున అక్షరక్రమము తప్పకుండుటయు, ప్రతిఅక్షరమునకును గుణింతము అచ్చులక్రమమున వచ్చుచుండుటయు, మనకు తెలిసినదే. బ్రౌనుదొర నిఘంటువున ఈక్రమము పాటింపబడలేదు. ఒకవర్గములోని వివిధాక్షరములతో- అనునాసికాక్షరమును విడిచి- ప్రారంభించు పదజాలమునంతయు, అకారాది అచ్చులక్రమమున ఒకచోటనే ఇచ్చుట; బ్రౌనుదొర చేసినముఖ్యమైనమార్పు.[18] ఇట్లు చేయుటవలన, నిఘంటువు ఉపయోగించుకొనుట సులభ మగు నని బ్రౌనుదొరఊహ, 'యరలవ'లు వేరువేరుగనే కలవు. మరల 'శ, ష, స'లను కలిపినాడు. ఈఏర్పాటువలన- కోత, గోత్రము. ఘోణి- మొదలగు పదములు ఒకదానితరువాత ఒకటి ఒకేశీర్షిక (కో, ఖో, గో, ఘో) క్రింద వచ్చినవి.[19] అటులనే- జిగి, చిగురు, జిఘాంసుడు మొదలగుపదములును[20] శాతము, షాడబము, సాతాని మొదలగు పదములును[21] వచ్చినవి. ఇతరపదములును ఇటులనే.[22]

ఈవిషయమును పురస్కరించుకొని బ్రౌనుదొర తనతెలుగు-ఇంగ్లీషునిఘంటువు 'ఉపోద్ఘాతము'న సుదీర్ఘముగ వ్రాసినదాని కిది అనువాదము. "ముప్పది సంవత్సరములక్రిందట నేను తెలుగుకావ్యములు చదువుచున్నప్పుడు 'గ'తో ప్రారం

18. కఖగఘ, కాఖాగాఘా, కిఖిగిఘి మొదలగునవి.
19. Telugu - English Dictionary, 1852, page 287.
20. Telugu - English Dictionary, 1852, page 330.
21. Telugu - English Dictionary 1852, page 1050.
22. "I have made an improved arrangement of the consecutive initial cosonants : uniting such as in Telugu are commutable (Ibidem page iv).

భించినపదములు (గోరువంటివి) చాలసారులు రాగా, మాగురువుగారు నన్ను 'ఆంధ్రదీపిక'లో ఆపదమునకై 'కోరు'క్రింద చూడు మని చెప్పుచుండిరి. 'జ' మొదటి అక్షరముగ (జెలంగు) కల పదములు 'చ' క్రింద కనబడుచుండెడివి. 'ద'తో ప్రారంభించుపదములు వానిచిత్తమువచ్చినట్లు 'త'తో ప్రారంభించెడివి. దోవ, తోవ,[23] రెండును 'రోడ్డు'నకు పదములే. 'పులి' అనగా పులి గదా! కాని సమాసములలో 'ప' అనుఅక్షరము 'బ'గా మారి 'బెబ్బులి' అనురూపము వచ్చుచున్నది. 'శ'తో ప్రారంభించు కొన్ని పదములు 'స'తోకూడ వ్రాయవచ్చును గదా. ఈసంశయమునుండి నన్ను పెద్దలుకూడ విముక్తుని చేయలేదు. నేను వారి నడిగినప్పుడు, "రెండువిధములుగను వ్రాయవచ్చును" అనుచుండిరి. చివరకు నిఘంటువు రమారమి సగమునకు పూర్తి అయినతరువాత, మార్పును అంగీకరించు ప్రథమాక్షరములు గల పదములను గలిపివేసి, మరల నిఘంటువును వ్రాసి, ఈ సంశయమును తొలగించివేసితిని."

"ఇక్కడ ఒక ఉదాహరణను ఇచ్చెదను. 'దీపిక'లో 'దువాలించు'[24] అనుక్రియ యొకటి కలదు. కొందరు కవులు దీనిని 'త'తో ప్రారంభింపగా, కొందరు 'ధ'తో ప్రారంభించిరి. కనుక, ఈక్రియ నిఘంటువులో మూడుచోట్ల కనబడవలసివచ్చును. కాని, ప్రథమాక్షరములను కలుపుటవలన, శ్రమలేకుండ అవి కనబడును. ముందుముందు, వీనిని విడదీసి చూపవలె నని ఎవరైనను అనుకొనినను అది అంతకష్టము కాదు. కాని, అట్లు చేయుటవలన భాషను నేర్చుకొను ప్రారంభకునకు కష్టమగును. తెలుగులో కొంతకృషిచేసినవారి కందరకును నేను చేసిన మార్పులోనివిలువ తెలియగలదు. పూర్వపద్ధతిలో పండితులకే సంశయము కలిగెడిది. ఇప్పుడు మార్గము సుగమమైనది.[25]

ఈపద్ధతి దేశీయులైనపండితుల ఆదరాభిమానములను అంత చూరగొన్నటుల లేదు. బ్రౌనుదొరకాలమునను పండితులందరును ఈపద్ధతిని ఆదరించినట్లు లే దని ఆతని ఈక్రిందివాక్యములే తెలియజేయుచున్నవి. "ఈనిఘంటువు విషయమున

---

23. తోవ, త్రోవ, దోవ N. S. Way Road, Way or Means (Ibidem, page 465).

24. తువాళించుట, ధువాళించుట V. N. To dance (Ibidem page 432).

25. Ibidem, Preface, page iv.

నాకు నాపండితులసమ్మతి ఉన్నది. కాని కొందరు పండితులు (శాస్త్రులు) నావర్ణ క్రమపద్ధతిని అంగీకరింపలేదు."[26]

బ్రౌనుదొర తరువాత, నైఘంటికులు ఈపద్ధతిని అంతగా ఆదరింపలేదు. నిఘంటువులో ఆతడు వ్యావహారికపదములను ఉచ్చరించెడి రీతిగానే - చేర్చుట, పండితులకు నచ్చినట్లు లేదు. తరువాత నైఘంటికులలో బ్రౌనుదొరను తీవ్రముగ విమర్శించినవాడు శ్రీశంకరనారాయణ. ఆతడు తన ఇంగ్లీషు — తెలుగు నిఘంటువులో[27], 'On the contrasts between English and the Indian vernaculars and a common Alphabet for the different languages of India' అను శీర్షికక్రింద వ్రాయుచు; బ్రౌనుదొరకు తెలుగు సంధిసూత్రములు బాగుగా తెలియవు అనుట మొదలుకొని, ఆతడు వ్యావహారికపదములకు తననిఘంటువులో స్థాన మిచ్చి, తెలుగును పాడుచేసినా డన్నంతవరకు; విమర్శించెను. ఇటుల విమర్శించినను, బ్రౌనుదొర నిఘంటువులను ఉపయోగించుకొను విషయములో శ్రీశంకరనారాయణ వెనుకాడినట్లు లేదు. ఈతీవ్రవిమర్శకు కారణము, బ్రౌనుదొర వ్యావహారికభాషకు తననిఘంటువున అతిప్రముఖస్థాన మిచ్చుటయే కావచ్చును. శ్రీ శంకరనారాయణకు కోపకారణమైన వ్యావహారికపదములలో కొన్ని ఈక్రింద నిచ్చుచున్నాను : అరవయ్యో (Sextieth), చంద్రుణ్ణి, వొప్పుకోవడము, పధ్నాలుగు, అదీ, నేను.

26. "...In composing this work I have had the approbation of many learned assitants. But some (sastries) scholars have disapproved the spelling here exhibited" – Ibidem page v.

27. An English - Telugu Dictionary by P. Sankaranarayana Published by V. Ramaswamy Sastrulu & Sons, 1928. ఈ ముద్రణమునకు డాక్టరు జి. ని. సీతాపతిగారు సంపాదకులు. సంపాదకులు preface లో, "This edition of Sankaranarayana's English-Telugu Dictionary in the first edition published after the lamented death of the another..." అని వ్రాసిరి. దీనియందు, శ్రీ శంకరనారాయణగారు మూలగ్రంథమునుండి పై శీర్షికలు గల వ్యాసమును తీసి పునర్ముద్రించిరి.

ఏది ఎట్లున్నను, తననిఘంటువు పండితపామరజనోపయోగము కలదిగా నుండవలె నని ఆత డాశించెను గాని వేరుకాదు. కేవలము ఛాందసులైన పండితుల మెప్పు పొందవలె నని ఆత డెన్నడును కృషిచేయలేదు. అతడు విదేశస్థు డగుట ఇట్టి సందర్భములలో ఆతనికి ఉపకారక మయ్యెను. దేశీయపండితులలో కొందరను పట్టిబంధించు సంప్రదాయశృంఖలములు ఆతని నంటలేదు. కనుకనే ఆతడు పామరులను, వారిభాషను ఈసడించలేదు. విశాలదృష్టిగలవిజ్ఞాని గనుక, పండితుల ప్రతిభను గుర్తించి, వారి నెన్నడును తూలనాడలేదు. ఈతటస్థదృష్టి, ఆతనికి కలుగుటకును; దానిని నిలుపుకొనగలుగుటకును, ఆతడు విదేశస్థు డగుట మిక్కిలి అక్కరకు వచ్చినది.

వీలున్నచోటులం దెల్ల ఆతడు ప్రజలభాషకు ప్రాముఖ్య మిచ్చుచునే యుండెను. నిజమైన విద్వాంసులు, సాహిత్యప్రియులు, తన ఉద్యమములో బాసటగా తనకు నిల్చి రని ఆతడే వ్రాసెను. సాధారణముగా పద్యకావ్యములలోను, వ్యవహారము నందును ఉపయోగింపబడు పదములు కాక, మారుమూలపదములను వాడుచు, అందులకు గర్వించుచు విఱ్ఱవీగువిద్వాంసుల నాతడు గౌరవింపలేదు.[28] వారివలన నుపయోగము లేదని ఆత డెరుంగును.

తన నిఘంటువులు, సాధ్యమైనంతవరకు పూర్ణముగ (జీవద్భాషకు పరిపూర్ణ నిఘంటువు అనునది ఉండదని అతనికిని తెలియును) నుండుటకు చేయవలసిన కృషినంతను బ్రౌనుదొర చేసెను. కొన్నికొన్నిపదములకు అర్థవివరణ పండితులచే చేయించియు, వారు దూరస్థులైనచో ఉత్తరములద్వారా సమాధానములు తెప్పించుకొనియు, వారినిర్ణయములను సంపాదించి తన నిఘంటువునందు కూర్చుకొనెను. ఈసందర్భమున ఒకటి, రెండు, ఉదాహరణలను పరీక్షింపవచ్చును.

ఆరోజులలో మదరాసులో సుప్రసిద్ధులగు ఆంధ్రులలో ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగా రొకరు (1780 ప్రాంతమున వీరి జననము. 3-10-1836 న,

28. "Instead of that found in poems and used in ordinary life they (Sastris) wish us to practice a pedantic style! which is admired because conceited and far from clear. Such refinements are disregarded by men of real learning, who are therefore considered vulgar by some who are inferior in sound scholarship" Preface – page iv – Telugu, English Dictionary, 1852.

మృతి). వీరు చెన్నపట్టణములో, ఇప్పటి హైకోర్టునకు పూర్వ మున్న సుప్రీమ్ కోర్టులో - తెలుగు, అరవము, ఇంగ్లీషుభాషలలో 'దుబాసి'. వీరు బ్రౌనుదొరకు స్నేహితులు. వీరు 1830 - '31 సంవత్సరములనడుమ (18-5-1830 నుండి 3-9-1831 వరకు) కాశీయాత్ర చేసిరి. ఆచరిత్ర చక్కని వ్యావహారిక భాషలో లేఖలరూపమున తమమిత్రు లగు కోమలేశ్వరపురం శ్రీనివాసపిళ్లగారికి వ్రాసిరి. ఇది 'కాశీయాత్రచరిత్ర' అనుపేర ఇప్పటికి మూడుసార్లు ముద్రింపబడి నది.[29] ఈవిధముగా గ్రంథకర్తగా కూడ పేరుపొందిన వీరస్వామయ్యగారిని, బ్రౌనుదొర తన తెలుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువులో - ఇంద్రాణి, పలవర మొదలగు పదముల అర్థవివరణమునకు ప్రమాణముగ గ్రహించిరి.

> "ఇంద్రాణి - Name of the wife of Indra ; A sort of bracelet, Orangallu Glossary ; 'Dowager' a Bramin widow, Enugula. 28th July 1830."[30]

> "పలవర - The name of a certain tree much cultivated in the neighbourhood of Hyderabad for its fruits. పలవర ఆకులు its leaves, are used to manure land. See discription in the Kasi Yatra, date 7th September 1830".[31]

విక్రమార్కునికథలు (1819) పంచతంత్రము (1834) తెలుగు వ్యాకరణము (1836) మొదలగు గ్రంథములను వ్రాసిన, "చెన్నపట్టణపాఠ శాలలో ఆంధ్రభాషకు మొదటియుపాధ్యాయుడైన"[32] శ్రీ రావిపాటి గురుమూర్తి

29. కాశీయాత్రచరిత్ర ప్రథమముద్రణము 1838 లో శ్రీనివాసపిళ్లగారి బాధ్యతను జరిగినది. ద్వితీయముద్రణము 1869 లో 'గవర్నమెంటువారి ఉత్తరువు'చే జరిగినది. తృతీయముద్రణము 1941 లో జరిగెను. తృతీయముద్రణ భారమును శ్రీ దిగవల్లి వేంకటశివరావుగారు వహించిరి.
30. Telugu - English Dictionary; page 80.
31. Telugu - English Dictionary; page 564.
32. శ్రీ రావిపాటి గురుమూర్తిశాస్త్రిగారి 'తెలుగువ్యాకరణము' ప్రథమముద్రణము (1836) పీఠికలోని వాక్యము. ఈవ్యాకరణము A. D. Campbell దొరకు అంకిత మీయబడినది.

శాస్త్రిగారు (1770 - 1836) బ్రౌనుదొరకు గురుతుల్యులు. ఆయన బ్రౌను దొరకు కొన్నిపదముల అర్థవివరణము చేసి, దూరమున నున్నచో, జాబుమూలముగ కూడ పంపుచున్నట్లు తెలియజేయు లేఖ నొకదానిని ఉదాహరణముగా ఇచ్చుచున్నాను.

[1827 నవంబరు 22 తేదీని శ్రీ రావిపాటి గురుమూర్తిశాస్త్రిగారు బ్రౌను దొరకు వ్రాసిన లేఖకు నకలు].[33]

"మహారాజరాజశ్రీ ఛా. ఫి. బ్రౌనుదొరవారి సముఖానకు— ఆశ్రితుఁడు రావిపాటి గురుమూర్తిశాస్త్రి అనేకములైన సలాములు చేసి వ్రాసుకొన్న విజ్ఞాపన పత్రిక—

తమరు అలవోక - డాబాలు అనేశబ్దములకు అర్థము వ్రాసి పంపించుమని వ్రాయించినారు. అలవోక శబ్దమునకు స్వేచ్ఛ - అనిచ్ఛ - అప్రయత్నము — అశ్రమము — కారణము — అని నానా అర్థములు వున్నవి. ఆయాస్థలములకు తగినట్లుగా చెప్పుకోవలసినది.

డాబాలు అనేది డాబా అనేదానికి బహువచనాంతము. డాబా అనగా వెండితో గాని బంగారుతో గాని చేసిన మొలత్రాడుయొక్కబిళ్ల. ఉత్తరదేశములో బంగారుతో గాని వెండితో గాని చేసిన మొలత్రాడు నాలుగైదువరుసలుగా చుట్టి అతికించి బిళ్లలు వేసి మొలను ధరించడము కద్దు. అటువంటిత్రాడు డాబామొలత్రాడు అని చెప్పబడుచున్నది.

కాలేజీవారు కోరిన 500 రూపాయల పుస్తకములవైనం నాకు యెంత మాత్రమున్నూ తెలియదు. చిత్తగించవలెను. ఇదిగాక తమరు హంసవింశతిలోని కొన్ని పద్యాలకు శబ్దార్థమున్నూ తాత్పర్యమున్నూ వ్రాసి పంపించు మని వ్రాయించినారు. తోచినమట్టుకు వ్రాసి యిందులో బిడాయించి సముఖానకు పంపించినాను. చిత్తగించవలెను. నేను నడచుకోగలందులకు ఆజ్ఞాపత్రిక దయచేయించవలెను. ఇదే అనేకములైన విజ్ఞాపనలు.

చెన్నపట్నం,
1827 నవంబరు 22 తేదీ } రా. గురుమూర్తి శాస్త్రి

33. శ్రీ రావిపాటి గురుమూర్తిశాస్త్రిగారి 'తెలుగువ్యాకరణము'నకు 1951 వ సంవత్సరములో జరిగిన ముద్రణము పీఠికలో ఈలేఖ ముద్రింపబడినది.

ఈవిధముగ లేఖలమూలమున తనకు కావలసిన శబ్దములకు అర్థవివరణము తెప్పించుకొనియు, విద్వాంసులైన తనమిత్రులగ్రంథములనుండి ప్రయోగములను గ్రహించియు, బ్రౌనుదొర తన నిఘంటువున కొకవైశాల్యమును కల్పించుకొనెను. సమకాలికు లగు పండితులప్రయోగములను గౌరవించి, వానికి తననిఘంటువున స్థాన మిచ్చి, సమకాలమువారి రచనలను గౌరవించుటలో దోషము లేదను సంప్ర దాయము నొకదానిని నెలకొల్పెను. ఈసత్సంప్రదాయమును, నవీననైఘంటికులు కూడ నవలంబించుట మంచిది.

1855 లో తాను మనదేశమును విడిచి ఇగ్లండు వెడలిపోయినను, బ్రౌను దొర ఈరెండునిఘంటువులను మరచిపోలేదు. తనకు ఆరోగ్యము సరిగ లేకున్నను, వయస్సు మళ్లినను తనకృషిని మానలేదు. వీలుచిక్కినప్పు డెల్ల, వానిని సవరించు చునే యుండెను. క్రొత్తక్రొత్తపదములను చేర్చుచునే యుండెను. జీవద్భాషకు శాశ్వతమైన నిఘంటు వనునది ఉండజాల దనియు, భాషతోపాటు నిఘంటువును, వ్యాకరణమును మార్పులను పొందుచుండవలె ననుపరమసత్యము ఆతనికి తెలియనిది కాదు. లండనులో తనకు తీరిక దొరికినప్పు డెల్ల తన నిఘంటువులకును, వ్యాకరణ మునకు అతడు చేర్పులు, మార్పులు చేయుచునే యుండెనట. దీనివలన అవి మొదటికంటె రెట్టింపు పెరిగిన వని ఆతడు వ్రాసెను.*

బ్రౌనుదొరకు, నిఘంటువులకు క్రొత్తపదములను అందిచ్చుటలో ఒక ఫ్రెంచి-తెలుగునిఘంటువు మిక్కిలి ఉపయోగించెనట. దాని నాతడు 1855లో ఇంగ్లండు పోవువరకు పరిశీలించుటయే జరుగలేదట! 1700 ప్రాంతమున మన దేశమున కృషిచేసినమిషనరీలు తమిళ-ఫ్రెంచి; తెలుగు-ఫ్రెంచినిఘంటువులను కూర్చిరట. ఆనిఘంటువులలో తెలుగు-ఫ్రెంచినిఘంటువునకు Dictionaire Telongou ou Badaga అని పేరట. దీనిలో వ్యావహారికపదములే విశేషముగ కలవని బ్రౌనుదొర వ్రాసెను. ఈనిఘంటువును సిద్ధపరచిన మిషనరీలు తమపేరు లను ఇయ్యలేదట. దీనినుండి బ్రౌనుదొర వేయివరకు పదబంధములను గ్రహించెనట.*

ఇంగ్లీషు-తెలుగు; తెలుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువులను కూర్చుటలో బ్రౌను దొర మహాప్రతిభను జూపుటయే గాక, దూరదృష్టిని, హృదయవైశాల్యమునుగూడ ప్రకటించెను, తనరచనలు, "ముఖ్యముగ తెలుగునేర్చుకొనువారికి" ఉపయోగ

పడవలె నను ఉద్దేశముతో వ్రాసినను, వానికి విశేషవ్యాప్తి, తెలుగువారిలో కూడ వచ్చుటకు ముఖ్యకారణము వాని పాండిత్యప్రౌఢిమ.

దేశభాషలలో కృషిచేయు విదేశస్థులు, ఆయాభాషలసహజప్రకృతులను అర్థము చేసికొని కృషిచేయవలెనే గాని, ఆభాషలప్రకృతులనే మార్చవలెనని కృషి చేయుట వ్యర్థ మని కూడ అతడు గ్రహించినాడు. ఏభాషనైనను మార్చ గలిగిన వారు, నూతనపదజాలమును సృష్టింపగలవారు ఆభాషాభాషీయులైన ప్రజలే గాని అన్యులు కారను చరిత్రసత్యమును బ్రౌనుదొర ఎన్నడును మరువలేదు. తెలుగులో తా నెంత కృషిచేసినను, ఎంతపాండిత్యమును సంపాదించుకొనినను, ఎన్నిగ్రంథ ములు రచించినను ఈభాషవిషయమున 'తుదిమాట' తెలుగుప్రజలదే అనుపరమ సత్యమును గుర్తించియే బ్రౌనుదొర తనకృషిని చేసెను. తనకృషి ఫలించుటకై అత డనేకులసలహాలను స్వీకరించెను. పండితులభాషను పామరులభాషను సమా నముగనే గౌరవించి యాదరించెను. అహంకారమును విడిచి ప్రజలయొద్దనుండి వారియభిప్రాయములను గ్రహించి వానిని మన్నించెను. తననిఘంటువులలో తెలుగుప్రజలకు సులభముగా అర్థముకాని నూతనపదములు- అనావశ్యకమైనప్పుడు కేవలపాండిత్యప్రకర్షకై - సృష్టింపలేదు. తన 'ఎల్లలను' తాను గుర్తించి కృషి చేసినాడు గనుకనే బ్రౌనుదొర శిష్టులలో విశిష్టుడు.[34]

నిఘంటువులలో ఆంగ్లము నభ్యసింపగోరు తెలుగువారికి వీలగునట్లు మార్పుల నెన్నింటినో చేసెను. కొన్నికొన్ని ఇంగ్లీషుపదములకు తెలుగులో అర్థ మును వ్రాయుచు, అర్థము బాగుగా అగుటకు, తెలుగువారికి బాగుగా తెలిసెడి వారి సాహిత్యమునుండియే ఉదాహరణ లిచ్చి, నిఘంటువు విశేషముగ నుపయోగకారి యగునట్లు చేసెను.[35] చేసిన కృషివలన ఎంతఎక్కువమంది ఉపయోగమును పొందుదురు ? అని ఆలోచించి బ్రౌనుదొర గ్రంథములను రచించెను గాని స్వీయ పాండిత్యప్రకటనకై కాదు. ఇంగ్లీషు-తెలుగునిఘంటువు పీఠికను మనము జాగ రూకతతో పరీక్షించినయెడల, బ్రౌనుదొరకు తెలుగుభాషలో ఎంతటినిశితమైన పాండిత్యము కలదో స్వయంవ్యక్త మగును. ఆంగ్లభాషాసంపర్కమువలన తెలుగు భాష మారుచున్న దనియు, ఈమార్పు సహజమే యనియు, అంతకుపూర్వము ముస్లిము ప్రభుత్వకాలమునగూడ తెలుగుభాష పాలకులభాషనుబట్టి మార్పులను

34. English – Telugu Dictionary - Preface, page 5.
35. English – Telugu Dictionary – Preface; page 5.

జెందిన దనియు వ్రాసి తనచరిత్రదృష్టిని చూపెను. ఈఆంగ్లభాషాసంపర్కమువలన ఎన్నియోపదములు తెలుగులోనికి వచ్చి చేరుచున్న వనియు, పండితులు ఆంగ్ల పదములను ఒల్లక, తత్సమపదములను సృష్టించి వాడుచున్నను, ప్రజలుమాత్రము ఆంగ్లపదములనే ఉపయోగించుచున్నా రనియు బ్రౌనుదొర వ్రాసెను.[36] దీనినిబట్టి బ్రౌనుదొరనాటికి వ్యావహారికాంధ్రమందు ఆంగ్లపదములు బాగుగ స్థిరపడిన ట్లెంచ వచ్చును.

"ఆంగ్లభాషాపఠనము హిందువుల మనోవికాసమునకు మార్గము కాగలదు" అని వ్రాసిన బ్రౌనుదొర తనకృషికి గల చరిత్రలోనిసా నమును పూర్ణముగ గ్రహించినాడనియే చెప్పవలెను. తనకృషి సార్థక మగును గాని వ్యర్థము కాదని గ్రహింపగలిగిన దూరదృష్టి ఆతనిది.

బ్రౌనుదొరయొక్క నిఘంటువులను ఎవ రెట్లు విమర్శించినను, అతని నిష్కాపట్యమును, సత్యనిష్ఠను శంకించువా రుండరు. ఒకయుగసంధిలో అతడు కృషిచేసి, దానిఫలితముగ ఒకసమన్వయప్రధానమైన దృక్పథమును పండిత పామరులలో ప్రచారమునకు తెచ్చెను. తరువాతి నైఘంటికులు అంగీకరించినను, అంగీకరింపకున్నను - బ్రౌనుదొరకు, అతనినిఘంటువులకు ఎంతయో ఋణపడి యున్నారు.[37] కాని మనవారికి ఋణగ్రస్తు లగుట తెలిసినట్లు, కృతజ్ఞతను, తెలియ జేయుట అంతగా తెలియదు గనుక, తరువాత నైఘంటికులలో అనేకులు బ్రౌను దొరను 'ఉపయోగించుకొని' మాటాడక మిన్నకుండిరి. ఏది ఎట్లైనను బ్రౌణ్య నిఘంటువుల తరువాత బయలుదేరిన నిఘంటువులలో, బ్రౌణ్యము నుపయోగించు కొననిది[38] లేదని చెప్పిన సత్యదూరము కాదు.

36. Ibidem, preface – page 5.

37. "శబ్దరత్నాకరమునకు బ్రౌణ్యనిఘంటువే ఆధారము" - కళాప్రపూర్ణ శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు (శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘం టువు - విమర్శనము - 12-7-1939) ఈవ్యాసము శ్రీవారి స్మారకసంచిక యందు (ప్రతిభ, సంపుటి ౪) ప్రకటింపబడినది కూడ. అందు, పై వాక్యము 41 వ పేజీలో గలదు.

38. "ఈనిఘంటునిర్మాతలు (సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు) బ్రౌణ్యనిఘంటువు ప్రమాణముగా స్వీకరించినారు. అందుకు నేను చాలా సంతోషిస్తున్నాను." శ్రీ గి. రామమూర్తిపంతులుగారు (శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు - విమర్శనము - ప్రతిభ, సంపుటి 4 - 20 వ పేజీ).

జగత్ప్రసిద్ధములైన ఈరెండునిఘంటువుల తరువాత చెప్పుకొనవలసిన నిఘంటువుల నింకను కొన్నింటిని బ్రౌనుదొర కూర్చెను. కృషివిషయమునను, పాండిత్యవిషయమునను పైవాని కేమాత్రమును ఇవి తీసిపోవు. వీనిలో 'మిశ్రభాషానిఘంటువు' ఒకటి, బ్రౌనుదొరప్రతిభకు తార్కాణముగ నున్నది. ఇట్టినిఘంటువు ఒకదానిని కూర్చవలె నను భావము కలుగుటలోనే ఆతనివైశిష్ట్యము, భావమును క్రియగా ప్రవర్తింపజేయుటలోనే ఆతని ప్రతిభాప్రాగల్భ్యమును కానవచ్చును. దీనిలో తెనుగు, పర్షియను, ఇంగ్లీషు లిపులు మూడును వాడబడినవి; తెలుగులిపిలో పదము, దానికి పర్షియనులిపిలో వ్రాత, ఆంగ్లలిపిలో పర్షియను ఉచ్చారణ, ఇంగ్లీషులో అర్థము-ఇవిగాక తెలుగులో ఆపదమునకు అర్థవివరణము. "తెలుగుభాషనుండి కాలక్రమమున ఈఅన్యభాషాపదములు తొలగించుటకు వీలుగా ప్రతిపదమునకును పర్యాయపదముగ తెలుగుపదమును ఇచ్చితిని"[39] అని వ్రాసిన బ్రౌనుదొర తెలుగుభాషాభిమానమును ఏమని కొనియాడుదుము !

మిశ్రభాషానిఘంటువు (A Dictionary of the Mixed Dialects and Foreign words used in Telugu) 1854 లో ముద్రింపబడినది.[40] పీఠిక తరువాత, దీనిలో 'ఆంధ్రాక్షరము'లను గూర్చిన దీర్ఘవ్యాస మొకటి కలదు. ఆంధ్రవ్యాకరణమునకు ఇదిప్రథమవాచకముగ గ్రహింపచ్చు నని బ్రౌనుదొర వ్రాసెను. ఆతడు వ్రాసిన తెలుగువ్యాకరణము రెండవముద్రణమునుండి ఇది కొలది మార్పులతో గ్రహింపబడిన దట.[41] ఈభాగమును చదువుచున్నప్పుడు బ్రౌనుదొరకు గల తెలుగుభాషాపాండిత్యమే గాక, ఆతని సమన్వయదృష్టి, మనసంఘసంప్రదాయములను గూర్చి ఆతనికి గల విజ్ఞానము మనలను ఆశ్చర్యచకితులునుగ చేయక మానదు. మనఆచారవ్యవహారములతో మంచిచెడ్డలతో ఆతనికి గల సానుభూతి మనల నాతనిని గౌరవించునటు చేయును.[42]

39. "To each word in this vocabulary I have appended a Telugu Synonyme. This will aid those who wish to get rid of these foreign words" (Dictonary of mixed Telugu, 1854 – preface, page iv.
40, Ibidem – Preface, page iv.
41. Ibidem – page xxviii.
42. "The native tutors also complain that English pupils touch their mouths with their hand ; and then defile

ఈనిఘంటువును కూర్చుటలో ఆతనిముఖ్యోద్దేశము ముస్లిములపరిపాలన వలన తెనుగుభాషలోనికి వచ్చి చేరిన అన్యదేశ్యములను అర్థవివరణముతో చూపుటయే. అరబ్బీ, పారసీక, ఉర్దూభాషలోని పదములనే గాక ఇతరభాషలనుండికూడ తెనుగులోనికి వచ్చిచేరిన పదములనుగూడ ఆతడు గ్రహించెను. తెనుగుభాషలోనున్న అన్యదేశ్యము (Foreign words or loan words) లను గూర్చి పరిశోధన చేయువారికి ఈనిఘంటువు రత్నాకరము.

బ్రౌనుదొర- న్యాయస్థానములలోను, వాణిజ్యకేంద్రములలోను విరివిగా వాడబడు ఈ'మిశ్రభాష'ను; లా-లాటిన్ (Law-Latin) తోను, లా-ఫ్రెంచి (Law-French) తోను పోల్చి వాక్యనిర్మాణవిషయములోను, కారకమునందును ఈభాషకును 'తెనుగు'నకు పోలిక చాలతక్కువ అని చెప్పుచు— ఈక్రిందిఉదాహరణను ఇచ్చెను. "ఈనంబరులో డిఫెండంటు సమ్మను చూచి సైను (or దస్కత్) చేశి వాయిదాచొప్పున కోర్టులో హాజరు అయి ఆన్‌సరు యియ్యకపోయినందున యిందులో యెక్సపార్టి దర్యాప్తు చేయవలెనని ప్లేంటిఫ్ ప్లీడరు మోశను చేశినాడు గనుక ఆమోశనురికార్డులో దాఖలు (or ఫయిలు) చేశి అందులో దర్ఖాస్తుచేసిన చొప్పున నడిపించేలాగున ప్రొసీడింగుసులో ఆర్డరు యెంటరుచేయడం అయినది.[43]

ఈనిఘంటువు తనతెలుగు-ఇంగ్లీషునిఘంటువునకు పరిశిష్టభాగమువంటిదనియు సాధారణముగా ప్రజలు వాడుచున్నపదములే గాని, వాడుకలో లేని 'అన్యదేశ్యము' లిందు లేవనియు బ్రౌనుదొర ఈనిఘంటుపీఠికలో[44] వ్రాసెను. అవసరము లేనప్పుడు మాటలలో గాని, వ్రాతలలో గాని ఈ'మిశ్రభాష' నుపయోగించుట మంచిది కాదనియు, సాధ్యమైనంతవరకు దీనిని పరిహరింపవలె ననియు,[45] వ్రాసిన బ్రౌనుదొరయొక్క ఆంధ్రభాషాభిమానమునుగూర్చి వేరుగా చెప్పవలెనా !

books with hands thus dirtied. Hindus hold spittle in abomination. We should respect their prejudices and treat them kindly." (Ibidem – page x – Foot Notes).

43. Ibidem – Prefaee – page iii. (ఇవి మచిలీపట్టణపు 'కోర్టుజర్నలు' నుండి సంగ్రహింపబడినవి).

44. Ibidem – Preface – page iii.

45. Ibidem – Preface – page iv.

ఈనిఘంటునిర్మాణములో ఆతనికి బాగుగా తోడ్పడినవి (i) అతడే ఎనిమిదివాల్యూములలో సేకరించి యుంచిన జాబులు: (ii) అరువదిరెండువాల్యూములలో నున్న 'స్థానికచరిత్రలు'[46] వీని సాయముతోను, తాను కోర్టువ్యవహారములలో నున్నప్పుడు సేకరించిన 'రికార్డుల'తోను, ఈనిఘంటువును బ్రౌనుదొర చక్కగ కూర్చెను.

ఈ పెద్దనిఘంటువులే గాక, తాను వ్రాసిన వాచకాదులందు; చిన్ననిఘంటువులను, 'పదజాలముల'ను ఎన్నింటినో బ్రౌనుదొర తెలుగు నేర్చుకొనగోరువారికి వీలుగ నుండుటకై ముద్రించెను. తెలుగుభాషలో కృషిచేయ నెంచువారికి ఏకష్టమును- తనకు మొదట కలిగినట్లు- కలుగకుండుటకై ఎంతవరకు శ్రమింపవచ్చునో అంతవరకును ఈతడు కష్టపడి పనిచేసెను. ఆపని, ఉత్తమగ్రంథములరూపమును పొందినది.

ఇవిగాక జిల్లాలలో జరుగు కార్యకలాపములకు సంబంధించిన పదజాలముగల, జిల్లానిఘంటువు (1852) నొకదానిని బ్రౌనుదొర ప్రకటించెను. అతడు చేసిన పనులలో ఇది అత్యల్పమైన దైనను, దీనిమీది విమర్శమాత్రము కఠినముగ వచ్చినది. తరువాత ఇది విల్సన్‌దొరయొక్క 'కోర్టు-రెవిన్యూపదములపట్టిక'లో 1855 లో విలీన మైనదట.*

బ్రౌనుదొర ఆంగ్లనిఘంటువునకుగూడ ఒకఅనుబంధమును కూర్చెను. డాక్టరు జాన్సన్‌యొక్క నిఘంటువును తీసికొని, అచ్చుకాగితములనడుమ తెల్లకాగితములు వేయించి సిద్ధము చేసిన ప్రతిలో ఎన్నోక్రొత్తప్రయోగములను- టాడ్, వెబ్స్టర్, క్రైగ్ మొదలగువారు చూపకవిడిచినవానిని - సేకరించి వ్రాసియుంచెనట.[47] దీనిని బట్టి ఆతనికి స్వభాషయైన ఆంగ్లమున ఎంతటిపాండిత్యము కలదో వ్యక్తమగుచున్నది. ఆతడు మనదేశమునకే రాకయుండిన, స్వభాషకే సేవచేసి, ఆంగ్లసాహిత్యమున శాశ్వతకీర్తి నార్జించియుండెడివాడు. ఆతనికీర్తికి ఎక్కడైనను అడ్డము లేదు. కాని, ఆత డిచ్చటకు రానున్నచో మన భాషాసాహిత్యములకు అతని ప్రతిభతో గూడిన సేవ లభించెడిది గాదు.

---

46. Ibidem - Preface - page iv.

47. "ఈవ్రాతప్రతి తనకు లభింపలే దని, 'ఇంగ్లీషు - తెలుగు నిఘంటువు' ద్వితీయముద్రణమును సంస్కరించిన ఎమ్. వెంకటరత్నంగారు వ్రాసిరి.

ఇంతే కాక 'ప్లెమింగ్' 'బిటిస్'లు కూర్చిన ఫ్రెంచినిఘుటువునకు కూడ నూటికంటె ఎక్కువగ పదములను చేర్చెనట.* చిన్ననాటనే అతడు నేర్చిన 'ఫ్రెంచి భాష,, అతని కీవిషయమునను, 'తెలుగు-ఫ్రెంచినిఘంటువు' నుపయోగించుకొను విషయమునను, బాగుగా తోడ్పడినది.

ఈవిధముగా బ్రౌనుదొర సర్వతోముఖప్రజ్ఞను చూపి, కృషిచేసెను, గనుకనే, అతడు ధైర్యముగ "నేను ఒక్కరికొరకే శ్రమింపలేదు"[48] అని వ్రాయగలిగెను. వ్రాసినది సార్థకమును గూడ.

భారతదేశములోని సమస్తభాషలతోను- ఇంచుమించుగ= పరిచయమున్న బ్రౌనుదొర[49] తెనుగుభాషను తన అభిమానభాషగ స్వీకరించి కృషిచేయుట మన భాషకు జరిగిన మహోపకారము. ఇట్టి మహానుభావునికృషిలో, కొన్నిలోపము లున్నవని అనువారును లేకపోలేదు. దోషములును, లోపములును అందరకును గలవు. గాని, ఇంతకృషి చేసిన ఘనతమాత్రము అందరకును లేదు. "ఏకో హి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతి.,'†

జయ - చైత్రము; ఏప్రెల్, 1954
సంపుటము 31, సంచిక-4.

48. "I did not labour for one tribe alone."

49. Distinguished by his attainments in nearly every other language of India, whether vernacular or classical, Mr. Brown particularly attached himself to the study of Telugu" – D. F. Carmichael, Secretary, Board of Examiners' Office, Mareh 23rd, 1858. (Preface to a Catalogue Raisonnee of Oriental Manuscripts in the Library of the College, 1857).

† ఈవ్యాసము "బ్రౌనుదొర జీవితవిశేషములు - నిఘంటునిర్మాణము" అను శీర్షికతో భారతిలో ప్రకటితము. * ఇట్టి గుర్తు లున్నచోట నాతెలుగు వాక్యములకు మూలములైన ఇంగ్లీషువాక్యములు - బ్రౌను స్వయముగ వ్రాసిన వ్యాసములోనివి - అధస్సూచికలలో నీయబడియున్నవి. వ్యాస పరిమాణమును సంగ్రహించుటకై వానిని వదలుట యైనది.

— (సంకలనకర్త.)

ఆంధ్ర విషాదనాటకము

— శ్రీ తణికెళ్ళ వీరభద్రుడు

ఆంగ్లభాషాపరిజ్ఞానము కలవారికి విషాదనాటకములే యాంగ్లసారస్వతము నందు ముఖ్యకావ్యము లని తప్పక తోఁచును. మనయాంధ్రవాఙ్మయమునందు విషాదనాటక మనునది గగనకుసుమ మైనది. మనసారస్వతమున విచారనాటకము లేదను నంశము కడుశోచనీయము. ఆంధ్రభాషయందలి నాటకము లన్నియు సాధారణముగా మంగళాంతములుగా నుండును. కొన్నినాటకములు మొదటినుండి తుదవఱకు శృంగారవిషయములనుగూర్చి గాని ప్రాణులసుఖజీవనమునుగూర్చి గాని వ్రాయఁబడుటచే నవి పూర్తిగ మంగళప్రదములైనవి. అట్టినాటకములు కథానాయకుల వివాహములతోను వారిజయధ్వనులతోను నంతమొందును. కాని, అట్టిరూపకములందు మానవులబాధలకును వారిక్లేశములకును స్థల ముండదు. చిత్రనళీయము వంటి నాటకములందు విచార మంతగా లేకపోలేదు. నలదమయంతులకు కలిగిన కష్టములను చూచి కంట తడిపెట్టనివారును, జాలి నొందని వారును సభ్యులలో నుండరు. నాటకమందు చాలవఱకు విచార మున్నను తుద కెన్నఁడయిన నాసతీపతులు కలియఁగల రని యాశ వొడమనివారు చదువరులలోఁగాని, దిదృక్షులలోఁగాని యుండు టరుదు. అంతమందు సర్వజనులును సౌఖ్య మొందుటచే ఈనాటకములలో మంగళాంతములను నామమును ధరింపవచ్చును. నాటకములలో మరియొకజాతి గలదు. కొన్నికథలు మానవులయాపదలను మనఃక్లేశములను వర్ణించును. నాటక మంతయు విషాదపూరితమై యుండును. ప్రారంభించినదిమొదలు పంచమాంకమువఱకును నరులలోపములను వారిదుష్కార్యములును వారివలన సంభవించు నాపదలును నాటకమునకు కథాభాగములుగా నేర్పడును. సత్పురుషులకుఁ గలిగిన విపత్తులకు మనము కుందుదుము. పాపభీతిలేక ప్రాపంచికమాయకు లోనై జనుల కపకారము చేయుటయే యుద్దేశముగాఁ గల యపరాధులను చూచి యాగ్రహము నొందుదుము. వారికి శిక్ష గలుగవలె ననియు నిరపరాధులు సురక్షితముగా నుండవలె ననియు కోరుచుందుము. ధర్మమునకై జీవము నయితము విడిచిన సారంగధరునిచరిత్ర నిజముగ విషాదనాటకమున కుచితమైనది. అనేక

కవు లీనాటకమును రచించిరి. ఎల్లరును దీనిని మంగళాంతముఁ గావించిరి. కారణ మరయుట శ్రమ కాదు.

తెనుఁగునందు దుఃఖాంతరూపకములు లేకుండుటకు కారణములు పెక్కులు కలవు. మనప్రాచీనగ్రంథములందు ఇట్టివి లేవు కాన తెనుఁగునందు కూడ ఇట్టివి వ్రాయఁగూడ దనునది మొట్టమొదటి కారణము. వాస్తవముగ పూర్వాచారపరాయణత్వము శ్లాఘాపాత్రమే కాని, ఒకానొకసమయమున త్యజింపవలయును గదా! మరియొకకారణమును కలదు. సృష్టిలో హరిశ్చంద్రసారంగధరాది పుణ్యాత్ములు సత్యమే ముఖ్య మని యెంచి దానిని కాపాడుయత్నమున ప్రాణములుసైతము కోల్పోవుటకు సిద్ధపడినపుడు తుదకు వారికి సౌఖ్య మబ్బక పోయెనా! "ధర్మ ఏవ జయతి" అనుమాట నిష్ఫల మగునఁట. సజ్జనరక్షణమును, దుష్టవినాశమును లేనప్పుడు పరమేశ్వరుఁడు లోకమందు ధర్మమును స్థాపించు ననుమాట కర్థమేమి? మొత్తముమీఁద ధర్మనిరతులకు జయము రాకపోయెనా, జనావళికి ధర్మమందలి నమ్మకము పోయి వారిధర్మాభిలాష క్రమముగా క్షీణించు నని కొందఱి యభిప్రాయము. ఇట్లు పలుతెఱంగుల యోచనలచే విషాదనాటకము జననమొందుటకు వీలైనది కాదు. కీర్తిశేషుఁ డగు ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యునిచే రచియింపఁబడిన "సారంగధరము" తప్ప, మనయాంధ్రభాషయందు విషాదరూపక మను నామమునకు తగిన నేఱొండునాటకము కానరాదు. జితేంద్రియుఁడును సద్గుణమూర్తియు నగు సారంగధరునిచరిత్రము మిక్కిలిప్రఖ్యాతి గాంచిన దగుటచే నాకథను గూర్చిన నాటకము లెన్నియో కలవు. కాని, నాటకమం దంతటను విషాదము వ్యాపించియుండినను, అంత్యరంగమున సిద్ధుఁ డేతెంచి సకలజనులను సజీవులను చేయుటచే నాటకము దుఃఖాంతమును కోల్పోవుచున్నది. కృష్ణమాచార్యుని గ్రంథమందు మాత్రము సిద్ధుఁడును ఆకాశవాణియును కోరఁబడకపోవుటచే అది పూర్ణమైన విషాదనాటక మైనది. ప్రప్రథమమున కన్యాన్వేషణమునకై పంపఁపడిన విభావసుఁ డను బ్రాహ్మణుఁడు చిత్రాంగిసందేశమును సారంగధరున కెఱింగింపకుండుట విషాదమునకు మూలాధారమై యున్నది. చిత్రాంగికి సారంగునియందు మిక్కుటమగు ప్రేమ. తా వలచినవాఁడు దక్కకపోవ, విధివశముచే నొకముదుసలిని పరిణయ మాడి మొదటినుండియు ఆనవమన్మథునియందు గాఢముగ నాటుకొనిన యనురాగమును మరల్చుటకు యత్నించి క్రమముగ పరితాపము హెచ్చ, తుద కామె సారంగధరుని లోఁబఱచుకొనుటకు కృతనిశ్చితురాలాయెను. మహాపాప

మున కొడిగట్టెను. చిత్రాంగిపాత్రసంపోషణక్రమ మత్యద్భుతముగ నుండును. న్యాయస్థానమందు సారంగధరునిపై నింద నిర్ధారణము చేయఁబడ, అతఁడు శిక్షితుఁ డాయెను. క్రమముగ చిత్రాంగిదౌరాత్మ్యము వెలువడ రాజు విచారింపఁ జొచ్చెను. సారంగధరునిరక్షణసమయము దాఁటిపోయెను. చిత్రాంగి భీతిచెంది ప్రాణము గాపాడుకొనుటకు సకలప్రయత్నములను చేసినది. నింద మోపఁబడఁగా ఆమెహృదయము వ్రక్క లయ్యెను. రాజు పుత్రశోకముచే మూర్ఛనొందెను. అతని మతి చాంచల్య మొందెను. కావున పంచమాంకమందు ముఖ్యపురుషు లంద ఱును ఇహలోకమును విడిచిరి.

ఈవిషాదసారంగధరము బహువిధముల నాంగ్లభాషయందలి దుఃఖరూపక ములను పోలియున్నది. ఆంగ్లమున షేక్స్పియరు అను కవిసార్వభౌముఁడు "హామ్లెట్" "ఒథెల్లో" "మేక్‌బెత్", "లియర్" మొదలగునాటకములను రచి యించెను. వీనిని జాగ్రత్తగా చదివిచూడ, విషాదరూపకములందలి చమత్కృతు లును షేక్స్పియరుకవియొక్క యభిప్రాయములును పద్ధతులును, వేయేల విషాద నాటకసారాంశము లెల్లను మనకు విశదముకాగలవు. ప్రతినాటకమందును ఎన్నియో పాత్రము లున్నను, కడపటి యంకమున కథానాయకుని జీవచరిత్రలోని కష్టకాలమే వర్ణింపఁబడును. మొదట అతనిగుణములును అతనిస్థితియును అతనికి రాఁబోవు చిక్కులును సూచింపఁబడును. క్రమముగ నాపదలు వృద్ధి కాఁగా, ఆతనిపరితాపము హెచ్చును. త్వరలో అతనిని అతనితోడిసంబంధముకలవారిని మృత్యుదేవతకు బలిగా నిచ్చుటకు తగినసన్నాహములు జరుగుటయు, తుదకు వారందఱును కడపటి రంగమున పరలోకప్రాప్తి చెందుట చూచుటయు తటస్థించును. కాని. కొంత వఱకు ఈకష్టములన్నియు మానుషప్రయత్నము లగుటచే పరులను నిందించుట యనావశ్యమని తోఁచుచుండును. ఈనాటకములందు కథాభాగమునకును దృఢమైత్రి గలదు. స్థితినిబట్టి పాత్రస్వభావోద్భవమును పాత్రముల వర్తనము ననుసరించి కథయు మార్పు చెందుచుండుటను చూడగలము. "హామ్లెట్" తనపినతండ్రి దుర్మార్గుఁ డని యెఱిఁగి యతనిని వధింపవలె నని ప్రతిజ్ఞపూని ఆపౌరుషమును క్రియలో చూపకపోవులోప మెవ్వరిది? ఆరాకొమరుని మనము చింతతో నిండి యున్నమాట నిజమే కాని, ఆదోషిని హత్యకావించు సమయము వచ్చినపుడు వెఱ్ఱి యాలోచనలచే వెనుదీయకపోయెనా, తనప్రాణమును నమ్మిన చెలిప్రాణమును కోల్పోయియుండడు గదా?

కథానాయకుఁడు సత్పురుషుఁడు కావలె నను నియమ మెన్నఁడును లేదు. క్రూరులును ధనార్జనపరులును రాజద్రోహులును కూడ నాయకులుగా నుండుటను

చూచుచున్నాము. క్రూరులను చూచినపుడు భీతియు నిరపరాధులను చూచినపు డెల్ల కనికరమును చూపఅయం దుద్భవించుచుండును. కథానాయకుని యత్నము సదుద్యమ మైనచో, అతనిని చూచి మనము జాలిపడవచ్చును. సాహసము కలవాడు దుర్మార్గుడైన నేమి? అతని శక్తిసామర్థ్యములను చూచి యాశ్చర్యము నొందనివా రుండరు. రాజద్రోహి (మెక్బెత్) కథకు నాయకుఁడై నంతమాత్రమున, ఆకథను చదువుట మానితిమా? చిత్రాంగి దుర్మోహమునకు పాల్పడె నని ఆనాటకమందలి కవితాచమత్కృతి తగ్గెనా? దుర్మార్గులను గూర్చియు వారు ధర్మనిరతులను జయించుటకు చేయుప్రయత్నములను గూర్చియు వినుట మనకు నీతిదాయకము కాదా? కథానాయకుఁడు మంచివాఁడైనను అతనిసుగుణములే అతనికి ముప్పు కలుగఁజేయును. ఒథెల్లోయందు ఒకప్రధానగుణమున్నది. అతఁడు మనుష్యులు చెప్పుమాటలను నిష్కల్మషబుద్ధితో విశ్వసించును. దానికై అతనిని మనము ప్రస్తుతింతుము గదా? కాని, ఇంచుకైన ననుమానము లేక పరమచెండాలుఁ డగు "ఇయాగో" చెప్పినమాటలను నమ్ముటచే కదా పతివ్రతాశిరోమణి యగు సతీతిలకము నతడు మృత్యువునోటఁ బడఁవైచెను. చిత్రాంగికి వివాహపూర్వమునుండియు సారంగధరునియందలిప్రేమ మత్యద్భుతము. ఆసుందరాంగునియం దమోఘమైన యనురాగ ముండుటయు, అతనినే దైవముగా పూజించు నిశ్చలభక్తి కలుగుటయు శ్లాఘాపాత్రములే, కాని, ఆమె చెడునడతకును దౌరాత్మ్యమునకును మూలకారణము సారంగునియందలి మోహము కా దని యెవరైన చెప్పఁగలరా?

నాటకరచనయందు షేక్స్పియరు రెండువిషయములలో నెక్కుడుశ్రద్ధ వహించును. నాటకమున కంతకును ఇతివృత్తమును పాత్రపోషణమును ముఖ్యమైనవి. ఈరెండుభాగములందును అద్భుతమైన శక్తి గలదు. కావుననే, అతని రూపకములు రసభరితము లగుటయు, ఈకవినాటకకర్తల కందఱకును చక్రవర్తియని పేరు సంపాదించుటయు సమకూడినవి. ఈరెండును గాక, మరియొకమూఁడవఘనత యితనియందు లేకపోలేదు. కాళిదాసాదిమహాకవుల మూలధన మగు కవితాచమత్కృతి యనుమహామంత్రశక్తి ఇతనియందుఁ గూడ నున్నదిగాని, అదికావ్యరచనకు చెందును గాన ప్రస్తుతము దానిమాట యటుండనీయవచ్చును. ఈనాటకములందు ఇతివృత్త ముత్పాద్య మని చెప్పఁజాలము, కథ ప్రఖ్యాతమైనను దానిని మార్చి రసపూరితముగా చేయుటచే ఈనాటకములు షేక్స్పియరుచే కల్పింపఁబడిన వనియే చెప్పవచ్చును. అతడు కథాసందర్భమును చూచి పాత్రములను సృజించును. క్రమ

ముగా కథ పరిపక్వమగుటయు, దాని ననుసరించి పాత్రములస్వభావములు మాఱు టయు చూచెదము. మొట్టమొదటినుండియు కథాభాగమునకును పాత్రపోషణమునకును పరస్పరసంబంధము గలదు. చిత్రాంగికి సారంగధరునియందు ప్రేమ యున్న మాట సత్యమే. రాజరాజనరేంద్రుడు వేఁటకు పోవుటచేతనే కదా ఆమె మనము వికల మగుటయు మదనతాపము నోర్వఁజాలకపోవుటయు ఘోరపాపమునకు సాహసించుటయు సంభవించినవి. ఇవ్విధమునఁగాక, కథాభాగము వేఱుగాను పాత్ర పోషణము వేఱుగాను నున్నచో, తీర్థమునకు తీరము ప్రసాదమునకు ప్రసాద మని చెప్పవచ్చును. పాత్రపోషణ మనఁగా నెట్టిదో మనగ్రంథకర్తలకు చాలమందికి దుర్జ్ఞేయము; వట్టివర్ణన మని వారియభిప్రాయము. ప్రబంధములందు ప్రాచీనకవులు రాజులయం దేసుగుణములు వర్ణించిరో అవియే ప్రతికథానాయకునియందును చూపింపఁబడుచున్నవి. మొదటినుండి తుదవఱకు ఒకనిగుణములే కవి పూర్తిగా వర్ణించినచో అంత రసముండదు. వ్యంజనయే కావ్యమునకు పరమాత్మవంటిది. ఒక పాత్రము చేయు కార్యములను బట్టియు, వివిధావస్థలయందును ఆపురుషుఁడుకాని స్త్రీకాని యాడు పలుకులంబట్టియు మన కాపురుషునిం గాని స్త్రీనిగాని గూర్చి యోచించుట కవకాశ ముండవలెను. అంతేకాక, ప్రతికథానాయకుఁడును సద్గుణరాశి యని చెప్పునాచారము కలదు. నాటకమునందు సత్పురుషులవర్ణనము కూడ కావలసి యున్నది. మూర్తీభవించిన పుణ్యగుణములలో యనఁదగు హరిశ్చంద్రాది దివ్య పురుషులను గూర్చి చదివి దైవసమాను లగు నమ్మహానుభావులను గుఱించిన ధ్యానముచే మానవమన స్సించుకసేపైనను ప్రపంచసహవాసముచేఁ గలిగిన మలిన మును వదల్చుకొని ఆసత్పురుషులసంపర్కముచే లభించు నానందమును పొందు ననుట నిక్కవము. కాని, నాటకము వ్రాయుసమయమున నాయకుఁ డెంత గొప్పవాఁ డైనను అతఁడును మానవుఁడే కనుక అతనియందుకూడ ఏదో యొక లోప ముండ వచ్చు నని యూహింపవచ్చును గదా ? సారంగధరుఁ డన్నివిధముల మంచివాఁడే కాని, తనప్రాణమిత్రుఁ డగు సుబుద్ధి చిత్రాంగి యువతి యనియు రా జూర లేని పుడు తనయింటికి దాసి నంపుట మిగుల సందేహాస్పద మనియు, ముమ్మాటికిని చెప్పి ఆమెయింటికి పోవల దని నిర్బంధపెట్టినను, దూషించి, వల దన్న కార్యము చేయఁబూనుట గొప్పలోపము కదా ? మరియు న్యాయస్థానమందు న్యాయాధిపతి సారంగధరుని సాక్ష్యము కోరగా, నే నేమియు చెప్ప నని యూరకుండి తాను చిత్రాంగి యింటికి పోయినమాట సత్య మని యంగీకరించి తనమీఁద నీనింద

యేల యారోపింపఁబడిన దని ప్రశ్నించినపుడు మౌన మూనుటవలన కదా ఈయుప ద్రవము! అతఁడు తనపినతల్లి మానమును గాపాడ యత్నించెను గాని, నిజ మెట్లు న్యాయాధీశునకు తెలియఁగలదు ? నాటకములందును మరియితరకావ్యములందును పురుషులను వర్ణింపవలసివచ్చినపుడు మహాపుణ్యాత్ములను గూర్చి వ్రాయవలెనా లేక లోకమందు సర్వసాధారణముగా మనకు కనుపించుప్రాణులను గూర్చి వర్ణింప వలెనా యను సంశము యోచింపఁదగినది. నిత్యమును మనకండ్లయెదుట కనుపించు సామాన్యమనుష్యుల సాధారణజీవితమును వర్ణించినచో చదువరుల కానందము కలుగదు సరికదా, వారు నేర్చుకొను నూతనాంశ మేదియు నుండదు. లేక దైవ సమాను లగు మహాపురుషులజీవితమును కావ్యమందు చిత్రించినచో వారిచారిత్రము మనకు మిక్కిలినీతిదాయకమే. కాని, అట్టి విచిత్రపురుషుఁడు మానవకోటియందు కలఁడా యను సందియము కలుగుచుండును. ఆపురుషుఁడు మానవేతరుఁ డైనచో వానిజీవితమునకును మనజీనితమునకును సంబంధము లేదు గాన, వానిప్రవర్తనము మన మనుసరింపఁ బనిలే దని కొందఱ అభిప్రాయపడుదురు. అట్టిమహానుభావుఁడు సృష్టియం దుండునా యని యనుమానము కలుగును. వ్రాయఁబడిన యంశమందు సందియ మించుకైనను కలిగినచో ఆకావ్యమందలి రసమును పూర్తిగా గ్రోలు టెట్లు ? షేక్స్పియరు దీనిని గ్రహించియే, తనకథానాయకు లెంతగొప్పవారైనను మానవులే కనుక వారికి లోపములను మరియితరమానవచిహ్నములును కలిగి యున్నట్లు చూపించియున్నవాఁడు. ఒకవేళ దుర్మార్గుఁ డెక్కడనైన కథానాయకుఁ డైనచో అతఁడును మనుష్యుఁడే కనుక నేదైనసుగుణమును గాని మరియితర మానవగుణమును గాని కలిగియుండును.

కృష్ణమాచార్యుని సారంగధరము తప్ప మనయాంధ్రభాషయందలి విషాద నాటకములపద్ధతి మన కంతగా రుచింపదు. నాటకమం దంతటను మానవులదుఃఖము చిత్రింపఁబడును. కాని, చిట్టచివరకు ఆకాశవాణి వచ్చి యథార్థము తెలియఁజేసి కథయందలి బంధవిమోచనమును చేయుటో లేక ఏదో యొకసిద్ధుఁ డేతెంచి మృతి నొందినవారికి సంజీవి నిచ్చుటో చూచుచుందుము. ఇది యనుభవవిరుద్ధము. కృష్ణమా చార్యుఁ డీరెంటిసాహాయ్యమునుకూడ కోరలే దను నంశము సంతోషదాయకము. చిత్రాంగి రారాజును మోసపుచ్చి సారంగధరుని ప్రాణములు హరించినది. సారం గుఁడు శిక్షకు పంపఁబడినవెనుక చిత్రాంగిదుష్ప్రవర్తనము క్రమముగా చీఁకటిలో నుండి వెలికి వచ్చినది. ఆరహస్య మెట్లు బయల్పడెనో ఎంతకాలమైనతరువాత

నెన్నినిదర్శనములు చూచిన యనంతరము రా జామెను శిక్షించుట కుద్దేశించెనో విశదీకరింపవలెను గాని ఇతివృత్తచమత్కారము తెలియక ఆకాశవాణి వచ్చి యథార్థము వాక్రుచ్చె నన్నమాటవలన లాభములేదు. నాటకమునందలి యందము చెడును. ఈవిషయము కృష్ణమాచార్యునిగ్రంథమందు నైపుణ్యముతో చూపఁబడినది. విషాదనాటకము విషాదముతోనే ముగియవలెను. నాటకము విషాదాంతము కావలసినదియు మంగళాంతము కావలసినదియు గ్రంథకర్త కథాభాగమును పాత్రములును ఏవిధమున చిత్రించెనో అదియే సూచించును. విషాదనాటకమునకు మంగళాంతమును గూర్చుట మిక్కిలి యన్యాయము. ఈనాటకములందు పాత్రముల మనస్సులు మార్పులను చెందక తప్పదు. సాధారణముగా కథానాయకునిహృదయమందు ఒకవిధమైన సంగ్రామము ప్రారంభించును. క్రమముగా నీపోరాటము తీక్ష్ణమై యతని మనస్థైర్యము చెడును. పంచమాంకము చేరుసరికి మనఃపరితాపము హెచ్చుటయు అతఁడు దానిని భరింపఁజాలక పోవుటయు తుద కతనికిని అతనికి సంబంధించినవారికిని ఈశరీర మున్నంతకాలము మనశ్శాంతి కలుగ దనియు మనకు నిశ్చయముగా తెలియును. అట్టి ధగధగ మండుచుండునగ్నిహోత్రము చల్లారు టెట్లు ? ఒథెల్లో నాటకమందు కథానాయకునకు ప్రాణముకన్న నెక్కుడుగా భావించిన తనప్రియసతియందు దురదృష్టవశముచే ననుమానము కలిగినది. ఆ యనుమానము మితిమీఱినది. ఆమనోవేదనను భరింపఁజాలక అతఁ డామెను వధింపఁబూనెను. అట్లు చంప నుద్యుక్తుఁ డైనను ఆమె కోమలశరీరమును చూచి రక్తమయము చేయఁగూడ దని యోచించెను. ఆమె సౌందర్యవిలాసవైభవమును ముఖవికాసమును కడసారి తిలకింప మది ప్రేమ ముప్పొంగినను వెనుదీయక యామెను తనయాగ్రహమునకు బలిగా నిచ్చిన ఒథెల్లో తనభార్యను వధింప కూరకుండునా ? ఆదంపతులు తదనంతరము సఖ్యపడి జీవింతురా ? వేయేల ? ఒథెల్లో తిరిగి తనయర్థాంగిని కన్నార తిలకింపఁ గలడా ? మరియు చిత్రాంగి మన్మథప్రేరితురాలై కుమారునిఁ గవయఁ గోరునంతటి యఖండపాపమునకు సాహసించినది. విఫలప్రయత్నయై తనబాళి నంతయు వెలిబెట్టినందులకు లజ్జించి యాగ్రహము పూని మహాక్రూరత వహించి సారంగధరుని మృతునిఁ గావించి తిరిగి యాసుందరుఁడు సజీవియై తన్ను జూడవచ్చినపు డెదుఁరేగి "కుమారా ! క్షేమమా ? నాతప్పు సైరింపుమా" అని యతనిని పలుకరించు నని కలలో నైన నూహింపఁ గలమా ? లేక, చిత్తచాంచల్యముచే మూర్ఛనొందిన రాజనరేంద్రుఁడును పుత్రశోక

మనుమహాసముద్రమున పాతాళము నంటిన రత్నాంగిదేవియు కుమారునిఁ జూచి "తండ్రీ! సారంగధరా ఎంతయాలస్యము చేసితివి? నీకై చూచుచుంటిమి. ఆశీర్వాదము గైకొమ్మా" అని చెప్పుదురా? మనస్తాపము మితిమీఱి పరాకోటిని చెందినపుడు నాటకము విషాదాంతము కావలసియుండును. మంగళాంతము చేయవలె నని గ్రంథకర్త యూహించినచో పాత్రములయం దంత మనోవేదనమే కల్పింపఁడు. తా మెన్నఁటికైన సుఖ మనుభవింపఁ గల మనెడి యాశను వారియందు పుట్టించును. వీరందఱును కలియుటకును వారికష్టములు దరిచేరుటకును తగినయవకాశము కల దని మనకును సూచించుచునే యుండును. చిత్రనళీయమందు నలదమయంతులకు ఎడఁబాటు కలిగినది. మనకు విచారమును కనికరమును ఉద్భవించును. ఎన్నఁటికిని తనప్రియసందర్శనము కా దను నిరాశమాత్రము సతీపతులలో నొకరికిని లేదు. ఆసమావేశ మెప్పుడు వచ్చునా యని వా రువ్విళ్ళూరుచుండిరి.

సీ. "ఎన్నఁడు నాదండ కన్నులార ముదంబు
తోడ నాప్రాణేశుఁ జూడఁగలుగు?
ఎన్నఁడు నాముదుచిన్నారిసుతుఁ గాంచి
యింపు మీఱఁగ గౌగిలింపఁగలుగు?"

అని దమయంతి తనలో తా ననుకొనుచుండుటను చూచి తనభవిష్యత్సౌఖ్యమందామెకు కొంతయాశ కల దనియు ఆయాశ నెఱవేఱు ననియు దిదృక్షులకు తోఁచుచుండును.

షేక్స్పియరునాటకములందు ఎవరిసుఖదుఃఖములకు వారే కర్తలైనను కొంత దైవికయత్నముకూడ లేకపోలేదు. విషాదాంతము కాక తప్పదనురంగమునకు కథాభాగము వచ్చినపుడు కర్మవశ మనునది కూడఁ గాన్పించును. హఠాత్తుగా కర్మవశముచే నొకానొకసమయమందు లాభమును మరియొకసమయమందు నష్టమును సంభవించుట లోకమందు చూచుట లేదా? రాజనరేంద్రుఁడు చిత్రాంగి క్రౌర్యము కనుఁగొని సారంగధరుని శిక్ష యాపుచేయవలె నని పంపినసేవకుఁడు దారిలో తలఁపని తలంపుగా నాలస్యమై యాకుసుమకోమలుని కరపాదచ్ఛేద మొనరించిన మరుచటి క్షణమువఱకు చేరకపోవుట దైవికమే కదా? ఆదికాలమున చిత్రాంగి తనయనురాగమును సారంగధరునితో మనవిచేయు మని విభావసునితో చెప్పినపు డాబ్రాహ్మణుఁడు సందేశమును పూర్తిగ మఱచె ననుమాట యెవరినేర

మని యెంచఁగలము ? అది విధివశమున కాక మరి యేమి ? ఒకానొకప్పుడు పురుషులు సదుద్దేశముతో నొకయత్నము చేయఁబూనినను, తగినకారణము లేకయే వారికార్యము ఫలవంతము కాకపోవుటయు వారు దుర్మార్గులచే హింసింపఁబడుటయు చూచుచుందుము. వారు సత్పురుషులై ఉత్తమోద్దేశముతో వర్తించునపుడు వారికి బాధ కల్గినా, విధికాక మరి యెవరు కారణము ? ఇట్లు మనుష్యయత్నమునకును కర్మవశమునకును పోరాటము జరుగుచున్నట్లు లోకమందు చూచుచున్నాము. మార్లో వంటి విషాదనాటకకర్త లీసంగ్రామమును తమగ్రంథము లందు చర్చించిరి.

విషాదనాటకములు వ్రాయుటకు కొన్నియభ్యంతరములు కలవని పలువురు వక్కాణించుట వినియున్నాము. దుష్టులను చిత్రించుటయు వారిచరిత్రలను చెప్పుటయు హేయమైన దనియు దుర్నీతిదాయక మనియు వారు వాదింతురు. మన యభిప్రాయముకంటె ఆంధ్రనాటకపితామహుఁ డని వన్నెకెక్కిన కృష్ణమాచార్యుని వ్రాఁతయే దీనికి సరియైన ప్రత్యుత్తరము.

"దుర్నీతి నించుకైనను ప్రకటింపకున్న నీతికి కాంతి కలుగదు. రావణుని దుర్నీతి లేకున్న శ్రీరాముని కంతకీర్తి కలుగునా ? దుర్యోధనునిదుర్నీతి లేకున్న పాండవుల కంతటిఖ్యాతి కలిగియుండునా ? కావున, నీతి కుదుర్పవలె నన్న దుర్నీతి నించుక ప్రకటించియే తీరవలె నని నాసవినయవిజ్ఞాపనము. రుచిభేదములును అభిప్రాయభేదములును ఉన్న నుండుగాక ! విశ్వామిత్రునకు క్రోధమే లేక యతఁడువసిష్ఠునితో కయ్య మాడకుండెనా, హరిశ్చంద్రుని సత్యవాక్పరిపాలనమును పరీక్షించు టెట్లు ?"

విషాదదాటకము చదువరుల కానందము నీయ దనియు సదావిచారము కలుగఁజేయు ననియు కొంద ఱూహింతురు. లోకములో సుఖము కోరువారు దుఃఖమునకు కూడ భాగస్థులు కావలయును. ఎల్లప్పుడును సౌఖ్యమందున్నవానికి కష్టమనఁగా నెట్టిదో తెలియదు. పిన్ననాఁటినుండియు ధనములో మునిగితేలువాఁడు దరిద్రునిఁ జూచి నవ్వుట యాశ్చర్యమా ? సకలైశ్వర్యములతో తులఁదూఁగు మనుజుఁడు శోక మన నెట్టిదో గ్రహింపఁజాలఁడు. హిందూమాతకు ప్రియపుత్రుఁడగు గౌతమబుద్ధుఁడు దయార్ద్రహృదయుఁ డయ్యును తాను హంసతూలికాతల్పమున శయనించుచు తనహర్మ్యమందున్నంతకాలము మానవకోటికష్ట మన నెట్టిదో తెలియఁగల్గెనా ? అతఁడు వీథివెంట బయలుదేఱి మనుష్యులబాధలను చూచిన తక్షణమే ప్రాణికోటిని రక్షింపవలె నని గ్రహించుట తటస్థ మయ్యెను. బంగార

మగ్నిలో కాలినఁగాని శుద్ధిని పొందదని మనకెల్లరకు తెలిసిన యంశమే. "హేమ్నః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధిశ్శ్యామికాపి వా" అని కాళిదాసు చెప్పిన మాటలయాథార్థ్యమును సందియపడువాఁ డెవడు ? మనస్సును నిర్మలము చేయుటకును ఆత్మను సంరక్షించుకొనుటకును మనకు తఱచు కష్టములు రావలె ననియు లేనిచో మనము మనయాదర్శములను మఱచిపోవుట కవకాశము కలుగు ననియు తలఁచుచుందుము. మనకు బాధలు వచ్చినపుడే హృదయము విశాల మగుటయు పరులకష్టములను జూచి జాలినొందుటయు వారిక్షేమమును గోరుటయు సంభవించును. "తనయందు నిఖిలభూతములందు నొకభంగి సమహితత్త్వంబును" జరుపు బాలభక్తుని గాఢప్రజానురాగ మబ్బవలె నన్న, ఎన్నికష్టములు పొందియుండవలెను ? కాఁబట్టి చదువరుల హృదయములను విశాలములను చేయుటకు విషాద నాటకములే యుచితములు. ఇంతకును షేక్స్పియరునాటకములవంటి నాటకములు చదువుటవలన విచారము కలుగునో లేక ఆవిచారముతోపా టానంద ముద్భవింప ఆనాటకములందు వర్ణింపఁబడిన మహాపురుషుల సంపర్కముచే నొకవింతవికాసము కల్గునో యనుభవజ్ఞులు గ్రహింపకపోరు.

విషాదములవలన జనసామాన్యమునకు సద్గుణము లుండుటచే ప్రయోజనము లేదని యభిప్రాయము కలుగును గాన, సత్పురుషులు సుఖమును దుర్మార్గులు తుదకు దుఃఖమును పొందవలె నని యనేకులు వాదింతురు. కాని, మనకు సాధారణముగా లోకములో సత్యసంధులు హింసింపఁబడుటయు దుష్టులు జయ మొందుటయు గోచరమగుచున్నది. "సత్పురుషుల కెందుఁగాని ప్రాయికముగా బాధలు వచ్చుటయే మనము కనుచున్నాము. అదిగాక లోకమున జరుగువిషయములలో నెన్నియో పొరపాటులు కలవు గదా ? సద్గుణములు కలవా తెందఱికో దుఃఖము కల్గుట చూడమా ? వానికన్నిటికిని కారణము చెప్పుట సాధ్యమా ?" అని రామకృష్ణమాచార్యుఁడు వ్రాసెను. విషాదనాటకములయందు సత్పురుషులు దుఃఖాంత మొందుటచే లోకమందు న్యాయము లేదనియు భగవంతుని న్యాయశీలనమందు నమ్మకము చెడు ననియు కొందఱి భయము. అది పొరపా టని యూహింపవలెను. మన మందఱమును శ్రీకృష్ణుని భగవంతునిఁగా పూజించుచుంటిమి గదా !

శ్లో. "పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే."

అని శ్రీకృష్ణుఁడు చేసినప్రతిజ్ఞయందు మనకు దృఢమైననమ్మకము కలదు. ఆపరమేశ్వరుఁడు మనలనందఱను న్యాయముతో నేకచక్రముగా నేలు చున్నాఁ డని యెఱింగి మనకు ముక్తి నిమ్మని యతనినిగూర్చి సదా ధ్యానించుచుందుము. కాని, ఈధైర్య మెల్ల ప్పుడును స్థిరముగా నుండునా ? జన్మ మెత్తిన తర్వాత నెప్పుడును దుష్కృత మనఁగా నేమో యెఱుఁగని మనకుఁగాని లేక స్వప్నావస్థయందైనను పాప మన నెట్టిదో తెలియని మనప్రాణసమాను లగు బంధుమిత్రుల కెవరికిఁ గాని యొక మహావిపత్తు సంభవించినపుడు మనమన స్సెంత చేల యగును ? "ఆసాధ్వీమ తల్లికి అట్టియాపద సంప్రాప్తించు నని కలనైన తలఁచి యెఱుగము. ఈప్రపంచ మంతయు మాయ తప్ప వేఱుకాదు" అని మనము వేసరుచుండలేదా ? లోకము నకు పాలఁకుడే యున్నయెడల ఇట్టియన్యాయము జరుగఁగూడదు కావున జగదీశుఁ డెవ్వఁడైనను కలఁడా లేఁడా యని మనము ప్రశ్నించుట లేదా ? కాని, హృదయ మందలి ఈయధైర్య మచిరకాలములోనే యదృశ్యమై యొకవిధమైన మనోవికా సము కలుగ మనప్రస్తుతకష్టమంతయు ప్రాక్తనజన్మకర్మఫల మని యారట చెంది పరాత్పరుఁడు న్యాయశీలుఁడే యనియు ఆతడే కరుణాసముద్రుఁ డనియు అతని యందలి భక్తి క్రమముగా హెచ్చుటయు చూచుచుంటిమి. అవ్విధముననే యొక వేళ కొందఱు పాఠకులకు విషాదనాటకములు చదివినతర్వాత మనుష్యసౌఖ్యమును గూర్చి భీతియును నిరాశయును కలిగినను పరమేశ్వరుఁడు న్యాయశీలుఁడా కాడా యని సందియము తోఁచినను కొలఁదికాలములోనే ఈమేఘములన్నియు చెల్లాచెద రగుటయు జ్ఞానోదయము కలుగుటయు జగదీశ్వరుని న్యాయవర్తనమున నధిక విశ్వాసము కలుగుటయు సంభవించును.

కావున విషాదనాటకములవలన లాభము లేదని వాదించుట గొప్పపొరపాటు. మనకు నిజముగా నీతి బోధించుట కుచిత మదియే. దానియందు మానవునిజీవ జీవమును చిత్రించుటకును వానికష్టసుఖములను మనకండ్లయెదుట చూపుటకును వీలగును. మానవహృదయమందలి తీఁగెల నన్నింటిని వాయించుటకు అవకాశ మీకావ్యమం దున్నట్లు మరియెక్కడను గాన్పింపదు. ప్రకృతియొక్క ప్రతిబింబమును చూపుటయే నాటకపుముఖ్యోద్దేశ మని యొకమహాకవి వాక్రుచ్చెను. కావున మన సుఖదుఃఖములను వర్ణించి మనల నంధకారమునుండి వెలుతురులోనికి తీసి, లోక తత్త్వ మెఱింగించి జగదీశచింతనామృతమును గ్రోలుటకు తగుసమర్థత నిచ్చు గ్రంథమే కావ్య మను నామమునకు తగినది.

— ఆంధ్రపత్రిక ఎనిమిదవ సంవత్సరాదిసంచిక

పింగళనామసం. ఏప్రిలు 1917.

అమలిన శృంగారతత్త్వము

— డాక్టర్ సి. నారాయణరెడ్డి

రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కావ్యములలో లలిత, తృణకంకణము, కష్ట కమల, స్వప్నకుమారము ప్రణయము ప్రధానవస్తువుగా గలవి. ఈకావ్యములకు అచ్చమైన లక్షణము లనదగిన సిద్ధాంతములు వారి రమ్యాలోకమున మాధురీ దర్శన మున నిక్షేపింపఁబడినవి. మాధురీదర్శనములోని 'రతి' మీమాంస, 'స్త్రీపుంసయోగ' చర్చ రమ్యాలోకములోని సంభోగ వియోగ శృంగారాదుల చర్చ, వాత్సల్యాది భావచర్చ, సౌందర్యార్చనాచర్చ మున్నగునవి రాయప్రోలువారు ప్రతిపాదించిన ప్రేమసిద్ధాంతమునకు బహుముఖములుగా విస్తరించిన శాఖలే. వీనిలో ప్రధాన వస్తువు 'అమలిన శృంగారము'. తెలుగులో 'అమలిన శృంగారము' అను సిద్ధాం తమునకు నారుపోసినవారు, నీరు పోసినవారు రాయప్రోలువారే. తెలుగు సాహిత్య ములో సరిక్రొత్తగా కనిపించెడు ఈ సిద్ధాంతముయొక్క స్వరూపస్వభావములను పరిశీలించుటయే ఈవ్యాస పరమోద్దేశ్యము.

రాయప్రోలువారు కరుణశృంగారరసములు రెండే రసవికాసమునకు సమ ర్థము లని అభిప్రాయపడిరి. పూర్ణానందాస్వాదమునకు శృంగారరసము, మనోదోష శుద్ధికి కరుణరస ముపయుక్తము లని వీరి భావము. వీనిలో రెండవది అరిస్టాటల్ ప్రతిపాదించిన కెథార్సిస్ (Catharsis) అను లక్షణమునకు సరిపోవుచున్నది.[1] ఈరెండు రసములలో శృంగారరస శేఖరత్వమును వీ రంగీకరించిరి. శాంతము రసము కాదు పొమ్మనిరి. శాంతరసస్థాయిలో అంతఃకరణము విషయవిముక్తమై పోవును. విషయవికార మున్నప్పుడే రసప్రసక్తి యుండును. అది లేనిది రసము కాదని. అన్నిరసములకు పర్యవసాయియైన దశయైనచో కావచ్చు నని వీరి అభి మతము. రసానుభూతి విషయసంవలితమేయైనరసము బ్రహ్మానందసహోదర మను ప్రాచీనుల మత మెట్లు సమర్థనీయమగునను ప్రశ్న ఇచట జనించును. ప్రాచీనులు తెలిపిన బ్రహ్మానందము ఇంద్రియములకు, మనస్సునకు అతీతమైనది. రసానుభవ మట్టిదికాదు. అది ఇంద్రియములకు మనస్సునకు లోబడియే యుండును.

1. Catharsis అనగా 'through pity and fear to purge the feelings' అని అరిస్టాటల్ Poetics లో వివరించెను.

కావున బ్రహ్మానంద రసానందముల కేకత్వము లేదను మతముపై రాయప్రోలు వారి సిద్ధాంత మాధారపడియున్నట్లు తోచును. శృంగారరసమునకు సంభోగము అవధియన్న పూర్వుల సిద్ధాంతమునుగూడ వీరు త్రోసిపుచ్చిరి. సంభోగ శృంగారము ఉపాధిమాత్రమైనది కాబట్టి క్షయమైన దని, వియోగ శృంగారము అనుపాధికము కాబట్టి అక్షయమైనదని అదే శ్రేషమని వీరి సిద్ధాంతము. ఉపాధి యనగా లాక్షణికులు చెప్పిన ఆలంబన విభావము. వియోగములో ఈ ఆలంబన విభావము ప్రత్యక్షముగా ఉండదు. అది కేవలము మనోగమ్యము. అట్టి అనుభూతియే అనుపాధికమగు వియోగశృంగార మని రాయప్రోలువారి అభిప్రాయము. స్థూలముగా చూచినచో, సౌందర్యము శృంగారము ఒక్కటే. కాని, వీరు ఈరెంటి కీవిధముగా తారతమ్యము చూపిరి. "ఉపాధిగతము సౌందర్య; మనుపాధికము రసాధికారి శృంగారము" (రమ్యాలోకము). సౌందర్యము శరీరగతము. అనగా అవయవ నిష్ఠము. ఇది శరీరముక్తమైనప్పుడే శృంగారమగు నని వీరి భావము. ఈవిధముగా ఉపాధి నాశ్రయించని శృంగారము విశ్వశ్రేయఃకారి యని వీరి అభిప్రాయము. 'సౌందర్యలహరి'లో 'అంబా' శరీరవర్ణనము స్థూలముగా ఉపాధిగతముగా కనిపించినను తద్విశిష్టమైన నిగూఢార్థము దానిలో ఉన్నది. అనగా అది శరీరముక్తమైన ఆత్మసౌందర్యవర్ణనయే. అది అమలిన శృంగారస్థాయికి చెందినది. ధ్యాన ప్రపంచమున ఉన్నప్పుడు సర్వము అనుపాధికముగానే భాసించును. దానికి ఆశ్రయప్రసక్తి లేదు. నవ్యులు భావప్రపంచమున ఈయనుపాధికమైన సౌందర్యమును సాధించుచున్నారని "ఏతదమలసౌందర్యార్చనాతిరేకము" ఆత్మభావనచేత ఆనందమై ఫలించు నని రాయప్రోలువారి వాద సారాంశము. ఇంతకు, సౌందర్యమువలన శృంగారమువలన వీరు పొందునది అమలినమైన ఆనందము 'అమలినానందము' అనగా లౌకికవాసనల కతీతమైన ఆనందము. అదే రసానందము. ఈ రసానందమే రాయప్రోలువారికి ధ్యేయము.[2] వియోగ శృంగారములోని పావిత్ర్యమును దృష్టిలో నిడుకొని వీరు 'అమలిన శృంగారము' అను క్రొత్తసిద్ధాంతమును లేవదీసిరి. ఇది అలవోకగా చేసినదికాదు. ఉపనిషత్తులు మొదలుకొని, ఆలంకారికుల లక్షణ గ్రంథ

2. ఈ ఆనంద ప్రాధాన్యమునే ఉపనిషత్తు ఈ రీతిగ ఉగ్గడించినవి.

"ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజనాత్
ఆనందాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయంతే
ఆనందేవ జాతాని జీవంతి
ఆనందం ప్రయం త్యభినం విశంతి. —తైత్తిరీయోపనిషత్తు.

ములవరకు గల రససిద్ధాంతములన్నింటిని అవలోడనముచేసి మథించి తీసిన నవ్య 'నవనీత'మిది. అమలిన శృంగారమునుగూర్చి రాయప్రోలువారి సిద్ధాంతమును పరిశీలించుటకు ముందు శృంగారరసమును, దానికి సన్నిహితములైన ప్రేయో వాత్సల్యాదులను, పాశ్చాత్యుల Platonic Love యొక్క తత్త్వమును చర్చించుట అవసరము.

శృంగారరసము :

భరతుడు శృంగారరసమును త్రివిధముగా విభజించెను. 'త్రివిధాకృతికః శృంగారో జ్ఞేయో ధర్మార్థకామకృతః' అని ఆత డిచ్చిన లక్షణము.[3] ధర్మశృంగార మనగా ధర్మబద్ధమైన శృంగారము. బాహ్య సౌందర్యముచేతనే, ఆకృష్టులు గాక, ఆత్మసౌందర్యమును పెంపొందించుకొనుట, తాత్కాలిక సౌఖ్యమునుగాక, భవిష్యత్ శ్రేయస్సును దృష్టిలో పెట్టుకొనుట ఈధర్మశృంగార లక్షణములు. సీతారాముల శృంగార మిట్టిదే. అర్థము దృష్ట్యా జరిపినది అర్థశృంగారము. అన్న భార్య కొరకు అన్నను చంపి, ఆమె నేలుకొనుట అర్థశృంగారము క్రిందనే చేరును. దశకుమార చరిత్రలో ఉపహారవర్గన కథ యిట్టిదే.

ఇక కామప్రధానమైనది కామశృంగారము. రావణుని సీతావ్యామోహ మిట్టిదే. ఈ మూడింటిలో ధర్మశృంగారమే ఆచరణీయ మని భరతాది లాక్షణికులు అభిప్రాయపడిరి.

శృంగారరసమునకు రసరాజ్ఞీత్వమును ప్రసాదించినవాడు భోజుడు. కామము సృష్టికి మూలమైన దను అభిప్రాయము నాధారముగా చేసికొని భోజు డీ సిద్ధాంతమును స్థాపించెను. ఉపనిషత్తులలోను కామమే సృష్టికి మూల మని కలదు. ఆత్మసంకల్పమే మిథునముగా రూపొందె నని, సృష్టియంతయు దీని పరిణామమే యని బృహదారణ్యకోపనిషత్తు తెలుపుచున్నది. మహాభారతములో కామస్తుతి

3. అర్థకామ శృంగారములకు భరతు డిచ్చిన వివరణ మిది:

"అర్థ స్వేచ్ఛా యోగాత్ బహుధా చైవార్థతోఽర్థ శృంగారః.

కన్యావిలోభనం వా ప్రాప్తం స్త్రీపుంసయోస్తు రమ్యం వా
కం వాసావే జానీయాత్ కామ శృంగారమ్."

— నాట్యశాస్త్రము : అధ్యా.28 .

కలదు. బ్రహ్మ, ఈశ్వరుడు మున్నగుదేవతల కన్న కామమే ఆదిశక్తి యనియు, ఈస్తుతులలో కలదు. మనువు 'అకామస్య క్రియా కాచిత్ విద్యతే నేహ కర్హిచిత్' అను సూత్రమున కామప్రాబల్యము నుద్ఘాటించెను. భగవద్గీతలో 'ధర్మావిరుద్ధమైన కామము నేనే' అని ఈశ్వరు డభిప్రాయపడిన ట్లున్నది. కామముయొక్క ఈ అధిక్యమును గుర్తించియే భోజుడు శృంగారరసశేఖరత్వమును స్థాపించెను.

ఆతని సిద్ధాంత మిది :

"రసోభిమానోహంకారః శృంగార ఇతి గీయతే
యోర్థః తస్యాన్వయాత్ కావ్యం కమనీయత్వ మశ్నుతే
విశిష్టాదృష్ట జన్మాయం జన్మినా మంతరాత్మసు
ఆత్మ సంయగ్గుణో ద్భూతే రేకో హేతుః ప్రకాశతే."

— సరస్వతీ కంఠాభరణము

శృంగారమునకు అహంకారము, అభిమానము, రసము పర్యాయ వాచకములు. ఈ శృంగారమువలననే కావ్యము కమనీయ మగును. ఇది అనేక జన్మ వాసనలఫలితము. సర్వగుణోద్భూతికి ఈ శృంగారమే హేతువు. ఇది భోజుని శృంగార నిర్వచనము. ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతములకు మూలమైన 'Ego' అనునదే భోజుడు చెప్పిన అహంకారము. అదే అన్నిటికి మూలము. అదే కామము. అదే శృంగారము.

ప్రేయోరసము :

రాయప్రోలువారు శృంగారమునకు ప్రేయో వాత్సల్యములకు లంకెవేసినాడు. అందువలన వీని సంగ్రహ స్వరూపమును నివేదింతును.

రుద్రటుడు తొలిసారిగా ప్రేయోరసమును ప్రతిపాదించినాడు. దండి భామహులు దీనిని అలంకారముగా మాత్రమే గ్రహించిరి. 'స్నేహః ప్రకృతిః ప్రేయాన్' ఇది అత డిచ్చిన సూత్రము. స్నేహము కారణము. ప్రేయస్సు కార్య మని దీని భావము. అనగా స్నేహము స్థాయీభావము, ప్రేయస్సు రసము. మృచ్ఛకటికములో మైత్రేయుడు తన మిత్రు డగు చారుదత్తుని కొరకు ప్రాణ మిచ్చుటకు సిద్ధపడును. ఇక్కడ ప్రేమోరస మున్నది. స్నేహమునకు సాహచర్యము ప్రధాన మని రుద్రటు డనెను. యువతీయువకుల ప్రేమయేగాక. మాతాపుత్రుల ప్రేమ, మిత్రుల

మధ్యగల ప్రేమ మున్నగునవి లోకమున ఉన్నవి కాబట్టి శృంగారముకన్న విల క్షణమైన మరియొక రసముయొక్క ఆవశ్యకమును గుర్తించి రుద్రటుడే ప్రేయో రసమును స్థాపించెను. నిర్వ్యాజ్యమైన, నర్మ వాక్కులు, అర్ద్రాంతఃకరణము, అన్యోన్య సుహృద్భావము ప్రేయోరస లక్షణములు. ఇవి కేవలము పురుషుల మధ్యనో, స్త్రీల మధ్యనో ఉండనక్కరలేదు. స్త్రీ పురుషుల మధ్య నున్నను అది ప్రేయోరసమే యగును.

వత్సలరసము :

వత్సల రసమునకు లక్షణము చెప్పినవారిలో విశ్వనాథుడు ప్రముఖుడు. ఆత డిచ్చిన లక్షణ మిది :

> ''స్ఫుటం చమత్కారితయా వత్సలం చ రసం విదు
> స్థాయీ వత్సలతా స్నేహః'' —సాహిత్య దర్పణము

చమత్కారకారి యగుటవలన వత్సలము గూడ రసమని, దానిస్థాయి స్నేహమని విశ్వనాథుని అభిప్రాయము. ఈరసమునకు పుత్రాదు లాలంబనములు, వారి చేష్ట లును, విద్యా శౌర్యోదయాదులును ఉద్దీపనములు. ఆలింగనము, గాత్రస్పర్శ, శిర శ్చుంబనము, ఈక్షణము, పులకింత, ఆనందబాష్పములు మున్నగునవి అనుభావ ములు. అనిష్టశంక, గర్వము. హర్షము మున్నగునవి సంచారి భావములు. రఘు వంశమున రఘుబాల్యము, దిలీపుని వాత్సల్యము, వత్సలరసమున కుదాహరణములు. ఇది పితాపుత్ర సంబంధము. భ్రాత్రాలంబనముగూడ ఈరసములోనే చేరును. రామ లక్ష్మణుల ప్రేమ వత్సలరససంబంధియే. వత్సలరసమునకు స్థాయి యేదనువిషయ మున లాక్షణికులలో భిన్నాభిప్రాయము లున్నవి. మందార మరంద చంపువులో దీనిస్థాయి కారుణ్యము లేక కరుణ యని చెప్పబడినది. కవికర్ణపూరగోస్వామి 'మమకారము' దీనిస్థాయి యని వ్రాసెను. ఇందుకు యశోదా కృష్ణుల సంబంధము నుదాహరించెను. జగన్నాథుడు వత్సలరసము రసము కాదు, భావము మాత్రమే యని అనెను.

కొందరు లాక్షణికులు స్నేహమునుగూడ రస మనిరి. వీరి అభిప్రాయరీత్యా ఆర్ద్రత దీని స్థాయి. స్నేహము, వాత్సల్యము మొదలగునవి 'రతి' యొక్క రూపాంతరములే యని హేమచంద్రు డభిప్రాయ పడెను. కాని, ఇది అలోచించ వలసిన విషయము. స్నేహము రతికి రూపాంతర మన్నచో రామసుగ్రీవుల

స్నేహము శృంగారరస మగును. సోదరప్రేమ రతికి రూపాంతర మన్నచో రామ లక్ష్మణుల ప్రేమ శృంగార మగును. అట్లే వాత్సల్యము రతిభేద మైనచో యశోదా కృష్ణుల ప్రేమ శృంగార మనవలసి వచ్చును. హేమచంద్రుని అభిప్రాయమును నిశితముగా పరిశీలించినచో ఇన్ని విప్రతిపత్తు లున్నవి. వీరి దృష్టిలో వాత్సల్యాదులు కేవలము భావములే కావచ్చును. వీనికి రసత్వసిద్ధికి కావలసిన ఉత్కర్ష లేదని వీరి అభిమతమై యుండవచ్చును. కాని, ఇది సమంజసమైనది కాదు. యశోదా కృష్ణుల వాత్సల్యము, రామవియోగానంతరము దశరథుని స్థితి రససిద్ధి నందుకోగలిగినంత ఉత్కర్షలేని భావములా ? కావున వాత్సలాదులకు రసత్వము లేదనుట చెలదు.

ప్లేటో ప్రేమసిద్ధాంతము (Platonic Love) :

ఆధునిక విమర్శకులు రాయప్రోలువారి అమలిన శృంగారమునకు Platonic Love తో పోలిక యున్నదని అన్నారు. Platonic Love ను గూర్చి వ్రాసినవా రెల్లరును సంయోగరహితమైన స్త్రీ పురుషుల ప్రేమయే Platonic Love అని చెప్పి ఊరుకొనిరేగాని, దాని మూలతత్త్వము నావిష్కరించలేదు. ప్లేటో ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతములను తీక్ష్ణముగా పరిశీలించిననే గాని, రాయప్రోలు వారి సిద్ధాంతమునకు దానికి గల సంవాదమును చర్చించుటకు వీలుపడదు.

Platonic Love ను గూర్చి Encyclopaedia Britannica ఇచ్చిన నిర్వచన మిది :

"A term commonly applied to an affectionate relation between a man and a woman into which the sexual element does not enter."

ఈనిర్వచనము స్థూలదృష్టితో చేయబడినది. స్త్రీ పురుషుల మధ్యగల పవిత్రసంబంధమే Platouic Love అని దీని ప్రకారము బోధపడుచున్నది. పలువురు ఈ అభిప్రాయమే ప్రమాణ మని నమ్మిరి. కాని, ఇది సరియైన నిర్వచనము కాదు. ముందుముం దీ విషయము తెల్లమగును.

ఈరాస్ Eros గ్రీకుల ప్రేమదేవత.[4] ఈ (దేవత) ఉదాత్తకార్యములకు ఉన్నతాశయములకు ప్రేరక మని ప్లేటో అభిప్రాయపడెను. ఈ ప్రేమ రెండు

4. క్రమముగా ఈపదము ప్రేమకు పర్యాయమై పోయినది.

విధములు : ఒకటి 'Eros of Aphrodite Pandemos' పురుషుడు స్త్రీ సౌందర్యమును వలచుట ఈ శ్రేణికి చెందిన ప్రేమ. రెండవది 'Heavenly Aphrodite.' ఇది పురుషుల మధ్య ఉండెడి ప్రేమ. శరీరమునకు బదులుగా ఆత్మనిష్ఠమైన ప్రేమ. ఒకేజాతికి చెందిన మానవుల (Homo-Sexual) లోనే పవిత్ర ప్రేమ సాధ్యమగునని, వీరికి శారీరక సంయోగ ప్రసక్తి లేదని ప్లేటో తెలిపెను. అయితే వీరిలోగూడ (ముఖ్యముగా పురుషులలో) సంయోగవాంఛ కలుగవచ్చునని, దానిని దమించుకొనుట వారి కర్తవ్యమని Homo-sexual సంబంధము తుచ్ఛ మని తన 'రిపబ్లిక్' అను గ్రంథమున ఖండించెను. ప్రేమకు ఆత్మనిగ్రహ మెంత అవసరమైనదో ఈ విధముగా ప్రవచించెను :

"In addition Love is richy endowed with self-control. Every one admits that self-control is mastery over pleasures and desires, and that no pleasure is stronger than Love."[5]

ఈ వాక్యములలో ఆత్మనిగ్రహము వలన సాధ్యమగు ప్రేమ అన్నిటికన్న శ్రేష్ఠమని ప్లేటో అభిప్రాయపడెను.

ప్లేటో దృష్టిలో స్త్రీ పురుషులు సమానులు (Equals) కారు. అందుచేత సమానులుకానివారిమధ్య ప్రేమసంబంధము నీతడు నిరసించెను. ఇతనికి ముందు సమాజములో స్త్రీకి గౌరవస్థానము లేదు. ఇతడు స్త్రీలకు 'సమాన హక్కు'లను కోరినను, లైంగిక సంబంధమైన విషయములందు మాత్రము స్త్రీ పురుషుల సమానత్వమును గుర్తించలేదు. పైగా స్త్రీ పురుషుల మధ్య అక్షయప్రేమ ఉండుటకు వీలులేదని భావించెను. స్త్రీపురుషులు కేవలము సంతానార్థము సంబంధము జరుపుకోవలె నని అభిప్రాయపడెను.[6] ఈవిధమైన స్త్రీపురుషసంయోగము సృష్టి ప్రయోజనము మాత్రమే కలదని, ఇది ఉదాత్తాశయములు సాధించునది కాదని, జీవితమును ఉన్నతపథమున నడుపు ఆత్మైక్యము (Union of the souls)

5. 'Symposium' అను గ్రంథములో—

6. "The actual Law which he (Plato) proposes, in consequence, forbids homo-sexual relations altogether, and allows intercourse only with the woman by whom one intends to have a child." —Plato's thought by G. M. A. Grubbe

స్త్రీ సాంగత్యముతో సాధ్యము కాదని, ఒక పురుషునికి సమానస్కంధు డైన (Equal) మరియొక పురుషుని సాంగత్యముతోనే ఇది సాధ్యమని ప్లేటో స్పష్ట పరచెను. స్త్రీ శారీరక సౌందర్యము పురుషుని అధఃపతితునిగా చేయునని, అందు వలననే శారీరక ప్రేమ తుచ్ఛమైనదని ఈతడు నిరసించెను,

"The badman is the common or Vulgar Lover, who is in love with the body rather than the soul ; he is not constant because what he loves is not constant; as soon as the—Flower of physical beauty which is what he loves, begins to fade, he is gone even as a dream and all his professions and promises are as nothing." —Symposium.

ప్లేటో కాలమునాటి సాంఘికవ్యవస్థ అతని అభిప్రాయములపై ప్రధాన ప్రభావము వేసినది. ఆనాటి సమాజమున స్త్రీకి పురుషునితో సమాన ప్రతిపత్తి లేకపోవుట, సైనికులు తప్ప విజ్ఞానులు మేధావులు స్త్రీతో లైంగిక సంబంధమును నిరసించుట—ఈ రెండంశముల ప్రభావము ప్లేటో ప్రణయతత్త్వముపై పనిచేసి యుండవచ్చును. ఇందు కాతని జీవితము గూడ తోడ్పైనది. ప్లేటో తన జీవిత ప్రారంభదశలో సైనికుడుగా ఉండెడివాడు. తర్వాత తాత్త్వికుడుగా మారినాడు. అతని గురువగు సోక్రటీసు మరణానంతరము ప్లేటో తత్త్వచింతనలో పడి ఒక పీఠము స్థాపించి గురుపదవి నధిష్ఠించెను. అందువలన అతని జీవితములో ఎన్న డును స్త్రీ సాంగత్యమునకు వీలు కలుగలేదు. అతడు ఏ స్త్రీని ప్రేమించినట్లు ప్రమాణములు గూడ లేవు. అందుచేతనే ప్లేటో స్త్రీసాంగత్యము నంత హేయ ముగా చిత్రించెను. ఏది యెట్లున్నను స్త్రీపురుషుల మధ్య ఉదాత్తప్రేమ ఉండు టకు వీలులేదను విషయము విచారింపదగినది. పురుషుడు స్త్రీ కలసి యున్నప్పు డతడు స్త్రీ శారీరక సౌందర్యమును జూచి స్పందింపక తప్పదని. పురుషుడు పురు షుడు కలిసి యున్నప్పుడు దీని కవకాశము లేదని ఒక భావ మేర్పరచుకొని, ఆయన స్త్రీపురుషులప్రేమను తిరస్కరించినట్లున్నది.

పురుషుల శరీరసౌందర్యమును గూడ ప్లేటో అల్పముగానే భావించెను. అయితే బాహ్యసౌందర్యము నందుకొనుటకు సాధ్యమైనచో క్షంతవ్య మని అభి ప్రాయపడెను. సోక్రటీసు గూడ ఈవిధముగానే భావించెను, సోక్రటీ సొకమారు

అందమైన ఒక యువకుని చూచి, 'ఈ అందమైన శరీరమునకు తగినట్లుగా అందమైన ఆత్మ యున్నచో ఎంత బాగుండు' నని అన్నాడట. సాధారణముగా యువకుడు మొదట ఒకానొక వ్యక్తి ఆంగికసౌందర్యమునకు ముగ్ధుడై ప్రేమించ సాగునని, క్రమముగా దానిని దాటి ఆత్మసౌందర్యమువైపు మొగ్గుచూపు మని ప్లేటో అన్నాడు.[7] ఈ ఆత్మసౌందర్యమే దివ్యసౌందర్యము (Divine Beauty) అని, ఆత్మసౌందర్యోపాసనము వికసిత హృదయులకు పరిణతబద్ధులకు మాత్రమే సాధ్యమని, అవ్యక్తులు గూడ పురుషులైనప్పుడు మాత్రమే సంభవ మని ఈతడు సిద్ధాంతీకరించినాడు.

ప్లేటో ప్రతిపాదించిన ఈ ప్రేమసిద్ధాంతము రినైజాన్సు యుగమున కొంత వరకు అవహేళనపాలైనది. ఐతే క్యాస్టిగ్లియాన్ (Castiglione) మున్నగు విజ్ఞానులు సరిక్రొత్త వ్యాఖ్యానముతో దీనిని నిలబెట్టుటకు ప్రయత్నించిరి. ఇంద్రియతర్పణ మొనర్పు సౌందర్యమునుండి ఆత్మికమైన సౌందర్యమువైపు, ఆత్మికసౌందర్యమునుండి అధ్యాత్మికసౌందర్యమువైపు మానవుని నడిపించు మహత్తరశక్తియే (Platonic love) అని వీరు వెనుకటి అభిప్రాయమునకే వెల్లవేసి చూపిరి. ఉత్తమప్రేమికుడు తాను ప్రేమించిన స్త్రీతో Intellectual గా తాదాత్మ్యము పొందవలె నని అందుకు చుంబనము చక్కని సాధన మని క్రొత్త సిద్ధాంతము లేవదీసిరి.[8] వీరు చుంబనమును శారీరకమైన క్రియ గాక ఆత్మైక్యమునకు సాధన మని చెప్పుట విచిత్రముగానే యున్నది. Platonic Lover యువకుడుగా ఉండరాదని కూడ క్యాస్టిగ్లియాన్ అభిప్రాయపడెను. అరువది మూడేండ్ల వయస్సుగల మైకెలేంజెలో (Michelangolo) నలుబది యేండ్ల విక్టోరియా కొలోనా (Victoria Colonna) అను స్త్రీని ప్రేమించుట Platonic Love కు ఆదర్శమని ఈత డనెను. ఒకవేళ ఈ Platonic Lover తరుణవయస్కు డైనచో శారీరకవాంఛావలయమును దాటిపోవలె నని ఈతడు సూచించెను.

7. "The next stage is for him to reckon beauty of soul more valuable than beauty of body. —Symposium.
8. "For the Kiss says Castiglione, is rather union of soul than body, since it has power to draw the soul to itself' and separate it from the body." —'The Religion of Beauty in women by J. B. Fletcher.

ఈ వాదము ప్రకారము స్త్రీ పురుషుల మధ్య పవిత్ర రాగబంధ ముండుటకు వీలున్న దని తెలిసినది. ఇది ప్లేటో ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతమునకు భిన్నమైన దని స్పష్ట పడినది. ప్లేటోసిద్ధాంతమునకు భిన్నముగా క్యాస్టిగ్లియాన్ ప్రభృతులు చేసిన సిద్ధాంతమే Platonic Love అగు ననెడి అభిప్రాయము రాను రాను దృఢపడినది. క్రమక్రమముగా పదునేడవ శతాబ్దిలో ఇది పరిహాస పాత్రమై పోయి నది. జాన్ క్లీవ్‌ల్యాండ్ (John Cleaveland) అను కవి 'Platonic Love is nothing else but merely melancholy' అని విమర్శించెను. సక్లింగ్ అనురచయిత ఎగ్లోరా (Aglaura) అను నాటకమున Platonic Loveను ఎగతాళి చేయుటకు ఒక పాత్రచేత ఇట్లనిపించెను. "A mere trick to enhance the price of Kisses etc."[9]

ఈ విధముగా Platonic Love రాను రాను ఎగతాళి పాలైనను కొందరు మహాకవు లీ సిద్ధాంతమునకు లక్ష్యము లనదగిన కావ్యములు సృష్టించిరి. డాంటీ వ్రాసిన Divine comedy లో, స్పెన్సరు వ్రాసిన Foure Hymnes లో ఈ సిద్ధాంతచ్ఛాయలే యున్నవి. స్పెన్సరు Hymne in Honour to Beautie లో ఇంద్రియాతీతప్రేమ, Hymne to Intellectual Beauty లో ఆత్మ పరమాత్మల సమైక్యము నిరూపింపబడినది. సానెట్లలో గూడ ఈ సిద్ధాంతమే తొంగిచూచుచున్నది. షెల్లీ ప్రేమతత్త్వములో దీని ఛాయ లున్నవి.

అమలిన శృంగారచర్చ :

రాయప్రోలువారు ఆశ్రమములన్నిటిలో గృహస్థాశ్రమ ధర్మమువైపే మొగ్గు చూపిరి. మంత్రమహిమానుభూతి కలిగి తురీయాశ్రమము నవలంబించు బ్రహ్మర్షి గణము, 'నీతిబాహాబలస్ఫూర్తి'తో క్షాత్రధర్మము చేపట్టు నృపకులము ప్రేమ సూత్రమును విడిచినవారు కారు. యాజ్ఞవల్క్యాదులగు బ్రహ్మర్షులు, జనకాది రాజ యోగులు గృహస్థాశ్రమ ధర్మము నిర్వర్తించినవారే, అనగా వారును శృంగారము నాశ్రయించినవారే. శృంగారము గృహస్థాశ్రమ ధర్మములలో ముఖ్యమైనది.

9. విలియం కార్ట్‌రైట్ అను కవి ఒక గీతములో ఇట్లు పరిహసించెను.
"I climbed from sex to soul, from soul to thought
But thinking there to move,
Headlong I rowl'd from thought to soul, and then
From soul I lighted at the sex again."

కాబట్టి రాయప్రోలువారు గృహస్థాశ్రమధర్మమును పైకెత్తిరి. తైత్తిరీయోపనిషత్తులో 'ప్రజాతంతుం మా వ్యవచ్ఛేత్సీః' అని యున్నది. ఈ ప్రజాతంతువును అవిచ్ఛిన్నముగా కొనసాగించుటకు గృహస్థాశ్రమమే కదా మూలము ! కాళిదాసు గూడ రఘువంశమున 'ప్రజాయై గృహ మేధినాం' అని ఈ ధర్మమునే బలపరిచెను. గృహస్థాశ్రమములో సంతానము కొరకు శృంగారమును నిర్వర్తించుట రాయప్రోలు వారికిని సమ్మతమే. సంభోగ విధి 'సుప్రజాతంత్ర నిర్వాహ సూత్ర' మగుట వలన దానిని దంపతీనిష్ఠ ధర్మముగా భావించుచున్నారు. కాని, శృంగారమునకు సంయోగమే యన్న భావమును వీ రంగీకరించలేదు. కారణ మేమనగా సంభోగవిధి విషయమయమైనది. అది కార్యము. కార్య మెప్పుడును అక్షయమైనది కాదు కాబట్టి దంపతీనిష్ఠ మైనప్పు డీసంభోగశృంగారము సమాదరణీయము కాని, 'నవ్యుల' దృష్టిలో 'అక్షరానందసిద్ధి' దృష్టిలో అది అప్రధాన మనిరి. ఇందుకు వారు పండితరాయలు వ్రాసిన 'మూఢాస్సంభోగ మిచ్ఛంతి' అను శ్లోకమును తెలుగులో అందించిరి. ఇచట మూఢు లనగా మూర్ఖు లను వ్యావహారికార్థము కాదు. మోహబద్ధు లని అర్థము. మోహమతులు కేవలము సంయోగము నిచ్ఛగింతురు. తాను మాత్రము 'వియోగ మాధుర్య లీలా విపాక మనుభవింప నర్థాడెద' నన్న పండితరాయల భావమును తనదిగా ప్రవచించినారు రాయప్రోలువారు. ఈ యమలిన సౌందర్య (శృంగార) సమర్చనమే తమ ధ్యేయమని వీరు వక్కాణించినారు. ఈ భావమునకు ఉపశ్రుతివంటి దిది.

> "సురతసంస్పర్శ లేని ఈ శుచి మదమల
> జీవితానురాగాదులన్ చిలరించు
> కానరాని శృంగారము—" (రమ్యా)

"శృంగారః శుచి రుజ్జ్వలః" అన్న ప్రాచీనుల సూక్తియే వీరి అమలిన శృంగారమున కాలంబనము. శృంగారము సంయోగములో వికారము నొందును కాబట్టి దానిని వీరు పరిగణించలేదు. ప్రాచీనులు 'రతి'ని సంభోగ శృంగారమునకు స్థాయిగా పేర్కొనిరి, 'రతి'యనగా సురత మని స్థూలముగా వ్యవహారార్థ మున్నది. దీనిని వీ రొప్పుకోరు. రతి వేరు, సురతము వేరు. సురత మనగా స్త్రీ పురుషుల లైంగిక సంబంధము. రతి 'రమ్' ధాతువునుండి వచ్చినది. 'రమ్' (క్రీడాయాం) అనగా ఆనందించుట యని అర్థము. యోగులు ఆత్మారాములు అనగా ఆత్మరతి కలవారు. వైదిక సాహిత్యమున 'రతి' ఆనందపరముగానే యున్నది. భగవద్గీత

లోను ఈ యర్థములోనే యున్నది. 'యస్త్వాత్మరతి రేవ స్యాత్ ఆత్మతృప్తశ్చ మానవః' ఆత్మరతునికి కర్తవ్యా కర్తవ్యములు లేవని దీని తాత్పర్యము. రాయప్రోలువారు దీనిని ఈ యర్థములోనే గ్రహించిరి. మాధురీదర్శనములో 'రతి' స్వరూపమును చర్చించిరి. వైష్ణవమతములోని 'మహామాధురీభావమును దృష్టిలో పెట్టుకొని దీనిని సమర్థించిరి. ఇందుకు నన్నయ వ్రాసిన 'శ్రీవాణీగిరిజాశ్చిరాయ' అను శ్లోకములోని 'స్త్రీపుంసయోగము'ను సరిక్రొత్తగా వ్యాఖ్యానించిరి. స్త్రీపుంసయోగ మనగా కేవలము సంయోగము కాదు. సాయుజ్యయుక్తి. ఈ యర్థములో గ్రహించి స్త్రీపురుష సంయోగమునకు యోగ ప్రతిపత్తి భాసింప జేసినారు వీరు. ప్రాణులకెల్లను రతి సర్వాంగీణమై విలసిల్లునని, కాని అది అమలినమై 'కళ్యాణ పరమ వర్చస్కధురీణమై' మహామాధురీభావము నందుటకు (ఆత్మలు లయమగుటకు) వీ లెక్కడున్నదని వీరు ప్రశ్నించిరి. రతి చిత్పదార్థము. అది మొదట బీజప్రాయముగా నుండి క్రమక్రమముగా విస్ఫుటించి, పల్లవించి, కుసుమించి, ఫలించునని వీరి అభిప్రాయము. 'తరుణోదయ' (యౌవనోదయ) కాలమున అది పయోధరసుందరమై కామాభిముఖముగా నున్నను, క్రమేశః మిధు బంధు'మున 'నిర్జర పరిణతి' గొనునని వీ రనిరి. మొదట 'అంగజ ధర్మ కలాపమనగా నున్న 'రతి' అనంగ పరానంద శోభనస్ఫూర్తి' పొందు ననిరి. అనగా ప్రాథమిక దశలోని కాయసంబంధమైన విషయకలాపము, అనుభావాదులచేత ఉత్తుంగమై, తుదకు అశరీరమైన పరానందములలో లీనమగును. సూక్ష్మసుందరములై మనస్సులో ద్రవించిన 'ద్రవరతులు' (Emotions) అశరీరమైన మధనములో బడి అమృతస్థితిని పొందునని, అదే ఆనందమని వీరి అభిప్రాయము.

ఈవిధముగా 'రతి'కి 'సురతము'నకు వీరు భేదము పాటించిరి. సురత స్పర్శలేని శుద్ధమైన అనురాగముగల 'అబోధ శృంగారము' సర్వోత్తమమైన దనిరి. అయితే దంపతులలో సురతస్పర్శలేని శృంగారము ఎట్లుండునను ప్రశ్న జనించును. ప్రజాతంతువు కోసమేకదా గార్హస్థ్యము ! సంయోగము లేనిది అది యెట్లు సాధ్యమగును ? వీరు ప్రజాతంత్ర్వర్థము దంపతుల సంయోగసిద్ధిని సమర్థించినవారే. అయినను అది యొక అవస్థకు మాత్రమే పరిమితమై యుండవలెనని క్రమక్రమముగా ఉత్తమసంస్కారము గల దంపతులు శరీర విముక్తమైన సౌందర్యమును అర్చించవలె నని వీరి అభిప్రాయము. వయసు గడచిన కొలది వారి శృంగారము స్నేహపర్యవసాయి కావలె నని వీరి అభిమతము. కాలము గడ

చిన కొలది భార్యాభర్తల సంబంధము కేవలము స్నేహాత్మకముగా పరిణమించు నన్న భవభూతి భావమునే వీరు గ్రహించిరి.[10]

శృంగారమునకు రెండుదశ లున్నవి. ఒకటి సంయోగము, రెండవది వియోగము. ఈ రెంటిలో వీరు వియోగమునకే ప్రాధాన్యము నిచ్చిరి. ఇది ఎంత వరకు సమంజసము ? లాక్షణిక దృష్ట్యా వియోగ మన్నది ఒక అవస్థయే కాని, గమ్యమో లక్ష్యమో కాదు. 'నవినా విప్రలంభేన సంయోగం పుష్టి మశ్నుతే' అని కదా లాక్షణికోక్తి. విప్రలంభము లేనిదే సంయోగమునకు పుష్టి కలుగ దని దీని తాత్పర్యము. భంగ్యతరముగా ఇందులో సంయోగమే లక్ష్య మని చెప్పబడినది.

కాళిదాసు వియోగములోనే ప్రేమ రాశీభూత మగునని చెప్పెను.

"స్నేహో నాహుః కిమపి విరహో హ్రాసిన స్తేహ్య భోగా
దిష్టేవస్తు న్యుపచితరసాః ప్రేమ రాశీ భవంతి."

—మేఘ సందేశము.

దీనినే రాయప్రోలువారు

"సరస సాంగత్య సుఖ వికాసములకన్న
దుస్సహవియోగభరమె మధురము సకియ'"

—తృణ కంకణము.

అని చెప్పిరి. అయితే కాళిదాసాదులు చెపిన వియోగము ఎప్పుడో ఒకప్పుడు సంయోగమునకు దారి దీయునదే. రాయప్రోలువా రట్లుగాక వియోగమునకే చరమ స్థాయి కలిగించినారు. అయితే వీరి విప్రలంభము విరక్తికి సన్నిహితమైనదికాదు.

"కనుల నొండొరులను జూచుకొనుటకన్న
మనసు లన్యోన్య రంజనల్ గొనుటకన్న
కొసరి 'యేమోయి' యని పిల్చుకొనుటకన్న
చెలుల కిలమీద నేమి కావలయు సఖుడ !

అని తృణకంకణ నాయికచేత వీరనిపించిరి. దీనినిబట్టి చూడగా వీరు ప్రతిపాదించిన వియోగము శరీరస్పర్శ లేనిదిమాత్రమే యని తెలుసు. లాక్షణికులు దశా

10. "కాలే నావరణాత్యయాత్ పరిణతే యత్ స్నేహసారేస్థితః
భద్రంతస్య సుమానుషస్య కథమప్యేకం హితత్ ప్రాప్యతే."
—ఉత్తరరామ చరిత్రము.

వస్థలని చెప్పిన 'చక్షూరాగ మనస్సంగా'దులలో వీరు చక్షూరాగము మనస్సంగమము, ప్రలాపము (పిలుపు) ధ్యేయములని చెప్పిరి. పూర్వసంప్రదాయములో ఇవి సంయోగశృంగారమునకు సోపానముల వంటివి మాత్రమే. వీనికి ప్రాధాన్య మిచ్చుటలోనే వీరి ప్రత్యేకత యున్నది. వీరి కావ్యములలో తృణకంకణము ఈ యమలిన శృంగారమునకు ముఖ్యగ్రంథము. ఇందులోని యితివృత్త మిది. ఇరువురు యువతీయువకులు చిననాటినుండి ప్రేమించుకొందురు. విధివశాత్తున వా రిరువురికి వివాహము జరుగలేదు. వారిలో యువతికి మరియొక పురుషునితో పరిణయమైనది. యువకుడు భగ్నాశుడై ఆమెను ధ్యానించుచునే కాలము గడుపు చుండును. వా రిరువురు కలిసికొన్నప్పుడు వారిలో ఏమాత్రము కామవికారము గాని, సంయోగకాంక్షగాని కలుగదు. విధికి విలపించుటయే తప్ప వీసమెత్తయినను వారు మనోవికారములకు లోనుగారు. దర్శన భాషణములతో మనస్సులలో ఒండొరుల స్మరించుకొనుటతో జీవితమును గడిపివేయుటకు నిశ్చయించుకొందురు. యువకుడు వివాహము చేసుకోక అట్లే ఉండిపోవును. ఆ ఇరువురి మధ్య వెనుకటి చెలికారము మరింత పక్వమైనది. ఇరువురు అనుభవించినది వియోగమునే. ఆ వియోగ బాధలోనే ఒక మాధుర్య మున్నదని, ఆ మాధుర్యమునే వారు జీవితమంత అనుభవింతురని రాయప్రోలువారి సిద్ధాంతము.

వీ రీ సిద్ధాంతమును లేవదీయుటకు రెండు కారణములు ఊహ కందు చున్నవి. ఒకటి : ప్రబంధకావ్యములలో ప్రాయికముగా స్త్రీ భోగ్యవస్తువుగా చిత్రింపబడినది. కచ కుచ వర్ణనలతో కవులు తృప్తిపడక నాభిని, నూగారును, వళులను గూడ వర్ణింపసాగిరి. ఈ ధోరణి తత్పూర్వకావ్యములలో సైత మున్నను ముఖ్యముగా ప్రబంధ క్షీణయుగములో 'వేలము వెఱ్ఱి'గా మారిపోయినది. రాజకుమారి కనిపించగానే రాజకుమారునికి మరులు పుట్టును. ఆమెకు అట్లే జరుగును. ఫలితము విరహజ్వలనము. తదనంతరము శైశిరోపచారములు' దౌత్యము, పరిణయము, సంతానప్రాప్తి. ఈ విధముగా స్త్రీని కేళివస్తువుగా పరిగణించుట రాయప్రోలువారికి బాధాకరముగా తోచినది. రెండవది : నాటి సమాజమున అప్పు డప్పుడే ఆంగ్ల విద్యా నాగరికతల సంపర్కమువలన నూతన భావములు వీవసాగినవి. 'కాలేజీ విద్యల' వలన యువతీయువకులు పరస్పరము చూచుకొనుటకు, మాటాడుకొనుటకు, కలిసి తిరుగుటకు వీలు చిక్కినది. వారు ఒకరి నొకరు ప్రేమించుకొనసాగిరి. సమాజములో ప్రాచీనవిశ్వాసము లింకను పెళ్ళగిల్లి

పోలేదు. నవీన భావములు స్థిరపడలేదు, వానిపై పెద్దల ముద్ర పడలేదు. ఒక రకముగా ప్రాచీన నవీన భావములు ఘర్షణస్థితిలో నున్న సంధియుగ మది. ఈ స్థితిలో యువతీయువకుల స్వచ్ఛందప్రేమ ఎన్నో ప్రతిఘాతములకు దారి తీసి నది. నాటి కులమతవర్ణవ్యవస్థ వారికి అడ్డు నిలిచినది తత్పర్యవసానముగా వారి ఆశలు నడుమంతరముననే అడుగంటినవి. కొందరు సాహసులు తెగించి ముందు కడుగు వేసిరి. సాంఘికవ్యవస్థకు ప్రతికూలముగా తిరుగుబాటు చేసిరి. ఫలితము, వారి జీవితములు చితికిపోవుట. ఈ విధముగా నాటి సమాజములో ప్రేమ సిద్ధాంతమువలన కలుగుచుండిన దుష్పరిణామములను గమనించి రాయ ప్రోలువారు దీనికి పరిష్కారముగా 'అమలిన శృంగార' తత్త్వమును, వియోగా ధిక్యమును సిద్ధాంతీకరించిరి. వట్టి మాటలతో చెప్పక గట్టి కావ్యములద్వారా నిరూపించిరి. స్త్రీని కేవలము భోగ్యవస్తువుగా చిత్రించిన ప్రాచీనవ్యవస్థను, కట్లు త్రెంచుకొనిపోవు యువతీయువకుల నవీన ప్రేమావస్థను అదుపులో పెట్టుట కీ సిద్ధాంతమును స్థాపించిరి. ఈ దృష్ట్యా చూచిననేకాని వీరి సిద్ధాంతముల సారస్యము సుబోధము కాదు.

ఇక ప్లేటో ప్రేమసిద్ధాంతమునకు, వీరి అమలిన శృంగారమునకు గల తార తమ్యము పరిశీలింతము. ప్లేటో దృష్టిలో స్త్రీ పురుషుల ప్రేమ నిషిద్ధ మని ఈవరకే తెలిపియుంటిని. ఈ విషయములో వీరు పరస్పర భిన్నమార్గములలో ఉన్నారు. రాయప్రోలువారు సంభోగశృంగారము అప్రధాన మని యన్నను స్త్రీని తుచ్ఛముగా చూడలేదు. పైగా స్త్రీని పురుషునికన్న ఒక మెట్టు ఎత్తుగానే చూచిరి. వీరి కావ్య ములలోని పాత్రలలో స్త్రీలకే ప్రాధాన్యమున్నది. వారినే ధీరస్వాంతులుగా సహన మూర్తులుగా, త్యాగజీవులుగా చిత్రించి, పురుషులకన్న వారిని ఉన్నత పీఠము అధిష్ఠంపజేసినారు కాబట్టి ఈవిషయములో వీరికిని ప్లేటోకు ఏమాత్రము పోలిక లేదు. ప్లేటో స్త్రీ పురుషులమధ్య ఆత్మసంబంధమైన ఐక్యమునకు వీలులేదని, స్త్రీతో చెలిమి చేసినచో ఆమెశరీరసౌంద్యమునకు లోబడక తప్పదని, అందువలన స్త్రీపురుషుల స్నేహమున కర్థము లేదని అన్నాడు. రాయప్రోలువారు దీనికి భిన్నాభిప్రాయము ప్రతిపాదించిరి. ప్రకృతికి ప్రతినిధి స్త్రీ. ఆమె అవస్థా భేదమునుబట్టి ప్రేయసిగా, ఇల్లాలుగా, భగినిగా, 'సహచారి'గా జననిగా రూపొందు నని, 'పురుషవృషభము'ల అంతరంగములను మస్సృణీకరించి నది స్త్రీయే యని రాయప్రోలువారి విశ్వాసము. పైగా వీరి కావ్యములలో నాయికా

నాయకులు సమానస్థాయిలో నుండి స్నేహము నెరపినవారు. కాబట్టి ఈ విషయము లోను వీరికి ప్లేటోకు పోలిక లేదు. ఇక ఉన్న సామ్య మొక్కటే. శారీరక సౌంద ర్యముకన్న ఆత్మసౌందర్యము గొప్పది. ఆంగికసంయోగము కన్న ఆత్మల సంయోగము గొప్పది. ఈ తత్త్వమును ఇరువురు ఇంచుమించుగా ఒకే విధముగా ప్రతిపాదించిరి. అంతమాత్రముననే వీరి 'అమలిన' శృంగారము (Platonic Love) ఒక్కటే యనుటకు వీలులేదు. పైగా మూలతత్త్వములోనే ఈ రెండిం టికి ఎంతభేద మున్నదో పైన నిరూపింపబడినది.

ప్లేటో ప్రేమ సిద్ధాంతముగాని, మన ప్రాచీనుల శృంగార రసతత్త్వము గాని సాధింపని మరియొక సిద్ధాంతమును రాయప్రోలువారు ప్రతిపాదించిరి. అదే శృంగార ప్రేయో వాత్సల్యాది రసముల విచిత్ర సమీకరణము. శృంగారమునకు శుచి యను నామాంతర మున్నది. శుచి యనగా జుగుప్సాది విరహితమై ప్రకా శించునది అని అర్థముకదా. ఈ విశాలమైన అర్థములో రాయప్రోలువారు స్నేహ మును, వాత్సల్యమును, శృంగారమునకు రూపాంతములుగా గ్రహించిరి. శృంగా రమునకు మమత, ప్రేమ అనురాగము, ప్రణయము, స్నేహము మున్నగు అనేకార్థములను భావించుకొనిరి. ద్వేషాభావ మైన సర్వ ప్రవృత్తులను 'శృంగార' వలయములోనే చేర్చుకొనిరి. స్నేహ సురత వాత్సల్యములు ప్రేమకు అంగము లని ప్రేమయే అంగి యని అనిరి. (రమ్యాలోకములో) ప్రేమ శబ్దమును శృంగార పర్యాయముగానే గ్రహించిరి.

"విప్రలంభ సంభోగముల్ విస్తరించి
సంగ్రహించిరి శృంగారశాఖ లయిన
స్నేహ వత్సలాదుల; నతి సిగ్ధహృదయు
లగు కవుల కిపు డవి వరేణ్యంబు లయ్యె." —రమ్యాలోకము.

అను పద్యములో శృంగారమునకు స్నేహ వత్సలాదులు అంగము లని (శాఖ లని) స్పష్టముగా తెలిపిరి. ఇది అలంకారశాస్త్రదృష్ట్యా పరిశీలించినచో నిలుచు సిద్ధాం తముకాదు. అందుకే వారే దీనికి క్రొత్త వ్యాఖ్యానము కల్పించుకొనిరి. శృంగా రమునకు స్థాయీభావమైన 'రతి'ని ప్రాచీన లాక్షణికు లన్నట్లుగా సంయోగము, కామము, అను అర్థములలో గాక, చిత్ప్రదార్థము, ఆనందబిందువు అను అర్థము లలో వీరు స్వీకరించిరి. శృంగారమునకు ఆనందరూపాంతరమైన 'రతి'ని స్థాయిగా స్వీకరించి నప్పుడు ప్రేయోవాత్సల్యాదులు శృంగారవలయములోనే వచ్చి చేరు నని వీరు భావించిరి.

ఈ విధముగా సరిక్రొత్త వ్యాఖ్యానములతో రాయప్రోలువారు తమ సిద్ధాంతమును నెలకొల్పిరి. తల్లికి పుత్రుని గండచుంబనముతో కలిగెడు పులకరింపు ఒక రకమైన శృంగారమే యని వీరి భావము. పూర్వావస్థలో అనగా పురుషసాంగత్య దశలో తరుణి పొందలేని అక్షరానందమును శిశుచుంబనాదులలో పొందు నని వీరి అభిప్రాయము. దీనిని వీరు పుత్రశృంగార మని యన్నారు. తల్లి పసివాడైన తన పుత్రునిముందు గూడ వక్షోజములపై పైట లేకుండ ఉండలేదు. ఈ లౌకిక సత్యములోని ఔచిత్యమును వీరు తమ సిద్ధాంతమునకు సమన్వయింపజేసిరి. "స్నానమాడి, పెన్నెరుల జార ముడిచి, నొసట కుంకుమ పాదాల పసుపు మెఱయ" తెల్లని వలువ ధరించి తులసీపూజ చేయు మాతృమూర్తి ధీరమంగళరూపము మాతృశృంగార మనిరి. ఈ దృష్టితో చూచినచో శంకరాచార్యులవారు దేవీస్తనకలశములను వర్ణించుట మాతృశృంగారమే అనవలసి వచ్చును. భువనసమ్మోహనుడైన పురుషుని జూచి 'ఇతని కే తల్లి పాలిచ్చినదో' యని జనులకు కలిగెడు భావములో మాతృశృంగారమే తొంగిచూచుచున్న దని వీ రభిప్రాయపడిరి. స్త్రీ పురుషుల మధ్యగాని, లేక ఏకలింగమునకు చెందిన వ్యక్తుల మధ్యగాని ఉండెడు సురత ప్రసక్తిలేని స్నేహభావమును వీరు స్నేహశృంగార మనిరి. రతి దేవతాపరమైనచో భావ మని మన లాక్షణికుల అభిప్రాయము.[11] రాయప్రోలువారు దీనినే ఆప్తశృంగార మనిరి. దేవతలు ఆప్తకోటిలోనివారేకదా! ఇక సోదరీసోదరుల నడుమ గల ప్రేమ భావమును వీరు సోదరీశృంగార మనిరి. ఈ విధముగా శృంగారపరిధిని విస్తరింపజేసి, సమస్తద్వేషాభావప్రవృత్తులను, ఆనందమూలకములైన భావములను శృంగార రసములో పర్యవసించునవిగా నూత్న సిద్ధాంతమును స్థాపించిరి. అయితే (Platonic Love) వలె వీరి తర్వాత ఈ అమలిన శృంగారము అవహేళన పాలు కాలేదు. అంతగా ఆదరింపబడలేదు గూడ. నాయని, కృష్ణశాస్త్రి, వేదుల ప్రభృతుల వియోగ శృంగార కీర్తనముపై వీరి ప్రభావ మున్నది. అంతేగాని వీరి వలె 'అమలిన శృంగారము'ను సమర్థించు కావ్యములు వారు వ్రాయలేదు. ఈ సిద్ధాంతములోని గుణాగుణముల కేమిగాని, అమలిన శృంగార మనుపేర సరిక్రొత్త ప్రయోగము చేసిన గౌరవము మాత్రము రాయప్రోలువారికి దక్కినది. అభినవ కవితకు ఆచార్య సదృశులు రాయప్రోలువారు.

— ఆంధ్రపత్రిక
శోభకృతు సంవత్సరాది సంచిక.
ఏబదినాల్గవసంచిక (1963-64)

11. "రతిర్దేవాది విషయవ్యభిచారీ తథాంచితః భావః ప్రోక్తః"
—కావ్య ప్రకాశము.

ఆంధ్ర గ్రంథవిమర్శన ప్రకారలేశము

—మహోపాధ్యాయ, 'కళాప్రపూర్ణ' శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి

కామాక్షి దుగ్గే ఆవిర్భూత

సాహిత్యమీమాంసయే కావ్యవాఙ్మయ విమర్శవిద్యకు మూలాధారము.

మనదేశమం దచ్చు లేనందునను, పృథ్వి (ఇండియా) అతివిపుల యగుటయు, షట్పంచాశద్దేశములనుండియు కావ్యవాఙ్మయ ముప్పతిల్లుచునే యుండుటచేతను, సంస్కృతవాఙ్మయవిషయములో మనపూర్వులు ప్రత్యేకకావ్యవిమర్శలు వ్రాయరైరి. మఱి యెల్లకావ్యముల గుణదోషములను ఎఱుంగుటకు సాధన మయిన శాస్త్రమును రచించినారు. అదియే సాహిత్యమీమాంస. అదియే మనకు కావ్యప్రకాశము, భావప్రకాశము, సరస్వతీకంఠాభరణము, సాహిత్యచింతామణి, కావ్యానుశాసనము, కావ్యాలంకారము, కావ్యాదర్శము, రసార్ణవము, సాహిత్యరత్నాకరము, రసార్ణవసుధాకరము, ప్రతాపరుద్రీయము, సాహిత్యదర్పణము ఇత్యాదిగ్రంథరూపమున లభించియున్నది.

ఆమీమాంసలో గుణదోషస్వరూపచర్చయుం గలదు. పూర్వోక్తగ్రంథములయం దెల్ల గుణపరిచ్ఛేద మొకటియు, దోషపరిచ్ఛేద మొకటియుఁ గలవు.

దోషములు రసదోషములు, పదదోషములు, వాక్యదోషములు, పదవాక్యదోషములు, అర్థదోషములు అని అయిదుతెఱంగులు.

ఔచిత్యము గుణములకు మూలము. అనౌచిత్యము దోషములకు మూలము. క్రమముగా : నైషధాదులందలి మానుషనాయికానాయకశృంగారవర్ణన; కుమారసంభవము నందలి పార్వతీపరమేశ్వరశృంగారవర్ణన. అశ్లీలతాగ్రామ్యతాప్రభృతిదోషములుపెక్కులు అలంకారగ్రంథములందు నిరుక్తములు.

కవిసమయములు స్వభావవిరుద్ధము లయ్యును అవిలంఘనీయములు. ఆకాశము నలుపు, పాపము నలుపు; యశఃకీర్తిహాసములు తెలుపు; క్రోధానురాగములు ఎఱుపు; నదీసముద్రములందు తామరలు, కలువలువర్ణింపఁబడును; జలాధారములందెల్ల హంసాదిజలపక్షులు విహరించుచుండును; చకోరములు వెన్నెలం ద్రాగును; మేఘాగమమున

హంసలు మానససరోవరమునకు తరలిపోవును; పూఁబోఁడుల పాదతాడనముచే నశోకమును, నోటిసుర నుమియుటచే బొగడయు పూచును; విరహతాపముచేత యౌవనవంతుల యొడలహారములును, హృదయమును వ్రస్సిపోవును; మదనునికి ధనుర్బాణములు పువ్వులు; అల్లెత్రాడు తుమ్మెదలబారు. ఇతని బాణమునకును స్త్రీ కటాక్షమునకును యువజనులహృదయము వ్రీలిపోవును; పగలు తామర, రాత్రి కలువయు వికసిల్లును; అశుక్లపక్షమునందును వెన్నెల కాచును; ఉఱమునకు నెమ ళ్ళాడును; అశోకమున కాయలు లేవు; వసంతమున జాతిపుష్ప ముండదు; గంధపుఁ జెట్లయందు పూవులుం గాయలు లేవు; ఇంకను ఇట్టివి సత్కవిప్రపంధములవలన నెఱుంగఁదగును.

కాళిదాసును ఖూనీ చేయించినవేశ్య కవిసమయ మెఱుఁగని దైనందుననే భోజునికి పట్టువడినది.

"రాజన్ తవ ముఖాంభోజే దృష్ట మిందీవరద్వయమ్
కుసుమే కుసుమోత్పత్తిః శ్రూయతే న చ దృశ్యతే."

వర్ణ్యము నేపదములతో నుద్దేశింపఁదగునో, వేనితో నుద్దేశింపఁ దగదో కవిసమయము బోధించుచున్నది.

సీ. మదిరాక్షిచెవులు తొమ్మిదిలెక్క లనరాదు
ముద్దియకనులు తమ్ము లనరాదు
శుకవాణిబుగ్గలు ముకురంబు లనరాదు
చెలిపండ్లు మల్లెమొగ్గ లనరాదు
గజయానచండ్లు బంగరుగిండు లనరాదు
సతిబొడ్డు సుడిని మెచ్చ దనరాదు
సరసిజాననముడ్డి సైకతం బనరాదు
హరిమధ్యకాళ్ళగు ళ్ళనగరాదు
గీ. క్రమత వీనికి వీనులు కన్నుదోయి
చెక్కులును బలువరుసయు నిక్కఁజన్ను
గవయుఁ బొక్కిలి పిఱుఁదు చొక్కంపుటడుగు
లనుచు మును వాడి రవియ చేకొనఁగవలయు.

ఈకాలమందు కువిమర్శకులు తండోపతండము. వీరి కారణమున సుక వులు గ్రంథరచన మానుకొనుటయుం గలదు. కొందఱు విమర్శకులు సమకాలిక

కవియొక్క ధీరతను సహింపరు. ప్రాచీనకవుల యాత్మశ్లాఘము మెచ్చుకొందురు. నక్కవినయమునకు హర్షింతురు. కవి యెట్టివాఁ డయిన నేమి విమర్శనీయవాఙ్మయము ఆతనిగ్రంథమే గాని యాతఁడే కాఁడు.

ఉ. అంకెకుఁ దార్చెనే రసికునంగల భారతి ప్రౌఢనీతి నా
కింకిరి నాంధ్రి ద్రావిడియుఁ గేరుచు దైవియుఁ గూడి రెవ్వరిన్
జంకు కళంకు లేని కవిచంద్రుఁడు తోషితకోవిదేంద్రుఁ డా
వేంకటరాయశాస్త్రికృతి వెంగలిమూక కెఱుంగ శక్యమే ?

ఆ. "కవితఁ జెప్పి యుభయకవిమిత్రు మెప్పింప
నరిది బ్రహ్మకైన నతఁడు మెచ్చఁ
బరఁగ దశకుమారచరితంబుఁ జెప్పిన
ప్రోఢ నన్ను వేఱె పొగడ నేల."
"మన్దః కవియశఃప్రార్థీ గమిష్యా మ్యుపహాస్యతామ్;
ప్రాంశులభ్యే ఫలే లోభా దుద్బాహు రివ వామనః"

ఇందు తొలియుదాహరణమున సూత్రధారుఁడు ప్రరోచనార్థము కవి నగ్గించుచున్నాఁడు. ఇది సంప్రదాయమాత్రనిర్వహణ మనియు, దీనిచే కవియొక్క సౌజన్యదౌర్జన్యతదన్యతరములు రూఢి కెక్క వనియు, కువిమర్శకు లెఱుంగవలయును. రసార్ణవసుధాకరము (III-94, 95, 96) తృతీయవిలాసముం బరిశీలించిన ఈవిషయము స్పష్టపడును.

"కవయస్తు ప్రబంధార స్తే భవేయు శ్చతుర్విధాః,
ఉదాత్త ఉద్ధతః ప్రౌఢో వినీత ఇతి భేదతః,
అంతర్గూఢాభిమానోక్తి రుదాత్త ఇతి గీయతే."

యథా మాలవికాగ్నిమిత్రే—

"పురాణ మిత్యేవ నసాధు సర్వం తథాపి కావ్యం నవ మి త్యవద్యమ్
సంతః పరీక్ష్యాన్యతరద్భజంతే మూఢః పరప్రత్యయనేయబుద్ధిః."

"పరాపవాదా త్స్వోత్కర్షవాదీ తూద్ధత ఉచ్యతే."

యథా మాలతీమాధవే—

"యేనామ కేచి దిహ నః ప్రథయం త్యవజ్ఞాం
జానంతి తే కి మపి తా న్ప్రతినైషయత్నః;

ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమకోఽపి సమానధర్మః
కాలో హ్యయం నిరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ.''

''యుక్త్యా నిజోత్కర్షవాదీ ప్రౌఢ ఇత్యపరే జగుః.''

యథా మమ ఇవ;

''నేదానీ న్తనదీపికా కిముతమ స్సంఘాత మున్మూలయేత్
జ్యోత్స్నా కిం న చకోరపారణకృతే తత్కాలసంరోహిణీ,
బాలః కిం కమలాకరాన్ దినమణి ర్నోల్లాసయే ద్దక్షసా
తత్సంప్రత్యపి మాదృశా మపి వచః స్యాదేవ సత్ప్రీతయే.''

''వినీతో వినయోత్కర్షాత్ స్థాపకత్వ ప్రకాశకః''

యథా రామానన్దే—

''గుణో న కశ్చి న్మను వాఙ్నిబంధే లభ్యేత యత్నేన గవేషితోఽపి:
తథా ప్యముం రామకథా ప్రబంధం సన్తోఽనురాగేణ సమాద్రియ న్తే.''

వార్తాపత్రికలందలి విమర్శలు :

కొందఱు వార్తాపత్రికాధిపతులు విద్వాంసులగ్రంథములపై ఎవ రేకువిమర్శ వ్రాసి పంపినను నిజపత్త్రికలో ముద్రింతురు. తాము స్వయము గుణదోషము లెఱుంగని యపండితులై యట్లు చేయుటచేత భాషాదేవతకు తా మొనర్చుచున్న చేటును వా రెఱుఁగరు. వారి లోఁగు ట్టేమనఁగా అప్రముక్కడివిమర్శ నందుకొని గాసింబడి యీసెత్తి ఆవిద్వాంసులు ఆత్మగౌరవముం గాచికొనుటకై వ్రాసెడి వైదుష్యభూయిష్ఠ వాదప్రతివాద ఖండనమండన ఖండముమండన వ్యాసములతో తమ పత్రికలు నిండి జనరంజకములై 'చందా'లం బెంచుంగాక యని.

అట్లే ఒకానొకపత్రికాధిపతి, 'తవనాసికా ఇకోయణచీవ భాతి' అని వాదము నకు పిలుచుటగా మదీయప్రతాపరుద్రీయనాటకమందలి కవివాక్యమును ''అంతట నిద్రితుఁడు రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు'' అనుదాని నిట్లాక్షేపించు వ్యాసమును ప్రక టించుకొన్నాడు. ''నిద్రితుఁ డెట్లు ప్రవేశించును ? ప్రవేశించుటకు మెలఁకువ వల యును. నిద్రలో గమన మెక్కడిది ? ఈప్రకారము మేము చిరకాలము ప్రశ్నలు వేయుచుండెదము, దీనికిని భావివానికిని శాస్త్రులవా రుత్తర మీఁగలిగినయెడల నీయవలసినది'' అని. దీనికి నేను భయపడి యుత్తర మీయలేదు. పత్రికాధిపతికి

మదీయవ్యాసములు లేకపోయినవి. ఇట్టి యవిద్వత్సంపాదితము లగు పత్రిక లంత రించుటయు, సాధువిమర్శలం బ్రకటించు విద్వత్సంపాద్యమానపత్రికలు చిరాయువు లగుటయు సహజమేగదా.

కొందఱుకవులు నిజగ్రంథములు బహుళములై వానియందు దోషములు మెండయి దూషకులు దండియైనప్పుడు తామే పత్రికలు నడుపుచుండువా రగుదురేని వానియందు, లేనిచో క్రొత్తగా వైరినిబర్హణార్థము పత్రికలం బెట్టికొని వానియం దేని పూర్వోక్తదూషకులను గసిదీఱ తిట్టుదురు. ఎట్లన- ఇంచుక యుదాహరణము- "అశోకవనికం బెకలించిన యాంజనేయా, నాగ్రంథమును విమర్శించిన యల్ల యాశాస్త్రిగానిని సమూలముగా పెకలించి వైవుము." ఇది విమర్శకు ఉత్తరము.

కవి కావించిన భాషాచిత్రవధ కాయాసపడి విమర్శఁడు విమర్శలోఁ జూపు కటుత్వమును తొలంగఁబెట్టి పఠితలు విమర్శయొక్క పటుత్వాపటుత్వములనే పరికించుకొనుట మేలు.

దొంగలకును, నరహంతకులకును అధికరణకుండు వోలె కాకవికి సాధు విమర్శకుఁడు దోషోద్ఘాటకుఁడును శాసితయు నగును. దొంగను "శ్రీయుతులైన యోదొంగయ్యగారూ, తమరు ఇట్టి చౌర్యమును కావింపవలసినవారు కారు. మహాను భావులరు. మఱి తమరు 8 సంవత్సరములు కారామందిరంబున వఱకంబుగావించి రాజకీయ మైన విం దారగించుచు మమ్ముఁ గృతార్థులం గావింపుఁడు" అని యధి కరణకుఁడు వేఁడుకొనుట లేదు. అట్లే సాధు విమర్శకుఁడును కాకవిని వేడుకొన వలసిన పనిలేదు.

గ్రంథకర్తలు అచ్చునుండి తమగ్రంథము వెలువడిన వెంటనే మెచ్చు వాక్యమాలకై పలువురకుం బ్రతులం బంపుదురు. గ్రంథమును పంపిన గౌరవము నకు లోఁబడి యాపలువురలో పెక్కురు ఈకర్తను ఏతదీయగ్రంథమును స్తుతిం చుచు బదులు వ్రాయుదురు. వీరిలో నెవ్వఁడేని గ్రంథమందలి దోషములను బయటఁ బెట్టెనా, అంత నాయిరువురకును గజకచ్ఛపయుద్ధము. వీరికై శ్రీమన్నారాయణుఁడు చేయిచేసికొనఁడు గావున నీయుద్ధము తీఱదు. మఱి ఉదయించునపుడు పూర్ణచం ద్రుఁడు "రాత్రి శైలూషికిన్ వరుస న్మౌక్తికపట్టమై నిటలమై వక్త్రంబు నై" దోఁచి లోక మెల్ల వెన్నెల వెదచల్లునట్లు వాదప్రతివాదవాఙ్మయోదయము జాబులై, పుస్తకములై పత్రికలై దేశమం బెల్ల తొమ్మిదవయట్టంపుఁ బారాయణముగా పర్వుచుండును.

ఇప్పటి మనబుద్ధిమంతులు తాము హూణసారస్వతమున నలవరించుకొన్న పాటి వైదుష్యమును ఆంధ్రసారస్వతమున నలవరించుకొని యుండినచో దేశమునం దసాధువిమర్శలు, అసాధుప్రతివాదములును దగ్గును. సాధువిమర్శలే హెచ్చును.

సాధువాఙ్మయసంరక్షణకై యొకవిద్వత్సంఘము అపేక్షణీయమై యున్నది. అందులకై నేను రెండుమూడుమాఱులు యత్నించి నెఱవేఱక మానితిని. అది లేమిచే

"దేవు నాన మున్ను దేశాన కొక్కఁడు
కవియుఁ గలఁడొ లేఁడొ కలియుగమున
ఇపుడు వీధివీధి నింటింట నూరూరఁ
గవులు గలరు జగతిఁ గఱవుతోడ."

అని పెద్దలు చెప్పినను కవిగానివాఁ డేనియు నుండుంగాని విమర్శకుఁడు గానివాఁ డుండఁడు. ప్రతివిద్యార్థియు విమర్శకుఁడే. (తప్పుడు పుస్తకములు వ్రాసి పండితులచేత దిద్దించుకొనియో, దిద్దింపకయో ముద్రించుకొని దారి యెఱిఁగి పాఠశాలలలోఁ బఠనీయములుగాఁ బెట్టించుకొని జీవించువాఁడును విమర్శకుఁడే.) పండితప్రణీతగ్రంథములకును, వానికిని అరుణపటబలీవర్దన్యాయము. వీనికి అర్థముగాన్నిదెల్ల కఠినము; మృదుమధురము గాదు; సంస్కృతపదము కంటిపోటు; క్రొత్తపదము ప్రాణగొడ్డము.

"శ్రీనాథుండు ధరాధరం బుడుప నాజిం బెట్టుడుం దానవీ
రానీకంబు లురఃక్షతాధ్వమున డాయం డూయ నెవ్వాఁడు క
న్గోనా తేనియపట్టొకో తితఉవొక్కో నాఁగ శర్మార్థి యా
భానుం దేనవజార్జిలోపపతి సర్వశ్రీయున్ జేయుతన్."

విద్యాధికారి- అయ్యా, యీవేంకటరాయశాస్త్రిని కవన మెవరు పింగటించ మన్నారయ్యా- తితఉవేమిటండీ తితఉవు! ఇటువంటిశబ్ద ముంటుందండీ భాషలో! దీనికర్థం కూడా వుంటుందండి! నే నెప్పుడు యెఱగనండీ యిలాంటిశబ్దాన్ని.

శాస్త్రి : అయ్యా, తితఉ వనఁగా జల్లెడ. 'చాలనీ తితఉః పుమాన్' అని యమరుఁడు.

విద్యా : నాందీపద్యంలో జల్లెడవర్ణ నేమిటండీ శివకేశస్తుతి యుండవలయుగాని. అయినాగానీ మనతెలుగు కీసంస్కృతంతోటి సంబంధం వదలాలండీ, అప్పటికే గాని మనభాష బాగుపడదు.

శాస్త్రి : వదలాలండారు, మళ్ళీ మీరే సంస్కృతశబ్దాలు ప్రయోగిస్తారు. సంస్కృత మేమిటి ? సంబంధ మేమిటి ?

విద్యా : అది భాషపేరు, ప్రాపరునేము. ఇది వాడుకమాట.

శాస్త్రి : ప్రాపరునేము ఇంగ్లీషుభాషా యేమిటి ? కానీ సంస్కృత మనుదానికి వేల్పు బాస యనవచ్చునే ! సంబంధానికి తగులాట మనవచ్చునే ! భాషకు బాస అనవచ్చునే ! అప్పటికి మీతెలుగు బాగా కీసటబొసట అవుతుంది. పోనీ మీ రన్నట్లు సంస్కృతమాటలు వాడడం వాడుకే గనుక మీలాగే ఇతరు లను కూడా వాడనిత్తురా.

విద్యా : శాస్త్రులవారూ, మీతో వాదం చెయ్యలేమండీ. మీకు నమస్కారము. ఈబల్లారి సరసవినోదినీసభవారిచాత ఈశాస్త్రిగారిపద్యాలనాటకాలని గురించి ప్రహసన మాడిస్తామండీ. నాటకమంటే పాటలమయంగా వుండాలి.

ఇట్టి విద్యాధికారివిమర్శకులంగూర్చియే పూర్వులు :

"విపులహృదయాభియోగే ఖిద్యతి కావ్యే జడో నమౌర్ఖ్యే స్వే;
నిన్దతి కఞ్చుక మేవ ప్రాయ శ్శుష్క స్తనీ నారీ."

"పనివడి నారికేళఫలపాకమునం జవి యైన భట్టహ
ర్షుని కవితానుగుంభములు సోమరిపోతులు కొంద అయ్య లౌ
నని కొనియాడనేర రది యట్టిద లేజవరాలు చెక్కు (గీ(
టిన వసవల్చు బాలకు(డు డెందమునం గలగంగ నేర్చునే."

ఇందుల మూలము :

"మదు క్తి శ్చే ద న్తర్మదయతి సుధీభూయ సుధియః
కి మస్యానామ స్యాదర సపురుషానాదరభరైః;
యథా యూన స్తద్వత్పరమరమణీయాపి రమణీ,
కుమారణా మ న్తఃకరణహరణం నైవ కురుతే."

ఇందుతోడిదే ఇంకొకటి :

"గ్రన్థగ్రన్థి రిహ క్వచి త్క్వచి దపి న్యాసి ప్రయత్నాన్మయా;
ప్రాజ్ఞమ్మన్య మనా హఠేన పఠితీ మాస్మిన్ ఖిలం ఖేలతు:
శ్రద్ధారాద్ధ గురుశ్లథీకృత దృఢగ్రన్థి స్సమాసాదయ
త్వే తత్కావ్యసుధోర్మిమజ్జనసుఖవ్యాస జ్జనం సజ్జనం."

"ఇతరపాపఫలాని యథేచ్ఛయా వితర తాని సఖే చతురానన;
అరసికేషు కవిత్వనివేదనం శిరసి మాలిఖ మాలిఖ మాలిఖ"

ఇందులకు తెలుఁగు మదీయము :

"ఇతరపాపఫలము లిచ్చవచ్చినయట్లు
వ్రాయవయ్య నొసట వనజభవుఁడ !
అరసికాళిమ్రోల సరసకావ్యము చెప్ప
వ్రాయవలదు వలదు వలదు వలదు."

అని హెచ్చరించినారు.

ఇప్పటి గ్రథనము లిరుదెఱంగులు- ఎ. తర్జుమాలు, బి. స్వతంత్రములు. తర్జుమాలయందు (1) మూలార్థము తెలియక రసమును పాడుచేయుటయు, (2) లక్షణము తెలియమిచే భాషను పాడుగావించుటయు నుత్కటకోటికములు. ఇవి పద్యకావ్యములుగాని, నాటకములుగాని, ఇతరములుగాని పూర్వోక్తదోషములతో నిండియుండినచో వీనిని విమర్శించువారి కిందుం బొగడుట కేమి మిగిలి యుండును ? ఇట్టిగ్రంథములను విమర్శించువారిని 'దోషములనే చూపిరి, గుణములను చూపరైరి' అని నిందించుట న్యాయముగాదు.

మూలమునకు మెఱుఁగువెట్టిన శృంగారనైషధకవిని పొగడని రసికు లెవ్వరు ?

మ. రణకండూభరదుస్సహం బయిన యారాజేంద్రదేవేంద్రు ద
క్షిణబాహాగ్రమునం జనించిన మహాకీర్తిప్రవాహంబు కా
రణసంక్రాన్తగుణానుషంగముననో ప్రస్ఫీతదిఙ్మత్తవా
రణగండస్థలకుంభకూలములపై రాయుం దివారాత్రముల్."

ఇందులకు మూలము :

"యశోయదస్యాఽజని సంయుగేషు
కండూలభావం భజతా భుజేన;
హేతోర్గుణాదేవ దిగాపగాళీ
కూలంకషత్వవ్యసనం తదీయమ్."

దిక్కులు ఆపగ లయిన ఏవి వానికిం జెప్పిన కూలము లయినవో తెల్పమి యిట సొంపు గాదని శ్రీనాథుఁడు కీర్తినే ప్రవాహముం గావించి దానికి దిగ్గజగండస్థలకుంభములను కూలములం జేసినాఁడు.

ఉ. "ఇప్పటి నీతలంపు తెఱఁ గిట్టిద యిం కిటమీఁద నెప్పు డే
చొప్పన నుండునో నిజముసుద్ది యెఱుంగము గాని యుగ్మలీ
చెప్పెడిదేమి బాలికలచిత్తము లంబుతరంగలోలముల్
తప్పునొ తాఁకునో కుసుమధన్వునియేటులు దైవికంబునన్."

ఇందుల మూలము :

"త్వచ్చేతసః స్థైర్యవిపర్యయంతు సంభావ్య భావ్యస్మిత మజ్ఞ ఏవ
లక్ష్యే హి బాలా హృది లోలశీలే దరాపరాద్ధేషు రపి స్మర స్స్యాత్."

"బాలికల చిత్తము లంబుతరంగలోలముల్" అను నుపమదీనికై అక్షరలక్షలు చేయును.

మ. "ఇదె వీక్షింపు చకోరశాబకనిభాక్షీ, దీర్ఘికాహంసి యి
ప్పుదకాంతఃప్రతిబింబితుఁ గగనమధ్యోపస్థితుఁ జంద్రునిన్
మది దర్శించి నిజాధినాథుఁ డనుచుఁ వాత్సల్య మేపారఁగాఁ
జదు రొప్పం బరిచుంబనం బొనరిచెన్ జంచూపుటాగ్రంబునన్."

ఇందుల మూలము :

"పశ్యోచ్చసౌధస్థితిసౌఖ్యలక్ష్యే త్వత్కేళికుల్యాంబుని బింబ మిన్దోః
చిరం నిమజ్జ్యేహ సతః ప్రియస్య భ్రమేణ యచ్చుంబతి రాజహంసీ."

"గగనమధ్యోపస్థితున్" అను విశేషణము దీనికి జీవాతువు.

అధునికులలో ఇట్టి పరశువేధి యెవనికిఁ గలదు! చెత్తను బంగార మను టెట్లు? మఱి స్వతంత్రగ్రంథము లన్నవో 1, ఔచిత్యబాహ్యత, 2. భాషాసంహారము అను నీరెండుదోషములతో నిండియున్నచో నవి పూర్వోక్తములైన ముక్కిడితర్జుమాలతోఁ గూడ పరీక్షలకుం బెట్టుటకు యూనివర్సిటీవారికిని, తిట్టుచుం బాఠము చెప్పుటకు మనీషులకును, ఏడ్చుచుం జదువుటకు విద్యార్థులకును, 'చోరాయ గడ్డిలాభాయ' అని డబ్బు గడించుకొనుటకు కవికిని టెక్స్టుబుక్కులుగా పనికివచ్చునే గాని భాషానాశకములు గాక యెట్లు తప్పును? విమర్శకులకును రసజ్ఞులకును ఎట్లు హృద్యము లగును? నాచనసోముని హరివంశము పనికిరాదఁట! కాకవికృతి పనికివచ్చునఁట! ఏలయన వాఁడు మనవాఁడట! కటకట!

యూనివర్సిటీవారు పరీక్షలకు పాఠ ముంచుట గ్రంథప్రాశస్త్యమూలక మని తలపఁగూడదు. తద్విక్రయకారణ మని మాత్రము తలంప నగు.

ఒకానొక పాడుగ్రంథమును యూనివర్సిటీవారు పరీక్షకుం బెట్టిరి. దానిం బెట్టుదు రని పండితు లెవ్వరును తలంపలేదు. పెట్టినందుల కాశ్చర్యపడిరి. గ్రంథకర్త అందలి యనంతదోషములను లోకు లుద్ఘోషింపఁగా విన్నవాఁడై పరీక్షకై విద్యార్థులు చదువందొడంగు నాలోన అతొలుతటిముద్రణమును యూనివర్సిటీవారు నియమించినదానిని నాశనముచేసి పండితులచే కొన్నివందలతప్పులు సవరింపించు

కొని శేషించిన కొన్నివందలతప్పులతో ద్వితీయముద్రణమును ప్రకటించి విద్యార్థులకు విక్రయించును. అందులకు యూనివర్సిటీవా రాక్షేపింపకుండుటను ఎఱిగి యున్నారము.

స్వతంత్రగ్రంథములం బెక్కింట లక్షణమును, ఔచిత్యమును సర్వమంగళంబులు. ఒకానొకస్వతంత్రనాటకమున రంగ మఁట! ఆరంగమంతయు దర్శించినను అందు చేతులు, పృష్ఠములుం ద్రిప్పుచున్నపాత్రము లెవరో తెలియదు.

ఇట్టి కవనములుం గలవు. 'పడతీ వినవది పలికిన పలుకులు, విడచుము దానిని బిలచిన బలకడు.' ఇంతకన్న వీథినాటకము ఈవిషయమున మేలు. అందు 'వందార్ వందానరే వేదవియాశర్ వందార్ వందానరే' అని, 'చండామార్కులరుగుదెంచెను' అని ఆయాపాత్రమే తనపేరు చెప్పుకొనుచుం బ్రవేశించుటయేని కలదు. ఇది సంస్కృతము రాక భరతసూత్ర మెఱుంగక, నాట్యశాస్త్రము తెలియక, "నాసూచితస్య పాత్రస్య ప్రవేశో నిర్గమోఽపివా" అన్న నియమమును వినియుండక, ఆంధ్రగీర్వాణవిద్యలయందునున్నయు విసర్గయున్నై, కతిపయ హూణాక్షర దుష్పరిచయముచే ఆకాశబాణములవలె సాహసించి యెగసినవారు గావించినది. నేల విడిచిన సాము.

ఒకానొకస్వతంత్రనాటకమున మంత్రి రాజును "ఓ నరనాథ! యావనట నోర్వర" అని యొదార్చుచున్నాఁడు. ఇంకొకదాన (అదియుం బరీక్ష కుంపఁబడిన దాని తమ్ముఁడే) కథానాయిక యయిన యమ్మాయి తండ్రిగారి మంత్రిని 'చూడర' అనియు 'ఏలరా సుమతీ' అనియు పల్కరించుచున్నది. ఇందుకై నాయన హర్షించి దానికి మంచివరుని వెదకుచున్నాఁడు. రాజును దాసి "విక్రమవర్మమహాప్రభూ" అని పేరుపెట్టి సంబోధించుచున్నది. అందుకై అరాజు అదాసికి ముండన కశాఘాతాదిసత్కారంబులం గావింపక కేవలము హర్షించినాఁడు. నాయిక (మహారాజపుత్రి) నాయకుని (ఒకానొకమహారాజకుమారుని) గూర్చి 'వాఁడు,' 'వానిని' అనియే పలుకును. ఇంతకన్న విజయసేనుఁడో ఎవఁడో వానిపేరే పెట్టి 'ఆవిజయసేనిగాఁడు, ఆవిజయసేనిగానిని' అన్న మెఱుఁగని నాభావము. ఒకానొకమహారాజ పట్టమహిషి దాసిని 'భర్తగారు వచ్చినారా' అని యడిగెను. ఇంతకన్న 'మా- లేక మదరాసుమర్యాదప్రకారము మన- మగఁడుగారు వచ్చినారా' అన్న మేలని నా తాత్పర్యము. "మగఁడుగాఁడు" అన్నను మేలే. గాఁడుచేత ననురాగాతిశయము రూఢి కెక్కును. గాఁడుపట్టియే కదా నాటకముల కెక్కుట.

నాయికచెలులు స్వయంవరసమాగత మహారాజకుమారుల నుద్దేశించి "వీఁడో, వాఁడో, ఎవఁడో నీకు భర్త యగునులే" అని నాయికతోఁ బల్కుట. ఇది యీక్రిందిపాటకుఁ దివిసిపోక యున్నది.

అవన్ వందా వందాండీ, పోనా పోనాండీ అవ౯
అవన్ పోనా నమకేండీ, వందా వందాండీ
కట్టుమిల్లే మెత్తయిల్లే కాలిపుడిక్కఁతాశి యిల్లే–అవ౯ వందా....

ఇంతకన్నను శృంగారము వలయునేని "నితంబముల్ పెద్దవి యౌట" అనుప్రయోగమం దున్నది. ఇందలి పెద్ద 'శబ్దమును ఆగ్రంథమునం గల శృంగార రసమును వడఁబెట్టి యాసారమునం జేసిన గడ్డలుగాఁ జెప్పవచ్చును. దీనిని ఆధు నికరసికులు 'సులభశైలి' యందురు, ఈశృంగారమును సైతము మించవలయు నన్న ఇందలి 'నితంబములను' త్రోసివైచి ఆలసానిపెద్దనాదులకు సయితము కైవసముగాని 'పిట్టలం' బెట్టుటయే సాధనము. అప్పటికి శృంగారము పరమావధిం బొందును. దానినిగూడ మించవలయు నేని 'ముడ్డి' యనఁదగు. అప్పటికి శృంగా రము పరమావధిం దాటి చక్రవాళపర్వతమున దుస్సికొని వెలికి వెల్లువగట్టును. అప్పకవి 'సరసిజాననముడ్డి సైకతం బనరాదు' అన్నాఁడే గాని 'పెద్దది యనరాదు' అనలేదు గదా! ఈపెద్దనితంబములు పరీక్షల కిడంబడినవే.

మెట్టవేదాంతు లని కొందఱు గలరు. వారు విమర్శకులం గొందఱను లక్షణ విరోధమాత్రవిమర్శకు లని నిందింతురు. లక్షణ మనఁగా ఛందోవ్యాకరణములు మాత్ర మని యావేదాంతులయభిప్రాయము. వాస్తవ మట్లు గాదు. విమర్శనీయవిషయ మెల్ల లక్షణగ్రస్తమే అగుఁగాక! ఈఛందోవ్యాకరణవిరోధమాత్రవిమర్శంబును అత్యావశ్యకమే. వ్యవహారోపదేశమేని, మూలానుసరణమేని, కవనసౌభాగ్యమేని లేక అనఁగా నుపాదేయ మేమియు లేక కర్ణకఠోరము లయిన ముక్కిడిగ్రంథము లలో శబ్దమాత్రమేని సాధువుగా నుండవలదా? కావ్యేందిరకు శబ్దార్థములు దేహము గదా

'తను వగు శబ్దార్థంబులు
ధ్వని జీవ మలంక్రియావితానము సొమ్ముల్
తనరు గుణంబులు గుణములు
ఘనవృత్తులు వృత్తు లౌర కావ్యేందిరకున్.'

-నరసభూపాలీయము.

దేహము నాశ మయిన దేహి యెటుండును?

ఔచిత్యపరీక్షలో నీక్రిందివిషయముల నవధరింపవలయును.

౧. ఒకానొక రుక్మిణీపరిణయనాటకమున రుక్మిణికిని చేటికలకును విధవా వివాహవాదము- అతి తీవ్రమ్ము.

౨. ఇంకొకరుక్మిణీపరిణయనాటకములో బ్రాహ్మణుఁడు రుక్మిణీసందేశమును శ్రీకృష్ణులవారి కందించును. శ్రీకృష్ణుఁడు, ఇప్పటి ఇంగ్లీషుస్టూడెంటువలె కన్నెను చూడక విద్యావిశేషములు సంభాషించి కనుంగొనక వివాహ మాడనని చెప్పి ఆమెను కలసికొనుటకై కుండినపురమునకు బ్రాహ్మణునితో వచ్చి యాతనియింట వేచియుండుట. బ్రాహ్మణుఁడు కృష్ణాగమనమును నివేదించుటకును, ప్రమదవనమున సమాగమము కల్పించుటకును ఉద్యుక్తుఁడై రుక్మిణికడకుంబోవుట; బ్రాహ్మణుఁడటు తరలఁగానే బ్రాహ్మణి (అనఁగా నాతని యిల్లాలు) కామక్రీడకై శ్రీకృష్ణులవారిని పైకొనుట. ఇవి భాగవతకథపై యింప్రూవుమెంట్లఁట.

౩. రంగమందు చావుం జూపుట. పైగా మృతుని సోఫాపైని పరుండబెట్టి; తద్భార్యను సోఫాకోళ్ళకుం గూర్చుండఁగట్టి శోకవరాళిం బాడించుట. దీనిపేరు 'ప్యాథా' సఁట.

౪. హిందూప్రభువు, చక్రవర్తి, క్షత్రియపుంగవుఁడు, సదాజేత, కృష్ణదేవ రాయనియల్లుఁడు, తురకదాని నుంచుకొని దానిగర్భమున జనించిన తనతురకకొమరుని ద్రోహముచేత రణనిహతుఁ డగుట. అంతటితో దక్షిణహిందూస్థానమున హిందూరాజ్య మంతరించుట ఆతని యాతురకసంబంధమునకు పెద్దలెల్ల తలవంచుకొనుట. అందుల ఫలమైన క్షత్రియరాజ్యనాశనమునకు చాతుర్వర్ణ్య మెల్ల దుఃఖించుట. దీనిపేరు 'ట్రాజడీ' యఁట.

మఱియొక నేటికాలపు స్వతంత్రనాటకమున సుభద్రాదేవిని దుర్యోధనునికి ఉంపుడుగత్తెగా నిత్తమా, మాఱుమనువుపెండ్లాముగా నిత్తమా, అని యామె యన్నలకు పెనురగడ జరిగినది. కాని, తుద కామె రాక్షసవివాహమునం దన్నుం గొనిపోయిన యర్జునునకే చిన్ననన్నమాటప్రకారము వదలంబడినది. ఔచిత్యలోపము లేకుండుటకై యీామె 'వాడవదినె గాద'నియుఁ జెప్పఁబడినది.

ఆధునికులలోఁ బలువురు (1) ఛందశ్శత్రువులు గాను, (వీరిమతమును నేను మరియొకయుపన్యాసమున వివరించెద) (2) సమానశత్రువులు గాను, 'మాషం చ శరచ్చంద్రచంద్రికాధవళం దధి, అను కాళిదాసప్రోక్తార్థశ్లోకమునకు సమాన మున్నను అక్షరలక్షలు వచ్చినవి....సమాసమును విడఁదివిచిన ఆగేదె

పెరుఁగు గడ్డవిఱిఁగి చిద్రుపలై విఱిగిపోయిన పాలపెరుఁగై పనికిరాకపోయి యాలక్షలం గోలుపోయి శిక్షలం దెచ్చికొనును. (3) అలంకారశత్రువులుగాను 'కైతకశిఖాలీలాయిత' మ్మన్న యుపమకే భవభూతి కవనముకన్న కాళిదాసకవనము భారతీకర్ణావతంసకహ్లారకళికామధూళీమాధుర్యముచేత నుత్కృష్టమై త్రాసులో మ్రొగ్గు చూపినది. అట్లే 'జంబూఫలాని పక్వాని పతన్తి విమలే జలే, తాని మత్స్యా నఖాదన్తి జాలగోళకశంకయా' అను శ్లోకమున కడపటిసాలంకారపాదమునకు మాత్రమే యక్షరలక్షలు వచ్చినవి. (4) లక్షణశత్రువులుగాను నడిఁకట్టుదురు. ఇందులో మహాజనప్రార్థన నంగీకరించి యూనివర్సిటీవారును, దొరతనమువారును వ్యాకరణశత్రువులను నివారించినారు. కాని వారి కపజయము జయతుల్యమే యయినది. ఎట్లన వారిప్రభావముచేత పాఠశాలలయందు వ్యాకరణప్రవచనము మాన్పఁబడినది. ఈశత్రుత్వ మెల్ల నశక్తత్వము గాని మఱియొకటి గాదు.

శ్రీనాథుఁడు శృంగారనైషధములో తనపాటించిన యాంధ్రేకరణకవనప్రకారము నిట్లు వక్కాణించినాఁడు. "అశేషమనీషిహృదయంగమంబుగా, శబ్దం బనుసరించియు, నభిప్రాయంబు గుత్తించియు, భావం బుపలక్షించియు, రసంబు పోషించియు, నలంకారంబు భూషించియు, ఔచిత్యం బాదరించియు, ననౌచిత్యంబు పరిహరించియు మాతృకాను సారంబుగఁ జెప్పఁబడిన యీశృంగారనైషధకావ్యంబు.... విలసిల్లు నాచంద్రా ర్కంబు." మఱియు "మృదుమధురచిత్రవిస్తరకవితావిలాస వాగీశ్వరు లగు కవీశ్వరులును....పరివేష్టింపం గొలువుండి" అని నైషధకృతినాయకుని వర్ణించి నైషధకావ్యము మృదుమధురకవన మని నిజాభిప్రాయముం దెలిపినాఁడు. దానినే యిప్పటికి కొండికలు కొందఱు ఇనుపగుగ్గిళ్ళనియు శిలావర్షమనియు వ్రాక్రుచ్చు చున్నారు. నాఁటికిని నేఁటికిని కవిత యింతటి తీసిగట్లయినది.

మఱియు నీకాలమున దోషములు గుణములుగాను, గుణములు దోషములుగాను ఎన్నఁబడుచున్నవి. గ్రంథచౌర్యము = బహుగ్రంథపాండిత్యము; అజ్ఞానము = వినయము; పేలవము = లలితము; దుర్వాదము = జయభేరి; అనౌచిత్యము = ప్రతిభ; తప్పుడుప్రయోగములు = భాషాభివృద్ధి; శృంగారము = బూతు.

అత్యంతమనోహరము లయిన గ్రంథములు కొన్ని ముద్రణవివరణాంధ్రీకరణములచే పాడగుట కొకకొన్ని యుదాహరణము లొసంగి యీయుపన్యాసము నుపసంహరించెద.

క. స్మరశశితటిదజపవమా
నరవిసుధాసలిలమున్యనంతారిష్టా
సురమృత్యుజ్వలనఁ జెలఁగు
సురవేశ్యలు గొలిచి రంత సుబ్రహ్మణ్యున్.

(—పాండురంగమాహాత్మ్యము 1-167.)

ఇందులకు టీక : 'స్మర....జ్వలనఁ' = మన్మథుడు చంద్రుఁడు మెఱుపుయొక్క ప్రకృతివాయువు సూర్యుఁడు అమృతము జలము సప్తమహర్షులు భూమి శివుఁడు వీరియొక్క ప్రకాశముచేత, చెలఁగు = అతిశయించునట్టి.'

ఈ క్రింది కాదంబరీవాక్యముం గన్నం బద్యార్థసాధుపాఠములు తెల్లమగును.

"యథా విబుధసద్మన్యప్సరసోనామ కన్యకా స్సన్తి. తాసాం చతుర్దశకులాని ఏకం భగవతః కమలయోనే ర్మనసః. అన్యద్దేవేభ్య స్సంభూతమ్; అన్య దగ్నే రుద్భూతమ్ అన్య త్పవనా త్ప్రసూతమ్. అన్య దమృతా న్మథ్యమానా దుత్థితమ్ అన్య జ్జలాజ్జాతమ్. అన్య దర్కకిరణేభ్యో నిర్గతమ్ అన్య త్సోమరశ్మిభ్యో నిపతితమ్ అన్యద్భూమే రుద్భూతమ్. అన్య త్సౌదామినీభ్యః ప్రవృత్తమ్. అన్య న్మృత్యునా నిర్మితమ్. అపరం మకరకేతునా సముత్పాదితమ్. అన్యత్తు దక్షస్య ప్రజాపతే రతి ప్రభూతానాం కన్యకానా మ్మధ్యే ద్వేసుతే ముని రరిష్టాచ బభూవతు, స్తాభ్యాం గంధర్వైస్సహకులద్వయం జాతమ్. ఏవమేతాన్యేకత్ర చతుర్దశకులాని."

—కాదంబరి పూ. భా, ౨౭-౪ పు. బొంబాయి ము.

గీ. తప్పు గల్గిన చోటనే యొప్పు గల్గు
సరసికావలి కవితల యవగుణములు
సరసఁ గవితావశోక్తులసరణియందు
నమృతధారాప్రవాహంబు లడరుఁగాదె' -౧-౧౪.

క. శ్రీద్యుతి సువర్ణరేఖా
విద్యోతితసదననికషవిద్వదనీక
ప్రద్యోతన నుతగుణశత
వేద్యారామానుజేంద్ర వేదాద్రీశా! ౪-౧.

ఇందుల టీక : ప్రద్యోతన = సూర్యుఁడా! - విద్వాంసుల యొరయికచేత త్వష్ట చేత సానపెట్టఁబడిన సూర్యునివలెఁ ప్రకాశించువాఁడా!

గీ. ఆచమూరువు యూథంబుఁ ద్రోచి పఱచె
వింట నమ్మేర్చి బోయ వెన్వెంటఁ దఱుమ
లోలజిహ్వాకరాళవిశాలముఖత
నోలి భీతేందుమృగశాబమో యనంగ,

బోయ రాహువు; వానిచేతియలుగుతోడి మండలీకృతచాపము రాహువుయొక్క లోల జిహ్వాకరాళ విశాలముఖము; చమూరువు ఇందు మృగము యూథము ఇందుఁడు. మోవి గాని నోలిగాదు.

క. నీయిచ్ఛయె మిన్నక పో
వోయి మునిప్రవర నిన్ను మెప్పింతును భూ
నాయక సభ నిందులకై
నీయత్నము వలవ దవల నే నున్నాఁడన్.

—ఆముక్తమాల్యద ౨-౪.

మెప్పింతు ననిన యతిభంగము. ఒప్పింతు ననవలయు. సిద్ధసమాసమేని భూనాయక సభమున అనవలయు.

చ. సగరు నలుం బరూరవుఁ ద్రిశంకుసుతుఙ్ బురుకుత్సుఁ గార్తవీ
ర్యు గయుఁ బృథుఙ్ భగీరథు సుహోత్రు శిబిఙ్ భరతుఙ్ దిలీపునిన్
భృగుకులు యౌవనాశ్వ శశిబిందు ననంగుని నంబరీషుఁ బూ
రుఁ గురుని రంతి రాఘవు మరుత్తుని గాలము కోలుపుచ్చదే.

ఇందుల టీక: ''షోడశమహారాజు లగు ౧. గయుని, ౨. పృథుని, ౩. భగీరథుని, ౪. సుహోత్రుని, ౫. శిబిని, ౬. భరతుని, ౭. దిలీపుని, ౮. పరశురాముని ఙ్, ౧౦. శశిబిందునియౌవనాశ్వుని (అనఁగా మాంధాతను), ౧౧. అనంగునిన్, ౧౨. అంబరీషుని, ౧౩. పూరుని, ౧౪. కురుమహారాజును, ౧౫. రంతిదేవుని, ౧౬. రామునిన్, ౧౭. మరుత్తుని- వీరలను'' అని పంచపాండవుల లెక్కకు విపరీతముగా నున్నది, పూరుగురుని అనునది సమాసము. యయాతి నని యర్థము.

"గయాంబరీషౌ శశిబిం ద్వనంగౌ, పృథు ర్మరుత్తో భరత స్సుహోత్రః
రామౌ దిలీపో నృగు ర న్తిదేవౌ, యయాతి మాంధాతృ భగీరథా శ్చ.''

వీరు షోడశమహారా

"హరిశ్చంద్రో నలో రాజా పురుకుత్సః పురూరవః
సగరః కార్తవీర్య శ్చ షడేతే చక్రవర్తినః." —వీరు షట్చక్రవర్తులు.

మ. "పవిధారాపతనంబు గైకొనని యప్పొలస్త్యుమై సప్తధా
తువులం దూఱఁ బరిశ్రమంబునకు నుద్యోగించె నా సప్తసా
లవిభేదం బొనరించి నిల్వక వెసం జన్నట్టి యుష్మన్నరు
జ్జవనాస్త్రం బొసగు న్సిరుల్ రఘుకులస్వామీ రమావల్లభా." -౪-౨౬

ఇందు మూఁడవపాదమున లజయతి. 'సలీలం జన్న' అని పఠింపవలయును.

చ. "రయమున వృష్టికై యెదిఁగి రచ్చలపై విధియింతు రుగ్రతన్
హయపతిమీఁద దంతిపతి నాతనిపై నృపతిన్ గజాదిని
ర్ణయముల మొత్తులాడుదురు మబ్బొకయించుక విప్ప విచ్చు వెం
గయి మఱి పోఁటి పోవుదురు సమస్తదిశాగతులైన యధ్వగుల్." ౪-౧౩౧

ఇందు మూఁడవపాదమున ర్ణమయతి. మ్రబ్బని పఠింపఁదగు.

శా. "ఏణీశాబవిలోలనేత్ర కనుఁగొంటే వీరు విద్యాధరుల్
మాణిక్యోజ్జ్వలరత్నకుండలులు సన్మార్గైకచారుల్ లస
ద్వీణాపాణులు చంద్రికామలశిరోవేష్టుల్ త్రిపుండ్రాంకితుల్
నాణీయస్తనతారహారులు శివధ్యానైకనిష్ఠాపరుల్."

—పారిజాతాపహరణము,

ఈముద్రణమున 'శిరోవేష్టుల్' అను పుల్లింగముచేతను శిరోవేష్టముచేతను (అనఁగా తలపాగాచేతను) సూచితులైన పురుషులకు చతుర్థపాదమున స్తనములు చెప్పంబడుట యాశ్చర్యము. 'నాణీయస్త స్వర' అని పఠింపవలయు. 'కరము దొడ్డ' యని యర్థ మగును. ఇది నాకావించిన సవరణ. ఇందుల యైతిహ్యములు. ఇప్పటికి రమారమి ౩౭ సంవత్సరములకు మున్ను ఈపద్యము గల పారిజాతాపహరణ భాగము యఫ్. ఏ., పరీక్షకు పఠనీయముగా నుండినది. ప్రవచనక్రమమున నీపద్యము రాఁగా, మదరాసు క్రిస్టియన్‌కాలేజిలోని యాంధ్రప్రధానపండితులు శ్రీమాన్ నిశ్చింత తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారును, పూర్వము నాకు నార్మల్‌స్కూలులో నాంధ్రోపధ్యాయులుగా నుండి యేతద్వృత్తాంతకాలమున ప్రెసిడెన్సీకాలేజీలో నాంధ్రప్రధానోపాధ్యాయులుగా నుండిన శ్రీచదలవాడ సీతారామ శాస్త్రులవారును దీని కర్థము పిమ్మట యోజించి చెప్పెద మని విడిచివైచిరి. ఆకాలములో నేను

కార్యవశమున మదరాసులో నుంటిని. అప్పుడు నాయొద్ద క్రిస్టియన్‌కాలేజి యఫ్. ఏ., విద్యార్థి నాబాల్యమిత్రము శ్రీయుత ద్రోణంరాజు వేంకట కృష్ణరావు గారు నిత్యము మాయింట నీపుస్తకమును చదువుచుండిరి. అపాతసమయమున నొకనాఁడు మద్గురువర్యులు సీతారామశాస్త్రులవారు నాయున్నవీథికి కార్యాంతర మున వచ్చి నాకును తమదివ్యసాన్నిధ్యము ననుగ్రహించి, "గ్రంథ మేమి? ప్రకృత మేమి?" అని ప్రశ్నించిరి. ఇప్పుడే 'ఏణీశాబ'కు అర్థము చెప్పితి నని విన్నవించితిని. ఎట్లు చెప్పితి వనిరి. స్తనమును తరప్పత్యయముగా మార్చితి నంటిని. సవిస్తరముగాఁ జెప్పు మని యానతిచ్చిరి. ఇట్లు ప్రాక్రుచ్చితిని: "ఇటఁ బద్యమున విద్యాధరులతారహారములు చెప్పఁబడినవి. మేఘోద్భవమౌక్తికములు కుక్కుటాండప్రమాణము లనియు, అవి నేలంబడకముందే అంతరాళముననే విద్యా ధరులు హరింతు రనియు రత్నపరీక్షాగ్రంథమందు చెప్పఁబడియున్నది. అణీయస్ అన కడుంజిన్న. నాణీయస్ అనిన కడుందొడ్డ నాణీయస్తర అన్న కడుంగడుం దొడ్డ. కుక్కుటాండప్రమాణము లగుటచే నట్టివర్ణన విశేషాధాయకము; విద్యాధరు లగుటచే సముచితము. నఅణీయస్ అని ఛేద మున్నందున ధ్యానశబ్దములోని 'య'తో యతి సరిపడును అని. అంతట వారు ఇయస్ తరప్పత్యయములు సమార్థకములు. ఇవి యొకటిదానిపై నొకటి రాఁదగునా యని యాక్షేపించిరి. "శ్రేష్ఠతమాయకర్మణే ఆప్యాయధ్వమ్" అని శ్రుతి నుదాహరించితిని. అది వైదికప్రయోగము, లోకమున నెట్లు పనికివచ్చు ననిరి. లోకమునం గూడ దని నిషేధములే దని చెప్పుకొంటిని. ఇట్టి ప్రయోగాంతరము భాషలో చూపఁగలవా అనిరి. ఈపద్యము నుదాహరించితిని : ఆముక్తమాల్యద ౩-౯౨.

స్రగ్విణి : "అస్థితాహీంద్రశయ్యాదవీయస్తర
ప్రస్థితాంఘ్రిశ్రితవ్రాతచేతోఘదా
కస్థలప్రస్ఫురత్కౌశియక్ష్వేళమూ
ర్ధస్థలీన్యస్తమత్తల్లిహల్లీసకా."

అంతట వారు "అంగీకరించితిని, సంతోషించితిని. ఈపద్యమునకు నేను అర్థము చెప్పక విడిచితిని. నేఁడు చెప్పెదను" అని సెలవిచ్చిరి. అంతట నేను ప్రాంజలినై కృతార్థతం దెలుపుకొంటిని. నాఁటినుండియు అప్పుడప్పుడు ప్రసంగవశం బున ఎఱుఁగఁగలవారితో నేను నాకడమనపరణతో దీనినిం బ్రస్తావించుట గలదు. పిమ్మట పారిజాతాపహరణమును ఈసవరణతో ముద్రించితిని. ఇతరుల తదనంతర ముద్రణలకును ఈసవరణ యెక్కినదని తలంచెద.

ఉ. హారిమయూరవిభ్రమము లంచలఁ జెందఁగఁ దద్విలాసముల్
తారలఁ జేరెఁ బుష్పితకదంబవిజృంభణస ప్తపర్ణనా
నారుచిరప్రసూనభజనం బొనరించి శరత్సమాగమం
బారయ నంబుదాగమమహామహిమోన్నతి నాక్రమించినన్.

ఉ. బాలలు లీలతో బలుసుఁబండులచాయఁ దనర్చి పండికై
వ్రాలిన రాజనంబులకు వచ్చు శుకంబులఁ జేరనీక పోఁ
దోలి రవంబుతోఁ జెఱకుఁదోఁటల నీడలనుండి పాడి రు
న్మీలితహావభావరమణీమకరాంకుని సాహసాంకునిన్.

—జక్కన. విక్రమార్కచరిత్ర - శరదృతువర్ణనము - ४-३६, ३७.

రవము విని వీ రున్నారని యెఱింగి చిలుకలు తొలఁగిపోవు నని భావము.

దండయాత్ర :

మ. "దివిజస్త్రీకుచకుంభకుంకుమముతో దివ్యాంగనాపేటికా
నవకర్పూరరజంబుతో నమరకాంతాదేహహారిద్రవం
కవిశాలోన్నతితో సుధీనిటలభాగన్యస్తకస్తూరితో
నవనీరేణువు సాటియై పరఁగె నాశాకాశసీమంబులన్. —४-७०.

వీటికార్థమే గదా పేటికలో నుంచుట; మఱియు పేటికలో నుంచుటకన్న బరిణలో నుంచుకొనుట స్వాభావికము. వస్త్రములను పేటికలో నుంచుకొందురు. కావున వీటికా అనవలయు. ప్రక్రమము దివిజస్త్రీసంబంధి వస్తువులై యుండ నడుమ సుధీసంబంధివస్తువుం జెప్పుట ప్రక్రమభంగము గాదా. పైగా సుధీమాత్రులకు కస్తూరీతిలక మేమి ? ప్రభువులకైనం దగుఁ గాక. కావున సురీ అనవలయు.

సురతావసానవర్ణన :

సీ. తొంగలిఱెప్పలతుదలఁ గైవ్రాలిన
కొనరుఁజూపులయందు మిసిమి దోఁపఁ
దారహారములన ర్తనఁ గళాసించిన
కుచకుంభములు మీఁదఁ గొంత నిక్క
గుంతలంబులత్రుళ్ళగింతలు సడలిన
కెమ్మోవిచుంబనక్రీడ కెలయ
మణికాంచివలయంబు మౌనంబు గైకొన్న
యురునితంబము కేళి కుత్సహింపఁ

గీ. జెమట చిత్తడి మైపూఁత దెమలి చనిన
నెమ్మనంబునఁ దమకంబు నివ్వటిల్ల
నున్న జలజాక్షియొప్పు నృపోత్తమునకు
మదనపునరుద్భవనికారమంత్ర మయ్యె. -౪-౨౨౮.

తుదలఁ, నర్తనఁ అనుపదములు ప్రథమాంతములుగా నుండవలయు. కైవ్రాలిన కళాసించిన, సడలిన, కైకొన్న అను భూతార్థక్రియావిశేషములు చేదాద్యర్థకము లుగా నుండవలయును. పునర్భవనికారమంత్రము పునర్భవనకారిమంత్రము గావల యును. తదనుగుణముగానే దీని కవతారికాప్రాయ మగు నవ్యవహితపూర్వపద్యము.

క. సురతావసానలీలా
పరిరంభముమీఁది రతికిఁ బ్రారంభముగాఁ
దరుణియు నరుఁడు రమించిరి
కర మరుదుగఁ జతురశీతికరణప్రౌఢిన్. -౪-౨౨౫

ప్రమదవనవిహారము :

చ. "అలరులతోటలోన విరులన్నియుఁ గోసితి రంచు బోటులన్
సొలయఁగనేల బాల యిటుచూడఁగదే లతికావనీరుహం
బులదెసఁ ద్రవ్వి తండములు పుష్పము లున్నవి యంచుఁ బ్రోడ యై
పలుకు వయస్య నేర్పుకల భామిను లెల్లను మెచ్చి రిచ్చలన్."

-౫-౩౫

ఇట వయస్యపల్కున నేర్పేమున్నది? ప్రోడి యేమున్నది? జక్కన ప్రతి పద్యము చోద్యముగాఁ జెప్పంబ్రతినపట్టినవాఁడు.

క. "ప్రతిపద్యము చోద్యముగాఁ
గృతి చెప్పిన నొప్పుగాక కృతి నొకపద్యం
బతిమూఢుఁడైన జిత్రతఁ
బ్రతిపాదింపఁడె ఘుణాక్షరన్యాయమునన్." —౧-౧౭.

ఇందు చోద్య మేమున్నది? పువ్వులు తనకు లేవాయె నని యలయుచున్న ముగ్ధను విక్రమార్కచక్రవర్తి నవవధువును తదీయవీక్షణమాత్రముచే 'తిలకో వీక్షణేన చ' అని దోహదకళయందుఁ జెప్పినరీతిగా తిలకములు పూచును గావున

ప్రౌఢవయస్య వానిని చూడు మన్నది. ఇందలిచమత్కారమును వివరింపం బని లేదు. ఉన్నభామినులు కోపనలందఱు. "కోపనా సైవ భామినీ". నవ్వి రనుట మందము. మాటనేర్పునకు మాటనేర్పరులు హర్షించి రనుట సుందరము; కావున "తిలకావనీరుహంబు" లనియుం, "కలభాషిణు" లనియుం బఠింపవలయు.

సీ. 'పదునాల్గుజాతులఁ ద్రిదివకాంతల మీఁఱు
పద్మినీజాతిసౌభాగ్యవతులు."
—రాఘవపాండవీయము. ౧-౧౨.

"అఖిలదిగ్దేశభూపసమర్పితంబు
లగుచు నరణము గతిఁ దోన యరుగుదేరఁ
దను వరించు జయశ్రీలఁ గొనుచు నతఁడు
పురికిఁ జనుదెంచు సొంపు వాగగోచరతఁ బరఁగె"

అని వాక్యశేషము. దశరథమహారాజునకును పాండురాజునకును వారిచే దిగ్విజయమున జితులైనరాజులు పదునాల్గుజాతుల పద్మినులను అర్పించి రని టీకాసారము. ఆపదునాల్గుజాతులను టీకాకారుఁడు ఇట్లు పరిగణించినాఁడు: "బ్రహ్మ, క్షత్ర, వైశ్య, శూద్ర, వ్యావహారిక, గోరక్షక, శిల్పక, పంచాహణ, కుంభకార, తంతువాయ, క్షౌరక, రజక, వస్త్రచ్ఛేదక, చర్మకర, తిలఘాతక, లుబ్ధక, చండాల, మాతంగు లనెడి పదునెనిమిదిజాతులలో బ్రాహ్మణజాతియు, నరబాహ్య లయిన లుబ్ధకచండాలమాతంగజాతులయందును" అరిగాఁపులిచ్చిన యీపద్మినులయందలి రజక, చర్మకరపద్మినులును, దశరథపాండులకు భోగ్యలా ? కారేని వారి పద్మినీత్వప్రస్తావన యేల, తదర్పణ మేల ? 'పదునాల్గుజాతుల త్రిదివకాంతలన్' అని సమాసముం జేయవలయును. పైపాండురంగమాహాత్మ్యగత 'స్మరశశీ'త్యాది పద్యముద్రణవిమర్శయందుఁ జెప్పఁబడిన పదునాల్గుతెగల యప్సరస లర్థము. వారిని మీఁఱు పద్మినులను అరిగాఁపురాజు లిచ్చి రనుట సమంజసము.

గీ. "జగతిఁ గోసలకేకయమగధుల తన
యలవరించిన యాజ్ఞలో మెఁలగఁజేసె."

ఇట టీకాకారుఁడు రామాయణార్థమున 'కోసల....తనయులన్' అని సమాసముగాఁ గొని భారతార్థమున 'మగధులన్' అని విడఁదీసి "ఈదేశములరాజులను" అని

యర్థము వ్రాసి ద్రుతకార్యము రామికి గతి వ్రాయకదాఁటినాఁడు. 'మగధుల' ఇందలి తుదియకారము అవధారణార్థకము. లక్షణచే కోసలకేకయమగధరాజులు సయితము, అనఁగా అంతటి గొప్పరాజులు కూడ అని యన్వయము సేయవలయును.

భారతము-ధర్మజు వాక్యము : కర్ణుని గుఱించి :

చ. "అతనికి నాకునుం గలిగె నాహవ మింతకుమున్న యందుఁ బా
ర్షదుఁడును సత్యకాత్మజుఁడు శాంతనవాంతకరుండు ద్రౌపదీ
సుతులును జూడఁగా నతఁడు సూతహయధ్వజపాతనంబు సే
సి, తనువుఁ దీవ్రకాండములఁ జెండఁగ నే వెగడందితిం గడున్."

కర్ణప. ౩-౩౧.

ఇట్టిపద్యము ప్రాచీనభారతముద్రణమందును, శబ్దరత్నాకరమందును గలదు. ఇందలి తదప్రాసమును గని కొంద రిదానీంతనులు తదప్రాసముం బ్రయోగించిరి; ప్రమాణ మడిగినవారికి దీనినే చూపించిరి. ఇందలిది పార్షతశబ్దము గాని పార్షద శబ్దము గాదు. పృషతుఁ డనురాజర్షియొక్క గోత్రాపత్య మగుటంబట్టి ధృష్టద్యుమ్నుఁడు పార్షతుఁడు, ద్రౌపది పార్షతి. ఇంచుక పొరబాటు ఇంతచెట్టం దెచ్చినది.

గీ. "తరుణి నతనాభిమండలోదంచనాభి
రామరోమావళీజ్యావిరాజమాన
నీదు తను వుండఁజేసి తానెఱకునేయు
రతివరుఁడు హారగుళికల రాజవదన."

—శృంగారనైషధము.

దమయంతిని ఉండచేసిన పిమ్మట పెండ్లి యెవరికి ? ఎవరి నెఱకులకును వేయును. ఆమెనే గోతములో కట్టి ఎముకలు విఱుగఁగొట్టునా ? ఇట్లు పఠింపవలయు. "ఉండఁజేసితా" అను దానిని "ఉండవిలుసేసి" అనియు. "రాజసదనను" "రాజ

హంస"గాను పఠించునది. ఇందులమూలము :

"త్వద్గుచ్ఛావళి మౌక్తికాని గుళికాస్తం రాజహంసం విభో
ర్వేధ్యం విద్ధి మనోభువః స్వమపితాంమంజూం ధనుర్మ ఇరీమ్
యన్నిత్యాజ్క నివాసలాలిత తమజ్యాభుజ్యమానం లస
న్నాభీమధ్యబిలావిలాస మఖిలం రోమాళి రాలమ్బతే." —౩-౧౨౩.

మహా. స్రగ్ధర :

"రతిక్రీడాహంసమోహగ్రహణశశిభృశప్రార్థనోన్నిద్రతారా
పతియై దుఃఖించు సత్యప్రస్మృమరనిజదృగ్బాష్పధారాగతుండున్
ప్రతిబింబప్రాప్తలాభప్రముదితసుత యై రంజిలున్ రాత్రు లేతత్
ప్రతిపక్షక్షోణిపాలప్రమదగిరిదరీప్రాంతకాంతారభూమిన్."

ఇది యన్యముద్రణపాఠము. ఇందు పూర్వార్ధమునం బదియక్షరదోషము లున్నవి. 'రతి క్రీడా' 'గ్రహణ' 'శశి' 'ప్రార్థనో' 'సత్య' 'తుండుఁ' అను నాఱుతుండ్లను మార్చి యీయర్ధము నిట్లు పఠింపవలయును.

"రతిఁ గ్రీడాహంసమోహగ్రహిళ శిశుభృశప్రార్థితోన్నిద్రతారా
పతియై దుఃఖించు సద్యఃప్రస్మృమరనిజదృగ్బాష్పధారాగతేందు."

ఇందుమూలము :

"ఏతద్భీతారినారీగిరిబిలవిగళద్వాసరానిస్సరన్తీ
స్వక్రీడాహంసమోహగ్రహిళశిశుభృశప్రార్థితోన్నిద్రచంద్రా;
ఆక్రన్దద్భూరియత్తన్నయనజలమిళచ్చంద్రహంసానుబింబ
ప్రత్యాసత్తిప్రహృష్యత్తనయవిహసితై రాశ్వసీ న్న్యశ్వసీ చ్చ."

-౧౨-౨౮.

ఆంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటకము-V. ఇందు ఈక్రిందిశ్లోకమున క్వ శబ్దమును ఆంధ్రీకర్త యేవాక్యములోని కాకర్షించిరో కనుటకై దాని తెలుగుం గనఁగా అది యిట్లుండినది. రసాభాసము నేను చెప్పనక్కఱలేదు.

"మాతస్తాతః క్వయాతః సురపతిభవనం హా కుతః పుత్రశోకాత్
కోఽసౌ పుత్ర శ్చతుర్ణాం త్వ మవరతయా యస్యజాతః కిమస్య
ప్రాప్తోఽసౌ కాననాన్తం కి మితి నృపగిరా కింతథాఽసౌ బభాషే
మద్వాగ్బద్ధః ఫలం తే కి మిహ తవధరాధీశతా హా హతోఽస్మి."

ఇది మాతులగృహాగత భరతకైకేయీసంవాదము :

శా. "అమ్మా యెక్కడి కేగెఁ దండ్రి ? సుత ! యింద్రాస్థాని; కేలా వియో
గమ్ముం గల్గగ నాత్మపుత్రు నిదిపోఁగా నేల యాతం డర

ణ్యమ్ముం గూర్చి నృపోక్తి నాతఁ డెటు లన్యాయంబుగం బల్కె వా
క్య మ్మేమ్మెబంధము గాఁగ నాదిఫల మేమా నీకు రాజ్యం బయో." —V

జామదగ్న్యుఁడు – (విలోకించి) వీఁ డర్ధముగ్ధుఁడు గదా ! ఎందువలన నన్నే
వీనిఁ గామించుచున్నాఁడు. చెప్పుటయందు రాముఁ డని పల్కుచున్నాఁడు. IV.

ఇందులకు మూలమైన దుష్టముద్రణము. "అర్ధముగ్ధః ఖల్వయం జనః, యదేనంకామయత. వక్తవ్యే రామ ఇతి జల్పతి" ఆంధ్రీకర్త "కామయతః" అను పదమును 'కామయతే' అనునర్థమునం గొనెఁ గావలయు. ఇందులకు సాధుముద్రణము 'అర్ధ....కామ ఇతి వ్యక్తవ్యే రామ ఇతి జల్పతి." కామ అనుటకు రామ అనుటలో మాసరి, రా తప్పు. కావున సగమే మూఢుఁ డనుట.

—భారతి
ప్రమోదూత, జ్యేష్ఠము – జూన్, 1930
సంపుటము 7, సంఖ్య. 6.

ఆంధ్ర జానపదగేయ సాహిత్యము

—డాక్టర్ బి. రామరాజు

పద్యము కన్న పదమే ముందు పుట్టిన దనియు, ఆపదము (గేయము) కూడ నాగరకతా ప్రారంభమున మానవుడు సంతోషసమయమున చిందులువేయుచు కూనిరాగముల నాలపించుచు లయాన్వితము లగు మనోభావముల వెలార్చుటచే నుద్భవించిన దనియు సాహిత్యతత్త్వజ్ఞుల యభిప్రాయము. కొందఱు పండితులు పనిపాటలు చేయు మానవులు తమకష్టము కనబడకుండుటకై యప్రయత్నముగా నేవో మాటలు లయాన్వితముగా గేయరూపమున బహిర్గత మొనర్చి రనిరి. ఇందేది సిద్ధాంత మైనను కవిత్వ ముల్లాసమునకును కష్టనివారణమునకును పుట్టిన దని భావింపవచ్చును. భారతదేశమున పూర్వమును ఇప్పుడును జనపదములే కనుక నిట్టి గేయములకు పుట్టినిండ్లును జనపదములే యగును. జానపదులందే ప్రచారమున నుండుటచే నిట్టి గేయములకు జానపదగేయము లని సర్వసాధారణ మగు పేరు కలిగినది. జనపద జానపదశబ్దములు క్రమముగా దేశవిభాగమునకును అందుండు ప్రజలకును మనపూర్వసాహిత్యమున వాడబడినవి. జానపదగేయములనే పల్లెపాట లందురు కూడ. ఔత్తరాహులు లోకగీతము లందురు. ఇంగ్లీషులో వీనినే 'ఫోక్ సాంగ్స్' అందురు. ఇది జర్మనుభాషాజన్యము పాశ్చాత్యదేశములందు సాహిత్యాభిమానులును, నృత్యశాస్త్రవేత్తలును కడచిన రెండు శతాబ్దములనుండి ఇట్టిగేయములను, వాఙ్మయమును సేకరించి పరిశోధనలు సలుపుచున్నారు. ఆయాజాతులకును భాషాసాహిత్యములకును ఇట్టి గేయములే మూలకందము లని వార లభిప్రాయపడి యున్నారు.

జానపదగేయమునకు ముఖ్యలక్షణములు ౧. అకర్తృత్వము లేదా సామూహికకర్తృత్వము ౨. స్థిరరూపరాహిత్యము ౩. రచనాకాలము తెలియకపోవుట ౪. మౌఖికప్రచారము ౫. అకృతకశైలి ౬. గేయత్వము ౭. ఆశురచనము ౮. పునరావృత్తి ౯. జనసామాన్యపరిచితవస్తువు. ప్రతిగేయమున ఈలక్షణములన్నియు నుండ నవసరములేదు. కాని యీలక్షణము లన్నింటి కూడలి యగు ప్రధానతత్త్వము— అజ్ఞాతశిల్పము మరియు సార్వజనీనత యున్న చాలును. కనుక ప్రాక్తనమానవుని మనోగతభావవ్యక్తీకరణము లైన లయాన్వితము లగు నుడు

గులు మొదలుకొని యఖండపాండితీమండితుల జనామోదము గల పదకవితలును జానపదగేయములే యగును. ఒక్కొక్క లక్షణమును బట్టి ఏది జానపదగేయమో ఏదికాదో నిర్ణయించుట కన్న సాహిత్యతత్త్వము ననుసరించి కవిత్వమంతటిని రెండు పెద్దవిభాగములు చేయవచ్చును. ఒకదాని తత్త్వము జ్ఞాతశిల్పము, మరింకొకదాని తత్త్వ మజ్ఞాతశిల్పము. మొదటిది భావుకుడైన కళాకారుని ప్రయత్నమున దిద్ది తీర్పబడినది. రెండవది జానపదునిసృష్టి. మరియు నప్రయత్నముగా ఒకనోటినుండి ఇంకొక నోటి కెక్కి ఒకప్రాంతమునుండి ఇంకొకప్రాంతమునకు ప్రాకి తనకు తానే రూపుదిద్దుకొన్నట్టిది. మొదటిది ఏకకర్తృకము, రెండవది అజ్ఞాతకర్తృకము లేదా సామూహికకర్తృకము. మొదటిది నాగరకతామందారసౌరభ్యసంవాసితము. రెండవది ప్రాకృతత్వపృథ్వీగంధబంధురము. మొదటిది రెండవదాని క్రమపరిణామ వికాసరూప మని విజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఆంధ్రకవిత్వముకూడ ఇట్టిక్రమపరిణామమునకు వెలయైనది కాదు. జానపదగేయములే దేశకవితగా పరిణమించినట్లు మన కనేకాధారము లున్నవి. సీస, గీత, రగడ, ద్విపద, మధ్యాక్కర, తరువోజాది దేశీయఛందములు కొన్ని జానపదగేయముల కొలదిమార్పులతో నల్లబడినట్లు భావింపనగును.

పండితసారస్వతమున కన్న జానపదసాహిత్యమునకు నిత్యజీవితము నలముకొను శక్తి హెచ్చు. రాజపోషణమున పండితప్రకాండుల యాదరణమున శిష్టసాహిత్య మభివృద్ధి నందినది. కాని జానపదగేయ సాహిత్యము మాత్రము కేవలము ప్రజానీక మిచ్చిన కేలూతవలననే కాలు నిలద్రొక్కుకున్నది. ప్రౌఢోక్తులచేతను, కవిసమయములచేతను పాండిత్యప్రకర్షాప్రకటనముచేతను శిష్టసాహిత్యము జానపదులకు బెదురుబొమ్మ యైనది. జానపదగేయములం దిట్టి ప్రౌఢోక్తులు గాని పాండిత్యప్రకర్షగాని యుండుటకు వీలులేదు. ప్రజలు నిత్యజీవితమందు వాడుకొనెడు వ్యావహారికభాషయందు సులభశైలిలో సాధారణరీతిలో మనోభావములు వెలార్చునట్టి జానపదగేయములే వారికి ప్రీతిపాత్రములు. ఇదిగాకను జానపదగేయము లాయాదేశములందలి మతపరిణామములను మన స్తత్త్వములను, వీరుల యుదంతములను, పతివ్రతలకథలను, అత్యాచారములకు గురియైనవారిగాథలను, ఆచారవ్యవహారములను, విశ్వాసములను వినోదములను విందులను, వేడుకలను. అన్యోన్యానురాగములను, వియోగసంయోగములను, సౌందర్యసౌభాగ్యములను, సుఖదుఃఖములను జాతీయత ప్రతిబింబించుటచే నీజానపదగేయములు నిసరమనో

హారములుగా నుండును. ఆంధ్రదేశమందును కళలవలెనే కవిత్వముకూడ నిత్య జీవితము నాక్రమించి యలముకొన్నది. కట్టుబొట్టు, ఇండ్లువాకిండ్లు, పాత్రలు, ఆభరణములు కళామయము లైనటులే కూలిపని, పడవలాగుట, విసరుట, దంచుట మొదలగు ప్రతిపనికిని కవిత్వ మూతగా నిలబడినది. జాతీయత నింతగా పుంజి కొన్నవి. కనుకనే ఈపదకవితలు దేశికవితగా పరిణతి పొందినవి. దేశీయులగు కవులు మార్గకవిత్వముపై తిరుగుబా టొనర్చి దేశీయవృత్తముల దీసికొని దేశి ఛందములందు దేశీయుల కనువైనట్లు చెప్పిరి. సంస్కృతమార్గ మవలంబించిన కవులకు పండితులకు ఈవిధానము నచ్చలేదు. సంస్కృతకవులకును ప్రాకృత కవులకును ఇట్టివై మనస్యమే యుండినట్లు తెలియుచున్నది.

గేయసాహిత్యము చిరకాలమునుండి తెలుగునాట వృద్ధియైన దనుటకు శిష్ట కవులు పేర్కొన్న సమకాలికగేయములే గొప్పసాక్ష్యము. గేయములన్నియు మాత్రాఛందమున నుండును. గేయకవితలు దేశికవితలుగా పరిణతి నొందిన ట్లిది వరకే చెప్పితిని. ఆదికవి యని పలువు రామోదించిన నన్నయకు పూర్వమున నున్న శాసనములందే దేశికవితారీతులు గాన్పించుచున్నవి. పొట్లదుర్తి మాలెపాడు శాసనమున (6వ శతాబ్ది) రగడ, గుణగవిజయాదిత్యునికాలము (845) నాటి పండరంగుని శాసనమున తరువోజ, యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనమున మధ్యాక్కర లున్నట్టు లంద రెరిగినవిషయమే. స్వయముగా నన్నయభట్టారకుడు తరువోజ మధ్యాక్కర, అక్కర, మధురాక్కరలను వాడెను. నన్నెచోడుడు దేశికవిత్వమును దేశిసత్కవులను సంస్తుతించెను. తన కాలమున ప్రచారమున నున్న కొన్ని గేయ రీతుల నాతడు పేర్కొనెను. అంకమాలికలు, ఊయలపాటలు, ఆలతులు గౌడుగీతములు రోకటిపాటలు మున్నగునవి నన్నిచోడుడు పేర్కొనెను. నన్నె చోడుని తరువాత మన కీ గేయముల జాడ యధికముగా గానబడునది పాల్కురికి సోమనాథుని రచనములందు. స్వయముగా సోమనాథుడే శైవమతప్రచారమున కను కూలమగు దేశిఛందము చేపట్టి "ఉడుతరగద్యపద్యోక్తులకంటె, సరసమై పరగిన జానుతెనుంగు, చర్చింపగా సర్వమాన్య మగుట కూర్చెద ద్విపదలు కోర్కి దైవార" నని సాహిత్యమం దొక నూత్నమార్గమును ద్రొక్కెను. సోమనాథుని కవిత్వమున కాధారము లానాడు ప్రజలు భక్త్యుద్రేకములతో పాడుకొన్న గేయములే నట "ఆతతబసవపురాతనభక్తిగీతార్థసమితియే మాతృక గాగ" నాతడు కవిత్వమునకు గడంగెను. సోమనాథుడు రోకటిపాటలను. తుమ్మెద, ప్రభాత, పర్వత, ఆనంద,

శంకర, నివాళి, వాలేరు, గొబ్బి, వెన్నెలపదములను పేర్కొనెను. కాలమిదమిత్థ ముగా తెలియని ఏగంటి వారి వచనము లాంధ్రదేశమంతటను ప్రాకిపోయినవి. వారి కాలజ్ఞానవచనములందు తుమ్మెదపదములు, ఏలపదములు, లెల్లెపాటల వంటివి గలవు. పోసెట్టి లింగకవిచే నవచోళచరిత్ర ప్రస్తావనలో నాధిమ శివశక్తిస్తుతిలో బాల్కురికి సోమనాథుని పిమ్మట సుప్రసిద్ధగేయరచయితగా స్తుతింపబడిన గార్లపాటి లక్ష్మయ్యగారే యాగంటి లక్ష్మయ్యగా రని విజ్ఞుల యభిప్రాయము. లక్షణకారు లుదాహరించిన నాచనసోముని జాజరపాట ఛందముననే ఇప్పటికిని తెలంగాణమున జాజరపాటలు కామునిపున్నమపండుగు సందర్భమున జానపదులు పాడెదరు. కేతన దశకుమారచరిత్రమున మూలమందు లేని పాటల ప్రసక్తి కలదు. శ్రీనాథుడు యక్షగానములను జాదుర (జాజర) లను తడవెను. మంచనశర్మ టిట్టిభశెట్టి మిత్రద్వయ మోరుగల్లు చూడబోయి ద్విపదప్రబంధమున వీరానీకముం బాడు వనితను, పరశురాముని కథలను బాడు బవనీల చక్రవర్తిని, కామవల్లీమహాలక్ష్మికై టఖారివలపు వాడుచువచ్చు జక్కులపురంధ్రిని గాంచెను. పోతన్న గోవిందుమీది పాటలు వినెను. కొఅవిగోపరాజు వెన్నెలగుడిపాటను పేర్కొనెను. పదకవితాపితామహు డని పేరెన్నిక గన్న తాళ్ళపాక అన్నమా చార్యులవారు తమకాలమందు వినబడుచుండిన జానపదగేయముల మాదిరుల కన్నిటికిని సరిపోవునట్లు సంకీర్తనల రచించిపెట్టిరి. ఈయన భార్య తాళ్ళపాక తిమ్మక్కగారికృతి సాగిన దీపాటబాటయందే. తాళ్ళపాకవంశము పదకవితలకు పంటపొలము. చినతిరుమలాచార్యుడు పదములు వ్రాయుటయే కాక సంకీర్తనలక్ష ణముగూడ రచించెను. తాళ్ళపాకవారి రచనములు జానపదగేయములు కాకపోయి నను గేయస్వరూపములను వాని పరిణామమును మాత్రము సూచించును. సంకీర్తన లక్షముణలందు ఏలలు గొబ్బిళ్ళు, చందమామపదములు, అర్ధచంద్రికలు మొదలగు గేయముల లక్షణములు వివరింపబడినవి. దిగ్విజయార్థము బయలుదేరనున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయల కపరిమితోత్తేజ మొకజానపదగేయము కలిగించినయైతిహ్య మంద రెరిగినదే. స్వయముగా నామహారాజు ప్రాతర్వేళల "సంధుయంత్ర నతి కృత్రోద్గీతగేయౌఘము" ల్వినెను. లభించినంతవరకు మొదటిదిగా భావింపబడు కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయ యక్షగానమున వివిధములగు గేయఫణితులు కాననగును. దామెరల వెంగళభూపాలుడు, జాజరపాటలను ధవళములను కళ్యా ణపు పాటలను పేర్కొనెను. కదరీపతి నాయకుడు "సువ్వాలు నోశ్శొభనములు

ధవళాలు న్మొదలైనపాట''లే కాక ఏలపదములు, రాట్నముపాటలు, గొబ్బిళ్ళ పాటలు, పరశురామునిపైపాటలు దడవెను. నాయకరాజుల కాలమందు పదకవిత్వము పరాంకోటి నందినది. రంగాజి రామభద్రాంబ కృష్ణాజి మొదలగు కవయిత్రులే కాక విజయరాఘవనాయకుడు మొదలగువారును, పదకవిత లల్లిరి. భద్రాచల రామదాను పాడినపాటలు జానపదగేయములుగా ప్రచార మందినవి. క్షేత్రయ్యగారు మువ్వగోపాలుని మోహించి పాడినపాటలును, అన్నమాచార్యుని భక్తిసంకీర్తన పథమున నడచిన త్యాగరాయలవారి కీర్తనలును కర్ణాటకసంగీతసరస్వతికి తలమానికము లైనవి. పదకవిత్వమునకు గల ప్రచారమును జూచి పండితకవుల పండ్లు గూడ పులిసినవి. ఎలకూచి బాలసరస్వతి, కంకంటి పాపరాజు, గోగులపాటి కూర్మనాథకవి, అల్లూరి కుప్పనవంటి పండితకవులుగూడ పదరచనమునకు చేయి చేసికొనిరి. వీరి దంతయు పదకవిత్వమే యైనను ప్రౌఢమైనది. ఇది దేశిసారస్వతమున జేరిపోవును. కాని గేయకవితా పరిణామమును కనుగొనుటకు మాత్రము తోడ్పడును. ఇది నన్నయకు పూర్వమునుండి త్యాగరాజువరకు వచ్చిన సాహిత్యమున పదకవితాప్రసక్తి మాత్రమే.

త్యాగరాజు తరువాత స్వయముగా జానపదులు రచించినవి లేదా జనపదములందు ప్రచారముగాంచినవి గేయము లనేకము దక్కిన వనుకొనవచ్చును. కొన్ని కాలగర్భమున గలిసిపోయి యుండును. ఏసాహిత్యమునకును ఈవిపత్తు తప్పినది కాదు. భద్రపరచెడువా రుండినచో యాగంటి లక్ష్మయ్యగారి వచనములవలెనే అతిప్రాచీనగేయములు మనకు మరికొన్నియైనను దక్కియుండును— ప్రాతతాళపత్రగ్రంథములం దచ్చటచ్చట కొన్నిపాటలుమాత్రము కనబడుచున్నవి— ముద్రణాసౌకర్యములు కలిగిన ప్రకాశకులు తమ లాభముకొఱకు చేసినపనియే యైనను ఈ గేయసాహిత్యమునకు కొంత మేలే జరిగినది- ముద్రితగేయములం దధికభాగము ఆధునికమే. మౌఖికప్రచారమున నున్న చిన్నచిన్నగేయము లాధునికు లగు ఉత్సాహవంతులు సేకరించి ప్రకటించుచున్నను సేకరించవలసినవి ప్రచురింపవలసినవి అధికము. వానిసంఖ్య లక్షల కెక్కును. వాని చావుపుట్టుకలు పెరుగుటవిరుగుటలు జానపదులజిహ్వాంచలములందే జరుగుచున్నవి. ఏగీత మెప్పటిదో ఎన్నియెన్ని మార్పుల నందినదో తెలిసికొనజాలము.

ఇట్టి జాతీయసంపదగూర్చి తొలిసారిగా నాంధ్రలోకమునకు కనువిప్పు కలిగించినది బ్రౌనుమహాశయుడు. తెలుగుభాషయం దున్న గొప్పదనమును తెలిసికొని

ప్రపంచమునకు చాటిన బ్రౌనుమహాశయుడే ఆంధ్రజానపదగేయములకు ప్రజలయం దున్న ప్రాచుర్యమును పండితుల కీసాహిత్యముపై గల ఈసడింపును చక్కగా నుల్లేఖించెను. ఆయనయే గేయములు సేకరించుటకు పూనుకొన్నచో మనకు శిష్ట సాహిత్య మెంత సమృద్ధిగా సంక్రమించినదో అంతియ జానపదగేయసంపద లభించి యుండును. ఆయన చేసిపోయిన సేవ వేరు. తరువాత ముప్పదేండ్లకు మరల నొక పాశ్చాత్యపండితుడు తొలిసారిగా జానపదగేయముల సేకరించెను. ఆయన జె. ఎ. బాయ్‌లీ ఎం. సి. యస్., గారు. ఆయన రాయలసీమలో రాజకీయో ద్యోగిగా 1874 ప్రాంతములం దుండెను. అప్పటికే గోవరు మహాశయుడు దక్షిణభారతజానపదగేయములను ప్రకటించియుండెను. దానిలో తెలుగుపాటలు లేవు. తమిళ, కన్నడ, మళయాలభాషలం దున్న గేయములను కూర్చి తెలుగు గేయములకు మారుగా వేమనద్యములను చేర్చెను. ఇది చూచిన బాయ్‌లీగారు కొన్ని జానపదగేయములను సేకరించి ప్రకటించెను. తరువాత ఇరువదియవశతాబ్దిప్రారంభ మున నుత్సాహవంతులగు పండితులును ప్రచురణకర్తలును ఈగేయములు సేకరించి ప్రకటించిరి,

ఇప్పటికి లభించిన ముద్రితాముద్రితజానపదగేయము లన్నింటిని విమర్శనా సౌలభ్యమునకై కొన్నిభాగములుగా విభజించుకొనవచ్చును.

౧. పౌరాణికగేయములు : జానపదగేయములుకూడ మన శిష్టసాహిత్యము వలెనే వివిధపురాణేతివృత్తములు కలవి బహుళప్రచారమం దున్నవి. సంస్కృత విషయ మెట్లున్నను ఆంధ్రమున మాత్రము శిష్టసాహిత్యమందలి వస్తువు, జానపద గేయమందలివస్తువు ఈరెండును ఒకదాని కొకటి సహాయపడినట్లు భావింపవచ్చును. స్వయముగా పాల్కురికి సోమనాథుడు బసవపురాణరచనమునకు మూలము ప్రజ లందు ప్రచారమున నున్న భక్తులచరిత్రములే యని చెప్పియున్నాడు. అనువాదము లగు రామాయణభారతాదిగ్రంథములందును మూలమున లేని కథలు పెక్కు లున్నవి. అట్టివి జానపదగేయములందు గూడ నుండుటచే ఇట్టి కూర్పులు సంస్కృ తమునుండి అంధ్రానువాద మొనర్చిన శిష్టులు చేసినతరువాత నాగాథలు వినిన జాన పదులు వానిని స్వీకరించిరో లేక జానపదులలో ప్రచారమం దున్న ఈమూలాతి శాయివిషయములు తమకు రచించుటచే పండితులు చేపట్టిరో ఇదమిత్థముగా చెప్ప జాలము. కాని ఈరెండును పరస్పరోపకారము లని మాత్రము భావింపవచ్చును- జానపదగేయములలో మనము శిష్టసాహిత్యమం దున్న ప్రసిద్ధపౌరాణికగాథ

ల్నియు చూడగలము. పౌరాణికగాథలపై జానపదుల కమితమైనభక్తి. పండితులు సుహృత్సమ్మితముగా నందించిన ఆగమార్థములను అక్షరాస్యులు పురాణములనుండి గ్రహింపగా పామరు లీజ్ఞానామృతమును జానపదగేయములవలన గ్రహించిరి–ఇవి వారికి దెలిసెడుభాషలో వారిచిత్తవృత్తుల కనుకూలముగా మలచబడినవి. వారి వారిచిత్తవృత్తులననుసరించి ఆయాకథలందు వింతవింత లగు మార్పులు కలిగినవి. కూర్పులు కుదింపులైనవి. రామాయణభారతభాగవతాదు లందలి కథలును, అష్టాదశ పురాణములందలి ప్రసిద్ధకథలును, జానపదులచిత్తవృత్తి ననుసరించి మలచబడినవి. శిష్టవాఙ్మయమున రామాయణమూలకగ్రంథములు తదితరగ్రంథములకన్న నెక్కుడుగా నున్నటులే భారతభాగవతాదిగ్రంథముల కథలకన్న రామాయణగాథలు చెప్పెడు జానపదగేయములును అధికసంఖ్యలో గలవు. మూలమున లేని గాథలు కొన్ని రంగనాథభాస్కరరామాయణములం దున్నవి. అట్టిగాథలే కాక మరికొన్ని గాథలు కూడ జానపదగేయములం దున్నవి. ముద్రింపఁబడినరామాయణగాథాగేయములసంఖ్య నూటికి మించదు. అముద్రితము లంతకన్న నెక్కుడు గలవు. కూచకొండ రామాయణము, శారదరామాయణము, ధర్మపురిరామాయణము, రామకథాసుధార్ణవము. మోక్షగుండరామాయణము, సంక్షేపరామాయణము, సూక్ష్మరామాయణము, గుత్తెనదీవిరామాయణము, చిట్టిరామాయణము, శ్రీరామదండములు, రామాయణగొబ్బిపాట. శ్రీరామజావిలి, అడవి, శాంత, పెండ్లిసేతు గోవిందనామములవంటివి రామాయణగాథాపాదఃప్రపూరములు. ఇంకను "విద్దికూచిరామాయణ మారుకాండముల నచ్యుతజాగరవేళ బాడి" నట్టివెన్ని మృగ్యమైపోయెనో తెలియదు. ఇక రామాయణమునందలి కొన్నికొన్నిభాగములనే తెలుపునవి శాంతాకల్యాణము, పుత్రకామేష్టి, కౌసల్యబైకలు, శ్రీరాములఉగ్గుపాట, రాఘవకల్యాణము, రాములవారి అలుక, సుందరాకాండపదము, ఋషులఆశ్రమం, సుగ్రీవవిజయం, కోవెలరాయబారం, అంగదరాయబారం, లక్ష్మణమూర్ఛ, లంకాయాగము, గుహభరతుల అగ్నిప్రవేశము, శ్రీరామపట్టాభిషేకము, లక్ష్మణదేవరనవ్వు, ఊర్మిళాదేవినిద్ర, కుశలాయకము, కుశలవకుచ్చలకథ, కుశలవకుచ్చలచరిత్ర, కుశలవయుద్ధము, వేపూరిబ్రతుకమ్మ కుశలవపాట, పాతాళహోమము, శతకంఠరామాయణము, వంటివి లెక్కకు మిక్కిలి. ఒక్క సీతాదేవిగురించియే సీతపుట్టుక, సీతాకల్యాణం, సీతనత్తవారింటికంపుట, సీతసమర్త, సీతశుభగోష్ఠి, సీతగడియ, సీతవామనగుంటలు, సీతామ్మవారి అలుక, సీతవసంతం, సీతదాగిలిమూతలు, సీతసురటి, సీత ముద్రికలు, సీతఆనవాలు' సీతఅగ్నిప్రవేశం, సీతవేవిళ్ళు, వంటివెన్నియో పాటలు

గలవు. సీతమ్మచెర, మాయలేడిపాట, వంటివి అముద్రితములు. ఈపాటలం దన్నిటను భాష, భావము, కల్పన, నడక మున్నగునవి యన్నియు జానపదవాసన వెలార్చుచుండును.

రామాయణగాథల తరువాత భారతగాథలు లెక్కింపదగినవి. చలచరిత్ర, దేవయానిచరిత్ర, సుభద్రాకల్యాణము. సుభద్రసారె, ధర్మరాజుజూదము, ద్రౌపది వల్వలు, పండుపాట, విరాటపర్వము, పద్మవ్యూహము, విశ్వరూపము, భగవద్గీత, కథాగీతము. సావిత్రిబ్రతుకమ్మపాట, శశిరేఖాపరిణయం, గయోపాఖ్యానం, పరాశర మత్స్యగంధీసంవాదం వంటివి జానపదుల నోళ్ళయందు బ్రతికియున్న భారత గాథలు. విరాట, కర్ణ, శల్యపర్వములును ఉత్తర దక్షిణగోగ్రహణములవంటివి పెద్దపదములు. ఇటులే భాగవతగాథలు కూడ జానపదు లనేకము పాడుకొందురు. శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు భక్తసులభు డగు శృంగారమూర్తి. జానపదుల పామర హృదయములం దాతనిపాదపంకజము లతిసాంద్రముగా ముద్రితములు. వేదాంత వేత్త యగు పోతన్నను భక్తివిషయమున జానపదు లందుకొనగలిగిరి. శృంగార మున వారిదే ముందడుగు. భక్తి యాత్మగా శృంగారము శరీరముగా జన్మించిన జానపదులు (గోపస్త్రీలు) తాము కృష్ణతత్వ మనుభవించి, ప్రేన్పినట్టి పరిపళమే లీలాశుకజయదేవాదిశిష్టుల కాస్వాదయోగ్య మైనది. భక్తిశృంగారములతోపాటు జానపదులను శ్రీకృష్ణుని చిలిపిచేష్టలు మరింత పరవశులను చేసినవి. భాగవతము నకు సంబంధించిన కథలందు ప్రహ్లాదచరిత్రపదము, వామనవిజయము, వామన చరిత్రము, అంబరీషోపాఖ్యానము, గజేంద్రమోక్షము, శ్రీకృష్ణజననము, కాళింగ మడుగుపాట, శ్రీకష్ణనిచద్దులు, బాలకృష్ణలీలలు, గుమ్మడుపాట, యశోదకొంగ పాట, గోపికాస్త్రీలజలక్రీడలు, రుక్మిణీకల్యాణము, చిలుకరాయబారము, సత్యభామ సరసము, రుక్మిణీదేవిముచ్చట, రుక్మిణీదేవిసీమంతము, పారిజాతపల్లవి, ఉషా స్వప్నమువంటివి ముఖ్యములు. కుచేలోపాఖ్యానము, భ్రమరగీతలవంటివి ముద్రిత ములు. సత్యహరిశ్చంద్ర, చంద్రమతీదేవిబ్రతుకమ్మపాట, అనసూయబ్రతుకమ్మ పాట, గోవుపాట, దత్తాత్రేయజననము, దక్షయజ్ఞము, గంగావివాహము, గంగా గౌరీసంవాదము, సవతులకయ్యము, ఈశ్వరభృంగివాదము, మేనకపార్వతిసంవా దము, లక్ష్మీపార్వతులసంవాదము, త్రిపురాసురసంహారము, సురభాండేశ్వరము, మార్కండేయజననము, సిరియాళమహారాజుచరిత్రము, భల్లాణరాయకథ, కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ, వరదరాజుపెండ్లిపాట, ఆండాళ్చరిత్రము, శ్రీరంగమాహాత్మ్యము,

తిరుమంత్రముపాట, దశావతారములపాట, లక్ష్మీదేవిసొగటాలాట, లక్ష్మీదేవివర్ణనము, వెంకటేశ్వరులవేట, చెంచితకథ, సవతులకయ్యము, ఏకాదశీమాహాత్మ్యము, వరహావతారచరిత్రము, నూటయెనిమిదిదివ్యస్థలములు, వెంకటేశ్వరమాహాత్మ్యము వంటివి ఇతరపురాణములకును మాహాత్మ్యములకును సంబంధించినగేయములు ఇట్టిగేయము లందంతటను మనకు కాన్పించునది జానపదుల తాదాత్మ్యము, మూలకథలకును గేయములందలికల్పనలకును భేద మరసి దానిని జానపదుల జీవితముతో పోల్చి చూచిన జానపదులచిత్తవృత్తులు వారి కాయా పురాణపురుషుల యెడ గల యభిమానము భక్తిప్రేమలు తెల్లమగును.

౨. చారిత్రక గేయములు : జానపదగేయ వాఙ్మయమున చరిత్రకు సంబంధించిన గేయముల కొకవిశిష్టస్థానము కలదు. వస్తువునందును శైలియందును కథాకథనపద్ధతియందును తక్కిన జానపదగేయముల కన్న నివి భిన్నముగా నుండును. చారిత్రకగేయములను పాశ్చాత్యులు Historical Ballads అందురు. కొందరు వీనినే వీరగీతము లని పిలిచిరి. కారణము వీనియందు వీరరసము ప్రధానముగా నుండుటయే. చారిత్రకవీరగీతములు తత్తదుచిత వీరసంఘటన మేదియో జరిగిన వెంటనే యుద్భవించును. ఆసన్నివేశమును కన్నులారగాంచియో లేక చెవులార వినియో జానపదు డొక డుద్వేగముతో గాన మొనరించును. ఆపాటయంతట ప్రాకిపోవును. ఇట్లు విస్తరించుటలో పాటయొక్క వస్తువు కాలక్రమమున మార్పులనందును. ఒక క్రొత్తపాటయం దభివర్ణింపబడిన సంఘటనములకు ప్రాతకాలపు గానప్రవాహమందలి సంఘటనలు తోడై ఊహింపరాని మార్పులు కలుగును. ప్రాతపాటలందలి పేరులు క్రొత్తపాటలందో లేదా క్రొత్తపాటలందలి పేరులు ప్రాతపాటలందో దూరును. ఇటులే గ్రామనామములు, వ్యక్తులపేరులు, సన్నివేశములు, యుద్ధతంత్రములు, పరికరములు, కాలబద్ధముకాని విషయము లొకదానిలో నొకటి కలిసిపోవును. ఎప్పుడో లిఖితమైపోయిన యిట్టి చారిత్రక గేయములందు సిసలైన చరిత్రము లభించును. కేవల మౌఖికప్రచార మందున్న గేయములలో కొంతమార్పు కలిగినను వానికి నాధార మగు చారిత్రకగాథల నొక్కొక్కప్పుడు గుర్తించుటకు వీలగును. ఇట్టి గేయములు రానురాను పూర్తిగా మారిపోయి గుర్తించుటకు వీలుకాక అస్పష్టచారిత్రకములు (Quasi-historical) గా పరిణమించి మరికొన్ని దినములకు పుక్కిటి పురాణములుగా - కల్పిత కథలుగా మారిపోవును. పుక్కిటిపురాణములైపోయిన వానినుండియు, అస్పష్ట

చారిత్రకములనుండియు నిజమైన చరిత్ర త్రవ్విపోయుట కష్టసాధ్యము. కొన్ని సమయముల పూర్తిగా నసాధ్యము. ఇట్టి పరిస్థితి ప్రతిదేశమునకును ప్రతిభాషకును గలదు.

వీరగీతము లాయాసంఘటనము లాధారముగా గొనిగాని, జైత్రయాత్రకు వెడలు వీరుల నుత్తేజపరచుటకు గాని ఏనాయకుడో లేదా తదాశ్రితుడైన ఏ వీర గాయకుడో వీరగీతముల వెలార్చును. సైనికుల నుత్సాహపరచుటకు పూర్వము మన సైనికవ్యవస్థయందు వీరపాన ముండినటులే వీరగానము కూడ ఉండియుం డును. ఆయారాజుల, దండనాథుల, పాలెగాళ్ళ వీరుల యశోగాన మొనర్చుటకు వారివారి ప్రాపున వందిమాగధులో, భట్లో, పిచ్చుకకుంటువారో, శారదకాండ్రో, గొల్లసుద్దులవారో యుండెడు వారు. అట్టివారే తమ వంశమువారికిని, తదితరుల కును ఈవీరగీతములను నేర్పుచుండెడివారు. కాలక్రమమున వీరయశోగానమే వారికి వృత్తిగా పరిణమించెను. ఇట్టి వృత్తులవా రిప్పటికిని గలరు. వీరగేయముల కును తదితర జానపదగేయములకును ధ్యేయములు వేరువేరు. ఉత్సాహోల్లాసములకు గాక వీరగీతము లవబోధమును కలిగించుటకై పాడబడును.

ఆంధ్రదేశము తొలినుండి వీరప్రసువు, తెలుగు తల్లి తన చలువదోసిళ్ళతో నెందరెందరో వీరాధివీరులకు పురుడు పోసినది. ఈగడ్డపై బ్రహ్మనాయని వంటి బాహుబలప్రౌఢులే కాదు, బాలచంద్రుని వంటి కుమారయోధులే కాదు, మాంచాల రుద్రమదేవి పార్వతీదేవివంటి వీరనారీమణులును ఉద్భవించిరి. తెలుగువారికి వీరాభినివేశము మెండు. కనుకనే తెలుగునాట వీరపూజలు పాదుకొన్నవి, కారెం పూడి తిరునాళ్ళలో పల్నాటివీరారాధనము, నెల్లూరి గంగజాతరలు మనమత ప్రస్థానములు, చారిత్రకగేయములు. అస్పష్టచారిత్రక గేయములు కూడ అసంఖ్యా కములుగా నున్నవి. "తెలంగాణమందే మియాసాబ్, సోమనాద్రి, రామేశ్వరరావు, రాణీశంకరమ్మ, సన్నై వెంకటరెడ్డి, కుమారరాముడు, కర్నూలు నవాబు మున్నగు వారి కథ లున్న" వని కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు పేర్కొనిరి. ఇవిగాకను సదాశివరెడ్డి, పర్వతాల మల్లారెడ్డి, సర్వాయి పాపడు, బల్లారి కొండప్రాయుడు వంటి తెలంగాణపు వీరుల కథలును బహుళప్రచారమందిన గేయములు కలవు. చారిత్రక ముగా పల్నాటివీరులకథలు ప్రాచీనములు. "పడతి పల్నాటివీరుల బాడునపు" డని క్రీడాభిరామమం దుండుటచే శ్రీనాథు డీవీరచరిత్రము ప్రజాముఖమున విని

తాను చేపట్టి యుండు నని భావింప నగును. శ్రీనాథుని బాలచంద్రయుద్ధ మొక్క-టియే ఇప్పటికి ముద్రింపబడినది. ప్రా. పు. భాండాగారమున నీవీరులకథ లనేకములు మూలుగుచున్నవి. కోళ్ళపోట్లాట- గోవు యుద్ధము, రాయబారము- యుద్ధ సన్నాహము, గురజాల యుద్ధము పూర్వభాగము. కల్లుప్రతిష్ఠ, బాలునికథ, బాలుని యుద్ధము, కన్నమనేని యుద్ధము- గోవు సంస్కారము, కొమ్మరాజు యుద్ధము, బ్రహ్మనాయనివిరుగు వంటి కథలు పాఠభేదములతో గలవు.

పూర్వ మోరుగల్లు పట్టణమున "శీలబ్రహ్మాది వీర నాసీరచరిత" "గచ్చు చేసిన చిత్రంపు గద్దెపలక"పై వ్రాయబడి యుండినట్లును, ఆకథల నొక్కతె "ద్విపదప్రబంధమున బాడినట్లును సాక్ష్యమున్నది. అనాడు వ్యాప్తిలో నున్న ద్విపదప్రబంధము లెట్టివో తెలియదు. గుంటూరు మండలమున పల్నాటి వీరచరిత్రమువలెనె నెల్లూరుమండలమున కాటమరాజుకథకు ప్రచారమెక్కువ. తెలంగాణమున ఎఱ్ఱగొల్లలును, మందుచ్చవారును, బీరన్నలవారును, కాటమరాజుకథలు చెప్పెదరు. కాటమరాజుకథను శ్రీనాథుడు ద్విపదగా వ్రాసె నట. అది మనకు లభించలేదు. శ్రీనాథు ననుసరించి గుఱ్ఱముకొండ భక్తవత్సల కవి దానినే పద్యప్రబంధముగా వ్రాసెను. "పినయెల్ల యనువాడు ప్రియము దీపింప వలనొప్పు శ్రీనాథు వచన పద్ధతిని" యదుశాస్త్రచరిత మంతయుబాడెను. ఈకాటమ రాజు కథ మరియు దీని కనుబంధముగా భట్టురాయబారము, కోటపాటి తాటివృక్షము తెచ్చేకథ" ఎఱ్ఱగడ్డపోట్లాటలను కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సంపాదకత్వ మున ప్రచురింపబడినవి. ఇంకను కొన్నిగేయము లముద్రితములు. కాటమరా జాంధ్రదేశమున దేవుడై వెలసినాడు. గోరంత చారిత్రకాంశము కొండంత పురాణ ముగా బెరిగినకథ లందు "కుమారరాముని కథ" యగ్రగణ్యము. అభిమన్యుని వలె నధర్మయుద్ధమున కాహుతి యైన కుమారరాముని కథను చిలువలు పలువలుగా చేసి, అతిలోక ఘటనలు చేర్చి, జానపదులు పాడుకొనుచున్నారు. ఇది శ్రీనేలటూరి వారి సంపాదకత్వమున ప్రచురింప బడినది. "రెడొచ్చె రెడొచ్చె రెడొచ్చె నమ్మా" యను చిన్న చారిత్రక గేయము రెడ్లనాటి యశోప్రాభవమును నాటి ప్రజాజీవిత మును చాటుచున్నది. "కొండవీడుమనదేరా" యనునది మరియొక చిన్న చారిత్రక గేయము. సాహితీసమరాంగణసార్వభౌముని పరిపాలనమున రజకులు గూడ నిట్టి వీరగీతము లాలపించి రనుట ఆంధ్రుల వీరప్రతిభకు జయపతాక. పదునేనిమి దవ శతాబ్ది ప్రారంభమున అటు ఓరుగల్లు నుండి ఇటు గోలకొండవర కున్న భూ

భోగము నట్టుడికించిన తెలంగాణావీరుని చారిత్రకగాథ సర్వాయిపాపనికథ. ఇంచుమించుగా నిదేకాలమునకు సంబంధించినది దేశింగురాజుకథ. కథాస్థలము (జింజి) తమిళదేశ మైనను ఈకథ ఆంధ్రదేశమున కూడ ప్రాకిపోయినది. తెలుగు వారు వీరవిక్రము లనియు అభిమానధను లనియు వారిశౌర్య మఖండమనియు చేయెత్తి చాటు నట్టిది బొబ్బిలికథ. వీరగీతములం దింత సార్వజనీనత కల గేయ మింకొకటి లేదు. సిసలైన జానపదవీరగేయమున కుండవలసిన లక్షణము లన్నియు దీనికి గలవు. దీనికి మూడుపాఠాంతరములు కాన్పించుచున్నవి. ప్రాంతీయముగా ప్రచారమందిన వీరగాథ "పెద్దాపురము కోడి పందెములపాట" తెలుగువారి శౌర్య ప్రీతికి కోడిపందెములు వినోదచిహ్నములు. ఆంధ్రులరక్త మాదినుండి ఇప్పటి వరకును వేడిమి కలదని నిరూపించునట్టి ఈశతాబ్ది ప్రథమ పాదమునకు చెందిన "అల్లూరి సీతారామరాజుకథ" హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్య సమరమున వ్యక్తులుగా సంఘములుగా సాయుధులుగా నిరాయుధులుగా పోరాడి నిరంకుశ ప్రభుత్వము నెదిర్చి ప్రాణము లొడ్డిన మొన్న మొన్నటి స్వాతంత్ర్యవీరులగాథలు సముద్ర తరంగముల ట్లంతటను వ్యాపించుచున్నవి. వాని కింకను సార్వజనీనత కలిగిన తరువాత పూర్వచారిత్రక గేయములవలె వింతమార్పుల నందుననుటలో సందియము లేదు.

ఇక అస్పష్టచారిత్రకగేయముల సంగతి ఇప్పటికిని అస్పష్టచారిత్రకములు భావిపరిశోధకులు వీని చరిత్ర త్రవ్వవచ్చును. ఇంతవరకు చరిత్రము సరిగా తెలియనట్టి గేయము లందు బంగారు తిమ్మరాజుకథ యొకటి చంద్రశేఖర శతకకారుడు "ఇంటిని తిమ్మరాజుకథ" యనిన దిదియే కావచ్చును. ఇట్టిదే "ఆరెమరాశీల కథ" తెలంగాణమం దనేకగ్రామములం దారెమజాతివారు కలరు. మహారాష్ట్రమున కపభ్రంశరూప మగు ఆరెబాస వారి మాతృభాష, వృషాధిప శతకమున సోమనాథు డారెబాస గూర్చి చెప్పుటచే తెలంగాణమున నీజాతి వా రప్పటికే యుండిరను కొనవచ్చును. బల్లూరి కొండ్రాయుని కథ కూడ చరిత్రకు సరిగా తెలియని గేయమే. చెఱువునీటి మూలముగా రెడ్డివీరు లొకవైపునను వెలమవీరు లొకవైపునను చేరి పోరిన గాథ యిది.

జానపదులదృష్టిలో శౌర్యము వీరము లనగా నెట్టివో తెలిసికొనుట కీచారిత్రక వీరగేయములు తోడ్పడును. పల్నాటివీరులకథలు సదాశివరెడ్డికథ ధర్మపక్షము యొక్క శౌర్యధైర్యాదులను వర్ణించునట్టి గాథలు. పల్నాటివీరుల కథల

కన్నను సదాశివరెడ్డికథ ఉదాత్తధర్మకీర్తనము సేయునట్టిది. పల్నాటి కథ, ఆరెమరాఠీలకథ దాయాదుల పోరాటములు. శౌర్యమే ప్రధానముగా వానియం దాకర్షణము గల గుణము. కాటమరాజుకథ బొబ్బిలికథ ధర్మముకన్న పగ దీర్చుకొనుట నెక్కువగా కీర్తించునట్టివి. వీనిలోని సంఘమరణములు సహగమ నములు మాత్రము జానపదుల జాలిగుండె గరిగించినవి. బొబ్బిలి వెంగళ్రాయుడు బాలచంద్రుడువంటి వీరుల యనాలోచితము మరియు నంధశౌర్యము జానపదుల మెప్పునకు వెలికాలేదు. ఇక బంగారు తిమ్మరాజు దేశింగురాజుల యుద్ధమరణము లుమ, వారిపక్షమున నున్న న్యాయమును వారిని శాశ్వతముగా వీరుల నొనర్చి నవి. కుమారరాముడు, సోమోజి, చిన్నపరెడ్డి వంటి వా రధర్మయుద్ధములలో పరాజితులై పట్టుపడిరి. ఒకవీరునితో నొక్కవీరుడే తలపడవలయు ననునది భారతమునాటినుండి బొబ్బిలినాటివర కున్న మన యుద్ధనీతి. ఇట్టి యుద్ధసమ యమునకు బలియైన వారందరును జానపదులకు వీరులే. విశేషించి మోసమునకు పట్టుబడిన బందిపోటుదొంగ చిన్నపరెడ్డివంటివాడు కూడ జానపదులకు బంగారపుకడ్డీ యైనాడు. ఇట్టి గుణములే జానపదులకు శౌర్యవీరములందు ప్రగా ఢాభిమానమును కలిగించినవి. ఆ సంస్కారబలమున వారాయా పదముల తర తరముల నుండి పాడుకొనుచు వచ్చుచున్నారు. క్రొత్తగా జరిగెడు సంఘటనము లం దీగుణలేశములు కనిపించినంతనే వానిని గూడ వీరపదములుగా పాడుకొను చున్నారు.

పారమార్థిక గేయమ్ములు : భక్తికర్మజ్ఞానమార్గములు మూడును మోక్ష సాధనము లని భారతీయుల నమ్మకము. ఆ యా మతముల వారు వీనిలో తర తమ భేదము లేర్పరచిరి. సూక్ష్మమములకు దిగి తర్కములు పెంచుకొన్నచో నాయా విభేదములు పండితులకు గానుపించునేమో కాని జానపదులం దిట్టి విభేద ములు లేవు. అనగా "కృష్ణా రాంరాం గోవింద హరిహరి" యని యేకతార మీటుచు పాడుకొనెడు భక్తుడే "గూట చిలుకేదిరా చిన్నన్నా గూడు చినబోయెరా" యను తత్వములు పాడుకొనుచు, తెల్లవారగానే ఏవ్రతమునకో ఏకర్మకో కావలసిన సంభా రములను సిద్ధముచేయుటలో నిమగ్నుడగును.

పైమూడుమార్గములందును భక్తిమార్గము సులభ సాధ్యము. ఆంధ్రప్రదేశ మున శైవవైష్ణవ భక్తిగేయములు కీర్తనలు లక్షలకొలది రచింపబడినవి. పూర్వ

శైవుల తుమ్మెద పదము లిప్పటికిని నిల్చియుండుట మన భాగ్యవిశేషము. తాళ్ళపాకవారు, క్షేత్రయ్య, త్యాగరాజు కీర్తనలును, క్షేత్రయ్య మరిమళరంగని పదములును, ఘట్టుపల్లి, ధర్మపురి, ఛత్రపురి జావళీలును సంగీతజ్ఞుల సొమ్మైపోయినవి. ఇవి జానపదులనోటి కెక్కలేదు. అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తన లటునిటు ప్రమ్రొగ్గినవి. జానపదులం దధికాదరణము పొందిన గేయ కర్తలలో నగ్రగణ్యుడు భద్రాచల రామదాసు, తూము నృసింహదాసు, పరాంకుశదాసు, నిట్టల ప్రకాశదాసు, తాటంకము వెంకటదాసువంటి భక్తులగేయము లూరూర దిరిగెడు హరిదానుల కన్నము బెట్టించుచున్నవి. మొన్నమొన్నటివరకు తెలుగుదేశమంతటను ప్రతిగ్రామమున భజనమందిరములో భక్తకూటములో నుండెడివి. భజనకీర్తనల పుస్తకములు ముద్రింపబడినవి. రఘుపతి దాసు గురుపూజ కీర్తనలు, కరిమేల హనుమయ్య రామనామము, చెంచురామకవి రామనామమాహాత్మ్యము, ఎన్. వి. గోపాల్ కంపెని వారి భగవన్నామ సంకీర్తనలు, భోజదాసు హరిభజన కీర్తనలు, కొల్లామల్లయ్య శ్రీరామ భజనామృత సంకీర్తనలు, కొంతం కొండరావు భజనకీర్తనలు, అల్లూరి వెంకటాద్రిసాముల హరినామ సంకీర్తనలు, నరసింహాచార్యుల తిరునామములు, నారాయణదాసు పాండురంగ బృందావన సంకీర్తనలు, నిత్యానందస్వామి భజన కీర్తనలు, నాగదాసు భక్తిసారసంగ్రహ కీర్తనలు, రాపాక రామకవి భజనమాల, ఇంద్రగంటి సూర్యకాంతము కాలేషా మస్తాన్ దేవుని కీర్తనలు, చందన సాంబ శివరావు కుసుమహరనాథ కీర్తనలు, సుమా రిరువదిమంది రచయితల కీర్తన లున్న భగవన్నామ సంకీర్తనలు, శ్రీశైల భ్రమరాంబికాష్టకము, నూతన భజన కోలాట కీర్తనలు, రాకమచర్ల వెంకటదాసు కీర్తనలు, స్త్రీలపాటల సంపుటము లందును, గంగాధరంగారి ప్రచురణములందును ఇట్టి భక్తి సారస్వతము ముద్రింప బడినను మౌఖికప్రచారమున ప్రాణములు నిలుపుకొనుచున్న గేయములు లక్షోపలక్షలు.

ఈభక్తిగేయములందు సంకీర్తనములు, పదములు, దరువులతోపాటు మేలుకొలుపులు, లాలిపాటలు, జోలపాటలు, కోలాటములు, మంగళహారతులును చేరిపోవును. కోలాటపాటలందు మధురభక్తి మెండు. కోలాటములందు సంగీత సాహిత్యములతోపాటు కొంత నృత్యము గూడ చూడనగును. ఔత్తరాహుల కోలాటమును లకుటరాసమందురు. పాల్కురికి సోమనాథుడు కోలాట గొడియల దడవెను. సోమనాథుడు పేర్కొన్న ప్రభాతపదములు మేలుకొలుపులై యుండును. ఇండ్లయందును, గుడిగోపురము లందును, ప్రభాత సమయమున నీ మేలుకొలుపులు

వినబడుచుండును. వీనినే భూపాలము లందురు. భూపాలరాగమున పాడబడుటచే నివి భూపాలము లైనవి. ఇవి పరమేశ్వర విభూతిని తెలుపును. కొన్ని వేదాంత పరము లగు మేలుకొలుపులును కలవు. వైష్ణవపరముగా నున్న మేలుకొలుపు లందు— సాధారణముగా కృష్ణు నుద్దేశించిన వానిలో మధురభక్తి కాన్పించును. మేలు కొలుపు లధికముగా ముద్రణ భాగ్యమందలే దేలనో ? మంగళహారతులనే మంగ ళారతు లందురు. పూజాదికము లందుగాని శుభకార్యములందుగాని మంగళము పాడుట భారతదేశ మందంతటను కలదు. మంగహారతి శబ్దము నివాళి కర్థము. కాని రానురాను నివాళి నిచ్చునప్పుడు పాడెడుపాట కర్థమైనది. ఆలతి యను మరి యొక శబ్దమున్నది. అరము రాగాలాపము, నన్నిచోడుడు "ఆలతులొగి చేసి పాడి రభినవలీలన్" అనియును, "అలతులు నిల్వ హస్తమున" ననియు "అలతుల్ నూల్కొనచేసి" యనియు ప్రయోగించెను. అభినయము చేయుచు హారతు లెత్తెడు నాచార మిప్పటికిని కొన్నిదేవళములం దున్నవి. గుండారు వేంకటదాసకవి బల రామచరిత్ర, గణపరపు వేంకటకవి ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము లందు ఆరాత్రికలు పేర్కొనబడినవి. హారతికి నివాళి పర్యాయపదము. పాల్కురికి పేర్కొన్న నివాళి పదములు మంగళారతులై యుండును. దీపారతులు, ధూపార తులు మున్నగునవి తత్సంబంధములే. తెలుగు దేశమున వ్రాయనేర్చిన ప్రతికవి యొక మంగళారతి వ్రాసియుండును. పాడనేర్చిన ప్రతిస్త్రీ యొక మంగళారతి పాడగలదను కొందును. ఈయా దేవత యనక మంగళహారతు లని దేవతలకు సంబంధించినవి కలవు. వర్ణనాత్మకముగను, స్తోత్రరూపముగను, సేవారూపముగను, భక్తివేదాంత శృంగార పరములుగను మంగళహారతు లున్నవి.

వేదాంతసంబంధములు : పాశ్చాత్యులు భారతదేశమును వేదాంతు లుండు దేశ మనుటకు కారణము మనదేశమున శిష్టనాగరికులే కాక పామరులగు జానపదులు కూడ నేవో గహనములగు తత్త్వవిషయము లాలపించుటచేతనే 'తొలుత బ్రహ్మాండంబు తొట్టి గావించి'' యని జోలపాడుచును ''ఓం నమశ్శివాయ ఆరక్ష రముల తొట్టి'' యనుచు ఉయ్యాల లూపుచు పంచదశిసారమును పాలబుగ్గల కందించు శక్తి తెలుగు తల్లుల కలవడినది. ఇట్టిగేయములందలి భావములు జాన పదుల కెంతవర కనుభవసిద్ధము లను మాట వేరు. తత్త్వవిషయము లుండుటచే నిట్టి గేయములకు తత్త్వములనుపేరు కలిగినది. ఈతత్త్వము లధికముగా నద్వైత వేదాంతములు. తత్త్వములను వ్రాసినవారును ప్రచారము చేసినవారును

నధికముగా బ్రాహ్మణేతరులు. అద్వైతమున జీవుని బ్రహ్మత్వము ప్రతిపాదిత మగుటచే సంఘవ్యవస్థ యందున్న ఎక్కువతక్కువలు వేదాంత విచారమున నుండవు. అందును నించుకంత చైతన్యము కనబరచినచో "నీ దేకులమ''ని యువ రజులను ప్రశ్నించు బ్రాహ్మణులు మరియు నగ్రవర్ణములవారు కుమారాస్త్రవిద్యా ప్రదర్శనకాలమునుండి కనకదాసు మరియు వీరబ్రహ్మముల కాలమువరకు నుండిరి. ఇట్టి ప్రశ్నములకు "ఏకుల మని నను వివర మడిగితే ఏమని తెల్పుదు లోకులకు పలుగాకులకు'' అను తత్త్వములు సమాధానములు కనుక అధికారులు బోధనకై అనధికారులు సంతుష్టికై యిట్టి పాటలు పాడుట ఆచారమైనది. కను కనే అగ్రజన్మములవారి వర్ణాశ్రమాచార విధులు, పూజాపురస్కారములు, ప్రవచన ములు మున్నగునవి కొన్ని తత్త్వములందు గర్హింపబడినవి. కాని వేమనయోగి వంటి సంస్కారపరుల మాట లూతగా గొని యాథార్థ్య మెరుగని తరువాత యోగి బ్రువులు, కపటసన్యాసులు, ఇట్టి చిలుకపలుకులు పలికి, ప్రజలకండ్ల మట్టి గొట్టి పొట్ట పోసికొనుట గూడ యలవాటైనది. తత్త్వములందు కొంత మర్మకవిత్వము కూడ కలదు. ఏగంటివారు, పోతులూరి వీరబ్రహ్మము, వేమనయోగి, సిద్దప్ప, శేషాచలస్వామి, పరశురామపంతుల లింగమూర్తి, భోజదాసు, ఎడ్ల రామదాసు మున్నగువా రనుభవజ్ఞులైన యోగులెందరో తత్త్వములను వేదాంతగేయములను రచించి యున్నారు. సీతపాట, నారాయణశతకము, రామరామశతకము, ఆత్మబోధా మృతతత్త్వములు, కవిప్రమాణతత్త్వకీర్తనలు, కాలజ్ఞానతత్త్వములు; శుద్ధ నిర్గుణ తత్త్వ కందార్థదరువులు, తారకామృతసారము, శ్రీరామగీత, గురుజ్ఞానా మృతము, వేదాంత కుచ్చెలకథ, బ్రహ్మానందకీర్తనలు, వంటి ముద్రిత గ్రంథము లందలి గేయములు జానపదుల నోటి కెక్కినవి. సాధారణముగా నీతత్త్వములందు రాజయోగము, అచలవేదాంతము, గురుభక్తి, నీతిబోధము, సంఘసంస్కార పరాయణత్వము, వర్ణాశ్రమాచారనిరాసము, వైరాగ్యబోధము, అహింస, సత్ప్ర వర్తనము, మున్నగువిషయము లుండును.

కర్మమార్గసంబంధములు : యజ్ఞయాగాదికర్మలు మహాకష్టసాధ్యములు. సామాన్యజనము కవి యందుబాటులోనివి కావు. మీదు మిక్కిలి వేదకర్మాచరణమున కందరికి నర్హతలేదు. పురాణోక్తముగానున్న కర్మకాండయు వ్రతములు నోములు మున్నగునవి అందరి యందుదాటులో నుండుటచే నట్టివాఙ్మయము కూడ బాగుగా ప్రచారమందినది. ఇట్టి కర్మకాండయందు పురుషుల కన్న స్త్రీల కెక్కువ అభిమాన

మగుటచే స్త్రీలపాటల రూపముననే ఇట్టి వాఙ్మయ మధికముగా గాననగుచున్నది. వ్రతములకు నోములకు సంబంధించిన పాట లనేకము ముద్రింప బడినవి. శ్రీనేదునూరి గంగాధరంగారు, శ్రీబాలాంత్రపు వెంకటరావుగారు, శ్రీగూడూరు కోటేశ్వరరావుగారు వంటివార లిట్టి కథలను పాటలను ప్రకటించియున్నారు. మదనద్వాదశి వ్రతము (చిలుకముగ్గులపాట), నిత్యదానమునోము, దీపదానమునోము, మోచేటి పద్మమునోము, చాతుర్మాస్యవ్రతము, కృత్తికదీపాలనోము, పెండ్లిగుమ్మడినోము, వరలక్ష్మిపాట, తులసినోము, లక్షవత్తులనోము, కామేశ్వరవ్రతము, శ్రావణశుక్రవారము, శ్రావణమంగళవారము వంటి పాటలు నలుబదియేండ్లు పైబడిన తెలుగుస్త్రీలందరకును కంఠస్థములు. వీవిలో కామేశ్వరిపాట క్రీడాభిరామము కాలమునుండి తెలుగునాట వినబడునట్టిది. దుష్యంతునిసభలో శకుంతల "నుడువులువేయు నింకేల యిప్పాటి నోములు దొల్లి కడిగి నోచితినిగాకేమి" యనుటచే నన్నయనాటి నుండి మన కీ వ్రతములు నోములు వచ్చుచున్న వని భావింపనగును. స్త్రీలపాటలుగా నున్న ఈవ్రతములు బహుశః స్త్రీలకును చాతుర్వర్ణ్యములవారికిని పూజాధికారము కల్పించుట కుద్దేశింప బడినవై యుండును. వీరశైవ వీరవైష్ణవ మతోజ్జృంభణ ఫలితముగా నిట్టి సంస్కారమునకు తావు లభించినదని ఊహింపనగును. తెలంగాణమున బొడ్డెమ్మ బ్రతుకమ్మ వంటిపండుగల నాధారముగా చేసికొని మనోహరమగు జానపదగేయములు పుట్టినవి. అగ్రవర్ణములవారికి లక్ష్మిగౌరీవ్రతములు పూజ లున్నటులే శూద్రులకు ఎల్లమ్మ, మైసమ్మ, పోచమ్మ, బాలమ్మ మున్నగు క్షుద్రదేవతాపూజలు కలవు. ఈదేవతల కొలువులు పల్లెటూళ్ళయందు బవనీలు మున్నగువారు చేయుదురు. ఎల్లమ్మయే రేణుకాదేవి. క్రీడాభిరామమున బవనీల చక్రవర్తి "పరశురాముని కథలెల్ల ప్రౌఢిఁ బాడి"నట్లున్నది.

స్త్రీలపాటలు : సంసారయాత్రలో గృహలక్ష్మికి గల ప్రాధాన్యము పురుషునకు లేదు. అటులే గృహజీవనమున కవిత్వమునకు గూడ స్త్రీలే అధికముగా నాలంబనములు. ఇట్టి పాటలను కేవలము స్త్రీలపాటలని పిలువవచ్చును. వీనిలో కల్పనకన్న వాస్తవికత హెచ్చు. మాతృత్వము భారతస్త్రీ కెనలేనిసంపద. దాని నాధారముగా చేసికొని ఎన్నియో గేయములు పుట్టినవి. సంతానమునకై స్త్రీలుపడెడు బాధలు నోచెడునోములు, మ్రొక్కులు, గొడ్రాండ్రస్థితి, అట్టిపాటలందు వర్ణితము. సంతానము కలిగిన వెంటనే లాలిపాటలు జోలపాటలు వచ్చును. లాలించుటకు లాలిపాటలను, జోకొట్టి నిద్రపుచ్చుటకు జోలపాటలను పాడెదరు. ఈపాటలందు తల్లులు తమ సంతానమును రాముడుగనో, కృష్ణుడుగనో, శంకరుడుగనో, సీత

గనో, రుక్మిణిగనో, పార్వతిగనో వర్ణించుకొందురు. ఈపాటలు శంకరాభరణము, నవరోజు, ఆనందభైరవి, శ్రీరాగముల కనుకూలముగా నుండును. పుత్రోత్సవము లందు పాడెడుపాటలుగూడ కొన్ని గలవు. స్త్రీ జీవితమున వివాహ మత్యంత ప్రధానసమస్య ఆసమస్య నాధారముగా చేసికొని ఎన్నియో సంఘటనలు వాని నాధారము చేసికొని ఆచారవ్యవహారములు - వేడుకలు వినోదములు- వాని ఫలిత ముగా ననంతమైన గేయసాహిత్యమును ఉద్భవించినవి. వీనినన్నింటిని గలిపి పెండ్లిపాట లనవచ్చును. ఈపెండ్లిపాటలకు కొట్నములు నాందిగా అప్పగింతలు భరతవాక్యముగా గ్రహింపవచ్చును. వీనిలో కొట్నాలపాటలు నలుగుపాటలు, గంధంపాటలు, కల్యాణపు పాటలు, తలుపుదగ్గర పాటలు, బంతుల పాటలు, బువ్వము పాటలు, వధూవరులపాటలు, అలుకపాటలు, ముఖముకడుగు పాటలు, కట్నాలపాటలు, మిథునవిడెముల పాటలు, అవిరేణిపాటలు, అప్పగింతంపాటలే కాక ప్రతిచిన్నవిషయమునకును, అనగా పసుపునకు, తిలకమునకు, తలంటులకు, ఊయలకు, వసంతములకు, పానుపులకు సంబంధించిన పాటలుకూడ కలవు, గాంధర్వవివాహములు ప్రబలమైపోవుచున్న నీకాలమున నిట్టి పాటలు పాడుట కవకాశము సన్నగిల్లుచున్నది. వధువు అత్తవారింట చేరిన పిమ్మట అత్తమామల భక్తి పతిభక్తి అలుబిడ్డలభక్తి తోటికోరంద్రతో బావమరదులతో మెలగవలసిన రీతి దెలుపు పాటలును గలవు. గృహజీవనము పొరపొచ్చములు లేక సాగెనా సరే సరి. లేనిచో అత్తల ఆరండ్లు, కోడలి సాధింపులు, ఆడుబిడ్డల ఘాతుక చర్యలు సమస్యలై సంసార మొక నరకకూప మగును' ఇట్టి బాధల నాశ్రయించికూడ కొంత సాహిత్యము పెరిగినది. ఇట్టిపాటలందు సాంఘికజీవనము సమగ్రముగా కాన నగును.

శ్రమికగేయములు : జానపదగేయముల యుత్పత్తిగూర్చి చర్చించినప్పుడు కవిత్వ ముల్లాసమును కలిగించుటకే కాక కష్టనివారణమునకు గూడ నుదయించునని తెలిసికొనియుంటిమి. మానవులు శ్రమించునప్పుడు కష్టము కనబడకుండుటకై అలసి పోకుండుటకై అప్రయత్నముగా కూనిరాగములు తీయుట, లయాన్వితము లగు నేవోమాట లుచ్చరించుట జరుగును. సామూహికకర్తృత్వమున నట్టి రాగములు మాటలు జానపదగేయములుగా పరిణమించి వ్యాప్తిగాంచును. ఇల్లలుకునప్పుడో, పిండివిసరునప్పుడో. వరినాటు, కలుపు కోతలప్పుడో, మోట తోలునప్పుడో ఏతామె త్తునప్పుడో, నాగలి దున్నునప్పుడో, కుప్ప గొట్టునప్పుడో. పడవనడుపునప్పుడో,

బరువులు మోయు నప్పుడో, రోడ్డువెంట రోలరును లాగునప్పుడో, రాళ్లుపగులగొట్టు నప్పుడో, దిమ్మిస వేయునప్పుడో. కావడి, పాలకి, మేనాలు మోయునప్పుడో, శ్రమాప దమునకై పాటలు పాడువారిని మనము చూచుచునేయున్నాము. హృదయ- లేదా- మేధా గత భారమును తొలగించి ఉల్లాసమును కలిగించునటులే శారీరక శ్రమమును పోద్రోలి యుత్సాహమును కలిగించుటకును గేయములు తోడ్పడును. శ్రమికగీత ములనే కొందఱు పాటకజనసారస్వత మనిరి. మరికొందరు కార్మిక కర్షక గీతము లనిరి. శ్రమికగీతములందు వస్తు వెద్దియైన నుండవచ్చును. వృత్తికిసంబంధించిన పాటలు, శృంగారగేయములు, స్థానికవృత్తాంతములు, విషాదగాథలు, భక్తిగేయ ములు మున్నగు తీరుతీరులపాటలు శ్రమికులు పాడుకొందురు. ఈగేయములు కూడ కొలదిగనే ముద్రింపబడినవి. శ్రమికగేయము లన్నియు సాధారణముగా వారివారి కృషికిసంబంధించిన లయకు సరిపోవునట్లుండుట గమనింపదగిన విషయము. శ్రమి కుల కాలుసేతుల కదలికలో ఊపిరితిత్తులఖారోచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములలో ఈగీతము లకు తాళలయలు సమకూర్చును. సంగీతమే కాక శరీరసుఖమునకు సంబంధించిన యూహలు కూడ శ్రమికుల కుత్సాహమొసంగును. ఇట్టిపాటలు 'ఘుమఘుమాపాటలు' పేరుతో కొన్ని ప్రచురించబడినవి. శ్రమికుల జీవితమున వేషభూషణముల యాడంబరము, ఆధిక్యము, ఆహారపానముల సౌఖ్యము తక్కువ. వారికి మిగిలినది శరీరసుఖమే. వారి ముక్తాయింపులు మొత్తముమీద విషయసుఖమువైపునకే మ్రొగ్గు చూపుట కిదియే కారణము. ఫ్రాయిడ్ మహాశయుడు తన 'లిబిడో' సిద్ధాంతమున దీనిగూర్చి చెప్పెను. శ్రమికుల పనిపాటలందు లిబిడో స్ఫుటముగా ధ్వనించును. విలాసముగా పాడెడు గొరడివాని పాటలం దాకర్షించుటకును, బరువులు లాగెడుపాట లందు శ్రమాపనోదనమునకును బూతులు ప్రవేశించును. శ్రమికుల గేయములం దెన్నియో బూతుపాటలు గలవు.

బాలగేయములు : జానపదగేయములందు బాలగేయముల దొక ప్రత్యేకశాఖ. పసిపిల్లల లేతహృదయము లెంత నిష్కపటములో, నిర్మలములో, స్వచ్ఛంద ములో, మృదువులో, వారి గేయములు కూడ నంత నిష్కపటములు, నిర్మలములు, స్వచ్ఛందములు, మృదువులు. పాశ్చాత్యులును, తదితర భారతీయులును బాల వాఙ్మయమును గూర్చి చేసినసేవ యపారము. మనతెలుగువారి దృష్టి ఇప్పుడిప్పుడే ఇటు మరలుచున్నది. బాలగేయములు రెండువిధములు : బాలురకొరకై పెద్దలచే రచింపబడి తరతరములనుండి వచ్చునవి ఒకవిధము. బాలురచేతనే రచింపబడి

ఒక తరమునుండి మరియొకతరమువారినోటి కందెడునవి మరియొకవిధము. పెద్దలు పిల్లలకొరకు రచించినపాటలందు కూడ రెండువిధములు కలవు. పిల్లలను లాలించుటకు పాడెడు లాలిపాటలును, నిద్రపుచ్చుటకు పాడెడు జోలపాటలును ఒకతీరువి. పిల్లలనే వస్తువుగా గ్రహించియో లేక నేవేని కథావిషయములనో, ప్రపంచమందలి మనోహరవిషయములనో గ్రహించి పిల్లల కానందము గూర్చుటకై ఆటలాడించుటకై రచింపబడివి ఇంకొకతీరుపాటలు. లాలిజోలపాటల భావములను పిల్ల లెంత మాత్రము ననుభవింపరు. కేవల మాసంగీతము మాత్రము వారిని నిద్రపుచ్చుటకో ఏడుపు నాపుటకో ఉపకరించును. ఇక పెద్దలు రచించిన బాలగేయము లనుభూతికి వచ్చుటకు పిల్లలకు తగినవయస్సు రావలయును. పిల్లలు కూర్చుండుట కలవాటు పడినప్పటినుండి పెద్దలపాటలు నిచ్చెనమెట్లవలె క్రమక్రమముగా పెరిగి పిల్లలు తాము తల్లిదండ్రులవలననో లేక ఇతరులగు పెద్దలవలననో విన్నపాటలు స్వయముగా పాడునంతవరకు సాగి యాగిపోవును. ఆపైన వారి స్వంతకవిత్వ మారంభమగును. పెద్దలపాటలందు మొదట నాదము, తరువాత లయ, ఆతరువాత అభినయము పిల్లల కలవడునట్లు చేయుక్రమము కానుపించును. మొదటిది ఆకర్షణము, రెండవది యుత్సాహము, మూడవది వారి శరీరమునకు శక్తి కూర్చెడు మెట్లు. శిశువులకు రెండేండ్లు వచ్చునప్పటికి చిన్నచిన్నమాటలు రానేవచ్చును. తల్లిదండ్రులు వారికి మెల్లమెల్లగా చిన్నపాటలు పద్యములు నేర్పెదరు. తల్లిదండ్రులు పాడగా విన్నపాటలు సులభగ్రాహ్యము లగునవి వారికి కంఠస్థమై పోవును. ఈతరుణమున తలిదండ్రులు తమపిల్లలకు భక్తి నీతి వినయము విజ్ఞానము గల పాటల నొక్కటొక్కటిగా నేర్పుచుందురు. యతిప్రాసములు తాళలయలు మున్నగువాని జ్ఞాన మీపాటలవలన పిల్లలకు సులభముగా పట్టువడును. పిల్లలకు నాలుగైదేండ్ల వయసు వచ్చునప్పటికి సొంతకవిత్వ మారంభమగును, బాలగేయములందు రెండవ ప్రధానశాఖ బాలురచేతనే రచింపబడి తరతరముల నుండి ప్రవాహరూపమున వచ్చుచున్న గేయములు. పిల్లల సొంత రచనములందు రెండు రకముల గేయము లున్నవి. పెద్దల ననుకరించి వారి పాటలందు తమ కవిత్వము చేర్చి పాడుకొనునవి కొన్ని పూర్తిగా స్వకపోలకల్పితములగు గేయములు మరికొన్ని. పెద్దలనుండి సంక్రమించిన పాటలలో పిన్నలు తరములు గడచిన కొలది తమ కవిత్వమును చేర్చి ఒకరి నుండి మరియొకరి కందించుకొనుచు వచ్చెదరు. ఇట్టిపాటలు కేవల మొక ప్రాత యాచారము వలె రానురాను అర్థవిహీనములై పోవును. తలిదండ్రులు పాటలనుండి తాముగ్రహింపగలిగిన ఆద్యంత ప్రాసములు, యతులు, యమకములు మాత్రమే పిల్ల

లకు చక్కగా పట్టుబడును. ఈవ్యుత్పత్తితో వారు కూర్చెడు పాటలలో వీనికిమించిన సొగసు లుండనేరవు కదా! అందుకే ఇవి ఇంగ్లీషులో 'Nonsense Rhymes' అనుపేరు పొందినవి. 'Nursery Rhymes' పిల్లలకొరకు పెద్దలు రచించినవైనచో 'Nonsense Rhymes' పిల్లలు సొంతముగా రచించిన గేయములని చెప్పవచ్చును. నాలుగేండ్లనుండి పిల్లల జీవితమంతయు నాటపాటల మయము. ఈయాటలందును మగవారికి వేరు మరియు నాడువారికి వేరు ఆటలుగలవు. కొన్ని ఇరువురును చేరి యాడుకొనునట్టివి. ఈక్రీడల నాధారముగా చేసికొని వానికి తగిన పాటలు పెక్కులు బయలుదేరినవి. చెమ్మచెక్క, బిత్తిదిరుగుట, గుడుగుడుగుంచం, బుజబుజరేకులు, గొబ్బిళ్ళు, చిఱ్ఱిగోనె, కోతికొమ్మచ్చివంటి యాటలతోపాటు పాటలును గలవు.

శృంగారగేయములు: జానపదసాహిత్యమున శృంగారము ప్రధానరసమైన పెక్కు గేయములు కలవు. శిష్టుల నిర్వచనము ప్రకారము అవి శృంగార కావ్యములు కాజాలవు. అధునిక భావకవులు రచించిన ఖండకావ్యము లటులే జానపద గేయములు కూడ విభావాది సామగ్రిని సంపూర్ణముగా ప్రపంచించునవి గాక నేదో యొక సంచారిభావము నాశ్రయించినవిగా నుండును. జానపదగేయ వాఙ్మయమున నితరశాఖలతో పోల్చి చూచినచో, ముద్రితములగు శృంగార గేయముల సంఖ్య తక్కువ. అది యెంత బహుళసంఖ్యలో నున్నవో యంత విరళముగా ముద్రింపబడినవి. ఇట శృంగారము పరకీయమా స్వకీయమా ఉత్తమ నాయికానిష్ఠమా లేక పాకృతనిష్ఠమా యను చర్చ లనవసరము. శ్రీఅక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు జానపదగేయములందలి శృంగారమంతయు నీచ మనియు దుష్ట మనియు కేవలము కామప్రేరిత మనియు నిందించిరి, వెంకయ్య చంద్రమ్మపాట, నారాయణమ్మ నాయుడుబావపాట, వంటివి వారి యాగ్రహమునకు గురియైనవి. వారి దృష్టికది యుచితముగనే తోచినది. ఇది జానపదుల- ప్రాకృతుల వాఙ్మయమే కనుక శిష్టుల- ఆలంకారికుల విమర్శనము లట నతుకవు. మరియును జానపదులు చిత్రించిన సీతారామాది యుత్తమ నాయికా నాయక గత శృంగారము కూడ పామరభావ సమన్వితమే యని గ్రహింపవలయును. జానపదుల పేరిట నున్న వాఙ్మయ మందంతటను గోచరించునవి వారి భావములే కాని ఆయాపాత్రముల భావములు కావు. ఏట్టిగేయములందైనను జానపదుల ప్రేమకలాపములు, సాంఘిక నియమోల్లంఘనములు, పరస్పరాకర్షణములే కాననగును. జానపదవాఙ్మయమందు జీవితము యథా

తథముగ నగ్నతేజముతో భాసించును. కావ్యధర్మమైన ఔచిత్యవిచారము జీవితమునం దంతగా నగుపింపదని యంగీకరింపక తప్పదు. జానపదవాఙ్మయమున ఔచిత్యపోషణోద్దేశముతో పాత్రములకు మెఱుగుపెట్టుపద్ధతిలేదు. జీవితమునం దెంత వైవిధ్యము ప్రత్యక్షమగునో అంతయు జానపదకావ్యమునందు ప్రత్యక్షమగును. అచ్చట నుదాత్తతయు, నీచతయు, సభ్యశృంగారము, రసాభాస శృంగారము నీచశృంగారము మొదలగునవియన్నియు నొకదానితో నొకటి బుజము లొరసికొనుచుపోవుచుండును. ఐనను ధర్మావలంబనము గల ప్రేమ శృంగారములతో నొప్పు గేయములుకూడ అనేకములు గలవు. రామాయణ గేయము లందు సీతగడియ, సీతామ్మవారి అలుక, సీతాదేవి వేవిళ్ళు, ఊర్మిళాదేవి నిద్ర, సీతాదేవి ఆనవాలు మున్నగు పాటలందు శృంగారమునకు వెలికాని మనోహరభావము లున్నవి. సుందరకాండ పదమున వియోగశృంగారము చక్కగా ప్రదర్శింపబడినది. కుశలవ యుద్ధము వంటి పాటలలో శృంగారము మితి మీరినది. భారత సంబంధగాథలందు నలచరిత్ర పదము, సుభద్రాకల్యాణము. శశిరేఖాపరిణయము, దేవయానిచరిత్రమువంటి శృంగార గేయములు కలవు. నలచరిత్రపదమున దమయంతి విరహము శిష్టసాహిత్యము నధఃకరించును. దేవయాని జంగంకథ, ఏకస్త్రైవానురాగ మను రసాభాసమున కుదాహరణము. శశిరేఖాపరిణయము పూర్తిగా శృంగారగేయము. ఇక భాగవత కథలందున్న శృంగారమునకు మితియేలేదు. గోపికాస్త్రీల జలక్రీడలు, ఉషాస్వప్నము, రుక్మిణీదేవి ముచ్చట, రుక్మిణిదేవి సీమంతము. చిలుకరాయబారము, సత్యభామ సరసము, పారుజాతపల్లవి. రుక్మిణీకల్యాణము భ్రమరగీతలు వంటి స్త్రీలపాటలన్నియు శృంగారరస తుందిలములు. చారిత్రకగేయము లందుకూడ శృంగార భావము లున్నవి. పల్నాటివీరచరిత్రమున శ్యామాంగి ప్రదర్శించిన భావములు జారిణీ శృంగారమునకును, మాంచాల యనుభావ ముత్తమశృంగారమునకును ఉదాహరణములు. దేశింగురాజు, పెద్దబొబ్బిలిరాజు కథ, సదాశివరెడ్డి కథలందువీర దంపతుల యనురాగ ముత్తమశ్రేణికి చెందినది. కరుణారస పూరితమగు కథలందు లక్ష్మమ్మ, సన్యాసమ్మ, మండపేట పాపమ్మ, నల్లతంగాళ్, ఎరుకలనాంచారి, వీర రాజమ్మ గేయములందు ధర్మస్వభావులైన జానపదదంపతుల యుత్తమ శృంగారము ధ్వనించుచున్నది. ఒక్క సారంగధరచరిత్రమున మాత్రము తుచ్ఛశృంగార భావము లున్నవి. జానపదుల శృంగారము నీచమను విద్యాశేఖరుల యభిప్రాయమునకు సన్యాసమ్మ, మండపేట పాపమ్మ, కామమ్మ, ఎరుకల నాంచారివంటి జానపదనాయికల పవిత్రచరిత్రము సరియైన సమాధాన మీయగలదు. కమ్మవారి పణతి,

కాంభోజరాజు, గాంధారి, ధర్మాంగదచరిత్ర మున్నగు అద్భుతకథలం దున్న శృంగారము కూడ అనౌచిత్య దోషదూషితము కాదు. శైవవైష్ణవమతములకు సంబంధించిన గేయములం దనేకములు శృంగారకళాఖండములు. గంగావివాహమున హరుడు చక్కని దక్షిణనాయకుడు. కొమిరెల్ల మల్లన్నకథకూడ అంతియ. సురాభాండేశ్వరమున పరకీయశృంగార మున్నది. వరదరాజుపెండ్లి, అండాళ్ చరిత్రము, వెంకటేశ్వర వేట, చెంచితకథ పాటలందు చక్కని శృంగార మున్నది.

పైగేయములందు శృంగార. మంగము శృంగారము ప్రధానముగాగల ఖండ కావ్యములవంటి గేయములు లక్షోపలక్షలు. చల్ మోహనరంగ, వెంకటయ్య చంద్రమ్మపాట, నారాయమ్మపాట, సిరిసిరిమువ్వ కరంగంపదములవంటి కొంచెము పెద్దపాట లచ్చైనవి. అముద్రితములే యధికము. కామునిపున్నమనాటిపాట లన్నియు శృంగారకళాఖండములు. కోలాటములుకూడ చాలవర కిట్టివే.

అద్భుతకథలు: శిష్టులకన్న జానపదుల కద్భుతరసాభినివేశము మెండు. సాధారణవిషయములం దలౌకికములు నద్భుతములు నగు కల్పనలుగూర్చి పెద్ద చేయుట వారికి వినోదముతోపాటు భక్తియో భయమో పెంపొందించుకొనుట కుపకరించునట్టిది. మానవు డెప్పుడును ఆశాజీవి. అడుగడుగునను కడగండ్లు మానవునకు కష్టములేక కలిగెడు సంపద. కథలలో నడ్డుపడిన దేవతలో మంత్ర దండమో, పావుకోళ్లో, సంచియో, భూతద్దమో, బీజాక్షరములో తమకును ఇట్టి కష్టములందు సాయపడు నని జానపదుల నమ్మకము. ఇట్టిది సంభవమైనను కాకున్నను మనమునకు మాత్రము పెట్టనికోటయని భావింపవచ్చును. దుర్భరమగు సంఘటనము కలిగినప్పుడుగాని అసాధ్యమగు విషయము నాకాంక్షించి యత్నులు సాచునప్పుడుగాని ఏమానవాతీతమగు శక్తియో యడ్డుపడి చిక్కును మంచుతెరవలె తొలగించిన నెంతబాగుండుననుకోరిక అసాధ్యమైనదైనను మానవసహజమే. ఇట్టి కోరిక నాధారముగా చేసికొని పాటమరించినవో లేక వాని ననుసరించియే ఇట్టి కోరిక లుద్భవించినవో కాని ఇట్టి యద్భుతములు కల కథాగేయము లనేకము ప్రచారమందున్నవి. అద్భుతకథలం దన్నిటికన్న నధిక ప్రచారము గాంచినది బాలనాగమ్మ కథ. మాయలఫకీరు, తలారిరాముడు, బాలవర్ధిరాజు, గాండ్లసంగు, తంబళిపెద్దవ్వ, చాకలితిప్పడు, చంద్రాయుధము వీనికి నాంధ్రదేశమున కావలసినంత కీర్తి. బాల నాగమ్మ కథాకాలము నిదమిత్థముగా చెప్పజాలము. ఇది దక్షిణభారతమున తురకలు పాదుకొన్నతరువాత జరిగిన కథయైయుండును. మహబూబునగరముజిల్లా

యందున్న పానుగల్లు బాలనాగమ్మ కథారంగస్థలమని యధికప్రచార మున్నది. కథ యందలి యంతస్సాక్ష్యము దానినే బలపరచుచున్నది. ఇది ప్రాంతీయమగు రామాయణగాథవంటిది. సీతాదేవికి ప్రతిగా బాలనాగమ్మను, రావణునకు ప్రతిగా మాయలఫకీరును, శ్రీరామునకు ప్రతిగా బాలవర్ధిరాజును, త్రిజటకు ప్రతిగా తంబలి పెద్దమ్మను భావింపవచ్చును. నమ్మరానంత యద్భుతకృత్యములతో అలౌకికవిషయ ములతో నిండినగాథ కమ్మనివారి వణతిపసల బాలరాజుకథ. దీనిజీవము వర్ణాంతర వివాహ మని తెలియనగును. దీనితో నొకటిరెండు యాధునికభావము లున్నను వాతావరణము మాత్రము పుక్కిటిపురాణయుగమునాటిదిగా గాన్పించును. అద్భుత కథాగేయములందు గాంధారికథ యగ్రగణ్యము. పురాతనముకూడ కావచ్చును. ఇటులే కాంభోజరాజుకథ, ధర్మాంగద పాముపాట, బాలరాజుకథవంటి యద్భుత కథలు జానపదులకు భయభక్తులను కలిగించి సత్యధర్మములకే జయ మనుదానిని చాటిచెప్పి వారిజీవితమును దిద్దుచుండును.

కరుణరసాత్మకములు : జానపదులు శృంగారము తరువాత కరుణాద్భుతము లకు రెంటికిని సమాన ప్రాధాన్యమిచ్చిరి. నిత్యజీవితమున సుఖమునకన్న దుఃఖమే యధికమగుట తత్ప్రభావితులైన జానపదులు ఆయాసంఘటనముల సహజముగనే చిత్రింపగలిగిరి. శిష్టులకున్నట్టి యాదర్శదృక్పథము, అనగా దుఃఖము నధిగమించి యాదర్శజీవితనిర్మాణమునకై సాహిత్యమును సాధనముగా, నుద్దేశపూర్వకముగా మలచుకొను గుణము వీరియం దంతగా లేదనుకొనవచ్చును. జానపదుల కౌచితీ దృష్టి తక్కువ. కనుకనే వీరగాథలలో కథాభాగమునకున్న ప్రాధాన్యము వర్ణన కుండదంటిమి. వీరగాథలు కేవలము వ్యక్తులకు మాత్రమే కాక సాధారణముగా రెండుజాతులకును లేదా రెండుతెగలకును సంబంధించియుండును. జాతి మరియు వంశము దాటినచో జానపదులదృష్టి నాకర్షించెడువారు వ్యక్తులు. వారి శౌర్యమున కుత్సాహము దుర్మరణమునకు జాలి – ఈరెండుభావములును పామరులచే వారి చరిత్రములను పాడించినవి. ఉత్సాహము తరువాత జానపదులను సులువుగా నావ రించునది జాలి. వీరగీతములం దుత్సాహము మెప్పుతోపాటు ఈజాలికూడ కథా రచనమునకు వారి నెగద్రోయుననుట యసత్యముకాదు. బొబ్బిలిని కొట్టుటకు దండు విడిసిన విజయరామరాజునకు మల్లమ్మదేవివ్రాసిన యుత్తరమును అతిశయోక్తులతో రచించుటలో జానపదకవి యౌచిత్యదృష్టికంటె జాలియే యెక్కువగా గోచరించును. జనకంటకుడుగా జీవితమును గడిపిన గుజ్జాలగోపిరెడ్డిని పలువురు పట్టి చేలనడుమ

చంపవలసివచ్చినది. నలుగురు చేరి ఒక్కని చంపినారేయన్న జాలి "శేరు శేరు యెండిమురుగుల్ సేతులాకు బెట్టుకోని, కట్టమీదయెల్తావుంటే కలకటే రనుకొంటిర కొడక" యని పాడించినది. ఈవిధమైన జాలి జానపదులకు సార్వత్రికము. దీనికి తోడావ్యక్తి జీవితము సవ్యమగు ధర్మమార్గమున నడచియుండినచో జానపదులు వానిచరిత్రకు జల్లుజల్లుమందురు. కనుకనే ప్రతిభాషయందును జానపదులు పాడు కొన్నట్టి కరుణరస పూరితములగు గాథలు పెక్కులు కాననగుచున్నవి. ఆంధ్ర జానపదగేయములందును ఇట్టి కరుణాపూరితములు చిత్తద్రుతి కారణములును నగు కథ లనేక మున్నవి. అత్తపెట్టిన ఆరడివలననో, కట్టుకొన్న భర్త యొనర్చిన యత్యాచారమువలననో, తోడికోడండ్ర యసూయచేతనో, ఇరుగుపొరుగుల దౌష్ట్యము వలననో, దైవదుర్విపాకము వలననో, ఇడుమలపాలైన స్త్రీలకథలు, జానపద వాఙ్మయ సముద్రమందలి కన్నీటికెరటములు జరిగిన విషాదగాథలకు జానపదులు కొంతమాహాత్మ్యమును జేర్చి భయభక్తులకు దారితీయునవిగా చేసిరి.

దేశీయేతివృత్తములందు ప్రాచీనమైన కరుణాపూరితగాథ కన్యకామ్మవారికథ, ఈమెయే కన్యకాపరమేశ్వరి. వైశ్యుల కిలవేల్పు. రెండవది సారంగధర కథ. ఈరెండును రాజరాజనరేంద్రునకు కళంక మాపాదించునట్టివి. వీనికి చారిత్రకాధారములు లేవు. కామమ్మకథ పిచ్చుకకుంట్లకు కల్పవృక్షము. ఇది యాంధ్రదేశమంతటను వ్యాపించిన పదము. కథావృత్తాంత మాంగ్లేయు లీదేశమును పాలించిన తొలిదిన ములకు సంబంధించినది. సతియాచారము ప్రభుత్వము తొలగించిన పిదపకూడ కొందఱు పతివ్రతలు ప్రత్యేకముగా బ్రిటిషువారి యనుమతి పొంది సహగమనము చేయుచుండిరి. అట్టివారిలో కామమ్మ యొకటి. కామమ్మకథలో నున్న మాహాత్మ్య ములు జానపదుల కల్పనలు. అనవసరమగు నతిశయోక్తులుగాని అద్భుతకల్పనలు గాని లేక జరిగినకథ జరిగినట్లుగా హృదయవిదారకముగా కరుణరసపూరితముగా నున్న కథలందు లక్ష్మమ్మకథ యగ్రగణ్యము. సౌశీల్యము, పాతివ్రత్యము, మూర్తీభవించిన స్త్రీమూర్తి లక్ష్మమ్మ. ఆమె సహనము త్యాగము మున్నగు గుణ ములు తెలుగుజాతికి గర్వకారణములు. అత్తగారియారడి తోటికోడండ్ర ఈర్ష్యా సూయలకు పాల్పడి భర్తతో సహగమనము చేసిన సన్యాసమ్మగాథ మరియొకటి. అవిభక్తకుటుంబమున కనిష్ఠులు పడెడు బాధల నీకథ చక్కగా వివరించును. గోదా వరీ మండలమునకే సంబంధించిన మరియొక పేరంటాలు కథ మండపేట పాపమ్మ కథ. కరుణరసాత్మక గాథలందు ఈపేరంటాండ్ర గాథల కొక ప్రత్యేకత గలదు.

భర్త శరీరముతో సహగమనముచేసిన సుమంగళులను పేరంటాండ్రందురు. కామమ్మ కథ, మండపేట పాపమ్మకథ శృంగవరపుకోట యెరుకమ్మకథ సన్యాసమ్మకథ, తిరుపతమ్మకథవంటి పేరటాండ్ర కథలు ముద్రితములు. వీరందరును సహగమనము నిషేధింపబడిన తరువాత విశేషయత్నము చేసి సాగుమానము చేయుటకు అనుమతి తెచ్చుకొన్నవారు. ఈసుగుణము జానపదుల నాకర్షించినది. పేరంటాండ్రందరును దేవతలై మ్రొక్కులు దీర్తురనునది ఈగాథలయందలి మరియొక విశేషము. తమిళ దేశమునుండి తెలుగుదేశమునకు వచ్చిన కరుణాపూరితగాథనల్లతంగాళ్‌కథ, పలనాటి సీమలో నధికప్రచారము గాంచిన కథలందు వీరరాజమ్మకథ యొకటి. తెలంగాణ మున ప్రశస్తి నార్జించినవి- ఎరుకల నాంచారి, రాములమ్మ, సరోజని, మూసిపొంగు కథలు.

హాస్యపుపాటలు : నవరసములందు హాస్య మొకటి. తక్కినవారివలెనే హాస్యముకూడ బ్రహ్మానంద సహోదరమని మనపూర్వాలంకారికు లంగీకరించుట భారతీయులకు హాస్యముపట్లగల యభిమానము చాటుచున్నది. పాశ్చాత్యుల హాస్య రచనములు చూచి మనవా రట్టి సాహిత్యము మనకు లేదని పెదవివిరచెదరు. అట్టి సాహిత్యము మన కధికముగా లేనిమాట వాస్తవమైనను కొరమాత్రము లేదు. వికృతములైన యాకారము, వాక్కు, వేషము, చేష్టలు మున్నగువానియొక్క వేడుక వలన హాస్యము కలుగు ననియు దానికి హాస్యము స్థాయిభావ మనియు మనపూర్వులు చెప్పియున్నారు. ఇంకను హాస్యమును మనవా రారువిధములుగా విభజించి ఉత్త మాధమ నిర్ణయమునుకూడ చేసియున్నారు. జగన్నాథపండితరాయ లింకను సూక్ష్మ ములకు దిగి హాస్యమును ఆత్మస్థము పరస్థములుగా విభజించెను. వీని లక్ష్యలక్షణ సమన్వయ మాయాయాలంకారికు లీవరకే యొనర్చియున్నారు. నాగరకులకు గల సుఖదుఃఖానుభూతులు జానపదులకును గలవు. వీనిబాహ్యచిహ్నము లగు నవ్వు ఏడ్పులును గలవు. ఏడ్పునుగురించి చెప్ప నవసరములేదు. జీవిత మధికముగా దుఃఖ మయము కనుక ఏడ్పు తప్పదు. తాత్కాలికముగ నైనను ఏడ్పును తొలగించి దుర్భరజీవితమును కొంత సుగమ మొనర్చి మనమును సుప్రసన్న మొనర్చి జీవిత మును పెంచునది నవ్వు. అట్టి నవ్వు ఎప్పు డెప్పు డేయేవిధముగా జానపదులకు కలుగునో అది వారి సాహిత్యమున నెట్లు ముద్రితమైనదో పరిశీలింతము.

రామాయణ సంబంధ మగు "శాంతగోవిందనామము"లను పాటలో ఋష్య శృంగు డాలంబనము. ఆతని వింతయాకారమే కుసుమాస్త్రుని సాయకముల

వంటి దివ్యస్త్రీలకు నవ్వుపుట్టించుచుండ నాతని యమాయకపుమాటలు మఱింత నవ్వుపుట్టించినవి. "అడవి అనే చరగోవిందనామము"లందు కుంభకర్ణుని నిద్రను వర్ణించి వర్ణించి కవి మనకు నవ్వుపుట్టించుచున్నాడు. మఱియు దీని వికారితము (caricature)గా కూడ చెప్పవచ్చును. "సూక్ష్మరామాయణము"న శూర్పణఖా వర్ణనము హాస్యరసపూరితము. శూర్పణఖ వికృతాకారమువలన కలిగిన హాస్యమున కన్న నట్టి వికృతాకారము గల శూర్పణఖ శ్రీరామచంద్రుని మెచ్చుట మఱియు నాతిని మోహించి కోరుట ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన హాస్యమును కలిగించును. "సీత గడియ" పాటలో హాస్యశృంగారములకు మైత్రి సీతమ్మ నర్మగర్భముగా నన్న మాటలు పరిహాసోక్తులు. ఇది వాక్చమత్కృతికి సంబంధించిన హాస్యము. వీధ్యంగము లందు చెప్పబడిన "వ్యాహారము"న కిది జానపదగేయములందు కానవగు ఉదాహరణము "ఊర్మిళాదేవినిద్ర"లో సీతాశాంతలకు నడచిన సరససంభాషణము చక్కని హాస్యమున కుదాహరణము. "శ్రీరామపట్టాభిషేకము"న శంకరుడు చేసిన వేళాకోళ ముత్తమకోటికి చెందిన హాస్యము. భారతసంబంధగాథ యగు "శశిరేఖా పరిణయము"న ఘటనావికృతికి చెందిన (Absurdity in action)హాస్య మెంతయో గలదు. చారిత్రక గేయములందు కూడ అట నట చక్కని హాస్యము కనిపించును. పల్నాటివీరచరిత్రమున వేశ్యమాత వర్ణన మాకారవికృతికి సంబంధించిన హాస్యము. పల్నాటిచరిత్రమున మరియు కాటమరాజు కథలందలి యుద్ధభీరువుల వర్ణనమున వాక్చేష్టలకు సంబంధించిన హాస్యము కలదు. కాటమరాజుకథలో భట్ల సంవాదమున వ్యాజస్తుతి, వ్యాజనింద, వక్రోక్తి, నర్మోక్తి, నీచోపమ, కాక్వాక్షిప్తము మున్నగు నలంకారములతో నర్థసంబంధమగు వికృతి కల్పించి వాచ్యముగను వ్యంగ్యముగను చక్కని హాస్యము పోషింపబడినది. శైవవైష్ణవ మతవాఙ్మయమున వంవాదముల కొక ప్రత్యేకత గలదు. గంగాగౌరీసంవాదము ఈశ్వర భృంగి సంవాదము, లక్ష్మి పార్వతీ సంవాదము సవతులకయ్యము, చెంచులక్ష్మికి కృష్ణునకు సంవాదము, చెంచితకు లక్ష్మికి సంవాదము మున్నగు వానియందు నర్మోక్తులు దెప్పిపొడుపులు అవహేళనలు వ్యాజోక్తులు గలిగిన చక్కనిహాస్య మున్నది. లక్ష్మిపార్వతుల సంవాదము "మృదవ"మున కుదాహరణము. సవతులకయ్యము 'నాశిక' కుదాహరణము. ఈశ్వర భృంగి సంవాదము "అవస్పందితము"న కుదాహరణము.

కేవలము హాస్యపూరితము లగు గేయములు మనకు కొలదిగనే లభించుచున్నవి. అట్టివాని నధికముగా ముద్రించినటుల లేదు. తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి వేడుక పెండ్లిపాటలందును కర్రా లచ్చయ్య అందు నన్నువారి శ్రీజనానందనవీన

కల్యాణ పాటలందును స్త్రీలపాటల సంపుటములందును పెండ్లికి సంబంధించిన వియ్యాలవారి హాస్యపుపాటలు కొన్ని ప్రకటింపబడినవి. కొండపల్లి వీరవెంకయ్య గారి హాస్యపుపాటలపుస్తకమునందు తీరుతీరుల హాస్యపుపాట లున్నవి. శ్రీ గంగాధరంగారి సెలయేరు ప్రకీర్ణములుగా కొన్నిపాట లున్నవి. సుమా రేబది హాస్యపు పాటలు తెలంగాణమునకు సంబంధించినవి నేను సేకరింపకలిగితిని. వీనిలో హాస్యానుకృతులు (Paradies) కూడ కలవు. ఉద్ఘాత్యకమునకును, ఛలమునకును చక్కని యుదాహరణ లీ జానపదగేయములందు కొల్లలు. జానపద సాహిత్యమున నధిక్షేపగేయము (Satire) లు కొలదిగనే యున్నవి. హాస్యపాత్రములుకూడ కొలదియే. జానపదగేయములందు గానుపించుహాస్యము మన జాతీయహాస్యము. ఇందు సున్నితహాస్యముతోపాటు మోటుహాస్యము కూడ కలదు. ప్రపంచమందలి సాహిత్యము లన్నింట నిట్టి హాస్యములు గోచరించుచునే యుండును. స్త్రీలపాటలందధికముగా మృదువై సభ్యమైన హాస్యముండును. ఇట్టిహాస్యము జానపదుల నిత్య జీవితమును సుఖమయముగా నొనర్చుటకు దోహద మొసంగును.

ఇంతవరకు జానపదగేయయల పుట్టుపూర్వములు వానిలక్షణములు వాని ప్రశస్తి, వానివిభేదములు నానేర్చినభంగి దిఙ్మాత్రముగా ప్రదర్శించితిని. వానిలోని విశేషము లెత్తిచూపుట కిట తావుచాలదు. తెలుగుదేశమున నున్న నదీనదములు సెలయేళ్లు వాగులు వంకలు "సాగరోగతిః" యైనటులే ఈజానపదగేయస్రవంతి కూడ ఇప్పటికే చాలభాగము మనకు దక్కకుండ లుప్తమైపోయినది. ఉన్నదానినైన భద్రపరచుకొనుట తెలుగువారి కర్తవ్యము. పండితులు విమర్శకులు జానపద గేయములం దున్న సాహితీవిషయము లెత్తి చూపవచ్చును. సామాజికశాస్త్రవేత్తలాసంపదలో తమకు గావలసిన యమూల్యమణు ల్వెదకవచ్చును. చేయిదిరిగిన కవులు రచయితలు కళాకారులు వానియందు ఉపలబ్ధమగు దేశీయవస్తు సంపదను దిద్ది తీర్చవచ్చును. జానపదకవితారీతుల నందరికన్న నెక్కుడుగా సద్వినియోగము చేసినవారు రాజకీయపక్షములవారు. తమ తమ రాజకీయసిద్ధాంత ప్రచారములకై బుఱ్ఱకథలు, జముకులకథలు, గేయములు రచించిన వీరి యాశయము కొనియాడదగినదే. స్వరాజ్యోద్యమసమయసాహిత్యమున వెలువడిన "మాకొద్దీతెల్లదొరతనము" "దండాలు దండాలు భరతమాతా" "కొల్లాయిగట్టితేనేమీ" వంటి రచనములు పూర్తిగా జానపదుల సొమ్మైపోయినవి. స్వరాజ్యోద్యమము, సంస్కారణోద్యమమునకు తోడ్పడిన గేయములు వందలకొలది వెడలినవి. వీనిప్రయోజనము

తాత్కాలికమే యైనను ప్రభావము మాత్ర మనంతము. చేయిదిరిగిన రచయితలు జానపదగేయములందున్న వస్తువును స్వీకరించి కలమందుకొనవలెగాని రవ్వలు రాల్చవచ్చును. ఆంధ్రభాషామతల్లి కెనలేని తొడవులు సవదరింపవచ్చు. జానపద గేయములం దుండు జాతీయములు, నానుడులు, వింతవింత పలుకుబడులు శిష్టు లాకళించుకొనవలసిన యమూల్యసంపద. నవ్యభారతపునర్నిర్మాణమున వివిధప్రణాళికాప్రచారమునకును ప్రజావబోధమునకును జానపదకవితారీతు లుపయోగించునంతగా నితరము లుపయోగపడవన్న నతిశయోక్తి కాదు. ఔత్తరాహులు ముఖ్యముగా హిందీబెంగాలీభాషలవా రీమార్గమున చాలదూరము సాగిపోయినారు. ఇరుగు పొరుగువారిని జూచియైనను తెలుగువా రభినివేశము కల్గించుకొన్నచో నాంధ్రదేశమునకు నాంధ్రభాషామతల్లికి నాంధ్రవిజ్ఞానమునకు మేలగు నని సప్రశ్రయముగా నివేదించుచున్నాను.

—భారతి
1956, నవంబరు, డిసెంబరు.
సంపుటము ౩౩; సంచికలు 11, 12.

గ్రామ్యవాదుల భాషాపవాదము

—శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావు

హరిహరీ! మనగ్రాంథికాంధ్రభాష మరణించినదా? ఎప్పుడు? ఎవ్వరును వినలేదే? ఈయాకస్మికోపద్రవ మేల కలిగినది? ఈనడుమ భాష కస్వస్థత యని కూడ వినలేదే. ఆరోగ్యముగనే యున్న దని యందఱుఁ జెప్పుకొనుచుండిరికదా! అందులో నలువదియేఁబదిసంవత్సరములనుండి మఱింత నీరోగస్థితిచే విరాజిల్లు చున్నదే! దేహదార్ఢ్యముకలిగి హృదయోల్లాసము కలిగి చకచకలాడుచు నెక్కడఁ జూచినఁ దాన యై ప్రకా శించుచున్నది కదా! మునుపటి తట్టరాగిడులతో, బుట్టకొప్పు లతో వెఱ్ఱిగా సింగా రించుకొనుట మాని నూతననాగరకత కర్హ ములై న యొకటి రెండుభూషణములు మాత్రమే ధరించి ముసిముసినగవుల మిసమిసలతో బుగ్గగులా బుల బుగబుగలతోఁ గన్నులపండువు సేయుచున్నదే! ప్రస్తుతకాలానుసారముగఁ బ్రస్తుతజనచిత్తరంజకముగఁ బ్రాచీనబడబడాయమానశబ్దాడంబరములు, సంధిగ్రసం భాషణములు వివిధాభిప్రాయప్రకాశకవచోవైఖరులు నాంతరంగకాఠిన్యము వదలుకొని పువ్వులవలె నవ్వులవలె మృదులము లైన లలితము లైన ముద్దుముద్దుపలుకులతో— స్పష్టము లై స్వచ్ఛము లై న దాఁపఱికము లేని విడివిడిపలుకులతో నేకాభిప్రాయబోధ కము లగు టకుటక్కు మను సూటిపలుకులతో— ననఁటిపం డొలిచి చేతఁ బెట్టినట్లు కులుకుచుఁ గులుకుచుఁ బలుకుచున్నది కదా! కొందఱను దనచుట్టుఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని వారికిఁ జిత్రచిత్రకల్పనలు గల స్వకపోలకల్పితకథలను— నేదేని పర భాషాకథలను— సరసముగ సమంజసముగ సందర్భముగఁ జెప్పి హృదయరంజన మొనర్చుచున్నదే! మఱియొకచో నాటకరంగములఁ జేరి బంగరుగజ్జెలు గట్టుకొని తాండవమాడుచు ద్రష్టలను గూడఁ దెయితక్కలాడించుచున్నదే! మునుపటి టెక్కు, మునుపటి బిగింపు, మునుపటి "నన్ను ముట్టికొనకుఁదనము" విడిచి యాంగ్లేయభాషలో నున్న ప్రకృత్యాదిశాస్త్రములలోని విలువగల పదార్థముల నొడిలో వైచికొని తెచ్చి మనకుఁ గాసంత కాసంతగఁ గోరుముద్దలక్రిందఁ బెట్టి నోరూరఁజేయుచున్నదే! ఎక్కడఁ జూచినఁ దానయై సభాముఖముల నీతినిగూర్చి రాజభక్తిని గూర్చి, తనసేవనుగూర్చి సింహఘోషమున నుపన్యసించుచున్నదే! లోకవార్తాబోధనమున జనులకు లౌకికజ్ఞానసంపద నీయఁదలఁచి యిటు బ్రహ్మపురము

మొదలుకొని యటు బొంబాయివఱకు నొక్కటే మ్రోతఁగఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చునట్లుగఁ బలుకుచున్నదికదా! తననివాసముకొఱకుఁ బట్టన మనక, పల్లె యనక యవకాశ మున్నంతవఱకుఁ గొన్నిస్థలములందు మందిరములను గట్టినదే! కొన్నిచోటులఁ గట్టుచున్నదే- మఱికొన్నిచోటుల శంకుస్థాపనమునకు యత్నించుచున్నదే! బ్రదుకఁ దలఁచి- చిరకాలము బ్రదుకఁదలచి- శాశ్వతముగ బ్రదుకఁ దలఁచి, బ్రదు కనఁగ నింతపామరత్వమునఁ బ్రాకులాడుభాష మరణించిన దని గ్రామ్యవాదులు కఠోరముగఁ బలికిరా! పాపము శాంతించును గాక!!

శత్రుత్వ మున్నయెడల సాధించురీతిని సాధింపవలయును గాని చావువార్తలు వైతురా? నోటి కంద దని, వెగటని, కటువని, కొఱుకఁబడ దని, పాషాణ మని భాష ననేకవిధముల దుర్భాష లాడినారు. ఈవాగ్ఘోషము చాలదా? భాషను సేవించి, పూజించి, దాని సాన్నిధ్యముననే నిల్చి, దానికిఁ బామరజనస్పర్శముచే నపవిత్రత గలుగకుండఁ గాపాడుచు, దానికి శక్తివంచనము లేకుండ సర్వోపచారములు సేయుచు, దానికటాక్షమువలననే జీవయాత్ర నడుపుకొనుచు, దానికై తమతనువు లను బ్రాణముల నర్పింపఁ దలఁచి పాటుపడుచుండు పండితోత్తములను బుంఖాను పుంఖముగఁ దిట్టినారు. ఈపండితద్వేషము చాలదా? భాష చచ్చిన దని నోరారఁ బలికినఁ గాని పగ తీఱలేదా?

పేరులేనిసామాన్యజనుని యథార్థమృతివార్తనే జనులు వెల్లడిచేయుట కిష్ట పడరు కదా! మనజాతిలోని భూతభవిష్యద్వర్తమానప్రాణముల కన్నిటికిఁ బ్రాణ మైన మనతెనుఁగుబాస చచ్చిన దను నసత్యవార్త వీ రెట్లు నోటఁ బలుకుటకు సాహ సించిరో! అంతటితో నూరకుండక యీవార్తను గ్రంథస్థము సేయుటకు వీరిగుండె లెట్లు తాళెనో? గ్రామ్యవాదులు విద్యావంతులు బుద్ధిమంతులు గాని వేఱుకారు. వారు బుద్ధిపూర్వకముగ నసత్య మాడువారు కారు. అందులో నిట్టిలోకోపద్రవకర మైన యసత్య మాడుదురా? ఈమాయ యేమో బోధపడకున్నది. భాషలోనే యీ యింద్రజాలము నీకనుకట్టు నీద్విముఖత్వము నున్నదేమో? మనకందఱకు జీవ కళలను గనఁబఱిచి వారి కందఱకుఁ బ్రేతకళలు గనఁబఱుచుచున్నదేమో? ఇంకొక చిత్రము! మ. రా. సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు, రావుసాహెబు గిడుగు రామ మూర్తి పంతులుగారు నొక్కయయ్యవారులయొద్ద విద్యనేర్చినవారే కద! ఒక్క తీరుపలు కాడువారే కద! ఒక్కదారిని బోవు వారే కద! రామమూర్తిపంతులుగారి కనులకు భాష మొద్దువలె నున్నది. లక్ష్మీనరసింహముగారి కనులయెదుట మిలమిల

లాడుచున్నది. అందుచేతనే కదా! "Every living language is in a state of continuous growth and developent, it is only when it becomes dead, that it becomes stationary. Telugu is not a dead language" అని శ్రీ లక్ష్మీనరసింహముగారు భాషకు జీవపత్రికను దయచేసి యున్నారు. అన్యోన్యవిరుద్ధముగఁ బల్కు నీగ్రామ్యవాదులలో మనకు సూత్రకారు లెవ్వరు? 'గ్రీకుమిత్సు, బొప్పడుపా' ఇత్యాద్యలౌకికగ్రంథసంధానధురంధరు లగు లక్ష్మీ నరసింహముగారా! వారికంటె వయోవృద్ధులుఁ బ్రాపంచికజ్ఞానవృద్ధులు నగు రామమూర్తిపంతులుగారా? వీరిమాటలు నమ్మి భాష కుత్తరక్రియ లారంభింపవలసి నదా? వారిమాటలు నమ్మి యుపచారక్రియ లారంభింపవలసినదా? కాని వీ రిట్టి చావుబ్రదు కెఱుఁగని మాటలు మాటలాడుచున్నారేమి? రామమూర్తిపంతులుగా రీదిగువవాక్యములలో భాషామృతిని స్పష్టపఱచినారు. వారి "A memorandum on modern Telugu" లో I understand that some of the educated men in the Telugu country are disirous of reforming the modern language and the old grammar and modern vocabulary. This is, in my openion, unscientific, unnatural and impracticable. This is simply a quixotic method of reforming a language. It is like putting into the skull of a mummy the brains and eyeballs of a living body and hoping to make it think and see," మఱియొకచో నాగ్రంథమందె "The dead language of his poetry which he has substituted Etc., Etc." మఱియొకచోట "Latin, the old literary language of Italy has been dead and unintellegeble to the people (old literary Telugu is now like Latin)" మఱియొకచోట "The Pandit who has no sense of the correct usage of old words naturally commits serious blunders when he attempts to write in a dead language." గ్రాంథికభాష మృతభాష కాదని మాయభిప్రాయము. ఏలయన గ్రాంథికభాషాపదములనే కొన్నికొన్నిమార్పులతో మనము మాటలం దుప యోగించుకొనుచున్నాము. మాటలలోని యామార్పు లనునవి వ్యాకరణ జ్ఞానశూన్య త్వముచేతను, బలుకుబడిలోని తొందరచేతను నిజమైన యుచ్చారణము తెలియక పోవుటచేతను, మఱికొన్ని యితరకారణములచేతను గలుగుచున్నవి. శబ్ద ములలోని యాదోషములు మనదోషమువలననే కలిగినవి. ఇట్టిదోషము లుత్తమవచనగ్రంథము

లలో వర్జింపవలసిన దని యూనివర్సిటీవారు ద్రావిడభాషాసందర్భమున నిట్లు తీర్మానించియుండిరి. "That slang and other similar irregular forms of expression which are either the result of violation of accepted rules of grammar or are produced by means of contractions or other modifications due to hurry, indifference and ignorance be declared to be unacceptable to dignified prose composition." ఇట్టి దుష్టరూపములు పదములకుఁ బూర్వోదాహృతకారణములవలన వచ్చియున్నంతమాత్రముచేత నీశబ్దములు పూర్వశబ్దములకంటె భిన్నము లని చెప్పఁ దగదు. అట్లు చెప్పుట మిక్కిలి యప్రాజ్ఞత. కుష్ఠరోగముచే నొకని కొడలంతయు వికృతరూప మొందియున్నను నాతఁడు మునుపటివాఁడే కాఁడా? నల్లనియాతఁడు శ్వేతరోగముచే వర్ణవ్యత్యాస మొందినంతమాత్రమున నాతఁడు మఱియొక్కఁ డగునా? కాలును దెగఁగొట్టించుకొని నంతమాత్రమున నరుఁడు క్రొత్తయాతఁ డగునా? వీపుపైఁ బెద్దకంతి నూతనముగఁ గలిగిన నరుఁడు కంతి కారణమున మఱియొక మానిసి యగునా? అటులే శబ్దము పైఁజెప్పిన కారణములచే నడిమినడిమివర్ణములలో వ్యత్యాసదశ గలిగినఁ గాని, రూపమునఁ గొంత హ్రాస మొందినఁ గాని, లేక కొంతయాధిక్య మొందినఁ గాని యదియే శబ్దము కాని వేఱు కానేరదు. కావున సంభాషణములోని శబ్దము లన్నియు గ్రాంథిక శబ్దములే యని యొప్పుకొనక తీరదు. కాని యవి కొందఱమనుజుల దంతముల క్రిందఁ బడి నలఁగినవి; తెగినవి; సాఁగినవి; చప్పఁబడినవి. కానిండు! ఎటులైన నవి గ్రాంథికశబ్దములే. ఇట్టి దుర్దశనందినయట్టి గ్రాంథికభాషనే మనము సంభాషణములో నుపయోగించుకొనుచున్నాము. ఏదీ? ఒక్కతెలుఁగుపదము- గ్రాంథికభాషలో లేనిది. గ్రామ్యభాషలో నున్నది, మీరు చెప్పఁగలరేమో యోజించుకొనుఁడు. అట్లుండుటకు సాధ్య మెట్లున్నది? కావున సంభాషణలో నుపయోగించుకొనుచున్న భాష గ్రాంథికభాష- చెడిన గ్రాంథికభాష- దురవస్థ నొందిన గ్రాంథికభాషయై యున్నది.

అట్టి గ్రాంథికభాషను సంభాషణములో వాడుక చేసికొనుచు "గ్రాంథికభాష మాటలలో నుపయోగింపఁ బడునది కాదు, కావున నది చచ్చిన" దని వాదించుట ప్రాజ్ఞలక్షణమా? అది మననోటఁ బడకపోవుటచేత జచ్చిన దనుటకంటె నోటఁ బడుటచేతనే చావునకు సిద్ధ మై యున్న దని యనుట యథార్థముగ నుండును గాదా?

బొబ్బిలిపాట బజారులో విని మాయింటిప్రక్కనుండి వారియిండ్లకుఁ బోవు నిద్ద ఱిట్లనుకొనుచుండిరి. "ఇజానగరంరాజు మామోసం 'చాసాడ్రా. బూసీతో యాకమై పండంటి బొబ్బిలోరిని పాడుచేసాడ్రా" యని యొక్కఁ డనఁగ "బొబ్బి లోరు బొబ్బిలో రంటే నాకు బోదపళ్ళే దెవడ్రా" యని యింకొక్కఁ డనెను. అంత మొదటివాఁడు "రామేణ మంతా యిని రాఁవుడికి చీత యామౌ ద్దన్న ట్టుందిరా! బొబ్బిలో రనఁగ మఱిగ త్తే మనవూ రెలమో రేరా! శెన్నపట్టమాయన్ని మనపెద్దరాజుగారు దత్తు చేనుకొన్నట్టె బొబ్బిలిరాజుగారు మనరాజుగారి తాతగారిని గంబోడ్రా దత్తుచేసుకొన్నారు. ఇది తాతల్నాటి కత" యని పలికెను. ఈసంభాష ణములోని పదములు గ్రాంథికపదములు కావా? పరమమూఢులు సహితము గ్రాంథికభాషాపదములనే యుపయోగపఱుచుకొనుచున్నారు. తప్పుగ నుపయోగ పఱుచుకొనుటకు వారిమౌఢ్యమే కారణము. తప్పుగనో యొప్పుగనో పండితులు పామరులు నందఱును గూడ గ్రాంథికభాషాపదములనే యుపయోగించుకొనక తప్పదు. గ్రామ్యభాషలో నతిసులభముగ గ్రంథముర్రాయ సంకల్పించుకొనిన మ. రా. శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు తమ "Greek myths" అను గ్రంథము రెండవభాగమున 82వ పేజీలో 22 పంక్తులలో 29 సంస్కృతపు మాట లుపయోగించిరి. "రాజకీయవ్యవహారము, హ్రస్వాంగుఁ" డను మొదలగు సమాసముల సహిత మొక్కమాటగనే గణించితిమి. మనమనసులోని గంభీరాభి ప్రాయములను వెల్లడింపవలయు ననిన గ్రాంథికభాషకంటె మఱియొకదారి లేదు. ఏల? మాటలాడుకొనుభాషలో ననఁగ- గ్రామ్యభాషలో నేమంతపదజాల మున్నది! ఆహారనిద్రాసంగమవిషయికాభిప్రాయముల వెల్లడించుటకుఁ దగిన కొన్నిమాటలే కాని యంతకంటె నెక్కుడుమాట లెక్కడివి? రాజసేవార్హము లైన మాట లేవి? సభాసమర్హము లైన మాట లేవి! దేవప్రార్థనాదికార్యార్హము లగు మాటలేవి? మతవిషయికము లగు మాట లేవి! నీతిప్రతిపాదకములగు మాట లేవి! బహిః ప్రాపంచికబోధకము లగు మాట లేవి! ఆంతరప్రాపంచికజ్ఞానబోధకము లగు మాట లేవి? "రాజు"నకు గ్రామ్యమున నే మున్నది? "ఏలిక" యని యున్న దందురేమో! కాని 'యేలిక' యని మాటలలో వాడుకొనుచుంటిమా? 'మంత్రి' కే మున్నది? మనుష్యున కే మున్నది? "ప్రాణమున"న కే మున్నది? మనస్సు, దేవుఁడు, ధ్యానము, నీతి, వీథి, పుస్తకము, దయ, దానము, ధర్మము, సత్రము, వ్యవసాయము (కృషియనునర్థమున) వేదము, పురా ణము, ప్రపంచము, నీరము మొదలగు పదములకు గ్రామ్యమున నే మున్నవి? కూటిగుడ్డమాటలతో గుడుగుడుగుంచము లాడఁ దగిన గ్రామ్యభాషలో వేలకొలఁది

యిట్టి గ్రాంథికభాషాపదములను వాడుకొనుచు గ్రాంథికభాష వాడుకలో లేదని యను టకు నోరెట్లు వచ్చినదో వింతగ నున్నది. గ్రాంథికభాష నంతబహుళముగ నుపయో గించుకొనుచు నది లేకుండిన యెడల నొకనియభిప్రాయ మొకనికి వెల్లడి కాక పోవుటచే మనమే చావవలసి యున్నప్పు డది చచ్చె నని పలుకుట భాషయెడలఁ బూర్ణమైన విశ్వాసఘాతుకత సూచించుచున్న దని మాయభిప్రాయము. నిత్యోప యోగములో నున్న భాష చచ్చిన దని చెప్పుటయు, సూర్యుఁడు కాంతిహీనుఁడని చెప్పుటయు నొక్కటియే. భాష చచ్చిన దనుమాట కేవల మసందర్భము. అహేతుకము.

సంస్కృతభాష మృతభాష యని సామాన్యాభిప్రాయ మై యున్నది. కాని సంస్కృతభాషాపరిచయము పూర్ణముగ సంపాదించి యున్న పాశ్చాత్యులలో మహ నీయుఁ డగు Max Muller దొరగారు వేఱుగ నభిప్రాయ పడుచున్నారు. వారి మాటలను గ్రింద నుదాహరింతును.

"Sanskrit, therefore, as a language spoken by the people at large had ceased to exist in the third century B. C. Yet, such is the marvellous continuity between the past and the present in India, that in spite of repeated social convulsions, religious reforms and foreign invasions, *Sanskrit may be said to be still the only language that is spoken over the whole extent of that vast country*—" అని చెప్పియున్నారు. భరతఖండమునం దంతట నిప్పటివఱకు సంస్కృత మొక్కటే సంభాషణమున కుపయోగింపఁ బడుచున్నభాష యని కంఠోక్తిగఁ జెప్పి నారు. సంభాషణార్హ మైన భాష చచ్చిన దని గ్రామ్యవాదు లనఁగలరు; కాని గ్రాంథికభాషాపండితుఁ డగు Max Muller గా రనుటకు సాహసింతురా? అంతేకాక దాదాపుగ నన్నివిధము లగువ్రాఁతలు నప్పటికి (1892) సంస్కృతముననే వ్రాయఁబడుచున్నవని యిట్లు వారు చెప్పుచున్నారు.

"Though the Buddist sovereigns published their edicts in the vernaculars, public inscriptions and private official documents are composed in Sanskrit to the present day....the literature of India never ceased to be written in *Panine*an Sanskrit.... Even at the present moment after a century of English rule and English Teaching, I believe

that Sanskrit is *more widely understood in India than Latin was in Europe at the time of Dante.*

Whenever I receive a letter from a learned man in India it is written in Sanskrit. Whenever there is a controversy on questions of law and religion the pamphlets published in India are written in Sanskrit. There are Journals written in Sanskrit which must entirely depend for their support on readers who prefer that classical language to the vulgar dialects. There is the "Pandit" published at Benares containing not only editions of ancient texts but *treatises on modern subjects, reviews of books published in England* and controversial articles all in Sanskrit,

* * * *

Still more extraordinary is the number of Sanskrit texts issuing from native presses for which there seems to be a large demand, for if we write for copies to be sent to England. We *often find that after a year or two, all the copies have been bought up in India itself. That would not be the case with Anglo Saxon texts in England or with the Latin texts in Italy.* But more than this we are told that the ancicent epic poems of Mahabharata and Ramayana are still recited in Temples for the beinfit of visitors." ఇటులే (Max Muller) గారు సంస్కృతభాషావ్యాప్తిని గూర్చి మఱికొన్నియంశములు వ్రాసిరి. సంస్కృతభాషలో 1892 సంవత్సరమువఱ కనేకగ్రంథములు పుట్టుచున్న వనియును, ననేకపత్రికలు ప్రకటింపఁబడుచున్న వనియుఁ, బురాణాదులు సంస్కృతమునఁ బఠింపఁబడుచున్న వనియుఁ, దన కుత్తరములు సంస్కృతమున వచ్చుచున్న వనియు, శాస్త్రవాదములు సంస్కృతమున జరుపఁబడుచున్న వనియు, నెన్నిసంస్కృతగ్రంథము లైనను

గాలాతీతమగునెడల నిగ్గాండువారికి మిగులకుండ హిందూదేశముననే పాఠకులు కొనుచున్నారనియు, భాషాజ్ఞానము భరతఖండమునం దంత వ్యాపించియున్నదనియు సంస్కృతభాషను ధారాళముగ మాటలాడ సమర్థు లగు పండితులు గల రనియు, నది (Anglo Saxon, Latin) వంటి మృతభాష కా దనియు, నొక్కసంస్కృత భాషయే భరతఖండమునం దంత సంభాషణములో నున్నభాష యని చెప్పవచ్చు ననియు వారు వెల్లడించిరి. అందుచే నొకవిధముగ సంస్కృతభాష చావలే దనియే వారి యభిప్రాయ మైనట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. "India-What it teaches" అను వారిగ్రంథములో మూఁడవయుపన్యాసమును భాషాభిమాను లందఱుఁ జదివి సంతసింపవలసిన దని మాప్రార్థనము.

సంస్కృతభాషయే మృతభాష కాదని స్పష్టముగఁ గనఁబడుచుండఁగ నిఁక నాంధ్రభాష మృతభాష యని చెప్పనొప్పునా ? ఈ రెగిరిపోవునట్లు మాటలాడుచున్న యుపన్యాసకర్త మూఁగవాఁ డని చెప్పుటకుఁ జెవిటివాఁ డైన సాహసించునా ? నిరంకుశముగ నాకసమున నెగురుపక్షికి ఱెక్కలు లేవని వాదింపవచ్చునా ? సంవత్సరమున కొక్కపిల్లను గనునిల్లాలు గొడ్రా లని పలుకఁదగునా ? ఉన్నవాఁడు లేని వాఁడని యనవచ్చునా ? ఆంధ్రభాషలో సంవత్సరమున కెన్నియో గ్రంథములు పుట్టుచుండఁగా జిల్లాకు మూఁడేసి నాలుగేసి యాంధ్రపత్రికలు ప్రచురింపఁబడుచుం డఁగా నెల కెన్నియో యుపన్యాసము లాంధ్రమున బయలువెడలుచుండగా నుదయ మున లేచినదిమొదలు తిరుగఁ బండుకొనువఱకు నాంధ్రభాషలోఁ దఱుచుగ మనము మాటలాడుకొనుచుండఁగా నిద్రలో- సన్నిపాతరోగావస్థలోఁ గూడ నాంధ్రమునే మన ముచ్చరించుచుండఁగా నాంధ్రభాష చచ్చినదా ! ! మనకు భాషాభిమానము చచ్చి నది గాని భాష చావలేదే ! మనకు భాషాజ్ఞానము చచ్చినది కాని భాష చావలేదే ! భాషను వృద్ధిపఱుచుకొను నేర్పు మనకుఁ జచ్చినది కాని భాష చావలేదే ! మన సంబంధమైన దేదైనఁ జచ్చియుండును, జావవచ్చును గాని మనభాష మాత్రము చావలేదు; చావదు.

గ్రాంథికభాష మృతభాష యనునంశమే గ్రామ్యవాదులవాదమున కాయువు పట్టు. ఇది నిలువఁబడిన గాని వారివాదము నిలువఁబడదు. 'అది యాయుర్గ్రంధి యన్నమాటయే కాని యాముడి ముట్టుకొనుసరికే వీడిపోవుచున్నది. శ్రీశంకరా చార్యులవారు బౌద్ధమతఖండనప్రశంసలో బౌద్ధవాద మిసుకనూయివలె నున్న దని సెలవిచ్చి రని వింటిమి. ప్రయత్నమునఁ బూడ్చ నక్కఱలేకుండఁ దనంతఁదాను

బాడిపోవుచున్నదఁట. గ్రామ్యవాదుల భాషామృతి వాదముకూడ నట్లే యున్నదని మాయభిప్రాయము. దీనినిగూర్చి విశేషచర్చ యావశ్యకము కాదు. అయినను వారిరాకడ మరియొకతీరున నుండునేమో యదియుఁ గూడ యోజింతము.

గ్రామ్యవాదు లిట్లందు రని యూహించుకొందము, "గ్రాంథికభాషలోని శబ్దములే దాదాపుగా సంభాషణములో వాడుకొనుచున్నమాట సత్యమే; కాని గ్రాంథిక భాషలోని యనేకశబ్దములను యథారూపములతో వాడుకొనుచుండుట లేదు. క్రియలకు భూతాదికాలములలోను, ప్రథమాదిపురుషములలోను గ్రాంథికభాషలోఁ గలుగు మార్పులను వాడుకలో మన ముపయోగించుచుండుట లేదు. ఆమార్పులు శాస్త్రీయమైనవి కావు. వైయాకరణుఁ డిష్టానుసారముగ శాసించినవి. అందుచే నవి సహజమైన గ్రామ్యభాషలో నిలువఁబడలేదు. వేఱురూపము లొందినవి. ఇట్టివేఱురూపములు Phonetics అనుశాస్త్రము ననుసరించి కలిగియున్నవి. ఇవి స్వభావసిద్ధములగురూపములు. "వచ్చుచున్నాడు" అనునది గ్రాంథికభాషలో "వచ్చు" క్రియకు ప్రథమైకవచనము. ఇది "Natural laws" వలన వస్తున్నాడుగా మాఱినది. గ్రాంథికభాష చచ్చిన దనఁగ శబ్దాంతములందలి యీప్రత్యయాదిరూపములు చచ్చినవని మాయభిప్రాయము. వాడుకలో లేని హేతువుచే నవి చచ్చె ననుట తప్పులేదు" ఇది గ్రామ్యవాదులవాద మని యనుకొందము. మనము దీనింగూర్చి యీయఁదగిన ప్రత్యుత్తర మీక్రింద నుదాహరింతుము.

Natural laws వలనఁ గలిగిన శాస్త్రీయస్వరూపము లని గ్రామ్యవాదులు చెప్పునవేవో యవి యజ్ఞతాది దోషములవలనఁ గలిగిన తప్పు లని మేము చెప్పుదుము. "Natural laws" అనుపదము మిగుల స్థూలమైనది. అవి రెండు విధములు. బాహ్యప్రపంచముతోఁ జేరినవి. ఆంతరప్రపంచముతోఁ జేరినవి. గ్రహాదుల యాకర్షణశక్తి మొదలగునవి బాహ్యప్రపంచముతోఁ జేరినవి. స్వరక్షణాశక్తి మొదలగునవి యాంతరప్రపంచముతోఁ జేరినవి. మొదటివానిని గూర్చి విచారణము మన కిప్పు డక్కఱలేదు. ఆంతరప్రపంచతత్త్వమును బాగుగఁ బరిశీలించినయెడలఁ గేవల మన్యోన్యవిరోధము గల రెండువిధములగు శక్తులు దానిలో నగపడుచున్నవి. Emotion (హృదయానుభవము) సంబంధ మగు శక్తి యొకటి; Intellect (జ్ఞాన) సంబంధ మగుశక్తి యొక్కటి' మొదటిదానికి సంబంధించిన Natural laws (స్వాభావికశాసనములు) కొన్ని యున్నవి. రెండవదానికి సంబంధించినవి గొన్ని యున్నవి. Emotion తో సంబంధించిన శాసనములు మనుజుని యాముష్మికసుఖమున కెగలాడుచుండును. రూపవతి యగు

పరకాంతను జూచినపుడు మనుజునికి దానిపై నపేక్ష పుట్టించునది Emotion తో సంబంధించిన శాసనమై యున్నది. పరస్త్రీవాంఛ పాప మనియు నింద్రియనిరోధ మొనర్చినఁ గాని యాత్మ కుత్తమగతి కలుగ దనియు బోధించి మనసున కైహిక వైరాగ్య మిచ్చునది Intellect తోఁ జేరిన శాసనమై యున్నది. మొదటిది మన పూర్వతత్త్వ మగు పశుత్వమునకై పడలాగుచుండఁగ రెండవది మనపరతత్త్వ మగు దైవత్వమునకు నెగద్రోయుచుండును. రెండును గూడ స్వాభావిక శాసనములే. (Natural laws) మనుజుఁడు వేశ్యాదాసాధముఁ డగుటయు వేదాంతశిఖామణి యగుటయు Natural laws ప్రకారమే; న్యాయాధిపతి యగుటయు Natural laws ప్రకారమే; వానిచే మరణదండనము నొందుమనుజఘాతుకుఁ డగుటయు Natural laws ప్రకారమే; వితరణపరాయణుఁ డగుటయు Natural laws ప్రకారమే; తస్కరాధముం డగుటయు Natural laws ప్రకారమే; పరబ్రహ్మ మగుటయు Natural laws ప్రకారమే; పశుహంత యగుటయు Natural laws ప్రకారమే. కాని వేశ్యాదాసుని జనులు తిట్టుచున్నారు; వేదాంతిని స్తుతించుచున్నారు; త్యాగిని గౌరవించుచున్నారు; తస్కరుని శిక్షించుచున్నారు; న్యాయకర్తను మన్నించుచున్నారు; నరహంతను బూతులు తిట్టుచున్నారు. అటులే Natural laws వలనఁ గలిగిన శబ్దములలో నుత్తమము లగువానిని గ్రంథార్హము లని గ్రంథకర్తలు గ్రహించుచున్నారు; కొన్నిటిని నిందార్హము లని పరిత్యజించుచున్నారు. కావున Natural laws వలనఁ గలిగిన వను కారణముచే నన్నిశబ్దములు శాస్త్రీయము లని దోషరహితము లని గ్రాంథికభాషాపరిగ్రహణ యోగ్యము లని వాదించు గ్రామ్యవాదులవాదము హాస్యాస్పదము.

దీనికి గ్రామ్యవాదు లిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెద రనుకొందము. "మీరు తెచ్చిన సామ్యము దీనికి సరిపోదు. సర్వశాస్త్రసంబంధ మగు స్వాభావికశాసనములలోఁ గొన్నిశబ్దములను బాడుచేయునవి కొన్ని బాగుచేయునవి లేవు. శాసనానుసాధ్యముగ శబ్దములలో వచ్చుమార్పు లన్నియు సహజములే. అందుచే నన్నిశబ్దములు గ్రాహ్యములుఁ కాదగును. సరే "వీరివాద మసమంజస మయ్యెను వాదార్థమై సమంజస మని కొంతసేపంగీకరింతము. Natural laws చే మార్పులు గలుగు సమస్త శబ్దములుఁ గూడ గ్రాంథికభాషాపరిగ్రహణయోగ్యము లని వీరిసిద్ధాంతము. "చూచినాను" అనునది గ్రాంథికశబ్దము. "చూచాను; చూశినాను: చూశాను; చూచా; చూశా" అనునవి Natural laws ననుసరించి వచ్చినమార్పులు. కావున నివియన్నియు గ్రంథములలో నుపయోగింపఁదగినవే యగును. కాని గ్రామ్యవాది

"చూచాను" అను రూపమునే గ్రంథస్థము చేయుట కంగీకరించును గాని మిగిలి నవి నిరాకరించును. ఎందుచేత ? మిగిలినవి కేవలము పామరులు మాటలాడు కొనుమాట లగుటచేత వానిని నిరాకరించును. Natural laws యొక్క యమలు నకు శబ్దముతోనే కాని పండితపామరభేదముతో నిమిత్త మేమున్నది ? "చూచాను" అనురూపము కంటె Natural laws యొక్క పనిచే "చూశాను" అనురూపము మిక్కిలి నిగ్గు సాఫు కలది. దానికంటె "చూశా" యను రూపము సంక్షేపపుఁగట్టి దిట్టముచే మఱింత ప్రశస్తమైన రూపము, ఇట్లు Natural laws యొక్క చేతుల క్రిందఁ గాళ్లక్రిందఁబడి నలఁగినలఁగి శబ్దము లింకను వంకలుతీరి — నున్నఁబడి— నిగనిగలాడి – ప్రశస్తమములు కానున్నవి కావా ? అందుచే గ్రామ్యవాదుల వాద ప్రకారము మాదిగవాండ్రలో నధమాధముఁడు మాటలాడుమాటలు మహాప్రశస్త ములు. మహోద్గ్రంథవినియోగార్హ్యములు. వీరి వింతవాదముచే జాతిప్రపంచము శబ్దప్రపంచముఁగూడఁ దలక్రిందైనవి.

కాని గ్రామ్యవాదులు సూక్ష్మబుద్ధి కలవారు. తెలియక తెచ్చుకొనిన "Natural laws"ను నమ్ముకొన్నయెడల నీబాధ యున్నదని యెఱిఁగి యుండియే, "Natural laws" అను పెద్దమాటను బండితులు గడగడలాడుటకై పెడాబు నకై కల్పించి తదనిష్టనివారణార్థముగ "Upper classes" (ఉత్తమజాతులనా) రుపయోగించు శిష్టగ్రామ్యమే పరిగ్రహణయోగ్య మని బందుక ట్టొకటి నిర్మించి కొనిరి. శబ్దప్రయోగమున శిష్టులు కెంత స్వేచ్ఛయో యశిష్టుల కంత స్వేచ్ఛయేకద! శిష్టులు నశిష్టులు నను భేదము గ్రామ్యవాదులు చేయఁగలరు గాని Natural laws అట్టిభేదమును జేయునా ? పామరులమాటలు కేవలము నింద్యము లని వారు శాసించుటకుఁ బామరులు చేసికొన్న పాప మేమి ? అదిగాక వారిమాటలను నిందిం చుట Natural laws యొక్కపనిని దిరుగఁదోడుట, పాడుచేయుట కాదా ? అట్టి యసహజ మైనపనికి గ్రామ్యవాదు లేల పూనుకొనవలయును ? గ్రామ్యవాదులారా ! అధమజాతులవారిమాట లెందునకు నింద్యము లయ్యె నని మీ రాలోచించితిరో ? మనస్ఫూర్తిగఁ జెప్పుఁడు. Natural laws గీచురల్‌లాస్ అని యనర్థము లగుమాటలను జెప్పకుఁడు. వాండ్రు కేవలము విద్యాశూన్యులు, నాగరికత లేని వారు, సత్సహవాసము లేనివారు, మంచిచెడ్డ లెఱుఁగనివారు కావున వారిమాటలు తప్పు లని – కేవలము తప్పు లని – వట్టితప్పు లని మీయభిప్రాయము. అంత రంగికాభిప్రాయమై యుండును లెండు. దాని కేమి ? యథార్థముకూడ నదియే.

అందుచేతనే "Upper classes" అను నపురూపపుఁగల్పన మొక్కటి మీకుఁ గావలసివచ్చినది. శిష్టులమాటలు మాత్రమే పరిగ్రహణయోగ్యము లని హంస పాదము పెట్టవలసివచ్చినది. అధమజాతులవారికంటె శిష్టులు విద్యాబుద్ధిసత్సహ వాసనాగరకతానదసద్వివేచనములు కొంచెము హెచ్చుగఁ గలవారు. అందుచే వారి కంటె వీరిమాటలలోఁ దప్పులు కొంచెము తక్కువగా నుండును. మిక్కిలి తప్పు లున్న యధమజాతిమాటలను వదలి తక్కువతప్పు లున్న శిష్టులమాటలను దీసి కొనవలసివచ్చినది. తప్పులు తక్కువ యని మాటవరుస కనుట గాని వీరికి మాత్రము తప్పు లేమంత తక్కువ ? బ్రాహ్మణులలోనే, నూటి కఱువదిమంది కేవలపంచములవలె విద్యాశూన్యు లని శ్రీ॥రా॥ పంతులుగారే సెలవిచ్చి యుండఁగ నిట్టివిద్యాహీను లెట్టితప్పులతడకలుగ మాటలాడుదురో వేఱె చెప్పవలయునా ? కేవలపంచములకంటె వీరొక్కరేఖామాత్ర మైన మెఱుఁగుగ నుందురు కావున వారి మాటలనే గ్రంథార్హ్మములు సేయవలసివచ్చినది. మడికట్టుకొని మఱి తేగలు ఫలా హార మెందులకు ? కృష్ణాజినపుసంచిని దాఁచిపెట్టిన జగన్నాథప్రసాదమునే కన్నుల కద్దికొని స్వీకరింపరాదా ? తప్పులతడక లనుకారణమున నధమజాతివారి మాటలు వదలుకొన్నప్పుడు స్వచ్ఛమై - పవిత్రమై - పూజనీయ మైన గ్రాంథిక భాషలోని పదములనే యంగీకరింపక, యటు లిటులుకాని మతిలేని మాధ్యమిక మార్గ మెందునకు ?

మేము Natural laws ను నిందించువారము కాము; కాని, వానివలనఁ గలుగురూపము లన్నియు మంచి వని చెప్పఁగలవారము కాము. మంచిరూపములు మాత్రమే పరిగ్రహింపఁ దగును. ఇట్లు పూర్వవ్యాకరణవేత్తలు, పూర్వగ్రాంథికులు పరిగ్రహించియే యున్నారు. వారు Natural laws నెఱుఁగనివారు కారు. కాని Phonetics అని స్వాభావికశాసనము లని బెదురుపుట్టుమాటలు వారు మనవారి వలె మాత్రము పైకనలేదు. కాని కవిత్రయప్రయోగములకు భిన్నము లగు ప్రయోగము లుండఁగూడ దని చల్లఁగ నిమ్మళముగ నొక్కశాసనమును వారు చేసి నారు. దీనినిబట్టియే వారి స్వాభావికశాసనజ్ఞానమును మీరు తెలిసికొనవచ్చును. స్వాభావికశాసనములపని నదేపనిగ హద్దులేకుండ వెఱ్ఱికొట్టుగఁ బోనిచ్చినయెడల భాష ధ్వంసమై పోవు ననియు నొకనిమాట యొకనికిఁ దెలియకుండఁ దలలు పగులఁగొట్టికొని జనులు సంఘమరణముల నొందుదు రనియు వా రిట్టి యమూల్య మగు శాసనమును జేసిరి. ఈశాసనమునకు మాత్రము వారు కారణము చెప్పలేదు.

ప్రాతస్స్నానము చేయవలసిన దని చెప్పినపెద్దలు దానికిఁ గారణమును జెప్పిరా ? అటులే దీనికిఁ గూడ వారు కారణమును జెప్పలేదు. అందుచే వారియభిప్రాయ మును మన మెఱుఁగలేక వారు భాషాభివృద్ధి నెఱుఁగని వా రని - స్వాభావికజ్ఞాన శూన్యు లని - వారిని మనము నోటికి రాని మాట లాడుచున్నాము. యథార్థముగ భాషాభివృద్ధి నెఱుఁగనివారము మనము. స్వాభావికశాసనజ్ఞానశూన్యులము మనము. మనకుఁ దగిన బిరుదములను మన ముంచుకొనవలసినదే కాని యనర్థుల నెత్తిఁ గట్టనేల ?

స్వాభావికశాసనములఁబట్టి కలిగిన ప్రత్యయాదిరూపములలో సుష్ఠుగ నున్న వేవో శబ్దశాస్త్రజ్ఞులు గ్రంథకర్తలు నిదివఱకే పరిగ్రహించిరి. కావున మిగిలిన యన్నిరూపములు నింద్యములు - అనఁగ వట్టితప్పు - లని స్పష్టము. తప్పు లను - దప్పు లని యెఱిఁగియుండి గ్రంథస్థములు సేయు మను గ్రామ్యవాదుల వాదము మఱింత తప్పు.

ప్రత్యయాంతములలో దాదాపుగఁ బూర్వవిభక్తిప్రత్యయము లన్నియు నిప్పు డెట్టిమార్పును లేకుండ వాడుకొనుచున్నాము. క్రియల కుండు పూర్వ ప్రత్య యాదులలోఁ గొన్నిమాత్రము మాటలలో వాడుకచేయుట లేదు. ఏల ? బుద్ధిలేక - ఔచిత్యము లేక — కొందఱకు విద్యలేక - స్పష్టముగఁ బలుకుట కోపిక లేక — సంగ్రహముగఁ బలుకు నపేక్షచేత - తొందరచేత - నింక ననేకకారణములచేత నట్లు వాడుక చేయుట లేదు. "చూచినాను, వచ్చినాను" అనురూపములు "చూశా, వచ్చా" యనురూపములకంటె నాబ్రాహ్మణపంచమపర్యంత మొక్కనికైనఁ దక్కు వగఁ దెలియునెడల నప్పుడు పూర్వప్రత్యయరూపములు చచ్చిన వనఁడు. అంత వఱ కనఁగూడదు. ఆప్రత్యయరూపములు సత్యములు. "అసత్య మాడితి మేమిరా?" యని యొకనిని మన మడుగ "నిప్పుడు సత్యము వాడుకలోనే లేదండి" యని వాఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చె ననుకొందము అంతమాత్రముచే సత్యము చచ్చిన దని చెప్పుట తప్పు. సత్యము చెప్పు మని శాసించు వేదమును దిద్దు మని చెప్పుట వెట్టి. అదిగాక జను లిప్పటికిని సభలయం దుపన్యాసము లిచ్చునపుడు గాని, విద్యా వంతులతో సంభాషించునపుడు గాని యింటియొద్ద మాటలాడినట్లు మాటలాడక గ్రాంథికప్రత్యయరూపములను గమనించుచునే యున్నారు. "Even we, in this literary age and at a distance of thousand years from those early fathers of languages, do not speak at home as we

speak in public'' - Max Muller. కొంచెము జాగ్రత్తతో మాటలాడు నెడల భాషాల్పపరిచయము గలవాఁడైనను - తుదకు - విభక్తిచంద్రికలోఁ గ్రియలఁగూర్చిన పదిపత్రములు చదివిన రెండవతరగతి (Forum) పిల్లవాఁడైనను - చచ్చిన వనిచెప్పఁబడిన పూర్వప్రత్యయరూపములు తప్పకుండ మాటలాడఁగలఁడు. అంతవఱ కెందునకు? ఆంధ్రభాష నాలుమాసములు నేర్చుకొనిన యాంగ్లేయుఁడు శుద్ధగ్రాంథికభాషను సులభముగ మాటలాడఁగలఁడు. అట్టివ్వ డనేకులు మాటలాడుచున్నారు. ఈనడుమ పాఠశాలాపరీక్షాధికారి యగు నొకయాంగ్లేయుఁడు గ్రామ్యభాషకంటెఁ దనకు గ్రాంథికభాష సులభతరముగఁ దెలియు నని చెప్పినట్లు వినియుంటిమి. చచ్చిన ప్రత్యయము లిన్నిజీవకళలు కనఁబఱచునా?

ప్రతిదేశమందుఁ బ్రతిజాతియందుఁ గూడ వ్యావహారికభాషకును, గ్రాంథికభాషకును భేద మున్నది. వ్యావహారికభాషలో వ్యాకరణనియమము లంతఁగాఁ బరిగణింపఁబడవు. శబ్దములయుచ్చారణము లంత స్పష్టగ నుండవు. ఇట్టిలోపములు విద్య వచ్చినవాఁడు విద్యరానివాఁడు గూడఁ జేయును. గ్రాంథికభాష యీలోపములకు లోనుగాక పరిశుద్ధముగ నుండును. గ్రాంథికభాషాప్రయోగములు వ్యావహారిక భాషలో నరు లందఱుఁ గూడ నుపయోగింప కున్నను, గ్రాంథికప్రయోగములు చచ్చె నని చెప్పుట కెంతమాత్ర మవకాశము లేదు. వ్యావహారికభాషకు గ్రాంథిక భాషకు విశేషభేద మున్న దని Wyld దొరగా రిట్లు చెప్పుచున్నారు. "The differences between written and spoken English are deeper than those produced merely by a pronunciation which has far outstripped its symbolical expression and includes also differences of style, of idioms, choice of words and grammatical forms. (ఇందులోని యడుగుగీతఁ మేము గీచితిమి).

కావున గ్రాంథికభాషలోని క్రియాప్రత్యయములు మన మందఱము నాగరక భాషలో నుపయోగింపకున్నను నవి చచ్చె నని చెప్పుట తప్పు! గ్రాంథిభాషలో మాటలాడుపండితు లనేకు లున్నారు. అంతవఱ కెందునకు? క్రైస్తవమత బోధకాలమున స్వచ్ఛ మగు నాంధ్రభాషలో మాటలాడుమాలవాం డ్రనేకు లున్నారు. అది యొక విశేషము కాదు.

కావున గ్రాంథికభాషలోని శబ్దములు చావలేదు. ప్రత్యయములు చావలేదు. గ్రాంథికభాష మృతభాష కాదు. Natural laws వలనఁ గలిగిన ప్రత్యయరూప

ములలో శుద్ధములైనవే గ్రాంథికప్రత్యయరూపములు. "వచ్చు + చుణ్ + ఉన్న + వాఁడు" = "వచ్చుచున్నవాఁడు" మొదటిరూపము. ఇది పిదప "వచ్చుచున్న వాఁడు" అయ్యెను. తరువాత "వచ్చుచున్నాఁడు" అయ్యెను. ఈరెండురూపములుఁ బరిశుద్ధము లగు రూపము లని వ్యాకరణవేత్తలు పరిగ్రహించిరి. ఈరూపములు Natural laws వలన సిద్ధించినవే. ఇంతమట్టుకే పూర్వులు పరిగ్రహించిరి. Natural laws మఱికొన్నిరూపములు "వస్తున్నాఁడు, వస్తుండాడు, వొస్తున్నాడు, వొస్తుండాడు, వస్తుడు, వొస్తుడు" అనునవి కలిగించినవి. ఇవి కేవలము నియమశూన్యములుగ గ్రహించి వీనిని గ్రాంథికులు పరిత్యజించిరి."వారు గ్రహించిన దెల్ల పూజ్యము; వారు పరిత్యజించిన దెల్ల నింద్యమునని యెచ్చట నున్నది; వారిమాట మాకేమి శాసనమా ? యని గ్రామ్యవాదులు నియమశూన్యులు కావున ననవచ్చును. ఎవనికిఁ దోచినట్లు వాఁడు చెప్పవచ్చు నని వారిసిద్ధాంతము. అట్లే యగునెడలఁ బ్రపంచ మంతయు నొక్కదినములో బ్రళయదశకు రాఁగలదు. ఇందునుగూర్చి వారికిఁ బూర్ణప్రమాణవాది యగు Wyld దొరగా రిట్లు చెప్పుచున్నారు : "A preliminary question meets us. Whence arc the laws of style derived ? To whome or what are we to refer on difficult or disputed points ? Most rhetoricians ancient and monern have answered that."

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక,
ప్రమాది - ఆశ్వయుజము,
సంపుటము ; 2 ; సంచిక : 3,

నేటి తేట తెలుగు

—రావుసాహెబు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులు

"అనావశ్యకము లయిన నిర్బంధములను దీసివేసి భాషను సుసాధ్యము చేయుట పరమప్రయోజనకరము.... భాషాభివృద్ధినిబట్టియే జనులనాగరికతయు నభి వృద్ధిచెందుచుండును. కనుక జనులయభివృద్ధిని గోరు దేశాభిమానులందఱును ముందుగా నాంధ్రభాషను మంచిస్థితికి దీసికొనివచ్చుటకై ప్రయత్నింపవలెను." "మనవారు దేశభాషలు మంచిస్థితిలో లేవా యని యడుగవచ్చును. లేవనియే మేము దృఢముగా చెప్పగలము.... (పండితులు) "తమపాండిత్యమును కనబఱుప జూచు చున్నారే కాని జనుల"కు తెలివిని గరపుటకై లేశమయినను బ్రయత్నింపకున్నారు." కం. వీరేశలింగముపంతులుగారి బంగారపుపలుకులు.

మనదేశములో బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారు సర్వజనసామాన్యముగా చదువు చెప్పించడానికి మొదలుపెట్టి రమారమీ అరవై సంవత్సరాలు అయినది. ఇంత కాలమూ పండితులు పాతతెలుగునే పుస్తకాలు వ్రాసి ఫస్టుక్లాసు మొదలుకొని ఎమ్. ఏ. క్లాసుదాకా చదివిస్తున్నారు. పండితులే తెలుగుపాఠాలు చెప్తున్నారు. పండితులతెలుగు ఎంతమట్టుకు వృద్ధిపొందినది ? ఈపాతతెలుగు ఎంతమంది మాటాడగలరు ? తెలుగువారిలో ఇంగ్లీషుపుస్తకములవల్లనా, తెలుగుపుస్తకముల వల్లనా, వ్యాపించినంతమట్టుకయినా ఇప్పుడు విద్యవ్యాపించినది ? ఈఅరవై సంవత్స రములలో ఎంతమంది ఇంగ్లీషు, అన్యభాష అయినా, చదవడము, వ్రాయడము, మాటాడడము కూడా నేర్చుకున్నారో చూడండి. పాతతెలుగుపండితు లయినా పొర బాట్లు లేకుండా వ్రాయలేరే !

తెలుగుకాంపోజిషన్‌గురించి సెనిటులో మొన్నమొన్న చర్చ జరిగినప్పుడు ఏమన్నారు విద్యాధికార్లు ? తెలుగుపరీక్షలో నెగ్గిన బి. ఏ. లు తెలుగున సలక్షణ ముగా ఒకకథఅయినా వ్రాయలేరట ! మద్రాసుగవర్నమెంటువారున్ను తమ జి. వో. లో ఈసంగతే చాటించినారు. ఇండియాగవర్నమెంటువారున్ను, దేశభాష లలో విద్య వ్యాపించవలసినంతమట్టుకు వ్యాపించలేదు అనిన్నీ, ప్రజలకు లోక వ్యవహారములో తెలివితేటలు కలిగించేవిద్యలు దేశభాషలలో చెప్పలేదు అనిన్నీ,

ఇంతకాలమూ విద్యావ్యాపకమునకై చేసినప్రయత్నము, పెట్టినఖర్చు ఇంచుమించుగా వ్యర్థమైనది అనిన్నీ, ఇకమీదట వాడుకలో వున్న భాషలలోనే తెలివి కలిగించే విద్యలు నేర్పడానికి ప్రయత్నము చేయవలసినది అనిన్నీ వ్రాసి, రిజల్యూషన్ ప్రకటించి ఉన్నారు.

జనాభాలెక్కలలో వేసినట్టు, తెలుగున సంతకము చేయగలవారందరూ చదువువచ్చినవారే అని ఒప్పుకొన్నా, తెలుగువారిలో చదువుకొన్నవారే వేయింటికి 75 గురు మాత్రమే. అంటే, వేయింటికి925గురు తెలుగువారు సంతకమైనా చేయలేరు అన్నమాట. తెలుగువారి అందరిలో బ్రాహ్మణజాతివారు గదా విద్యాగురువులు. ఈబ్రాహ్మలు తెలుగువారిలో నూటికి ముగ్గురే వున్నారు. వీరికి విద్య నేర్చుకోడానికి ఎన్నెన్నో సుళువులు ఉన్నవి. మొదటిసంగతి, అక్షరాభ్యాసము వారికి విహితకర్మ. ఇంతేకాక, బ్రాహ్మలపిల్లలకు ధర్మానికి అనేకమంది సాయము చేస్తారు. అనేకతరాలనుండి విద్యాభ్యాసము బ్రాహ్మణవంశములలో వేరు నాటుకొని ఉన్నది. పిల్లలు తమపొట్ట పోషించుకోడానికి కూలీనాలీ చేయనక్కరలేదు. స్వగ్రామము, స్వగృహము విడిచి దూరదేశములకు పోయి పదిపండ్రెండుసంవత్సరాలు వేరేచింత లేకుండా చదువుకోవచ్చును. ఇన్నిసుళువులు గల బ్రాహ్మలలోనే చదువు రానివారు, ఇంకానూటికి అరవైమంది ఉన్నారు; ఇకను ఇతరజాతులమాట చెప్పేది ఏమున్నది ? ఒకకార్డుమీద చిన్నఉత్తరమయినా వ్రాయలేనివారు, రెఇల్వేటికేట్ మీద ఏవూరిపే రున్నదో చదువుకోలేనివారు, వెయ్యింటికి 925గురు ఉన్నప్పుడు, తెలుగుజాతులవారు నాగరికు లని చెప్పడానికి నాలుక తిరుగుతుందా ? యూరపు ఖండములో ఈకాలములో న్యూస్‌పేపరు చదవలేనివారిని కిరాతులుగా ఎంచుకొంటారు. అంతమట్టుకు చదవడము వ్రాయడము సర్వసామాన్య మయినవి. నలుగురు పండితులు నాలుగు సంస్కృతపుముక్కలు, నాలుగు పాతతెలుగుముక్కలు వల్లించి రెండుబండిరాలు, రెండుఅరసున్నలు, రెండుబండమాటలు, పెట్టి పాతగొడవలు రెండుపురాణాలు తెలిగించగానే, తెలుగుభాష వృద్ధిలోనికి వచ్చినట్టేనా ? ఓనమాలయినా రాని కోట్లకొలదితెలుగువా రందరూ తెలివిగలవారున్ను నాగరికులున్ను అయినట్టేనా ? అధమపక్షము నూటికి ఏభైమంది అయినా పుస్తకము చదివి అర్థము చేసుకోగలవారు తమఅభిప్రాయములను స్పష్టముగా వ్రాయగలవారు ఉండవద్దా.

నాగరికజాతిలో పూర్వకాలములో చదవడము వ్రాయడము అరుదే. అప్పటి లోకవ్యవహారమునకు ఇవి అంతగా అవశ్యము కావు. తెలివితేటలు కలిగించే ఇతర

సాధనములు, ఉన్నమట్టుకు అందరికీ సామాన్యముగా ఉండేవి. బహుస్వల్పముగా ఉండేవారు చదువువచ్చినవారు, ఎవరో నలుగురు దేవతలలాగు. పురాణము చెప్పినా వారే, పంచాంగము చెప్పినా వారే. తక్కినజనులలో విద్యవల్ల కలిగే ఎక్కువ తక్కువలు ఆకాలములో ఏవీ లేవు. ఇప్పటిలోకవ్యవహారమయితే ముక్కాలు మువ్వీసము కాగితముమీదనే జరుగుతూ ఉన్నది. వ్రాయలేనివారు, వ్రాసినది చదువలేనివారు ఎంత వెనకపడుతున్నారో ఎంత నష్టము పొందుతున్నారో చూడండి. పూర్వకాలములో రామావధానులు, రామినాయుడు, మంగలిగురవడు, గొల్లకోనారి, మాదిగవెంకడు అందరూ ఒకటే. ఎవరయినా ఉత్తరాలు వ్రాయనూ అక్కరలేదు, చదువనూ అక్కరలేదు. రసీదులూ లేవు, సంతకాలూలేవు. మునుపు అధికార్లు నోటిమాటలతోనే వ్యవహారాలన్నీ పరిష్కరించేవారు. ఇప్పుడో ? అర్జీలు, సమనులు, ప్లెఇంటులు, వాజ్మూలాలు. నోటీసులు, డిక్రీలు, నకళ్ళు, మనిఆర్డర్లు, రెఇల్‌వేటికెట్లు, మందులకేటలాగులు, ధరవరలపట్టీలు, ట్రేడుడైరెక్టరీలు, రిపోర్టులు, గెజట్‌లు, మ్యూనిసిపల్‌కౌన్సిలు. ప్రొసీడింగ్సు, న్యూస్‌పేపర్లు, పాంఫ్లట్లు, పుస్తకాలు, బులిటిన్లు మొదలైనవి ఎన్ని ఉన్నవో చూడండి, కొంచెము చదవడము, వ్రాయడము వస్తే, లోకవ్యవహారములో ఎన్నిసంగతులు తెలుసుకోవచ్చునో చూడండి. తెలివే ప్రధానమైతే నేటితేటతెలుగులోనే తెలివి సులభము కాదా ?

ఈకాలములో రామావధానులుగారి మనుమడు బి. ఏ. బి. ఎల్. అయి ప్లీడరీ చేస్తాడు, లేదా స్కూల్‌ఫైనల్‌దాకా చదువుకొని హెడ్‌గుమాస్తా అవుతాడు. రామినాయుడు మనుమడు డిప్టికలక్టరు అవుతాడు. లేదా పోలీసుఇన్‌స్పక్టర్ అవుతాడు. (తెలుగులో పాండిత్యము చేత కాదు సుమండి) అయితే మంగలి వెంకడు, గొల్ల గోపాలుడు, చాకలి నరవడు ఇప్పటికీ రామావధానులు, రామినాయుడు తాతముత్తాతలంత సత్యకాలపువాళ్ళే. ఇప్పుడు ఇంగ్లీషు బళ్ళలో జాతిభేదము లేకుండా అందరికి సరిసమానముగా చదువు చెప్పబట్టిగాని, బ్రాహ్మణపండితులకే విద్యాధికారము ఉంటే బ్రాహ్మణేతరులలో విద్య ఈమాత్రమయినా వ్యాపించునా ? తెలుగు దేశములో విద్య ఇంతతక్కువగా ఉన్నప్పుడు విద్యఎడల నిజమైన అభిమానము గల వారు చేయవలసినపని ఏమిటి ? విద్యవల్ల కలిగే ఫలము, లోకవ్యవహారానికి పనికివచ్చే జ్ఞానమా ? లేక కేవలము శబ్దజాలమా ? ఏదో ఒకటి వల్లించడమా ? వల్లించినదానిలోని విషయము తెలుసుకోడమా ? జ్ఞానము కలిగించే సాధనము ఎంత సుకరముగా ఉంటే అంతమంచిది గదా ! మాటకు, ఇప్పుడు కాశీయాత్రచేసేవారు

రెఇల్‌బళ్ళు ఎక్కిపోతున్నారు కారూ? రెఇల్‌బండికంటె ఎడ్లబండి ఎక్కిపోతే ఎక్కువపుణ్య మని, అంతకన్న కాలినడకను పోతే మరింతపుణ్య మని ఇంకా రోడ్లుమీద దొర్లుతూ పోతే మరీ ఎక్కువపుణ్య మనీ, మనపౌరాణికపండితులు మనకు హితోపదేశము చేసినా, ఎంతపుణ్యము దొరికితే అంతే ఆయెను అని, వారూ మనమూ మెఇల్‌బండిమీదనే పోతున్నామా, లేదా? పైకిమాత్రం అంటారు శాస్త్రిగారు బుగ్గిలో దొర్లుతూపోతే బొందెతోనే స్వర్గానికి పోతా మని. వ్యవహారములో ఆమాటమీద విశ్వాసం మనకూ లేదు, వారికీ లేదు. వాదానికిమాత్రం శాస్త్రం ఒప్పుకోవలె నట! అలాగునే ఉత్తవాదానికి పాతతెలుగు, నిత్యమూ వ్యవహారములో నేటి తేటతెలుగు!

పూర్వము వేదములలోనిభాష లోకులు మాటలాడుకొనే రోజులలో, ఇప్పుడు బొబ్బిలిపాటలాగు, వేదములు అందరికీ బోధపడేవి. రానురాను ఆభాష మారి, తుదకు వాడుక లేక, ఎవరికీ తెలియకుండా అయినది. ఇట్లా మారి ఏర్పడిన క్రొత్తభాషే సంస్కృతము. భారతము పంచమవేద మని చెప్పి, పూర్వపుఇతిహాసములు అన్ని ఇమిడ్చి, అందరికీ తెలిసేటట్టు అందరూ వాడుకొనేభాషలోనే తర్వాత తేడాగా వ్రాసినారు. ఆభాషను వ్రాసినవారు, పూర్వభాషతో కలపక, తమకాలపు వాడుకను అనుసరించే వ్రాసినారు. వాడుకలో ఉన్న భాషకు మార్పు కలగడము అనివార్యము గనుక ఆసంస్కృతముకూడా కాలక్రమమున మారి, ప్రాకృతభాషలు ఎన్నో ఏర్పడినవి. ఆభాషలలో గ్రంథాలూ పుట్టినవి. అయితే ప్రాకృతములూ, సంస్కృతమూ కలిపి ఏకభాషగా ఎవరూ చేయలేదు. సంస్కృతములో వ్యాకరణము వ్రాసినవారు అయినా వాడుకలో ఉన్నభాషనే పరీక్షించినట్టు అనేకనిదర్శనములు ఉన్నవి. శబ్దములరూపభేదముల అంగీకరించినారు. స్వరము ఏర్పరచినారు.. తూర్పుదేశమువారు ఈలాగు ఉచ్చరిస్తా రని, ఉత్తరదేశమువారు ఈలాగు ఉచ్చరిస్తారని, లోకములో వాడుక ఈలాగు ఉన్నది. ఛందస్సు (అనగా వైదికభాష)లో ఈలాగు ఉన్నది, అని, ప్రత్యేకముగా పాతభాష, కొత్తభాష, అని రెండుభాషలు ఉన్నట్టుగా చూపించినారు.

పాతవి పట్టుకొని పాకులాడేవారు కొందరు, కొత్తవి కొనియాడేవారు కొందరు ఎప్పుడూ ఉంటారు. పాతగిల్లినకొద్ది పరిచయము తక్కువ. గౌరవము ఎక్కువ; దూరమైనకొద్ది దృష్టి సూక్ష్మము అవుతుంది. రామాయణముకన్నా, శాస్త్రము కన్నా వేదము గొప్పది. శాస్త్రిగారికన్నా అవధానులు గొప్పవారు, తెలుగు

రామాయణముకన్న సంస్కృతరామాయణము చదివితే పుణ్య మెక్కువ. తెలుగు పండితులకన్న సంస్కృతపండితులు ఎక్కువ గొప్పవాళ్ళ మనుకుంటారు. తెలుగు పండితులు కూడా తమకు సంస్కృతములో పాండిత్యము ఉన్నా లేకపోయినా ఉన్నట్టే నటిసారు. పాతతెలుగుపండితులు కవిత్రయమును ప్రమాణముగా ఉంచు కొని సంకరతెలుగువ్రాసేవారిని తక్కువగా చూస్తున్నారు. కొత్తతెలుగు వ్రాసేవారిని చూచి వారూవీరూ ఆక్షేపిస్తున్నారు. పల్లెటూళ్ళలో రవిక తొడుక్కొంటే సాని, పట్నములో కోటుతొడుక్కొంటే దొరసాని; అని ముసలమ్మలు అన్నట్లే.

ప్రస్తుతవిషయమునకున్ను మీదచెప్పినమాటలకున్ను సంబంధ మేమిటంటే : మొదటితెలుగుకవులు తమవ్యవహారములో ఉన్న తెలుగుభాషను వ్రాసినారు. వారి తెలుగు కాలక్రమమున మారినది ఎంతోకొంత. దానికిన్ని ఇప్పుడు వాడుకలో ఉన్న తెలుగుకున్ను భేదము ఉండబట్టి పాతభాషలో చెప్పినవాక్యముల అర్థము, ఆభాష బాగా చదువుకొన్న పండితులకు గాని స్పష్టముగా తెలియడములేదు. పాతభాషలో కల్పించిన వేదములలోనిసారము కొత్తసంస్కృతములో భారతరామాయణములు వ్రాసి చెప్పినట్టుగా, పాతతెలుగులో వ్రాసినపుస్తకములలోని విషయములు సర్వ సామాన్యముగా తెలిసేటట్టు చేయవలెనంటే, కొత్తతెలుగు అనగా ఇప్పుడు వాడు కలో ఉన్నభాషలో తిరిగి చెప్పవలెను గదా! కొత్తవిద్యలు నేటితేటతెలుగులో కాగి తముమీద వ్రాస్తే సులభము కావా ? ఈలాగు చేయడము అన్నిదేశములలోను అన్నిభాషలలోను జరుగుతున్నది కాదా? పదిపదిహేనుమార్లు పాతగిల్లిన ఇంగ్లీషులో క్రీస్తుమతగ్రంథములు మాటిమాటికి కొత్తకొత్తఇంగ్లీషులో వ్రాస్తున్నారు కారా ? మనదేశములో కూడా పూర్వము అదేసంప్రదాయము గదా ! ఇందులో వైపరీత్యము ఏమి ఉన్నదని పండితులు రణగొణధ్వనిచేసి ఆకాశము బద్దలు కొట్టుతున్నారు.

విద్యలుకూడా కలకాలము ఒక్కరీతిని ఉండవు. ఉండలేదు. విద్యలు అన్నీ అందరికి సామాన్యముగా ఉండవు. లోకవ్యవహారము మారినప్పుడు దానిలోకూడా అందుకు ఉపయోగించే విద్యలూ మారుతవి. ఇప్పుడు సివిల్‌కోర్టులలోను, క్రిమినల్ కోర్టులలోను, పూర్వపుస్మృతులు పనికివస్తవా ? పూర్వపుధనుర్విద్య ఈకాలపు యుద్ధమునకు పనికివస్తుందా ! పూర్వపునియమాలు ఈకాలములో చెల్లుతవా ? లోక వ్యవహారము లక్షవిధములు. నాగరికత ఎక్కువ అయినకొద్దీ ఈలోకవ్యవహారము శాఖోపశాఖలుగా భిన్నభిన్నమై దుర్బోధము, దుర్లభము అవుతుంది. శాస్త్రములు, కళలు లెక్కకుమీరి పెరుగుతవి. ఇవి అన్నీ నేర్చుకోడము అందరికి సాధ్యమా ?

సర్వజనసామాన్యమైన విద్యవల్ల తెలిసేవి- వ్రాయడము, చదవడము, కొంత గణితము, దేశచరిత్ర, భూగోళవివరణము, జగత్తు ఉత్పత్తివృద్ధి బోధించేశాస్త్రము, రాజ్యపాలన, ప్రజలనడవడి, దేహారోగ్యము మొదలయినవి. ఈవిద్య ఎంతోకొంత వచ్చిన పిమ్మట ప్రజలు తమతమవ్యాపారమునకు ఉపచరించే విద్యను గ్రహించవలసి ఉన్నది. కడుపుకూటికోసము దినమంతా శ్రమపడవలసినవారి అందరికీ అన్ని శాస్త్రవిద్యలు స్వాధీనమవుతవా ? పాతతెలుగుపాండిత్యము పౌరాణికులకు పాత తెలుగుకవులకు కావలెను; లేదా భాషాతత్వము తెలుసుకొనే వారికి కావలెను; గాని అందరికీ ఎందుకు ? అందరూ సంస్కృతము నేర్చుకోరేమి ? వేదములు బ్రాహ్మలయినా చదవరేమి ? దేశభాష అయిన సంస్కృతము కన్న మ్లేచ్ఛభాష అయిన తెలుగు ఎందులో ఎక్కువ ?

పూర్వకాలమున మనదేశములో పుట్టిపెరిగిన విద్యలలో ఎన్నో రూపుమాసిపోయినవి. నిలిచినవయినా అన్నీ ఇప్పటి లోకవ్యవహారమునకు అనుకూలముగా లేవు. లోకముతోకూడా మార్పుచెందనది ఏదీ వృద్ధిపొందదు. లోకమును అనుసరించి మారినవి వృద్ధిపొంది, మారనివాటిని అణగదొక్కి నిర్మూలముచేయక మానవు. ఇది లోకధర్మము. మనుష్యులు మృగములే కాదు, చెట్లు, చేమలున్ను, రాజ్యములు, వ్యాపారములు, భాషలు, విద్యలుకూడా కాలానుగుణముగా మారని ఎడల వృద్ధిపొందవు. మార్పునుబట్టే. వృద్ధి పుట్టినవాడు పుట్టినట్టే కఱ్ఱబొమ్మవలె ఉండునా ? జంతువులకు జీవము ఎటువంటిదో, అటువంటిదే భాషకు నోటివాడుకా, విద్యకు లోకవ్యవహారముతో సంబంధమున్ను.

పూర్వకాలమున మనదేశములో ద్విజులే గదా విద్యలు నేర్చుకొనేవారు. వారిలోనయినా అందరూ కాదు. సర్వసామాన్యముగా ప్రజలందరికోసము ఉద్దేశించి ఏరాజున్ను బడులు పెట్టించి విద్యలు చెప్పించలేదు. బ్రిటిషువారి పరిపాలనవల్లనే మనకు కలిగినది ఆభాగ్యము. అయితే దురభిమానముచేత పండితులూ, పండితమ్మన్యులున్నూ, నిజము తెలియక విద్యాధికారులున్నూ, ప్రజలకు అందరాని పండుగా చేసినారు విద్యను. పండితులు కవనముకోసము కల్పించుకొన్న కృత్రిమ భాషలో బాలభోధలూ. కథలూ, చరిత్రలూ వ్రాస్తూ పిల్లలు చదువలేకుండాను చదివినా అర్థము కాకుండాను చేసి, ఫస్టుక్లాసు మొదలుకొని బి. ఏ. దాకా తెలుగు చదివినా, ఇంగ్లీషు చదివినా, పండితులు వేదాలు, శాస్త్రాలు చదివినట్లు, ప్రతిదీ బండ వల్లన వల్లించడము మప్పి పిల్లలబుద్ధి వికసించకుండా మాడ్చి పాడుచేసినారు. తెలివి

పుట్టడానికి తేటగా తెలిసే మాటలతో విద్య చెప్పవలె నన్న సంగతి ఆలోచించరు. ఇదే కారణము మనదేశములో విద్య వ్యాపించక మనము వెనకపడడానికి. యూరపు ఖండములో కూడా మూడు, నాలుగువందల సంవత్సరములకిందట వరకు కృత్రిమ భాష అయిన లాటిన్‌లో గ్రంథములు వ్రాయడము, విద్య చెప్పడము ఆచార మయి ఉండేది. అందుచేత ఆకాలములో సంసారులలో విద్యావంతులు అరుదు. సన్యాసులుగా ఉండేవారు మాత్రము చాలాకాలము పట్టుదల కలిగి పూని వల్లించి, ఆకృత్రిమ భాషా, అందులో వ్రాసినగ్రంథాలు నేర్చుకోగలిగేవారు. మనదేశములో పూర్వ సంప్రదాయముప్రకారము తెలుగుభాష నేర్చుకొనేవారు ఓనమాలు నేర్చుకొన్న వెంటనే సంస్కృతములో వ్రాసిన బాలరామాయణము, తర్వాత అమరము, ఆంధ్రము, శబ్దాలు, సంస్కృతకావ్యాలు, నన్నయభట్టీయము ఈవరుసను చదువుకొని ప్రబంధాలు ఆరంభించేవారట! ఇదే అనులోమమార్గమట! వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారు గ్రామ్యాదేశనిరసములో ఈపద్ధతిని ఎంతో కొనియాడుతూ వ్రాసినారు. ఈచొప్పున తెలుగు చెప్పకపోవడముచేతనే నట తెలుగుపిల్లలకు తెలుగు బాగా రాకపోవడము! భళాభళి! నిజము! శాస్త్రిగారు సెలవిచ్చినసంగతి వాస్తవమే! ప్రతితెలుగువాడు తెలుగుపండితుడు కావలెనంటే, ఇదే ఉత్తమ మయిన పద్ధతి. అయితే ఇప్పుడు "గ్రాంథికశైలిని", "వ్యాకరణశైలిని" నిర్దుష్టముగా వ్రాస్తున్నామని ప్రగల్భాలు పలుకుతూ వున్న ఎమ్. ఏ. పండిట్లు, బి. ఏ. పండిట్లు, ఎఫ్. ఏ. పండిట్లు అనులోమముగా శాస్త్రిగారు చెప్పినపద్ధతిని తెలుగు అభ్యసించినట్టు కనబడదు. అంతా హుళక్కిపండితులే. పండిట్ వావిలికొలను సుబ్బారావుపంతులవారంతటివారు "సందేహనివర్తి" అని, "నిరోగము" అని సంస్కృతములున్నూ "ఋజువుచేయుట", "మాటలధోరణి", "అవైన వారిని మీకు జక్కగ దెలియునా?", "మేము విజయు నీళ్ళద్రోచియుఁ జావడయె", "త్రోపెడి పిల్లి", "తీసివైచినది", "తిగిచివేయుము" అని ఆసంస్కృతాలు, సంకరాలు, పాతకొత్తతెలుగులు కలిపి, పిసికి, ప్రయోగించినారు. వీరు గుండెలు కుళ్ళ వల్లించినారట సంస్కృతనిఘంటువులున్నూ వ్యాకరణములున్నూ! నేను ఈలాగున వ్రాయడము వీరిదోషములు ప్రకటించడానికి కాదు. ఎంతో అభిమానము, పూనిక కలిగి రాత్రింబగళ్లు పదవల్లించి, పుట్టినది మొదలు సంస్కృతము, తెలుగు చదువుతూ, గ్రంథములు రచిస్తూ, అధ్యాపకవృత్తిలోనే కాలక్షేపము చేస్తూ ఉన్న వీరికే చక్కగా స్వాధీనము కాలేదే భాష! ఈకాలపుబడులలో చదివేపిల్లలకు పట్టుపడడము కష్టము కాదా అని అడుగడానికి. లెక్కలు, హిస్టరీ, జిఆగ్రఫీ

నేచర్‌స్టడీ, డ్రాయింగ్, ఇంగ్లీషు మొదలగునవి ఎన్నో నేర్చుకొంటూ పదింట నొక టిగా ఉన్న తెలుగుపాఠములు అనులోమపద్ధతిని వల్లించడము బడిపిల్లలకు ఏలా గున వల్లపడుతుంది? సంస్కృతవిద్యార్థులను చూస్తున్నాము కామూ? ఏలాగు రఘువంశము వల్లిస్తున్నారో? దినానికి ఒకశ్లోకము చొప్పున వ్యాఖ్యానముతో కూడా చదివి ఒప్పచెప్పుతారు గురువుగారికి. ఈలాగున చెప్పమంటే మనపండితులు తెలుగువిద్య చెప్పి తెలివి పుట్టిస్తారట మనతెలుగుపిల్ల లందరికీ! దినానికి అరవై గడియలు "గ్రామ్య" తెలుగు వాడుతూ, వాదానికి గ్రాంథికతెలుగు మంచి దని చిందులు తొక్కుతున్నవారు, తమపిల్లలకు ఈరీతిగానే చదువులు చెప్పించి లాభము చూపించరాదూ? ఒక్కొక్కకాలేజీకిన్ని, ఒక్కొక్క హైస్కూలుకున్ను, ఒక్కొక్క తెలుగుపండితుడే కదా ఉన్నాడు; తక్కినమాస్టరులలో ఒక్కడయినా తెలుగు టెక్స్టు పాఠము చెప్పలేడుగదా! ఏమిగతి? ఈమాస్టర్లందరు తాము నేర్చుకొన్న మరి ఏసబ్జక్టు పాఠము చెప్పమన్నా చెప్పడానికి తయారుగా ఉంటారు. తెలుగు చెప్ప మంటే మాత్రము తమకు రాదని వెనకతీస్తారు. కారణము ఏమిటి? తెలుగుగ్రంథాల లోని తెలుగు ఈతెలుగు మాస్టర్లు నిత్యమూ వాడుకొంటూ ఉన్న తెలుగుకాదు. అది వేరేభాష. ఇంగ్లీషుగ్రంథాలలో ఉన్న ఇంగ్లీషు బోధపడని ఇంగ్లీషుమాస్టర్లను చూచి నారా ఎక్కడయినా? లక్షలకొలది అచ్చుపడుతున్నవి ఇంగ్లీషుపుస్తకాలు. ఏవో ఫిజిక్స్ కెమిస్ట్రీవంటివి తప్ప, సాధారణముగా ఏపుస్తకము పడితే ఆపుస్తకము చదవగలడు ప్రతిఇంగ్లీషువాడున్ను. ఇంగ్లీషువారిదాకా ఎందుకు? ఇంగ్లీషు నేర్చు కొన్న తెలుగువారే చదవగలరు. తెలుగు బి. ఏ., గారు తాను పరీక్షకు చదవని పుస్తకము ఒకటి స్వతంత్రముగా చదవగలరా? ఒక కొత్తపద్యానికి "పదచ్ఛే దము" చెప్పగలరా? నామాటలు అతిశయోక్తులు, ఉత్ప్రేక్షలు అనేరు కొందరు; గాని నాఅనుభవమునుబట్టి నాకు వాస్తవముగా తోచినసంగతులే వ్రాస్తున్నాను. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారిని అడగండి; ఆయన నామాట కా దనరు చూడండి. ఇప్పుడు గ్రంథకర్తలుగా పేరుపొందినవారు అనేకమంది ఎంత తంటాలు పడి గిజగిజ గింజుకొంటున్నారు కారు. వారి తెలుగు పూర్వపు వ్యాకరణసూత్రములను అనుసరించి ఉన్నదని భ్రమపడుతున్నారు గాని దోషములు ఎన్నో ఉన్నవి. ఇప్పటిగ్రంథములలో నిర్దుష్టమైనది, ఒకటి అయినా నాకు కనబడలేదు. మధ్య కవులు, ఆధునికవులు వ్రాసినకావ్యములలోనే అనేకమయినవాటిలో లక్షణవిరుద్ధము లయిన ప్రయోగములు ఉన్నవి. అని రాయబహద్దరు వీరేశలింగముపంతులుగారే విమర్శించి చెప్పినారు. ఆపంతులవారి గ్రంథములలోనూ ఉన్నవి కొన్ని పూర్వలక్ష

బాలకు విరుద్ధమైన ప్రయోగములు, ఇంతమందికి ప్రమాదము కలగడానికి కారణము ఏమిటంటే; బాగా పరిచయము గల స్వభాషలో గ్రంథములు వ్రాయక పరిచయము లేనట్టిదిన్నీ, పాణినివ్యాకరణమువంటి విపులమయిన లక్షణము లేనట్టిదిన్నీ, పూర్వ కవులకావ్యములే శరణుగా గలదిన్నీ, అయిన ఒకకృత్రిమభాషలో వ్రాయడమేను. స్వభాషలో వ్రాయడము స్వగ్రామములోను, స్వగృహములోను తిరుగడమువంటిది గదా. బొంబాయి వంటి పెద్దపట్నములో కొంతకాలము కాపురమున్న తర్వాత కూడా, మనవ్యవహారముతో సంబంధించిన స్థలములతో మాత్రము పరిచయము కలగవచ్చును గాని, తక్కినభాగములు కొత్తగానే ఉంటవి. మాపుగాని, ప్లానుగాని పట్టుకొని చూస్తే నలుగురూ గొప్పవనుకొనే స్థలములుమాత్రము పోల్చుకోవచ్చును; గాని తక్కినవి అన్నీ తెలియవు. వ్యాకరణము ప్లానువంటిది. నిఘంటువు పట్నము లోని వస్తువుల పట్టీ వంటిది. ప్లాను, పట్టీ, పట్నము స్వరూపము తెలియజేసినా పట్నములో కాపురముండి నాలుగుమూలలా తిరిగేవారు వ్యవహరించినట్లు స్వేచ్ఛగా స్వతంత్రించి తోవ తప్పకుండా కొత్తవాళ్లు తిరగలేరు గదా ?

అట్లే భాషలో మనోభావములు వ్యక్తపరచడము కూడాను. 'నాకు ఆకలి వేస్తున్నది', 'నాకు ఆకలి అవుతున్నది', 'నాకు ఆకలిగా ఉన్నది' అనే వాక్యములు వాడుకలో ఉన్నవి. అందరమూ వాడగలము. 'నాకు ఆకలి గదిరినది'. 'నాకు ఆకలి వొడమినది', 'నేను క్షుత్పీడితుండను' — అనే వాక్యములు చెవులకు కొత్త. 'నాకు ఆకలివేస్తున్నది' అనడానికి మారుగా 'నాకు ఆకలి వైచుచున్నది' అని ప్రయోగించడము హాస్యాస్పదముగా ఉంటుంది. ఏగ్రంథములలోనూ అట్టి ప్రయోగ ములు కనబడవు. అట్టివి కల్పించి వాడినందుచేత నైజధర్మము చెడి భాష కృత్రిమ మైనది అవుతుంది. కర్రబొమ్మకూ జీవముతో ఉన్నమనిషికీ ఎంతభేదమో అంత భేద ముంటుంది. అట్టి కృత్రిమభాషకున్నూ, వాడుకలో ఉన్నభాషకున్నూ కంటి చూపులో కనబడేటట్లు నోటిమాటలో వినబడవలెను మనోభావము.

ఎంతో శ్రమపడితేనే గాని కృత్రిమభాష పట్టుపడదు. పోనీ, ఇంత శ్రమ పడీ నేర్చుకుంటే, లాభ మేమైన ఉన్నదా ? ఈకృత్రిమభాష లోకవ్యవహారములో ఎవరైనా మాట్లాడుతున్నారా? లేదు. సభలలో వాడుతారా? లేదు. కోర్టులలో ప్లీడర్లు ఈభాషలో వాదప్రతివాదములు చేస్తారా ? లేదు. అసెసర్లకు అడ్రస్ ఈభాషలో ఇస్తారా ? లేదు. జడ్జీలు, మునసబులు ఈభాషలో విమర్శచేస్తారా ? లేదు. తీర్పులు కాని రాజీనామాలు గాని ఈభాషలోవ్రాస్తారా? లేదు. బడిలో మాస్టర్లు పాఠాలు బోధ

పరిచినప్పుడు ఈభాష వాడుతారా ? లేదు. పౌరాణికులు ఈభాషలో పురాణములకు అర్థము చెప్పుతారా ? లేదు. గనుక ఈభాషలో పాండిత్యము లోకవ్యవహారానికి ఎందుకు బనికిరాదు. పండితులకే అది ప్రయోగించడములో ప్రమాదము సంభవిస్తూ వుంటే, సాధారణులు ఈభాష నేర్చి కంపోజిషన్, కవిత్వము కూర్చగలరా ? ఇంత దుస్సాధ్యమైన భాషను ప్రతితెలుగుపిల్లవాణ్ణి నేర్చుకొమ్మని బలవంతపెట్టడము చేతను, అందులో వ్రాసిన పుస్తకములే చదువమనడము చేతను, ప్రజలలో విద్య వ్యాపించడము లేదు. ప్రైమరీస్కూళ్ళలో మాష్టర్లకేకాదు. హైస్కూళ్ళు కాలేజీ లలో ఉన్నమాష్టర్లకైనా ఈగ్రాంథికతెలుగు రానప్పుడు వారివద్ద చదువుకొనే పిల్ల లకు ఆభాష ఎట్లువచ్చేను ? ఇంగ్లీషు కథలపుస్తకము కులాసాగా చదువుతాడు గాని విజయవిలాసము, మనుచరిత్రము ఎవ్వడూ ముట్టుకోడు. తెలుగంటే అసహ్యము గదా ! బాగా ఆలోచించండి. దురభిమానము విడవండి. నిజము కనుక్కోండి. తెలుగుపుస్తక మంటే తెలుగుపిల్లలకే అసహ్య మెందుచేత ? తొమ్మిదిఏళ్లు ఈడు గల తెలుగుపిల్లలు నూరు ఇంగ్లీషుకథలపుస్తకాలు చదివినారు. అతిశయోక్తి కాదు.

అవిచ్ఛిన్నముగా సంప్రదాయానుసారము కవులు అందరూ నన్నయకాలము మొదలుకొని నేటివరకూ వాడుకచేస్తూ వచ్చిన భాషను విడిచి, గ్రామ్యభాషను గ్రంథములు వ్రాయడము ఉచితము కాదని వాదించే వారివాదములో అనేకదోషము లున్నవి. భాష మారదు అని వాదిస్తారా ? ప్రత్యక్షముగా కనుపడుతున్నదానికి విరుద్ధము గదా ! భాష మారకూడ దని వాదిస్తారా ? ఈవిధి ఎక్కడ నున్నదో మొదట చెప్పవలెను. వ్యాకరణము చదువుకుంటే భాష చక్కగా వస్తుందంటే అనుభవానికి విరుద్ధము. ఏదేశములో అయినా గొప్పకవులు వైయాకరణులు కారు. వ్యాకరణములోని సూత్రము ఒకటిఅయినా రాకుండా చక్కగా వ్రాయగలవారు అనేకు లున్నారు. గ్రామ్య మనగా అధమజాతులవాడుక. ఇప్పటి ఉత్తమజాతుల వాడుక గ్రామ్యము అనకూడదు. ఒకవేళ గ్రామ్య మనగా పూర్వభాషాసంప్రదాయము నకు విరుద్ధము అయినది. అంటే నన్నయవాడుకకు భిన్నముగా నున్న తిక్కన వాడుక, నన్నయతిక్కనలవాడుకకు భిన్నముగా ఉన్న పెద్దనవాడుక, ఇట్లు పూర్వ కవులవాడుకకు భిన్నముగా ఉన్న తర్వాతికవులవాడుక గ్రామ్య మని చెప్పవలెను. అప్పుడు గ్రామ్యమందు దోషమే ఉండదు. మంచిగాని చెడ్డగాని ఔచిత్యముగాని అనౌచిత్యముగాని ఏశబ్దమునకూ శాశ్వతమైన లక్షణము కాదు. ఒకప్రదేశములో గాని, కాలములో గాని, అనుచితమైనది మరియొక ప్రదేశములోగాని, కాలములో

గాని, ఉచితమవును. ఇది అన్నిభాషల చరిత్రములలోను కనబడుతున్నది. మాటలకు గౌరవము ఆమాటలు అడేవారినిబట్టి ఉంటుంది. "సాని" ఏమి పాపముచేసుకున్నది? "ఇల్లాలు" ఏమిపుణ్యము చేసుకొన్నది. "కూడుకుడవడము" ఎందుచేత గ్రామ్యమైనది? "మనుగుడుపుల"కు అంత గౌరవ మేల? కట్టెలకోసము కాటికి పోయినా, "కాటికి పోయినాడు" అనకూడదు గదా, నెల్లూరిలో "బొక్క" అంటే తప్పులేదు గాని, ఉత్తరజిల్లాలలో అశ్లీలము. ద్రౌపది నడిచినడిచి అలసిపోయివుంటే, "అలసినది, దానిని మోచికొని తెమ్ము" అని ధర్మరాజు తమ్మునితో చెప్పినట్టు ఇపుడు ఎవడైనా "ఆవిడను మోసుకొని తెచ్చినాడు" అనవచ్చునా?

అయితే వాడుకలో ఉన్నభాష ఒక్కలాగు ఉన్నదా? ఒక్కొక్కజిల్లాలో ఒక్కొక్కమాదిరి ఉంటుందే. అది అందరికీ తెలుస్తుందా? అని కొత్తతెలుగు కోసము కొట్టుకొనేవారిని కొందరు ఆక్షేపిస్తున్నారు. గ్రాంథికభాషమాత్రము ఒక్కమాదిరిని ఉన్నదా? చూడండి. 1. సంధివిషయములో కొన్నిచోట్ల బహుళము కొన్నిచోట్ల వైకల్పిక మట, కొన్నిచోట్ల తర చట. 2. నకారాదేశము పండితుల ఇష్టము, విహితము కాదు, వాడుసూ(చూ)చె, వాడువో(పో)యె. 3. ఉయ్యేల మొ. రమారమీ పది భిన్నరూపములు, ఒకరిత మొ. రమారమీ అరవై; తెప్ప, తేప మొ. వాటికి ఎన్నిటికో రెండేసి ఉన్నవి రూపములు. 4. బహువచనరూపములు అనేకరీతులు; కొడవండ్లు మొ. 5. ద్వితీయావిభక్తిరూపములు, ఉ. కంసునిన్, కంసునిఁ, కంసుని, కంసున్, కంసుఁ, కంసుం, చతుర్థీ విభక్తిప్రత్యయములు కి, కిని. 6. వర్తమానకాలము, భవిష్యత్కాలము, తద్ధర్మకాలము, అన్నీ ఒక్కటే. 7. నన్ను నలిగి, నాపై నలిగి అని సకర్మకఅకర్మకఅర్థములు. 8. వ్రేలును- వ్రేలాడును అని అనుబంధము కలిగిగాని లేకగాని, 9. అనియెను, అనెను, అనితిని, అంటిని, 10. ప్రతిమాటకు అర్థభేదం లేని పర్యాయపదములు అనేకములు. 11. ఒకేమాటకు అనేకఅర్థములు, 12. శబ్దపల్లవములు- ఇటువంటివ్యత్యాసములు ఎన్నో ఉన్నవే గ్రాంథికభాషలో! వీటిలో పదోవంతు అయినా ఉండునా ఈకాలపునాగరికుల తెలుగుభాషలో భేదములు? పోనీ, తక్కువ కాదు, ఎక్కువే ఉన్నది. వ్యత్యాసము అని ఒప్పుకొన్నా లోకవ్యవహారములో ఉండి, నోటను పలుకుతూ, చెవికి వినబడుతూ ఉన్నభాష ఏదైనా గ్రహించడము, మాటలాడడము బహుసులభము. బరంపురములో తెలుగుపిల్లలు ఓఢ్రము మాట్లాడగలరు. చెన్నపట్టణములో అరవలకు

తెలుగు వస్తుంది. బళ్ళారిలో తెలుగులకు కన్నడము వస్తుంది. అందరికి ఇంగ్లీషు వస్తుంది. ఆలాగునే గుంటూరుతెలుగువారు, కర్నూలుతెలుగులో భిన్నరూపము వాడుకలో ఉంటే నేర్చుకొంటారు, నేర్చుకొంటున్నారు. బొత్తిగా ఒకరిమాట ఒకరికి తెలియనంత వ్యత్యాసము ఉన్నదా గుంటూరితెలుగుకూ, కర్నూలుతెలుగుకూ ? ఉంటే ఇక్కడివారు అక్కడా, అక్కడివారు ఇక్కడా ఉద్యోగాలు చేస్తున్నారు గదా ఏలాగు కార్యాలు నిర్వహించుకొని వస్తున్నారండీ ? నాఅనుభవాన్నిబట్టి చూస్తే తెలుగుదేశమంతటా చదువు నేర్చినవా రందరూ మాట్లాడేభాష ఇంచుమించుగా ఒకటే భాష. దిగువజాతులవారికి చాలమందికి ఈభాష వాడుకభాష కాకపోయినా బాగా తెలుస్తుంది. ఇది సులభముగా మాటలాడడము నేర్చుకోగలరు, నేర్చుకుంటున్నారుకూడా. గొప్పవారిళ్ళలో నౌకర్లుగా ఉన్నవాళ్ళు చాలామంది తమయజమానులు మాట్లాడినట్టే మాటలాడుతున్నారు. ప్లీడర్లవద్దకు తరుచుగా వెళ్ళే క్లైయింట్లు నాగరిక భాష మాటలాడడము అలవాటు చేసుకొంటున్నారు. ఇట్లే ఆఫీసులలోను. కోర్టుల లోను, దేవుడిగుళ్ళవద్ద, బజారులోను, మీటింగులలోను, అన్నిజిల్లాల తెలుగు మాటలు అన్నిజాతులతెలుగుమాటలు కలిసి సాపెక్కుతున్నవి. ఉత్తమజాతుల వాడుకభాషకు గౌరవము సహజము. గనుక అది వ్యాపిస్తున్నది. భేదా లుంటే నేమి ? రైలుబండిలో అరిగిపోతున్నవి ఎగుడుదిగుళ్ళు అన్నీ. ఇదే కొత్తతెలుగు నేటితేటతెలుగు; వ్రాస్తూ ఉన్న నాతెలుగు: చదువుతూ ఉన్న మీతెలుగు.

తేటతెలుగుభాష అన్నివిధములా యోగ్యమైనది. అందరికీ సాధ్యమైనది. మాదిగవెంకడు మొదలుకొని వెంటావధానులవరకున్ను వెయ్యింటికి 75 గురు మాత్రమే ఓనమాలు వచ్చినవా రున్నప్పుడు గ్రాంథికభాష వచ్చినవారు 5 గురైనా ఉందురో, ఉండరో ! అయితే నాగరికుల తెలుగు, తేటతెలుగు లోకవ్యవహారములలో ఇప్పుడు వాడుతూ ఉన్నవారే వెయ్యింటికి అధమపక్షము నూరుగురైనా ఉంటారు. అది తెలుసుకో గలిగినవారు వెయ్యింట మున్నూరుగురైనా ఉంటారు. క్రమక్రమముగా వాడుక ఎక్కువయి అంతకంతకు దిగువజాతులకు అది వ్యాపిస్తుంది. ఈ తేటతెలుగులో తెలివికలిగించే విద్య అందరికీ సర్వసాధారణముగా చెప్పితే సరస్వతి తెలుగుదేశములో తాండవమాడదా ? కొద్దికాలములోనే తక్కినదేశములతోపాటు మనతెలుగుదేశముకూడా నాగరికము కాదా ?

ఎవరికీ సాధ్యముకాని, పస లేని పాతతెలుగులోనే అభిప్రాయాలు వ్యక్త పరచవలెనన్న పిచ్చిప్రయత్నాలు చేస్తూఉండబట్టి భాషకు ఏవిధమైన అభివృద్ధి

లేకుండా ఉన్నది ; గాని మనకు సుళువుగా బోధపడుతూ వున్న మనతెలుగునే ఆదరించిన ఎడల ఎంత ఉపకరిస్తుందో చూడండి. ఇండస్ట్రియల్ రిఫార్మర్లు, పొలిటికల్ రిఫార్మర్లు, సానిటరీ రిఫార్మర్లు, అగ్రికల్చరల్ రిఫార్మర్లు, ఎడ్యుకేషనల్ రిఫార్మర్లు, లిటరరీ రిఫార్మర్లు, ఈతేటతెలుగున లెక్చర్లు నోటను ఫెళ్లుమని ఉరిమించవచ్చునుగదా. పాంఫట్లు పుస్తకాలు కురిపించవచ్చును గదా. విద్యలు పారించవచ్చును గదా. తెలుగువారిబుద్ధి సారవంత మై ఎట్టి పంట పండునో ఎవరు చెప్పగలరు ?

పండితులారా ! మీదురభిమానము విడిచిపెట్టండి. దేశమంతా విద్య కావలెనని మొరపెట్టుకొంటూ ఉన్నది. సులభముగా వచ్చే తేటతెలుగులోనే విద్య నేర్పడము సులభమైనప్పుడు పాతభాష నేర్చుకొంటేనే గాని విద్య సంపాదించడానికి వల్లకాదు అని మీ రెందుకు అడ్డుపెట్టుతారు. మీరు గ్రామ్యులు కారు గదా ? మీనోటను వచ్చేమాట అశ్లీలము కాదు గదా ! మీరు నిత్యమూ వాడుకొనేభాష శంఖములో పోసిన తీర్థము వంటిది. అదే అందరికి ఇచ్చి ఉద్ధరించరాదా ?

— ఆంధ్రపత్రిక ప్రమాదీచ సంవత్సరాది సంచిక – 1913.
(ఆంధ్రపత్రిక స్వర్ణోత్సవ సంచిక – (1965) లో పునర్ముద్రితము).

